

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА
ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,

**присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України**

**Івана Ісаковича
Пилипенка**

Київ, 17 жовтня 2018 р.

УДК: 330.3+316.4](477)(082)

Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, «Інформаційно-аналітичне агенство», 2018. 445 с.

ISBN 978-617-571-151-4

Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції містять тези доповідей, повідомлень та виступів її учасників, у яких викладено наукові результати досліджень сутності сучасних проблем фінансово-економічного, соціального та гуманітарного розвитку України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів економічних та соціально-гуманітарних спеціальностей.

Адреса оргкомітету конференції:
Україна, 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1
тел.: (044) 486-15-02
e-mail: info@nasoa.edu.ua

Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори.

УДК: 330.3+316.4](477)(082)

ISBN 978-617-571-151-4

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії:

Момотюк Л. Є. – д. е. н., професор, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Заступник голови:

Бондарук Т. Г. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Члени редакційної колегії:

Надольний І. Ф. – д. філос. н., професор, професор кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту, заслужений працівник освіти України;

Пархоменко В. В. – к. е. н. доцент, декан фінансово-економічного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Гаврилюк Т. В. – д. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Мельничук Н. Ю. – к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Мотузка О. М. – к. е. н., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, завідувач редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Горобець О. О. – директор бібліотеки, заступник завідувача редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Чебанова В. Г. – літературний редактор редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Залюбовська С. С. – к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Артем'єва І. О.

Вплив цифровізації на формування та виконання державного бюджету13

Вінницька О. А.

Міжбюджетні трансферти – основа міжбюджетного регулювання16

Корнєєв В. В.

Нові аспекти посилення координації монетарної і фіксальної політики19

Кичко І. І.

Реалізація трудового потенціалу АПК в умовах євроінтеграції21

Кузьменко Т. В.

Методические аспекты формирования финансового плана банка24

Кульпінський С. В.

Кредитний цугцванг і ефект Баумоля в Україні28

Кравченко А. Ю.

Проблеми та перспективи реформування пенсійної системи України31

Литовка В. В.

Планування та прогнозування грошових потоків банків35

Логвін К. В.

Перспективи загальнообов'язкового
медичного страхування в Україні37

Момотюк Л. Є.

До питання про визначення впливу валютного курсу на рівень інфляції ...39

Носенко А. С.

Стратегии управления ликвидностью банка42

Одесюк І. В.

Роль міжнародних розрахунків комерційних банків45

Пархоменко Є. Ю.

Актуальні питання функціонування ломбардів
на ринку фінансових послуг України47

Пилипенко Л. М., Тивончук О. І.

Розвиток концептуально-методологічного інструментарію
бухгалтерського обліку в забезпеченні сталого розвитку економіки50

Урманчев В. І., Урманчева Л. Б.

Перспективні методи дослідження фінансово-економічних
часових рядів та їх застосування для передбачення фінансових криз52

Черкасова С. В.

Тенденції розвитку ринку страхових послуг в Україні54

<i>Юрків Н. Я., Дубровін О. В.</i> Стратегічні засади грошово-кредитної політики України як чинник забезпечення фінансової безпеки держави	58
<i>Яковенко Н. В.</i> Банківське кредитування в умовах ринкової економіки: стан та розвиток	61
<i>Ярмоленко Ю. Ю.</i> Бюджетне відшкодування ПДВ при експорті олійних рослин: проблеми та перспективи	63

СЕКЦІЯ 2.

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

<i>Koren N.</i> Ways to Strengthen the Country's Fiscal Security in a Globalized World	69
<i>Vdovenko N., Badri G.</i> Common Fisheries Policy of the European Union and the Agrarian Sector in Ukraine	73
<i>Басак О. Ю.</i> Фінансові ризики в діяльності страхових компаній	77
<i>Бєглов О. В.</i> Страхування фінансових ризиків як механізм надання гарантій суб'єктам підприємницької діяльності	79
<i>Бондарук Т. Г.</i> Теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму забезпечення бюджетної безпеки	82
<i>Водзінський В. В.</i> Обов'язковий аудит в Україні крізь призму законодавчих змін	85
<i>Гончаренко О. О., Лук'янець О. В.</i> Небанківські фінансові установи: оптимізація класифікації	90
<i>Гоч Р. А.</i> Ф'ючерси на ринку похідних цінних паперів: економічний зміст	94
<i>Гриценко А. А.</i> Особливості формування коштів Пенсійного фонду України	96
<i>Гуманенко В. В.</i> Фінансове обґрунтування стратегій розвитку комунального господарства	99
<i>Дарда Т. Ю.</i> Роль місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку регіонів	104
<i>Демко В. В.</i> Формування та зміцнення дохідної бази державного бюджету	107
<i>Довготько О. С.</i> Особливості використання банківського кредиту підприємствами	110

<i>Завалій А. С.</i> Державний кредит як чинник розвитку соціально-економічних відносин держави	113
<i>Задорожна Р. П., Шевченко А. О.</i> Аналіз динаміки складу інфраструктурних учасників фондового ринку України	116
<i>Зайкова Н. С.</i> Бюджетний дефіцит України як ключовий дестабілізатор економіки	119
<i>Залюбовська С. С., Лисенко М. Ю.</i> Фінансові ризики в сучасних умовах розвитку страхового ринку України	122
<i>Льченко О. О.</i> Фінансовий контроль господарської діяльності бюджетних установ: проблеми та шляхи вирішення	124
<i>Кіріяк А. А.</i> Розвиток місцевих бюджетів в умовах децентралізації	127
<i>Колупасєв Ю. Б., Штельмах І. О.</i> Роль фондового ринку у формуванні сприятливого інвестиційного клімату	131
<i>Корнієнко В. А.</i> Грошово-кредитна політика НБУ: проблеми та перспективи формування	133
<i>Корнієнко Т. О.</i> Діагностика ймовірності настання банкрутства як елемент формування фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств	137
<i>Кравцова А. І.</i> Стан та перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні	141
<i>Кундіров В. С.</i> Особливості розвитку фінансового ринку України	146
<i>Лукашук М. В.</i> Основні тенденції та перспективи банківського кредитування на сучасному етапі розвитку економіки України	148
<i>Мединська Т. В.</i> Зарубіжний досвід використання податкових інструментів сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу	153
<i>Мединська Т. В., Боднарюк І. Л.</i> Громадський бюджет: принципи побудови та переваги для суб'єктів бюджетних відносин	157
<i>Мельничук І. О.</i> Теоретичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів в умовах децентралізації бюджетної системи	161
<i>Мельничук Н. Ю., Бондарук І. С.</i> Окремі теоретичні аспекти розвитку бюджетного менеджменту в Україні	164

<i>Мельничук Ю. М.</i> Проблеми впровадження довгострокового страхування життя в Україні	169
<i>Нагірняк В. В.</i> Теоретичні аспекти формування амортизаційної політики на підприємстві	171
<i>Пархацька О. М.,</i> Формування фінансової політики розвитку підприємств легкої промисловості	174
<i>Селіверстова Л. С.</i> Особливості функціонування фінансової системи України	177
<i>Слатвінський М. А.</i> Методичні підходи до оцінювання ефективності інвестицій в інформаційне забезпечення фінансово-економічної безпеки	179
<i>Слухай С. В.</i> Децентралізація сектору державного управління як інструмент підвищення ефективності функціонування економіки	182
<i>Стасюк Т. І.</i> Страховий ринок України	186
<i>Степанова О. В.</i> Тенденції фінансування соціальних функцій держави в умовах нових глобальних викликів	189
<i>Тарасюк В. І.</i> Роль соціального страхування в Україні	194
<i>Токарева К. Р.</i> Характеристика етапів історичного розвитку ринку цінних паперів в Україні	196
<i>Фадєєва А. О.</i> Класифікаційні аспекти витрат виробництва	200
<i>Філоненко К. М.</i> Оборотний капітал у фінансово-господарській діяльності підприємства	204
<i>Христюк В. В.</i> Міжбюджетні відносини в Україні як інструмент розвитку та збалансування бюджету держави	207
<i>Чвортко Л. А., Кирилюк І. М.</i> Брокерське страхове посередництво на страховому ринку України	210
<i>Чернишева Н. О.</i> Фінансова діяльність суб'єктів малого підприємництва	214
<i>Шкуліпа Л. В.</i> Справедливість як облікова складова	217
<i>Яковенко М. А.</i> Управління державним боргом: сутність та значення	221

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Асланова Е. І.

Експансійний потенціал азіатського банку розвитку:
конфлікт інтересів чи єдність цілей?223

Барвінок М. В.

Перспективи та сучасний стан автоматизації бізнес-процесів в Україні227

Бовкун О. А.

Концептуальні підходи до формування ефективного
управління персоналом підприємства230

Голік Я. М.

Роль та значення інспектування в отриманні аудиторських доказів233

Дериглазов Л. В.

Розвиток організаційних структур управління підприємством235

Єршова О. Л., Одноволик В. І.

Комп'ютерні програми для забезпечення оперативного менеджменту239

Зенюк Л. А., Назарова С. Ф.

Якість товарів и услуг – основа
конкурентоспособности підприємств241

Зоріна О. А.

Аналіз ризиків інвестиційної діяльності у системі
ризик-менеджменту підприємства243

Корінько М. Д.

Сучасні підходи до врегулювання спорів
у процесі підприємницької діяльності247

Кузьмінов М. В.

Здатність експорту сільськогосподарських потужностей КНР250

Масницкий С. М., Гаврюков В. В.

Современный менеджмент: тенденции, проблемы,
и стратегические приоритеты254

Мотузка О. М.

Особливості реалізації стратегії «м'якої сили» КНР:
нові варіації економічної експансії257

Моцний Ф. В., Сіницький М. Є.

До питання нечітко-множинного моделювання
критеріїв інвестиційних проектів260

Новіченко Л. С., Кушнір Є. О.

Інвентаризація в системі прийняття управлінських рішень262

Паламарчук Є. В.

Банківське кредитування в системі фінансування підприємства264

Пачева Н. О.

Особливості стратегічного
управління інноваційним розвитком підприємства268

<i>Пилипенко О. І.</i> Управління підприємством для цілей безпеки: концепція облікового забезпечення логістичної стратегії	270
<i>Лубенченко О.Е., Півнюва О. М.</i> Контроль якості аудиторських послуг у контексті Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»	274
<i>Распопов В. Б.</i> Адаптивна максимізація прибутку монополії в умовах «корупційного ринку»	275
<i>Редько О. Ю.</i> Постулати розуміння контролю	280
<i>Решетник Т. І.</i> Організаційні аспекти аудиту товарів (робіт, послуг)	283
<i>Савко В. Р.</i> Організація стратегічного управлінського обліку на підприємстві	285
<i>Семяновський В. М.</i> Відкриті системи зі змінною структурою управління	289
<i>Стародуб Д. С.</i> Непрямі податки та їх вплив на фінансовий стан підприємства	292
<i>Чирва О. Г., Побережець Н. Б.</i> Idea менеджмент як конкурентна складова розвитку організацій	296
<i>Шибецький В. М.</i> Економічна сутність фінансових результатів в системі управління підприємством	300

СЕКЦІЯ 4.

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

<i>Renbilas R.</i> The Influence of the Monetary Policy on the Capital Value for Financing Investments	302
<i>Булах Т. М.</i> Використання статистико-економічних методів у дослідженнях та оцінці соціального розвитку села	304
<i>Гаджисєв Р.</i> Аспекти інституційного регулювання в умовах залежності від природних ресурсів	307
<i>Гарматюк О. В.</i> Особливості логістичної системи фармацевтичного ринку	309
<i>Герасименко С. С.</i> Сучасна структура інформаційної бази управління містом	311
<i>Голубова Г. В.</i> Фінансова стійкість країни у менеджменті зовнішньоекономічної діяльності	314

<i>Гринчак Н. А.</i> Компаративний аналіз боргового навантаження розвинених країн та країн, що розвиваються	316
<i>Гулевич О. Ю.</i> Сучасні тенденції інноваційного розвитку ринку праці	319
<i>Гурская С. П.</i> Развитие электронной торговли в Республике Беларусь	322
<i>Єсіна В. О., Овсчкіна М. А.</i> Важелі формування конкурентоспроможності національної економіки	327
<i>Журавльов О. В., Сімачова О. М.</i> Роль великої відкритої економіки США у світовому господарстві	329
<i>Зимовець Є. Ю.</i> Напрями оптимізації структури доходів на підприємстві	332
<i>Іващенко О. А.</i> Проблеми вибору боргової політики в умовах економічної взаємозалежності	334
<i>Ігнатенко Т. С.</i> Методичні підходи до ідентифікації середнього класу	336
<i>Кулай А. І.</i> Внутрішній аудит діяльності комерційних банків: актуальні питання	339
<i>Куцик П. О.</i> Чинники «слабкого» розвитку національної економіки і напрями її модернізації на інноваційних засадах	342
<i>Лісовий Р. В.</i> Трактування понять «криза» та «антикризове управління»: критичний аналіз	346
<i>Матвєєва Н. М., Куц А. В.</i> Формування та збереження конкурентних переваг підприємства	348
<i>Панченко В. Г.</i> Проекції економічного націоналізму та протекціоналізму в політиці США	351
<i>Перхун Л. П., Товмаченко Н. М.</i> Аналіз факторів економічного зростання окремих галузей економіки України	354
<i>Поворознюк І. М.</i> Інноваційні напрями формування ринку туристичних послуг України	356
<i>Погорілий А. В.</i> Інновації, розробки та дослідження	358
<i>Резнікова Н. В.</i> Дилеми монетарної політики в умовах глобальної нестабільності	360
<i>Рубцова М. Ю.</i> Роль монетарної політики в досягненні макроекономічної стабільності: асиметрії взаємовпливу	363

<i>Рудченко О. Ю.</i> Регулювання стратегічно важливих підприємств державного сектору економіки України	365
<i>Тарасенко А. Г.</i> Економічний націоналізм як засіб збереження конкурентоспроможності в умовах глобалізації	367
<i>Червона С. П.</i> Характеристика структури сукупних витрат домогосподарств України у 2008-2017 роках	370
<i>Шульга С. В., Щирська О. В.</i> Внутрішній аудит як гарант економічної безпеки діяльності в розрізі мінімізації ризиків бізнесу	373
<i>Ямпольський О. Р.</i> Трансфертне ціноутворення у фокусі емпіричних досліджень	376

СЕКЦІЯ 5.

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

<i>Ротарова М.</i> Labour Migration of Ukrainians: Advantages or Disadvantages	379
<i>Болгов О. Є.</i> Соціально-гуманітарні аспекти розвитку української економіки на сучасному етапі	380
<i>Бучма О. В.</i> Правовий чинник у забезпеченні проукраїнськості суспільно-релігійної ситуації в Україні	383
<i>Варавкіна З. Д.</i> Еколого-естетичні проблеми у творчій спадщині Григорія Сковороди	385
<i>Гаврилюк Т. В.</i> Православ'я в контексті соціокультурних запитів сучасності	388
<i>Горобець О. О.</i> Книговидавнича діяльність – важливий компонент формування позитивного іміджу країни	390
<i>Горюнова М. М.</i> Інноваційні процеси в системі вищої освіти	392
<i>Горюнова М. М., Савенко Т. Д.</i> Використання елементів інтенсивної методики при мовному навчанні іноземних студентів	393
<i>Даць І. В.</i> Епоха соціалістичного реалізму	395
<i>Загородня О. Ф.</i> Асоціативне поле концепту «нація» у мовній картині світу українців	396
<i>Касьяненко А. Л.</i> Актуальність вивчення англійської мови в сучасному світі	398

<i>Козлов В. В., Кузнєцов М. І., Томашевська Т. В.</i>	
Поєднання експертних систем із інформаційними технологіями та штучним інтелектом	400
<i>Корнієнко П. С.</i>	
Роль адвокатури у правозахисній діяльності держави	404
<i>Манько Н. Ф.</i>	
Пізнання як вид діяльності	407
<i>Мозговий І. П.</i>	
Томос для української церкви: проблеми і перспективи	410
<i>Надольний І. Ф.</i>	
Модернізація політичної системи українського суспільства	412
<i>Пантелеєв В. П., Сакада Т. Д.</i>	
Феномен культури в економіці	414
<i>Пархоменко В. В., Черушева Г. Б.</i>	
Інтеграція в європейський освітній простір	417
<i>Погорєлова Т. Ф.</i>	
Методи реалізації професійно спрямованого підходу до іншомовної підготовки студентів економічних спеціальностей	422
<i>Польська Т. Д.</i>	
Соціогуманітарні аспекти протидії корупції	424
<i>Савченко В. Ю.</i>	
Креативні методи управління у боротьбі із кризами	426
<i>Синяков А. В.</i>	
Ринок освітніх послуг в Україні. Поняття та визначення	429
<i>Стогній І. В., Никонорова Л. І.</i>	
Використання методу «перевернутого» навчання у закладі вищої освіти	432
<i>Сук Ю. В.</i>	
Соціальні прояви глобальних проблем: самовизначення в центрі наукової дискусії	434
<i>Телегей Н. В.</i>	
Актуальність проблем психології рекламної комунікації	435
<i>Теловата М. Т.</i>	
Педагогічний аналіз формування професійної культури майбутніх фахівців у закладах вищої освіти	437
<i>Чобан М. В.</i>	
Мультиmodalьні способи комунікації	440
<i>Шевчук В. О.</i>	
Українське викриття приреченості економічної складової марксизму	441

СЕКЦІЯ 1. ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

*Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Цифрові технології здатні суттєво перетворити інформаційне ядро бюджетної системи. Вони створюють інструменти не тільки для підвищення ефективності існуючих заходів податкової політики й політики щодо витрат, але і для запровадження абсолютно нових заходів. Здатність акумулювати й аналізувати величезну кількість даних, а також встановлювати між ними зв'язок має значний потенціал для вдосконалення існуючих бюджетних операцій та процедур, а саме:

- спрощення, прискорення і здешевлення зазначених процедур (наприклад, надання й обробка податкових декларацій, призначення соціальної допомоги) завдяки використанню електронної документації;
- ефективне агрегування даних щодо окремих економічних суб'єктів завдяки залученню широкого кола джерел та індивідуальних цифрових слідів;
- створення нових можливостей для збирання податків, наприклад використання електронних платформ як податкових агентів;
- розв'язання деяких традиційних для податкових органів труднощів;
- підтримання законності, запобігання шахрайству та корупції, скорочення бюрократичних процедур завдяки більш точним і дешевим способам підтвердження особи;
- більш точне налаштування інструментів перерозподілу;
- підвищення якості державних послуг, доступ до медичної інформації, адміністративних, фінансових, медичних і аварійно-рятувальних послуг, Інтернет-голосування тощо;
- у сфері державних витрат, де контроль за дотриманням бюджету розосереджений між різними рівнями управління, – уможливлення створення централізованої системи управління ефективністю, яка дозволила б відстежувати всі витрати, контролювати ефективність роботи співробітників та оцінювати якість споживаних товарів і послуг;
- розширення можливостей прогнозування динаміки бюджетних доходів і витрат та інших макроекономічних показників, завдяки чому державні директивні органи можуть приймати більш раціональні рішення і ефективніше розробляти плани на майбутнє [1; 2].

Отже, шляхом створення на основі цифрових технологій єдиних централізованих механізмів методологічного, інформаційного й технологічного забезпечення процесів обліку, аналізу та формування звітності для всіх учасників бюджетного процесу можна підвищити ефективність використання фінансових, кадрових та інформаційно-телекомунікаційних ресурсів держави.

Окремої згадки заслуговує технологія blockchain (блокчейн), що дозволяє об'єднувати дані з різних джерел в єдине середовище і синхронізувати їх. Блокчейн поміщає дані у спільні розподілені реєстри, створюючи записи про операції постійного зберігання, які неможливо втратити, змінити або вкрати. Це значно підвищує довіру до систем обробки операцій і робить можливим прийняття владних рішень без участі людського фактора, сприяючи зниженню рівня корупції.

З технологією блокчейн безпосередньо пов'язане функціонування криптовалют, найбільш відомою з яких є біткоїн (bitcoin). Біткоїн є одночасно і платіжною системою, і платіжною одиницею, яка не має централізованого емітента, об'єднуючи безліч серверів-емітентів по всьому світу, і забезпечує максимальну прозорість при проведенні транзакцій. Обмін національної валюти на біткоїн здійснюється на відкритих майданчиках в мережі Інтернет. В умовах низької довіри населення до банківського сектору і державним органам, що характерно, зокрема, для України, біткоїн здатний отримати широку популярність серед населення і бізнесу. Українські бізнесмени вже використовують біткоїн в експортно-імпортних операціях, адже при його покупці не діють валютні обмеження, при цьому ним можна розраховуватися за будь-які послуги і товари в країнах, де дозволено його використання [3].

Можна резюмувати, що цифрова трансформація економіки здатна справити величезний позитивний вплив на бюджетну сферу. Однак все не так однозначно, адже цифровізація одночасно провокує виникнення ризиків, ігнорування яких неминуче призведе до негативних наслідків. Так, цифрова трансформація бізнесу може дуже сильно зачепити всі чотири функції податкової системи: фіскальну, розподільну, регулюючу і контрольну. Найбільш болючими для держави можуть виявитися порушення виконання двох з них – фіскальної, що забезпечує наповнення бюджетів усіх рівнів, і контрольної, що дозволяє державі стежити за джерелами доходу громадян і рухом грошових коштів [4].

Одна з причин полягає у тому, що цифрові компанії незалежні від реального місця положення. Вибираючи вигідні з податкової та інших позицій юрисдикції вони сплачують мінімальні податки на територіях, де отримують прибуток. Ефективна податкова ставка для цифрових компаній складає в середньому 9,5%, тоді як компанії з традиційною бізнес-моделлю платять 23,2%. Традиційний підхід – стягувати податки там, де знаходиться головний офіс або компанія, що утримує авторські права, – за нових умов працює неефективно, що не влаштовує великі країни й економічні блоки, оподатковувана база яких зменшується [5].

На сьогодні невирішеною залишається проблема ідентифікації і відстеження електронних угод у секторах Business-to-consumer (роздрібний

сектор) і Consumer-to-consumer (угоди між кінцевими споживачами). За умови оплати через електронну платіжну систему (Web-money, біткоїни) розв'язати цю проблему взагалі неможливо. Також створює труднощі оподаткування операцій з необов'язковою оплатою, розповсюджених у Інтернет-середовищі. Брак адекватних процедур та надійних технологій у вищезазначених випадках здатний спровокувати податковий хаос.

Потрібно брати до уваги також той факт, що певні завдання бюджетного менеджменту не піддаються повній формалізації, тобто не зводяться до набору типових операцій. Для їх розв'язання можуть знадобитися судження, інтуїція, досвід компетентних людей. Впровадження цифрових технологій для розв'язання таких завдань без відповідних «аналогових доповнень» може і не забезпечити масштабної віддачі [6].

Крім цього, перехід на нові технології підвищує стурбованість питаннями недоторканності приватного життя, конфіденційності та кібербезпеки. Можливе загострення проблем нерівності та перерозподілу доходів. Цифрові технології, заміщуючи стандартні трудові операції, здатні спричинити безробіття серед незаможних верств населення, переважно зайнятих низькокваліфікованою працею. А найбільші вигоди від цифрових трансформацій отримає заможніша й освіченіша частина населення, може додатково посилитися вплив еліт [6].

Ще одним обмеженням цифровізації (дигіталізації) публічних фінансів є нестача кадрів, які б мали відповідні менталітет, устремління та навички. У цьому контексті залучення керівників та спеціалістів, здатних досягти синергії компетентності, зацікавленості й повноважень, у досить консервативну сферу державного управління та фінансів є надзвичайно складним завданням.

Отже, урахування нових економічних реалій та інтеграція в сучасний цифровий тренд у процесі формування та виконання державного бюджету здатні не тільки вдосконалити рутинні бюджетні процедури, але й зробити національну економіку багатшою, ефективнішою і більш конкурентоздатною на глобальній арені. Водночас не можна залишати без уваги ризику й об'єктивно існуючі обмеження, що виникають у процесі цифровізації.

Список використаних джерел

1. Digital Revolutions in Public Finance / S. Gupta, M. Keen, A. Shah, G. Verdier (Ed.). International Monetary Fund, 2017. URL: www.elibrary.imf.org/view/IMF071/24304-9781484315224/24304-9781484315224/24304-9781484315224.xml
2. Дигитализация на марше // Эксперт Северо-Запад. 2011. № 34. URL: <http://expert.ru/northwest/2011/34/digitalizatsiya-na-marshe/>
3. Гутгарц Е. Цифровые технологии в сфере услуг. Плюсы и минусы URL: www.prostopravo.com.ua/klub_yuristov/yuridicheskij_rynok/stati/tsifrovye_tehnologii_v_sfere_uslug_plyusy_i_minusy

4. Козырев А. Н. Стоимость и налогообложение в цифровой экономике. URL: spkurdyumov.ru/digital_economy/stoimost-i-nalogooblozhenie-v-cifrovoj-ekonomike/2/

5. Окунев Ю. G20 планирует унифицировать налогообложение цифровой экономики до 2020 года. URL: <https://offshorewealth.info/tax-planning/g20-plans-to-unify-the-taxation-of-the-digital-economy-until-2020/>.

6. World development report 2016: Digital dividends. World Bank Group. 2016. URL: www.worldbank.org/en/publication/wdr2016

*Вінницька Оксана Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку
та економічної безпеки,*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ – ОСНОВА МІЖБЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Важливу роль у формуванні бюджетної політики і організації бюджетного процесу займає міжбюджетне регулювання, метою якого є перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами для забезпечення відповідності повноважень на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами за відповідними бюджетами та фінансових ресурсів, які мають забезпечувати їх виконання.

Однією із форм реалізації засад міжбюджетного регулювання є міжбюджетні трансферти.

Міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Перелік міжбюджетних трансфертів, які можуть передбачатися у державному бюджеті для місцевих бюджетів, визначено ст. 97 Бюджетного кодексу України [1].

Обсяги міжбюджетних трансфертів щорічно затверджуються законом про державний бюджет і надаються місцевим бюджетам, які мають взаємовідносини з державним бюджетом – обласні бюджети, бюджети міст обласного значення, бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, районні бюджети.

У 2017 році взаємовідносини з державним бюджетом мали 998 бюджетів (без непідконтрольних територій - 34), у тому числі 24 обласні бюджети, 148 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 459 районних бюджетів, 366 бюджетів об'єднаних територіальних громад .

Слід зазначити, що кількість бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, щорічно збільшується у зв'язку із утворенням об'єднаних територіальних громад відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Міжбюджетні трансферти в Україні є основною формою реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. До 2015 р. в Україні були наявні такі основні форми міжбюджетних трансфертів, передбачені Бюджетним кодексом України (стаття 96): дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів, та інші дотації. Проте після прийняття змін до Податкового та Бюджетного кодексів, затверджених Верховною Радою України 28 грудня 2014 р., використання цих видів трансфертів було призупинено. Згідно з внесеними змінами до Бюджетного кодексу України, міжбюджетні трансферти поділяються на [1]:

1) базову дотацію – трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

2) субвенції;

3) реверсну дотацію – кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій;

4) додаткові дотації (на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок надання пільг, установлених державою). Такі зміни суттєво вплинули на механізм формування місцевих бюджетів. Важливим є те, що вирівнювання здійснюється не за видатками, а за доходами місцевих бюджетів. Подібний підхід використовується в багатьох країнах Європи й світу і передбачає, що доходи на душу населення місцевих бюджетів після вирівнювання мають коливатися в межах 20–40%. Вирівнювання відбувається за двома податками: податком на прибуток підприємств для обласних бюджетів та податком на доходи фізичних осіб для бюджетів об'єднаних територіальних громад, бюджетів міст, районів та обласних бюджетів. Формула вирівнювання передбачає що місцеві бюджети з рівнем надходжень нижче 0,9 середнього показника по Україні отримують базову дотацію в розмірі 80% різниці до цього порога. Для місцевих бюджетів із рівнем надходжень у межах від 0,9 до 1,1 вирівнювання не здійснюється. Якщо індекс податкоспроможності становить понад 1,1, то вилучають до фонду вирівнювання половину коштів перевищення через реверсну дотацію.

За даними Державного казначейства України, у 2017 року було перераховано 198,1 млрд грн міжбюджетних трансфертів із державного бюджету до місцевих бюджетів, що становить 72,8 % від планового річного обсягу. До спеціального фонду надійшло 22,8 % від запланованого обсягу.

Базова дотація за аналізований період була перерахована в обсязі майже 4,4 млрд грн. Надходження до державного бюджету від перерахування реверсної дотації склали понад 2,9 млрд грн. Традиційно у структурі трансфертів переважну частку займають субвенції з соціального захисту населення. За 2017 року вони становили 48,9 % від усіх міжбюджетних трансфертів, що надійшли з державного бюджету (у 2016 році ця частка складала 47,5 %) [2].

До Державного бюджету України з місцевих бюджетів надійшло 4,6 млрд грн міжбюджетних трансфертів, що на 52,3 % більше за відповідний показник попереднього року. При цьому частка трансфертів у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів не змінилась.

Реверсна дотація становила понад 2,9 млрд грн, або 74,5 % від запланованого показника на рік. Крім того, до складу міжбюджетних трансфертів, що надаються з місцевих бюджетів, входять субвенції на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів. Такі субвенції перераховано в обсязі 1,7 млрд грн. У цілому загальний обсяг трансфертів до державного бюджету щодо аналогічних показників 2016 року збільшився на 1,6 млрд грн і склав 1,4 % усіх видатків місцевих бюджетів [2].

Міжбюджетні трансфери в Україні мають соціальний, поточний характер і не стимулюють економічний розвиток регіонів. Очевидно, що система міжбюджетних відносин в Україні є неефективною і не підвищує самостійність місцевих бюджетів [3, с. 9]. С. Слухай також відзначає дестимулюючий ефект політики фінансового вирівнювання в Україні. Для його усунення науковець пропонує включення у формулу розподілу трансфертів вирівнювання фінансових стимулів для місцевих урядів [4, с. 48- 50]. Безумовно, зростання соціальної спрямованості видатків місцевих бюджетів має важливе значення для підвищення якості життя населення, проте передача майже повністю соціальних функцій держави на місцеві бюджети без відповідного фінансування викликає нестачу коштів на інвестиційний розвиток і знижує ефективність такої політики. Отже, отримані міжбюджетні трансфери компенсують місцевим органам влади делеговані їм видаткові повноваження, не забезпечені відповідним обсягом дохідних джерел. Така ситуація спричиняє виникнення додаткових фінансових потоків між державним та місцевими бюджетами, на які витрачаються додатковий час і ресурси та які можна було б уникнути за допомогою надання місцевим органам влади більших джерел доходів, перш за все податкових.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, станом на 01.01.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2017 рік / В. Зубенко та ін.; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. Київ, 2017. 86 с.
3. Дем'янчук О. І., Шевчук Н. А. Удосконалення міжбюджетних відносин як засіб підвищення самостійності місцевих бюджетів // Наук. записки Нац. університету «Острозька академія». Серія: Економіка. 2012. Вип. 19. С. 8–12.
4. Slukhai S. Ukrainian fiscal equalization: does it need an improvement? // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2015. № 1 (166). С. 45–51.

*Корнєєв Володимир Вікторович,
доктор економічних наук, професор, завідувач відділу фінансової політики
Державний науково-дослідний інститут моделювання економіки*

НОВІ АСПЕКТИ ПОСИЛЕННЯ КООРДИНАЦІЇ МОНЕТАРНОЇ І ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Проблема узгодження (координації) монетарної та фіскальної політики Національним банком України (НБУ) та Урядом не вирішена дотепер. Ця проблема фактично є хронічною*, що поглиблює дисбаланси вітчизняної фінансової системи, гальмує потенціал державних та корпоративних фінансів, ускладнює доступ України до міжнародних ринків капіталу, спотворює можливості внутрішнього ринку накопичень. Сукупно це негативно відображається на кредитних та інвестиційних рейтингах держави та субдержавних інституцій.

Позиція НБУ полягає в тому, що попри визнання необхідності координації монетарної та фіскальної політики (у публічних документах та в рамках заходів, як то: Стратегія монетарної політики НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=76958856>, проведення дослідницької конференції НБУ спільно з Національним Банком Польщі 31.05–1.06.2018 року) позиція НБУ базується на дотриманні принципу незалежності центробанку (ЦБ) й уникненні будь-яких форм фіскального домінування.

Пріоритетною (тобто першою) ціллю діяльності НБУ (згідно зі ст. 6 Закону України «Про Національний банк України») є забезпечення цінової стабільності. Другою ціллю є сприяння фінансовій стабільності («НБУ у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності»), а третьою – також сприяння додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримання економічної політики Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей цінової та фінансової стабільності (тобто перших двох цілей).

Така ступенева послідовність градації цілей у діяльності НБУ є зрозумілою з позиції індикації пріоритетів вибору інструментів реалізації монетарної політики, але водночас є надто «автономною» з погляду можливості забезпечення якості макрорівневого управління економікою.

Прибуток НБУ підлягає перерахуванню до держбюджету. Цей момент вказує на роль останнього як акумулятора (калити-кишені) грошових потоків за участю держави і, зокрема у банківській сфері.

Позиція Кабінету Міністрів України полягає в тому, що Уряд (Мінфін), визначаючи напрями розвитку економіки держави через щорічну підготовку та реалізацію Закону України «Про Державний бюджет України» використовує державні фінансові інструменти стимулювання розвитку та виконання державних зобов'язань. Уряд в особі Мінфіну наразі є мажоритарним

* Наприклад: «... в країні немає механізмів взаємодії міністра фінансів і голови НБУ ...» (І. Юшко. Дзеркало тижня. 2009. № 44).

акціонером банків (державних та за участі держави). Участь і присутність держави у макроструктурі капіталу банків другого рівня перевищила 50%. Тобто держава в особі Мінфіну є активним учасником у формуванні та реалізації монетарної політики. Це відображається у змінах / переформатуванні інституційної структури банківського сектору з відповідними змінами у структурі активів, капіталу, зобов'язань банків.

У кризові періоди ейфорична «всесильна рука ринку» часто заміщувалася «рятівною рукою держави», тобто бюджетними можливостями останньої. Тому приклад – Програма TARP (США) щодо абсолютних вливань грошей у банки для підтримки їх ліквідності. (Довідково: Програми кількісного пом'якшення QE інструментально є чисто центробанкіськими. Вони передбачають зниження облікових ставок і викуп ЦБ суверенних бондів окремих країн. Але і в цьому випадку є чітка дотичність дій ЦБ і Мінфіну на ринках державного боргу).

В Україні Мінфін синхронізує вартість своїх внутрішніх бондів відповідно до змін облікової ставки НБУ. Як приклад, при зростанні облікової ставки у вересні цього року до 18%, вартість ОВДП оперативно була підвищена до 18,5%.

Урядові запозичення при фінансуванні дефіциту бюджету формують ринок державного боргу, а запозичення НБУ поповнюють його міжнародні (золотовалютні) резерви. У структурі державного боргу дотепер є непогашена заборгованість Уряду перед НБУ від 1990-х років.

Позиція Ради з фінансової стабільності (далі - Рада). На останньому засіданні Ради 25.07.2018 р. питання узгодження (координації) монетарної і фіскальної політики піднімалось як одне з чільних на порядку денному (https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=74308413&cat_id=55838).

У звіті про діяльність Ради протягом червня 2017 р. – липня 2018 р. вказано на взаємні зусилля НБУ та Мінфіну з питань координації монетарної і фіскальної політики (<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77402341> (див. с. 16–17 цього звіту)).

Отже, НБУ та Уряд є учасниками-партнерами в реалізації монетарної політики. Питання інфляційного таргетування є питаннями (елементами framework) у діяльності обопільно центробанку й уряду. Узгодження монетарної і фіскальної політик фактично означає здатність монетарного й виконавчого органів влади до спільних дій в єдиному полі державного менеджменту. Можливість такого узгодження повинна набути реального (недекларативного) змісту з відповідними адміністративними й іншими важелями реалізації. Цілі сприяння фінансовій стабільності й економічному зростанню, звичайно, не можуть бути первинними (першими) для НБУ (мандат НБУ наразі є таким, як є), але й не можуть бути другими-третіми. Не тільки відповідно до норми ст. 6 Закону України «Про Національний банк України».

Контроль за фінансовими й макроекономічними ризиками забезпечується переважно фінансовою стабільністю, а не ціновою. І контроль з боку держрегуляторів необхідний не тільки щодо системних (як це є наразі й зазначається у звітах НБУ та Ради з фінансової стабільності), а й щодо систематичних ризиків. Тут необхідно зафіксувати напрям регуляторної

діяльності й нагляду щодо обов'язкових превентивних оцінок можливих змін кон'юнктури ринків.

Прояви ризиків у нестабільні періоди мали: а) ознаки переважно фінансової, а не цінової дестабілізації; б) не тільки системний, а й систематичний характер. Без забезпечення фінансової стабільності та наявності ознак економічного зростання практично неможливо буде втримати цінову стабільність. Це стосується і курсу, і волатильності цін, і зобов'язань соціального й іншого характеру.

*Кичко Ірина Іванівна,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці,
Чернігівський національний технологічний університет*

РЕАЛІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Реалізація трудового потенціалу агропромислового комплексу (АПК) здійснюється у процесі зайнятості на ринку праці. Держава встановлює систему економіко-правових норм, у результаті яких здійснюється розмежування працівника і роботодавця, відбувається регламентування трудових відносин. Дотримання трудових норм сприяє налагодженню цивілізованих трудових відносин, створює умови для підвищення продуктивності праці робітників. Недоліком вищезгаданого розмежування на сьогодні є недостатність механізмів стимулювання.

Актуальність дослідження трудового потенціалу посилює той факт, що перебіг трудових відносин впливає на такі процеси, як формування національного доходу, фонду споживання в межах країни, споживання матеріальних благ на одну особу населення тощо. Безробіття як феномен незбалансованого ринку праці впливає на макроекономічну рівновагу в суспільстві. Розмір цього показника пов'язаний з інфляційними тенденціями в країні, станом грошово-кредитної системи. На державному рівні для збалансування попиту та пропозиції на робочу силу необхідно активно використовувати інструменти фінансової, амортизаційної і грошово-кредитної політики, націлені на розвиток галузей та підприємств, що виробляють продукцію з високим вмістом доданої вартості.

Однією з найголовніших проблем, що перешкоджають реалізації трудового потенціалу АПК, є невисокі доходи більшої частини населення, а отже, низька здатність громадян до заощаджень. Щоб посилити економічну привабливість роботи в АПК, необхідно активізувати інноваційну діяльність. Збільшення доходів населення в комплексі з одночасним нарощуванням виробничого потенціалу сприятимуть збільшенню власної інвестиційної бази з маси дрібних заощаджень.

Ринок праці України, попит та пропозиція на ньому змінюються відповідно до темпів економічного зростання. При підвищенні темпів економічного розвитку, збільшенні обсягів реалізації підприємств попит на робочу силу зростає. Український ринок праці функціонує у тісній взаємодії з європейським, де рівень оплати праці значно вищий. Якщо до цього додати нестабільність політичної, економічної ситуації, структурну та інституційні кризи в країні, то можна спрогнозувати, що незбалансованість попиту та пропозиції на ринку праці в Україні може суттєво збільшитися.

Аграрна політика повинна координуватися і комбінуватися з політикою охорони навколишнього середовища і політикою розміщення ресурсів в економіці, які мають довгострокові цілі й можуть бути реалізовані тільки протягом тривалого часу.

Нині в Україні домінування посіву монокультур дає можливість експортувати частину урожаю. Щодо продукції для внутрішнього споживання, то імпортується значна кількість сільськогосподарської продукції та продукції її переробки, яка може вироблятися підприємствами АПК України. Причинами такої ситуації є: 1) диспаритет цін між промисловою та сільськогосподарською продукцією, у результаті чого виробництво більшості продукції АПК стає не вигідним; 2) імпорт сільськогосподарської продукції підвищує конкуренцію не на користь національного виробника та створює умови для інвестування іноземного товаровиробника.

Необхідно відрегулювати співвідношення ціни на промислову продукцію та послуги, що надаються АПК, з цінами на продовольчу продукцію, а також роздрібні ціни з доходами споживачів. Найголовнішим завданням для відтворення та реалізації трудового потенціалу АПК є захист національного товаровиробника, що стане поштовхом для створення нових підприємств, збільшення робочих місць, підвищення престижу праці у сільському господарстві.

Як відомо, механізм захисту внутрішнього ринку передбачає використання митних інструментів (підвищення митних ставок на продукцію, яка у достатньому обсязі виробляється в Україні), створення оптимальних умов для виготовлення продукції з підвищеним вмістом доданої вартості в АПК у процесі збереження, переробки продукції.

Проблемним питанням розвитку АПК нині є наявність великої кількості дрібних товаровиробників з низьким рівнем продуктивності праці через відсутність технічних засобів для обробки посівних площ. Вирішенню цієї проблеми сприяло б створення державних технологічних станцій для надання послуг населенню, надання пільгових кредитів жителям сільських територій, створення умов для реалізації інвестиційних проектів, що мають забезпечувати позитивну динаміку якості трудового потенціалу АПК, тощо. Необхідно забезпечувати нарощування обсягів виробництва перспективних видів експортної сільськогосподарської продукції та здійснювати політику захисту внутрішнього ринку від імпоротної сільськогосподарської продукції, вводячи відповідні тарифи.

Специфіка сільського господарства, зумовлена сезонністю виробництва в галузі, практично унеможливує здійснення виробничого процесу без

залучення кредитних коштів. Специфіка галузі зумовлює й деякі особливості такого кредитування, які проявляються в необхідності створення відповідного фінансово-кредитного сервісного обслуговування аграрного виробництва.

Розвиток переробних галузей промисловості є одним із магістральних напрямів підвищення ефективності аграрного виробництва. Відомо, що переробка сільськогосподарської сировини забезпечує втричі більшу прибутковість, ніж її виробництво. Тому у зв'язку з привабливістю цієї сфери щодо вкладення інвестицій, з недорозвиненістю переробної промисловості в Україні, а також з перспективним внутрішнім ринком для якісних продуктів харчування вітчизняного виробництва переробна сфера АПК повинна стати пріоритетним напрямом розвитку. Доцільно сформувати дієвий організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій, який систематизує:

1) обґрунтування й узгодження цілей і напрямів функціонування об'єктів економічної та соціальної сфери;

2) основні принципи (розвиток сільської території; мобілізація ресурсного потенціалу сільських громад; інтерактивне планування розвитку сільської місцевості з урахуванням економічних, соціальних і екологічних особливостей, орієнтація на підвищення якості життя населення, облік, моніторинг та аналіз розвитку сільських територій);

3) суб'єктів – органи управління, включаючи сільські адміністрації з уточненням їхніх повноважень;

4) ресурсне та фінансове забезпечення програм розвитку. Варто зазначити, що ефективне здійснення інноваційної діяльності в АПК стане можливим лише при одночасному застосуванні й поєднанні методів ринкового механізму самоорганізації та системи державного регулювання.

Вітчизняний аграрний сектор має значний ресурсний та трудовий потенціал, але його ефективна реалізація вимагає зміцнення матеріально-технічної бази, заміни діючих ресурсо- і трудомістких технологій на матеріало-, енерго- і трудозберігаючі. Тільки технологічна модернізація зможе забезпечити формування ефективного, ресурсозберігаючого, екологічно безпечного, наукоємного сільського господарства, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку і вивести країну на провідні позиції на зовнішніх аграрних ринках. Вирішальною умовою інтенсифікації процесів є активізація інноваційної діяльності виробників.

Отже, збалансування попиту та пропозиції на робочу силу в Україні, розвиток АПК нами бачаться через активізацію державної політики за такими напрямами: створення та підтримка підприємств, що виготовляють продукцію з високим вмістом доданої вартості; підвищення плодючості ґрунтів; матеріально-технічна підтримка та сприяння збільшенню кількісних та якісних показників вирощування картоплі, льону, овочів, зернових культур, ягід; відновлення роботи українських насінневих станцій; відродження на екологічно чистій кормовій базі власного виробництва тваринництва та птахівництва. Регулювання процесів формування та реалізації трудового потенціалу АПК повинно здійснюватися з урахуванням тенденцій на ринку праці з метою забезпечення оптимальної структури зайнятості, розробки системи стимулів для роботодавців щодо створення нових робочих місць.

*Кузьменко Татьяна Владимировна,
магистр кафедры бухгалтерского учета;
Научный руководитель:
Кобринский Григорий Ефимович,
доктор экономических наук,
профессор,
Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации*

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ПЛАНА БАНКА

Цель финансового планирования в банке – составление бюджетов бизнес-сегментов деятельности финансового института, которое позволяет учитывать требуемые инвестиции для реализации новых программ или банковских проектов и проводить увязку с плановыми балансами банка, обеспечивая его устойчивый рост. Роль финансового плана в процессе управления деятельностью банка заключается в следующем:

- план позволяет оценить обеспеченность банка ресурсами и заранее отказаться от проектов, которые не смогут обеспечить рост финансового потенциала;
- план как ориентир для оценки результатов работы банка: на основе финансового плана разрабатывается план материального и морального поощрения персонала
- план как инструмент управления рисками.

Разработка финансового плана предполагает оценку нескольких альтернативных сценариев, которые показывают ожидаемые результаты при оптимистическом или пессимистическом развитии событий, позволяют банку быстрее реагировать на изменение условий деятельности и оптимизировать свои бизнес-процессы с учетом воздействия угроз его развитию. Для формирования финансового плана развития банка используется итеративный подход, который включает в себя следующие этапы расчетно-аналитических процедур:

1. Определение размера необходимой (PN) и достаточной (PD) прибыли банка, при этом достаточную прибыль банка можно вычислить по формуле:

$$PD = (I+D+Trl+Bll+Brl-Bdl)/(1-n) + (Tr_2+B_{12}+Br_2 - Bd_2) \quad (1)$$

где I – инвестиции для осуществления целевых программ развития банка, утвержденные Собранием акционеров и Советом директоров банка; D – дивиденды, планируемые к выплате акционерам банка; B_l – расходы на финансирование благотворительных и спонсорских программ; Tr – расходы на финансирование операционных расходов банка (выплата заработной платы и социальных отчислений, расходы на аренду, ремонт, содержание зданий и других основных средств, приобретение нематериальных активов, канцелярских, почтовых и телекоммуникационных расходов, оплата аудиторских, нотариальных и рекламных услуг, бюджет по которым

планируется бухгалтерией банка в соответствии с установленными нормативами; Br – расходы по операциям банка, не связанным с непосредственным привлечением ресурсов, например, расходы по биржевым и конверсионным операциям, операциям на фондовом рынке, расходы по формированию резервов банка на потери по ссудам и операциям с ценными бумагами, уплата штрафов, которые планируются соответствующими функциональными подразделениями банка; Bd – доходы от беспроцентных операций банка, например, доходы по биржевым и конверсионным операциям, доходы от операций на фондовом рынке, комиссионных, полученных по трастовым, агентским и консультационным и другим услугам банка; n – ставка налога на прибыль (десятичная дробь).

Экономический смысл необходимой прибыли заключается в определении размера процентной маржи, обеспечивающий безубыточное функционирование банка при условии отсутствия платежей за акционерный капитал и неосуществлении инвестиций.

2. Планирование потребности в собственных средствах (CC), капитала (K) и объеме активных банковских операций (VA). Прогнозирование динамики изменения собственных средств начинается с анализа изменений уставного фонда ($УФ$) банка, которое проводится акционерами банка и делается аналитическое заключение о целесообразности и экономической эффективности изменения структуры и размера собственного капитала. Как правило, размер собственных средств банка тесно связан с величиной $УФ$, поэтому для прогнозирования величины CC и $УФ$ рекомендуется использовать эконометрический подход, а именно: метод наименьших квадратов уравнения регрессии:

$$CC(t) = F(УФ(t)), \quad (2)$$

где в частном случае можно применить линейную зависимость:

$$CC(t) = a + b \times XУФ(t). \quad (3)$$

3. Планирование структуры активных операций банка и процентных доходов (DPr) на основе будущих рыночных ставок по активным операциям и запланированному размеру активных операций, расчет средневзвешенной доходности активов ($SDohAk$).

Планирование структуры активных операций банка осуществляется на основе определения доли ссудных операций (как правило, граница должна быть в пределах 50–60% всех активных доходных операций); определения удельного веса ликвидных ценных бумаг, оценки доли неработающих активов, например, остатки на корреспондентских счетах банка, в кассе, средства в расчетах, основные средства и нематериальные активы). По результатам анализа формируется качественный структурный срез активных операций, к которому менеджмент банка должен стремиться в планируемом периоде, при этом заданные ориентиры должны быть согласованы с состоянием финансовых рынков, политикой государственного регулятора, особенностями

потребительского поведения. Расчет фактической структуры активных операции банка приведен ниже:

$$A(tn) = (a_1(tn), a_2(tn), a_3(tn)...a_n(tn)). \quad (4)$$

А планируемая структура активов банка может быть представлена следующим образом:

$$A(tk) = (a_1(tk), a_2(tk), a_3(tk)...an(tk)). \quad (5)$$

Темпы прироста отдельных составляющих по кварталам (или иным интервалам планирования) можно определить как среднегеометрическое отношения соответствующих статей в конце и начале планового периода, т. е.

$$tpri = (ai(tk) / ai(tn))^{(1/m)}, \quad (6)$$

где m – число плановых интервалов (например, 4 соответствует поквартальному планированию, 12 – ежемесячному).

Следует отметить, что промежуточные плановые структуры должны быть сбалансированы, т. е. сумма долей всех активных операций должна составлять 100%. После осуществления планирования структуры активных операций банка менеджментом составляется прогноз средних процентных ставок по основным типам операций, при этом прогноз делается на основе сравнения действующих ставок, результатов маркетинговых исследований финансовых рынков, целевых ориентиров, заданных Правлением банка.

Для точности прогноз процентных ставок необходимо осуществлять на уровне каждого финансового инструмента, а совокупную доходность следует рассчитывать как средневзвешенную доходность по структуре и удельному весу операций. Затем необходимо определить плановые процентные доходы (DPr) на основе предполагаемой структуры активных операций, сформированного прогноза процентных ставок и заданным в плане объемам активных операций.

4. Определение размера предельно допустимого объема процентных расходов банка (RPr), который проводится на основе определенных на предыдущем этапе процентных доходов банка и величины достаточной маржи по формуле:

$$RPr = Dpr - PD. \quad (7)$$

5. Планирование структуры пассивных операций банка и процентных расходов на основе анализа изменения ставок привлечения ресурсов и последующего расчета средневзвешенной стоимости ресурсов ($SStRes$).

6. Определение оптимального объема пассивных операции (VP) на основе расчета средневзвешенной стоимости ресурсов и предельно допустимого объема процентных расходов банка, что позволяет оценить предельные величины стоимости привлечения капитала:

$$VP = RPr / SStRes. \quad (8)$$

7. Расчет объема собственных средств банка на основе балансового уравнения:

$$\text{Активы} = \text{Собственные средства} + \text{Привлеченные ресурсы}. \quad (9)$$

Сравнение расчетного (CCR) и планового (CC) объемов собственных средств позволяет осуществить своевременную корректировку плана, если эти показатели не совпадают. Также на данном этапе планирования происходит балансировка полученных плановых показателей, а контрольным индикатором является объем собственных средств банка.

8. Анализ соответствия структуры и объемов планируемых операций заданной системе лимитов банка и внесение корректировок в план, если лимиты не соблюдаются или угрожают финансовой стабильности банка.

9. Осуществление планирования чистой прибыли банка путем проведения вычета сумм обязательных налоговых и неналоговых платежей, а также иных отчислений из прибыли

10. Построение планового баланса банка и его утверждение на Общем собрании акционеров.

В заключение статьи отметим, что процесс планирования прибыли коммерческого банка является основой составления финансового плана. Сам процесс базируется на сопоставлении прибыли, необходимой банку для его дальнейшего развития и осуществления стратегических задач, и величиной реальной прибыли, которую может заработать банк при имеющемся объеме и структуре активных и пассивных операций. Ключевым преимуществом финансового планирования является его ориентация на составление альтернативных бюджетов, которые позволяют учесть необходимые инвестиции на новые продукты или программы банка и плановых балансов банка, что вместе обеспечивает наиболее полную и строгую реализацию стратегию развития финансового института при строгом соблюдении лимитов безопасного функционирования банка.

Список использованных источников

1. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг: / пер. с англ. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2014. 1018 с.
2. Управление деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент) / под ред. О. И. Лаврушина. Москва: Юрист, 2013. 688 с.
3. Ковалев П. П. Банковский риск-менеджмент. Москва: Финансы и статистика, 2013. 304 с.
4. Масленченков Ю. С. Финансовый менеджмент банка. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 399 с.
5. Поморина М. А. Планирование как основа управления деятельностью банка. Москва: Финансы и статистика, 2012. 384 с.

*Кульпінський Сергій Віталійович,
доктор економічних наук, професор,
старший науковий співробітник, професор кафедри фінансів
Чернігівський національний технологічний університет*

КРЕДИТНИЙ ЦУГЦВАНГ І ЕФЕКТ БАУМОЛЯ В УКРАЇНІ

Незважаючи на відновлення темпів приросту ВВП, що спостерігається у 2017 й у першій половині 2018 років, і приріст капітальних інвестицій у цілому, низка факторів вказує на стагнацію інвестиційних процесів в економіці України. По-перше, незважаючи на зростання обсягу капітальних інвестицій за цей період, його було досягнуто переважно за рахунок будівництва та придбання устаткування, тоді як так зване інтелектуальне інвестування, зокрема придбання нематеріальних активів, залишається на незмінному рівні – близько 3,5% від загальних капітальних інвестицій. Однією з ключових причин є стрімке скорочення інвестування за рахунок власних джерел підприємств. Так, частка кредитів в капітальних інвестиціях упала до рекордно мінімального значення – 7,5% у 2018 році, тоді як цей показник становив понад 16% у 2012 році. Одночасно з цим мало місце підвищення інвестування за рахунок власних джерел також до рекордного значення в 75% у загальній його структурі (рис. 1, за даними Держстату України).

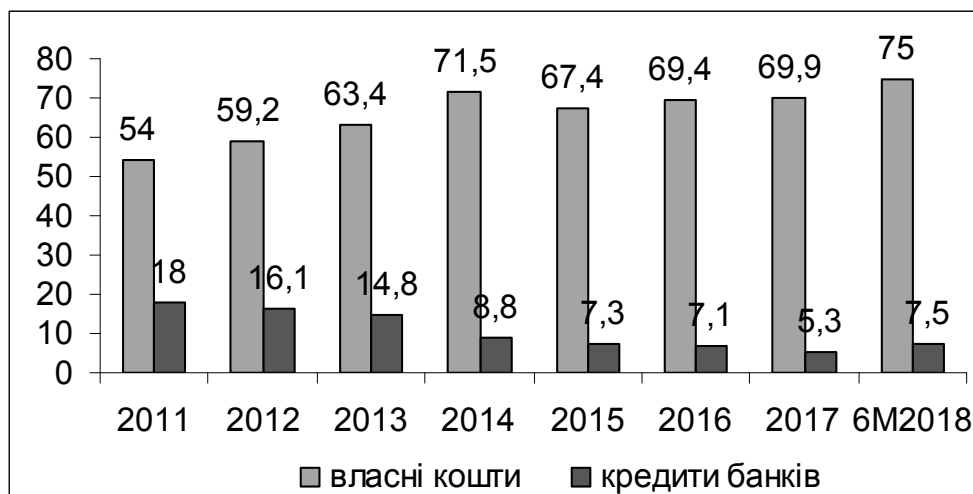

Рис. 1. Джерела капітальних інвестицій у 2011–2018 рр.

Основними перешкодами до розширення насамперед інвестиційного довгострокового кредитування є дисбаланс між попитом і пропозицією ліквідності на фінансовому ринку України. По-перше, крива доходності за гривневими кредитами, яка виражає очікування попиту на кредити, з одного боку, а з іншого – бажання і можливості банків розширювати довгострокове кредитування, показала зміну своєї структури. Спред між коротким і довгим її компонентами знову скоротився до трохи більше одного відсотка, або 160 базисних пунктів (рис. 2, за даними Національного банку України, далі – НБУ). Згідно з нашими попередніми дослідженнями, скорочення спреду кривої

дохідності за гривневими кредитами на 100 базисних пунктів веде до скорочення очікуваного ВВП на 0,7%.

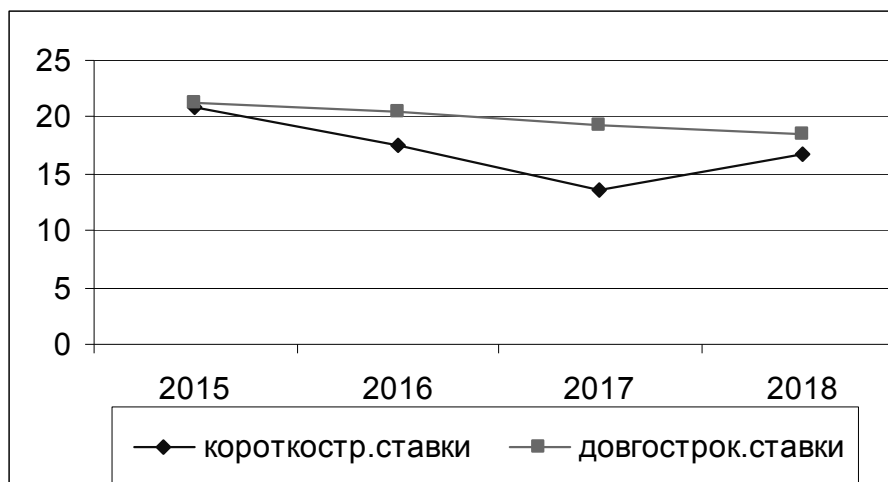

Рис. 2. Ключові компоненти кривої дохідності за гривневими кредитами

Окрім того, банки вийшли на рівень прибутковості у 2018 році після двох років збиткової діяльності. Примітно, що частка комісійних доходів у їх загальних доходах суттєво виросла за останні роки – до 26% з усього 14% у 2014 р. Усе це відбувається на тлі практичного призупинення кредитування суб'єктів господарювання і підвищення частки проблемних боргів банків до більше ніж 50%. Прибутковість банків за відсутності нових вливань коштів у вигляді депозитів у систему пояснюється високими відсотковими ставками і особливо підвищенням частки державних облігацій (ОВДП) у їх портфелі, обсяг яких виріс більш ніж у чотири рази з 2015 р. переважно завдяки банкам із державним капіталом (рис. 3, за даними НБУ). На сьогодні їх обсяг складає 360 мільярдів гривень, що практично дорівнює обсягу ОВДП, які перебувають у портфелі НБУ. Ще одним чинником, який вплинув на такий дисбаланс, стала політика самого НБУ який підвищував ставку рефінансування декілька разів до 18% у серпні 2018 року, пояснюючи це зростанням подальших ризиків при зниженні інфляції, яка раніше була одним із ключових факторів, що, навпаки, змушував підвищувати облікову ставку. Унаслідок такої політики короткострокові ставки міжбанківського ринку також суттєво зросли. Однак абсолютно дестабілізуючим для банківського кредитування чинником є перевищення дохідності за ОВДП, розміщеними на первинному ринку, відповідних ставок за депозитами фізичних осіб, що фактично дає банкам межу для безризикової діяльності.

З урахуванням очікуваного зростання вартості зовнішніх запозичень, зокрема через підвищення ставки Федеральної резервної системи, скорочення програми кількісного пом'якшення Європейським центральним банком, а також через глобальне підвищення цін на енергоресурси можна очікувати на подальше нарощування внутрішнього боргу Уряду та, відповідно, подальше підвищення частки ОВДП у портфелях банків з відповідним дестимулюванням кредитної експансії.

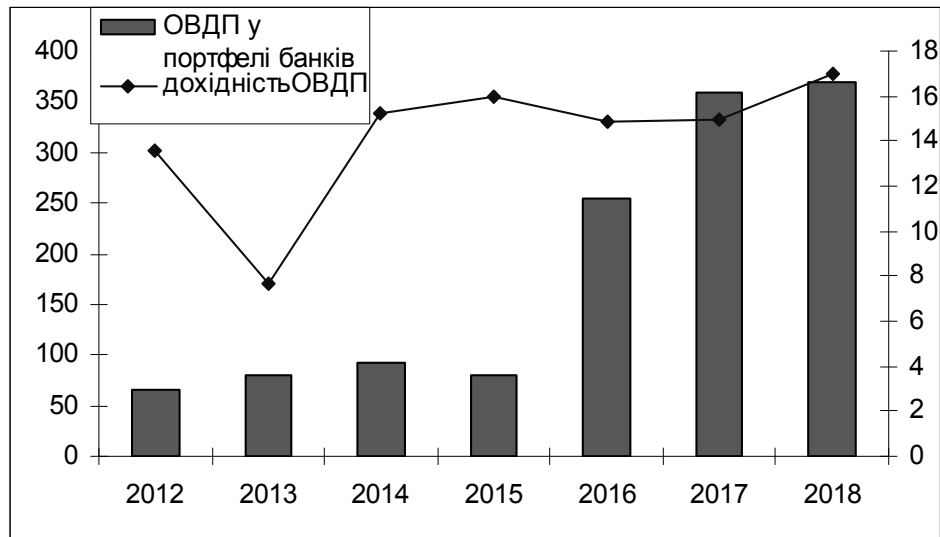

Рис. 3. Державні облігації у банках і їх доходність

Окреслені тенденції і очікуване зниження довгострокових кредитів та інвестицій, обумовлених зростанням відсоткових ставок і зростанням вартості енергоносіїв при відповідному підвищенні соціальних витратків та зарплати, без відповідного підвищення продуктивності праці призведуть у кінцевому рахунку до ефекту Баумоля, коли загальні внутрішні витрати на робочу силу зростатимуть при її відпливі у більш прибуткові сектори за межами України, стагнації внутрішньої продуктивності та перетоку коштів банківського сектору в облігаційні вкладення. З огляду на вищевикладене, пропонуємо такі заходи нівелювання дисбалансів на фінансовому ринку з метою експансії кредитування малого і середнього бізнесу:

1. Запровадження нових фінансових інструментів, надходження від яких спрямовуватимуться на державне кредитування, зокрема інфраструктурні проекти й інші державні інвестиції та пропозиція їх банкам за більшою конкурентною ставкою доходності при одночасному зниженні доходності державних облігацій, спрямованих на покриття бюджетного дефіциту.

2. Зміна (модифікація) політики НБУ у напрямі відходу від малоуспішного таргетування інфляції до підтримки кривої доходності на прийнятному для інвестування рівні та впливу на доходність за ОВДП.

*Кравченко Андрій Юрійович,
аспірант,
спеціальність «Фінанси,
банківська справа та страхування»,
Національна академія статистики обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Пенсійне забезпечення є одним із найважливіших елементів загальнодержавних фінансів. Воно повинно розглядатися як пріоритетний напрямок соціального розвитку. Соціальний розвиток, поза сумнівом, є результатом стабільного економічного розвитку, але такий стан економіки повинен постійно відтворюватися. Саме здатність суспільства постійно підтримувати свій стабільний соціальний і економічний розвиток створює соціальну стійкість. Неодмінними економічними умовами соціального розвитку є зростання суспільного виробництва і підвищення ефективності економіки, що за інших рівних умов забезпечує постійний рівень споживання навіть при залученні до виробництва нових ресурсів [1, с. 83].

Наразі пенсійна система України перебуває у перехідному стані, який характеризується такими проявами: незбалансованість доходів та видатків Пенсійного фонду України (ПФУ); демографічна криза низький рівень пенсій більшості осіб, які досягли пенсійного віку; високий розмір пенсійних внесків, що призводить до «тінізації» виплат працівникам. Питання розвитку пенсійного забезпечення завжди були актуальними та висвітлювались у працях провідних світових і вітчизняних економістів, таких як: І. Бондарук, Т. Бондарук, І. Гнібиденко, Л. Ліхтенштейн, В. Мельничук, А. Скрипник.

Система пенсійного захисту в Україні сьогодні ще остаточно не сформована. Погоджуємось з тим, що «перехід до ринкової економіки виявив неспроможність забезпечити достатні і надійні виплати пенсіонерам, використовуючи однорівневу модель державного пенсійного страхування. Адже нині середній розмір пенсії становить 30–35% від середньої заробітної плати. Реформування пенсійної системи має на меті збільшити величину пенсії до 65%» [2].

Розглянемо більш детально основні проблеми пенсійного забезпечення. За даними Пенсійного фонду України, у структурі доходів бюджету фонду частка власних коштів у 2008 році була більше на 3,4% порівняно з попереднім, а у 2009 році зменшилася на 2,1% відповідно. Це було спричинено фінансово-економічною кризою в Україні. Порівняльний аналіз обсягу доходів і видатків ПФУ за 2006–2018 роки свідчить про зростання диспропорцій між ними, що зумовлює дефіцит бюджету фонду [2]. Але слід зазначити, що в 2018 році видатки і надходження практично зрівнялися, що свідчить про ефективні кроки в реформуванні пенсійної системи (рис. 1, за даними [2]).

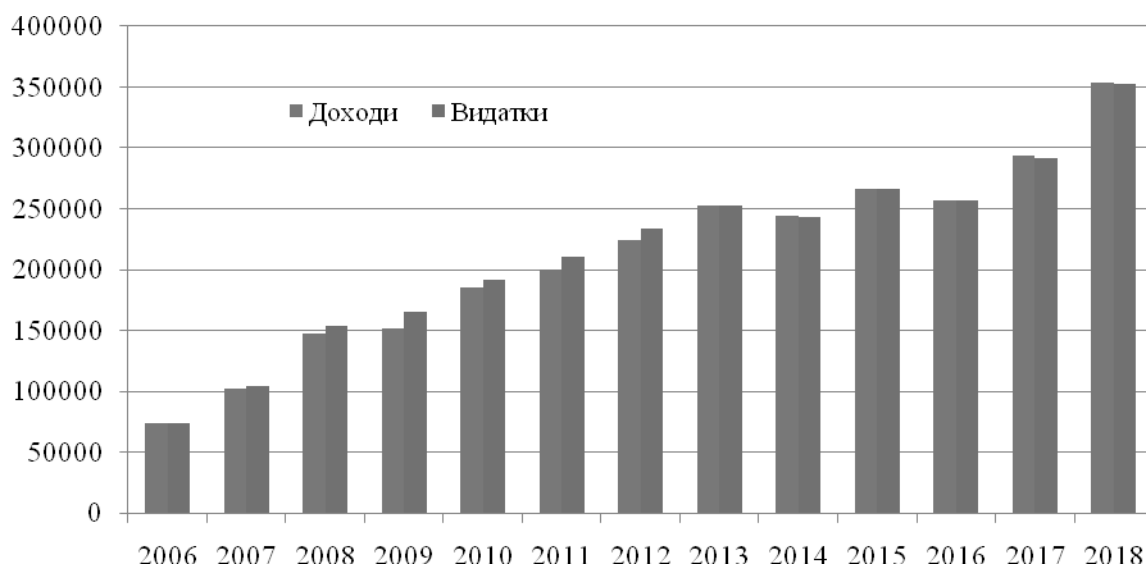

Рис. 1. Динаміка доходів і видатків Пенсійного фонду України у 2006–2018 рр.

У кризові роки Пенсійний фонд підтримує виплату пенсій на поточному рівні (індексує), що створює дефіцит, який фінансувався з державного бюджету. Згідно з табл. 1, спостерігається збільшення дефіциту бюджету, що зумовлено інфляцією та військовою ситуацією в країні. Так, у 2014 році дефіцит складав 15 652 млн грн, а в 2015 р. – вже 94 812 млн грн, тобто лише за один рік дефіцит фонду виріс на 79 160 млн грн, що становить близько 3% ВВП.

Таблиця 1

Динаміка основних фінансових показників діяльності Пенсійного фонду України у 2006-2017 рр., млн. грн.

Роки	Номінальний ВВП	Доходи ПФУ	Видатки ПФУ	Дефіцит бюджету ПФУ
2006	544153	74181	74181	7289
2007	720731	101861	104275	2413
2008	948056	147822	153854	6031
2009	913345	151920	165729	29806
2010	1082569	185792	191473	34476
2011	1316600	199753	210714	30111
2012	1408889	224027	233696	27209
2013	1454931	252444	252755	22075
2014	1566728	244263	243478	15652
2015	1979458	266536	266508	94812
2016	2383182	256667	256669	140236
2017	2982920	293240	291466	141315
2018 (план)	–	353629	352777	97361

Проаналізувавши рис. 2 (за даними [4; 5]) можна зробити висновок, що за десять років частка пенсіонерів у чисельності населення практично не змінилася та складає 29%. Концепція пенсійного забезпечення в Україні, визначена Законами України від 09.07.2003 р. «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV і «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV, характеризує систему як трирівневу.

Рис. 2. Співвідношення пенсіонерів та чисельності населення

Аналізуючи динаміку **співвідношення пенсіонерів та чисельності населення, можна погодитись з тим, що серед основних пріоритетів, які б дозволили вирішити проблеми функціонування Фондів соціального страхування, доцільно виділити такі: необхідність ліквідації (зменшення) дефіциту в бюджеті ПФУ за рахунок стимулювання та розвитку підприємництва, створення умов для конкуренції та нових робочих місць; дефіцит Пенсійного фонду має покриватися не за рахунок малозабезпечених, а за рахунок бюджетної економії; необхідність забезпечення прямої залежності пенсійних виплат від страхових внесків та динаміки зростання зарплати в економіці країни; необхідність реформування пенсійної системи і забезпечення переходу до загальнообов’язкового соціального страхування; бюджетні кошти мають витрачатися на реформи, а не на проїдання; необхідність виведення з тіні заробітної плати шляхом переважно економічних важелів, за рахунок чого відбудеться зниження рівня безробіття шляхом створення нових робочих місць, підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення; зниження соціального навантаження [4; 5].**

Звичайно, погоджуємось з тим, що «впровадження трирівневої системи пенсійного забезпечення необхідно та вимагає значних змін і реформування економіки України. Потрібна модернізація як солідарної, так і накопичувальної пенсійних систем. А головне завдання держави – побудувати прозорий

механізм перерахувань і накопичень, який дозволить забезпечити працюючим сьогодні громадянам гідний рівень життя в майбутньому» [8].

Отже, для досягнення бездефіцитного бюджету ПФУ необхідно, насамперед, стимулювати розвиток економіки, зменшуючи її тіньовий сектор, стимулювати підприємництво, створюючи нові робочі місця, що, своєю чергою, призведе до зростання надходжень до Пенсійного фонду. Серед можливих перспектив і результатів ефективної реформи пенсійної системи Україні вкажемо такі: покращення соціальних умов життя; підвищення загального іміджу країни та її інвестиційної привабливості для інвесторів; підвищення довіри до влади; зменшення безробіття, зростання заробітної плати шляхом скорочення соціального навантаження.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави // Економічні горизонти. 2018. № 2 (5). С. 76–86.
 2. Офіційний веб-портал Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>
 3. ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>
<https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>
 4. Населення України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/>
https://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Украины
 5. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html
 6. Коваль О. П. Проблеми становлення накопичувальної складової пенсійного забезпечення в Україні: аналіт. доповідь. Київ: НІСД, 2011. 96 с.
 7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 03.10.2017 р. № 2148-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2148-19>
 8. Батченко Л., Деліні М. Розвиток реформованої пенсійної системи України // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 6. С. 188.
 9. Мельничук В. Тенденції розвитку пенсійної системи України // Фінанси України. 2010. № 4. С. 66.
- Пенсійна реформа – спроба № 3. URL: <http://tyzhden.ua/Economics/136867>

*Литовка Валерія Володимирівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ БАНКІВ

Діяльність банків, які мають на меті отримання прибутку, є важливою передумовою виникнення грошових потоків. Здійснення банками практично всіх видів операцій зумовлене певним рухом грошових коштів у формі їх надходження або витрачання. Грошові потоки банку виражаються у його фінансових операціях, до яких належать такі як: кредитні, депозитні, касоворозрахункові, емісійні, інвестиційні, посередницькі, депозитарні, трастові, заставні, інформаційні обслуговування. У свою чергу, грошові кошти є тією економічною цінністю, яка представляється в миттєво оберненій формі, завдяки притаманним їм властивостям:

- їх можна в будь-який момент перетворити на споживану форму;
- вони стійкі за своєю економічною цінністю;
- практично не існує ніяких витрат при купівлі або продажу;
- вони мають властивості подільності й мобільності.

Ці виняткові якості грошових коштів у процесі здійснення банківських операцій пояснюють наявність певної уваги до їхнього руху в часі, який являє собою безперервний процес і визначається поняттям «грошовий потік» [1].

У процесі управлінських дій щодо оптимізації грошових потоків та конкурентоспроможності банків вагому роль відіграє організація системи аналізу, за допомогою якої здійснюється планування і прогнозування на звітний період. Проблема ефективності проведеного аналізу полягає в раціоналізаторському підході до його організації, який включає прийняття економічно обґрунтованих рішень і дій та деталізацію його складових елементів, які в сукупності утворюють систему методів і засобів, що забезпечують її функціональне призначення [2].

Банківська система відіграє важливу роль грошових потоків держави і створює умови для подальшого розвитку економіки України. Існують різні трактування поняття грошових потоків, але його загальноприйняте визначення відсутнє. В економічній літературі зустрічаються словосполучення «грошові потоки», «грошовий потік» або «рух грошових коштів».

Широке коло питань, пов'язаних з дослідженням грошовий потік банківської діяльності, проблеми використання і визначення раціональних підходів щодо методики виконання планів, висвітлено в роботах зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, таких як: О. Азрілян, Г. Александер, В. Бочаров, Р. Брейлі, Г. Буличева, В. Володіна, В. Дабел, В. Ковальов, Б. Колас, Р. Кох, М. Сорокіна, Е. Хелфферт, І. Хотинська, А. Чернов, У. Шарп та ін.

Узагальнення та аналіз наукових результатів дозволили визначити, що системні комплексні дослідження, присвячені управлінню грошовими потоками банків. В залежності від співвідношення об'єму позитивного та негативного потоків суми чистого грошового потоку характеризується, як позитивними, так й негативними величинами, що визначають кінцевий результат фінансової діяльності будь-якого банку, а також це впливає на формування та динаміку розміру залишку його грошових активів [1].

Потреба в створенні ефективної системи управління грошовими потоками банків є незаперечною, як і важливість усвідомлення необхідності розробки теоретичних аспектів її функціонування для апарату фінансового менеджменту банківської установи. Для ухвалення ефективних фінансових рішень щодо управління грошовими потоками банків України є важливим використання дієвого організаційно-економічного механізму, який характеризується як система взаємопов'язаних між собою елементів, яка визначає і забезпечує реалізацію комплексу заходів на кожному із етапів управління грошовими потоками [4].

Управління грошовими потоками банку є важливою складовою частиною загальної системи управління його фінансовою діяльністю. Воно дає змогу вирішувати різноманітні завдання фінансового менеджменту і підпорядковане його головній меті. Основною метою управління грошовими потоками є забезпечення фінансової рівноваги банку та формування необхідної звітності, що забезпечить проведення всебічного аналізу грошових потоків [2].

Сучасна економічна думка з питань фінансового планування розглядає, в основному, організаційні питання формування окремих планів розвитку та їх інформаційного забезпечення, меншою мірою торкаючись таких питань, як організаційно-методичні аспекти розробки загальної фінансової стратегії. Таким чином вирішення питань вдосконалення методів реалізації фінансового планування зумовлює потребу у відповідних наукових дослідженнях [3].

Грошовий потік у аспекті стратегічного обліку та аналізу - це не тільки процес руху грошових коштів та їх еквівалентів з певною швидкістю, що розподіляється на зовнішній та внутрішній потік, а й вартісне збільшення по всьому складу активів і зобов'язань банку за певний період часу з врахуванням залишків як на кінець, так і на початок періоду [1].

Список використаних джерел

1. Пірог Д. В. Грошові потоки банку як самостійний об'єкт стратегічного обліку та аналізу // Економіка та держава. 2011. № 7. С. 86–89.
2. Кириленко В. Б. Організація обліку, контролю та аналізу депозитних операцій банку: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 264 с.
3. Нестругін В. О. Фінансове планування в банку та шляхи його вдосконалення. URL:
http://www.rusnauka.com/3_ANR_2012/Economics/1_99683.doc.htm
4. Крючко Л. С. Вдосконалення напрямів управління грошовими потоками підприємств // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. Серія: Економічні науки. 2013. № 2 (32). С. 198–200.

*Логвін Карина Валентинівна,
студентка IV курсу, спеціальність «Фінанси та кредит»;
Науковий керівник:
Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Україна сьогодні перебуває на стадії впровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування. Це питання стало каменем спотикання не лише для посадовців, а й для широкої громадськості. Дискусії з цього приводу ведуться дедалі інтенсивніше. Уже підготовлено більше десятка альтернативних законопроектів, якими визначаються правові засади здійснення медичного страхування. Запроваджувати його слід негайно, але для цього потрібно подолати низку проблем. Основною є визначення органу, який відповідав би за акумуляцію та розподіл страхових коштів [1].

Проблеми та перспективи загальнообов'язкового медичного страхування в Україні досліджувалися такими науковцями: Н. Андріїшина, В. Базилевич, Т. Бахтеєва, С. Осадець, М. Поліщук, С. Санченко, Г. Тлуста та ін.

Наприклад, у праці В. Базилевича «Медичне страхування та його розвиток в Україні» розглядаються теоретичні основи медичного страхування, надано визначення обов'язкового медичного страхування, наводяться основні приклади страхових програм на ринку, здійснюється порівняльний аналіз добровільного та обов'язкового медичного страхування та вказується перелік послуг, що входять до кожної з форм медичного страхування [2].

У статті Г. Тлуста «Медичне страхування в реформуванні системи охорони здоров'я України» згруповано науково-методичні підходи до визначення поняття «медичне страхування», показано роль цього виду страхування в системі суспільного страхового захисту [3]. Також розкрито організаційно-економічні аспекти функціонування системи медичного страхування, показано переваги та недоліки обов'язкового медичного страхування, представлені моделі фінансування галузі охорони здоров'я в різних країнах світу. Незважаючи на великий обсяг теоретичних та практичних знань, є необхідність пошуку шляхів розвитку системи медичного страхування. На превеликий жаль, питання впровадження обов'язкового медичного страхування у більшості наукових робіт розглядається лише як довгострокова перспектива, відсутні чіткі пропозиції щодо вирішення проблем, будь-які оптимальні варіанти можливої моделі обов'язкового медичного страхування, яка б могла успішно функціонувати та розвиватись на ринку України [3].

У статті В. Фазлеєвої «Обов'язкове медичне страхування – важливий елемент соціального захисту населення» подано можливі етапи впровадження обов'язкового медичного страхування, а саме: запровадження обов'язкового

медичного страхування в певні галузі та території у вигляді експерименту з поступовим розширенням кількості регіонів (галузей) учасників; поетапне розширення категорій застрахованих за обов'язковим медичним страхуванням; поетапне підвищення величини страхового тарифу [4].

О. Петренко у статті «Обов'язкове медичне страхування: що нам пропонують – отруту, плацебо чи порятунок?» теж висвітлює проблему якості надання послуг та оплати за них. Він пише, що українці отримують (або взагалі не отримують без додаткової оплати) не дуже якісні медичні послуги. Отже, повертаємось до питання доцільності й ефективності використання медичних послуг. Тобто суть будь-яких змін полягатиме саме в зміні порядку використання коштів, які зникають у СОЗ (система охорони здоров'я), не дійшовши до кінцевого споживача. Науковець також звернув увагу на законодавство щодо фінансування. Вважає, що фінансування СОЗ за рахунок загальних податків (бюджетна система) теоретично є найбільш соціально справедливим [5].

На мою думку, для України зараз найважливішим аспектом у системі обов'язкового медичного страхування є пошук такої системи змін, яка, в першу чергу, забезпечить досягнення цілі, бо непередбачувані катастрофічні витрати в разі хвороби часто є причиною бідності, в тому числі успадкованої, ледь не третини всіх сімей в Україні. Наразі одним із найважливіших політичних аспектів збирання коштів на СОЗ є забезпечення правильної мобілізації коштів населення шляхом попередньої оплати.

Чим прогресивніша система внесків, тим справедливіша система фінансування СОЗ загалом. На відміну від будь-якого іншого методу попередньої оплати медичних послуг (соціальне страхування або податки), саме платежі, здійснені готівкою при наданні медичної допомоги як значно зменшують ступінь солідарного фінансового покриття видатків на лікування, так і переносять основне навантаження витрат на плечі населення. Тобто люди не відчувають соціальної згуртованості, яка допомагає долати труднощі перехідного періоду розвитку економіки.

Через складну ситуацію в країні дуже багато людей критикують українську систему охорони здоров'я. Але ці висновки не зовсім об'єктивні та справедливі. Ми наголошуємо саме на об'єктивному підході до цього питання. Перш за все – це не гнатися за безкоштовною допомогою, яка в існуючому вигляді погубить охорону здоров'я.

Після проведення аналізу СОЗ та страхового ринку можемо зробити висновки, що страхування здоров'я, оформлення страхових полісів є важливим аспектом не тільки для споживачів страхових послуг, а і для держави в цілому. Пропонуємо розглядати державу як *одного з рівноправних суб'єктів* на ринку охорони здоров'я, а концепцію державного обов'язкового медичного страхування – як проект, що подається на розгляд споживачів, які платитимуть за це власні кошти.

Для проведення розумних реформ у галузі охорони здоров'я та введення обов'язкового медичного страхування варто звернутися до досвіду зарубіжних

країн, зокрема Грузії, яка за п'ять років повної реконструкції системи охорони здоров'я досягла неймовірно позитивних результатів для своїх громадян.

Список використаних джерел

1. Астахова І. Е., Касьян Є. О. Перспективи загальнообов'язкового медичного страхування в Україні // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2009. № 1. С. 111–115.
2. Базилевич В. Д. Страхувальний ринок України. Київ: Т-во «Знання»; КОО, 1998.
3. Тлуста Г. Медичне страхування в реформуванні системи охорони здоров'я України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2014. Вип. 3. С. 65–70.
4. Фазлеєва В. Обов'язкове медичне страхування – важливий елемент соціального захисту населення // Ваше здоров'я. 2005. № 18 (795). 13.05–19.05.
5. Петренко О. Обов'язкове медичне страхування: що нам пропонують – отруту, плацебо чи порятунок? // Економічна правда. 04.04.2007. Ч. II.

*Момотюк Людмила Євгенівна,
доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та виховної роботи;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ВАЛЮТНОГО КУРСУ НА РІВЕНЬ ІНФЛЯЦІЇ

Маніпуляція валютним курсом з метою корекції експортних позицій країни є важливим інструментом у використанні політичних важелів впливу. Безперечно, за ситуації, коли в країні наявний високий рівень безробіття або коли вона здійснює політику експортоорієнтованого зростання, її прагнення послабити власну валюту є цілком виправданим, адже при здешевленні останньої зростає вартість імпорту, тоді як ціни на товари, що експортуються на міжнародний ринок, знижуються, а отже попит на них підвищується. Зростання національного виробництва і ВВП, створення нових робочих місць розглядаються як потенційні наслідки реалізації такої політики. Економіки з ринком, що формуються, можуть також здійснювати девальвацію з метою нарощення золотовалютних резервів, щоб убезпечити себе від настання фінансових криз у майбутньому [1, с. 56]. Кожний із причинно-наслідкових ланцюжків «валютний курс – інфляція» характеризується специфічними особливостями механізму взаємодії елементів макроекономічної системи. Найважливішими з цих характеристик є тривалість періоду між зміною валютного курсу та його впливом на інфляційні процеси, а також характер їх взаємодії. Ці взаємодії за критерієм терміновості можна розділити на **дві групи**, що мають чітко виражені індивідуальні особливості, – **короткострокові та довгострокові**.

До першої групи належить зв'язок валютного курсу та паритету купівельної спроможності [3; 4; 5; 6]. Справді: останнім часом у емпіричній літературі поширена думка про відсутність взаємозалежності коливань валютного курсу та базових макроекономічних показників у короткий проміжок часу [2, с. 181]. Зміна курсу національної валюти веде до зміни поточної структури цін. У результаті рівень цін на національному ринку змінюється, причому змінюється різноспрямовано з курсом національної валюти: зростання курсу веде до зниження інфляції і навпаки.

Характер макроекономічних взаємодій паритету купівельної спроможності залежить від механізму ціноутворення на імпорتنі товари, який домінує в певній країні. У макроекономічній системі з порівняно стабільним рівнем цін і розгалуженою, централізованою торговельною інфраструктурою проявляється тенденція до централізованого встановлення роздрібних цін у великих торгових підприємствах. Причому ці ціни, відповідно до маркетингової політики, утримуються на постійному рівні. У таких випадках коливання курсу, які не перевищують певної межі, не відображаються на поточному рівні споживання. У цьому контексті централізація інфраструктури може бути не тільки державною, але й приватною, заснованою на великих корпоративних системах роздрібною торгівлі.

У разі нестійкої економічної системи з неврегульованою торговельною інфраструктурою роздрібні ціни встановлюються з огляду на фактичні витрати і реагують на всі зміни валютного курсу.

Практика ціноутворення впливає не тільки на механізм формування паритету купівельної спроможності, а й на тривалість лага між зміною курсу і його відображенням у рівні цін. При централізованому механізмі ціноутворення цей лаг є значно більшим [9].

Важливим елементом механізму паритету купівельної спроможності є ступінь конкуренції на споживчому ринку. Значущими є такі її аспекти, як еластичність взаємного заміщення імпорتنих і вітчизняних товарів та насиченість споживчого ринку. На ринках з високим рівнем конкуренції зміна структури цін, пов'язана з динамікою валютного курсу, веде до зміни товарно-грошових потоків на ринку в цілому і зміни рівня цін на глобальному рівні.

Слід зазначити два аспекти прояву цієї закономірності, які можуть зустрічатися як ізольовано, так і одночасно. Перший – **еластичність заміщення товарів вітчизняного виробництва імпортними**. Чим вище це значення, тим активніше буде реагувати ринок на зростання курсу національної валюти, збільшуючи попит на імпорتنі товари й ведучи до зниження загального рівня цін. Другий – **еластичність заміщення імпорتنих товарів вітчизняними**. Чим вище цей рівень еластичності, тим менше вплив валютного курсу на рівень цін. У результаті зростання цін на імпорتنі товари споживчий ринок збільшує попит на товари вітчизняного виробництва, послаблюючи тим самим інфляційний потенціал зростання цін на імпорتنі товари.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В., Луцишин З. О. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові протекції неопротекціонізму // Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). С. 48–65.
2. Резнікова Н. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення природи економічних дисбалансів в контексті кризових потрясінь // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і права. 2012. № 1. С. 177–184.
3. Іващенко О. А. Валютні війни XXI століття в контексті конкурентної боротьби за домінування // Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики: зб. тез доп. (19 трав. 2016 р., м. Київ) / за заг. ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко. Київ: ДАУ при МЗС України, 2016. С. 50–52.
4. Іващенко О. А. Глобальні дисбаланси як драйвер трансформації світової валютної системи: полеміка сценаріїв розвитку // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2013. № 4. С. 59–66.
5. Calvo G., Leiderman L., Reinhart C. Capital Inflows and Real Exchange Rate Appreciation in Latin America: The Role of External Factors // International Monetary Fund Staff Papers. 1993. Vol. 40, No. 1. P. 108–151.
6. Dooley M., Garber P. Global Imbalances and the Crisis: A Solution in Search of a Problem. 2009. URL: <https://voxeu.org/article/what-did-not-cause-global-crisis>
7. Flood R.-P., Garber P., Kramer C. Collapsing Exchange Rate Regimes: Another Linear Example. 1996. URL: <http://people.ucsc.edu>
8. Момотюк Л. Є. Роль фінансових методів та інструментів у забезпеченні економічного зростання // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2015. № 3. С. 35–41.
9. Reinhart C., Reinhart V. What Hurts Most: G-3 Exchange Rate or Interest Rate Volatility? // Preventing Currency Crises in Emerging Markets; ed. By S. Edwards, J. Frankel. Chicago: University of Chicago Press for the NBER, 2001. P. 73–99.

*Носенко Александр Сергеевич,
магистр кафедры бухгалтерского учета;
Научный руководитель:
Кобринский Григорий Ефимович,
доктор экономических наук,
профессор;
Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации*

СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ЛИКВИДНОСТЬЮ БАНКА

Отечественная и зарубежная банковская практика накопила богатый опыт управления ликвидностью банков. Теории управления ликвидностью появились практически одновременно с организацией самих банков. Современной банковской науке и практике известны следующие четыре теории:

1. *Теория коммерческих ссуд* – банк сохраняет свою ликвидность, пока его активы размещены в краткосрочные ссуды, своевременно погашающиеся при нормальном состоянии деловой активности.

2. *Теория перемещения* – сохранение ликвидности банка при условии, что его активы можно реструктурировать (перемещать) либо продавать другим кредиторам или инвесторам за наличные, т. е. если при невозврате ему кредитов банк может получить эквивалентные суммы либо путем перепродажи ценных бумаг, принятых им по этим кредитам в качестве залога, либо путем получения под эти бумаги кредита в другом банке.

3. *Теория ожидаемых доходов* – ликвидность банка можно прогнозировать или даже просто планировать, если в основу графика погашения кредитов положить будущие доходы заемщиков.

4. *Теория управления пассивами* – управление пассивами в широком смысле представляет собой деятельность банка, связанную с привлечением средств вкладчиков и других кредиторов и определением (регулированием) структуры источников соответствующих средств.

Стратегии управления ликвидностью банка в основном различаются подходами к определению источников или фондов ликвидных денежных средств, с помощью которых банки могут исполнять свои обязательства. Выбор стратегии управления ликвидностью должен соответствовать ситуации на финансовом рынке. Незрелый финансовый рынок характеризуется отсутствием не только возможности получить заем в любое время и в любой сумме, но и невозможностью переуступить какой-либо финансовый инструмент участнику рынка без существенных потерь в стоимости. На развитых же финансовых рынках можно применять любые методы управления ликвидностью, однако наиболее предпочтительным среди них будет метод сбалансированного управления ликвидностью, который позволяет минимизировать потери. В зависимости от макроэкономического состояния финансового рынка банковским менеджментом может быть выбран один или

несколько (комбинация) типов стратегии управления банковской ликвидностью (табл. 1, по данным [1, с. 25–27]).

Таблица 1

Основные типы стратегий управления банковской ликвидностью

Стратегия	Основные положения
1. Управление активами	Накопление банком ликвидных средств в виде денежных средств и легко реализуемых ценных бумаг. Свойства ликвидных активов: – наличие рынка для их быстрого превращения в деньги; – стабильность цен на рынке; – обратимость, т.е. возможность возмещения первоначальных инвестиций с минимальным риском
2. Управление пассивами	Заем быстрореализуемых средств в количестве, необходимом для покрытия спроса на ликвидные средства. Источники привлечения таких источников: – займы на межбанковском рынке; – сделки «репо»; – учет векселей и получение займов в Центральном банке; – выпуск коммерческих бумаг; – продажа банковских акцептов и выпуск облигаций
3. Управление активами и пассивами	Накопление ликвидных активов для удовлетворения ожидаемого спроса на них, покупка активов на рынке в случае возникновения неожиданных потребностей в ликвидности

Впервые вопросы анализа и управления ликвидностью банка были сформулированы в 1992 г. в Консультативных предложениях Базельского комитета по банковскому надзору. В документе были предложены подробные инструкции по: планированию ликвидности; составлению отчета о движении денежных средств в разрезе сроков; разработке альтернативных сценариев управления ликвидностью; разработке методов управления и контроля за ликвидностью для каждого сценария; составлению в кредитных организациях собственных политик по управлению ликвидностью банка.

В Республике Беларусь основным нормативным документом регулирующим организацию процесса управления ликвидностью банка является Положение о принципах регулирования ликвидности банков Республики Беларусь Национальным банком Республики Беларусь (утверждено Постановлением Правления Национального банка Республики Беларусь от 30.12.2016 г. № 657), которое содержит основные рекомендации по обеспечению управления и контроля ликвидности банковской организации [2]. Кроме того, действуют Рекомендации по оценке влияния ликвидности на финансовое состояние кредитных организаций и Инструкция о порядке определения системно значимых банков, небанковских кредитно-финансовых организаций от 18 мая 2017 г. № 180 [3]. Согласно ст. 62 указанной Инструкции, в целях надзора за состоянием ликвидности банка, небанковской

кредитно-финансовой организации для него (нее) устанавливаются следующие нормативы ликвидности:

1) норматив покрытия ликвидности – оценка способности банка, небанковской кредитно-финансовой организации обеспечить запас высоколиквидных необремененных активов на уровне, достаточном для своевременного и полного выполнения обязательств банка, небанковской кредитно-финансовой организации в стрессовых условиях, сопровождающихся значительной нехваткой ликвидности, в ближайшие 30 дней. Величина покрытия ликвидности рассчитывается как соотношение суммы высоколиквидных активов и чистого ожидаемого оттока денежных средств в течение ближайших 30 дней. Минимально допустимое значение норматива покрытия ликвидности устанавливается в размере 100% (ст. 64, 71 Инструкции № 180).

2) норматив чистого стабильного фондирования – оценка способности банка, ОАО «Банк развития», небанковской кредитно-финансовой организации обеспечить соответствие величины стабильного фондирования структуре ликвидности активов и операций банка, ОАО «Банк развития», небанковской кредитно-финансовой организации для ограничения риска нехватки фондирования в среднесрочной и долгосрочной перспективе (до 1 года и более). Величина чистого стабильного фондирования рассчитывается как соотношение имеющегося в наличии и требуемого объема стабильного фондирования. Минимально допустимое значение норматива чистого стабильного фондирования устанавливается в размере 100% (ст. 74–75 Инструкции № 180) [3].

Следует заметить, что банки не обязаны придерживаться рекомендованного порядка, а вправе разрабатывать собственные методики оценки и модели управления ликвидностью, в том числе риском ликвидности. Главное, чтобы в кредитной организации эти методы были закреплены в утвержденных внутренних нормативных документах и эффективно применялись в соответствии с масштабами операций и уровнем принимаемых рисков. Управление ликвидностью банка производится по следующим направлениям: управление текущей ликвидностью (включает ежедневный анализ денежных потоков, координацию средств, находящихся на корсчетах головного офиса, филиалов, в целях оптимизации использования высоколиквидных денежных средств, обеспечения платежеспособности); управление срочной ликвидностью баланса банка (направлено на достижение оптимального соотношения сроков размещения и привлечения средств, контроля за ежедневным соблюдением обязательных нормативов ликвидности).

Таким образом, управление ликвидностью является комплексным процессом, затрагивающим как активы, так и пассивы банка. Стратегии управления активами представляют собой управление внутренними источниками ликвидности, то есть фактически сводятся к определению и поддержанию необходимой доли ликвидных активов в балансе банка. Управление же пассивами дает банкам возможность поддерживать свою ликвидность за счет средств, привлеченных от определенных операций. Следовательно, более эффективным путем поддержания необходимого уровня

ликвидности является скоординированное управление активами и пассивами банка, а не ориентация на одно из указанных направлений.

Список использованных источников

1. Акимов О. М. Банковская ликвидность: новые подходы Базельского комитета // Управление в кредитной организации. 2010. №3. С. 6–8.

2. Положение о принципах регулирования ликвидности банков Республики Беларусь Национальным банком Республики Беларусь: постановление Правления Национального банка Республики Беларусь от 30.12.2016 г. № 657. URL: http://www.nbrb.by/system/Basel_III/PP180_2017.pdf (дата обращения: 28.06.2018).

3. Инструкции о порядке определения системно значимых банков, небанковских кредитно-финансовых организаций: постановление Правления Национального Банка Республики Беларусь от 18.05.2017 г. № 180. URL: http://www.nbrb.by/system/Basel_III/PP180_2017.pdf (дата обращения: 28.06.2018).

Одесюк Інна Віталіївна,
магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:

Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

З огляду на політичну ситуацію в державі, її чітко спрямований курс на вступ до Євросоюзу та безпосередню участь останнього у відродженні економіки України не можна залишати без уваги міжнародні розрахунки комерційних банків. Усе більша частина українців, які мають свій бізнес, починають співпрацювати з закордонними фірмами, тим самим створюючи сприятливі умови для розповсюдження такого фінансового інструменту, як міжнародні розрахунки.

Міжнародні розрахунки – це регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають у зв'язку з економічними, політичними й науково-технічними відносинами між державами, організаціями та громадянами різних країн. Міжнародні розрахунки здійснюються в більшості випадків безготівковим шляхом у формі записів на рахунках банків. У міжнародних розрахунках використовуються девізи – платіжні засоби в іноземній валюті, а саме:

- комерційні переказні векселі – письмові накази про сплату певної суми певній особі у визначений термін, що виставляються експортерами імпортерам;

- прості векселі – боргові зобов'язання імпортерів;
- банківські векселі – векселі, виставлені банками певної країни на своїх іноземних кореспондентів. Залежно від репутації банків сфера обігу їх векселів ширше, ніж комерційних векселів. Купивши банківські векселі, імпортери пересилають їх експортерам для погашення своїх зобов'язань;
- банківський чек – письмовий наказ банку своєму банку-кореспонденту про перерахування певної суми з його поточного рахунку за кордоном чекодержателю;
- банківські перекази – поштові та телеграфні перекази за кордон;
- банківські картки – іменні грошові документи, що дають право власникам використовувати їх для придбання товарів і послуг за кордоном на безготівковій основі [1].

На міжнародному ринку така фінансова установа, як центральний банк відсутня, саме цим система міжнародних платежів відрізняється від платіжної системи в окремих країнах. У зв'язку з цим виникає логічне запитання: «Яким чином ми можемо перевести гроші іншому банку в іншу країну?». Пошук відповіді на це запитання штовхає комерційні банки на створення кореспондентських відносин з закордонними банками для виконання таких угод.

З огляду на все вищесказане, можна чітко зрозуміти, що для контролю операцій такого роду банку необхідно якимось чином бути причасним до країн, з яким ведеться співпраця. Для здійснення платежів, що перетинають кордони, банки відкривають іноземні філії або рахунки в банках-кореспондентах за кордоном. Усі великі банки, що активно працюють на міжнародному рівні, мають власні закордонні філії у найважливіших торговельних центрах світу.

Однак банки не можуть утримувати власні філії в усіх країнах, з якими їх клієнти мають ділові контакти, тому для співробітництва з закордонними банками вони встановлюють кореспондентські відносини. У широкому розумінні кореспондентські відносини – це весь комплекс можливих форм співробітництва між банками, що можуть встановлюватися не лише банками різних країн, а й у межах однієї країни і їх число не обмежене, а причин для цього може бути безліч, наприклад:

- здійснення операцій іншим банком, який може надавати послуги дешевше і швидше;
- відсутність самостійності в реалізації деяких видів послуг, наприклад можливості виходу на ринок для купівлі валюти тощо;
- зниження ризику власних операцій.

Такі відносини будуються на взаємності між співпрацюючими банками, отже, головним критерієм при виборі майбутніх банків-партнерів є надійність і платоспроможність [2].

Оформлення відносин між банками в різних країнах відбувається по-різному. Наприклад, в Україні та в інших країнах СНД при формуванні кореспондентських відносин укладається двосторонній договір. У Швейцарії, Англії та інших країнах Європи кореспондентські відносини оформлюються за допомогою листів на ім'я керівництва банку з проханням відкрити

кореспондентський рахунок. Відкриття відносин завжди супроводжується низкою контрольних документів, таких як річний звіт, баланс, тарифи комісійних винагород за операціями тощо [3].

Основними видами кореспондентських рахунків є:

- «Ностро» – рахунок, відкритий банком у банку-кореспонденті для відображення взаємних розрахунків банків та їх клієнтів. Для банку, який має рахунок «ностро», він є активним, оскільки відображує розміщення коштів у формі банківського депозиту. Для іншого банку цей рахунок є пасивним, оскільки відображає залучені ресурси та називається рахунок «лоро».

- «Лоро» – рахунок, відкритий банком своєму банку-кореспонденту, на який зараховуються всі одержані або видані за його дорученням суми коштів. У банківському листуванні термін «лоро» також вживається щодо кореспондентського рахунку третього банку, відкритого у банку-кореспонденті цієї кредитної установи, а рахунок банку-кореспондента в цій кредитній установі називається «ностро».

- «Востро» – рахунок, який банк веде за кордоном у місцевій валюті. Банк, який розмістив кошти на такому рахунку, буде посилатися на нього як на рахунок «ностро».

Умови ведення кореспондентських рахунків передбачаються в договорах при встановленні кореспондентських відносин між банками [4].

Отже, основна роль міжнародних розрахунків у комерційних розрахунках полягає у регулюванні платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Вважаю, що це є основним завданням, функцією банківських установ, однією зі сфер їх діяльності. Окрім банківських установ, основними суб'єктами міжнародних розрахунків є експортери та імпортери. При цьому провідна роль у міжнародних розрахунках, на мою думку, належить саме банкам.

А от ступінь їх впливу залежить від масштабів зовнішньоекономічних зв'язків країни, купівельної спроможності її національної валюти, спеціалізації та універсалізації банків, їх фінансового стану, ділової репутації, мережі філій та кореспондентських рахунків.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

2. Лук'яненко І. Г., Городніченко Ю. О. Сучасні економетричні методи у фінансах: навч. посіб. Київ: Літера ЛТД, 2002. 350 с.

3. Аналіз діяльності комерційного банку: навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю «Банківський менеджмент»] / за ред. Ф. Ф. Бутинця, А. М. Герасимовича. Житомир: ПП «Рута», 2001. 379 с.

4. Резникова Т. А. Средства и формы международных платежей: учеб. пособ. Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. 80 с.

*Пархоменко Євген Юрійович,
аспірант кафедри аудиту та підприємництва;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОМБАРДІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

В умовах низької платоспроможності населення, динамізму інфляційних процесів, наявності кризових явищ в сфері банківської діяльності часткове згортання діяльності кредитних спілок зумовлює формування сприятливого економічного середовища для розвитку та функціонування ломбардів на фінансовому ринку України. Поступове зростання обсягів наданих ломбардних послуг, збільшення обсягів короткострокового кредитування населення призводить до створення конкурентного середовища на ринку фінансово-кредитних послуг. Значний рівень прибутковості діяльності ломбардів, зростання обсягів кредитування фізичних осіб та збільшення кількості ломбардів як посередників на фінансовому ринку зумовлює актуальність дослідження переваг та проблемних питань їх функціонування.

За статистичними даними, послугою ломбарду щороку користується більше п'яти мільйонів людей в Україні. Цей вид діяльності власникам ломбардів приносить досить серйозний фінансовий дохід, а населенню – задоволення потреби в коштах швидко та без складної процедури оформлення кредиту [2, с. 154]. Основними перевагами функціонування ломбардів як суб'єктів фінансового ринку є:

- забезпечення населення швидкими кредитними ресурсами під заставу, що значно знижує кредитний ризик повернення боргу;
- стабільний розвиток ломбардів як учасників фінансового ринку за умов розвитку кризових явищ у банківській системі;
- виконання соціально-економічної функції в частині задоволення фінансових потреб населення та суб'єктів малого бізнесу, підтримка їх життєвого рівня;
- підвищення попиту на товари шляхом підвищення платоспроможного рівня населення;
- високе значення коефіцієнта оборотності оборотних засобів, що пов'язано з нетривалим терміном надання кредитів.

Як зазначає М. Голик, незважаючи на порівняно позитивні тенденції, що мають місце на ринку небанківських фінансово-кредитних установ, наразі діяльність ломбардів тісно пов'язана з низкою проблем, що потребують комплексного підходу до їх вирішення з метою подальшого вдосконалення функціонування цих фінансово-кредитних установ та забезпечення умов для розширеного відтворення заощаджень населення за рахунок надання фінансових кредитів ломбардами [1, с. 143]. Вважаємо, що слід акцентувати увагу на таких наявних проблемних питаннях функціонування ломбардів:

- дотепер відсутня належним чином опрацьована законодавча база з питань врегулювання організаційно-правових та економічних аспектів

створення та діяльності ломбардів, надання ними фінансово-кредитних та супутніх послуг;

– значна концентрація ринку ломбардних послуг призводить до неможливості зростання обсягів діяльності дрібних ломбардів;

– відсутність дієвих механізмів та політики розвитку новостворених ломбардів в умовах концентрації ринку;

– неповне розкриття інформації щодо вартості наданих короткострокових кредитів населенню та супутніх послуг.

Розглядаючи стратегію розвитку вітчизняних ломбардних установ, Л. Леваєва доходить висновку: «Подальший розвиток ринку ломбардних послуг України має ґрунтуватися на таких принципах і напрямках взаємодії органів державної влади із фінансовими інститутами:

1) забезпеченні з боку органів державної влади чіткого дотримання правила щодо невтручання у діяльність ломбардів і створенні рівних умов для їх функціонування;

2) удосконаленні правового поля економічної діяльності розробкою нових і внесенням змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів;

3) покращенні системи оподаткування ломбардів і кредитних операцій;

4) забезпеченні прозорості діяльності суб'єктів господарювання, передусім за рахунок повнішого застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності та Міжнародних стандартів аудиту» [3].

З огляду на вищезазначене вважаємо, що подальшим напрямом розвитку ломбардів на фінансовому ринку також має бути формування надійних інструментів страхування майна, наданого ломбарду під заставу фізичною особою. Крім того, на сьогодні наявні передумови для формування й упровадження системи захисту прав споживачів ломбардних послуг. Особливо актуальним є вирішення проблемного питання формування законодавчо-нормативного базису для врегулювання особливостей створення, функціонування та організаційно-методичних засад діяльності ломбардів. На сьогодні ломбарди є ефективними посередниками на ринку фінансових послуг, діяльність яких потребує врегулювання механізмів надання ломбардних та супутніх послуг, подальшого розвитку ринку короткострокового кредитування населення.

Список використаних джерел

1. Голик М. М. Організаційно-практичні аспекти діяльності ломбардів на ринку фінансових послуг України // Гроші. Фінанси. Кредит. 2015. № 3 (59). С. 137–145.

2. Ксьондз С. М. Діяльність ломбардів як учасників ринку цінних паперів // Вісник Хмельницького нац. університету. 2013. Т. 2, № 6. С. 154–159.

3. Леваєва Л. Ю. Формування фінансової стратегії розвитку ломбардних установ. URL: <http://oaji.net/articles/2016/1900-1469376633.pdf>

*Пилипенко Любомир Миколайович,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку та аналізу;
Тивончук Олена Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аналізу;
Національний університет «Львівська політехніка»*

РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Сталий розвиток економіки характеризують багатьма ознаками, визначальними серед яких, як правило, є: збалансоване природокористування; обмеження (в ідеальному випадку – уникнення) негативного впливу діяльності людини на навколишнє середовище; соціальна орієнтація бізнесу та всіх економічних процесів тощо. Та не менш важливою характеристикою сталого розвитку є керованість і безперервність процесів розширення й удосконалення діяльності економічних суб'єктів зокрема та функціонування макроекономіки загалом. У методології бухгалтерського обліку цей керований поступальний розвиток репрезентується принципом неперервності та концепціями збереження капіталу. Принцип неперервності передбачає необмежений час функціонування підприємства в майбутньому. Концепції збереження капіталу спрямовані на формування такого методологічного і методичного апарату, який оберігатиме капітал суб'єктів господарювання від можливих ризиків редукації у процесі господарської діяльності.

Збереження капіталу підприємства необхідно розглядати у контексті різних його форм. Сучасна методологія бухгалтерського обліку та фінансової звітності побудована на комбінуванні (компромісі) двох концепцій збереження капіталу – фінансової і фізичної. Відповідно, ці концепції спрямовані на збереження лише фінансової та фізичної форм капіталу. Однак забезпечити сталий розвиток підприємства в умовах постіндустріальної (інформаційно-інтелектуальної) економіки засобами винятково фінансового та фізичного капіталу практично неможливо, адже важливими з погляду генерування економічних вигод, окрім фінансових і матеріальних, є також нематеріальні фактори. І хоча інформація про нематеріальні фактори генерування економічних вигод підприємства повноцінно не представлена в його системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності, більшість науковців й експертів з предметної сфери знань стверджують про існування інтелектуального (інформаційно-інтелектуального) капіталу. Важливість цього капіталу для забезпечення процесів сталого розвитку суб'єктів господарювання та економіки загалом засвідчує доцільність і необхідність введення в базу методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності відповідної концепції збереження інтелектуального капіталу. Проведені дослідження засвідчують, що це дасть змогу

розробити змістовніший методологічний базис репрезентації інтелектуальних економічних ресурсів в обліково-звітній системі підприємства і таким чином вирішити облікову проблему, зумовлену принципом об'єктивації [1].

Динамічність розвитку сучасної економіки зумовила проблему швидкого морального старіння необоротних активів, технологій, бізнес-моделей та ін., що також виразно проявляється у контексті сталого розвитку. Моральне старіння не призводить до зменшення фізичної потужності (продуктивності) підприємства, однак його конкурентоспроможність істотно погіршується, внаслідок чого не лише може призупинитися розвиток такого підприємства, а й взагалі погіршитися його фінансово-майновий стан та економічний потенціал. Очевидно, що стверджувати про сталий розвиток підприємства, збереження його капіталу в умовах морального старіння активів недоречно і абсурдно. Тому забезпечення сталого розвитку вимагає формування механізмів захисту капіталу підприємства від морального старіння.

У бухгалтерській методології фізичне зношення необоротних активів відображається через суму накопиченого зносу. Поряд зі зносом в обліку здійснюють систематичне нарахування амортизації, спрямоване на збереження капіталу (результати попередніх досліджень засвідчують, що амортизація виконує не лише розподільчу (облікову), а й функцію збереження капіталу [2]). Однак у разі морального зносу необоротних активів в обліку здійснюється їх уцінка, а систематичних процедур, спрямованих на оберігання капіталу від таких ризиків, не відбувається. Як один із можливих методологічних прийомів збереження капіталу від морального зносу доцільно розглядати формування відповідного резерву [1].

Отже, в процесах забезпечення сталого розвитку підприємства бухгалтерський облік повинен виконувати не лише інформаційну, а й фінансову функцію, пов'язану зі збереженням капіталу. Однак це стане можливим лише після удосконалення методології бухгалтерського обліку, зокрема в питаннях репрезентації інтелектуального капіталу та морального зносу.

Список використаних джерел

1. Пилипенко Л. М. Розвиток концепцій побудови системи публічної звітності корпорацій в умовах постіндустріальної економіки: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. 336 с.

2. Пилипенко Л. М., Тивончук О. І. Концептуально-методологічні підходи формування амортизаційної політики підприємства та держави // *Modern Economics*. Електронне наукове фахове видання з економічних наук. 2018. № 10. С. 82–88. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/10-2018/pylypenko.pdf>

*Урманчев Віктор Інокентійович,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
і інформаційних технологій,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Урманчева Леся Борисівна,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри обчислювальної математики
і комп'ютерного моделювання,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

ПЕРСПЕКТИВНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЧАСОВИХ РЯДІВ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ПЕРЕДБАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

Як зазначалось у роботі [4], «за останні десятиліття кризові явища в економіці, зокрема на фінансовому ринку, виникають все частіше. Найбільший обвал ринку було зафіксовано ще у 1987 р., коли індекс Доу-Джонса за один день впав на 29,2%. За класичною фінансовою теорією це було неможливим і не повинно було повторитися. Однак кризи 1992, 1995, 1998, 2008 рр. переконали фінансових аналітиків у тому, що існуючі методи аналізу фінансових активів є неефективними і потрібен новий потужний інструмент. Ним став фрактальний аналіз, який все частіше використовують як західні, так і вітчизняні аналітики фінансових ринків, зокрема аналітики ринку Forex. Популярність цього методу зумовлює його ефективність у періоди нестабільного ринку, які виникають все частіше».

Отже, фрактальна теорія стає альтернативою класичній теорії аналізу фінансових ринків, оскільки добре відомі класичні методи аналізу фінансових ринків виявилися незастосовуваними у періоди інтенсивних коливань ринку і ринкових колапсів [1; 2; 3]. У рамках фрактальної теорії Б. Мандельбротом було розроблено п'ять правил поведінки на ринку, що мають на меті зменшити фінансову вразливість фінансового гравця [1, с. 52]:

1) ринки ризиковані. Нормою фінансового ринку є великі коливання цін, які можна спробувати передбачити за допомогою методів комп'ютерного моделювання;

2) ринкові збурювання відбуваються групами;

3) ринки мають індивідуальність, тобто ціни визначаються не тільки екзогенною дією зовнішніх подій, а і внутрішніми ендогенними ефектами;

4) ринки вводять в оману відомими схемами, які насправді виявляються «фінансовими міражами»;

5) ринковий час відносний, він вповільнюється в періоди стабільності ринку та прискорюється в моменти нестійкості.

У статті [5] розглядаються нові підходи до прогнозування валютного кризи на основі дослідження інтенсивності флуктуації валютного курсу методами

фрактального аналізу. Визначено діапазони коливань валютного курсу, в рамках яких ринок перебуває у стійкому стані. Експериментальне підтвердження результатів проводиться на прикладі валютних криз у країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою.

Існує безліч визначень фракталів. Згідно з нестрогим визначенням, запропонованим Б. Мальдебротом, фракталом називається структура, частини якої в певному сенсі подібні цілому. Основним параметром, що характеризує фрактальний часовий ряд, є його фрактальна розмірність. Для простих геометричних об'єктів (лінія, площа) фрактальна розмірність збігається з геометричною розмірністю, тобто приймає цілочисельні значення. Для випадкового часового ряду фрактальна розмірність може приймати дробові значення. Строго кажучи, коли наводиться фрактальна розмірність, необхідно вказувати метод, який використовується при її обчисленні. В іншому випадку результати різних досліджень не можна порівнювати.

Для обчислення фрактальної розмірності розроблено безліч методів. У роботі [5], наприклад, використаний метод виключення трендів (Detrended fluctuation analysis). Аналіз отриманих у роботі даних дозволяє сформулювати такі висновки. Курсова динаміка розвинених країн, що не зазнали валютних криз, характеризується найбільш стабільною фрактальною структурою. Їх фрактальна розмірність практично не відрізняється від зазначених в роботах [1; 5]. У зв'язку з цим можна стверджувати, що в динаміці валютних курсів спостерігається незначний рівень автокореляцій. Такий стан забезпечує стійкість макроекономічних систем розвинених країн. Класичні уявлення про миттєвості поширення інформації, а також про раціональну поведінку інвесторів є в цьому випадку адекватним наближенням, що дозволяє описувати функціонування ринку.

Зазначимо, що, незважаючи на широкий спектр механізмів формування валютних криз, фрактальний метод безпомилково свідчив про настання фінансових криз. Фрактальний аналіз виявляє приховані порушення функціонування валютного ринку. При слабкій системі регулювання наглядовими органами ці порушення можуть існувати протягом досить довгого часу, але в кінцевому рахунку виливаються в повномасштабну кризу.

Методи фрактального аналізу наразі активно включаються в програми навчання з дисципліни «Теорії прийняття рішень» і «Основи теорії економічного ризику». Так, на основі матеріалів дисертації [6] були реалізовані у формі програмних продуктів використані у роботі алгоритми оцінки фрактальної розмірності економічних часових рядів, покладені в основу навчальної комп'ютерної гри «Прийняття рішень на валютній біржі».

Отже, методи фрактального аналізу є одними з ефективних способів передбачення фінансових і економічних криз і можуть бути використані для розв'язку проблеми реформування економіки в Україні.

Список використаних джерел

1. Мандельброт Б., Хадсон Р. Л. (He) послушные рынки: фрактальная революция в финансах. Москва: Вильямс, 2006. 400 с.
2. Алмазов А. А. Фрактальная теория. Как поменять взгляд на финансовые рынки. URL: <http://www.forex-resource.ru/books.php>
3. Петерс Э. Э. Фрактальный анализ финансовых рынков: применение теории хаоса в инвестициях и экономике. Москва: Интернет-трейдинг, 2004. 304 с.
4. Барташевська Ю. М., Яворський А. О. Фрактальний аналіз фінансових ринків: теоретичні та практичні аспекти застосування // Європейський вектор економічного розвитку. Економічні науки. 2015. № 1. С. 7–14.
5. Мансуров А. К. Прогнозирование валютных кризисов с помощью методов фрактального анализа // Проблемы прогнозирования. 2008. № 1. С. 145–158.
6. Урицкая О. Ю. Прогнозирование экономических кризисов на основе фрактального анализа динамики валютных курсов: дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.13 «Математические и инструментальные методы экономики». Санкт-Петербург, 2004. 145 с.

*Черкасова Світлана Василівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Становлення України як незалежної, демократичної країни з ринковою економікою створило передумови для розвитку ринку страхових послуг. Формування нової системи господарювання в Україні внесло принципові зміни і в організацію страхової справи. На сьогодні ринок страхових послуг є важливим атрибутом вітчизняної економіки і частиною фінансової системи країни. Світовим досвідом не вироблений більш ефективний, раціональний і доступний механізм захисту інтересів суспільства та громадян, ніж страхування.

Проведення економічних реформ і структурної перебудови національної економіки обумовлює необхідність подальшого розвитку національного ринку страхових послуг, що сприяє створенню вагомого підґрунтя для стійкого економічного зростання в країні. Розвитку національного ринку страхових послуг сприяють такі чинники: поступове зростання страхової культури суспільства; підвищення зацікавленості юридичних та фізичних осіб у захисті своїх майнових інтересів; законодавче запровадження обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів; вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення та ін.

Страхова діяльність є вузькоспеціалізованою та здійснюється на професійних засадах. Останніми роками в Україні мало місце зменшення

кількості страхових компаній унаслідок процесів консолідації та ліквідації неплатоспроможних установ. Кількість страховиків на початок 2017 р. становила 310 компаній, що менше порівняно з показником 2012 р. на 104 од. [1]. Активні процеси скорочення складу страховиків та виходу їх з ринку розпочалися за підсумками світової фінансової кризи та нестабільної суспільно-політичної ситуації в країні. Як наслідок, банкрутства зазнали такі потужні гравці на ринку, як “Вексель”, “Страхові традиції” та ін.

Кількість надавачів послуг зі страхування життя у порівнянні з практикою економічно розвинених країн в Україні є незначною. На початок 2017 р. страхуванням життя в країні займалися 39 компаній, що менше за п’ятирічний показник на 23 організації [1]. Серед основних причин скорочення складу лайфових страховиків – концентрація ринку, їх низька платоспроможність та невеликі конкурентні переваги окремих із них. Зазначені процеси скорочують обсяги внутрішніх інвестиційних ресурсів, адже в більшості країн страховики, що займаються страхуванням життя, виконують функції постачальників інвестиційного капіталу.

Сегмент інших видів страхового забезпечення, ніж страхування життя, на сьогодні є більш привабливим в Україні для його професійних учасників.

Протягом останніх років вітчизняними страховиками в цілому була продемонстрована невисока ділова активність щодо укладення договорів і розширення клієнтської бази та сильна залежність показників господарської діяльності від кризових явищ в суспільно-політичному розвитку країни. Набула розвитку тенденція до зменшення частки чистих страхових надходжень у валових надходженнях. Значення цього показника у 2012 р. становило 94,2% , а в 2016 р. знизилось до 75,2% [1].

Протягом останнього десятиліття в країні спостерігалися різноспрямовані тенденції щодо розвитку страхової діяльності. Зростання страхової галузі змінилось у 2014 р. суттєвим зниженням обсягів залучених валових і чистих страхових премій. З 2015 р. вітчизняний страховий ринок поступово продовжив процеси нарощування обсягів страхової діяльності. При цьому динамічніше зростали страхові виплати, ніж страхові надходження. Так, показник обсягу чистих страхових виплат лише за 2016 р. зріс на 12,6%, що характеризує зростання обсягів відшкодування збитків внаслідок страхових випадків [1].

Концентрація страхового ринку в Україні за показником надходження страхових премій залишається доволі високою. На сьогодні основну частину валових страхових надходжень (85,9%) нагромаджують 50 страховиків, які здійснюють ризикові види страхування, і 20 компаній, що займаються страхуванням життя. Ринок страхових послуг в Україні визначається переважанням потужних страховиків, які реалізують основну частину страхових послуг в країні. З огляду на тенденцію до зменшення кількості страхових організацій останніми роками, можна очікувати на продовження процесів поглинання і злиття страхових компаній на вітчизняному ринку і в подальшому.

Інфраструктура вітчизняного ринку страхових послуг у регіональному аспекті залишається розвинутою нерівномірно. Найбільша кількість відділень,

філій, дирекцій та представництв страховиків розташована в економічно розвинених регіонах України, зокрема у м. Києві, Дніпрі, Харкові, Львові та відповідних областях. Недостатньо розвинута інфраструктура ринку страхових послуг у Кіровоградській, Миколаївській, Чернівецькій і Тернопільській областях.

Обсяг переданих на перестраховання валових премій є важливим чинником, що обмежує ресурсний потенціал страхових компаній і загалом ємність страхового ринку, особливо у випадку їх передачі страховикам-нерезидентам. Упродовж 2012–2016 рр. рівень переданих на перестраховання валових премій був достатньо високим, досягнувши в 2016 р. 36,0% [1].

Зростання показників страхового ринку в Україні є неможливим без збільшення страхових резервів і активів страхових організацій. На початок 2017 р. вартість загальних активів страхових компаній становила 56075,6 млн грн, а активів, визначених ст. 31 Закону України “Про страхування” для представлення коштів страхових резервів – 35071,9 млн грн. [1]. Поряд зі страховими резервами важливим джерелом формування ресурсного потенціалу страхових компаній є валові страхові премії, залучені за укладеними договорами страхування, які зросли за останнє п’ятиріччя більш як наполовину. Менш активно вітчизняні страхові компанії нарощували статутні капітали як основу своїх фінансових ресурсів. На сьогодні сформовані статутні капітали вітчизняних страховиків не є головним джерелом їх ресурсного потенціалу. Основний внесок у зростання обсягів інвестицій страхових компаній забезпечують зібрані страхові премії, які згодом вкладаються в обрані активи.

Аналіз сучасної практики надання страхових послуг за видами страхування засвідчує, що пріоритетну роль на ринку страхових послуг країни займають інші види страхування, ніж страхування життя. У 2016 р. загальний обсяг залучених премій за такими видами страхування склав 32414,2 млн грн, що є більшим за показник 2012 р. на 64,5%. Серед видів страхового захисту інших, ніж убезпечення життя, активного розвитку набули добровільне страхування відповідальності, добровільне майнове страхування, обов’язкове недержавне страхування, передусім страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та ін.

Деякої активізації розвитку зазнала і галузь страхування життя. Найбільший приріст сплачених внесків за цим видом страхування був досягнутий в 2013 р. і становив 36,9%. Галузь убезпечення життя зазнала більших втрат у період світової фінансової кризи, ніж страховики, що займаються ризиковими видами страхування. Окремим компаніям зі страхування життя не вдалося повністю стабілізувати свою господарську діяльність і дотепер. За 2012–2016 рр. суми залучених валових премій за договорами убезпечення життя збільшились на 52,3%, що позитивно характеризує розвиток цього виду страхування [1].

Галузь страхування життя в Україні має певні здобутки і проблеми в своєму розвитку. Науковці вказують на значну монополізацію цього сегмента страхового ринку, недостатню поширеність послуг зі страхування життя, незначну капіталізацію лайфових страхових компаній, націленість роботи

більшості страховиків на корпоративний сегмент, а не на індивідуальних клієнтів тощо. Гальмівними чинниками розвитку страхування життя в Україні є і низька платоспроможність населення та недостатньо ефективна політика держави щодо стимулювання страхової галузі.

Переважний обсяг доходів страхових компаній в Україні формується за рахунок реалізації страхових послуг з добровільного майнового страхування та обов'язкового недержавного страхування, передусім зі страхування цивільно-правової відповідальності власників автотранспортних засобів. Частка доходів страхових компаній з цих видів страхування в останні роки була найбільшою.

Негативний вплив на розвиток вітчизняного ринку страхових послуг здійснюють такі чинники, як економічна нестабільність в країні, низька платоспроможність населення, збитковість більшості підприємств та їх неспроможність залучати інструменти страхового захисту, недосконала законодавча база щодо страхування, відсутність стимулів щодо розвитку страхового ринку з боку держави, неефективний державний нагляд та контроль за страховим бізнесом, прояви монополізму тощо.

Подальші напрями розвитку вітчизняної страхової галузі визначені в Стратегії розвитку страхового ринку України до 2021 року [2]. Серед них: підвищення рівня страхового захисту майнових інтересів суб'єктів економіки, формування ефективних механізмів залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів в національне господарство шляхом реалізації страхових послуг, подальший розвиток сучасної страхової інфраструктури та ефективних страхових інструментів.

Програмними документами уряду країни визначена необхідність запровадження на законодавчому рівні стимулюючої податкової політики щодо розвитку особистого страхування, довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового медичного страхування шляхом віднесення частки внесків з цих видів страхування на валові витрати юридичних осіб і вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб. Зазначені заходи спрямовані на збільшення кількості осіб, застрахованих за договорами страхування життя і страхування пенсій, і відповідне зростання величини активів страховиків за довгостроковими договорами страхування.

Вітчизняний ринок страхових послуг має суттєві невикористані резерви. На сьогодні в країні застраховано близько 10% ризиків, тоді як у більшості розвинених країн цей показник становить 90–95%. Питома вага українського ринку страхових послуг в загальноєвропейському показнику становить близько 1%. Існуюча інфраструктура вітчизняного ринку страхових послуг країни не забезпечує зміцнення соціального захисту населення та забезпечення достатніх обсягів внутрішніх інвестицій.

Подальший розвиток ринку страхових послуг в Україні потребує розв'язання проблем, що існують у сфері страхування життя, пенсійному медичному страхуванні, страхуванні цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів. Важливим напрямом забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг в країні є впровадження досвіду

організації страхової справи та її державного регулювання в розвинених економіках. Розвиток і підвищення ефективності функціонування національного ринку страхових послуг повинні бути також пов'язані зі створенням конкурентного страхового середовища та вдосконаленням його організаційної структури. Реалізація цих напрямів сприятиме посиленню страхового захисту суспільства, збільшенню інвестиційних надходжень в національну економіку, інтеграції українського ринку у європейський та світовий ринки страхових послуг.

Список використаних джерел

1. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Аналітичні матеріали. URL: <http://www.nfp.gov.ua>
2. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012–2021 рр. Проект URL: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257

*Юрків Надія Ярославівна,
доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу фінансової безпеки,
Національний інститут стратегічних досліджень;
Дубровін Олександр Віталійович,
аспірант, Державний вищий навчальний заклад
«Університет банківської справи»*

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку та фінансової безпеки держави передбачає визначення стратегічних засад формування та реалізації ефективної грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу, що мають ураховувати передовий світовий досвід та існуючі макроекономічні обставини, які склалися на сучасному етапі. Це передбачає також визначення основних ризиків і загроз фінансовій безпеці, які сформувались у національній економіці.

З метою якомога повнішого врахування ризиків та загроз при розробленні засад грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу Національний банк України (НБУ) розпочав процедуру їх попереднього розгляду. Зокрема, основні пропозиції щодо їх розроблення опрацьовано в експертно-наукових колах для виявлення основних недоліків, висловлення критичних зауважень і пропозицій щодо їх оптимізації.

Аналіз «Основних засад грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу» [2], розроблених відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3], завдань економічної програми, що реалізується в межах угоди з Міжнародним валютним фондом про Механізм розширеного фінансування, Прогнозу економічного та соціального розвитку

України на 2018–2020 роки та макроекономічних прогнозів НБУ, Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року, засвідчив, що вони визначають монетарний режим та принципи грошово-кредитної (монетарної) політики, серед яких залишаються актуальними більшість завдань попередніх років, а саме: пріоритетність досягнення та підтримки цінової стабільності в державі; дотримання режиму плаваючого обмінного курсу та поступова ліквідація тіньового валютного ринку; перспективний характер прийняття рішень, які мають ґрунтуватися на макроекономічній основі та сприяти економічному зростанню; інституційна, фінансова та операційна незалежність Національного банку при виконанні своїх функцій; прозорість та підзвітність його діяльності.

У вересні 2018 р. Радою Національного банку України були затверджені «Основні засади грошово-кредитної політики на 2019 рік та середньострокову перспективу» [4] з урахуванням змін і доповнень, наданих Вищою експертною радою НБУ. Відповідно до цього документа, стратегія монетарної політики НБУ включає такі складові: цілі монетарної політики та монетарний режим; її монетарні принципи; кількісна ціль щодо інфляції; узгодження цілей з ціновою та фінансовою стабільністю; узгодження цілей з цінової стабільності та сприяння додержанню стійких темпів економічного зростання; монетарні інструменти; режим обмінного курсу та валютні інтервенції; прозорість та підзвітність; координація монетарної та фіскальної політики. При цьому наявні прогнози та оптимальний цільовий рівень інфляції, який відповідає фундаментальним основам національної економіки на нинішньому етапі розвитку, визначений НБУ на рівні 5%. Розглянемо, які ризики впливатимуть на проведення грошово-кредитної політики у 2019 році та середньостроковій перспективі. Це, зокрема:

– *зовнішні ризики*: посилення протекціоністських заходів окремими країнами та відповідне скорочення світової торгівлі з відкладенням інвестиційних проектів; швидше зростання відсоткових ставок у розвинених країнах, прискорення інфляційних процесів, що може спричинити перехід до більш жорстких умов для країн, що розвиваються; розвиток геополітичних конфліктів, зростання популістських настроїв;

– *внутрішні ризики*: ескалація бойових дій на сході України, що може призвести до негативних соціально-економічних наслідків; розворот на шляху реформ (це стосується діяльності антикорупційного суду, процесу приватизації, створення ринку землі та ринкового визначення вартості газу, що споживається населенням та бізнесом), що може призвести до ускладнення доступу до міжнародних ринків капіталу, а також до посилення девальваційних та інфляційних очікувань); трудова міграція, яка спричиняє подальший відплив робочої сили з України та створює диспропорції між попитом та пропозицією на ринку праці; перехід світової економіки у фазу спаду (існує значна ймовірність «перегріву» глобальної економіки та поступового переходу у фазу спаду).

Серед можливих причин майбутньої рецесії у світовій економіці зазначимо такі:

1) ризики ескалації торгових війн, що суттєво впливають на ділову активність на основних сировинних ринках; сповільнення світової торгівлі через численні торгові протистояння США та Китаю; ризик падіння цін на світових товарних ринках, зменшення обсягів українського експорту та валютних надходжень з відповідною корекцією обмінного курсу гривні;

2) вплив капіталу з країн, що розвиваються. Причиною цього може стати більш жорстка монетарна політика центральних банків провідних країн світу (які підвищенням своїх відсоткових ставок спричинять погіршення економічного зростання країн, що розвиваються, у тому числі України);

3) скорочення обсягів транзиту газу через територію України. У зв'язку з будівництвом обхідних газопроводів в Європу та Західну Азію, з 2020 року можливим є значне зниження транзиту газу або повне припинення його транспортування газотранспортною системою України, що негативно вплине на стан платіжного балансу та на обмінний курс гривні.

Зазначені ризики визначатимуть особливості проведення грошово-кредитної політики на сучасному етапі. Національному банку України необхідно скерувати свої зусилля на: забезпеченні підтримки суспільством і Урядом України основних цілей НБУ; досягненні цінової стабільності через режим інфляційного таргетування; розбудові операційного дизайну монетарної політики та розвитку її інструментів; посиленні аналітичної підтримки прийняття рішень з монетарної політики через вдосконалення модельного інструментарію та проведення досліджень; удосконаленні роботи фінансових ринків і післякризовому відновленні банківської системи; підвищенні прозорості монетарної політики та вдосконаленні комунікацій із суспільством.

Формування основних засад грошово-кредитної політики у 2019 році та середньостроковій перспективі з урахуванням ризиків та загроз має забезпечити фінансову безпеку держави та її збалансований соціально-економічний розвиток.

Список використаних джерел

1. Основні засади грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу: схвалені рішенням Ради НБУ від 12.09.2017 р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=55564681>

2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

3. Юрків Н. Я. Стратегічні засади грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу: аналіт. записка. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/1_Yurkiv-6de6d.pdf

4. Основні засади грошово-кредитної політики на 2019 рік та середньострокову перспективу: схвалені рішенням Ради НБУ від 11.09.2018 р. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77912166>

*Яковенко Неонілла Вікторівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юріївна,
кандидат економічних наук, доцент;
Національна академія обліку, статистики та аудиту*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: СТАН ТА РОЗВИТОК

Банківське кредитування відіграє важливу роль у розвитку банківської системи та економіки загалом, адже воно є одним із основних напрямів діяльності банків, що приносить їм дохід. Розвиток та вдосконалення кредитування населення є одними з передумов ефективної та прибуткової роботи банків, а також зростання задоволення потреб населення, підвищення платоспроможного попиту. Тому імплементація інноваційних підходів саме у цьому напрямі банківської діяльності справлятиме позитивний вплив на кредитора та позичальника. Для ефективного задоволення потреб споживачів, які змінюються під впливом динамічного середовища та постійного розвитку технологій, перед банками постає необхідність упровадження інновацій, зокрема у процесі кредитування населення [1].

Аналіз сучасного стану банківської системи України викликає об'єктивну необхідність у конкретизації актуальних проблем та факторів, що стримують розвиток вітчизняного банківського сектору. До найбільш гострих проблем сучасної банківської системи слід віднести такі: зростання недовіри до банків; негативний вплив політичних процесів; суперечливість механізму рефінансування українських банків; девальвація національної грошової одиниці; подорожчання кредитних ресурсів; погіршення кредитного портфеля банків [6].

Кредитування є однією з традиційних банківських операцій. Проте в умовах сьогодення банківські установи дещо уповільнили свою діяльність на ринку кредитування, що є безумовним наслідком економічних та політичних процесів, які похитнули економіку нашої держави [2]. Деякі банки майже повністю припинили кредиторську діяльність через сумніви у довгостроковій платоспроможності потенційних клієнтів, а деякі (переважна більшість) продовжують активно надавати кредити фізичним особам на споживчі потреби. На сьогодні банківський сектор України перебуває у складному становищі. Підвищення його ефективності – одна з актуальних, гострих і складних проблем.

Кредитна система – це система кредитних відносин та принципів кредитування, сукупність кредитно-фінансових установ, які створюють, акумулюють і надають грошові засоби на засадах кредитування. Дослідження банківського кредитування свідчить, що українські банки в останні роки здійснювали значну кількість банківських операцій, переважну частку яких

становили кредитні операції, що формують сукупний кредитний портфель банку та банківської системи України. Основні показники стану банківського кредитування в Україні за 2012–2017 рр. наведені в табл. 1 (за даними [4; 8]).

Таблиця 1

Основні показники стану міжбанківського кредитного ринку України, 2012–2017 рр.

Показник	Рік						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Загальний обсяг наданих кредитних ресурсів, млн грн	1 128	910	1 559	1 122	331	311	
	630	739	796	616	985	583	
Середньозважена відсоткова ставка, %	Загалом	12,32	4,68	10,82	21,81	17,98	13,5
	У т. ч. за операціями овернайт	10,92	4,23	10,84	21,01	17,14	12,8

Наразі розвиток банківського кредитування в нашій країні гальмується. Скорочується кількість фінансових установ, зростають процентні ставки за кредитами. Головним фактором, що впливає на сучасну кредитну діяльність банків в Україні, є політична та соціальна нестабільність. Адже банківське кредитування для розвитку потребує досягнення умов макроекономічної стабільності. Для покращення ситуації в кредитуванні потрібна стабілізація економічних, політичних, соціальних умов та підтримка державою всього банківського сектору економіки.

Кредитна діяльність в Україні потребує управління та покращення. Покращення ситуації у сфері кредитування юридичних і фізичних осіб можливе на основі вдосконалення організаційної та фінансово-економічної діяльності банківської системи України, пропонування нових підходів та вдосконалення галузі бізнес-планування фінансової та операційної діяльності [3].

Зважаючи на нестабільність економічної ситуації та спад кредитування, банки впроваджують різноманітні інноваційні технології роздрібного кредитування, що дають змогу спростити та прискорити процедуру отримання кредиту для позичальника, а також оптимізувати витрати банку. У цьому сегменті одним із новітніх підходів є стратегічне партнерство [5, с. 237].

Отже, банківське кредитування відіграє досить важливу роль у функціонуванні всіх сфер за умов розвитку ринкової економіки, що зумовлює необхідність реалізації усіх можливих заходів задля забезпечення ефективності організації, надання та повернення банківських кредитів. Проте нині банки стикаються зі значними проблемами у своїй діяльності внаслідок девальвації гривні, анексії Криму і розгортання військового конфлікту на Донбасі. Для збереження досягнутого банкам необхідно звернути увагу на такі моменти [7]: проведення обережної кредитної політики з підвищенням процентних ставок; моніторинг складових кредитного портфеля та невідкладні дії керівництва банківських установ з управління ризиками; впровадження якісних за характером заходів щодо покращання структури кредитного портфеля.

Список використаних джерел

1. Куртвелієва Д. Д. Сучасний стан кредитування фізичних осіб в Україні та шляхи його вдосконалення. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=237>
2. Мороз А. П. Підвищення ролі банківської системи в економічному зростанні: Види, функції та роль кредиту. Київ: УФМТ, 2016. 23 с.
3. Солоділова К. В. Сучасний стан кредитування в Україні // Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 844–847.
4. Офіційний сайт НБУ. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
5. Стрільчук Ю. І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/114.pdf
6. Сліпак І. Р. Аналіз сучасного стану кредитування в Україні. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/25699/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%2029.03.18.pdf>
7. Стеценко Н. А., Заїка С. М. Банківське кредитування: історія розвитку та сучасний стан // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2014. № 5, Т. 2. С. 251–255.
8. Швець Ю. О. Сучасний стан банківського кредитування в Україні: проблеми та перспективи. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/120.pdf

*Яроленко Юрій Юрійович,
аспірант кафедри менеджменту,
фінансів, банківської справи та страхування,
Хмельницький університет управління та права*

БЮДЖЕТНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ ПРИ ЕКСПОРТІ ОЛІЙНИХ РОСЛИН: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальним питанням для аграрних підприємств, особливо для сільськогосподарських товаровиробників, залишається бюджетне відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Пошук додаткових джерел для фінансування сільськогосподарського виробництва не знімається з порядку денного, незважаючи на позитивні зрушення, які відбулися в агропромисловому комплексі країни за останні роки. Водночас повернення бюджетних коштів через механізм бюджетного відшкодування податку є одним із інструментів державного регулювання аграрного ринку та державної підтримки галузі.

Оподаткуванню сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах сталого розвитку України приділяє увагу значне коло вітчизняних науковців. Слід відмітити публікації та дослідження Л. Тулуша, Н. Малініної, І. Волохової, О. Магопєць, Р. Сідоренко, Л. Соколенко та ін. Не применшуючи

вагомих наукових здобутків відомих економістів, зазначимо, що ці автори розглядають, в основному, проблему податкового навантаження на виробників сільськогосподарських товарів на спрощеній системі (платники єдиного податку 4-ї групи), застосування зарубіжного досвіду оподаткування чи можливі наслідки для фінансового стану агропідприємств у зв'язку зі скасуванням з 1 січня 2017 року спеціального режиму справляння ПДВ. Однак питання бюджетного відшкодування ПДВ в аграрній галузі продовжує залишатися недослідженим з боку економістів-аграрників, особливо це стосується впливу невідшкодованого податку в аграрному секторі економіки на подальший розвиток малого та середнього підприємництва та великих фермерських господарств.

Яскравим прикладом зазначеного є останні події, що відбуваються у державному регулюванні ринку олійних культур у зв'язку із прийняттям законодавчих змін до Податкового кодексу України наприкінці 2017 року та протягом 2018 року. Так, у серпні 2018 року Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до підрозділу 2 розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування податком на додану вартість операцій з вивезення за межі митної території України олійних культур» від 22.05.2018 р. № 2440-VIII (набув чинності з 1 вересня поточного року). Цим законодавчим актом введено правову норму, згідно з якою звільнення від оподаткування ПДВ з експорту соєвих бобів (з 1 вересня 2018 року до 31 грудня 2021 року) та насіння свиріпи та ріпаку (з 1 січня 2020 року до 31 грудня 2021 року) не поширюються на операції з вивезення за межі України сільськогосподарськими виробниками вищезазначених олійних культур, якщо вони вироблені (вирощені) ними на сільськогосподарських землях, які перебувають у їх власності чи користуванні (на правах оренди, суборенди або емфітевзису). Це означає, що для аграрних товаровиробників діє нульова ставка ПДВ за умов експорту насіння, плодів олійних рослин (код товарів 1201, 1205 за УКТ ЗЕД) і, відповідно, залишається право заявити бюджетне відшкодування цього податку (за наявності від'ємної різниці між податковими зобов'язаннями та податковим кредитом з ПДВ). А от інші суб'єкти господарювання, які не займалися виробництвом (вирощуванням) зазначеної сільськогосподарської продукції, у разі вивезення за межі України лише олійних рослин невідшкодування права на бюджетне відшкодування податку не матимуть.

І така увага з боку законодавців до операцій суб'єктів господарювання з олійними рослинами має своє пояснення. Саме у 2017 році експорт олійних культур (код товару 12 «Насіння і плоди олійних рослин» УКТ ЗЕД) вперше становив 2060,1 млн дол. США, перевищивши на 12,0 млн дол. США аналогічний рекордний показник, досягнутий у 2013 році (рис. 1, складено за даними [6]).

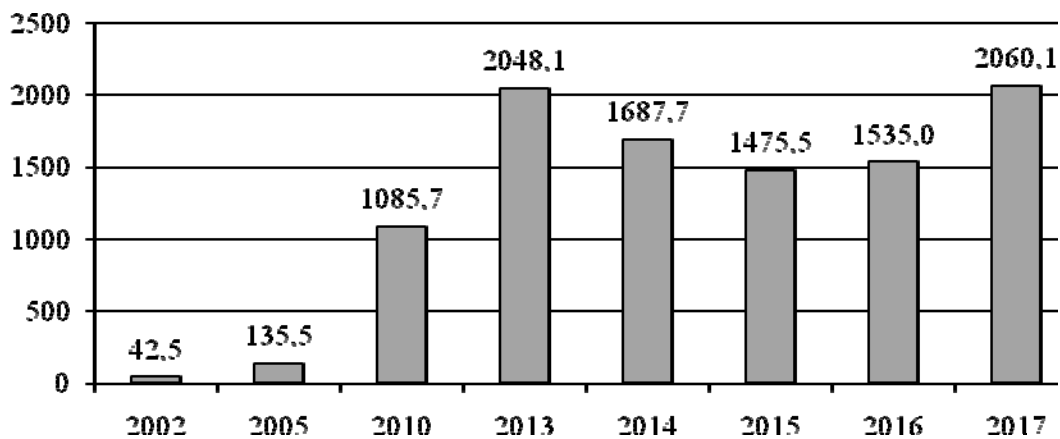

Рис. 1. Обсяги експорту олійних рослин, млн дол. США

Підкреслимо, що переважна більшість представників аграрного бізнесу, експертів були противниками податкових нововведень з обмеження експортних операцій за основними олійними культурами, запроваджених Верховною Радою України в ході обговорення Закону України «Про Державний бюджет на 2018 рік». Позиція їх зрозуміла: за різними оцінками аграрії, які неспроможні експортувати вироблену продукцію, а це в основному дрібні товаровиробники та фермерські господарства, втратять близько 10–16 млрд грн на рік унаслідок зменшення закупівельних цін на сільськогосподарську сировину з плодів та насіння олійних рослин [1].

Крім цього, з огляду на теорію оподаткування, саме за таких обставин відбуватиметься процес зворотного перекидання податків, коли платники ПДВ – не виробники, володіючи монопольним правом у логістичній схемі постачання сільгосппродукції за ланцюгом: сільгоспвиробник – посередник – експортер, не отримавши певну частину коштів із бюджету перекидатимуть частину невідшкодованого податку на товаровиробників. Останні будуть вимушені зменшувати ціну на власно вироблені товари з метою обмеження падіння попиту на вирощені сільгоспкультури. А це призведе до неотримання виробником прибутків, сприятиме виникненню ризику неплатоспроможності, зростанню боргів перед постачальниками та бюджетом [2, с. 450–451].

Мабуть з-за таких міркувань противниками податкових нововведень виявилися також науковці, зокрема фахівці Національного Наукового Центру (ННЦ) «Інститут аграрної економіки». Зібравши у травні 2018 року на круглий стіл представників переважної більшості аграрних союзів та сільськогосподарських асоціацій, учасники обговорення одностайно висловилися за якнайшвидше прийняття альтернативного законопроекту № 7403-2 від 29.12.2017 р. Під час дискусії була підтримана пропозиція щодо виключення взагалі з Податкового кодексу України норми про звільнення від ПДВ експортних поставок плодів та насіння олійних рослин [3].

За словами завідувача відділу фінансово-кредитної та податкової політики Інституту, кандидата економічних наук Л. Тулуша, самостійно

експортувати зможуть тільки 50% виробників олійних рослин. А інші 50% будуть змушені продавати сою та ріпак за заниженою ціною виключно всередині країни, що є явною дискримінацією малих виробників. На нашу думку, такі озвучені дані є досить оптимістичними. В регіонах частка так званих експортерів-посередників, які здійснюють поставки на зовнішній ринок невластно виготовлених (вирощених) сільськогосподарських товарів, ще вище. Так, протягом 2014–2017 років експортні операції із сільськогосподарськими товарами та продукцією їх переробки здійснювали лише 11 та 30 сільськогосподарських товаровиробників Вінницької та Хмельницької областей відповідно, або 2,7% і 15,2% від загальної кількості експортерів у цих регіонах [4, с.160–161]. Частка підприємств, які не є виробниками поставлених за межі України сільськогосподарських товарів, становила 97,3% і 84,8% від загальної кількості учасників зовнішньоекономічної діяльності у вказаних областях відповідно.

Існують і протилежні думки із зазначеного питання. Так, за твердженням О. Ворони (група компаній «Агротрейд») та інших після набуття чинності Закону № 2440-VIII посередники-зернотрейдери не захочуть втрачати відшкодування ПДВ і будуть зацікавлені експортувати не сою, а продукти її переробки (олію і шрот). Але головне метою прийняття зазначеного закону (на думку його авторів на чолі з Н. Южаніною) було забезпечення завантаження вже діючих переробних потужностей вітчизняних підприємств олійно-жирової галузі та зменшення частки експорту сільськогосподарської сировини, яка, насамперед, може бути перероблена в Україні.

Аналізуючи позиції як прихильників, так й противників прийнятого закону, зазначимо, що істина, як зазвичай, лежить посередині. Звернемося до порядку непрямого оподаткування зернових операцій, який діяв до 01.01.2016 року. Тоді від оподаткування ПДВ звільнялися внутрішні операції в Україні із зерновими та технічними культурами (за встановленим переліком), крім першого постачання останніх сільськогосподарськими та підприємствами, які безпосередньо придбавали таке зерно у виробників за ставкою 20% [5]. При експорті діяв порядок звільнення від ПДВ операцій з такими культурами незалежно від статусу експортера (за виключенням звітних періодів 2014 року).

Ураховуючи набутий досвід оподаткування ПДВ по внутрішніх операціях із зерновими культурами, доцільно, на нашу думку, запровадити аналогічний порядок, який існував до 01.01.2016 року, але вже в сучасних умовах розвитку аграрного ринку сільськогосподарських культур. Тобто пункт 63 підрозділу 2 розділу XX “Перехідні положення” Податкового кодексу України повинен мати такий вигляд: «Від оподаткування ПДВ звільняються операції з постачання на митній території України та вивезення в митному режимі експорту плодів та насіння олійних рослин (товарні позиції 1201 і 1205 УКТ ЗЕД), крім операцій:

– з експорту сільськогосподарськими підприємствами – виробниками соєвих бобів, насіння свиріпи або ріпаку, вирощених ними на землях сільськогосподарського призначення, які перебувають у їх власності, постійному користуванні або на правах оренди (суборенди), емфітевзису;

– поставок товаровиробниками на митній території України підприємствам олійно-жирової галузі за першим ланцюгом постачання;
- постачання власної виробленої (вирощеної) сільгосппродукції експортерам, які безпосередньо придбали плоди та насіння олійних рослин у сільськогосподарських товаровиробників».

Отже, зазначені пропозиції, за умов їх прийняття, сприятимуть:

1) усуненню негативних наслідків, пов'язаних з вірогідним отриманням цінових збитків у сільськогосподарських товаровиробників за внутрішніми поставками на території України,

2) поставкам безпосередньо напряду підприємствам-експортерам, а не через ланцюг внутрішнього постачання через так званих посередників;

3) отриманню виробником права на податковий кредит та на бюджетне відшкодування за ланцюгом постачання власної сільгосппродукції «сільгоспвиробник – підприємства олійно-жирової галузі» та, відповідно, забезпечення завантаження вже діючих та будівництва нових переробних потужностей.

Для врегулювання порядку бюджетного відшкодування ПДВ по операціях з олійними культурами нами обґрунтовано доцільність внесення змін до Податкового кодексу України. Зазначені пропозиції, на наш погляд, повинні бути поєднані з існуючою системою електронного адміністрування ПДВ, подальшою реалізацією пілотного проекту ДФС України з електронних перевірок в Електронному кабінеті платника податків на базі сучасних та ефективних інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Аграрні асоціації звернулися до Порошенка. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/agrarni-asociacii-zvernulisa-do-porosenka> (дата звернення 25.09.2018).

2. Ярмоленко Ю.Ю. Бюджетне відшкодування ПДВ сільськогосподарським товаровиробникам: суперечності та їх подолання / Ю.Ю. Ярмоленко // Сучасні механізми забезпечення соціально-економічної безпеки на макро- та макрорівнях: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2017. – 495 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/2536> (дата звернення 25.09.2018).

3. Учасники круглого столу «Зміна режиму оподаткування ПДВ експортних поставок олійних культур: оцінка наслідків та пошук компромісу» одностайно висловилися за якнайшвидше прийняття законопроекту № 7403-2 від 29.12.2017. Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2302-uchasnyky-kruhloho-stolu-zmina-rezhymu-opodatkuвання-pdv-eksportnykh-postavok-oliynykh-kultur-otsinka-naslidkiv-ta-poshuk-kompromisu-odnostayno-vyslovylysya-za-yaknayshvydshe-pryunyattya-zakonoproektu-7403-2-vid-29-12-2017-instytut-aharnoyi-ekonomiky.html> (дата звернення 25.09.2018).

4. Ярмоленко Ю. Ю. Бюджетне відшкодування податку на додану вартість сільгоспвиробникам: реалії сьогодення // Глобальні та регіональні аспекти інноваційного розвитку економіки: зб. мат. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Одеса, 23 бер. 2018 р.). Одеса: ОНЕУ, 2018. URL:

<http://oneu.edu.ua/pages/science/science-work/> (дата звернення 25.09.2018).

5. Про розгляд звернення: лист ДФС України від 23.06.2016 р. № 10826/5/99–99–15–03. URL:

<http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-69002.html> (дата звернення 25.09.2018).

6. Товарна структура зовнішньої торгівлі. URL:

https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0618_u.htm (дата звернення 25.09.2018).

СЕКЦІЯ 2. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*Nataliya Koren,
National Institute for Strategic Studies,
Kyiv, Ukraine*

WAYS TO STRENGTHEN THE COUNTRY'S FISCAL SECURITY IN A GLOBALIZED WORLD

The conformity of state policy and regulatory mechanisms to today's challenges, threats and needs is a significant prerequisite for economic, social, political, democratic and cultural development of society. However it is obviously that this discrepancy causes formation of deep contradictions and tendencies of crisis phenomena, finally causes a certain "crisis of national states effectiveness". Public reforms, which are currently being implemented, are recognized as the most expedient way of progressive development, aimed at the development of Ukrainian statehood, solving pressing problems and achieving the set goals. Ensuring their effective implementation at the current stage actualizes the issue of forming a new model of fiscal policy, which causes the search for modern conceptual approaches to the appropriate modernization of its levers and instruments. It should be noted that modernization as a tool of ensuring transition from one state of the system to another based on its updating, improvement and ensuring compliance with modern requirements and challenges, implies not only creation of something new, but also preservation of the already existing effective components that can form the basis of transformation. Reforms, as well as modernization processes, belong to such forms of social transformations that have a multiplicative nature of feedforward or feedback, and without adequate institutional and resource support they will not be able to acquire a systematic character and solve certain tasks.

Introduced systemic transformation processes necessitate implementation of appropriate adjustments in the system of state regulation and require widespread use of economic instruments and instruments for regulating the reproductive processes that are crucial for ensuring the success of public structural reforms. In addition, the emergence of a complex of new threats and challenges actualizes the need to develop appropriate mechanisms for overcoming the influence of negative factors, stabilizing and ensuring sustained development in conditions of resource constraints. Eurointegration processes and strengthening of international, and especially inter-regional cooperation, actualize a new set of tasks for fiscal policy. In particular, the authorities' ability to ensure competitiveness of the economy and national security, provide high-quality public services and the like. The world practice of successful economies shows that the most effective are those reforms in which the relationship between the goals and objectives of public policy, their systemic nature and transparency is clearly coordinated.

The economy of Ukraine increased by 2.3% in 2016, primarily due to the high harvest, which led to acceleration of economic growth to 4.8% in the fourth quarter.

In addition, the implemented reforms, initiated in 2014 and 2015, helped to stabilize economic dynamics and improve investment sentiment. In the first half of 2017, the indicator of economic growth was 2.4 percent. The budget system is a reflection of socio-economic processes in the state. Budget tools should ensure their positive dynamics and ability to reduce the negative impact of numerous challenges and risks, which are exacerbated not only during the crisis, but also during the transformational shifts that are currently taking place in the political, economic and socio-cultural spheres. The current state of the budgetary system of Ukraine was formed under the influence of a number of destructive external and internal factors that exacerbated its imbalances and actualized simultaneously the issue of fiscal mechanisms modernization. Under the influence of direct and hybrid threats, there is an aggravation of internal system imbalances that are caused by a wide range of social, economic, socio-political, environmental factors – both impermanent and long-term ones that are related to the specifics of socio-historical development of the country, and those that are caused by the transformational shifts of the present stage.

To maintain macroeconomic stability and ensure a gradual reduction in the debt burden, fiscal policy should be aimed at reducing the deficit to 2.6 percent of GDP in 2018. And although the fiscal consolidation measures that were implemented in 2014-15, combined with the increase in tariffs, allowed to receive positive results, future steps should be focused on deep structural reforms and elimination of the reasons for significant budget risks. To form an effective fiscal policy, it is necessary to improve the efficiency of tax administration, reform the pension system, create fiscal space for public investment, ensure efficiency and effectiveness of expenditures in such sectors as health, education and social protection. Without systemic implementation of complex reforms, Ukraine will continue to be a hostage to the need to increase borrowing, raise tax rates and cut costs, which will have a negative impact on debt stability, investment attractiveness and reduce the potential for economic growth.

Unfavorable investment climate in the country, decrease in world prices for commodity, reduction in lending to the economy and worsening of the global economic outlook for 2017 create additional risks of not achieving the forecast growth in real gross domestic product [1]. Despite receiving certain positive results of reforms and improving the effectiveness of mechanisms for fiscal policy, a number of problems need to be addressed. The problematic aspects of fiscal policy will still be concentrated primarily in the sphere of the state debt management, in the activities of non-budgetary funds in the general government sector, in managing the budget deficit, which necessitates the improvement of both budget revenue generation tools and budget management tools. Minimization of budget risks will depend on the mechanisms for responding to internal and external challenges and risks that take place not only in the fiscal sphere, but which take place at the present stage of the state's socioeconomic transformations.

To achieve these strategic objectives, fiscal policy should be aimed at the integrated implementation of public policies aimed at stabilizing the national economy and reproducing economic potential, carrying out structural reforms and

ensuring an adequate level of social guarantees for citizens. Under such conditions, the priority tasks for ensuring its effectiveness in the medium term should be:

1. Reducing the budget deficit and ensuring balancing of the budget system. Compliance with the fiscal consolidation regime will allow the country to reduce the debt burden and ease inflationary pressures, which is important for the return of investor confidence and increased investment flows.

2. Improving the effectiveness of the state debt management through implementation of the Medium-Term Strategy for the State Debt Management for 2017–2019.

3. Continuing the reform of budgetary decentralization, which should be a catalyst for implementation of sectoral reforms (educational, medical and housing and communal services reforms), improving the energy efficiency of the national economy.

4. Ensuring the effectiveness of intergovernmental fiscal relations, which will improve the efficiency of using budget funds and ensure their effectiveness.

5. Increasing the effectiveness of tax incentives for socio-economic development, the effectiveness of which has been hampered for a long time by the complexity of tax administration and certain institutional problems.

6. Improving the effectiveness of the budgetary funds use and full implementation of medium-term budget planning and forecasting in order to further develop a coherent and clear system of medium-term budget planning.

7. Development and approval of state social standards, which will allow to optimize the number and structure of budgetary institutions, as well as ensure an increase in the efficiency of planning and using budgetary funds of budgets of all levels.

8. Establishment of an effective verification mechanism and introduction of a mechanism for targeted provision of benefits to recipients of social benefits, pensions and benefits from the state, which should ensure the effectiveness of the system of social protection and maintenance of citizens.

9. Ensuring transparency in the public finance sphere and ensuring coordinated work of the created relevant electronic services, which will ensure transparency in public finance.

10. Harmonization of the mechanisms of budgetary and monetary policy in the context of public financial management to ensure protection of the national interests of the state, reducing the risks of instability of the official hryvnia exchange rate in determining the amount of repayment of external and part of internal debt denominated in foreign currency, as well as certain budget expenditures carried out in foreign currency.

The budget reform is an important component of modern transformational changes in the economy and social sphere in Ukraine. First of all restoration of the basic institutions of the budgetary system in a new quality, as well as a consistent solution, based on institutional renewal, of the contradictions of socio-economic development, should be considered for further overcoming the systemic crisis.

An important mechanism for ensuring the reform of fiscal policy is the balancing of the fiscal burden and the state's performance of the functions assigned to

it. Fulfillment of the state's functions (the volume of tasks in the areas of reducing social inequality and ensuring a quality of life remains sufficiently high) should be accompanied by obligations on the proper payment of taxes under transparent controlled procedures and consistent unshadowing of the economy. In particular, ensuring freedom of entrepreneurship and competitiveness of markets should be an important factor. Further deregulation will require a change in regulatory policy mechanisms. Implementation of the budget decentralization reform is aimed at ensuring distribution of powers between state authorities and local self-government and should occur on the basis of their clearly defined functions and their resource support. Expanding possibilities for the regions to realize their own development potential must be accompanied by increase in their responsibility for development of local infrastructure, and should be also ensured by institutional guarantees for observing the balance of rights. This reform is fundamental for a number of sectoral reforms, as it provides subsidiarity, development of local self-government, financial self-sufficiency of communities, and responsibility of local governments to society. An important task of implementation is the formation of such a mechanism of budgetary regulation that will ensure equal access to budgetary goods and services, as well as development of incentives for business entities and ordinary citizens. The target character and transparency of the use of budget funds should be introduced with the establishment of effective control and reporting tools.

Formation of an effective fiscal policy is a key to the economy stability, ensuring the necessary rates of economic growth and the quality of public goods and services. Modernization of its components should be ensured by achieving institutional symmetry, observance of the principles of fiscal justice and responsibility, which will allow not only to balance the budget flows, but will also give impetus to restoring the positive social and economic dynamics of the state development.

References

1. The Accounting Chamber of Ukraine. Conclusions on the Draft Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2017". URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>

Vdovenko Nataliia
*Doctor of Economics, Professor,
and Honored Agriculture Worker of Ukraine,
Head of the Department of Global Economics,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine;*

Gechbaia Badri,
*Doctor of Economics, Professor,
Correspondent Member of the Academy of Sciences of Georgia Business,
Head of the Department of Business Administration
Batumi Shota Rustaveli State University*

COMMON FISHERIES POLICY OF THE EUROPEAN UNION AND THE AGRARIAN SECTOR IN UKRAINE

For the first time, the Common Agricultural Policy (CAP) is aimed at agriculture supporting that provides food security and contributes to the balanced development of the whole Europe at rural areas, including those where the conditions of production are difficult. The five European structural and investment funds supporting the Europe economic recovery for period up to 2020 (ESI Funds), administrated by the European Commission and EU countries as researches show. Within the framework of the Common Agricultural Policy (CAP) reform, the European Commission proposed that the European Maritime and Fisheries Fund (EMFF) was also included to the new common strategic concept, accompanied by the European Regional Development Fund (ERDF), the European Social Fund (ESF), the Cohesion Fund (CF), the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) [1]. The EU rural areas development policy is funded through the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), which is going to function in 2014-2020. It's consists of 100 billion euro at the reporting period. The funds are distributed from the Fund for 7 years for each EU country. These funds also involve government funding of 61 billion euro. During this period, there are 118 different rural development programs in 28 member countries, from which 20 are common national programs, while 8 member countries have chosen a decision with two or more (regional) programs. Member countries and regions are developing the rural development programs based on the needs of their area and focus on at least four from the six EU's common priorities: promote knowledge and innovation in agriculture and forestry industries, rural areas; increase the profitability and competitiveness of all types of agriculture and promote an innovative agrarian technology and sustainable forest management; promote food chain organization, animal welfare and risk management in agriculture and fisheries industries; restore, preserve and enhance the ecosystems associated with agriculture and forestry industries; promote the efficient usage of resources and support the crossing to a low carbon economy prepared for climate change in agricultural industries; promote social integration, poverty eradication and economic development of the rural areas.

Priorities for rural development are divided into priority areas. Particularly, priorities of resource conservation include “reducing greenhouse gas and ammonia emissions in agriculture” and “promoting carbon conservation and inclusion in agriculture and forestry industries”. Member countries and regions set quantitative targets in these priority areas in its rural development programs. Then they outline in which ways these goals would be achieved and how much it would be directed at each action. At least 30% of funding for each rural development program has to direct towards actions which connected with environment and climate changes. Agriculture is important for natural environment of EU. Agriculture and natural environment are affecting to each other: a) for centuries agriculture has contributed to creation and maintenance of unique rural areas. Land management in agriculture has become a positive force for the development of rich diverse landscapes and habitats, including mosaics of forests, wetlands and large massifs of open rural areas; b) ecological integrity and original value of the landscapes make the rural areas attractive for the creation of business, places for living, as well as for tourism and recreation business. The connection between the richness of the natural environment and practices of agriculture is complicated. Many valuable habitats in Europe are supported by a large farming, and they rely on a wide range of wildlife species. But an unacceptable agricultural practices and land management can also have a negative impact on natural resources, such as soil, water and air pollution, fragmentation of habitats, loss of wildlife. The CAP ensures that the rules are compliant with environmental requirements and that the CAP measures contribute to development of agricultural practices, preservation of the environment and protection of the rural areas. Farmers are encouraged to continue play a positive role in supporting rural areas and environment.

The primary tasks of the central authority that ensure implementation of the policy in the fishery field are: ensuring the sustainable fish catching from the environment; harmonious development of the fish industry of Ukraine; ensuring the protection of water biological resources and struggle against illegal, unreported and unregulated fishing, other illegal economic activities for fish catching and fish sale as interfere the implementation of sustainable development principles, rational usage of the existing natural resources base, restoration of the fishing fleet. The indicated directions fully correspond to the basic theoretical-methodological principles and provisions of the Common Fisheries Policy of the European Union, Regulation (EU) of 11.12.2013 № 1380/2013. The Common Fisheries Policy of the EU (CFP) – the fisheries policy of the European Union which was introduced in 1957. The CFP as known as “Blue Europe” has become a full-fledged community policy only since 1983. The CFP has legal grounds (Articles 32-38 of the Treaty establishing the European Community) and similar objectives with agrarian policy such as: stabilization of markets; fish productivity increasing; guarantee of security and delivery products to the consumer at a proportional price. The CFP is a sphere of common responsibility of the European Union and its member countries as the Common Agricultural Policy of the EU.

The CFP represents a certain set of rules for managing European fishing fleets and preserving of fish stock. It designed to manage common resources and provides equal access to EU waters and fishing ground for all European fishing fleets and

allows fishermen for actively compete. The initial objectives of the CFP during several reforms were supplemented and cover the following issues: rational usage of resources, environmental protection, ensuring a high level of health protection, as well as economic and social cohesion. A new updated CFP came into force at January 1, 2014, aimed at ecological, economical and social sustainable usage of common resources, including the competitive production of aquaculture products. At the same time, Eurostat based on EU legislation collects and processes data on fishery, fish production and production of fish commodities, aquaculture products and fishing fleets.

Taking into account the above and analyzing the market environment surrounding fishery producers, we have investigated the specific features of the CFP, including fact that fishery activities and aquaculture have been environmentally, economically and socially sustainable, and have supplied food for population. Its purpose is encourage the dynamic development of the fisheries sector and ensure fair standards of living for fishing communities. Despite the fact that it is important to maximize a catch, some of aspects should be limited. Humanity has to make sure that the fishing activities do not harm fish populations to reproduction. The current CFP provides for necessarily to establish between 2015 and 2020 years fixed catch limits that are sustainable and support fish stocks in the long period.

It's evident that, until now, an impact of fishery activities on the marine environment is not entirely understandable. It is for this reason; the CFP had adopted a precautionary approach that recognizes an impact of human activities on all components of the ecosystem. It focuses on making the fishing fleets are going to be selective for catching and stopping the practice of throwing unwanted fish. The research is lights the issue that the problem of diversification national economies is actual nowadays. Obviously, these aspects are directed to the sustainable development of coastal regions, areas with activities in the field of aquaculture, fishery in inland waters. Thus, it has been established that fishery be able to increase the catches only in case of the suspension of overfishing and the opportunities of restoration fisheries stocks. In addition, in view of market and financial measures, the CFP includes the freshwater bioresources protection, activities in the field of aquaculture, as well as the processing, fish and fish production marketing. The Common Fisheries Policy is able to ensure fisheries activities which are contribute to long-term environmental, economic and social sustainability, including rules direct to ensuring the origin, traceability, safety and quality of products.

The results of researches are disclosing the basic principles of the reform in the PSA, highlighting its characteristics, since it gives the EU-countries more control over the national and regional levels. The analysis of economic literature allowed to distinguish four directions of the PSA: a) fisheries management; b) international politics; c) market and trade policy; d) financing policy (The European fisheries fund, EFF (2007-2013) and The European Maritime and Fisheries Fund, EMFF (2014-2020)). It can be noted that the European Marine and Fisheries Fund (EMFF) is one of the five European structural and investment funds which is supporting recovery economy at Europe up to 2020 and has specifically dedicated to addressing European seas and coasts. It's one of the five EU-funds that complement each other and aimed to improve the economic growth, fishing industry competitiveness and employment

in Europe. From mentioned above the conditions for the approval of the provisions of the European Fund for Marine and Fisheries, which replaced the existing European Fisheries Fund had created. The European Fisheries Fund provided financial support to enterprises in 2007-2013 to adapt for changes in the fisheries sector, achieve sustainable development and be economically vital. The EFF budget had amounted to 4.3 billion euro.

Financial assistance covered all areas of the fisheries sector. The projects were funded based on the strategic and operational plans which were prepared by the national authorities. The EFF covered 5 priorities: a) adaptation of the EU fleet and assistance in decommissioning fishing vessels; b) aquaculture, fishing in internal waters, processing and marketing, assistance in application of environmentally friendly methods of production; c) measures to improve the traceability of production and labeling of commodities; d) sustainable development of the fisheries zones; e) technical assistance (funds' management assistance). The functioning of the European Marine and Fisheries Fund contributes to the application of new rules of the EU's CFP and the maintenance of initiatives which improve the economic, environmental and social performance of the sector. The total budget of the European Marine and Fisheries Fund is 8.6 billion euro (EU + national budgets). The EU contribution consists of 6.4 billion euro and is aimed not only at reinforcing the renewed CFP, bringing fishing activities and aquaculture to profitable business. There is 5.7 billion euro from these funds using in general management. The EMFF operates on the basis of six main priorities. There are main blocks: 1. Sustainable fishing (26,9%). Forecast of balance between fishing capacities and available natural resources, fish extraction in a selective way, cessation of fish catch caught as by-catch, which is not a target fishery [2]. 2. Sustainable aquaculture (21%). Directed to make the sector profitable and competitive with a focus on improving the quality of products, human health, and the production of ecologically safe aquaculture products. It is also intended to provide consumers with high-quality, nutritious and trustworthy fish products. 3. Introduction of the provisions of the updated Common Fisheries Policy of the European Union (19.1%). Improvement of the procedure for collecting information, scientific knowledge, and fisheries legislation in terms of control and application of legal acts. 4. Marketing and processing (17.6%). Improvement of market organization, market infrastructure, coverage of market information and informing consumers about the state of the world's largest fish and seafood market. 5. Population employment and strengthening the unity of territories (9%). Assistance is provided to coastal fishing communities and engaged in fishing in inland water bodies. Providing communities with aquaculture activities. Growth of income from activities in fisheries and aquaculture. Diversification of national economies into other areas of maritime business, including the provision of recreational services. 6. Integrated maritime policy (1.2%). Improve knowledge in the field of marine science. Obviously, planning of marine activities is important, promoting cooperation in marine monitoring and management of sea basins in accordance to their basins needs in current conditions. The remaining 5.1% relates to technical assistance.

References

1. European Fund for Marine and Fisheries. URL: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/index_en.htm
2. Vdovenko N. M. Fishery economy of Ukraine in the conditions of globalization of economy: [monograph]. Kyiv: Komprint, 2016. 476 p.

*Басак Олександр Юрійович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Фінансова діяльність суб'єктів господарювання в сучасних умовах розвитку економічних відносин пов'язана з ризиком. Через реструктуризацію економічних процесів потреба в страховому захисті підприємств в Україні з кожним роком посилюється. Якщо раніше ризики підприємств покривалися переважно за рахунок коштів бюджету, то сьогодні ситуація змінилася і саме страхування найбільше об'єднує інтереси підприємця, держави та страховика.

Ринкові відносини в сфері страхування потребують чіткого управління фінансовими ризиками, які справляють великий економічний вплив на діяльність будь-якої страхової компанії. Унаслідок зростання фінансових ризиків у діяльності страхових компаній питання визначення їх сутності та систематизації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вибору методів управління ними набувають особливої актуальності, стаючи важливою науковою та практичною проблемою [1].

Цікавим і відносно новим стало дослідження різноманітного світу ризиків. Аспекти управління ризиками, його теоретичні та практичні засади розглядали у своїх працях такі визначні вітчизняні економісти, як В. Базилевич [1], І. Бланк [2], В. Вітлінський [3], К. Воблій [4], Т. Ротова [5].

Так, В. Вітлінський і Р. Пікус зауважують, що через специфіку своєї діяльності такі фінансові інститути, як страхові компанії, працюють в умовах подвійного ризику. З однієї сторони, вони приймають на страхування чужі ризики за договорами страхування та перестраховування, а з іншої – під час інвестиційної та іншої діяльності у страховиків виникає низка власних фінансових ризиків, пов'язаних з неповерненням вкладених коштів або недоотриманням прибутку, що може навіть призвести до банкрутства [3].

Фінансові ризики та їх страхування за своєю суттю належать до страхування відповідальності, але часто вони розглядаються як один з видів майнового страхування, оскільки страхується особливо цінне майно – фінансові активи, їх знецінення, а також недоотримання чи неотримання прибутку (доходу).

І. Бланк зазначає, що «... для більшості вітчизняних страхових компаній характерна інтуїтивна оцінка ризиків при складанні свого бюджету та плануванні. А для прийняття певного рішення необхідно чітко розуміти всі існуючі ризики та враховувати фактори впливу, щоб за допомогою моніторингу, контролю та управління досягти максимально позитивних результатів [2].

Фінансовий ризик, за трактуванням К. Воблого зі співавторами, – це «... ймовірність настання збитку в результаті проведення будь-яких операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій з фондовими цінностями, тобто ризик, що випливає з природи цих операцій». Науковці стверджують, що «основою організації управління фінансовими ризиками страхових компаній є їх ідентифікація та аналіз, які доцільно проводити в розрізі видів діяльності» [4]. При цьому, на думку Т. Ротової, «... для регулювання фінансових ризиків потрібно врахувати їх поділ за сферою виникнення на внутрішні та зовнішні. Основні зовнішні ризики охоплюють інфляційний, податковий, процентний, депозитний, фондовий, кредитний ризики. Серед внутрішніх ризиків доцільно виділити ризики, пов'язані з платоспроможністю, ризики, пов'язані з фінансовою стійкістю, ризики, пов'язані з прибутковістю, ризики, пов'язані з діловою активністю та ризик банкрутства». Учена стверджує, що «... до фінансових ризиків можна також віднести ризик настання непрямого (побічного) фінансового збитку (неотримання чи недоодержання прибутку) у результаті настання страхової події, зупинки виробництва через втрату, ушкодження застрахованого майна» [5].

Отже, можна зробити такі висновки:

- 1) в сучасних умовах господарювання діяльність страхових компаній пов'язана з великою кількістю фінансових ризиків;
- 2) необхідно особливу увагу приділити вдосконаленню нормативно-правового законодавства, щодо забезпечення реалізації цього виду страхування, враховуючі значний потенціал страхування фінансово ризиків на страховому ринку України та подальші перспективи його розвитку;
- 3) слід визначити сутність поняття «фінансові ризики», надати чіткий класифікаційний їх поділ;
- 4) потрібно розробити відповідне методичне забезпечення для кваліфікаційних розрахунків страхових тарифів.

На нашу думку, попри усі несприятливі зовнішні та внутрішні фактори, що стримують розвиток страхування фінансових ризиків в Україні, цей процес є найефективнішим в системі мінімізації ризиків. Страхування фінансових ризиків – це запорука не лише збільшення прибутків, а й підвищення

фінансової стабільності та конкурентоспроможності всіх суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д., Тринчук В. В. Управління фінансовими ризиками страхової компанії / // Розвиток економічної науки та практики в умовах світових трансформацій. Всеукраїнські наукові економічні читання. URL: <http://www.conference-nuk.mkxat.net/section2.html>
2. Бланк І. О. Управління фінансовими ризиками. Київ: Ніка-Центр, 2005. 600 с. (Серія «Бібліотека фінансового менеджера». Вип. 12).
3. Вітлінський В. В., Пікус Р. В. Класифікація фінансових ризиків страхових компаній –основа ефективного ризик-менеджменту // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2006. № 81–82. С. 108–112.
4. Управління фінансовими ризиками / К. Г. Воблій та ін. // Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту. 2011. № 3. С. 43–46.
5. Ротова Т. А., Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи // Фінанси України. 2009. № 6. С. 104–121.

*Бєглов Олександр Вікторович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЯК МЕХАНІЗМ НАДАННЯ ГАРАНТІЙ СУБ'ЄКТАМ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Фінансова діяльність суб'єктів господарювання постійно зазнає впливу багатьох ризиків, які негативно відбиваються на результатах діяльності. Коло ризиків з розвитком фінансових відносин постійно розширюється, тому нині дуже важливо мати ефективне управління ризиками як для учасників фінансового ринку, так і для інших суб'єктів господарювання. Одним зі шляхів досягнення зазначеної вище мети є страхування фінансових ризиків.

Фінансові ризики виникли з появою грошового обігу і відносин «позичальник – кредитор». Збільшення впливу фінансових ризиків на підсумки фінансової діяльності вітчизняних підприємств пов'язано з нестабільною економічною ситуацією в країні та кон'юнктурою фінансового ринку [1]. Згідно з класичною економічною наукою, ризик – це можливість відхилення результатів діяльності підприємця від запланованих, а фінансовий ризик трактується як

ризик, що виникає під час здійснення фінансової діяльності чи укладання фінансових угод, коли валюта, цінні папери або грошові кошти виступають як товар.

Питанням оцінки та аналізу страхування фінансових ризиків займалися зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти, такі як: І. Бланк, Т. Вейган, К. Воблій, Н. Внукова, В. Глущенко, А. Гвозденко, Т. Говорушко, М. Клапків, С. Осадець, Ж. Перар, Д. Фарни, Л. Хорін, Я. Шумелда, Т. Яворська та ряд інших.

Страховання фінансових ризиків за Т. Яворською – «це вид майнового страхування, яке за своєю суттю є страхуванням ризику втрати прибутку чи неотримання доходу внаслідок різних причин» [3]. Воно передбачає компенсацію підприємству втраченого доходу чи додаткових витрат, викликаних його функціонуванням як учасника комерційної діяльності та проводиться у випадку невиконання договірних зобов'язань дебіторами, інвесторами тощо.

Проблеми виникають вже на етапі з'ясування, які саме ризики належать до фінансових. Одні страхові компанії порівнюють фінансові ризики з комерційними, а інші вважають їх різними й розробляють правила страхування фінансових ризиків та комерційних ризиків. Така плутанина пов'язана з тим, що у Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» дозволялося при страхуванні відносити комерційні ризики на валові витрати. Водночас у Законі України «Про страхування» розглядалося «страхування фінансових ризиків», а не «страхування комерційних ризиків» [3].

До видів страхування фінансових ризиків належать:

- страхування від втрат прибутку;
- страхування на випадок зниження обумовленого рівня рентабельності;
- страхування ризику засновника;
- страхування біржових ризиків;
- страхування коштів та/або банківських металів, вкладених на депозитне зберігання;
- страхування відсотків від коштів та/або банківських металів, вкладених на депозитне зберігання;
- страхування інвестиційних ризиків страхування лізингових операцій [4].

Т. Говорушко зазначає, що поширеним видом страхування фінансових ризиків є страхування від втрат прибутку (доходів). Воно є формою страхового захисту майнових інтересів суб'єктів підприємницької діяльності від втрат майбутньої фінансової користі. Випадкова втрата очікуваних прибутків може настати внаслідок випадкового спаду або зупинки виробничого процесу» [4].

У цьому випадку до збитків належать втрата прибутку, постійні витрати підприємства, витрати, пов'язані з доведенням обсягів діяльності до показників виробничої програми. Обсяг збитків зростає під час сповільнення або припинення виробничого процесу через непередбачувані випадки, під час яких здійснюються витрати з метою протистояння наслідкам цього випадку.

Страховання від втрат прибутку є комплементарним до багатьох видів страхування. А найпоширенішою базою для приєднання є страхування від

ризиків вогню, стихійних лих та інших випадків, що призводять до втрати майна, зупинки виробничого процесу.

Тарифні ставки зі страхування фінансових ризиків визначаються аналогічно до страхування комерційних ризиків, тобто при їх визначенні враховують: рівень стабільності ринкових відносин та прогноз перспектив їхньої динаміки; строк страхування; вид діяльності тощо. Для кожного підприємства ризик має специфічні характеристики, які визначаються, насамперед, галузевою спрямованістю. Тому страхові тарифи диференціюються як за видом ризику, так і за видами діяльності.

Розміру збитку визначається шляхом додавання суми втрат прибутку, пов'язаних зі спадом виробництва (товарообігу), і суми додаткових витрат, спрямованих на уникнення або зменшення темпу спаду виробництва та його відновлення. При цьому втрати прибутку пов'язані зі спадом виробництва (товарообігу) і визначаються шляхом множення різниці між сумою стандартного виробництва і сумою реального обсягу виробництва на показник прибутковості. Сума додаткових витрат визначається на підставі попередньо наданого страховальником і узгодженого зі страховою компанією переліку заходів щодо зменшення темпів спаду виробництва (визначений упродовж трьох днів з дня настання страхового випадку) і не може перевищувати суми, визначеної шляхом множення вартості обсягу виробництва продукції, збереженого завдяки додатковим витратам, на показник прибутковості, за мінусом суми витрат, яких страховальник міг би уникнути» [2].

Страхова сума визначається в розмірі бруutto-прибутку, який дорівнює сумі власне прибутку та постійних витрат підприємства. Обсяг збитку залежить як від розміру знищень, так і від перерви виробничої діяльності (терміну відшкодування, протягом якого накопичуються негативні результати).

Отже, можемо зробити висновок, що нестабільність грошового та валютного ринків України протягом останніх років та загальносвітові кризові явища є наслідками фінансових ризиків, які не були передбачені. А страхові компанії під час впровадження страхування фінансових ризиків на ринку України повинні більш чітко враховувати суть та особливості даного виду страхування, підготувати відповідне методичне та кадрове забезпечення.

Страхування фінансових ризиків є досить поширеним в інших країнах, проте в Україні на нього попит малий. Це зумовлено нестабільною економікою та чітким регулюванням законодавства. На сьогодні майже кожна страхова компанія має ліцензію на здійснення страхування фінансових ризиків, але часто ці установи не рекламують такий вид послуг і замість нього пропонують майнове страхування.

Вважаємо, що страхові компанії, здійснюючи страхування фінансових ризиків, урахувуючи особливості цього виду страхування, а також маючи кваліфікованих спеціалістів, повинні розвивати цей вид страхування в Україні та зробити його більш прибутковим.

Список використаних джерел

1. Ваніна Д. А., Деякі аспекти страхування фінансових ризиків в Україні // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Серія «Фінанси і статистика». 2015.
2. Страхування фінансових ризиків. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Страхування_фінансових_ризиків
3. Яворська Т. В. Страхові послуги: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. С. 235–236.
4. Говорушко Т. А. Страхові послуги: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 169 с.
5. Громова А. Є., Яковенко К. А. Особливості страхування фінансових ризиків в Україні // Молодий вчений. 2018. № 5 (57).

*Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку виникає необхідність посилення наукових досліджень в сфері економічної безпеки держави. При цьому особливе значення мають процеси гарантування бюджетної безпеки, оскільки її забезпечення є ключовою умовою економічної стабільності в країні.

Проблемні питання, що стосуються економічної безпеки держави, висвітлені у працях таких дослідників, як О. Власюк [1], В. Маргасова [2] та ін. Проте питання щодо подальших шляхів розвитку механізму забезпечення бюджетної безпеки все ще залишаються далекими від розв'язання, що й зумовлює актуальність досліджень у цій сфері.

Центральною ланкою дослідження питань бюджетної безпеки є система її забезпечення. Важливим аспектом є оцінка ефективності її побудови та функціонування.

Дослідження теоретичних засад організаційно-економічного механізму забезпечення бюджетної безпеки дозволило констатувати: існуюча позиція, що бюджетна система – це «сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права» [3], не відповідає повною мірою суті поняття «бюджетна система». На наш погляд, бюджетна система – це не лише сукупність державного та місцевих бюджетів, а також і система фінансових інститутів, що реалізують бюджетні повноваження. Фінансові інститути є суб'єктами бюджетної системи. Об'єктами бюджетної системи є бюджети усіх рівнів. Суб'єкти управляють об'єктами відповідно до нормативної законодавчої

бази, що визначає їх бюджетні повноваження. Останні реалізуються фінансовими інститутами та здійснюються у формі взаємодії, дії і протидії.

Наявність дії і протидії зумовлює необхідність створення механізму, що забезпечує бюджетну безпеку. Неправильне розуміння співвідношення ролі фінансових органів (суб'єктів бюджетного процесу) і сукупності державного і місцевих бюджетів (об'єктів бюджетного процесу) впливає на стан організаційно-економічної складової бюджетної безпеки, що реалізує свої функції щодо виконання зведеного бюджету.

Основним елементом загальної схеми забезпечення економічної безпеки держави має бути механізм, що гарантує реальність довгострокових і короткострокових національних інтересів держави. При цьому необхідно зміцнити єдність системи управління в рішенні стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни, сформувавати орган управління, який на науковій основі визначив би обсяги вітчизняних ресурсів [4].

Механізм в економічній енциклопедії визначено як «систему, спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності» [5, с. 355]. Інше енциклопедичне видання визначає механізм як «сукупність методів і засобів впливу на економічні процеси, їх регулювання» [6, с. 223]. Таке визначення висвітлює концептуальну сутність механізму управління соціально-економічними процесами. Економічний механізм також є «інструментом управління системою з метою досягнення цілей створення та функціонування системи» [7, с. 5], в першу чергу – системи економічної безпеки держави.

Недостатнє розуміння суті інституту, що забезпечує бюджетну безпеку, не дозволяє правильно розробити і запровадити механізм забезпечення бюджетної безпеки, оскільки цей механізм – це не лише «сукупність економічних важелів, законодавчих норм і правил, але і структура або організація фахівців, що реалізують певні технології виконання бюджету за доходами і витратами на усіх рівнях бюджетної системи» [8]. Отже, «забезпечення бюджетної безпеки є комплексом заходів державних органів влади та органів місцевого самоврядування щодо виконання бюджетного процесу, що реалізуються системою фінансових інститутів, у відповідності з нормативними актами і за встановленими принципами» [8].

Методи управління формуванням і розвитком таких складних суб'єктів економічної діяльності, як фінансові інститути базуються на досить абстрактних уявленнях про них як про організаційно-економічні та фінансові системи у сфері суспільних фінансів. А при описі таких систем як базові використовуються поняття «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційно-економічний механізм», «фінансовий механізм», «ринковий механізм» тощо. Під базовим механізмом організаційного управління розуміють «досить складний набір процедур, правил, положень, інструкцій, що регламентують поведінку осіб, які розробляють і приймають рішення на усіх етапах функціонування організації» [9, с. 82].

Пропоновані підходи до управління такою організаційно-економічною системою, як механізм забезпечення бюджетної безпеки необхідно формувати з урахуванням понятійного апарату організаційно-економічного механізму його

становлення і розвитку. Під організаційно-економічним механізмом управління складними організаційними системами в цьому випадку розуміється «взаємозалежна сукупність наступних основних елементів: форми і методи економічного управління з мотивацією систем стимулювання; форми і методи тактичного і оперативного управління; важелі і методи формування системи управлінських параметрів з елементами самоорганізації; система обґрунтованих обмежень фінансового і адміністративного характеру; інформаційна система формування нормативної бази управлінських рішень» [8].

Система бюджетної безпеки передбачає формування механізму її забезпечення в часовому й організаційному просторі в їх єдності, підпорядкованості та взаємозв'язку. Насамперед, необхідне створення умов стану захищеності бюджетної системи, що характеризує дослідження її функціонування в минулому періоді та встановлення її базового, статичного стану на теперішній момент часу.

Наступний етап формування механізму розглядається з позицій динамічності бюджетної системи, змін її якісних параметрів, показників і очікуваних тенденцій, що відповідає її стану в майбутньому періоді під впливом чинників зростання і розвитку.

Заключний етап формування механізму забезпечення бюджетної безпеки передбачає необхідність мобілізації ресурсів для усунення, нейтралізації до допустимого рівня ризиків і загроз, які існують в теперішній період часу, та розробки активних заходів зі зниження, мінімізації фактичних збитків і втрат. «Допустимий рівень ризиків і загроз означає наявність методів, засобів і способів оцінки, виявлення і усунення різних форм і видів небезпек, що існують в даних організаційно-технічних і фінансово-економічних умовах» [10, с. 55].

Отже, у результаті дослідження такого комплексного методологічного підходу до формування механізму забезпечення бюджетної безпеки виявлена їх тримірна організаційно-економічна основа, яка повністю зумовлена характеристикою об'єкта безпеки, тобто статичністю, динамічністю і реальністю стану бюджетної системи унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх загроз.

Список використаних джерел

1. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ: ДННУ «Академія фін. управління», 2011. 474 с.
2. Маргасова В. Г. Теоретико-методологічні основи забезпечення економічної безпеки регіону // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 10 (124). С. 186-194.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 року № 2456–VI, станом на 01.01.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Сенчагов В. Стратегические цели и механизм обеспечения экономической безопасности // Проблемы теории и практики управления. 2009. № 03. С. 18–23.
5. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Вид. центр «Академія», 2000. Т. 2. 848 с.
6. Социологический энциклопедический словарь на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / под ред. Г. В. Осипова. Москва: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1998. 488 с.

7. Пашко П. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення митної безпеки // Вісник Академії митної служби України. 2008. № 4 (40). С. 3–12.

8. Bondaruk T. G., Bondaruk O. S., Bondaruk I. S. Conceptual basis of mechanism of ensuring budget security // Науковий вісник Полісся. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 21–28.

9. Бурков В. Н., Кондратьев В. В. Механизмы функционирования организационных систем. Москва: Наука, 1981. 384 с.

10. Сахирова Н. П. Взаимодействие механизмов страхования и экономической безопасности функционирующих систем // Финансы. 2010. № 10. – С. 55–58.

Водзінський Василь Володимирович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ АУДИТ В УКРАЇНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

Давньогрецький філософ Геракліт стверджував, що все рухається і ніщо не стоїть і, уподібнюючи існуюче течії річки, додав, що двічі в одну і ту саму річку увійти неможливо. Професія аудитора не є винятком. У рамках виконання планів імплементації Директиви 2013/34/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язану звітність певних типів підприємств та Директиви 2006/43/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності законодавство, що має пряме відношення до діяльності аудиторських фірм, зазнало значних змін. Питання, щодо обов'язкового аудиту не залишилося осторонь.

Підписаний Президентом України 2 лютого 2018 року Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII (далі – Закон № 2258-VIII) набрав чинності з 1 січня 2018 року та вступив в дію з 1 жовтня 2018 року. А відтак, Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-XII, який не надавав чіткого визначення поняття «обов'язковий аудит», втратив чинність. Натомість п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону № 2258-VIII наводять чітке визначення даного поняття. Тобто **обов'язковий аудит фінансової звітності** – це аудит фінансової звітності (консолідованої фінансової звітності) суб'єктів господарювання, які відповідно до законодавства зобов'язані оприлюднити або надати фінансову звітність (консолідовану фінансову звітність) користувачам фінансової звітності разом з аудиторським звітом, що проводиться суб'єктами аудиторської діяльності на підставах та в порядку, передбачених цим Законом [1].

Водночас з 1 січня 2018 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» від 05.10.2017 р. № 2164-VIII [3]. Основні положення цього нормативно-правового акту такі:

✓ встановлення спеціальних критеріїв для класифікації суб'єктів господарювання на мікро-, малі, середні та великі підприємства;

✓ введення поняття «підприємства, що становлять суспільний інтерес» з визначенням для них особливих умов ведення обліку та звітування, підвищення рівня публічності та доступності фінансової інформації підприємств шляхом розкриття інформації на власних сайтах та запровадження вимоги надання фінансової звітності на запит зацікавлених сторін;

✓ розширення переліку випадків, коли фінансова звітність підлягає обов'язковому аудиту;

Тож для цілей складання фінансової звітності суб'єктами господарювання, частиною другою статті 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами) (далі – Закон № 996-XIV) наведено критерії розмежування на **мікро-, малі, середні та великі підприємства**, що відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація підприємств для цілей складання фінансової звітності

Суб'єкти господарювання		Критерій*			Підприємства, що становлять суспільний інтерес
		Балансова вартість активів, тис. євро**	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. євро**	Середня кількість працівників, осіб	
Мікропідприємство		< 350	< 700	< 10	✓ Підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до біржових торгів.
Мале підприємство		< 4 000	< 8 000	< 50	
Підприємства, що становлять суспільний інтерес	Середнє підприємство (з числа інших фінансових установ)	< 20 000	< 40 000	< 250	✓ Банки. ✓ Страховики. ✓ Недержавні пенсійні фонди.
	Велике підприємство	> 20 000	> 40 000	> 250	✓ Інші фінансові установи (крім інших фінансових установ, що відносяться до мікропідприємств та малих підприємств)

* Має бути відповідність щонайменше двом критеріям.

**Для визначення відповідності критеріям, встановленим у євро, застосовується офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період), розрахований на підставі курсів Національного банку України, що встановлювалися для євро протягом відповідного року. Згідно з офіційними даних НБУ, середньорічний курс 100 EUR за 2017 р. становив 3000,42 грн.

Згідно з абзацем 21 ст. 1 Закону № 996-XIV під підприємствами, що становлять суспільний інтерес, розглядаються емітенти, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств [4]. Наведене визначення поняття «підприємства, що становлять суспільний інтерес» і розмежовує вимоги до аудиторських фірм, які надаватимуть послуги з обов'язкового аудиту.

Ключові вимоги до аудиторських фірм, які будуть надавати послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності, висвітлено у розділі VI «Особливості проведення обов'язкового аудиту та аудиту підприємств, що становлять суспільний інтерес» Закону № 2258-VIII. Результати аналізу основних положень Закону № 2258-VIII щодо обов'язкового аудиту наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Вимоги для аудиторських фірм, які планують надавати послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності

№ з/п	Обов'язковий аудит	Обов'язковий аудит підприємств, що становлять суспільний інтерес
ВИМОГИ ДО ВНУТРІШНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТОРСЬКОЇ ФІРМИ		
1	Незалежність та об'єктивність аудиторів та ключового партнера при наданні аудиторських послуг, зокрема шляхом упровадження відповідних політики та процедур, а також наявність системи контролю за їх виконанням	
2	Запровадження системи внутрішнього контролю, процедур реєстрації та обліку фактів, інформація про які підлягає фіксації та розкриттю відповідно до цього Закону, механізмів внутрішнього контролю, застосування методики оцінки ризиків, заходів та засобів для захисту систем обробки інформації	
3	Можливість інформування уповноваженої особи суб'єкта аудиторської діяльності про факти порушень вимог цього Закону його працівниками	
4	Достатній рівень кваліфікації та досвіду аудиторів і персоналу, який залучається до надання послуг відповідно до міжнародних стандартів аудиту. У суб'єкті аудиторської діяльності за основним місцем роботи має працювати не менше трьох аудиторів.	При наданні послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності за основним місцем роботи має працювати не менше п'яти аудиторів із загальною чисельністю штатних кваліфікованих працівників, які залучаються до виконання завдань, не менше 10 осіб, з яких щонайменше дві особи повинні підтвердити кваліфікацію відповідно до статті 19 цього Закону або мати чинні сертифікати (дипломи) професійних організацій, що підтверджують високий рівень знань з міжнародних стандартів фінансової звітності. Перелік професійних організацій, сертифікат (диплом) яких свідчить про високий рівень відповідних знань, затверджується Радою нагляду.

5	Достатній рівень забезпеченості працівниками за основним місцем роботи для виконання завдань з обов'язкового аудиту фінансової звітності. У разі залучення до надання цих послуг аудиторів та інших працівників, які не є працівниками за основним місцем роботи суб'єкта аудиторської діяльності, останній зобов'язаний вжити заходів для недопущення зниження якості внутрішнього контролю
6	Запровадження організаційних та адміністративних механізмів для попередження, ідентифікації, усунення або управління і розкриття будь-яких ризиків та загроз своїй незалежності
7	Запровадження внутрішньої політики та процедур виконання завдань з обов'язкового аудиту фінансової звітності, що також мають передбачати обов'язковість інструктажу, нагляду та перевірки роботи аудиторів та інших працівників, вимог до створення і обсягу робочих документів аудитора
8	Запровадження внутрішньої системи контролю якості аудиторських послуг. Відповідальність за організацію й ефективне функціонування внутрішньої системи контролю якості несе керівник суб'єкта аудиторської діяльності, при цьому ним може бути призначена відповідальна особа лише з числа аудиторів, які є працівником суб'єкта аудиторської діяльності за основним місцем роботи
9	Використання вищезазначених внутрішніх процедур, систем, механізмів та ресурсів для забезпечення системного та регулярного надання послуг з обов'язкового аудиту
10	Запровадження механізмів реєстрації та розв'язання нестандартних ситуацій, що мають або можуть мати суттєві наслідки для неупередженості діяльності аудиторів та ключових партнерів, пов'язаної з наданням послуг з обов'язкового аудиту фінансової звітності
11	Застосовування політики оплати праці персоналу, залученого до виконання завдань з обов'язкового аудиту, що передбачала б стимули для забезпечення якості робіт
12	Постійний моніторинг, оцінювання відповідності та ефективності внутрішньої політики і процедур, системи внутрішнього контролю, у тому числі щорічна оцінка внутрішньої системи контролю якості та вжиття відповідних заходів для усунення будь-яких недоліків. Суб'єкт аудиторської діяльності може залучати для незалежного оцінювання внутрішньої системи контролю якості професійні організації аудиторів. Він повинен зберігати інформацію про результати оцінки ефективності системи внутрішнього контролю та вжиті заходи протягом семи років
13	Суб'єкт аудиторської діяльності зберігає робочі документи та всі звіти протягом щонайменше семи років з дати завершення виконання завдання з аудиту фінансової звітності або їх створення, якщо виконання завдання з аудиту фінансової звітності не було завершено

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРЕД ТРЕТІМИ ОСОБАМИ

№ з/п	Обов'язковий аудит	Обов'язковий аудит підприємств, що становлять суспільний інтерес
14	Суб'єкту аудиторської діяльності забороняється надавати послуги з обов'язкового аудиту фінансової звітності без чинного договору страхування цивільно-правової відповідальності перед третіми особами. Контроль за дотриманням вимоги щодо наявності чинного договору страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами	Мінімальний розмір страхової суми за договором страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами, укладеним суб'єктом аудиторської діяльності, має становити 10% суми отриманої винагороди за договорами про надання аудиторських послуг з обов'язкового аудиту суб'єктів суспільного інтересу (без урахування податку на додану вартість) протягом року, що минув, але не менше 10 мільйонів гривень, якщо інше не передбачено законом. Контроль за дотриманням вимоги щодо

	покладається на Аудиторську палату України	наявності чинного договору страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами покладається на Інспекцію із забезпечення якості, що входить до Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю
КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ		
№ з/п	Обов'язковий аудит	Обов'язковий аудит підприємств, що становлять суспільний інтерес
15	Контроль якості аудиторських послуг проводиться Аудиторською палатою України один раз на шість років	Контроль якості аудиторських послуг проводиться Інспекцією із забезпечення якості один раз на три роки

Упроваджені вимоги не можуть не відобразитися на кон'юнктурі ринку аудиторських послуг, адже значно вплинуть на скорочення переліку аудиторських фірм, які мають право на проведення цього виду аудиту та призведуть до злиття невеликих аудиторських фірм.

Отже, головною метою нового законодавства та змін стосовно підприємств, що становлять суспільний інтерес, а також їх аудиторів є підвищення якості аудиторських послуг і зміцнення корпоративного управління для всіх зацікавлених сторін. Підвищення вимог до звітування та зміцнення нагляду за аудиторською діяльністю, вдосконалення взаємодії з регулюючими органами забезпечить кращу прозорість процесу аудиту та упорядкування ринку аудиторських послуг в Україні.

Список використаних джерел

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>
2. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>
3. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень»: Закон України від 05.10.2017 р. № 2164-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19>
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

*Гончаренко Олена Олексіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування;
Лук'янець Олена Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
ДВНЗ «Університет банківської справи», Черкаський інститут*

НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ: ОПТИМІЗАЦІЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Вітчизняна фінансова система пройшла складний етап становлення, який спричинив появу та стимулював розвиток різних видів небанківських фінансових установ. Різноманітність таких установ була відповіддю фінансової системи на виклики та потреби суспільства. Вітчизняним законодавством для небанківських фінансових установ, які мають намір надавати фінансові послуги, передбачено обов'язковість внесення інформації про них до Державного реєстру фінансових установ, адміністратором якого є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [1].

Відповідно до інформації, представленої на офіційному сайті Нацкомфінпослуг, до небанківських фінансових установ належать:

- страхові компанії;
- кредитні установи (кредитні спілки, інші кредитні установи, юридичні особи публічного права);
- недержавні пенсійні фонди;
- ломбарди;
- фінансові компанії (лізингодавці, факторингові компанії, управителі ФОН (фонд операцій з нерухомістю) і ФФБ (фонди фінансування будівництва), адміністратори фінансових активів для придбання товарів у групах) [2].

Аналогічний перелік небанківських фінансових установ передбачено Положенням про Державний реєстр фінансових установ, але тільки в частині особливостей їх реєстрації [3], а от сам Державний реєстр фінансових установ представляє інший перелік, в якому: адміністратори недержавних пенсійних фондів відображаються окремо; довірчі товариства виокремлюються зі складу фінансових компаній; юридичні особи публічного права є складовою інших кредитних установ [2]. Найбільш деталізований перелік видів небанківських фінансових установ представлено в Комплексній інформаційній системі Нацкомфінпослуг, в якій, окрім визначених Державним реєстром фінансових установ, додатково виокремлені інші фінансові компанії, що включають недержавні пенсійні фонди, створені до набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [4].

Відповідно, можна констатувати, що регулятор ринку фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) не виокремлює чітких класифікаційних ознак небанківських фінансових установ, оскільки поряд з групами (наприклад,

кредитні установи) виділяються незгруповані види установ. Окрім того, такі фінансові установи, як ломбарди і фінансові компанії також є кредитними установами, хоча не включені до групи. Отже, вид небанківських фінансових установ – це єдина класифікаційна ознака інформації, представленої на офіційному сайті Нацкомфінпослуг. Проте вибір класифікаційних ознак (вид небанківських фінансових установ, функціональні особливості, форма власності, види послуг, що надаються клієнтам та ін.), їх комбінація, а також глибина деталізації визначається користувачами інформації, які мають інтерес до результатів діяльності та фінансового стану небанківських фінансових установ.

Різні ознаки класифікації можуть використовуватись регуляторами ринку фінансових послуг та іншими органами влади (наприклад, Державною службою статистики України) для підготовки аналітичних звітів на національному рівні з метою впливу на різні сегменти фінансового ринку. Рішення щодо обраної класифікації залежить від Стратегії і стану розвитку фінансового сектору кожної конкретної країни, визначається національними особливостями [5]. Окрім того, з метою формування бази макроекономічних показників, придатних для аналізу та оцінки результатів розвитку економіки, інформація про діяльність інституціональних одиниць систематизується за секторами економіки відповідно до вимог Державної служби статистики України [6], які використовують методологічні принципи міжнародного стандарту Системи національних рахунків 2008 року [7]. Як інституціональні одиниці небанківські фінансові установи належать до сектору фінансових корпорацій, який поділяється на підсектори:

- корпорації, що приймають депозити;
- фонди грошового ринку;
- інвестиційні фонди негрошового ринку;
- інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій і пенсійних фондів;
- допоміжні фінансові корпорації;
- кептивні фінансові установи;
- страхові корпорації;
- пенсійні фонди [6].

З метою формування показників національних рахунків виробництва й утворення доходу передбачено поділ суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, відповідно до якого небанківські фінансові установи належать до секції К «Фінансова та страхова діяльність», що містить три групи (розділи): 1) фінансові установи, що надають фінансові послуги, крім страхування та пенсійного забезпечення; 2) фінансові установи, що надають послуги страхування, перестраховування та недержавного пенсійного забезпечення, крім обов'язкового соціального страхування; 3) фінансові установи, що здійснюють допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг і страхування [8].

Кількісний та видовий плюралізм надаваних фінансових послуг різними небанківськими фінансовими установами зумовлює одночасне віднесення

зазначених установ до різних груп фінансового сектору економіки. В такому випадку визначальним в процесі класифікації за видами діяльності (галузями) є поняття «основний вид економічної діяльності», яке означає діяльність, що забезпечує максимальну частку загальної доданої вартості установи. Основний вид економічної діяльності визначається методом «top-down» і не обов'язково створює 50% або більше загальної доданої вартості одиниці. Метод «top-down» ґрунтується на ієрархічній структурі побудови класифікації: класифікація одиниці на найнижчому рівні має відповідати її класифікації на більш високих рівнях структури [9].

З огляду на те, що одержати інформацію про додану вартість небанківських фінансових установ, створену кожною групою фінансової та страхової діяльності, майже неможливо, класифікацію видів економічної діяльності варто здійснювати за допомогою іншого критерію, що її замінює, – обсягу наданих фінансових послуг, пов'язаних з кожним видом економічної діяльності [9].

Відповідно до виду економічної діяльності й характеру надаваних фінансових послуг небанківські фінансові установи доцільно поділити на фінансово-кредитні (кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії, інші кредитні установи, кредитні установи – юридичні особи публічного права) та страхові (страхові компанії та недержавні пенсійні фонди), рис. 1.

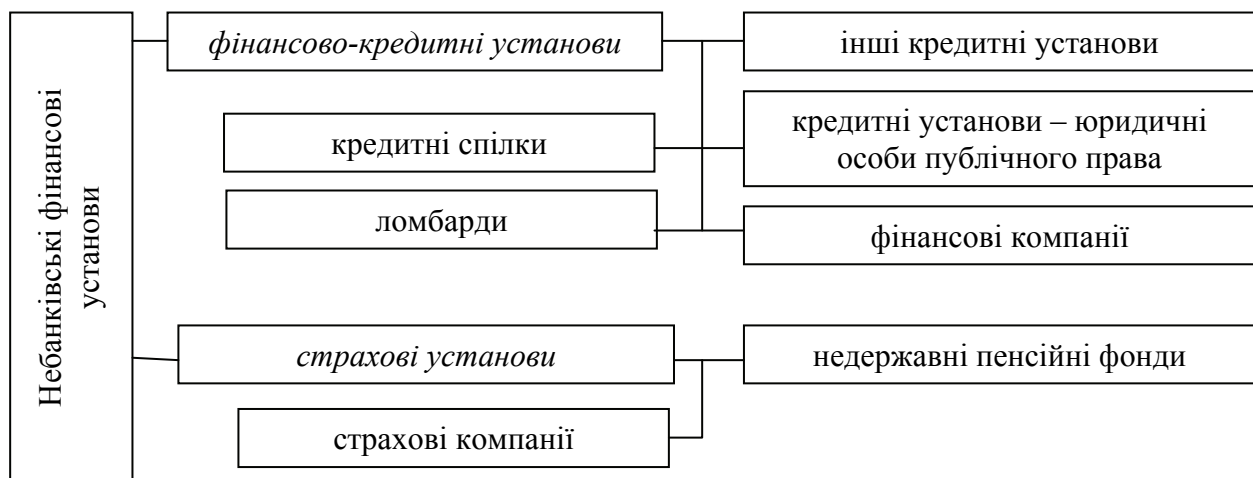

Рис. 1. Небанківські фінансові установи відповідно до характеру надаваних послуг

До фінансово-кредитних небанківських фінансових установ віднесено установи, основним видом діяльності яких є кредитування за рахунок як залучених (кредитні установи), так і власних коштів (фінансові установи). Об'єднання в групу страхових компаній і недержавних пенсійних фондів обґрунтоване спорідненістю ідеологій їх існування – захист від можливих втрат. Виділення вказаних ознак обумовлене принциповою відмінністю в якості та форматі надаваних послуг, регулювання яких на рівні країни передбачає

застосування окремих методологічних підходів і показників для моніторингу, впливу та контролю розвитку аналізованого сектору [5].

Виокремлення груп небанківських фінансових установ за ознакою спорідненості надаваних послуг (фінансово-кредитні та страхові установи) забезпечить оптимальний розподіл функцій регуляторів ринку фінансових послуг (Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку), а також надасть можливість стандартизувати підходи до організації бухгалтерського обліку та побудови оптимальної системи показників фінансової звітності, як джерела прийняття рішень з метою реалізації Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг.

Список використаних джерел

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 266-III, станом на 01.01.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
2. Огляд ринків. URL: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html>
3. Положення про Державний реєстр фінансових установ: затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.08.2003 р. № 41. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z2161-13>
4. Комплексна інформаційна система Нацкомфінпослуг. URL: <http://www.kis.nfp.gov.ua/>
5. Гончаренко О. О. Класифікація небанківських фінансових установ як інструмент реалізації стратегії розвитку фінансового сектору економіки України // Вісник ЧДТУ. Серія: Економічні науки. 2017. № 44, Т. 1. С. 15–25. URL: <https://doi.org/10.24025/2306-4420.1.44.2017.110673>
6. Класифікація інституційних секторів економіки України: затверджена наказом Державної служби статистики України від 03.12.2014 р. № 378. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/op_kise_2016.htm
7. System of National Accounts 2008. United Nations Statistics Division. URL: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp>
8. Класифікація видів економічної діяльності: затверджена наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk009_2016.htm
9. Методологічні основи та пояснення до позицій національного класифікатора ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності»: затверджені наказом Державного комітету статистики України від 23.12.2011 р. № 396. URL: http://cct.com.ua/2012/23.12.2011_396.htm

*Гоч Роман Андрійович,
аспірант,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

Ф'ЮЧЕРСИ НА РИНКУ ПОХІДНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ: ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ

На фондовому ринку сьогодні має місце значна кількість фінансових інструментів та цінних паперів. Проблеми обліку таких об'єктів розглядали такі вчені, як: М. Бондар, С. Голов, В. Качалін, В. Костюченко, Н. Лоханова, В. Швець та багато інших. Друга група вчених – Є. Іванова, О. Кузьмич, Ю. Мица, Г. Райнер та ін. – досліджували означені об'єкти з правової позиції, третя – К. Абасова, О. Береславська І. Бурденко, В. Міщенко, С. Науменко, Л. Примостка, Л. Шкварчук – як об'єкти фінансової системи. У цій площині інструменти ринку похідних цінних паперів можуть використовуватися, зокрема, для хеджування та управління фінансовими ризиками. Оскільки вітчизняний ринок похідних цінних паперів продовжує перебувати на стадії становлення, постає низка дискусійних питань. Серед ключових проблем, які спричинюють гальмування розвитку, можна виділити недосконалість нормативно-правового забезпечення щодо деривативів, вузький сегмент охоплення, відсутність єдиного розуміння термінів, складність застосування інноваційних інструментів. Вітчизняні вчені сходяться у думці, що вітчизняне законодавство має фрагментарний характер та не містить єдиних норм функціонування та державного регулювання ринку похідних фінансових інструментів. У наукових колах мають місце пропозиції щодо необхідності прийняття Закону України «Про похідні фінансові інструменти», проект якого підготовлений Мінекономрозвитку (МЕРТ) за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) [3]. Вбачаємо необхідним проаналізувати термінологічне розуміння у нормативно-правовому полі щодо такого виду похідних цінних паперів, як ф'ючерсні контракти.

Стаття 195 Цивільного Кодексу України визначає однією з груп та видів цінних паперів, які перебувають у цивільному обороті України, похідні цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та (або) товарних ресурсів. У МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» до типових прикладів похідних інструментів віднесено ф'ючерсні та форвардні контракти, контракти «своп» і опціони. Похідний фінансовий інструмент (ПФІ), як правило, має умовну суму, яка являє собою суму у валюті, кількість акцій, сукупність одиниць ваги чи обсягу або кількість інших одиниць, зазначених у контракті, проте не вимагає інвестувати або одержувати умовну суму на початку контракту. Про похідні інструменти як деривативи зазначається у пп. 14.1.45 ПКУ, під яким там розуміється стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати у майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах. У цьому ж документі ф'ючерсний

контракт (ф'ючерс) визначають як стандартизований строковий контракт, за яким продавець зобов'язується у майбутньому в установлений строк (дата виконання зобов'язань за ф'ючерсним контрактом) передати базовий актив у власність покупця на визначених специфікацією умовах, а покупець зобов'язується прийняти базовий актив і сплатити за нього ціну, визначену сторонами контракту на дату його укладення. При цьому виконання зобов'язань за ф'ючерсом забезпечується шляхом створення відповідних умов організатором торгівлі стандартизованими строковими контрактами.

Фінансові ф'ючерси поділяються на валютні, індексні та процентні. Процентні деривативи за специфікою економічної природи базового активу поділяються на ті, що використовуються для хеджування на короткостроковому періоді, середньо- та довгостроковому. Так, STIR-ф'ючерс як процентний дериватив є інструментом короткострокового хеджування, оскільки в його основі – короткострокове боргове зобов'язання [4]. Ераховуючи той факт, що хеджування, шляхом покупки ф'ючерсних контрактів зменшує вплив ризиків, виникає необхідність у заходах, спрямованих на упередження фінансових ризиків за контрактами.

Основною причиною низького рівня прозорості на ринку ПФІ І. Бурденко вважає відсутність нормативних документів, що формують зміст інформації (як передторгової, так і пост торгової) і порядок її оприлюднення щодо операцій з ПФІ та регулюють систему розкриття інформації у цьому секторі фінансового ринку, або неузгодженість між існуючими нормативно-правовими актами, а також невиконання тих нормативних положень, які все ж таки певним чином регулюють використання інсайдерської інформації та маніпулювання цінами на ринку ПФІ [1]. О. Колодізев зауважує, що незрозумілим є механізм обороту похідних фінансових інструментів через низький рівень захисту прав та інтересів кредиторів і боржників у випадку форвардних, ф'ючерсних та свопових контрактів, оскільки як покупець, так і продавець мають власні зобов'язання та мають право вимагати виконання зобов'язань іншою стороною [2].

Отже, ф'ючерсним контрактом є угода між продавцем і покупцем про купівлю-продаж активу на фіксовану дату у майбутньому за ціною, яка фіксується у момент здійснення операції та змінюється залежно від кон'юнктури ринку. При використанні таких фінансових інструментів постає низка проблемних питань, які потребують свого вирішення на законодавчому та інших рівнях. Через те, що ф'ючерсні контракти стали використовувати в Україні лише з 2010 року, вони не набули на сьогодні широкого застосування, проте дозволяють здійснювати хеджування цінних ризиків та диверсифікацію джерел фінансування. Найбільш популярними на світових біржах є укладання ф'ючерсних контрактів на ф'ючерси на акції та на індекси акцій. В Україні найбільша частка таких контрактів сьогодні припадає на сільськогосподарську продукцію.

Список використаних джерел

1. Бурденко І. Переваги та недоліки функціонування системи розкриття інформації ринку похідних фінансових інструментів України // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. пр. Суми: ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2014. Вип. 38. С. 75–84.
2. Колодізев О. М., Коцюба О. В. Аналіз перспектив розвитку ринку деривативів в Україні з урахуванням вирішення проблеми його нормативно-правового регулювання // Проблеми економіки. 2016. № 1. С. 242–248.
3. Петришин Л., Сиротюк Г. Похідні фінансові інструменти: сутність та облікові аспекти // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК. 2014. № 21 (1). С. 91–99.
4. Шелудько В., Вірченко В. Сучасні тенденції розвитку світового ринку деривативів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Економіка. 2014. № 10 (163). С. 81–87.

*Гриценко Анна Андріївна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:*

*Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОШТІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Коли ми говоримо про Пенсійний фонд України (далі – ПФУ) та рівень ефективності його функціонування, ми також говоримо про якість життя тієї категорії людей, які отримують пенсійні виплати, а це третина населення нашої держави. ПФУ має виступати гарантом стабільного функціонування пенсійної системи України. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена тим, що формування коштів Пенсійного фонду України безпосередньо впливає на розвиток та реформування економіки, посилення соціального захисту громадян і загалом покращення та підвищення рівня життя.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. ПФУ у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України,

актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства [1]. Бюджет ПФУ – це документ про створення і використання коштів Пенсійного фонду, в якому страхові пенсійні внески є основним джерелом надходження коштів, а виплата пенсій – основним напрямом їх використання. Джерелами формування коштів ПФУ в солідарній системі є: страхові внески на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування; інвестиційний дохід, який отримують від інвестування резерву коштів; кошти державного бюджету та цільових фондів; суми фінансових санкцій та адміністративних стягнень; благодійні внески фізичних та юридичних осіб; добровільні страхові внески за договором про добровільну участь та ін. [2, с. 138].

Значною частиною бюджету ПФУ є саме кошти з державного бюджету. У 2010 р. ПФУ отримав 64 млрд грн, у 2011 – 58 млрд грн, що на 6 млрд грн менше, ніж в минулому році. Але наступні роки ця сума лише зростала: 2012 р. – 65 млрд грн (більше на 7 млрд грн); 2013 – 83 млрд грн (на 18 млрд грн); 2014 – 87 млрд грн (на 4 млрд грн); 2015 – 95 млрд грн (на 8 млрд грн); 2016 – 143 млрд грн (на 48 млрд грн); 2017 р. – 156 млрд грн (на 13 млрд грн) [3].

Одним із чинників напруженості в суспільстві є існуюча система пенсійного забезпечення, якою не задоволені як пенсіонери, так і працівники і роботодавці. На думку роботодавців, відрахування до ПФУ зависокі, що є однією з основних перешкод для підвищення зарплати і виходу економіки з тіні. Працівники також вважають, що відрахування зависокі, а тому їм платять маленьку зарплату, а завтра платитимуть ще меншу пенсію. І самі пенсіонери ображені на державу, яка не може забезпечити їм гідний рівень життя, і це змушує усіх, хто має можливість, і надалі працювати. Близько третини пенсіонерів протягом перших десяти років після «виходу на заслужений відпочинок» продовжують працювати.

Був проведений аналіз певних проблем пенсійної системи, а саме розглянуто формування коштів ПФУ. Також було виявлено ряд позитивних тенденцій. Це, наприклад, осучаснення пенсій, тобто їх підвищення, також скасування податку 15% з пенсії працюючих пенсіонерів, скасування особливих умов виходу на пенсію, крім військовослужбовців (рис. 1, за даними [4]).

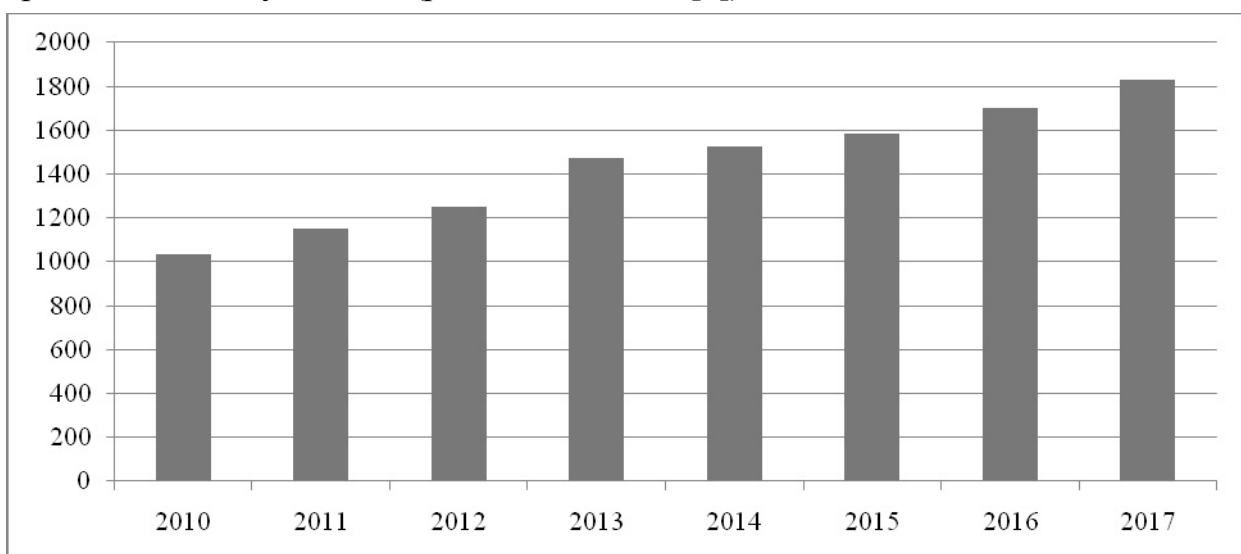

Рис. 1. Середній розмір пенсії в Україні, грн

На рисунку видно, що розмір пенсії у гривневому еквіваленті з кожним роком зростає. Так, у 2010 році середня пенсія складала 1032,6 грн; у 2011 – на 119,3 грн більше, або 1151,9 грн; у 2012 – 1253,3 грн, або на 101,4 грн більше; у 2013 – 1470,7 грн, на 217,4 грн більше; у 2014 – 1526,1 грн, на 55,4 грн більше; у 2015 – 1581,5 грн, знову на 55,4 грн більше; у 2016 – 1699,5 грн, або на 118 грн більше; і в 2017 році – 1828,3 грн, на 128,8 грн більше. Отже, станом на 2017 рік з початку 2014 року середня пенсія в Україні була збільшена на 19,8% (+302 грн), а в планах – і подальше її підвищення.

Але оскільки економіка прямо залежить від курсу долара, розглянемо також середню пенсію українських пенсіонерів щодо саме цієї валюти (рис. 2, за даними [4]).

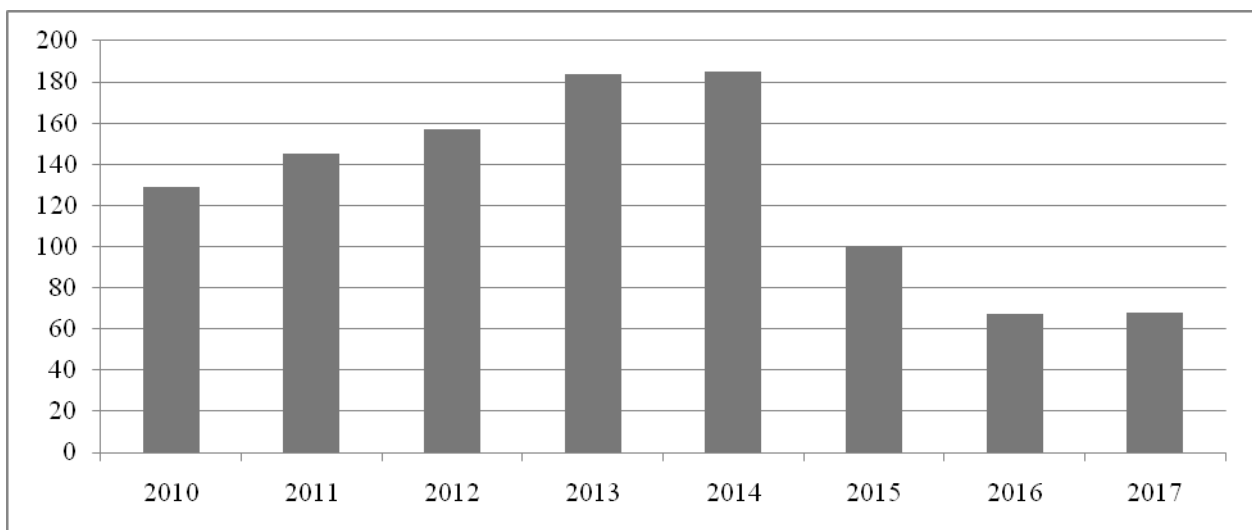

Рис. 2. Середній розмір пенсії в Україні, дол. США [4]

У співвідношенні до курсу долара середній розмір пенсії виглядає не так позитивно. А саме: у 2010 р. – \$ 129; у 2011 – \$ 145, або на \$ 16 більше; у 2012 – \$ 157, на \$ 12 більше у 2013 – \$ 184, на \$ 27 більше; у 2014 – \$ 185, або лише на \$ 1 більше; у 2015 – \$ 100, тобто на \$ 85 менше; у 2016 – \$ 67, тобто ще на \$ 33 менше; і у 2017 р. – \$ 68 на \$ 1 більше. Отже, бачимо, що станом на 2017 рік з початку 2014 року у реальному доларовому еквіваленті середня пенсія зменшилася майже утричі – зі \$ 185 до \$ 68 (або мінус \$ 117). Якщо розраховувати далі, то можна зрозуміти, що за 2015–2017 роки кожен український пенсіонер втратив у середньому \$ 3,5 тис. І цього їм не компенсує жодна реформа.

Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що пенсійна система в цілому та Пенсійний фонд України зокрема потребують проведення реформ та змін на краще для пенсіонерів. Але при цьому потрібно покращити умови для найманих працівників та роботодавців, адже високі збори та податки змушують їх працювати та виконувати роботу не офіційно, тобто значна частина доходів перебуває в тіньовій економіці. Вважаємо, що потрібно створити єдину пенсійну систему з розрахунком рівня пенсії залежно від трудового вкладу (професійного рівня, одержуваної заробітної плати в період роботи), яка б відображала кваліфікацію, значущість діяльності і стаж роботи).

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 р. № 280, станом на 03.05.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF>
2. Мохова Ю. Л., Дробна Н. А. Джерела формування та напрямки використання коштів Пенсійного фонду України // Державне управління. 2017. № 4. С. 138.
3. Пенсійний консультант, 2014–2016. URL: <https://pensia.ua/ua/> (дата звернення: 25.09.2018). Назва з екрана.
4. Публічний аудит, 2013–2017. URL: <http://publicaudit.com.ua> (дата звернення: 25.09.2018). Назва з екрана.

Гуманенко Володимир Володимирович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ФІНАНСОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Нині в Україні не існує затвердженої та цілісної стратегії розвитку комунального господарства. Заходи, що передбачалися в Законі України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки» [1] та у прийнятій у 2013 році «Енергетичній стратегії України на період до 2030 року» [2] переважно залишились на папері. Прийнята у серпні 2017 р. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» [3] знову є переважно декларацією, оскільки не вказує реальних джерел фінансування заходів, що нею передбачені. Затвердження розробленої Асоціацією міст України проекту нової «Стратегії розвитку комунального господарства» [4] офіційно так й не було здійснено.

Ураховуючи вищезазначене, необхідним є розробка заходів майбутньої «Стратегії розвитку комунального господарства», які дозволять швидко зменшити енергетичну залежність України від імпортного газу, здійснити масовий перехід до енергозбереження та суттєво зменшити обсяги споживання енергоресурсів, значно підвищити рівень збирання платежів споживачів за фактично надані житлово-комунальні послуги (ЖКП) та швидко погасити існуючі значні обсяги боргів по оплаті раніше наданих послуг з підтримкою у

подальшому досягнутого з допомогою електронної Системи високого (100-відсоткового) рівня збирання платежів за ЖКП.

Вже багато років у країні ведуться розмови про енергозбереження й необхідність скорочувати споживання газу населенням. Однак усі вони стосуються тільки вторинних заходів – утеплення фасадів, установки лічильників тепла й гарячої води та ін. Уряд не хоче бачити основну проблему гігантського споживання газу – неефективну й зношену радянську систему центрального опалення (ЦО) і гарячого водопостачання (ГВП), перш за все – багатопверхових будинків. Зношеність систем ЦО й ГВС в Україні досягає 80–90%. 30–40% у середньому становлять прямі втрати внаслідок зношеності, тобто третина астрономічної суми у валюті, що витрачається на закупівлю газу для опалення багатопверхових будинків, іде просто на обігрів повітря й землі.

Сформулюємо основні чотири кроки з фінансового оздоровлення комунальної сфери України.

1. Швидка й повсюдна відмова від застосування імпортного газу при:
а) ЦО й ГВП будинків і приміщень за рахунок масового переходу на економічне децентралізоване опалення й ГВП на основі вітчизняних інноваційних технологій, що використовують українську електроенергію (переважно атомну), а також альтернативні джерела енергії (сонце, вітер, градієнт температур); б) централізованому електропостачанні будинків і приміщень за рахунок масового переходу на децентралізоване виробництво електроенергії з поновлюваних джерел – дахових вітростанцій, сонячних тонкоплівкових електричних панелей, теплових колекторів, біогазових генераторів, що працюють на відходах сільського господарства й тваринництва, торфі, бурому куті, деревних пелетах, трісці, соломі тощо. Це завдання вимагає проведення швидкого (протягом 2–3 років) повсюдної малозатратної масової модернізації (із заміною тільки пальників котлів) парку старих газових котлів, що дозволяє оптимізувати процеси горіння газу й знизити його споживання на 7–20%, за рахунок чого окупність модернізації становить усього 6–18 місяців, а також за рахунок конструкції нових пальників забезпечити можливість (відсутню в старих пальниках) поступового зменшення тиску газу до рівня 5% з повним виведенням з експлуатації усього парку котлів за 5–7 років.

2. Уведення масового й повного інтелектуального обліку (з імплементацією Декретів Єврокомісії, обов'язкових для всіх країн Євросоюзу, у тому числі асоційованих членів ЄЕС, по переходу на «розумні мережі») енергоресурсів з оплатою тільки по факту реального споживання послуг і введенням порядку обов'язкової фіскалізації (тобто підвищенням відповідальності за своєчасну оплату шляхом відключення неплатників і боржників від мереж подачі електроенергії й води) з одночасним підвищенням соціального захисту для малозабезпечених верств населення шляхом повної автоматизації процесів надання адресних субсидій і пільг за допомогою «соціальних карток».

3. Перехід до цільового фінансування масового й всеосяжного енергообліку і енергозбереження зі значним зменшенням споживання імпортного газу при опаленні й гарячому водопостачанні шляхом:

3.1. Залучення закордонних цільових кредитів (кінцевим споживачам енергоресурсів), а також нового джерела застави для фінансування заходів щодо інтелектуального енергообліку і енергозбереження – фінансового потоку комунальних платежів і платежів за енергоресурси – з масовим переходом на факторингову модель кредитування (під низькі відсотки) цих заходів з переуступкою банкам і інвесторам прав вимоги поточних комунальних платежів.

3.2. Масового переходу на факторингову модель енергосервісу з розподілом між замовником і інвестором економічного ефекту від енергозбереження – від зменшення тепловтрат (утеплення стін, дахів, заміна вікон і т. д.), від заміни котлів і зниження витрат на оплату енергоресурсів.

4. Реальний перехід на ефективні форми керування власниками житловими будинками (заміна ЖЕКів керуючими компаніями й ОСББ, що самостійно замовляють децентралізовані поставки електроенергії, тепла, гарячої води, бухгалтерський, білінговий, комерційний облік енергоресурсів).

Зупинимось докладніше на окремих заходах запропонованої комунальної реформи. У більшості міст України теплокомуненерго мають величезні борги за газ. Сукупний борг населення України за такі комунальні послуги, як опалення й ГВП щороку зростає на 15–20%. Субсидії змогли лише частково нейтралізувати удар по бюджетах малозабезпечених громадян. Найбільше – понад 20 млрд грн – постачальники тепла в Україні заборгували за газ. Саме тому без опалення в наступному опалювальному сезоні ризикують залишитися жителі багатьох населених пунктів країни. Борги, безумовно, стануть ще більше, оскільки тарифи будуть зростати; за даними Мінекономрозвитку, вже до кінця року тарифи на газ, опалення й гарячу воду можуть зрости ще на 20%.

Увесь цивілізований світ давно знайшов розв'язок цим проблемам – це децентралізоване, у тому числі індивідуальне, автономне опалення квартир. Доведено, що при його використанні для середньостатистичного міста споживання газу знижується на 30%. На відміну від ЦО, при використанні децентралізованого опалення й ГВП: 1) немає втрат теплоносія при транспортуванні, котел розташований усередині приміщення яке він опалює; 2) з'являється можливість більш гнучко регулювати температуру залежно від реальної температури на вулиці й у конкретній квартирі. Тобто з'являється економічний зміст в утепленні фасадів, установці енергозберігаючих вікон, комбінованих систем опалення тощо; 3) дозволяють знижувати температуру в приміщенні в ті години, коли нікого немає у будинку; 4) виключається можливість масштабних аварій на тепломережах, на ліквідацію яких витрачаються величезні гроші;

У літній період, коли не здійснюється подача тепла, теплоснабжаючі підприємства через нерентабельність, відключають цілі райони й міста (і навіть столицю) від ГВП. При децентралізованому або індивідуальному опаленні та ГВП споживач не залежить від постачальників та не оплачує вартість обслуговування котелень, мереж, заробітну плату персоналу, втрати, амортизацію, корупційні схеми енергокомпаній. Проте зазначимо, що індивідуальні автономні котли найчастіше також працюють на газі, імпорту якого ми прагнемо скоротити.

Сьогодні, без можливості індивідуально регулювати теплоспоживання, утеплення квартир, яке рекомендує та фінансує Кабмін, фактично не має змісту. Установка лічильників на будинки і під'їзди також показала свою малу корисність. Підвищення тарифів на тепло без можливості впливати на обсяг його споживання не знижує обсяг закупівель газу, а просто робить бідніше населення України. Завдяки же індивідуальному опаленню з'являється можливість регулювати власне споживання й виникає сенс інвестувати в енергозбереження, за рахунок чого обсяг споживання газу падає в рази.

Сьогодні в країні відсутній порядок встановлення індивідуального опалення в окремих квартирах (приміщеннях) або в цілому в багатоповерхових будинках. Теплопостачальники в регіонах посиляються на міфічну заборону на установку індивідуального опалення в окремих квартирах багатоквартирного будинку, посиляючись на Постанову Кабміну від 21.07.2005 р. № 630 і Наказ Міністерства з питань ЖКГ від 06.11.2007 р. № 169, яким внесені зміни в попередній Наказ від 22.11.2005 р. № 4. Однак жоден із цих документів не містить прямої заборони на відключення окремих квартир від ЦО. Хоча проведення таких відключень власниками квартир без відповідного проекту реконструкції системи опалення квартири може призвести до негативних наслідків роботи системи опалення будинку в цілому.

Рядом законодавчих актів України, що мають вищу юридичну чинність, ніж постанови й накази уряду і міністерств, визначене право громадянина на відключення від мереж ЦО й підключення альтернативного джерела опалення своєї приватної власності, при цьому з обов'язковим забезпеченням прав громадян (інших жителів будинку) на належне використання загальної спільної власності у вигляді мереж теплопостачання будинку.

Європейська практика і досвід деяких українських міст (Жовті Води, Дніпродзержинськ, Чертков, Ужгород, Малин та ін.), які повністю відмовилися від ЦО, показали свою ефективність. За прикладом країн ЄС, слід посилити (зокрема, у СНШах) вимоги до економічності котлів, що експлуатуються (для початку – у будинках, що вводяться у експлуатацію). Ученими України розроблені й досить затребувані інноваційні пальники, що дозволяють працювати газовим котлам на низькому тиску газу (в 3–5 %), а рідко- і твердопаливним котлам – на малих обсягах подачі палива.

З іншого боку, з урахуванням відсутності в підприємств засобів на таку модернізацію необхідно розробити порядок пільгового кредитування й стимулювання проведення заходів щодо підвищення енергоефективності котлів (як зараз стимулюється утеплення будинків). Унікально швидка окупність та гарантованість повернення інвестицій у заходи підвищення енергоефективності дозволяє залучати іноземних інвесторів для кредитування цих заходів.

Масові неплатежі за енергоносії та комунальні послуги поставили сьогодні на межу колапсу як НАК «Нафтогаз України», так і всі комунальні служби країни. В Україні наразі склалася абсолютно неринкова ситуація: Держава (в особі Уряду та державного НАК «Нафтогаз України») щомісячно відповідає за своєчасну оплату імпортованого газу, що постачається в країну. При цьому перед державою ніхто по суті не несе ніякої відповідальності, що цілком

влаштовує лише численних посередників. Державу сьогодні фактично штучно усунуто від доступу до основних грошей (фінансових потоків), бо загальновідомо, що саме у кінцевих мережах, що через лічильники підключено до споживачів енергоресурсів, концентруються основні гроші платників. Водночас оскільки комунальні тарифи сьогодні складають лише 60–80% від собівартості (різницю звично компенсує держава), а реальний (без урахування повернення боргів) рівень оплати за спожиті енергоресурси та комунальні послуги не перевищує 60–80%, у 2017 році тільки одна складова комунальних субсидій призвела до додаткового витрат більше 5% державного бюджету.

Найбільш ринковим способом розрахунків споживачів з постачальниками товарів і послуг для української економіки є передоплата. Постачальники ж електроенергії, газу, води, тепла й підприємства, що надають комунальні послуги населенню, – одні з небагатьох учасників ринкових відносин України, які сьогодні не грають за правилами ринку. При цьому вони вимушені застосовувати незаконні методи боротьби з неплатежами, відключаючи від мереж подачі енергоресурсів цілі райони, міста, коли разом з неплатниками від мереж відключають також і тисячі сумлінних платників.

Увесь цивілізований світ давно знайшов розв'язок проблеми неплатежів – це впровадження електронних систем контролю оплати спожитих енергоресурсів, що виключають неплатника від мережі постачання електрики, воді, газу у разі або неотримання попередньої оплати, або перевищення розміру боргу над сумою затвердженого кредитного ліміту.

На жаль, ні прийнятим у 2017 році Законом «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» [5], ні затвердженою Урядом «Інструкцією про порядок комерційного обліку електричної енергії» [6] не передбачаються заходи безумовного відключення боржників у разі несвочасної сплати комунальних послуг. Звичний для України порядок стягнення комунальних боргів у судовому порядку є неефективним, бо суди зазвичай тягнуться роками.

Досягти повної оплати енергоресурсів і комунальних послуг можна тільки шляхом застосування вищезазначеної інноваційної електронної Системи з введенням порядку обов'язкової фіскалізації. Порівняно незначні обсяги державних інвестицій дозволять, за оцінками, вже через 10–12 місяців з початку створення Системи охопити фіскалізованим обліком та платежами до 15% платників (тільки боржників), які концентрують до 70% усіх боргів, і вивести через 18 місяців Систему на самоокупність інвестицій (самофінансування), коли її розвиток продовжуватиметься за рахунок реінвестування частки повернутих боргів. Закінчення (орієнтовно – через 4 роки) розбудови Системи глобального енергообліку (за термінологією чисельних Декретів ЄЕС – «розумних мереж», обов'язкових для країн ЄЕС) стане фундаментом для побудови вертикалі **всеосяжного енергозбереження** в Україні. При цьому для того, щоб від введення ринкових механізмів не постраждали незахищені верстви населення, вони повинні **обов'язково** одержати можливість в автоматичному режимі частково платити за рахунок адресних субсидій з державного бюджету.

Упровадження нового порядку обліку та оплати комунальних послуг є повністю самоокупним проектом. Термін окупності інвестицій для першого

важливого етапу (в частині охоплення фіскалізацією тільки боржників) складає всього 8–12 місяців, що поряд із гарантованістю повернення інвестицій дозволяє залучати іноземних інвесторів для кредитування створення Системи.

Список використаних джерел

1. Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1869-15>
2. Енергетична стратегія України на період до 2030 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>
3. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». URL: http://mre.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085
4. Проект «Стратегії розвитку комунального господарства» Асоціації міст України. URL: http://2.auc.org.ua/sites/default/files/strategiya_rozvitku_amu_vid_14.03.2013.pdf
5. Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання. Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119-19>
6. Інструкція про порядок комерційного обліку електричної енергії. URL: <http://leg.co.ua/instrukcii/energonadzor/instrukciya-pro-poryadok-komerciyного-obliku-elektrichnoyi-energiyi.html>

*Дарда Тетяна Юріївна,
магістрант*

*спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:*

*Момотюк Людмила Євгеніївна,
доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та виховної роботи,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Бурхливий розвиток соціально-економічних відносин в Україні зумовлює зміни в соціальному житті країни, зокрема у сфері місцевих фінансів. Роль місцевих бюджетів динамічно зростає і набуває ключового значення в бюджетній системі держави. Вважаємо, що основою фінансової незалежності органів місцевої влади є місцеві бюджети, необхідні для розвитку культури і освіти, розв'язання соціальних проблем, регулювання господарських процесів тощо. Саме тому питання вивчення ролі місцевих бюджетів України є актуальним та потребує детального дослідження з метою підвищення ефективності управління соціально-економічними процесами в регіонах.

Дослідженням ролі місцевих фінансів у розвитку регіонів займалися О. Василик, О. Дацій, І. Єфремов, В. Зайчикова, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, С. Слухай, О. Сунцова та ін. Ці вчені розглядали місцеві фінанси як важливий елемент системи фінансового регулювання не тільки регіонів, а й економіки загалом.

Метою роботи є дослідження сутності місцевих бюджетів, визначення їх ролі у розвитку адміністративно-територіальних одиниць та обґрунтування напрямів удосконалення формування фінансових ресурсів місцевих органів влади.

Місцеві бюджети є фінансовою базою діяльності органів місцевого самоврядування. Права, надані цим органам, дають можливість складати, розглядати, затверджувати і виконувати свої бюджети, розпоряджатися переданими до їх ведення підприємствами і отримувати від них доходи. В Україні бюджетні права місцевих органів влади затверджені у Бюджетному кодексі, законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». Економічна сутність місцевих бюджетів виявляється у формуванні грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих, селищних та сільських рад, та використання цих фінансових ресурсів на фінансування, утримання та розвиток соціальної інфраструктури, місцевого господарства [1]. Тобто місцеві бюджети – це план утворення та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [2].

Місцевий бюджет є основним інструментом, за допомогою якого місцева влада може впливати на локальну активність, створювати умови для економічного та соціального піднесення території своєї юрисдикції [3]. На думку І. Єфремова, місцеві бюджети – це «економічна категорія, яка виражає сферу економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначені для соціально-економічного розвитку певних регіонів країни» [4].

Роль місцевих бюджетів багатовекторна, адже вони є: важливим фактором економічного і соціального зростання; фундаментом фінансової стабільності; фінансовою базою місцевого самоврядування; інструментом реалізації державної регіональної політики; головним джерелом фінансових ресурсів для утримання і розвитку місцевого господарства; основою забезпечення конституційних гарантій, вирішення соціальних проблем, піднесення рівня добробуту населення.

Основні права та обов'язки місцевих органів самоврядування щодо формування і використання місцевих бюджетів передбачені Конституцією України, Бюджетним кодексом України та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», а також законодавством про податкову систему країни. Згідно з цими законодавчими актами, органи місцевого самоврядування мають право [3]:

– самостійно розробляти, затверджувати і виконувати свої місцеві бюджети, при цьому в процесі виконання бюджетів можуть вноситися відповідні корективи та уточнення, які приймаються в межах компетенції і в

інтересах держави та населення відповідної території; визначати зі своїх бюджетів обсяг фінансування соціально-культурних закладів та планувати їх подальший розвиток у межах визначених бюджетних доходів, наданих дотацій, субвенцій і залучених коштів;

– визначати напрями використання коштів бюджетів на інвестиції, власні цільові програми, а також спільні програми з органами влади інших адміністративно-територіальних одиниць;

– використовувати кошти на зовнішньоекономічну діяльність, заходи щодо охорони навколишнього середовища, відновлення пам'яток природи і культури, благоустрій міст, селищ та сіл, утримання та капітальний ремонт житлового фонду, об'єктів комунального призначення, мережі шляхів відповідного підпорядкування, установ та закладів освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення науки і культури, спорту, засобів масової інформації, на утримання органів місцевого самоврядування, захист прав споживачів та на інші цілі.

Необхідно враховувати, що мобілізація та використання коштів місцевих бюджетів пов'язані з інтересами різних соціальних груп населення, підприємницьких структур різних форм власності, що зумовлює становлення місцевих бюджетів як важливого фінансового інструменту регулювання господарського й соціального життя регіонів [5]. Варто зазначити, що місцеві бюджети є фінансовою базою місцевого самоврядування і від обсягу ресурсів, що акумулюються в них, залежить, наскільки результативно місцеві органи влади будуть виконувати покладені на них повноваження. Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування [6].

Отже, можна зробити висновок, що місцеві бюджети мають велике значення для розвитку регіонів. Сьогодні місцеві бюджети є ключовою ланкою бюджетної системи України. Вони забезпечують процес розподілу валового національного продукту, фінансування соціального захисту населення, реалізують інвестиційну політику. За допомогою місцевих бюджетів втілюються загальнодержавні програми, пов'язані з розвитком національного господарства, підвищується рівень життя населення, створюються нові робочі місця. За кошти місцевих бюджетів проводяться превентивні, оздоровчі, спортивні та культурні заходи.

Список використаних джерел:

1. Федосов В. М., Бабич Т. С. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії // Фінанси України. 2008. № 1. С. 3–23.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, станом на 01.01.2018 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, станом на 10.06.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Єфремова І. І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення // Форум права. 2009. № 1. С. 157–161.

5. Панченко Б. О. Значення місцевих бюджетів в системі місцевих фінансів. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/53-1.pdf>

6. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Знання-Прес, 2003. 256 с.

*Демко Вадим Володимирович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Бюджет як фінансовий план грошових коштів держави формується під впливом бюджетної і податкової політик. В Україні за роки трансформаційних змін останні переважно формувалися в умовах надзвичайно жорсткої економічної кризи, що не могло не позначитися на їх характері. З одного боку, постійною залишалася проблема мобілізації коштів до бюджету для виконання державою своїх функцій і зобов'язань, з іншого – об'єктивним був безперервний процес втрати одних джерел фінансових надходжень до бюджету і, відповідно, пошуку інших, які б відповідали новій системі господарювання. Це постійно загострювало проблему дефіциту бюджету та пошуку способів його покриття. Крім того, серед принципово нових умов, що впливали в той час на характер і зміст бюджетної та податкової політик, додатково з'явилися такі, що пов'язані з низькою фінансовою та управлінською дисципліною, масовою тінізацією економіки, неефективністю витрат, марнотратством, прямим розкраданням державних коштів в особливо великих розмірах [1, с. 9].

За таких умов однією із ключових проблем, які підлягали вирішенню в ході здійснюваної економічної реформи, стало вдосконалення бюджетних відносин, що вимагало комплексної перебудови всієї системи фінансового планування, встановлення жорсткої залежності державних витрат від наявних доходів, створення сприятливих умов для розвитку економіки. Бюджетна і податкова системи є одними з найголовніших серед сукупності фінансових методів та інструментів макроекономічного регулювання, за допомогою яких необхідно розв'язувати завдання створення сприятливого середовища для розвитку ринкових відносин. В умовах як ринкової економіки, так і перехідної до ринку об'єктивною реальністю є провідна роль бюджету в перерозподілі фінансових ресурсів, в якому значне місце відводиться податкам. Податкова система насамперед забезпечує відповідний перерозподіл ВВП для виконання

державою закріплених за нею функцій щодо соціальних заходів, управління економікою, а також інших загальнодержавних функцій [1, с. 9–10].

Труднощі формування місцевих бюджетів, недосконалість міжбюджетних відносин, що спостерігалися упродовж усього періоду формування самостійної фінансово-бюджетної системи України, довели необхідність змін у практиці формування фінансової бази розвитку адміністративно-територіальних одиниць та регіонів. Постало питання формування фінансово достатніх територій та громад. Нинішнє зростання частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів, незначна частка доходів та видатків місцевих бюджетів у зведеному, залежність системи формування та виконання місцевих бюджетів від рішень органів влади, невідповідність між зростаючими потребами регіонів у коштах та реальною здатністю місцевих адміністрацій та рад до їх мобілізації потребували внесення змін до нормативно-правової бази, яка регулює ці питання. Крім того, у посткризовий період зросла потреба у пошуку місцевими органами влади додаткових можливостей для забезпечення необхідних обсягів фінансування місцевих бюджетів та виконання статей видатків [2, с.139].

Розмежування повноважень між рівнями влади визначає особливості формування дохідної частини центрального та місцевих бюджетів. Найважливіші завдання, які вирішує центральний уряд, потребують акумуляції державним бюджетом значної частки національного доходу країни. Цю акумуляцію забезпечує фіскальна політика. Отже, основним напрямом забезпечення зростання надходжень до державного бюджету є ефективна фіскальна політика в контексті формування податкових та неподаткових надходжень до бюджету. Зарубіжна практика свідчить, що кожна країна має власну модель фіскальної політики, але саме відносини між центральними та місцевими органами влади в процесі формування відповідних бюджетів безпосередньо віддзеркалюють, наскільки правовою є країна та якими є основні процеси фіскального регулювання її фінансової бази. Правовою основою фіскального регулювання процесів формування дохідної частини державного бюджету є:

- нормативно-законодавче регулювання в аспектах формування фінансових потоків бюджетів вищого рівня;
- діяльність органів управління у сфері формування відповідних бюджетів;
- основні підходи до фіскального регулювання місцевих бюджетів на стадіях планування їх “кошиків” доходів; розгляду, затвердження та виконання бюджетів.

Для здійснення фіскального регулювання процесів формування дохідної частини державного бюджету необхідним є його відповідне нормативно-правове забезпечення, яке представлено, в першу чергу, Конституцією України, законами про державний бюджет на відповідний рік, іншими законами, а також підзаконними нормативно-правовими актами. Закони приймаються Верховною Радою України, є обов’язковими до виконання і мають вищу юридичну силу щодо інших нормативних актів. Велике значення в регламентації бюджетних відносин мають закон “Про місцеве самоврядування в Україні”, Податковий та Бюджетний кодекси України тощо. Адже дотримання нормативно-правових положень і фінансової дисципліни у цій галузі означає своєчасне та повне

виконання всіма суб'єктами бюджетних правовідносин своїх майнових, насамперед грошових, зобов'язань, невиконання яких наносить матеріальну шкоду. Формування надходжень до державного бюджету значною мірою залежить від законодавчо встановленого розмежування податків та інших обов'язкових платежів між державними і місцевими бюджетами, головним критерієм чого є стабільність надходжень, економічна ефективність їх закріплення за відповідними рівнями бюджетної системи, соціальна справедливість, рівномірність розподілу податкової бази [3]. Як свідчать аналітичні дані, лише чверть загальної суми податкових надходжень, що мобілізуються на території країни, зараховуються до доходів місцевих бюджетів, інша їх частка – це доходи державного бюджету. Також можна стверджувати, що майже половина всіх доходів державного бюджету формується за рахунок податкових надходжень. Водночас роль неподаткових надходжень є незначною, що зумовлює потребу у вжитті заходів із розширення переліку та обсягів мобілізації неподаткових надходжень. А це, своєю чергою, вимагає пошуку шляхів посилення дохідної частини державного бюджету, що викликане не лише постійно зростаючими потребами окремих територій держави у грошових ресурсах, а й труднощами, пов'язаними з формуванням бюджету, порушенням строків бюджетного процесу, змінами у фінансово-бюджетному та податковому законодавстві країни тощо. Як відомо, Україна як суверенна, незалежна держава і суб'єкт міжнародного права вибрала курс на інтеграцію в Європейське співтовариство і, відповідно, робить поступові кроки до європейських інституцій та повноправного членства в Європейському Союзі. Процес економічної інтеграції вимагає, перш за все, розробки такої бюджетної політики, який би відповідав єдиним стандартам та нормам Євросоюзу. Тому в Україні важливе місце відводиться реформуванню бюджетного законодавства, визначенню принципів і структури бюджетного механізму, підходів до формування правових засад організації міжбюджетних відносин та фіскального регулювання процесів формування державного бюджету.

Отже, формування дохідної частини місцевих бюджетів відбувається у досить складних умовах. Незабезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування, а саме, обмеженість фінансових ресурсів і нестабільність дохідних джерел стали актуальною й гострою проблемою. Існують різні джерела формування фінансових ресурсів, використовуючи які органи місцевого самоврядування мають можливість поповнювати місцевий бюджет та виконувати покладені на них функції розвитку місцевих громад. Дослідження практики формування доходів місцевих бюджетів показало, що основним джерелом їх наповнення є податкові надходження. Неподаткові надходження не відіграють провідної ролі у фінансовому забезпеченні регіонів. Пріоритетами формування потужної фінансової бази регіонів мають стати подальший розподіл повноважень між центральними органами влади й органами місцевого самоврядування, пошук додаткових джерел формування доходів місцевих бюджетів, розширення дохідної бази місцевих бюджетів, а також удосконалення перерозподільних процесів у бюджетній системі [4].

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Формування дохідної частини бюджету: підсумки, проблеми перспективи // Економіка і прогнозування. 2004. № 2. С. 9–31.
2. Шалімов В. В. Податкові джерела формування доходної бази місцевих бюджетів // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20, Ч. II. С. 138–146.
3. Спасів Н. Я., Турський І. В. Доходи державного бюджету України – 2012: асиметрії формування та резерви нарощування // Наук. записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Економіка. 2013. № 21. С. 195–201.
4. Неізнана О. В., Чечета Є. О. Дослідження сучасного стану формування доходів місцевих бюджетів України // Наук. вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 25. С.102–107.

Довгоцько Олександр Сергійович,

магістрант, спеціальність

«Фінанси, банківська справа та страхування»;

Науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;

Національної академії статистики, обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ ПІДПРИЄМСТВАМИ

В умовах ринкової економіки підприємства часто використовують зовнішні фінансові ресурси з метою розвитку своєї діяльності. Кредит – це тимчасово надані грошові кошти, які потрібно повернути через деякий термін (з відсотками або без них). Головною причиною виникнення кредитних відносин є товарне виробництво. Сутністю реалізації кредиту є рух вартості товарного обміну та його грошової вартості. Якщо рух товарів йде швидше, ніж грошові потоки, то підприємства – споживачі товарів з настанням моменту плати за них не завжди мають достатні кошти, а це може призвести до поганих наслідків. Коли рух грошових потоків випереджає товари, то підприємства отримують додаткові грошові ресурси. Актуальною ця проблема є тому, що в сучасних умовах кредит не дає повного гарантування отримання прибутку, а оскільки ринкова економіка працює на принципах попиту та пропозиції, то приватним підприємствам потрібно підлаштовуватися під попит покупців. Тож постає питання: чи варто брати підприємствам кредитні кошти, чи слід знаходити власні ресурси для продовження діяльності?

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин дедалі вагомішого значення набуває саме управління фінансовим забезпеченням діяльності підприємства, оскільки фінансові ресурси є базисом, без якого неможливе функціонування й подальший розвиток підприємства. Від повноти та структури

джерел фінансового забезпечення безпосередньо залежить діяльність підприємств будь-якої форми власності, організаційно-правового статусу і галузевої спрямованості [1, с. 64].

Сукупність кредитних відносин та інститутів, що організують ці відносини, становлять кредитну систему. Головним провідником (ядром) кредитних відносин є банківська система, тобто сукупність усіх видів банків і банківських установ країни. Банки й банківська система – не звичайні економічні структури, їх вплив на економічні процеси надто великий. Не випадково банки іноді називають «кровоносною системою, що пронизує все суспільне господарство», а гроші – «мовою ринку». Банківська діяльність – набір посередницьких операцій на грошовому ринку, здійснення яких дозволено законом лише під особливим наглядом держави спеціальним інститутам, що називаються банками [3, с. 235].

Об'єктом дослідження є сучасні інструменти підтримки підприємств з боку банківського сектору України як важлива передумова розвитку реального сектору економіки. Наразі актуальною є взаємодія реального та фінансового секторів економіки. Останні дані свідчать про появу деяких ознак стабілізації вітчизняної економіки: в I кварталі 2016 р. реальний ВВП України виріс на 0,1%; за платоспроможними банками загальний приріст депозитної бази населення в гривні порівняно з початком року становив 4,73% (+5,5 млрд грн). Однак, на думку експертів, ця стабілізація нестійка, а вітчизняна економіка та взаємодія її секторів потребують серйозного реформування [2, с. 32].

Стан і темпи розвитку фінансового і реального секторів економіки тісно взаємопов'язані через зміни доходів населення і прибутки підприємств, що слугують одним з потужних джерел потоків фінансових ресурсів до фінансового сектора. Своєю чергою, ефективність функціонування фінансового сектору та його здатність виконувати свої функції в повному обсязі є вагомою передумовою високого рівня фінансового забезпечення і збалансованого розвитку підприємств реального сектору економіки. Низка об'єктивних особливостей розвитку сучасних ринків, зокрема інформаційна асиметрія, провали ринку, трансакційні витрати, можуть суттєво модифікувати трансмісійний механізм взаємодії зазначених секторів. У західній науковій літературі розглядають такі канали взаємодії: канал запозичень; банківський канал; канал ліквідності, а також канал очікувань та вартості активів [4, с. 231].

Досить цікавим є досвід зарубіжних банків, які застосовують певні механізми функціонування кредитних ліній. Насамперед, це стосується порядку надання кредитних ресурсів, умов погашення кредиту, принципів встановлення та стягнення процентних ставок і варіантів зміни основних умов кредитування.

У зарубіжній практиці діють і так звані кредитні лінії (evergreen). Угоди за ними відрізняються у різних кредитних установах, однак незмінним для всіх залишається головна їх особливість – відсутність фіксованої дати погашення кредитів. Постійні кредитні лінії приваблюють позичальників максимальною гнучкістю, оскільки банки зазвичай не посилають повідомлення позичальнику, доки його фінансове положення або кон'юнктура ринку серйозно не погіршуються. Це означає, що за нормальних умов позичальник отримує квазіперманентне джерело коштів, не обтяжене графіками погашення. Це дозволяє легко знайти альтернативне джерело ресурсів. Плата за постійні

ресурси дає переваги клієнту, оскільки банки, як правило, знижують її в період повідомлення і вона стає навіть нижчою, аніж ставки за довгостроковими кредитами. Оскільки більшість підприємств реального сектору постійно потребують кредитів для покриття оборотного капіталу з метою підтримки стабільності виробничого циклу, банки відкривають револьверні кредитні лінії, що зазвичай погашаються однією сумою в кінці періоду. Отже, банки, щоб пролонгувати кредитні ресурси, використовують графік погашення з метою контролю фінансового стану позичальників. Для надійних позичальників банки можуть надати револьверні кредитні лінії терміном на 5–10 років на загальні виробничі потреби. Встановлюючи такі лінії, банки залишають за собою право контролю за цільовим використанням позичених коштів [5, с. 77].

Виділяють такі ключові проблеми, з якими стикаються підприємства при залученні банківського кредиту [6, с. 197]:

- відсутність або незадовільна кредитна історія підприємства;
- відсутність або недостатній обсяг майна під заставу (для отримання великої суми кредиту банківські установи вимагають від позичальника заставу, щоб у випадку неповернення коштів компенсувати свої втрати. Така умова інколи робить неможливими отримання кредиту для малих підприємств);
- низький рівень кредитоспроможності підприємства (вона визначається показниками, що характеризують рівень його ділової репутації за попередніми кредитними історіями, поточне фінансове становище, спроможність у разі необхідності мобілізувати кошти з різних джерел, забезпечити оперативну трансформацію активів у грошові кошти тощо);
- недостатній рівень знань та обізнаності фінансових працівників підприємства в питаннях кредитування (неправильне складання чи відсутність необхідної інформації щодо діяльності підприємства може гальмувати рішення кредитного відділу про надання позики);
- надто високі кредитні відсотки;
- тривала процедури розгляду кредитної заявки та укладання кредитного договору;
- недосконале та нестабільне законодавство, що регулює залучення банківських кредитів підприємствами;
- нестабільна фінансова та політична ситуація у країні, що зумовлює виростання банками тактики скорочення обсягів довгострокового кредитування.

Кредит виник, бо з розвитком людства почали виникати нові способи ведення економічної діяльності. І в цей момент Перші договори між продавцем і покупцем почали з'являтися, коли людина не могла одразу купити товар через відсутність грошей, щоб кожен із них міг отримати вигоду. Взагалі основна мета кредиту – надання допомоги у забезпеченні кругообігу економічних відносин між продавцем та покупцем. Ці відносини відрізняють кредит від інших економічних категорій. Банківській кредит особливий тим, що позичальники беруть його для проведення модернізаційних, інноваційних, закупівельних та санаційних процесів підприємства.

Список використаних джерел

1. Забарна Е. М., Кула М. В. Сучасні тенденції фінансування розвитку підприємства // Вісник СМДУ. Серія “Економіка”. 2013. № 2. 64 с.
2. Неівестна О. В. Дослідження сучасного стану та інструментів фінансової підтримки підприємств з боку банківського сектору // Технологічний аудит і резерв виробництва. 2016. № 4/5 (30). 32 с.
3. Трач С. С. Банківське кредитування в Україні: вітчизняний та міжнародний досвід США та Великої Британії // Наук. вісник Національної академії внутрішніх справ. 2014. № 4. 235 с.
4. Унінець О. М. Роль банківського кредитування підприємницької діяльності в процесі взаємодії фінансового та реального сектор економіки / О. М. Унінець // Зб. наук. праць Нац. університету Державної податкової служби України. 2013. № 1. 231 с.
5. Ведернікова С. В. Удосконалення кредитних відносин між банками та підприємствами // Економіка та держава 2015. № 2. 77 с.
6. Яструбецька Л. С., Баб’як Я. Б. Аналіз особливостей залучення вітчизняними підприємствами банківських кредитів // Молодий Вчений. 2015. № 12 (27), Ч. 2. 197 с.

*Завалій Анастасія Степанівна,
магістрант, спеціальність*

*«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:*

*Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ

Державний кредит є ключовим джерелом фінансування різноманітних державних програм, механізмом збалансування бюджетної та грошово-кредитної політики та джерелом залучення додаткових коштів. Водночас державний кредит відіграє двояку роль для бюджету країни, оскільки містить у собі й негативний аспект функціонування, який полягає у необхідності повернути основну суму боргу та відсотки за користування кредитними ресурсами. Враховуючи вищезазначене, проблема вивчення тенденцій розвитку кредитних відносин є особливо актуальною у сучасних умовах.

Поняття «державний кредит» розглядається як у вітчизняній, так і у зарубіжній економічній літературі. Зокрема, це поняття є предметом наукових досліджень таких учених: В. Базилевич, Л. Баластрик, О. Василик, В. Венгер, М. Карлін, Д. Коваленко, В. Крайній, В. Оспіщева, К. Павлюк та ін.

Держава для фінансування своїх потреб може мобілізувати фінансові ресурси у формі державного кредиту. У цьому разі вона є позичальником, а населення і підприємницькі структури, тобто фізичні та юридичні особи, – кредитодавцями. Державний кредит має строк повернення і ціну в формі процента. Державний кредит буває внутрішнім і зовнішнім. У сфері міжнародних економічних відносин держава виступає в ролі як кредитора, так і позичальника [1, с. 39]. Отримані через державну позику кошти надходять у розпорядження органів державної влади, перетворюючись в їх додаткові фінансові ресурси. Вони використовуються як правило, на покриття бюджетного дефіциту, який є основним джерелом коштів держави [2, с. 505].

Існування державного кредиту призводить до появи державного боргу. Сума його складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави як внутрішніх, так і зовнішніх, включаючи гарантії за кредитами, що надаються іноземним позичальникам, місцевим органам влади, державним підприємствам [3, с. 50].

Д. Коваленко та В. Венгер у своїй праці дали таке визначення державному кредиту: це сукупність економічних відносин між державою в особі органів влади й управління, з одного боку, і фізичними та юридичними особами – з іншого, за яких держава є позичальником, кредитором і гарантом [2].

В. Оспіщева визначає державний кредит за економічною сутністю як форму вторинного перерозподілу ВВП. Його джерелом є вільні кошти населення, підприємств і організацій [4, с. 165].

Державний кредит є засобом, який дозволяє мобілізувати в публічні фонди додаткові й необхідні кошти, тому державні позики стали в сучасних умовах другим після податків методом фінансування видатків бюджету. Акумуляовані таким чином кошти призначені, перш за все, для покриття бюджетного дефіциту. Так держава долає розрив у часі між потребою у грошах та їх наявністю [5, с. 3]. Як забезпечення державного кредиту виступає все майно, що перебуває у власності держави, але обсяг застави в кредитній угоді між державою та підприємствами й населенням не вказується.

Значення державного кредиту для економічного життя держави, його фінансової системи найбільш рельєфно виявляється через властиві йому функції [7]. Через фіскальну функцію державного кредиту забезпечується формування централізованих грошових фондів держави або їх використання на принципах строковості, платності, поверненості. Сутність регулюючої функції проявляється в тому, що держава, вступаючи в кредитні відносини, впливає на стан грошового обігу, рівень відсоткових ставок на ринку грошей і капіталів, на виробництво і зайнятість [8].

Державний кредит буває таких видів [6]:

1. Внутрішній, коли держава запозичує кошти у підприємств і населення власної країни;

2. Зовнішній, якщо держава робить запозичення на міжнародному рівні.

Внутрішній державний кредит може мати такі форми [9, с. 352]:

- державні запозичення у вигляді державних позик;
- мобілізація коштів через систему державних ощадних установ;

- використання коштів позикового фонду;
- казначейські позики;

Заслугують на увагу висновки науковців про те, що розмір річних державних запозичень повинен дорівнювати обсягові капіталовкладень в економіку [9, с. 352].

Найпоширенішою формою державного кредиту є позики. Державні позики можуть випускатися центральним урядом і місцевими органами та розповсюджуватись тільки серед населення або тільки серед юридичних осіб [10, с. 227].

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що існують різноманітні наукові погляди щодо визначення економічної категорії «державний кредит». Це дало підстави сформуванню власне визначення наукової категорії: державний кредит – особлива форма фінансових відносин держави, кредитодавцем та позичальником яких виступають держава як ключовий суб'єкт кредитних відносин та інші суб'єкти соціально-економічного життя, що регулюють та використовують надані / отримані фінансові ресурси для покриття бюджетного дефіциту. Державний кредит не має ні окремого грошового фонду, ні відокремленого органу управління, однак є вагомим джерелом фінансових ресурсів держави, слугує інструментом нівелювання соціально-економічних проблем країни.

Список використаних джерел

1. Карлін М. І. Державні фінанси України: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 348 с.
2. Коваленко Д. І., Венгер В. В. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 578 с.
3. Крайній В. О. Навчально-методичний комплекс навчальної дисципліни «Національна економіка». Київ, 2012. 50 с.
4. Оспіщева В. І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 567 с.
5. Перепелиця М. О. Значення державного кредиту як елемента фінансової системи держави // Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2 (8).
6. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси: навч. посіб. Київ: Атіка, 2002. 368 с.
7. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.
8. Державний кредит. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_кредит
9. Василик О. Д. Теорія фінансів: підруч. Київ: НІОС, 2000. 416 с.
10. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1997. 383с.

*Задорожна Руслана Павлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності;*

*Шевченко Алла Олексіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності;*

Білоцерківський національний аграрний університет

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ СКЛАДУ ІНФРАСТРУКТУРНИХ УЧАСНИКІВ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Сучасна модель взаємодії власників тимчасово вільних фінансових ресурсів та тих суб'єктів, що мають потребу в коштах, передбачає широке використання механізму непрямого фінансування. Тобто взаємодія між цими суб'єктами щодо інвестування (залучення фінансових ресурсів) відбувається опосередковано. При використанні механізму ринку цінних паперів як засобу залучення капіталу проміжною ланкою, яка забезпечує узгодження потреб емітентів цінних паперів та інвесторів, є інфраструктура фондового ринку.

Інфраструктурних учасників фондового ринку за ознакою виконуваних ними функцій поділяють на три групи [1, с. 8]: 1) оператори (торговці цінними паперами та компанії з управління активами, КУА) – забезпечують обіг цінних паперів, тобто укладають угоди з їх купівлі-продажу; 2) організатори торгівлі цінними паперами – учасники організованого (фондові біржі, торговельні системи) та неорганізованого ринку; 3) зберігачі цінних паперів (депозитарії), клірингові організації та реєстратори прав власності на цінні папери.

Кількість інфраструктурних суб'єктів фондового ринку впродовж останніх років демонструє чітку тенденцію до скорочення (табл. 1, за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [2; 3]).

Таблиця 1

Динаміка кількості інфраструктурних учасників фондового ринку, яким видано ліцензії, за видами професійної діяльності за період 2013-2018* рр.

Професійні учасники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Торговці цінним паперами	554	462	369	302	270	244
Депозитарні установи	319	306	255	232	210	200
Компанії з управління активами	349	345	320	300	299	295
Особи, що провадять клірингову діяльність	1	1	1	1	1	1
Фондові біржі	10	10	10	8	5	5
Усього	1234	1124	955	843	785	745

* за період 2013-2017 рр. дані наведені станом на кінець року; в 2018 р.: кількість торговців цінним паперами – на 13.09.2018 р., депозитарних установ – на 20.09.2018 р., КУА – на 21.09.2018 р., фондових бірж – на 29.09.2018 р.

У цілому їх кількість зменшилася за період 2013–2017 рр. на 449 одиниць або на 36,4%. У 2018 р. ця тенденція отримала продовження: станом на кінець вересня поточного року вже нараховується тільки 745 інфраструктурних учасників, що на 39,6% менше, ніж на початку аналізованого періоду. При цьому слід зауважити, що зменшення кількості окремих інфраструктурних учасників ринку відбувалося з різною інтенсивністю. Найбільш істотно зменшилася кількість торговців цінними паперами – з 554 в 2013 р. до 270 станом на кінець 2017 р. і до 244 станом на вересень 2018 р., тобто на 56% за період дослідження.

Наполовину менше залишилось фондових бірж. Якщо в 2013 р. статус організаторів торгівлі цінними паперами мали десять фондових бірж, то наразі їх лише п'ять, а саме: ПАТ «Українська біржа»; ПАТ «Фондова біржа «ПФТС»; ПАТ «Фондова біржа «Перспектива»; ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» та ПрАТ «Фондова біржа «ІННЕКС» [2, с. 93]. Кількість депозитарних установ зменшилась упродовж періоду дослідження на 37,3%.

Динаміка кількості компаній з управління активами виглядає найбільш оптимістично серед розглянутих вище інфраструктурних учасників фондового ринку України. У 2017 р. залишилося 299 КУА проти 349 у 2013 р. Проте станом на 21.09.2018 р. ліцензії на проведення діяльності з управління активами інституційних інвесторів мали вже тільки 295 компаній, що на 15,5% менше, ніж у 2013 р.

Залишилася незмінною (1) кількість осіб, що провадять клірингову діяльність. Ця особа – Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках (ПАТ «Розрахунковий центр»), створений у 2012 році відповідно до Закону «Про депозитарну систему України» на базі Всеукраїнського депозитарію цінних паперів. З 2013 р., згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу та умов функціонування Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках», останній працює як банк [4].

Зміна кількості професійних учасників фондового ринку викликала доволі відчутні зміни в їх структурі (рис. 1). Так, якщо на початку досліджуваного періоду найбільш чисельну групу склали торговці цінним паперами (44,5%), то станом на кінець 2017 р. їх частка скоротилась до 34,4%, а у вересні 2018 р. – до 32,8%, зменшившись упродовж досліджуваного періоду на 12,1 процентного пункта. Частка депозитарних установ змінилась незначно – з 25,9% до 26,8%. Водночас істотно збільшилася частка компаній з управління активами – з 28,3% до 39,6%, тобто на 11,3 процентного пункта.

Частки клірингових установ та фондових бірж є найменшими і практично не змінилися, хоча в абсолютному вираженні кількість організаторів торгівлі, як було показано вище, скоротилась удвічі.

Узагальнюючий показник змін в структурі інфраструктурних учасників фондового ринку – лінійний коефіцієнт структурних зрушень – склав 4,92 п. п., тобто в середньому частки груп учасників ринку змінилися майже на 5 процентних пунктів.

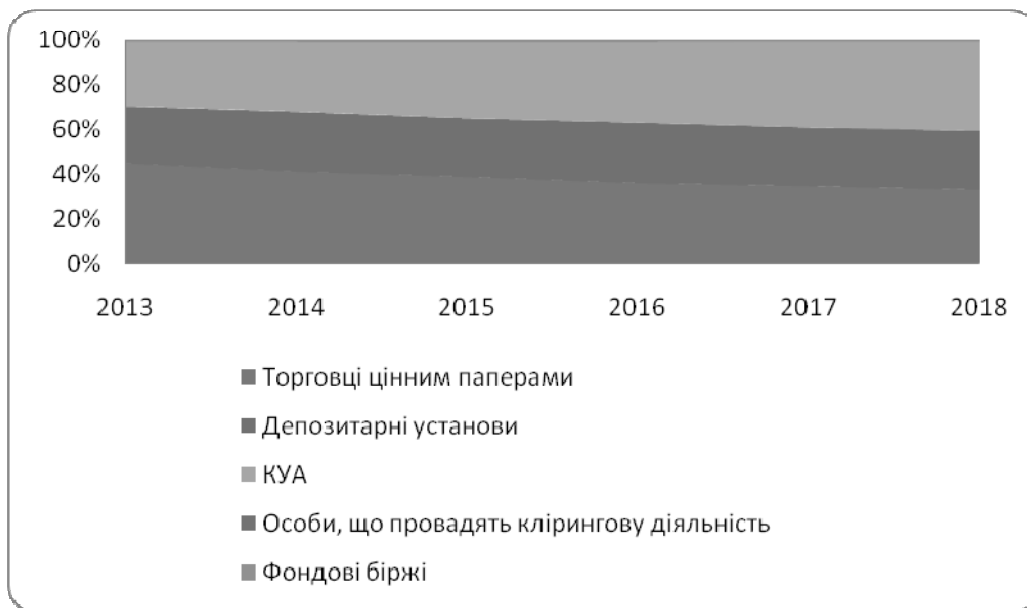

Рис. 1. Структура інфраструктурних учасників фондового ринку, яким видано ліцензії, за видами професійної діяльності за період 2013–2018* рр.

Розглянуті нами зміни в кількісному складі установ інфраструктури українського фондового ринку та в їх структурі зумовлені посиленням вимог регулятора до професійних учасників, що мають на меті підвищення прозорості та надійності операцій з цінними паперами.

Список використаних джерел

1. Питання функціонування та вдосконалення інфраструктури фондового ринку України: Інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. О. І. Кіреєва, М. М. Шаповалової, Н. І. Гребеник. Київ: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. 132 с.
2. Річний звіт за 2017 рік Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/rtechniy-zvt-nktspr-za-2017-rk>
3. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>.
4. Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках. URL: <http://settlement.com.ua>.

*Зайкова Наталія Станіславівна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ УКРАЇНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ДЕСТАБІЛІЗАТОР ЕКОНОМІКИ

В умовах соціально-економічної нестабільності та кризового фінансового стану особливо актуальним є дослідження проблемних аспектів бюджетного дефіциту в Україні. Ретроспективний аналіз динаміки формування та використання Державного бюджету демонструє стійку та гостру проблему дефіцитності бюджету України, який є наслідком перевищення витрат Державного бюджету над доходами.

Проблематика бюджетного дефіциту в свій час привертала увагу багатьох класиків економічної думки таких як: Дж. М. Кейнса, М. Фрідмена, В. Парето та інших.

Загальновідомо, що дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами. Згідно статті 15 Бюджетного Кодексу України джерелами фінансування бюджету є [1]:

1. Кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;
2. Кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) – щодо державного бюджету;
3. Повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу пред'явлення цінних паперів.

Важливо зазначити, що джерелом фінансового бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України [1]. Дефіцит як наслідок певного стану економічних відносин виникає між учасниками суспільного виробництва в процесі використання фінансових ресурсів понад їх наявну величину.

Причинами бюджетного дефіциту є багатовекторні чинники, що здійснюють безпосередній вплив на формування бюджетних відносин в країні, а саме: зменшення приросту національного доходу; надходжень до бюджету усіх рівнів порівняно з видатками; відсутність чіткої фінансової стратегії; різноманітні інфляційні процеси в державі.

В економічній літературі існує такий класифікаційний поділ бюджетного дефіциту:

1. За формою прояву:
 - відкритий;
 - прихований.
2. За причинами виникнення:

- вимушений;
 - свідомий.
3. За напрямками дефіцитного фінансування:
- активний;
 - пасивний.

Бюджетний дефіцит є питанням, яке обов'язково проходить процедуру голосування в парламенті. Його існування фіксується в правовому полі – в законі про бюджет. Сучасне фінансове законодавство також може встановлювати граничні норми бюджетного дефіциту відносно валового внутрішнього продукту (ВВП). Отже, бюджетний дефіцит слід розглядати не лише в економічній, а й у правовій площині [2].

Однією з причин виникнення бюджетної розбалансованості в Україні слід виокремити: неефективний механізм оподаткування суб'єктів господарювання, посилення фіскальної функції податкової системи; непорядковану систему соціальних та економічних пільг; низьку якість бюджетного планування; нераціональну структуру бюджетних витрат; значний обсяг тіньової економічної діяльності; недосконалість і часту зміну фінансового законодавства. Зважаючи на вищесказане, наведемо показники зведеного бюджету України за останні 5 років [3].

Таблиця 1

Показники зведеного бюджету України за 2012-2016 рр., млрд грн

Рік	Доходи	Видатки	Дефіцит (-), профіцит (+)
2012	445,5	496,3	-50,8
2013	442,8	506,4	-63,6
2014	455,9	523,0	-67,1
2015	652,0	619,9	32,1
2016	782,7	835,6	-52,9

За даними табл. 1 видно, що протягом аналізованого періоду сума видатків бюджету значно перевищує доходи та має тенденцію до збільшення, тому збільшується й рівень бюджетного дефіциту. Проте, важливо відмітити, що в 2015 році доходи перевищували видатки.

Позитивну динаміку в 2015 р. досягнуто за рахунок запозичень до державного бюджету, тобто так званого зовнішнього державного боргу, тобто, загальної суми боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення.

Україна сьогодні перебуває в досить нестабільному економічному становищі, тому можна сказати, що дефіцит є допустимим, проте необхідно врахувати, за рахунок чого спостерігається нестача доходів бюджету на фінансування витрат. Якби видатки Державного бюджету спрямовувались на розвиток економіки, підтримку підприємств, що зменшувало б рівень

безробіття та чисельність населення, яке потребує соціального захисту, збільшувало б податкові надходження, то дефіцит був би виправданий. Проте пріоритети щодо здійснення видатків свідчать про недоцільність і неефективність їх використання, адже в результаті такого витрачання коштів не спостерігається зростання добробуту населення, розвитку економіки, натомість виникає соціальна напруга, зuboжіння нації та зростає державний борг [4].

Держава повинна орієнтуватись при фінансуванні економічної діяльності створення широкої мережі малих і середніх підприємств, які займалися б різноманітними видами діяльності з виробництва товарів та послуг, створюючи значну кількість робочих місць, а не на великий бізнес [5].

Узагальнюючи результати дослідження варто зазначити, що бюджетний дефіцит є актуальним та складним явищем. Він являє собою перевищення видатків над доходами, що спричинює інфляційні процеси в економіці. На дефіцит бюджету впливають багато причин, однією з яких є неефективність податкової та фіскальної політики держави. Вважаємо за доцільним забезпечення проведення подальших перспективних досліджень в цій сфері з метою розробки раціональної моделі бюджетного процесу, що зможе виявити ризики дефіциту.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, станом на 01.01.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Бюджетна система: підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури; Тернопіль: Економ. думка. 2012. 871 с.
3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 р. / Зубенко В. В. та ін.; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. К., 2017. 92 с.
4. Кудряшов В. Фінансування дефіциту державного бюджету // Економіка України. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
5. Маршук Л. М., Миколюк І. О. Бюджетний дефіцит та методи його оптимізації. URL: <http://nauka.zinet.info/33/mykolyuk.php>

*Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Лисенко Марина Юріївна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Фінансова діяльність суб'єктів малого та середнього бізнесу, банків, фінансово-кредитних установ пов'язана з багатьма ризиками. Для того, щоб забезпечити надійність проведення фінансових операцій, надійність інвестування чи надання коштів у борг повинна підкріплюватися певними гарантіями. Однак, коли цього недостатньо, є можливість застрахувати ризики, що в підсумку дасть додаткову гарантію отримання прибутку та як наслідок – розвитку компанії, банку чи суб'єкта підприємницької діяльності. Вплив ризиків на діяльність бізнесу пов'язаний із нестабільністю ситуації в економіці та політиці держави, з тим, що багато банків та підприємств було ліквідовано через неплатоспроможність. Загалом такі ризики, що впливають на соціально-економічну безпеку суб'єктів господарювання і визначають стійкість національної економіки, виділяють в окрему групу і називають фінансовими. Під фінансовим ризиком розуміють ризик часткового або повного неотримання грошових ресурсів, які були надані в кредит (та відсотків за кредитом) або інвестовані в різні об'єкти економіки, тобто втрату прибутків.

Фінансові ризики відіграють найбільш значну роль у загальному портфелі ризиків. Збільшення ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності господарюючих суб'єктів призвело до формування сфери фінансового страхування, де основним напрямом діяльності є мінімізація фінансових ризиків. Цей аспект розвитку заслуговує глибокого вивчення й теоретичного узагальнення як на основі власної практики, так і з урахуванням зарубіжного досвіду.

Основні питання цієї проблеми досліджуються в роботах таких провідних науковців, як М. Александрова, В. Базилевич, Г. Башнянин, І. Бланк, О. Залетов, О. Землячова, С. Осадець, В. Плиса, В. Фурман, В. Шахов та ін. Також вивченням сутності фінансових ризиків та методології їх нейтралізації займалися такі іноземні фахівці, як Дж. М. Кейнс, Г. Марковіц, А. Маршалл, М. Міллер, Ф. Модільяні, Дж. С. Міль, Ф. Найт, А. Сміт, Дж. Тобін, та ін.

Унаслідок зростання фінансових ризиків у діяльності страхових компаній питання визначення їх сутності та систематизації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вибору методів управління набувають не тільки особливої актуальності, а й стають важливою науковою та практичною проблемою.

Страховання фінансових ризиків – це «... страхування, що передбачає обов'язки страховика по страхових виплатах у розмірі повної або часткової компенсації втрат прибутків (додаткових витрат) особи, на користь якої укладений договір страхування, викликаних такими подіями, як: зупинка або скорочення обсягу виробництва в результаті обумовлених у договорі подій; банкрутство; непередбачені витрати; невиконання (неналежне виконання) договірних зобов'язань контрагентом застрахованої особи, що є кредитором по угоді; понесені застрахованою особою судові витрати; інші події» [1].

Сучасний стан страхового ринку України займає далеко не передове місце на світовій арені. Навіть беручи до уваги світові тенденції економічного спаду та кризові явища, Україна все одно залишається країною із малорозвиненим ринком страхування. Сам процес страхування є дуже складною процедурою, тому виникає ряд проблем, а саме:

1) не кожна страхова компанія має можливість прийняти конкретний клас фінансового ризику до страхування. страхова сума повинна відповідати фінансовому статусу компанії: страхові ніколи не беруть на себе надлишковий фінансовий тягар, а оскільки вони мають різні фінансові ресурси, то й верхня межа страхової суми у кожному випадку різна;

2) однією з найскладніших і практично неможливих умов страхових компаній є вимога від клієнта високоліквідної застави для забезпечення виконання регресивних зобов'язань;

3) встановлення надвисокого рівня франшизи (тієї частки, що не повертається при виплаті відшкодування), близько 15%;

4) висока ризиковість такого виду страхування, оскільки багато клієнтів дуже часто використовують послугу страхування фінансового ризику для отримання незаконного страхового відшкодування, для відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом, або для ухилення від сплати податків [2];

5) невиконання умов договору контрагентом страхувальника, а ще точніше – неплатежі за угодою;

6) проблемність страхування від втрати прибутку; в сучасних економічних умовах, що склалися в Україні, такий вид страхових послуг можна надавати лише перевіреним та безпечним клієнтам;

7) велика трудомісткість надання зазначеної послуги, адже в кожному конкретному випадку потрібно провести масштабний аналіз фінансово-економічних показників діяльності клієнта та його контрагента, їх кредитних історій, позицій на ринку та ін.;

8) недосконалість вітчизняного законодавства у цій сфері, адже Закон України «Про страхування» не визначає самого поняття фінансового ризику та не подає їх класифікації.

Хочемо звернути увагу на те, що у світовій практиці страхування фінансово-кредитних ризиків є поширеною послугою, але на вітчизняному страховому ринку у неї неоднозначна репутація. Тому розвиток функціонування системи захисту страхових фінансових ризиків є украй важливим для фінансового сектору країни, оскільки може допомогти в досягненні важливих цілей економічної політики, насамперед – у відновленні довіри.

Отже, ураховуючи вищевикладений матеріал, можна зробити такі висновки:

1. Щоб уникнути негативних наслідків для деяких суб'єктів господарювання потрібно робити докладний аналіз фінансових ризиків та створювати діючу систему управління ними.

2. Для позитивного розвитку страхування необхідна зміна законодавчої бази, оскільки більшість фінансових схем реалізується саме за допомогою страхування фінансових ризиків.

3. Має бути відповідність між теоретичним та правовим розумінням ризику та його класифікації для ефективного розвитку цього виду страхування в Україні.

4. Слід розвивати страхування біржових та валютних ризиків з метою стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі для підприємств-експортерів.

Список використаних джерел

1. Землячова О. А., Савочка Л. С. Класифікація фінансових ризиків та методи їх зниження // Фінанси, банки, інвестиції. 2012. № 3. С. 50–57.

2. Журавка О. С. Проблемні аспекти страхування фінансових ризиків в Україні // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Суми: УАБС НБУ, 2007. Т. 20. С. 16–24.

Ільченко Олег Олексійович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Держава стоїть перед необхідністю проведення проголошеної серйозної адміністративної реформи, зокрема у сфері побудови її органів фінансового управління та фінансового контролю. Для цього потрібно осмислити зміст ключових завдань державної політики у фінансово-економічній сфері, уникати помилок та зменшити ризики при прийнятті відповідальних управлінських рішень.

Однією з таких проблем сьогодні є запровадження у практику роботи органу державного фінансового контролю, аудиту фінансової та господарської діяльності бюджетних установ. Це принципово нова форма контролю, яка передбачена Бюджетним кодексом і спрямована на запобігання фінансовим порушенням та забезпечення достовірності фінансової звітності.

Запровадження зазначеної форми контролю, яка, до речі, цілком відповідає Стандартам, що застосовуються в країнах Євросоюзу, по суті означає необхідність зміни ідеології діяльності відповідних служб – перехід в роботі від фіксації порушень до їх попередження.

Ще зовсім недавно термін «аудит фінансової та господарської діяльності бюджетних установ» ні на практиці, ні у законодавчих актах України не використовувався. Вперше ж таке словосполучення вжито в Бюджетному кодексі. Зокрема, його статтею 26 визначено, що аудит фінансової та господарської діяльності бюджетних установ здійснюється Рахунковою палатою – в частині контролю за використанням коштів державного бюджету та органу державного фінансового контролю.

Є і нагальна необхідність його запровадження у практику функціонування всіх бюджетних установ і обумовлено це тим, що в процесі здійснення виключно послідуючого контролю функції у попередженні фінансових порушень належно не реалізуються; наслідки ж бюджетних порушень після закінчення бюджетного року мінімізувати досить складно, а нерідко і просто неможливо.

Основним завданням фінансово-господарського аудиту є сприяння бюджетній установі у забезпеченні правильності ведення бухгалтерського обліку, законності використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, складанні достовірної фінансової звітності та організації дієвого внутрішнього фінансового контролю. [1]

Це, по суті, розкриває кінцеву мету аудиту і визначає головну його відмінність від традиційних ревізії та перевірки.

Як же розуміють аудит в Європейському союзі, в Сполучених Штатах Америки, інших країнах?

Аудит там не зводять лише до фінансового контролю. Аудит, як поняття, є набагато ширшим, ніж фінансовий контроль. Розрізняють три види аудиту, три його форми, що дає можливість по-новому підійти до розуміння поняття «аудит».

Існує аудит звітності, достовірності. Це і є наше традиційне розуміння аудиту - наш традиційний фінансовий контроль.

Існує аудит діяльності. Під діяльністю розуміють усі операції, які здійснює будь-яка установа – бюджетна, небюджетна, господарська структура. Тому, якщо ми запровадимо аудит діяльності, то буде відкрита дорога для аудиту операційного, аудиту ефективності, аудиту продуктивності, всього того, що починаємо робити, здійснювати аудит ефективності.

І третій вид аудиту – це аудит відповідності, коли здійснюється аналіз діяльності тієї чи іншої установи, того чи іншого суб'єкта господарювання на предмет того, наскільки він виконує розпорядження організації чи установи, яка для нього є вищестоящою, тобто аудит відповідності виконання законів, контроль дотримання інструкцій, нормативів, розпоряджень органу управління.

Виходячи з того, що відповідальність за використання бюджетних коштів несе не тільки керівник бюджетної установи, а й всі учасники бюджетного процесу, фінансовий – господарський аудит повинен надавати оцінку якості контролю на всіх етапах та дати відповіді на питання:

По-перше, чи дотримується установа встановлених чинним законодавством процедур щодо використання державних ресурсів та цільового спрямування бюджетних коштів?

По-друге, чи достовірно відображено в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності усі господарські операції?

По-третє, чи забезпечено керівником установи організацію системи внутрішнього контролю за операціями з бюджетними коштами?

Однак успішне запровадження фінансово-господарського аудиту ускладнено такими факторами:

1) неготовністю кадрів до сприйняття зміни філософії державного фінансового контролю;

2) теоретичною невизначеністю поняття державного аудиту і наявністю діаметрально протилежних поглядів на його зміст щодо використання бюджетних коштів загалом і фінансово-господарського аудиту зокрема;

3) відсутністю критеріїв та неврегульованістю процедури вибору об'єктів аудиту;

4) невизначеністю процедури та відсутністю обґрунтування методів здійснення даної форми контролю;

5) відсутністю правових гарантій нефіскальності фінансово-господарського аудиту;

6) неврегульованістю взаємовідносин між державними фінансовими органами з приводу призначення і проведення фінансово-господарського аудиту та використання його результатів.

Це відповідає прийнятим у світі принципам організації контролю, оскільки він має тяжіти не до фіскальності, а бути передусім попереджувальним.

Зокрема, передбачається, що фінансово-господарський аудит включає такі дії:

1) проведення протягом року (без виходу на об'єкт) моніторингу фінансової звітності бюджетної установи;

2) проведення у разі виявлення моніторингом ризикових операцій перевірки використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової звітності;

3) вивчення організації системи внутрішнього фінансового контролю;

4) підготовку керівництву бюджетної установи пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень за результатами моніторингу її фінансової звітності та/або перевірки;

5) відстеження усунення керівництвом бюджетної установи недоліків і порушень, виявлених моніторингом її фінансової звітності та/або перевіркою;

6) оцінка достовірності фінансової звітності бюджетної установи, ступеня дотримання її посадовими особами законодавства з фінансових питань та повноти врахування пропозицій, внесених у ході фінансово-господарського аудиту. [2]

Світовий досвід свідчить, що бюджетна сфера функціонує ефективно, коли керування фінансами контролюється на предмет дотримання стандартів по всій вертикалі – від бюджетної установи до головного розпорядника бюджетних коштів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 року № 2939-XII зі змінами та доповненнями.

2. Бюджетний Кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI зі змінами та доповненнями.

*Кіріяк Ангеліна Анатоліївна,
студентка IV курсу, спеціальності «Фінанси та кредит»;
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЗВИТОК МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Реформування української економіки в сучасних умовах розвитку ринкових відносин потребує перегляду деяких сегментів фінансової системи, зокрема бюджетної системи. Однією з основних ланок бюджетної системи країни є місцеві бюджети. Вони відіграють важливу роль у фінансуванні державних соціальних гарантій в Україні. Це зумовлює нагальну потребу у дослідженні сучасних процесів формування та використання місцевих бюджетів.

Першим етапом української реформи формування місцевих бюджетів стало затвердження Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та плану заходів з її реалізації. Реформа передбачає: врегулювання системи адміністративно-територіального устрою; створення конституційної основи утворення виконавчих органів обласних та районних рад; розподілу повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування та між органами місцевого самоврядування різних рівнів [1].

Досліджуючи категорію «місцеві бюджети», сучасні економісти звертають увагу на постійну актуальність результатів досліджень щодо напряму вивчення бюджетної системи (рис. 1, за даними [3–7]). Деякі з фахівців зупиняються на проблемах функціонування місцевих бюджетів як бюджетів окремих адміністративно-територіальних одиниць або на тому, що місцеві бюджети – це, в першу чергу, складові елементи бюджетної системи держави, а в другу – це частина місцевих бюджетів, які відображають систему економічних відносин на відповідному рівні. Зважаючи на комплексність та багатоаспектність поняття «бюджет», слід зауважити, що ця багатовекторність притаманна і категорії «місцеві бюджети». Відтак, економісти розглядають її сутність з різних сторін. Трактуючи науковцями цього поняття подано у табл. 1(за даними [2]).

Одним із основних напрямів упровадження Концепції реформування місцевого самоврядування, тобто посилення його ролі та територіальної організації влади в Україні, є бюджетна децентралізація. Її впровадження в систему державного управління в сучасних кризових умовах за зростання різного роду негативних тенденцій є досить актуальним.

Реформування бюджетної системи на рівні місцевого самоврядування повинно активізувати просування основних позицій у розподілі доходів та видатків між рівнями бюджетної системи та встановлення повноважень, у межах яких на регіональному рівні можна визначити власні доходи та видатки місцевих органів влади.

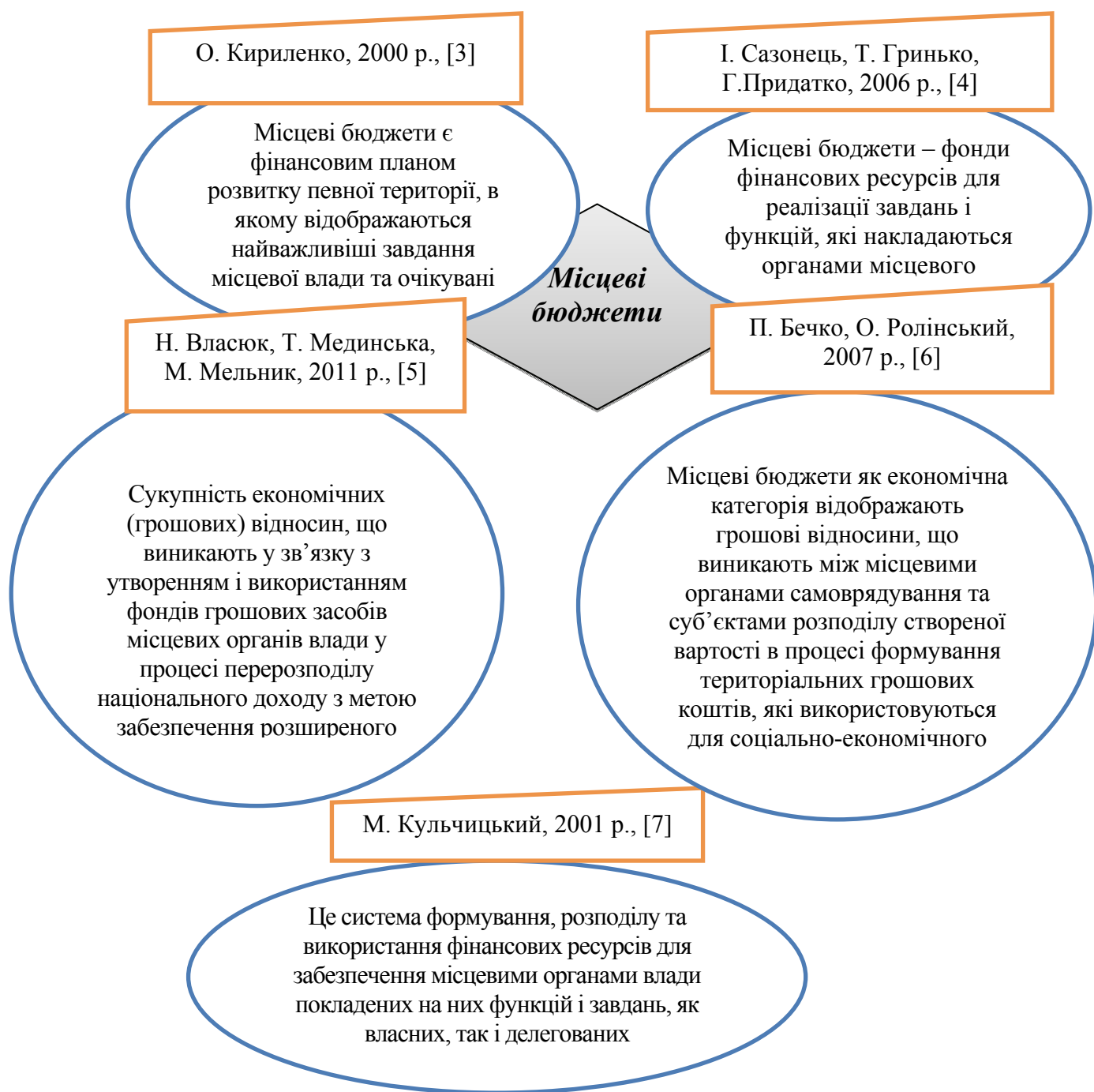

Рис. 1. Дослідження науковцями категорії «місцеві бюджети»

Трактування науковцями аспектів сутності поняття «місцеві бюджети»

<i>МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ – це</i>
<u>ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ</u>
Система економічних відносин з приводу формування, розподілу та використання фондів фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування відповідної адміністративно-територіальної одиниці з метою виконання покладених на них функцій
<u>ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ</u>
Нормативний документ, що визначає склад та структуру, а також обсяг доходів і видатків у розрізі основних напрямів фінансування, затверджує видатки бюджету розвитку та регламентує міжбюджетні відносини на рівні відповідної адміністративно-територіальної одиниці
<u>ФОНД ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ</u>
Грошовий фонд, який виступає фінансовим забезпеченням діяльності місцевих органів влади
<u>ПЛАН ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ</u>
Кошторис доходів та видатків адміністративно-територіальної одиниці, які заплановано до акумулювання та визначено для фінансування соціально-побутової інфраструктури та заходів, які передбачені планами соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального утворення
<u>БЮДЖЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ</u>
Кошторис доходів та видатків адміністративно-територіальної одиниці, які заплановано до акумулювання та визначено для фінансування соціально-побутової інфраструктури та заходів, передбачених планами соціально-економічного розвитку адміністративно-територіального утворення
<u>БЮДЖЕТ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ</u>
Частина бюджетних відносин, яка обумовлена визначеним адміністративно-територіальним поділом і бюджетним устроєм країни та передбачає забезпечення формування й використання фондів фінансових ресурсів для виконання відповідних функцій на конкретній території
<u>ІНСТРУМЕНТ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ СУСПІЛЬНОГО ПРОДУКТУ</u>
Перерозподіл суспільного продукту між різними соціальними групами населення та різними сферами діяльності задля забезпечення пропорційності розвитку територій
<u>ЧАСТИНА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ – СИСТЕМА ВІДНОСИН</u>
Найвагоміша складова бюджетної системи, яка передбачає та визначає рамки взаємовідносин між: <ul style="list-style-type: none"> – місцевим бюджетом та населенням адміністративно-територіального утворення; – місцевим бюджетом та державним бюджетом; – місцевим бюджетом та суб'єктами господарювання, що діють на території адміністративно-територіального утворення

У контексті процесів децентралізації бюджетної системи України актуалізується питання розширення дохідної бази місцевих бюджетів, які є фінансовою основою органів місцевого самоврядування. Реалізація цього питання потребує створення умов для незалежної та ефективної діяльності

місцевих органів влади, спроможності органів місцевого самоврядування забезпечувати соціально – економічний розвиток територій та підвищувати рівень надання громадських послуг населенню шляхом зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів [8].

Отже, можемо зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку економічних процесів в Україні спостерігається підвищення ролі місцевих бюджетів. Це пояснюється тим, що ці бюджети є:

- 1) обов'язковим елементом фінансової стабільності;
- 2) інструментом макроекономічного регулювання та впровадження державної регіональної політики;
- 3) основою формування і використання фінансових ресурсів для місцевого самоврядування;
- 4) одним із основних джерел фінансових ресурсів, необхідних для безбиткового утримання і перспективного розвитку місцевого господарства.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. №333-р URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
2. Раделицький Ю. О. Теоретико-системні основи визначення місцевих бюджетів // Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 14. С. 125–130.
3. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. Харків: ХНАУ імені В. В. Докучаєва, 2014. 343 с.
4. Сазонець І. Л., Гринько Т. В., Придатко Г. Ю. Управління місцевими фінансами. Київ: ЦНЛ, 2006. 116 с.
5. Власюк Н. І., Мединська Т. В., Мельник М. І. Місцеві фінанси: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 328 с.
6. Бечко П. К., Ролінський О. В. Місцеві фінанси: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
7. Євдокімова М. О. Місцеві фінанси: навч. посіб. Харків: ХНАУ імені В. В. Докучаєва, 2014. 343 с.
8. Сергієнко Л. К. Бюджетна децентралізація – шлях до фінансового забезпечення місцевого самоврядування // Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 7. С. 743–746.

*Колупаєв Юрій Борисович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування;*

*Штельмах Ілона Олександрівна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ ФОНДОВОГО РИНКУ У ФОРМУВАННІ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ

Світова практика свідчить, що фондовий ринок є одним із найпотужніших сегментів інвестиційного ринку в розвинених країнах, за допомогою якого стимулюються великі інвестиційні ресурси і досягається максимально можлива мобільність інвестицій. Через фондовий ринок реалізується інвестиційний процес, в якому капітал спрямовується в найефективніші сфери народного господарства й перерозподіляється на користь більш життєздатних ринкових структур, що сприяє підвищенню ефективності окремих галузей та економіки країни в цілому.

Головним завданням, яке повинен виконувати фондовий ринок, є, насамперед, забезпечення умов для залучення інвестицій і їх можливого перерозподілу. Для реалізації зазначених цілей необхідна наявність таких основних передумов [1]:

1. Забезпечення вільного переміщення капіталів і створення необхідних для цього умов, що відповідає законодавчій базі.
2. Забезпечення ліквідності цінних паперів, що досягається за рахунок великої кількості продавців, покупців і цінової політики.
3. Наявність торговельних систем, що забезпечують контакти продавців і покупців.
4. Інформаційна прозорість ринку.
5. Зниження ризиків інвестицій, можливість прогнозувати і контролювати ризики.

Основними конкурентними перевагами, якими володіє сьогодні український фондовий ринок як об'єкт інвестування світового капіталу, є [2, с. 53]:

- велика прибутковість;
- значний диверсифікаційний потенціал;
- можливість зниження ризику загального інвестиційного портфеля інвестора зі світового ринку за рахунок включення до нього українських цінних паперів без зменшення його загальної прибутковості.

Однак, урахувавши показники світового фондового ринку, фондовий ринок України характеризується низькою ринковою капіталізацією. Такий стан не заохочує вітчизняних та іноземних інвесторів до вкладення коштів у цінні папери українських емітентів. В Україні мінімальне значення капіталізації економіки має складати близько 3 млн дол. США, а реально сягає кілька десятків млрд дол.

США. Крім того, основними конкурентними недоліками українського фондового ринку як об'єкта інвестування світового капіталу є [2, с. 53]:

- 1) надмірні політичні ризики такого інвестування;
- 2) великий кредитний ризик (ризик неплатоспроможності) значної кількості вітчизняних емітентів;
- 3) низька ліквідність українських цінних паперів, яка, в основному, спричинена невиконанням фондовим ринком функцій ціноутворення.

Також через неефективність вітчизняного фондового ринку у закордонних інвесторів виникають операційні ризики. Саме тому вкрай необхідно, щоб ринок якнайшвидше став:

- ефективним інструментом концентрації та швидкого перепливу капіталу у найпривабливіші для інвестицій сфери;
- чутливим індикатором ситуацій на фінансовому ринку країни;
- надійним механізмом захисту та примноження заощаджень громадян, забезпечення прав інвесторів і збереження їхніх капіталів.

Одним із джерел капіталу на фондовому ринку є грошові заощадження домогосподарств. Ефективність інвестиційної діяльності в країні значною мірою залежить від стану фінансового ринку як посередника між заощадженнями населення й інвестиційною діяльністю [3, с. 216]. Слід зазначити, що нині в Україні динаміка грошових вкладень населення в цінні папери є негативною, а це не дає можливості формувати інвестиційну базу за рахунок власних, національних джерел на фондовому ринку.

Також одним із важливих джерел залучення коштів на фондовому ринку є емісія боргових цінних паперів, зокрема облігацій. Основна перевага корпоративних облігацій полягає в тому, що вони є більш ринковим інструментом, ніж банківські кредити. У розвинених країнах світу сукупна вартість (капіталізація) корпоративних облігацій в обігу становить, як правило, 20-65% від загального обсягу капіталізації фондового ринку, що свідчить про важливу роль облігацій як джерела фінансування інвестицій. В Україні динаміка випуску облігацій не є однозначною і постійно коливається.

Випуск акцій підприємством і їх вдале розміщення також може сприяти швидкій мобілізації коштів для інвестування. Проте емісію акцій можуть здійснювати лише підприємства, які акціонуються або вже є акціонерними, причому відкритого типу. Отже, наразі практична роль акцій, які емітують акціонерні компанії, у фінансуванні інвестицій в Україну ще незначна.

Важливим компонентом інвестиційного процесу є рейтинги: наявність рейтингу збільшує ліквідність конкретних фінансових інструментів, підвищує імідж емітентів та зменшує вартість залучених ресурсів [4].

Стан фондового ринку незважаючи на позитивні тенденції розвитку, не відповідає тій ролі, яку має відігравати у створенні сприятливого інвестиційного клімату. Тому перед фондовим ринком необхідно поставити нові завдання, зорієнтовані на вирішення проблем забезпечення економіки інвестиційними ресурсами, які мають переваги перед іншими видами інвестування. Така ситуація має спонукати до кардинальних змін на вітчизняному фондовому ринку, передусім щодо вдосконалення законодавчої

бази, регулятивної політики, структурних реформ. Це, своєю чергою, потребує уваги і значного фінансування з боку як держави, так і самих учасників ринку.

Список використаних джерел

1. Татарин Н. Б. Регулювання розвитку фондового ринку в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Львів, 2007. 20 с.

2. Чемодуров О. М. Конкурентні переваги українського фондового ринку на світовому ринку // Вісник інституту економіки та прогнозування. 2007. № 1.

3. Олейніков О. О. Удосконалення системи рейтингової оцінки стану фондового ринку із врахуванням глобалізації торгівлі цінними паперами. URL: <http://www.inventure.com.ua/>

4. Івахненко І. С. Фінансування інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 4 (106).

Корнієнко Віталій Анатолійович,

магістрант,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;

Науковий керівник:

Артем'єва Інга Олександрівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА НБУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ

Грошово-кредитна політика є одним з найважливіших елементів економічної безпеки держави: її неефективність призводить до значних економічних збитків. Грошово-кредитною політикою кожної країни визначаються такі параметри грошово-кредитної системи: грошова маса, рівень відсоткових ставок за кредитами та депозитами для фізичних і юридичних осіб, курс національної валюти до іноземних, темпи інфляції. Значний вплив справляє грошово-кредитна політика на головні індикатори економічного розвитку - валовий внутрішній продукт, рівень доходів населення та рівень зайнятості. Тому вибір грошово-кредитної політики держави не втрачає своєї актуальності за всіх часів.

Дослідженням теоретико-методологічних засад формування та оптимізації грошово-кредитної політики присвячені праці вчених-фінансистів: Дж. М. Кейнса, Дж. Тобіна, С. Фішера, М. Фрідмена, А. Гальчинського, Д. Гладких, В. Міщенко, А. Мороза, С. Науменкової, М. Савлука, В. Стельмаха та

ін. Однак потребує подальшого дослідження механізм реалізації грошово-кредитної політики в умовах ринкових трансформацій вітчизняної економіки.

Відповідно до Господарського кодексу України, під грошово-кредитною політикою слід розуміти політику, спрямовану на забезпечення економіки економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів на потреби функціонування і розвитку економіки [1].

На думку М. Савлука грошово-кредитна політика являє собою комплекс взаємопов'язаних, скоординованих на досягнення задалегідь визначених економічних і соціальних цілей, заходів щодо регулювання грошового ринку, які здійснює держава через центральний банк. Грошово-кредитна політика - це організаційно оформлений, регулятивний механізм зі своїми специфічними цілями, інструментами та роллю [3, с. 532]. Реалізація грошово-кредитної (монетарної) політики держави здійснюється через комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України шляхом використання відповідних засобів та методів.

Головним суб'єктом грошово-кредитної політики в Україні є Національний банк України (НБУ), який, згідно з положеннями Конституції України та Закону «Про Національний банк України», визначає та реалізує грошово-кредитну політику. Відповідно до статті 99 Конституції, основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Відповідно до статті 6 Закону «Про Національний банк України», під час виконання своєї основної функції НБУ має виходити з пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Цінова стабільність – збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання в середньостроковій перспективі (від трьох до п'яти років) низьких, стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін. НБУ у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, у тому числі стабільності банківської системи, додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей щодо цінової та фінансової стабільності.

Основні напрями реалізації грошово-кредитної політики України знайшли своє відображення в Основних засадах грошово-кредитної політики України на 2016-2020 роки [2]:

1. Пріоритетним напрямом є досягнення цінової стабільності через реалізацію політики інфляційного таргетування, а також контролю за грошовими агрегатами відповідно до програми співпраці з МВФ. Передбачається поступове зниження інфляції до рівнів, сумісних із ціновою стабільністю. У середньостроковій перспективі передбачено встановлення інфляції на рівні 5%.

Згідно з даними Інфляційного звіту НБУ, у червні 2018 року споживча інфляція в річному вимірі уповільнилась до 9,9% та виявилася дещо нижчою за

траєкторію прогнозу, опублікованого в Інфляційному звіті за квітень 2018 року. Проте інфляція залишалася вище цілей, встановлених Основними засадами грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу ($7,0\% \pm 2$ в. п. станом на кінець II кварталу 2018 року) [4].

Л. Швайко зазначає, що НБУ, проводячи політику таргетування інфляції, не повинен таргетувати інші показники, адже існує велика ймовірність коливань валютного курсу: зараз використовується режим плаваючого валютного курсу, обмінний курс визначається ринковими умовами. Деякі економісти як побічні ефекти таргетування визначають зростання безробіття та соціальної напруги у суспільстві в результаті скорочення видатків бюджету з метою зменшення бюджетного дефіциту та грошової маси в обігу [9].

В умовах відкритості економіки України, як зауважує О. Свеженцев, рівень інфляції та курсу національної валюти зумовлений не лише комплексом дій з обмеження грошової пропозиції та встановлення високої облікової ставки для зниження інфляції до цільового показника, а й багатьма зовнішніми факторами: сальдо торгівельного балансу, сальдо поточного рахунку країни, зміною зовнішнього корпоративного кредитного боргу суб'єктів економіки України, обслуговуванням державного боргу та боргу, який гарантується державою, ситуацією на валютному міжбанківському ринку та іншими чинниками [8].

2. Важливим напрямом грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки є зростання золотовалютних резервів. Їх рівень за 2017 рік збільшився на 3,3 млрд дол. США, або на 21% і на 01.01.2018 року досяг максимуму з початку 2014 року – 18,8 млрд дол. США в еквіваленті. Такий рівень міжнародних резервів за підсумками року перевищив прогноз Національного банку (згідно з Інфляційним звітом за жовтень 2017 року – 18,6 млрд дол. США в еквіваленті) [6].

Основними джерелами поповнення міжнародних резервів 2016 року були купівля НБУ 1,3 млрд дол. США під час проведення валютних інтервенцій на тлі сприятливої ситуації на валютному ринку, а також надходження фінансування від Міжнародного валютного фонду на суму близько 1 млрд дол. США [6].

3. Підтримання режиму плаваючого валютного курсу, який встановлюється залежно від попиту та пропозиції на валюту. Водночас НБУ за потреби проводитиме валютні інтервенції з метою запобігання надмірним коливанням валютного курсу [5]. 2017 рік Україна завершила з обмінним курсом на рівні, який приблизно дорівнював курсу на початок року: курс гривні девальвував за 2017 рік лише на 3,2% – до 28,07 грн за дол. США попри окремі періоди посиленних коливань [6].

4. Суттєві зміни в реалізації процентної політики НБУ та її перетворення на дієвий інструмент регулювання Національним банком попиту та пропозиції на грошові кошти через зміну процентних ставок за своїми операціями з метою впливу на процентні ставки суб'єктів грошово-кредитного ринку та дохідність фінансових операцій. З 2017 року спостерігається зростання облікової ставки НБУ. З 07.09.2018 року НБУ збільшив облікову ставку з 17,5% до 18,0% [7]. Збільшення облікової ставки є негативним моментом, адже вона є одним із головних орієнтирів грошово-кредитного ринку. Від її величини залежить

вартість залучення та розміщення ресурсів банками та іншими суб'єктами ринку.

Облікова ставка має значні коливання. Так, у 1994 році вона змінювалася декілька разів і мала пікові значення з 25.10.1994 року до 12.12.1994 року, коли вона складала 300%). Причиною таких високих значень була гіперінфляція. Найнижче значення (6,5%) спостерігалось з 13.08.2013 року до 14.04.2014 року [7].

Основні проблеми в реалізації грошово-кредитної політики України:

- високі темпи інфляції;
- доларизація економіки через недовіру до національної грошової одиниці, її девальвацію та інфляційні очікування;
- високий рівень готівкових коштів в структурі грошової маси України. Це ускладнює можливість ефективної реалізації та дієвого використання інструментів грошово-кредитної політики;
- нестабільність валютного курсу та девальвація гривні;
- високий рівень відсоткових ставок за кредитами;
- низький рівень капіталізації банків;
- низький рівень довіри населення до банківського сектора;
- дефіцит коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та його покриття за рахунок державного бюджету, що є значним тягарем.

Серед основних шляхів оптимізації грошово-кредитної політики слід виділити такі:

1. Подальша реалізація політики інфляційного таргетування через сприяння НБУ економічному зростанню шляхом підтримання низького рівня інфляції.

2. Збільшення міжнародних резервів з метою підвищення фінансової безпеки держави та нівелювання впливу можливих ризиків для захисту від надмірних коливань валютного курсу шляхом проведення валютних інтервенцій.

3. Подальша лібералізація валютного законодавства та зняття валютних обмежень, зменшення присутності НБУ на валютному ринку за рахунок забезпечення умов його дієвого та ефективного функціонування;

4. Оптимізація процентної політики НБУ через забезпечення цінової стабільності в середньостроковій перспективі, зниження вартості кредитних ресурсів, що сприятиме підвищенню інвестиційної активності, розвитку та покращенню фінансового стану суб'єктів господарювання.

5. Ефективна політика управління державним боргом, спрямована на максимально ефективно використання залучених коштів, своєчасне погашення заборгованості.

6. Попередження втрати банками платоспроможності шляхом виявлення проблем функціонування та зниження платоспроможності на ранніх етапах.

7. Підвищення довіри населення до банківської системи та стимулювання заощаджень шляхом підтримання низького рівня інфляції та встановлення привабливих процентних ставок.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV, станом на 17.06.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Про основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки: Постанова Правління НБУ від 18.08.2015 року № 541. URL: zakon.rada.gov.ua/go/v0541500-15
3. Гроші та кредит: підруч. 6-те вид. перероб. і доп. / за заг. ред. М. І. Савлука. Київ: КНЕУ, 2011. 598 с.
4. Грошово-кредитна та фінансова статистика НБУ. Офіційний сайт Національного банку України (липень 2018 року) URL: <http://www.bank.gov.ua>
5. Запаранюк Т. В. Теоретичні засади визначення сутності грошово-кредитної політики у системі монетарного регулювання економіки // Вісник Тернопільського нац. екон ун-ту. 2013. № 12. С. 36–43.
6. Річний звіт 2017. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71165707>
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/nbu/refinance/>
8. Свеженцев О. О. Грошово-кредитна політика як елемент економічної безпеки держави: аналіз стратегії Національного Банку України // Регіональна, галузева та суб'єктна економіка України на шляху до євроінтеграції: тези доп. IX Міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУБА, 2017. Ч. I. С. 83–85.
9. Швайко М. Л. Особливості грошово-кредитної політики України в сучасних умовах // Соціальна економіка. 2016. № 1. С. 82–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2016_1_12

*Корнієнко Тетяна Олександрівна,
викладач кафедри фінансів,
обліку та економічної безпеки,*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДІАГНОСТИКА ЙМОВІРНОСТІ НАСТАННЯ БАНКРУТСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах політичної й економічної нестабільності діяльність вітчизняних підприємств ускладнюється різними кризовими ситуаціями, наслідком яких може стати зниження рівня фінансово-економічної безпеки, неспроможність або банкрутство. Одним із ключових елементів оцінки та формування належного рівня фінансово-економічної безпеки є своєчасна діагностика ймовірності настання банкрутства підприємства, що дасть змогу виявити фактори, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники його

роботи, прийняти рішення про фінансову стійкість підприємства, а також визначити рівень його платоспроможності. Основним завданням діагностики банкрутства є вчасне виявлення стратегічних проблем підприємства, ідентифікація можливості фінансової кризи, аналіз причин, що її зумовлюють, та розробка антикризових заходів [1, с. 88; 2, с. 90]. Системи прогнозування банкрутства, розроблені іноземними і вітчизняними науковцями, включають в себе декілька ключових показників, які характеризують фінансовий стан підприємства. На їх основі, розраховується комплексний показник імовірності банкрутства [3].

Проведемо оцінку рівня фінансово-економічної безпеки підприємств за моделлю Z-рахунку Е. Альтмана (рис. 1, за даними [2]).

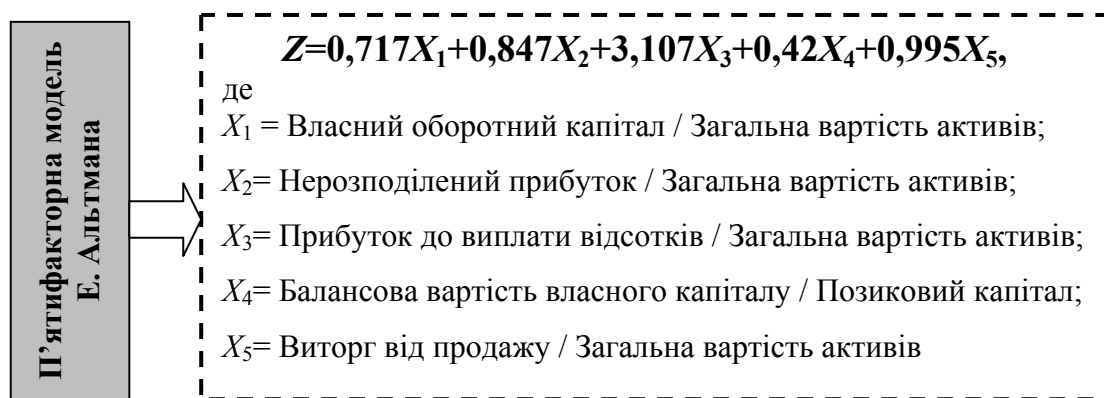

Рис. 1. Розрахунок ймовірності банкрутства за моделлю Е. Альтмана *

Точність прогнозування банкрутства за цією моделлю в межах однорічного періоду досягає 95%, двох років – 83%. Якщо $Z < 1,23$, то це означає високу ймовірність банкрутства, тоді як значення $Z > 1,23$ свідчить про малу його ймовірність [1].

Результати розрахунків інтегрального показника Z-рахунку за 2012–2016 рр. для ряду вітчизняних підприємств наведено у табл. 1 (обчислено на основі даних річних фінансових звітів підприємств за 2012–2016 рр.). З табличних даних видно, що протягом усього періоду аналізу фінансово-економічної діяльності підприємств діагностувати незадовільний стан розвитку безпеки можна лише для ТОВ «Агровіт» (розрахункове значення Z-рахунку для якого дає підстави для висновку про ймовірність настання банкрутства) та для ТОВ АФ «Теуча», яке, перебуваючи у 2015 р. у зоні загрози банкрутства, за підсумками 2016 р. потрапило до зони підприємств, які є фінансово стійкими. Решта підприємств протягом 2012–2016 рр. працювали в умовах відсутності загрози банкрутства. На зниження значення інтегрального показника вплинуло, перш за все, суттєве зменшення прибутку до оподаткування, оскільки відношення цього показника до активів має найбільшу вагу (3,107) в моделі Альтмана [4].

**Діагностика ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств
за моделлю Альтмана***

Підприємство	2012 р.	2013р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Середнє значення
1. ФГ АФ «Базис»	4,340	4,752	3,149	3,163	6,740	4,429
2. ТОВ «Агроплант»	5,939	4,627	1,713	4,493	4,942	4,343
3. ТОВ «Уманьхімагро»	6,248	8,560	12,341	5,079	4,922	7,43
4. ТОВ «Берестівець»	42,077	4,046	43,643	66,642	15,518	34,385
5. ТОВ «Новий Світ-Агро»	5,423	6,929	5,425	6,565	15,938	8,056
6. ДП АФ «БАЙС АГРО»	3,650	3,175	2,928	2,447	3,566	3,153
7. ТОВ АФ «Текуча»	6,763	3,403	11,297	0,519	3,914	5,179
8. КСП «Родниківка»	2,903	3,152	3,811	7,343	7,350	4,912
9. ТОВ «Агровіт»	0,829	-1,182	2,198	-1,431	2,172	0,517
10. ТОВ «АГРАРІЙ СВПП»	2,921	5,814	2,170	2,208	3,216	3,266

Критичне значення Z-рахунку необхідно сприймати лише як сигнал можливої фінансової небезпеки, після отримання якого потрібно терміново проводити поглиблений аналіз причин незадовільного фінансового стану й розробляти заходи щодо їх усунення.

При використанні моделі діагностики банкрутства вітчизняних підприємств було виявлено ряд недоліків (рис. 2, власна розробка автора).

Доцільно зазначити, що фінансові показники та інтегральні індикатори ймовірності банкрутства є лише наслідками перебування вітчизняних підприємств у зоні нестійкого фінансового стану. Тому важливим, на наш погляд, є визначення внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на стійкість діяльності суб'єктів господарювання.

До зовнішніх факторів впливу слід віднести політичну нестабільність у країні, погіршення соціально-економічної ситуації, недосконалість законодавчої системи, непередбаченість природних катаклізмів з тяжкими економічними наслідками, відсутність у країні дієвого інституту банкрутства. До внутрішніх факторів впливу відносимо значні прорахунки в організації праці, неефективність використання інструментарію управління підприємствами, несвоєчасну реакцію на зміни в ринковому середовищі, збільшення різних видів заборгованості, недосконалу систему стратегічного планування і розвитку підприємств, нерегулярність і недостатність застосування в підприємствах доступних засобів діагностики ймовірності настання банкрутства [5].

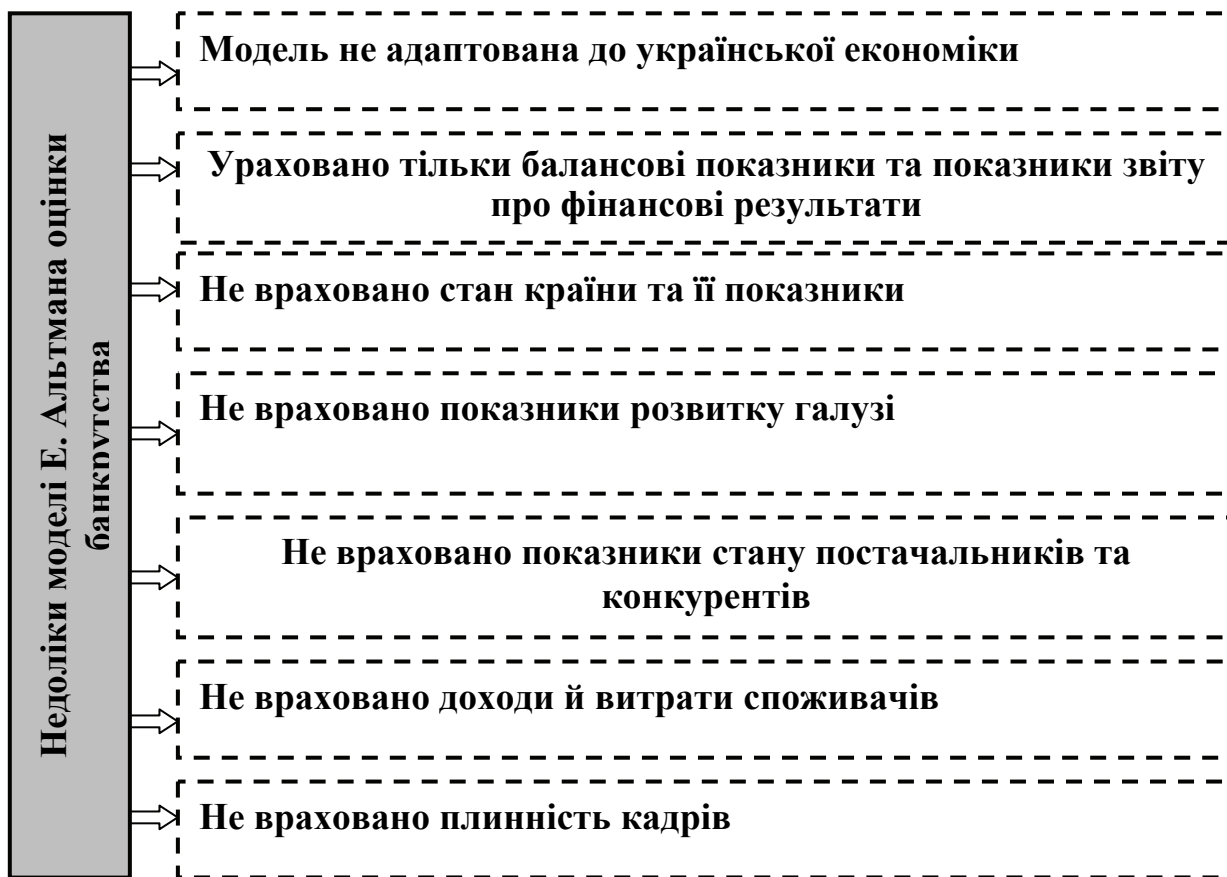

Рис. 2. Недоліки моделі Е. Альтмана діагностики банкрутства вітчизняних підприємств

З урахуванням постійного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на рівень фінансово-економічної безпеки та на ймовірність неплатоспроможності суб'єктів господарювання, рекомендуємо здійснювати комплексне оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки із використанням не лише фінансових показників, а й техніко-технологічних, кадрових, інформаційних та показників майнового стану підприємств.

Список використаних джерел

1. Глушук О. М. Зарубіжні методи аналізу ймовірності банкрутства неплатоспроможного підприємства // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2011. № 21. С. 87–95.
2. Рзаєва Т. Г., Стасюк І. В. Порівняльна характеристика вітчизняної і зарубіжної методик визначення ймовірності банкрутства підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 4. С. 89–93.
3. Пашнюк Л. О. Економічна безпека підприємства: сутність, складові та чинники забезпечення // Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 22. С. 48–50.
4. Корнієнко Т. О. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства // Розвиток національної економіки на інноваційній основі: тенденції та перспектив: кол. монографія / за ред. П. Ю. Курмаєва, М. А. Слатвінського. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2015. С. 86–90.

5. Пономаренко Т. В. Прогнозування імовірності банкрутства в контексті оцінювання економічної стійкості підприємства // Економічний аналіз. 2016. № 2. С. 160–168.

*Кравцова Анастасія Ігорівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Споживче кредитування як один із видів банківського кредиту займає важливе місце в соціально-економічному розвитку країни, відіграє суттєву роль в задоволенні потреб та підвищенні життєвого рівня населення. Шляхом споживчого кредитування фізичні особи мають можливість реалізувати свої бажання щодо забезпечення потреб, на які в певний момент мають недостатньо коштів, а банківські установи при наданні споживчих кредитів отримують економічну вигоду. Макроекономічна роль споживчого кредитування полягає в стимулюванні платоспроможного попиту населення на товари народного споживання та послуги, що, своєю чергою, стимулює зростання обсягів їх виробництва.

Проблемам споживчого кредитування населення науковцями приділена належна увага. Значний внесок у дослідження споживчого кредитування зробили Н. Бондаренко, В. Вовк, О. Вовчак, В. Міщенко, А. Мороз, М. Олексієнко, М. Савлук та ін. Ними проведена значна робота щодо дослідження теоретико-методичних аспектів споживчого кредитування. Проте залишаються невирішеними питання своєчасного та повного інформаційного забезпечення населення щодо споживчого кредитування, спрощення технології надання споживчих кредитів та підвищення їх якості.

Споживче кредитування є найбільш поширеним у світі видом банківського кредитування, за рахунок чого забезпечуються грошовими коштами споживчі потреби населення. На сьогодні не існує єдиного наукового підходу до визначення поняття «споживчий кредит».

М. Туган-Барановський вказував, що споживчий кредит слугує споживчим потребам особи, яка кредитується [1, с. 306]. Сучасні економісти дають схоже визначення. На думку А. Мороза та М. Савлука, споживчим є кредит, який спрямований на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання [2, с. 113]. Вони акцентують, що споживчі кредити надаються фізичним особам - громадянам України тільки в національній валюті

[2, с. 242]. Однак Я. Чайковський, досліджуючи сутність поняття «споживче кредитування», зазначає, що, на думку деяких економістів, споживчий кредит може надаватись як фізичним, так і юридичним особам. Так, І. Лазепко вважає, що споживчий кредит надається юридичним чи фізичним особам на споживчі цілі [3, с. 481].

Більшість сучасних вчених (О. Бондарь [4, с. 5], Б. Івченко [5, с. 482], С. Кудряшов [6, с. 5] та ін.) схилиються до думки, що споживче кредитування - це надання споживчих кредитів населенню. Однак якщо С. Кудряшов визначає споживчий кредит як один із видів банківського кредиту, то О. Бондарь зауважує, що споживчий кредит – це надання державою, підприємствами, кредитними інститутами і окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формі) [4, с. 5].

На думку Л. Галяєвої та Л. Гаряги, до банківських споживчих кредитів слід відносити будь-які види кредитів, що надаються банками населенню самостійно або через посередників (організації сфери торгівлі), зокрема кредити на придбання товарів тривалого користування, іпотечні кредити, кредити на невідкладні потреби, на освіту, надання послуг та на інші потреби з допомогою необхідного додаткового фінансування на умовах повернення, платності, забезпеченості та, як правило, цільового використання [7, с. 187].

Характерними рисами споживчого кредитування є надання його на споживчі потреби на засадах поступового повернення і, як правило, з виплатою відсотка за користування кредитними коштами.

Визначення поняття «споживчий кредит» дається у Законах України «Про споживче кредитування» [8], «Про банки і банківську діяльність» [0] та «Про захист прав споживачів» [9]. Причому у Законі України «Про споживче кредитування» споживчий кредит визначається як грошові кошти, надані споживачу для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [8]. Тобто вищезазначеним Законом ігнорується товарна форма споживчого кредиту. Отже, споживчий кредит як економічна категорія є сукупністю відносин, пов'язаних із рухом капіталу між кредитором та позичальником - фізичною особою-резидентом у товарно-грошовій формі (в національній валюті) на умовах забезпеченості, поверненості, терміновості, платності та цільової спрямованості.

О. Вовчак та О. Антонюк виділяють 7 етапів розвитку споживчого кредитування в Україні [0, с. 149-152]. На їх думку, з 2017 року слід виділити восьмий етап розвитку споживчого кредитування в Україні (табл. 1, складено автором за [0]).

Динаміка розвитку споживчого кредитування в Україні за період 2005-2017 рр. та до серпня 2018 рр. включно показана на рис. 1 (за даними [0]). Дані рисунку свідчать, що за період 2005–2008 рр. спостерігалось стрімке зростання темпів споживчого кредитування населення банківськими установами: з 35 659 млн грн у 2005 році до 280 490 млн грн у 2008 році (максимальний показник за досліджуваний період). З 2009 року кредитування фізичних осіб почало поступово зменшуватися до 187 629 млн грн у 2012 році,

що пов'язано з наростанням кризових явищ в економіці, погіршенням платоспроможності населення, зростанням безробіття.

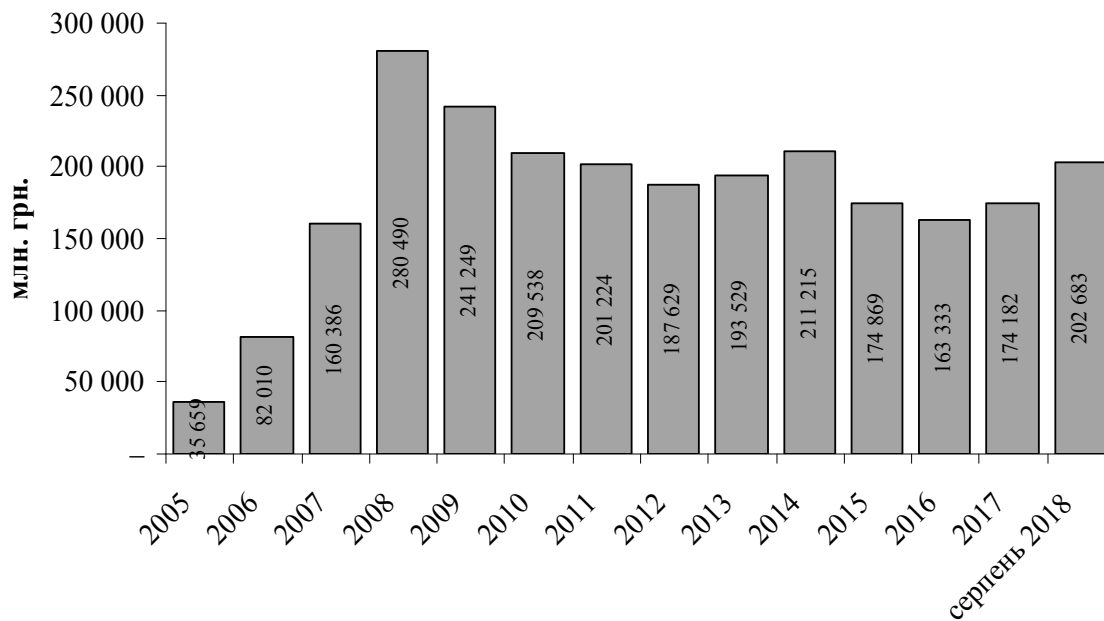
Таблиця 1

Етапи розвитку споживчого кредитування в Україні

Етап	Характерні риси
I етап. Зародження (1991-1995 рр.)	Відбуваються глобальні зміни в економіці, становлення банківської системи в умовах гіперінфляції, зростання безробіття та зменшення доходів населення, що не дає можливості розвитку споживчого кредитування
II етап. Становлення (1995-2000 рр.)	Повільна стабілізація економіки, становлення ринку споживчих кредитів в умовах високих кредитних ставок, співпраця комерційних банків з великими торговельними мережами («Епіцентр К», «Фокстрот», «Ельдорадо») з метою нарощення кредитного портфеля
III етап. Активізація (2000-2005 рр.)	Активізація надання споживчих кредитів, спрощення процедури кредитування фізичних осіб, збільшення пропозиції кредитних продуктів, з 2003 року – можливість надання фізичним особам кредитів у валюті
IV етап. Кредитний бум (2005-2008 рр.)	Подальше зростання обсягів споживчого кредитування, часті зміни умов кредитування за стрімкого зростання місткості ринку споживчих товарів та послуг, розповсюдження кредитів на всі напрями споживання (автомобілі, побутова техніка, кредити готівкою, карткові), відсутність перевірок кредитоспроможності позичальників. Темпи зростання кредитів перевищують темпи зростання доходів населення. Зростання рівня боргів з 6% у 2004 році до 44% у 2008 році [0]
V етап. Криза (2008-2010 рр.)	Скорочення з 2009 року кількості споживчих кредитів через світову фінансово-економічну кризу та девальвацію гривні. Активізація роботи з повернення проблемних кредитів, кількість яких стрімко зростає. Високі кредитні ставки, короткий термін споживчого кредитування, ретельна перевірка кредитоспроможності позичальника, жорсткі вимоги до позичальників - фізичних осіб
VI етап. Відновлення (2010-2014 рр.)	Активізація споживчого кредитування, скорочення проблемної заборгованості за споживчими кредитами, велика увага з боку банків до мінімізації кредитних ризиків, збільшення обсягів кредитування в національній валюті
VII етап. Криза. Нова хвиля (2014-2016)	Зниження рівня кредитної заборгованості населення щодо ВВП, збільшення суми проблемних боргів. Через перерахунок залишків заборгованості за кредитами у валюті, зумовлений зміною валютного курсу, частка споживчих кредитів у кредитному портфелі банку зростає
VIII етап. Зростання (2017-дотепер)	Збільшення обсягів споживчого кредитування: у 2017 році приріст чистих споживчих кредитів у гривні склав 42%. Рівень доларизації кредитів фізичних осіб зменшився з 25,6% до 13,7% [0]

Для 2013–2014 років характерним є відновлення ринку споживчого кредитування. Про це свідчить збільшення на майже 10% обсягів кредитування

фізичних осіб банківськими установами: з 187 629 млн грн у 2012 році до 211 215 млн грн у 2014 році. Проте у 2015–2016 роках спостерігалось падіння рівня банківського кредитування фізичних осіб в 1,3 раза. З 2017 року починається черговий етап зростання вітчизняного ринку споживчих кредитів.

роки

Рис. 1. Динаміка надання споживчих кредитів в Україні в 2005 - 2018 рр.

Серед проблем, які існують на ринку споживчого кредитування, слід виділити такі: недосконалість законодавства в частині регулювання ринку, оманлива реклама, кредитна посередництво, нав'язування додаткових та супутніх послуг, різні вимоги до кредиторів - банків та небанківських установ та різний рівень відповідальності. Розкриття інформації про умови надання кредиту в Україні є неналежним, вона часто не надається у письмовому вигляді згідно з законодавством. Протягом строку дії договору можливим є внесення змін до істотних умов договору з боку надавача коштів. При укладанні договорів позичальникам часто не розкривається рівень реальної процентної ставки.

Економічна ситуація в країні справляє прямий вплив на стан ринку споживчого кредитування. Необхідно створити механізм споживчого кредитування, який забезпечить захист прав та законних інтересів як споживачів, так і надавачів споживчих кредитів. Обов'язком кредиторів повинно стати проведення оцінки кредитоспроможності позичальника з метою зниження банківських ризиків. В рекламі кредитного продукту слід надавати інформацію про всі витрати споживача, пов'язані із кредитом.

З метою скорочення проблемної заборгованості банківські установи повинні відмовитися від агресивної кредитної політики при наданні споживчих кредитів.

Список використаних джерел

1. Туган-Барановський М. І. Основи політичної економії. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 628 с.
2. Банківські операції: підруч. / А. Мороз та ін.; за заг. ред. А. Мороза. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2008. – 608 с.
3. Гроші та кредит: підруч. 5-тє вид., без змін / М. І. Савлук та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. Київ: КНЕУ, 2008. 744 с.
4. Бондарь О. П. Кредитування населення на споживчі потреби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит». Київ, 2007. 19 с
5. Івченко М. Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні // Економічна правда. 2010. № 2. С. 6–8.
6. Кудряшов С. В. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит». Ірпінь, 2007. 19 с.
7. Галяєва Л. Є., Гаряга Л. О. Проблеми розвитку банківського споживчого кредитування в Україні та Росії // Вісник Університету банківської справи НБУ. 2010. № 3(9). С. 186–190. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/VUbsNbU/2010_3/VUBSNBU9_p186-p190.pdf
8. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 р. № 1734-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
9. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII, станом на 10.06.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
10. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III, станом на 28.08.2018 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/>
11. Вовчак О. Д., Антонюк О. І. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку в умовах фінансово-економічної нестабільності // Європейські перспективи. 2016. Вип. 2. С. 148–157.
12. Офіційний сайт Національного банку України. Статистичні випуски. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publ_ish/category?cat_id=57420
13. Огляд банківського сектору. Вип. 6. Лютий 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=64628171>
14. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>

*Кундіров Віталій Сергійович,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Одним із найважливіших факторів економічного стану кожної держави є високий рівень розвитку фінансового ринку. Українська економіка потребує дієвого механізму залучення інвестицій для подальшого розвитку. Але відсутність системності в проведенні реформ, неузгодженість методів керування й організації діяльності ринкових інститутів, недоліки законодавчого забезпечення погано впливають на стан фінансового ринку країни. Важливим для подальшого розвитку ефективного фінансового ринку України, є дослідження досвіду використання механізмів і принципів його організації в країнах з трансформаційною економікою. Розвиток глобалізаційних процесів, динамічність економічних відносин, як внутрішніх, так і зовнішніх, зумовлюють потребу подальшого вивчення особливостей формування фінансового ринку, структури його регулювання в країнах з економікою трансформаційного типу.

Державне регулювання ринку фінансових послуг з метою забезпечення державної фінансової безпеки набуває особливого значення в умовах його інформатизації та глобалізації, збільшення асортименту фінансових послуг і різноманіття їх виробників. Це особливо важливо в українських умовах, де клієнтами цього ринку досі були в основному юридичні, а не фізичні особи [3, с. 2]. В основі ефективної діяльності фінансового ринку лежать чітко розроблені засади державного регулювання відносин між його учасниками. Держава визначає і контролює правові основи ринкових відносин, встановлює базові правила економічних стосунків учасників ринку шляхом законодавчого регулювання і встановлення правил ліцензування їх професійної діяльності, емісії та обігу цінних паперів, захисту прав інвесторів [2, с. 18].

Фінансовому ринку, як і будь-якому явищу, об'єкту, притаманні сутність, форма і зміст, тлумачення яких дозволить внести ясність щодо визначення пріоритетності підходів до дослідження та їх специфіки. Сутність фінансового ринку має відображати те основне на ньому, що зумовлено сукупністю зв'язків, взаємодією та внутрішніми законами, які визначають загальні риси та тенденції розвитку ринку. Тобто сутність ринку насамперед розкривається через відносини, на яких ґрунтується інституційний підхід. Ринок є впорядкованою системою елементів, якими виступають його професійні учасники, вони ж на сучасному етапі є визначальною стороною ринку, отже інституційний підхід засновано на змісті фінансового ринку. Спосіб існування ринку (або його внутрішня організація) проявляється через механізми його функціонування, що визначається такою філософською категорією, як форма. Форма ринку є

основоположною у технологічному підході до його визначення. Форма та зміст фінансового ринку характеризуються відносною єдністю, при цьому зміст (учасники) представляє динамічний бік ринку, а форма (ринкові механізми) наповнює усю систему стійкими зв'язками. У результаті наростання невідповідності форми та змісту відбувається виникнення нових форм, що відповідають розвитку змісту [4, с. 161].

Великою проблемою, що знижує ефективність регулювання ринку фінансових послуг в Україні, є відсутність належного співробітництва та нечіткий розподіл повноважень між регуляторами ринків фінансових послуг. Це зумовлено, перш за все, недосконалою законодавчою базою, яка не визначає чіткого розмежування сфер впливу кожного з регуляторів та передбачає дублювання регулятивних повноважень. Через прийняття великої кількості нормативно-правових актів, які не завжди узгоджувалися, постійно зменшувався рівень ефективності регулювання цього сектору [1, с. 170].

Шляхом застосування потужних інструментів регулювання інвестиційної, інноваційної політики та сприяння розвитку окремих галузей і сфер діяльності держава спроможна покращити динамічні аспекти основних макроекономічних показників та оптимізувати структуру ВВП країни. Належний рівень державного регулювання ринку фінансових послуг буде забезпечений лише за умови ефективного функціонування його механізму.

Список використаних джерел

1. Аслан О. В. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг // Наук. вісник ЧДІЕУ. 2013. № 2 (18). С. 167–172.
2. Гарбар Ж. В. Форми та інструменти державного регулювання фінансового ринку // Економіка та держава. 2014. № 10. С. 18–21.
3. Денисюк О. В. Механізми державного регулювання банківської сфери в інтересах забезпечення фінансової безпеки України // Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 2 (48). С. 58–62.
4. Сьомченков О. А. Сучасна концепція сутності та структура фінансового ринку // Наук. вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 9. Ч. 2. С. 160–165.

*Лукашук Максим Валерійович,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківської
справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку економіки України від здатності банківської системи задовольняти потреби суб'єктів господарювання необхідними грошовими ресурсами значною мірою залежить перспектива подальшого зростання економіки країни. Банківські установи як основні суб'єкти на грошово-кредитному ринку мають можливість залучати тимчасово вільні грошові кошти та спроможні ефективно використовувати акумульовані ресурси для задоволення фінансових потреб реального сектору економіки з метою забезпечення безперервності кругообігу капіталів підприємств.

Водночас поєднання наслідків світової фінансово-економічної кризи, несприятливих політичних та військових подій, скорочення виробництва, інфляційний тиск на економіку та зниження інвестиційної активності є серйозним випробовуванням банківської системи та економіки в цілому на міцність, яке суттєво послабило вітчизняний банківський сектор та значно ускладнило умови його функціонування. Внаслідок процесів фінансової глобалізації відбувається значне посилення впливу фінансово-кредитних інститутів на реальний сектор економіки країни. Насамперед це стосується кредитування суб'єктів господарювання, яке відіграє ключову роль у розвитку економіки кожної країни. Не винятком в цьому є й економіка України, підприємства реального сектору якої зазнають фінансових складнощів та не в змозі самостійно їх подолати.

Ефективне кредитування на сьогодні – це одне з найважливіших і найактуальніших завдань банківської системи України. У зв'язку з цим гостро стала проблема наукового осмислення нових явищ у сфері кредитування, розуміння їх змісту, природи й сутності, розробки ефективних схем і технологій кредитного процесу та їх використання на практиці.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану і динаміки кредитної діяльності банків, виявлення проблем та перспектив розвитку банківського кредитування в Україні.

Кредит є універсальним інструментом розподілу й перерозподілу національного доходу, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів,

вирівнювання рівнів рентабельності підприємств за рахунок переливу капіталів що сприяє прогресивним структурним зрушенням у національній економіці [7, с. 22]. Банківське кредитування є важливим джерелом одержання прибутків банківського сектору, а також виступає одним з головних джерел фінансування діяльності підприємств у ринковій економіці.

Правильна організація банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями, належне забезпечення оперативною та достовірною інформацією є основою фінансової стабільності й ринкової стійкості комерційних банків [3, с. 73]. З метою забезпечення організації ефективної кредитної діяльності комерційні банки розробляють власну кредитну політику та впроваджують практичні механізми її реалізації. Тому однією з найважливіших задач управління кредитною діяльністю є формування та аналіз кредитного портфеля комерційного банку.

Сучасне банківське кредитування в Україні перебуває під впливом процесів фінансової глобалізації, відбувається в умовах банківської кризи та супроводжується високими ризиками й асиметрією інформації, яка характеризується відсутністю повноти і достовірності, необхідної для оцінки кредитоспроможності позичальників інформації про чинники, що впливають на діяльність підприємств різних секторів економіки, а також недосконалістю фінансово-кредитних інструментів. На думку вітчизняних дослідників, банківські кредити для багатьох українських підприємств сьогодні не є доступними, тому питання функціонування та вдосконалення вітчизняної системи кредитування корпоративних структур мають велике значення та вимагають постійного розвитку і вдосконалення [2, с. 231].

У 2014–2017 рр. у банківському секторі України панувала найбільш глибока криза за часи його існування, внаслідок чого кількість банків стрімко скоротилась. Станом на 01.01.2014 р., до початку цієї кризи, в Україні налічувалося 179 банківських установ. Упродовж 2014–2017 рр. НБУ визнав неплатоспроможними 97 банків і вже станом на 01.01.2018 р. їх кількість становила 82 од. При цьому скорочувалась чисельність банків як з вітчизняним, так і з іноземним капіталом (рис. 1, за даними [5]).

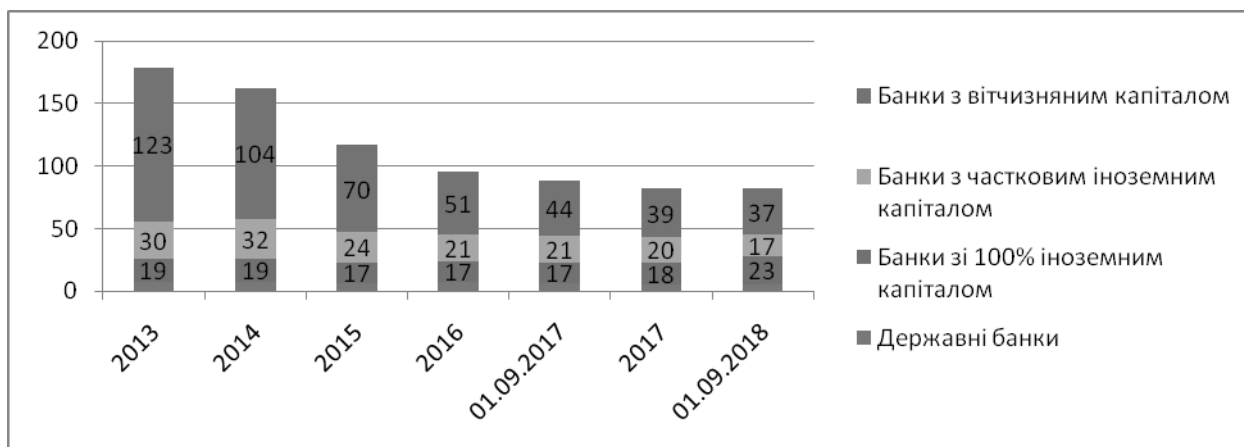

Рис. 1. Динаміка кількості банків в Україні в 2013–2018 рр.

У результаті «очистки» НБУ відбулося перезавантаження банківської системи України. З одного боку, очищення банківського сектору України від проблемних, непрозорих, недостатньо капіталізованих банків є об'єктивною необхідністю і передумовою економічного відновлення. Проте в Україні цей процес відбувається у несприятливих умовах, що характеризуються незавершеним збройним протистоянням та макроекономічними негараздами. З іншого боку, скорочення частини працюючих банків є наслідком загальноекономічної дестабілізації, що певною мірою її посилює, адже втрати клієнтів збанкрутілих банків погіршують їх фінансовий стан та ділові очікування.

В 2018 році спостерігається поживлення інтересу іноземних інвесторів до українських банків: за 8 місяців 2018 року кількість банків з іноземним капіталом збільшилась на 5%, або на 2 од.

Незважаючи на банківську кризу та виведення з ринку більше половини банків, загальний обсяг активів вітчизняних банків протягом 2012–2017 рр. зріс на 206 639 млн грн (18,3%) і станом на початок 2018 року становив 1 333 831 млн грн, зокрема за 2017 рік обсяг активів збільшився на 77 532 млн грн (6,1%). Найбільшу частку активів займають кредити, надані клієнтам, частка яких станом на 31.12.2017 р. становила 77,7%, оскільки кредитування є однією з головних специфікацій банківського сектору (табл. 1, за даними [5]).

Таблиця 1

Динаміка та структура кредитних портфелів комерційних банків України у 2015–2017 рр.

Показники	Абсолютні значення			Відхилення 2017 / 2016	
	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	Абсолютні	Відносні, %
Активи, млн грн	1 254 385	1 256 299	1 333 831	77 532	6,1
Кредити, млн грн	1 009 768	1 005 923	1 036 745	30 822	3,1
Частка кредитів у активах, %	80,5	80,1	77,7	-2,4	-
Кредити, надані юридичним особам, млн грн	834 057	848 538	865 971	17 433	2,1
Частка кредитів, наданих юридичним особам, %	82,5	84,4	83,5	-0,9	-
Кредити, надані фізичним особам, млн грн	175 711	157 385	170 774	13 389	8,5
Частка кредитів, наданих фізичним особам, %	17,5	15,6	16,5	0,9	-
Кредити, надані в іноземній валюті, млн грн	589 152	519 857	490 407	-29 450	-5,7
Частка кредитів, наданих в іноземній валюті, %	58,3	51,7	47,3	-4,4	-

Загалом обсяг наданих банківських кредитів в Україні протягом 2012–2017 рр. збільшився на 221 418 млн грн (27,2%), зокрема протягом 2017 року – на 30 822 млн грн (3,1%), при цьому частка кредитів у структурі активів скоротилася на 2,4%, що пояснюється оздоровленням кредитних портфелів банків (скороченням знецінених кредитів, збільшенням якісних кредитів), зростанням у структурі активів частки ОВДП через докапіталізацію державою ПАТ КБ «Приватбанк» шляхом внесення до статутного капіталу банку ОВДП на загальну суму 36 332 млн грн.

Корпоративний кредитний портфель комерційних банків представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в національній валюті. Згідно за даними табл. 1, спостерігається зростання обсягу виданих кредитів юридичним особам, зокрема протягом 2017 року українськими банками було надано на 17 433 млн грн кредитів більше, ніж у попередньому році.

Зменшення частки кредитів в іноземній валюті свідчить про виважений підхід банків до кредитування в іноземній валюті, яке несе в собі підвищений ризик неповернення кредиту через постійні коливання курсів валют, а також про ефективність заходів НБУ з обмеження валютного кредитування. Якщо розглядати кредитування в іноземній валюті за структурою власності банків, то такі кредити домінують у банках з іноземним капіталом, державні же банки та банки з приватним капіталом здебільшого кредитували у національній валюті.

Основною причиною вагомого зростання обсягів кредитування за зменшення кількості банків стала значна девальвація національної валюти, що, своєю чергою, відобразилося на збільшенні залишків за кредитами у гривневому еквіваленті. Водночас відбувалось і загальне падіння платіжної дисципліни позичальників, викликане девальвацією та погіршенням ділової активності, що призвело до стрімкого погіршення якості обслуговування кредитів. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, неухильно зростає. Якщо станом на 01.01.2014 р. цей показник загалом у банківській системі становив 7,7%, то на 01.01.2018 р. він зріс до рівня 54,5% (здебільшого за рахунок перекваліфікації кредитів ПАТ КБ «Приватбанк» після його націоналізації).

Наслідком банківської кризи в Україні стала обережна кредитна поведінка банків – вони неохоче кредитують корпоративних клієнтів через їх незадовільну платіжну дисципліну та загальний несприятливий для кредитування стан економіки. А поточний високий рівень відсоткових ставок банків і відсутність єдиного реєстру кредитних історій наразі відлякує навіть надійних позичальників корпоративного сектору [6, с. 49].

Несприятливим для активізації кредитування в сучасних умовах є підхід банків, що мають надлишкову ліквідність, які спрямовують вільні кошти на придбання ОВДП та депозитних сертифікатів НБУ. Якщо відповідні інвестиції станом на 01.01.2016 р. по банківській системі становили 201 520 млн грн, то на 01.01.2018 р. ця сума зросла понад удвічі до рівня 425 803 млн грн.

Замість того, щоб кредитувати реальний сектор економіки, банківські установи віддають перевагу більш надійному, на їх погляд, кредитуванню

дефіциту державного бюджету. Це посилює негативні тенденції у сфері виробництва та суттєво звужує базу зростання ВВП у країні.

Отже, на сучасному етапі економічного розвитку одним з важливих шляхів виходу України з кризового стану є удосконалення та подальший розвиток банківського кредитування. Підвищення ефективності банківського сектору країни – одна з актуальних, гострих і складних проблем [4, с. 76]. Одним із можливих варіантів активізації кредитування реального сектору може бути створення механізму рефінансування надійних системних банків з метою подальшого спрямування цих коштів підприємствам реального сектору економіки. Для цього необхідним є розроблення на рівні НБУ переліку індикаторів ефективності та механізму контролю реалізації структурного рефінансування, а ключовим принципом його реалізації має стати залежність обсягів і вартості кредитів, наданих НБУ банкам, від обсягів та якості кредитів, що надаються банками підприємствам реального сектору економіки.

Ще одним із варіантів поживлення кредитування є розширення міжнародних програм кредитування комерційних банків (таких, наприклад, як спільні програми між АТ «Укресімбанк», ПАТ «Ощадбанк», ПАТ «ОТП Банк» та інших зі Світовим банком, ЄБРР, ЄІБ, НУФ та іншими міжнародними фінансовими організаціями), що дозволить знизити ціну кредитних ресурсів для позичальників та, як результат, привернути увагу до кредитування надійних великих корпоративних клієнтів.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Кужелев М. Інноваційні методи кредитування корпоративного сектору економіки в умовах динамічного зовнішнього середовища // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках черноморского экономического сотрудничества. 2012. № 8. С. 231–235.
3. Рогожнікова Н. В. Основні тенденції банківського кредитування в сучасних умовах фінансово-економічної кризи // Фінансовий простір. 2015. № 3 (19). С. 72–77.
4. Сергєєва О. С., Тищенко М. О. Проблеми кредитної діяльності банківської системи України // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 3 (08). С. 317–321.
5. Основні показники діяльності банків за 2012-2018 рр. URL: <https://beta.bank.gov.ua/statistic/nbustatreport/supervision-stat#1>
6. Власюк О. С. Банківська криза в Україні: втрати, помилки та пріоритети посткризового відновлення // Стратегічні пріоритети. 2017. № 2 (43). С. 45–61.
7. Владичин У. В. Банківське кредитування: навч. посіб. / за ред. С. К. Реверчука. Київ: Атіка, 2008. 648 с.

*Мединська Тетяна Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

Іноземний досвід функціонування різних просторових форм організації бізнесу засвідчує суттєвий позитивний вплив останніх на національне соціально-економічне становище, покращення виробничої структури, динаміку ринку праці та капіталу, а також підвищення конкурентоспроможності регіонів, у тому числі депресивних [1, с. 73].

На відміну від України, де досвід створення і функціонування вільних економічних зон (ВЕЗ) засвідчив факт перебільшення можливостей зазначених просторових форм організації бізнесу, популярним та привабливим місцем інвестування та здійснення експортно-імпортних операцій у ВЕЗ є ліберальна Грузія. Насамперед, це зумовлено такими факторами: відсутність жорстких правил валютного контролю, наявність режимів вільної торгівлі з низкою європейських та інших розвинених держав, відсутність корупції, прозорі умови ведення бізнесу, незначна кількість податків – законодавством країни передбачено сплату лише шести податків, знижені ставки податків, невеликий перелік ліцензій та дозволів для започаткування й ведення бізнесу, спрощені адміністративні процедури, підписана угода про Асоціацію з ЄС.

Податкове законодавство Грузії регламентує низку стимулів для ведення бізнесу підприємствами, зареєстрованими у вільних індустріальних зонах (ВІЗ), зокрема: звільнення від сплати податку на нерухомість; звільнення товарів, що вводяться на територію ВІЗ, від оподаткування ПДВ та сплати мита; часткове звільнення від оподаткування корпоративним податком; відсутність обмежень щодо репатріації капіталів.

Загалом компанії, зареєстровані у ВІЗ, застосовують режими оподаткування, які передбачають уникнення подвійного оподаткування між Грузією та іншими країнами. Відтак, правила щодо оподаткування дивідендів, відсотків та інших платежів застосовуються для таких підприємств на загальних засадах. Разом з тим платежі в межах ВІЗ можуть здійснюватись у будь-якій валюті за відсутності валютного контролю та торговельних бар'єрів або квот. Ведення більшості операцій на території ВІЗ не потребує ліцензування чи отримання спеціальних дозволів, інші проходять відповідні процедури за спрощеною системою [2].

Завдяки комплексній державній підтримці малого та середнього бізнесу, значних успіхів у покращенні середовища здійснення підприємництва досягла Польща [3]. На сьогодні в країні існує 14 особливих (вільних) економічних зон (далі – ОЕЗ; загальна площа майже 16 тис. га), реально діють 11 зон.

У межах ОЕЗ Польщі діє так звана регіональна програма сприяння, яка передбачає надання певних податкових пільг підприємствам, які:

1) залучили нові інвестиції. У такому випадку при розрахунку розміру пільги за основу береться максимальний розмір допомоги при інвестиційних затратах, визначення та розрахунок яких затверджено розпорядженням Ради міністрів Польщі. Обов'язковою умовою отримання зазначеної пільги є інвестування власного капіталу інвестором в розмірі не менше 25% від загального обсягу інвестиційних затрат (мінімальний розмір інвестицій – 100 тис. євро).

2) створили нові робочі місця. Основою розрахунку суми пільги є дворічні затрати підприємства на оплату праці нових працівників. При цьому обсяг допомоги може змінюватись відповідно до розміру підприємства – 50% від капітальних вкладень для великих підприємств, 60% – для середніх та 70% – для малих підприємств [4].

Державні податкові преференції передбачені законодавством і для резидентів індустріальних парків Республіки Білорусь. Зокрема, це:

– пільгове оподаткування за формулою «10+10», що передбачає звільнення від всіх корпоративних податків на 10 років з моменту реєстрації резидента парку та зниження чинних податків на 50% на наступні 10 років діяльності в індустріальному парку;

– застосування митного режиму вільної митної зони, що дає право не сплачувати митні платежі на ввезення товарів за умови їх подальшої переробки та експорту за межі країн Митного союзу;

– зниження ставки індивідуального податку на прибуток до 9% для працівників індустріального парку (розмір такого податку на всій території Білорусі становить 34%);

– звільнення від сплати обов'язкових страхових внесків із фонду заробітної плати для резидентів парку, а також їх іноземних працівників;

– вирахування в повному обсязі ПДВ, сплаченого при придбанні товарів (робіт, послуг), що використані для проектування, будівництва та оснащення будівель парку;

– звільнення від податку на отримання прибутку від дивідендів, нарахованих засновникам;

– дозвіл на використання іноземної валюти, цінних паперів та (чи) інших платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків між резидентами індустріального парку та резидентами Республіки за валютними операціями, спрямованими на проектування та будівництво об'єктів парку;

– звільнення від компенсування втрат сільськогосподарського чи лісового виробництва на тих територіях, на яких здійснено будівництво індустріального парку;

– звільнення від компенсації знищення насаджень рослин та ін. [5].

При цьому, встановлення нових податків та зборів на території Білорусі на резидентів індустріальних парків не розповсюджуються.

Індустріальні парки також є пріоритетною просторовою формою організації бізнесу в Румунії. В межах державної політики підтримки їх

розвитку визначено інструменти стимулювання розміщення виробництва в індустріальному парку, а саме звільнення від сплати: а) земельного збору; б) плати за зміну призначення землі; в) податків за видачу містобудівних сертифікатів та будівельних дозволів; г) місцевих податків (податку на нерухомість) за рішенням місцевих органів влади [6]. Крім того, з 2013 р. Міністерство регіонального розвитку та державного управління Румунії реалізовує два напрями державного сприяння надходженню інвестицій в індустріальні парки:

1. Звільнення від місцевих податків. Компанії, які здійснюють бізнес на території парків, можуть отримати до 200 тис. євро державної допомоги протягом трьох наступних фінансових років. При цьому максимальний бюджет зазначеного напрямку державного сприяння – 2,5 млн дол. США на рік.

2. Надання регіональної державної допомоги для підтримки впровадження початкових інвестицій в індустріальному парку шляхом звільнення від місцевих податків (компанії можуть отримати компенсацію у понад 50% їх величини). Максимальний бюджет зазначеного напрямку державного сприяння – 4,65 млн дол. США на рік [1, с. 76].

Загалом досвід Румунії засвідчує, що тимчасові податкові пільги або податкове послаблення є менш ефективним у світлі довгострокових перспектив діяльності індустріальних парків, ніж програми розвитку чи фінансові інструменти, такі як гранти і надання кредитних ліній.

Помітних успіхів у розбудові індустріальних парків досягла Словаччина: при чисельності населення у 5 млн осіб у країні діє 71 індустріальний парк. Одним із основних інструментів державної політики сприяння розвитку індустріальних парків у Словаччині є застосування податкових пільг та преференцій для інвесторів залежно від обсягу інвестицій.

Не менш масштабною є державна підтримка розвитку просторових форм організації бізнесу в Туреччині та Македонії. Так, у Македонії податкові пільги для підприємств, які діють у зонах технологічного промислового розвитку (далі – ЗТПР), передбачають звільнення від:

- податку на прибуток та податку з доходів фізичних осіб на термін до 10 років з початку діяльності ЗТПР;

- ПДВ торгівлі проміжними товарами та послугами, а також імпорту товарів у ЗТПР;

- обов'язку подання гарантій стосовно забезпечення митного боргу (після проходження митних процедур) – для резидентів ЗТПР, що здійснюють виробничу діяльність та діяльність, пов'язану з інформаційними технологіями (розробка програмного забезпечення, апаратні засоби зборки, цифровий запис, комп'ютерні чіпи тощо), займаються науково-дослідною роботою та новими технологіями з високими екологічними стандартами [7].

Резюмуючи проведені дослідження варто наголосити: сучасним механізмом індустріалізації економіки, залучення інвестицій, збільшення зайнятості населення, збалансованого регіонального розвитку, підтримки місцевих виробників, сприяння малому та середньому підприємництву тощо є

індустріальні (в деяких країнах – технологічні, технопромислові, промислові) парки (зони), розвиток яких в Україні поки що перебуває на початковому етапі.

Найбільш поширеними інструментами державної підтримки розвитку індустріальних парків (зон) у країнах світу є такі податкові інструменти:

- пільгові ставки з податку на прибуток;
- звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування, що ввозиться учасникам індустріальних парків;
- пільги зі сплати податку на нерухомість;
- звільнення від податку на землю;
- звільнення від податку на оренду землі або нерухомого майна;
- звільнення від екологічних податків;
- звільнення від сплати місцевих податків і зборів.

Крім зазначеного, багатьма країнами надаються державні гарантії для інвесторів індустріального парку від несприятливої зміни законодавства про податки і збори, які передбачають збереження умов діяльності в частині митного, податкового та інших режимів. Відтак, актуальним вбачається врахування провідних світових практик державного сприяння розвитку просторових форм організації бізнесу, зокрема в частині податкового стимулювання на середньо- і довгострокову перспективу.

Список використаних джерел

1. Просторові форми організації бізнесу в Україні: тенденції, перспективи та механізми розвитку: наукова доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»; наук. редактор М.І. Мельник. – Львів, 2018. – 107 с.

2. Georgia: free industrial zones [On-line resource]: – Access mode: <http://www.internationaltaxreview.com/IssueArticle/3672044/Archive/Georgia-Free-industrial-zones.html/>.

3. До 2020 р. в Польщі на інноваційні проекти планується виділяти до 3% від загального ВВП (Євросоюз підтримує польський бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpl.com.ua/UA/?pg=esforbis>.

4. Офіційний сайт польської агенції бізнес-аутсортингу та консалтингу inPL group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpl.com.ua/>.

5. Литкова Н. Налоговые льготы в Республике Беларусь, в частности по НДС [Электронный ресурс] / Н. Литкова. – Режим доступа : <http://www.gb.by/aktual/nalogooblozhenie/nalogovye-lgoty>.

6. New provisions on industrial parks / Tax and Legal Aler, 16 July 2013 [On-line resource]: – Access mode: <http://www.pwc.ro/en/tax-online/tax-and-legal-alerts/assets/taxand-legal-alert-no-22.pdf>.

7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо розвитку вітчизняного виробництва шляхом стимулювання залучення інвестицій в реальний сектор економіки через індустріальні парки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1YZDTA.html.

*Мединська Тетяна Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет;
Боднарюк Ірина Леонідівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Рівненська філія Європейського університету*

ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ : ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВАГИ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Досліджуючи сучасні зміни та ініціативи у сфері децентралізації влади як у світі, так і в Європі, можна відстежити тенденцію, пов'язану із залученням громадян до процесу безпосереднього впливу на функціонування тих населених пунктів, в яких вони працюють і живуть. Громадянам гарантується широкий спектр форм участі у здійсненні публічної влади, не обмежуючи їх лише законодавчо закріпленими інституціями (референдум, вибори чи публічні слухання), що на практиці не повною мірою репрезентують інтереси громадян, а також виключають можливість здійснення реального фінансового контролю над ініціативами та фактичними діями влади.

Проте, незважаючи на певний оптимізм та райдужні очікування, як виявилось, процеси децентралізації в сучасному українському суспільстві відбуваються зі значними труднощами. З-поміж суттєвих причин варто назвати: брак кваліфікованих спеціалістів, професійні компетенції яких дозволили б ефективно імплементувати реформу на місцях; інституційний спротив реформі; соціально-демографічні фактори та ін. [1, с. 215]. На сучасному етапі розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні важливим є продовження пошуків ефективної моделі залучення громадян до бюджетного процесу на місцевому рівні, наукове обґрунтування процесу складання громадських бюджетів та їх впровадження у вітчизняну практику.

Залучення громадян до процесу функціонування населених пунктів, в яких вони проживають, і бюджетного процесу зокрема, можливе в умовах демократії участі, яка передбачає поєднання елементів представницької демократії на національному рівні з прямою участю населення у політичному процесі на місцевому рівні. Демократія участі або партисипативна демократія (англ. *participate* – брати участь) – це такий вид демократії, який передбачає безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні нею, тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю за їх реалізацією [2, с. 72].

Бюджет участі, або партисипативний бюджет, є однією з форм демократії участі на місцевому рівні, що забезпечує системний механізм залучення громадян до процесу прийняття бюджетних рішень певної територіальної громади. Поняття «бюджет участі» можна розглядати у широкому класичному розумінні: впровадження такого бюджету вимагає повної зміни уявлення про управління містом – необхідність відходу від класичної представницької

демократії до демократії участі, яка акцентує увагу на прямій участі громадян у політичному процесі на рівні міста. У вузькому сенсі бюджет участі є демократичним процесом, в якому мешканці безпосередньо вирішують, як витратити певну частину місцевого бюджету, який, на відміну від класичного, стосується тільки маржинального його розподілу, не вимагаючи реформи системи управління містом.

Інституція «бюджет участі» повинна швидше прагнути до самовдосконалення, а не до копіювання певних рішень і, як наслідок, відтворення одних і тих самих помилок [3]. Так, можна дослідити досвід функціонування та використання бюджету участі певної країни чи міста, однак у кінцевому результаті необхідно створити свою індивідуальну та унікальну модель цього бюджету. Отже, те, що процес заслуговує називатися бюджетом участі, визначає базовий принцип – реальне залучення громадян до прийняття бюджетних рішень. Інші принципи, якими керуються організатори, не мають обмеженого переліку, однак європейські науковці виділяють такі найбільш важливі з них (рис. 1, за даними [4, с. 91]).

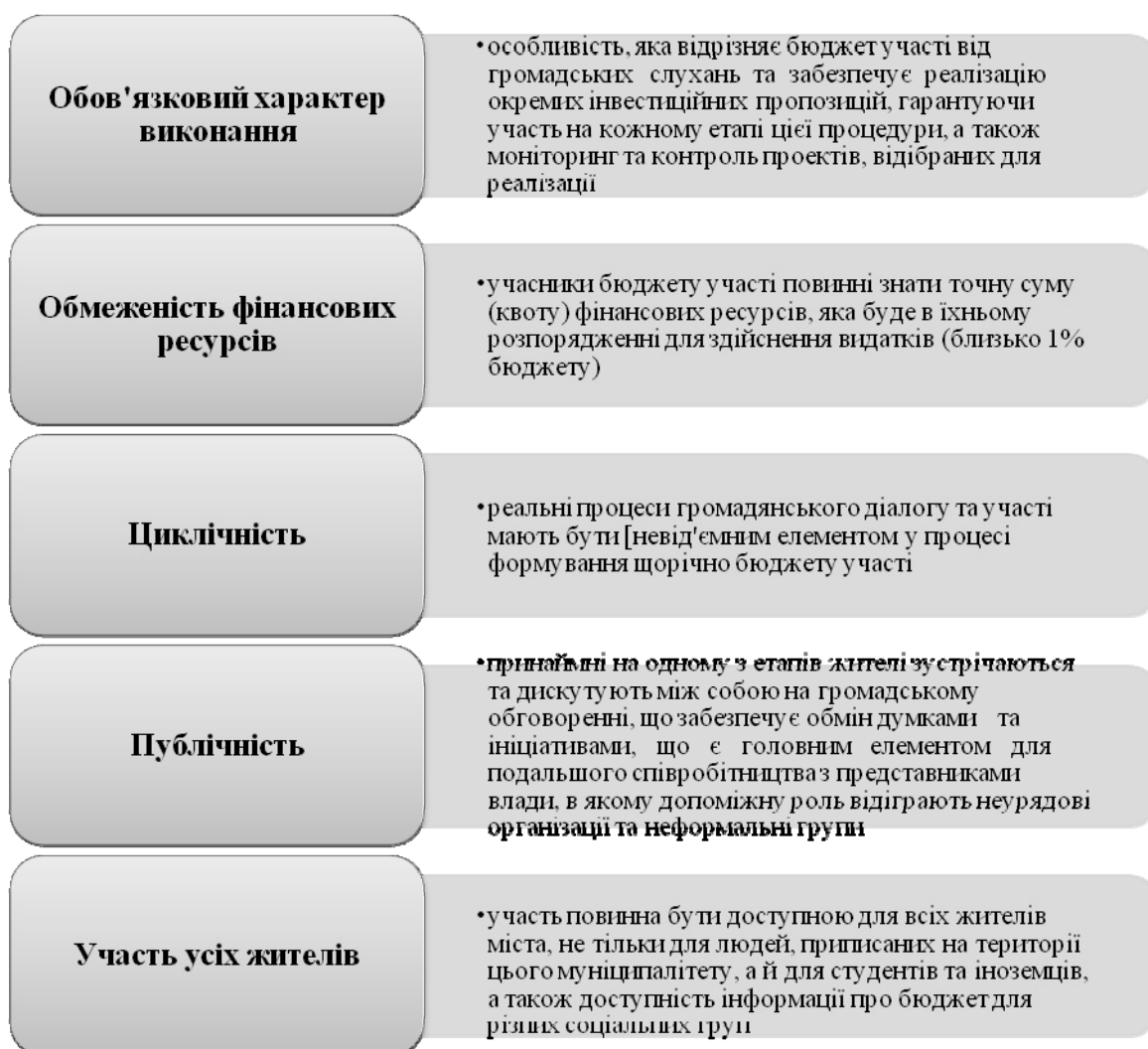

Рис. 1. Основні принципи побудови громадського бюджету

З урахуванням цих принципів, ідеальним взірцем, на думку багатьох науковців, вважається інноваційний механізм бюджету участі, впроваджений у бразильському місті Порту-Алегрі в 1990–2004 рр. Успіх бразильського міста

викликав масове копіювання та застосовування у багатьох містах та країнах Північної Америки, Африки, Азії і Європи, що привело до створення понад 25-мільйонної мережі громадян, які беруть участь у процесі спільного з місцевою владою прийняття рішень у бюджетній сфері [5]. В Європі цей процес почав поширюватися з початком 2000 р. і сьогодні охоплює такі країни, як Іспанія, Франція, Італія, Велика Британія, Німеччина, Албанія, Вірменія, Болгарія, Молдова, Польща та ін.

Варто зазначити, що дедалі більше місцевих органів влади задоволені результатами пілотних програм бюджету участі і успішно впроваджують їх на наступні роки. Популярність цього процесу зумовлена перевагами, які отримують мешканці, місцеві органи влади та загалом місто (табл. 1).

Таблиця 1

**Переваги впровадження громадського бюджету
для суб'єктів бюджетних відносин**

Переваги для органів місцевої влади	Переваги для мешканців
<ul style="list-style-type: none"> • Зміцнює легітимність влади за рахунок розвитку діалогу і поліпшення комунікації з мешканцями; • робить більш ефективним процес розподілу державних коштів; • буде соціальну рівновагу – представники органів місцевої влади повинні досягти згоди щодо бюджетних пріоритетів із мешканцями; • публічна форма розгляду та прийняття бюджету сприяє більш глибокому розумінню специфіки роботи представників місцевої влади, мешканці мають можливість відчувати труднощі та перешкоди роботи представників влади; • впровадження громадської участі та контролю допомагає збільшити відповідальність посадових осіб; • підвищує активність громадськості та збільшується рівень соціальної згуртованості, зокрема людей з різних верств суспільства в процесі прийняття спільних рішень у бюджетній сфері; • представники органів місцевого самоврядування мають шанс для задоволення реальних потреб своїх виборців; • підвищується прозорість бюджетного процесу, даючи мешканцям доступ до інформації про те, на які цілі використовуються фінансові ресурси від сплати податків 	<ul style="list-style-type: none"> • Легкий доступ до інформації про кількість зібраних податків, видатків бюджету і бюджетних прогнозів; • можливість участі у прийнятті рішень, які стосуються різноманітних сфер життя місцевої громади; • поглиблення демократії та активної громадянської позиції; • залучення до розвитку і реконструкції власного населеного пункту; • підвищення рівня розуміння між різними групами мешканців; • підвищення рівня довіри населення до влади

Головне – що діалог з громадськістю через її безпосередню участь у процесі ухвалення рішень приносить відчутні результати: сприяє інтеграції і активації мешканців, обміну думками та ідеями, реалізує освітні цілі та підвищує фінансову грамотність, а також сприяє раціональному витрачанням

державних коштів [6]. Підвищення обізнаності та свідомості громадськості, її зацікавленість публічним життям збільшує ефективність і прозорість процесів прийняття та реалізації рішень у будь-якій сфері.

Бюджет участі (громадський бюджет) повинен бути частиною кардинальної адміністративної реформи, яка передбачає надання можливості громадянам не лише розпоряджатися невеликою частиною державних коштів, а й іти далі у напрямі зміни філософії функціонування та управління містом як політичним співтовариством, в якому громадськість буде трактуватись як повноцінний партнер для представників місцевих органів влади і приймати рішення щодо інвестиційних пріоритетів.

Позитивний досвід багатьох країн світу та своєрідна мода на активізацію громадської участі уможлиблюють висновок, що ідея впровадження бюджету участі стає потужним інструментом у руках громадян. Бюджет участі має величезний потенціал, але для його використання цей інститут має бути організованим не тільки для мешканців, а й насамперед разом з ними.

Вважаємо, що значні перспективи процес упровадження громадських бюджетів має у містах України, в результаті чого мешканці кожної громади не тільки будуть прагнути задовольнити свої потреби, а й отримують глобальне уявлення про бюджет і процес перерозподілу державних коштів і можуть стати свідомими громадянами та партнерами для представників влади. У зв'язку з цим органи місцевого самоврядування в Україні можуть застосовувати бюджет участі як гнучкий, політично нейтральний інструмент, який, ґрунтуючись на відкритих зустрічах громадян, результативно підвищить ефективність реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, а також забезпечить досягнення низки переваг у короткостроковій та довгостроковій перспективах. У світлі останніх запланованих реформ усіх сфер життя українського суспільства, на нашу думку, впровадження громадського бюджету є шансом для створення постійної та сталої співпраці між представниками влади та громадянами на основі спільного аналізу існуючих проблем та пошуку можливих шляхів їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Максимович О. В., Крпельницька С. О., Мединська Т. В. Ключові елементи стратегічного планування розвитку територіальних громад прикарпатського регіону в умовах євроінтеграційних процесів // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону – Івано-Франківськ. 2018. Вип. 14., Т. 1. С. 213–230.
2. Бабух І. Роль місцевих бюджетів та органів місцевого самоврядування в управлінні розвитком територіальних громад // Економічний аналіз. 2012. Т. 11 (1). С. 70–75.
3. Шевченко О. Удосконалення системи формування місцевих бюджетів на основі резервів розвитку громад. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2015_3_9.
4. Кириленко О., Чайковська І. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду // Вісник ТНЕУ. 2015. № 2. С. 86–100.

5. Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce. Warszawa: Fundacja PBIS “Stocznia”, 2015/ URL: <http://partycypacjaobywatelska.pl/standardybp/>

6. Котіна Г. М., Степура М. М., Батюта А. Ю. Альтернативні технології бюджетного забезпечення територіального розвитку: імплементація світового досвіду у вітчизняну практику. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_24_20

*Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

Сучасні реалії надходження та використання бюджетних коштів демонструють складні умови та обставини формування бюджету, що загострює проблему ефективного забезпечення та функціонування місцевих бюджетів. Відсутність абсолютної фінансової автономії органів місцевого самоврядування та обмеженість фінансових ресурсів стали загальнодержавними проблемами. Такий стан справ зумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень у контексті вивчення особливостей формування доходів місцевих бюджетів України як основи фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів – це економічні відносини, які виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні та призначені для реалізації функцій і завдань органів місцевого самоврядування. За рахунок доходів місцевих бюджетів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Вони формуються з різних джерел, причому порядок їх формування залежно від джерела регулюється різними законодавчими актами, але суть формування цих різних джерел одна: податкові чи неподаткові надходження від підприємств усіх форм власності та від населення, які об'єднуються у фінансові ресурси та зосереджуються в місцевому бюджеті [1].

Важливість доходів місцевих бюджетів обумовлена особливою роллю, яку вони виконують у кожній унітарній країні, виступаючи фінансовою основою місцевого самоврядування. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, тобто здійснюються всі ті витрати, які зачіпають інтереси широких верств населення. Крім того, бюджети є одним із важелів, за допомогою яких проводиться перерозподіл валового внутрішнього продукту, насамперед серед окремих соціальних груп населення та територій. І тому від того, наскільки раціонально побудована система місцевих бюджетів, залежить ефективність функціонування усієї бюджетної системи, успішне здійснення фінансової політики держави. Нинішній стан економіки України

характеризується поступовим посиленням диференціації рівнів економічного і соціального розвитку регіонів та обсягів податкових і неподаткових доходів, які надходять до бюджетів [2, с. 102].

Упровадження реформи децентралізації, яка ґрунтується на базі Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої указом Президента України, «Концепції реформи місцевого самоврядування» та Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», інших законодавчих актах, передбачає досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та децентралізації за стабільних джерел доходів для їх реалізації, а також раціональне використання накопиченого потенціалу і, як наслідок, – досягнення фінансової спроможності регіонів [3].

Бюджетна децентралізація – це перенесення надходження доходів або здійснення витрат грошових коштів на нижчий рівень урядування при збереженні фінансової відповідальності [3].

В ідеалі 90–95% усіх місцевих проблем мають вирішуватися на рівні територіальної громади, однак наразі нічого не може бути реалізовано вчасно та якісно з однієї причини: більша частина ресурсів акумулюється в державному бюджеті. Самостійність бюджетів можлива лише за наявності достатніх власних доходних джерел. Як свідчить досвід економічно розвинених країн, частка власних доходів у бюджетах органів самоврядування повинна становити принаймні 40% [4, с. 160].

Ключову роль у формуванні доходів місцевих бюджетів відіграють податкові надходження. Це стабільне та надійне джерело забезпечення фінансової спроможності конкретної територіальної громади.

Процес формування податкових надходжень до бюджету має важливе значення для перерозподілу ВВП та функціонування держави як інституту і тому має бути належно організованим та детально регламентованим бюджетним, податковим, цивільно-процесуальним, кримінальним та іншими законодавствами. Нормами чинного Податкового кодексу України встановлено, що податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку. Чинні підходи до політики оподаткування не забезпечують адекватного здійснення фіскальної, регуляторної, розподільчої, стимулюючої та контрольної функцій податків. Бюджети регулярно відчують дефіцит коштів. Податкові надходження до скарбниць не є стабільними. У суспільстві спостерігається дуже великий рівень диференціації за доходами населення. Податки не стимулюють розвитку економіки, а радше заганяють її в тінь [5, с. 142].

Важливо зазначити, що доходи місцевих бюджетів є мотивуючим інструментом розвитку країни у цілому та фінансовою основою місцевого самоврядування. Тобто це не лише процес акумуляції фінансових ресурсів суспільства, які мобілізуються на відповідній території, а й важливий інструмент елімінування фінансово-економічних ризиків розвитку країни, що особливо актуально в умовах сучасної кризи [6].

У контексті вищезазначеного можна зробити висновок, що доходи місцевих бюджетів в контексті їх формування покликані забезпечити функціонування ефективної та дієвої системи бюджетних відносин на загальнодержавному рівні з метою забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування. В сучасних умовах спостерігається стійка проблема концентрації бюджетних ресурсів на центральному рівні, що вимагає подальшого поглибленого вивчення теоретичних та проблемних аспектів формування дохідної частини з метою розв'язання існуючих проблем.

Список використаних джерел

1. Вігура О. Класифікація доходів місцевих бюджетів. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/229.pdf>
2. Неізнана О. В. Дослідження сучасного стану формування доходів місцевих бюджетів. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5/153.pdf>
3. Міщенко Л. О. Формування і використання коштів місцевих бюджетів України в умовах бюджетної децентралізації: теорія і практика. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/67.pdf
4. Татарин Н. Б., Войтович В. В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2017. Вип. 11. С. 159–162.
5. Попова С. П., Блохіна І. Р. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджетів // Наукові записки КНТУ: зб. наук. пр. 2016. Вип. 19. С. 140–148.
6. Бондарук Т. Г., Мельничук І. О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України // Статистика України. – 2015. № 4. С. 46–52.

*Мельничук Наталія Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;*

*Бондарук Ігор Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Григоровича Тичини*

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

Бюджетний менеджмент є одним з напрямів управлінської діяльності держави, умовою, що забезпечує синергічність системи управління фінансами. Як різновид управлінської діяльності держави бюджетний менеджмент покликаний пронизувати її напрями, забезпечуючи можливість їх реалізації та узгодженість у досягненні фінансових цілей країни. У рамках бюджетного менеджменту відбувається процес управління бюджетними коштами, в якому беруть участь суб'єкти управління всіх рівнів.

Бюджетний менеджмент є важливим інструментом державного регулювання діяльності органів влади. Як на державному рівні, так і в межах окремого відомства чи установи він також виконує роль механізму управління розподілом бюджетних коштів. Головна мета бюджетного менеджменту – підвищення результативності формування і використання бюджетних коштів відповідно до стратегічних завдань соціально-економічного розвитку держави.

Сьогодні відсутній єдиний підхід до дослідження головних складових бюджетного менеджменту. Однак більшість сучасних науковців погоджуються з функціями, виокремленими В. Федосовим, В. Опаріним і Л. Сафоною, а саме: управління бюджетним процесом, яке включає бюджетне планування та організацію виконання бюджету; облік виконання бюджету; контроль за виконанням бюджету [8, с. 30]. Так, ототожнюють запропоновані функції В. Гордієнко й М. Тимошенко [2, с. 13–15], В. Пантелєєв [7, с. 10]. Схожий науковий підхід пропонують В. Дем'янишина та Г. Погріщук, які також акцентують увагу на бюджетному плануванні, організації виконанні бюджету, бюджетному обліку і бюджетному контролю [3, с. 29].

Ураховуючи розкриті підходи до складових бюджетного менеджменту та зважаючи на те, що бюджетний менеджмент – це складна, багаторівнева система, пропонуємо власний підхід до виокремленні головних його складових. На нашу думку, головними складовими бюджетного менеджменту є органи управління бюджетним процесом, бюджетне прогнозування, бюджетне планування, облік виконання бюджетів, бюджетний контроль і бюджетне забезпечення, яке, своєю чергою, включає: інформаційне, організаційне, методологічне та регуляторне.

Базою для розвитку бюджетного менеджменту слугують його функції, принципи та методи.

Сьогодні через відсутність на законодавчому рівні окремого нормативного документа, який би визначав особливості бюджетного менеджменту, головні розпорядники використовують звужений спектр функцій, властивих управлінню фінансами в цілому: прогнозування, планування, організація, аналіз і контроль. Але фактично деякі з них виконуються формально. Тому необхідно дослідити відомі нам наукові підходи вітчизняних вчених, які розкривають функції бюджетного менеджменту. Під останніми розуміють види управлінської діяльності у ході формування і використання бюджетних коштів, а також контролю за їх рухом. Ці функції є результатом спеціалізації діяльності різних структур з управління бюджетними коштами на всіх етапах бюджетного процесу [5, с. 20–27].

У роботі [8, с. 30] виокремлено такі функції бюджетного менеджменту: стратегічне планування, планування реалізації стратегій, організація виконання розроблених планів, облік, контроль. Тотожні функції узагальнено у зазначених вище джерелах [3, с. 29], [2, с. 15] [7, с. 12]. Своєю чергою, Л. Клець акцентує увагу на розподільчій, регулюючій, стимулюючій, контрольній і соціальній функціях [4, с. 16–17]. А В. Венгер пропонує виокремлювати такі функції: розподільна (перерозподільна), регулювальна, контрольна [1, с. 115]. Підтримує його науковий підхід С. Михайленко, яка зазначає, що через дію розподільної (перерозподільної) функції здійснюється розподіл і перерозподіл у суспільстві певних економічних благ (національного багатства, валового продукту, національного доходу, вартості). Через прояв регулювальної функції створюються і функціонує організаційно-управлінський механізм впливу держави на різні соціально-економічні явища і процеси. Контрольна функція дозволяє здійснювати аналітично-моніторингові та контрольно-ревізійні процедури у сфері державних фінансів [6, с. 225].

Л. Коваленко, С. Зеленський і М. Забаштанський при дослідженні функцій бюджетного менеджменту виділяють два підходи [5, с. 21–22]:

1) залежно від виду управлінської діяльності (загальні: планування, організація, регулювання, обліку, контролю, аналізу, стимулювання);

2) залежно від специфіки об'єкта управління (конкретні: управління доходами, управління видатками, управління державним кредитом, управління державним боргом, управління міжбюджетними трансфертами).

Узагальнюючи погляди вчених щодо функцій бюджетного менеджменту, виділимо такі: прогнозування, планування, організація, облік, аналіз, контроль і регулювання

Бюджетний менеджмент базується на певних принципах. В. Федосов, В. Опарін і Л. Сафонова запропонували такий їх перелік: забезпечення повного і вчасного надходження доходів у цілому і за кожним джерелом окремо; фінансування заходів у межах затверджених у бюджетах сум і протягом бюджетного року; пропорційність при фінансуванні з бюджету; фінансування юридичних осіб тільки з одного бюджету; дотримання режиму економії у витрачаннях трудових і природних ресурсів, матеріальних коштів; забезпечення

ефективного контролю правильного використання бюджетних коштів; дотримання на підприємствах і в організаціях бюджетної сфери фінансової дисципліни [8]. У свою чергу, Л. Коваленко, С. Зеленський і М. Забаштанський виокремлюють такі принципи бюджетного менеджменту [5, с. 17–19]: правова регламентація процедур прийняття управлінських рішень; підпорядкованість завданням соціально-економічної політики держави; інтегрованість бюджетного менеджменту до системи управління економікою в цілому; відповідність видатків доходам бюджетів; своєчасність і оперативність прийняття управлінських рішень у рамках бюджетного менеджменту; варіативність в управлінні бюджетними коштами. Цікавим, на нашу думку, є науковий підхід, який пропонує С. Михайленко. Вона виокремлює такі принципи бюджетного менеджменту [6, с. 226–227]: науковість, системність, єдність, економічність та ефективність, цільове використання бюджетних коштів, справедливість, поєднання прав, обов'язків і відповідальності, публічність та прозорість. На її думку, саме ці принципи визначають загальні правила організації управління бюджетним процесом на всіх його стадіях та етапах, що дають можливість розширити наукові надбання бюджетного менеджменту.

Наведені наукові позиції, які розкривають принципи бюджетного менеджменту, вказують на відсутність єдиного підходу, що окреслює загальні вимоги до побудови теорії бюджетного менеджменту. Тому вважаємо за необхідне доповнити існуючі принципи іншими, які розкриватимуть те первинне, що лежить в основі управління формуванням та використанням бюджетних коштів. До таких принципів бюджетного менеджменту пропонуємо віднести такі:

- законність (визначення та дотримання головних засад управління бюджетними коштами відповідно до чинного законодавства України);
- безперервність (передбачає безперервність управління формуванням і використанням бюджетних коштів відповідно до стратегічних завдань соціально-економічного розвитку держави);
- доступність (передбачає публічний доступ до результатів управління бюджетними коштами);
- відповідальність (передбачає відповідальність органів державної влади та органів місцевого самоврядування у межах наданих їм повноважень за управління бюджетними коштами в межах чинного законодавства);
- повнота (передбачає управління бюджетними коштами з використанням наявного інструментарію в повному обсягу згідно із законодавством України);
- узгодженість (передбачає узгоджену взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в напрямі забезпечення результативного управління бюджетними коштами);
- своєчасність (можливість своєчасно виявляти прогалини в бюджетному процесі, які можуть в подальшому вплинути на стан формування та використання бюджетних коштів);

– послідовність (передбачає управління бюджетними коштами, яке здійснюється поетапно, згідно з визначеною методологією та чинним законодавством України);

– скоординованість (виключення дублювання процедур при управлінні формуванням та використанням бюджетних коштів);

– цілісність (забезпечення взаємозв'язку між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і даними про результати попередніх та поточних результатів управління бюджетними коштами);

– реальність (передбачає відображення реальних результатів управління формуванням та використанням бюджетних коштів);

– обачність (передбачає певний ступінь обережності у процесі формування суджень, необхідних при формуванні висновків за результатами управління бюджетними коштами без наявності відповідних підтверджуючих фактів).

Аналізуючи існуючі підходи до дослідження особливостей розвитку бюджетного менеджменту, нами з'ясовано, що науковці мало уваги приділяють саме методам бюджетного менеджменту, які є невід'ємною його складовою. Більшість науковців ототожнюють методи управління з методами контролю. Вважаємо такий підхід дискусійним, оскільки контроль є функцією управління. Тому є доцільним виокремити саме ті методи, які властиві бюджетному менеджменту як такому. До них ми зараховуємо:

– нормативний (заснований на використанні норм і нормативів, згідно з якими здійснюється управління бюджетними коштами);

– моніторингу (передбачає спостереження за формуванням та використанням бюджетних коштів зведеного, державного та місцевих бюджетів, на основі якого можна визначити ступінь ефективності управління);

– функціональний (передбачає визначення функціональних обов'язків суб'єктів бюджетних відносин щодо об'єкта управління);

– нагляду (передбачає управління, засноване на збиранні необхідної інформації про стан формування та використання бюджетних коштів);

– регуляторний (передбачає визначення меж управління бюджетними коштами згідно з чинним законодавством);

– опитування (передбачає збирання інформації про об'єкт та суб'єкти управління в ході безпосереднього спілкування шляхом реєстрації відповідей).

Отже, бюджетний менеджмент є окремою складовою інституційного середовища, проблеми і перспективи розвитку якого постійно перебувають у центрі уваги не тільки державних утворень, а й суспільства, науки, громадськості, окремих громадян. Стан бюджету, рівень, характер і результати бюджетного впливу на суспільство залежать від бюджетного менеджменту. Якщо він не відповідатиме конкретним історичним і соціально-економічним умовам, то це призведе до підриву фінансової бази держави. Недостатня обґрунтованість теоретичних положень бюджетного менеджменту, що нині спричинює активні наукові дискусії, зумовлює масштабне нецільове та неефективне використання бюджетних коштів, їх розкрадання, відмивання доходів, а це, своєю чергою, становить реальну загрозу для економічної

безпеки держави. Тому постала нагальна потреба в розробленні методології бюджетного менеджменту, яка б дала можливість забезпечити результативність бюджетного менеджменту в сучасних умовах господарювання.

Список використаних джерел

1. Венгер В. В. Фінанси: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 432 с.
2. Гордієнко В. О., Тимошенко М. В. Бюджетний менеджмент: навч.-метод. посіб. Дніпропетровськ: ДДФА, 2010. 158 с.
3. Дем'янишина В. Г., Погрішук Г. Б. Бюджетний менеджмент: підруч. Тернопіль: Крок, 2015. 522 с.
4. Клець Л. Є. Бюджетний менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 640 с.
5. Коваленко Л. О., Зеленський С. М., Забаштанський М. М. Бюджетний менеджмент: навч. посіб. Київ: ВД «Слово», 2011. 416 с.
6. Михайленко С. В. Бюджетний менеджмент: визначення, принципи, функції. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 3(117). С. 223–229.
7. Пантелєєв В. П. Бюджетний менеджмент: навч. посіб. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 412 с.
8. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. Бюджетний менеджмент: навч. посіб. / ред. В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2004. 864 с.

*Мельничук Юлія Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Ринок страхування життя в кожній країні є індикатором економіки та сталого розвитку підприємництва. Коли стабільність та добробут країни досягають певного рівня, то і працівники, і роботодавці починають думати про своє майбутнє, забезпечувати свою старість, фінансувати ризики, які існують у житті кожної людини. Стрімке старіння населення всіх країн світу виснажує фінансову спроможність громадян, що призводить до низького рівня охорони здоров'я та пенсійного забезпечення. Страхування життя дає змогу забезпечити щоденний захист людини – як сьогодні, так і в майбутньому. Це приводить до виникнення двох ефектів: 1) у держави з'являються додаткові довгострокові кошти, які забезпечують фінансування інвестиційних проектів, що сприяє подальшому розвитку економіки країни; 2) громадяни отримують страховий захист, накопичення на майбутні періоди, а відтак, захищені інтереси людини. Зі змінами законодавчої бази змінюється роль страховиків зі страхування життя, оскільки такі компанії є основними гарантами пенсійного забезпечення та довгострокового накопичення коштів. З боку страховика виникає нагальна потреба забезпечення страхових інтересів усіх верств населення. Саме тому питання розвитку та аналізу страхування життя є не лише актуальним, а й необхідним на сучасному ринку страхових послуг [1, с. 18].

Стан розвитку страхування життя в Україні, як показують дослідження, є незадовільним і таким, що не відповідає країні з ринковою економікою. Зокрема, на це вказує надто низька, порівняно з розвиненими країнами, частка страхових премій зі страхування життя у ВВП (у 2016 р. – 0,12%) [2, с. 193].

Становлення України як незалежної, демократичної країни з ринковою економікою створило умови для розвитку ринку страхових послуг. Формування нової системи господарювання в Україні вносить принципові зміни в організацію страхової справи. Варто зазначити, що в сучасних економічних умовах страхування – чи не єдина галузь економіки України, яка протягом останніх років має стабільний значний щорічний приріст обсягів наданих послуг. Кількісні показники страхового ринку свідчать про високі темпи його зростання, щорічний приріст становить 30–40% у сегменті страхування ризиків та 60–70% – страхування життя. Основні чинники зростання ринку – підвищення добробуту населення та збільшення його страхової культури. Але, незважаючи на номінальне зростання обсягів страхового ринку, ця галузь забезпечує перерозподіл незначної частини валового внутрішнього продукту.

Незважаючи на світову фінансову кризу, яка в цілому негативно відобразилася на динаміці національних фінансових ринків, та значні

економічні й суспільно-політичні проблеми в нашій країні, позитивна динаміка на українському страховому ринку збереглась і у 2017 року. Зокрема, страхові премії за видами страхування життя за III квартал 2017 року зросли на 72%, а відповідні страхові виплати – на 39 %. Зростання обсягів страхової діяльності стало одним із факторів збільшення страхових резервів та активів. Протягом останніх двох періодів (2016 та 2017 роки) зберігається позитивна динаміка зміни активів страховиків, страхових резервів, а також збільшення частки сформованих страхових резервів зі страхування життя (у 2016 році останні становили 11,8% у загальній величині страхових резервів, а в III кварталі 2017 року – 12,8%). Динаміка основних параметрів страхового ринку за останні роки свідчить про зміцнення тенденцій до зростання його обсягів. Серед позитивних чинників – стійке зростання капіталу та обсягів активів, що є необхідною умовою стабільного функціонування і розвитку ринку. Страховий ринок потребує детального вивчення формування попиту і пропозиції на страхові продукти для задоволення більшої кількості потреб людини на мікрорівні та поліпшення фінансового ефекту на макрорівні.

Стратегія розвитку страхового ринку України має бути орієнтована передусім на досягнення належного рівня особистого страхування, зокрема його довгострокових (накопичувальних) видів. При цьому найзацікавленішою в розвитку ринку довгострокового особистого страхування має бути держава, що поліпшить стан попиту і пропозиції на страхові послуги. Серед переваг такого страхування зазначимо такі:

1) саме особисте страхування разом зі страхуванням життя, дасть змогу залучити додаткові кошти, що є джерелом довгострокових інвестиційних ресурсів, а отже, проблема пошуку коштів для розв'язання державних проблем має першочергову значущість;

2) довгострокове страхування компенсує дефіцит державних соціальних гарантій. Таке страхування (зокрема пенсійні ануїтети) забезпечує отримання додаткового доходу, що не залежить від розміру державних виплат, у тому числі через старість і інвалідність. Наявність розвинутого ринку особистого страхування знижує навантаження на видаткову частину бюджету, зменшуючи витрати держави на соціальне забезпечення громадян. Отже, держава зможе зосередитися на захисті найменш забезпечених верств населення;

3) розвиток довгострокового страхування як однієї з найбільш працездатних і науковомістких галузей страхування веде до утворення нових робочих місць.

Відповідно, країни, що потерпають від конфліктів, як наприклад Україна, «... повинні розробити ефективну економічну політику, щоб протистояти несприятливим впливам регіональної нестабільності, з тим, щоб оживити свою економіку і стимулювати економічне зростання» [3, с. 121].

Факторами, що можуть впливати на страхову діяльність, можуть бути: досвід діяльності на ринку страхування життя, що впливає на довіру клієнтів до страховика; об'єм страхових платежів, що викликає ефект масової зацікавленості у покупців; об'єм страхових виплат за договорами страхування життя і при настанні страхового випадку, що впливає на фінансову

зацікавленість клієнтів; динаміка кількості застрахованих у компанії, що викликає позитивне ставлення клієнтів до страховика. Аналіз факторів впливу на діяльність компаній з страхування життя дав можливість комплексно оцінити такий вплив на формування попиту і пропозиції на страхові продукти на ринку страхування життя.

У роботі розглянуто лише ті фактори впливу на впровадження та розвиток довгострокового страхування життя, які містять економічний зміст. Поряд з ними є ще ряд характеристик та елементів, які впливають опосередковано, а саме: історико-культурні особливості українського народу; освіченість населення; інформаційне забезпечення; вплив держави тощо.

Список використаних джерел

1. Мельничук Ю.М. Аналіз факторів впливу на ринок страхових послуг зі страхування життя // Бухгалтерський облік і аудит. 2018. № 2. С. 18–24.

2. Чвертко Л. А. Пріоритети та передумови розвитку страхування життя в Україні // Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 берез., 2018 р.): у 3 ч. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2018. Ч. 3. С. 193–197.

3. Слатвінський М. А., Чвертко Л. А. Глобальні інвестиційні процеси та проблеми національної безпеки // Сучасні проблеми глобальних процесів у світовій економіці: зб. матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 09 лист. 2017 р.). Київ: НАУ, 2017. С. 120–123.

4. Сайт рейтингу страхових компаній. 2017. URL: <https://forinsurer.com/ratings/life/17>

*Нагірняк Вікторія Василівна,
магістрант,*

*спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:*

*Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач*

*кафедри фінансів, банківської прави та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Економічний розвиток країни певною мірою залежить від чіткої фінансової політики на підприємстві, складовою якої є амортизаційна політика. Створення національної амортизаційної політики неможливе без формування і реалізації ефективної амортизаційної політики на мікрорівні. Амортизаційна політика як система економічних відносин між господарюючими суб'єктами в

контексті формування умов здійснення відтворювального процесу шляхом використання засобів амортизації з метою задоволення потреб економіки є найпотужнішим важелем регулювання економічних відносин у країні. Існує релевантний зв'язок між економічним розвитком країни та амортизаційною політикою на підприємстві.

Амортизаційна політика є складовою частиною загальної політики формування власних фінансових ресурсів і полягає в управлінні амортизаційними відрахуваннями від використаних основних засобів і нематеріальних активів з метою їх реінвестування у виробничу діяльність. Саме тому дослідження теоретичних аспектів формування амортизаційної політики набуває особливої актуальності у сучасних умовах.

Амортизаційні відрахування у світі визнані основним джерелом фінансування виробничих капіталовкладень і становлять 60–70% інвестицій в основний капітал. У західноєвропейських і американських компаніях амортизаційні відрахування становлять 40% загального обсягу поточних і капітальних витрат підприємств. Кошти, отримані від амортизаційних відрахувань, повинні спрямовуватися на поновлення основних засобів, що вибули внаслідок погіршення технічного стану й морального старіння. Саме амортизаційні відрахування є основою формування власних джерел інвестицій для підприємств, оскільки на відміну від прибутку вони не схильні до різких коливань під впливом ринкових факторів [3, с. 199].

Для більш повного та детального розкриття сутності поняття «амортизація» її можна розглядати на двох рівнях – мікро та макро. За сучасних умов господарювання на мікрорівні амортизація повинна виконувати такі функції [1, с. 92–93]:

1) Відшкодування коштів, вкладених у засоби праці – повернення капіталу, вкладеного у засоби праці з урахуванням зміни його вартості в часі через перенесення їх вартості на вартість готової продукції.

2) Відтворювальна функція – забезпечення відтворення фізичного та морального зносу засобів праці за рахунок акумулювання у амортизаційному фонді необхідної кількості грошових коштів.

3) Накопичувальна функція – забезпечення акумулювання амортизаційних відрахувань у амортизаційному фонді.

4) Облікова функція – амортизація є засобом систематичного відбиття у бухгалтерських рахунках процесу перенесення вартості засобів праці на готову продукцію, виготовлену з їх використанням.

5) Фіскальна функція – амортизація створює можливості для регулювання підприємством рівня сплачених податків (реалізується через використання прискореної та неприскореної амортизації), а для держави – можливості для реалізації податкової політики.

6) Розподільча – регулює пропорції розподілу амортизаційного фонду на кошти, спрямовані на реновацію та на капітальний ремонт;

Оскільки амортизація є інструментом державного регулювання економіки, то на макрорівні виділяють такі її функції [1, с. 92–93]:

1) стимулююча; з допомогою амортизаційної політики держава, окрім процесів оновлення, стимулює впровадження науково-технічного прогресу на підприємстві, що неможливо без здійснення розширеного відтворення засобів праці;

2) регулююча; встановлення та використання законодавчо закріплених норм та нормативів для здійснення амортизаційних розрахунків, порядку формування та використання амортизаційного фонду;

3) фіскальна; амортизація створює можливості для реалізації державою податкової політики [1, с. 92–93].

Амортизаційна політика є важливою складовою господарсько-фінансової діяльності підприємства. Вона дозволяє альтернативно підійти до визначення розмірів амортизаційних відрахувань, здійснювати управління витратами та фінансовими результатами, накопичувати необхідні фінансові ресурси і раціонально використовувати їх на потреби відтворення необоротних активів [4, с. 67].

Напрями витрат підприємства – це придбання основних засобів та нематеріальних активів для власного використання, самостійне виготовлення основних засобів для власних виробничих потреб, включаючи витрати на виплату заробітної плати працівникам, зайнятим на виготовленні таких основних засобів; проведення всіх видів ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення основних засобів. Не підлягають амортизації та повністю входять до складу валових витрат звітного періоду витрати платника податку на придбання основних засобів та нематеріальних активів з метою їх подальшої реалізації іншим платникам податку чи їх використання у виробництві (будівництві, спорудженні) інших основних засобів, призначених для подальшої реалізації іншим платникам податку, та на утримання основних засобів, що перебувають на консервації. Також не підлягають амортизації та провадяться за рахунок прибутку торговельного підприємства витрати на придбання, ремонт та модернізацію легкових автомобілів, що використовуються [2, с.13].

У контексті вищесказаного можна зробити висновок, що економічна сутність та функції амортизації проявляють свою дію та вплив через різноманітні складові, взаємодія яких відображає зміст амортизаційної політики. Питання вивчення проблем створення ефективної амортизаційної політики є особливо актуальним у сучасних умовах, оскільки її раціональне застосування є ключовою ланкою фінансового управління підприємством. Завдяки застосуванню інструментів амортизаційної політики керівництво підприємства має можливість впливати на розмір оподаткованого прибутку, величину чистого прибутку та грошовий потік.

Список використаних джерел

1. Масленніков Є. І., Мельник Ю. М. Методика обліку амортизації активів підприємств. розкриття основних теоретичних аспектів амортизації на мікро-та макрорівнях // Економіка: реалії часу. 2012. № 2. С. 92–93.

2. Задорожний З. В., Гугул Г. І., Лещишин Л. Г. Податковий облік: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка. 2005. 287 с.

3. Швець Н. В. Амортизаційна політика підприємства: проблемні питання // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2016. № 6 (230). С. 199–203.

4. Скоморохова С. Ю., Ніколаєнко С. М., Гейвич Л. В. Сучасна концепція амортизаційної політики підприємства // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 4. С. 65–67.

*Пархацька Ольга Миколаївна,
здобувач,*

Чернігівський національний технологічний університет

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

На сучасному етапі розвитку перед Україною стоїть важливе завдання – посісти чільне місце серед економічно розвинутих держав світу, здійснивши кардинальні економічні, соціальні, інституційні перетворення суспільства, які мають торкнутися всіх галузей та сфер економіки. Особливе місце в економіці України належить промисловості, яка є основою сфери матеріального виробництва, відіграє важливу роль у становленні як продуктивних сил, так і виробничих відносин. Промисловість відіграє важливу роль у створенні нових робочих місць, розвитку конкуренції та сприянні економічному зростанню країни шляхом створення значної частини національного доходу і валового суспільного продукту [1, с. 37].

Легка промисловість у багатьох країнах є одним з бюджетоформуєчих сегментів економічної діяльності, що дає змогу цим країнам формувати до 20% бюджету за рахунок цього сектору економіки, а також забезпечувати наповнення внутрішнього ринку на 75–85% продукцією власного виробництва [2, с. 54]. Тому актуальним питанням сьогодення є формування фінансової політики розвитку підприємств легкої промисловості, яка дозволить вивести цей вітчизняний сектор зі скрутного становища та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Фінансова політика підприємств легкої промисловості формується за окремими напрямками їх фінансової діяльності, які потребують ефективного управління для досягнення головної стратегічної та тактичної мети діяльності.

Фінансова політика – це реалізація фінансового управління, найбільш важливий складовий елемент загальної політики розвитку підприємства, яка включає в себе облікову політику, кредитну політику, політику управління грошовими засобами, політику управління витратами та доходами, ринкову, податкову, дивідендну та інвестиційну політики тощо [3].

Для підприємств легкої промисловості за своїм змістом розвиток підприємства є сукупністю процесів, що сумарно ведуть до збільшення

потенціалу, явними формами прояву яких виступають кількісні та якісні зміни, адаптація до зовнішнього середовища підприємств та їх внутрішня інтеграція. Нарешті результативний прояв розвитку для підприємств легкої промисловості полягає в реалізації кількісних та якісних змін, збільшенні потенціалу, забезпеченні здатності підприємств протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища, підвищенні життєздатності та конкурентоспроможності продукції.

Проведений аналіз тенденцій розвитку легкої промисловості України показав, що її стан незмінно оцінювався як критичний протягом 2011–2016 років, оскільки цей сегмент економічної діяльності, опинившись поза сферою уваги і підтримки держави, став втрачати обсяги виробництва, знижувати темпи освоєння нових прогресивних технологій та ступінь оновлення продукції, реалізовувати наявне і завезене в країну технологічне обладнання в Туреччину та Китай, де, своєю чергою, легка промисловість почала розвиватись інтенсивними темпами. Вживати й конкурувати в таких умовах вітчизняним підприємствам легкої промисловості було дуже важко, почалися їх масові банкрутства та ліквідація. 2016 рік став роком оновлення розвитку галузі, а наступний рік охарактеризувався показниками стійкого зростання її роботи галузі: за 2017 рік капітальні інвестиції в галузь зросли більш ніж на 24%, а загальний обсяг виробництва зріс на 6,3%, обсяг реалізованих товарів склав 23 мільярди гривень, що майже на 43% більше попереднього року [3; 4]. Але в цілому розвиток легкої промисловості сьогодні є ще недостатнім, що призводить до втрати фінансової стійкості, зниження ліквідності та рентабельності підприємств легкої промисловості, погіршення їх ділової активності та виникнення ризику банкрутства. Отже, для покращення роботи галузі необхідно розробити концепцію державної фінансової політики підтримки сектору легкої промисловості, яка буде вирішувати зовнішні проблеми розвитку цього сегмента економічної діяльності.

Для усунення факторів внутрішнього середовища необхідно розробити підхід до управління фінансовою політикою розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості, який би враховував негативні наслідки впливу внутрішнього середовища та чинив позитивний ефект на роботу підприємств легкої промисловості як стратегічно важливого сегмента економічної діяльності, що призведе до покращення їх фінансових результатів та збільшить їх частку у ВВП країни.

Під системою управління фінансовою політикою розвитку підприємств легкої промисловості слід розуміти впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів функціонування підприємств легкої промисловості та сегменту економічної діяльності, що має вхід (державне регулювання, механізми ринкового контролю, ресурси, інформація із зовнішнього середовища), мету, цілі та завдання, є відповідальною та звітує перед вищою системою, тобто державою (вихід). При цьому управління є не тільки певною структурою, а й процесом, необхідним для досягнення мети, цілей та завдань розвитку легкої промисловості.

Керуюча підсистема системи управління фінансовою політикою розвитку підприємств легкої промисловості включає:

- державне регулювання, що передбачає державну фінансову політику підтримки сектору легкої промисловості;
- механізми ринкового контролю, що охоплюють формування ціни, попиту і пропозиції на товари легкої промисловості в умовах конкуренції;
- звітність перед вищою системою, що передбачає ресурсний вихід, тобто результат діяльності, який повною мірою відповідає меті; інформаційний вихід – інформація про ступінь такої відповідності.

Керована підсистема включає мету, цілі та завдання фінансової політики розвитку підприємств легкої промисловості. Мета полягає в побудові ефективної фінансової політики їх розвитку, спрямованої на досягнення стратегічної та тактичної цілей діяльності вітчизняної легкої промисловості. Стратегічними цілями є зростання частки легкої промисловості у ВВП країни, збільшення підприємствами легкої промисловості частки на вітчизняному ринку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної легкої промисловості в Україні та світі. До тактичних цілей доцільно віднести: підвищення ліквідності; зміцнення фінансової стійкості; покращення ділової активності; підвищення рентабельності. Пріоритетними завданнями фінансової політики розвитку є управління вартістю капіталу та його оптимізація, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, формування ефективної кредитної політики, управління прибутком та витратами, обґрунтування ефективної дивідендної політики підприємств легкої промисловості.

Отже, фінансова політика розвитку є особливою сферою економічної діяльності держави в цілому та окремих секторів економіки і підприємств, оскільки спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл та використання для забезпечення функцій держави, видів економічної діяльності та суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Мисюра Ю. В. Проблеми та перспективи розвитку легкої промисловості України // Науковий вісник ЧДІЕУ. 2013. № 4 (20). С. 37–42.
2. Селіверстова Л. С., Міх О. М. Стан та перспективи розвитку легкої промисловості України // Формування ринкових відносин в Україні, 2017. №4 (191). С. 52-57.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
4. Підсумки роботи легкої промисловості України. Асоціація «Укрлегпром». URL: <http://ukrlegprom.org.ua/analitika/>

*Селіверстова Людмила Сергіївна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний торговельно-економічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Основою сучасного етапу розвитку економіки України є ефективна побудова фінансової системи країни, яка безпосередньо впливає з моделі економічного розвитку держави. Фінансові відносини у країні, маючи різноманітні форми прояву, у сукупності утворюють цілісну фінансову систему, кожна ланка якої є носієм певних властивих їй фінансових відносин, що реалізуються у створенні та використанні відповідних грошових фондів. Усі ланки фінансової системи відображають державний устрій країни, характеризують ступінь розвиненості її грошових, кредитних, валютних та інших відносин.

Фінансова система як невід'ємна складова соціально-економічної системи (на мікрорівні) і міжнародної фінансової системи (на макрорівні) в цілому становить складний, динамічний і відкритий організм [1, с. 30]. Складність фінансової системи визначається неоднозначністю складових її елементів, різнохарактерністю зв'язків між ними, їх структурною різноманітністю. Це викликає різноманіття і відмінність елементів фінансової системи, їх взаємозв'язків, тенденцій, змін складу та стану системи, множинність критеріїв їхньої діяльності.

Динамічність фінансової системи зумовлюється тим, що вона перебуває в постійному розвитку, за постійно мінливої величині фінансових ресурсів, витрат, доходів, у коливаннях попиту і пропозиції на капітал.

Фінансова система є складним механізмом. Ефективність її функціонування істотно залежить від таких чинників:

- налагодженість фінансових відносин у суспільстві, які визначаються насамперед вибором ефективної для конкретної країни фінансової моделі;
- дієвість фінансово-кредитного механізму;
- чіткість фінансового законодавства;
- організація управління фінансовою системою [2, с. 367].

Щодо останнього чинника, то управління – це діяльність пов'язана з впливом керуючого суб'єкта на керований об'єкт з метою досягнення певних результатів. Управління притаманне всім сферам людської діяльності, в тому числі економічній і фінансовій. Управління фінансами – це складова частина управління економікою, його здійснює спеціальний апарат з допомогою специфічних прийомів і методів [3, с. 59].

На розвиток фінансової системи впливає безліч факторів, які потрібно враховувати з метою недопущення застою і кризових явищ. Для цього необхідно налагоджувати та вдосконалювати механізми реалізації фіскальної, грошової і кредитної політик з метою забезпечення належного функціонування

вітчизняної фінансово-кредитної системи. Водночас стратегія і тактика реформування фінансової системи повинна полягати у поступовій реструктуризації, яка передбачатиме подальшу трансформацію фінансів [4, с. 8].

Нестабільність фінансової системи України, викликана постійними змінами у нормативно-правовому полі економічної діяльності та зростаючою залежністю від зовнішніх чинників впливу, значно посилює необхідність її гармонізації, що дозволить при зміні умов фінансової діяльності запобігати виникненню нових суперечностей фінансових відносин, їх накопиченню та загостренню у подальшому [5, с. 302].

На особливу увагу заслуговує питання створення потужної групи банків, зменшення податкового тиску та впорядкування фінансових потоків [6]. У цьому контексті слід зазначити, що цим питанням повинні займатися відповідні органи законодавчої та виконавчої влади, оскільки раціональне функціонування всієї фінансової системи можливе лише за рахунок належного функціонування окремо кожної складової водночас за їх синергічного поєднання.

Серед основних проблем фінансової системи, що унеможлиблює сталість її розвитку, слід назвати також неефективну систему державного регулювання України. Одним із варіантів якісної трансформації фінансової системи країни може бути використання прогресивного світового досвіду провідних країн світу – Великої Британії, Німеччини, Японії – у галузі створення єдиного регулятора фінансової системи (мегарегулятора). За допомогою останнього можливим стане уникнення протиріч у сфері контролю за фінансами та формування надійного базису для інтеграції України у світову фінансову систему [7, с. 256].

Важливою умовою покращення стану фінансової системи України у контексті глобалізаційних процесів є досягнення стійкості національної грошової одиниці, що стає можливим при позитивному сальдо між доходами та витратами країни на зовнішньому ринку. Стійке перевищення імпорту товарів над експортом, що спостерігається в Україні, незважаючи на позитивний баланс послуг, викликає нестачу та подорожчання іноземної валюти, отже, зростання цін на товари як імпортного, так і вітчизняного походження, підвищення тарифів на послуги тощо, а це фактично збурює фінансову систему, порушуючи усталені зв'язки та пропорції розподілу.

Зміни у фінансовій системі, потреба в яких з різного роду причин постійно виникає, не повинні погіршувати умови економічної діяльності та обмежувати можливості збалансування доходів з витратами у жодному із секторів економіки.

На жаль, сучасна фінансова система України, її особливості та проблеми свідчать про відсутність системного підходу до використання фінансів у процесі здійснення фінансової політики. Вона не відображає реального та повного стану економіки, а тому не може контролювати належною мірою усі можливі фінансові потоки в країні, допускає високу тінізацію економіки і критично залежить від зовнішнього світу. Це все спричинено відсутністю єдиних підходів до визначення правил та вимог при формуванні нормативно-правових актів та організації фінансової діяльності як держави в цілому, так і окремих її елементів.

Список використаних джерел

1. Селіверстова Л. С. Фінанси корпорацій: монографія. Київ: КНТЕУ, 2013. 320 с.
2. Селюченко Н. Є., Шмігельська З. К. Управління фінансовою системою України // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка. Проблеми економіки та управління. 2012. № 725 С. 366–371.
3. Моторна Я. Проблеми функціонування фінансової системи України. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68425.doc.htm
4. Лук'яненко І., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НаУКМА, 2014. 229 с.
5. Бондаренко О. С., Селіверстова Л. С., Адаменко І. П. Особливості формування архітектури фінансової системи // Бізнес Інформ. 2017. № 10. С. 301–305.
6. Банки. Финансы Украины. URL: <http://financeua.net/finance>
7. Турченко Т., Третяк А. Проблеми сучасної фінансової системи України та пропозиції щодо її ефективного економічного розвитку // Економічний аналіз. 2012. Вип. 11. Ч. 1. С. 255–258.

*Слатвінський Максим Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів, обліку та економічної безпеки,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Важливою сферою застосування інформаційних технологій є надання аналітичної інформації про наслідки регулятивного впливу в системі фінансово-економічної безпеки. В ринкових умовах розвинена інформаційно-аналітична інфраструктура забезпечує обґрунтованість та адекватність економічної політики, тоді як її відсутність створює загрози фінансово-економічній безпеці країни. За цих умов розробка якісних методик оцінювання економічної ефективності інвестиційних рішень щодо впровадження інформаційно-аналітичних систем є особливо актуальною, оскільки простежити вигоди за допомогою класичних методів оцінювання не завжди можливо.

Вважається, що витрати на впровадження та розбудову інформаційно-аналітичних систем обґрунтовані, якщо ці системи відповідають вимогам нормативних документів, а також концепції фінансово-економічної безпеки. Обумовлено це тим, що наразі відсутні усталені універсальні методи оцінювання економічної ефективності впровадження інформаційно-аналітичних систем.

Відповідно до теорії оцінки ефективності систем, якість будь-якого об'єкта, в тому числі і систем інформаційного забезпечення, проявляється лише в процесі його цільового функціонування, тому об'єктивною є оцінка за

ефективністю використання [3]. Прийняття інвестиційних рішень почасти пов'язане з невизначеністю у майбутньому, насамперед, унаслідок мінливості економічних умов зовнішнього та внутрішнього середовища, що ускладнює передбачення результатів застосовуваних заходів.

Сертифікація, ліцензування та відповідність умовам безпеки не можуть повністю усунути невизначеність характеристик систем інформаційно-аналітичного забезпечення та їх окремих елементів, а також не дозволяють врахувати елементи випадковості в результатах ухвалення рішень. Відповідно до цього, об'єктивною характеристикою економічної ефективності інвестицій у впровадження та розбудову систем інформаційно-аналітичного забезпечення, ступеня їх пристосованості до досягнення бажаного рівня фінансово-економічної безпеки за умов дії випадкових чинників можуть виступати лише ймовірнісні показники. Можливість досягнення цілей фінансово-економічної безпеки, наприклад за використання системи інформаційно-аналітичного забезпечення, математично характеризується певним ступенем імовірності. Ймовірнісні оцінки, таким чином, мають бути покладені і в основу методики оцінювання ефективності інвестицій в інформаційно-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Зазвичай при розробці систем інформаційно-аналітичного забезпечення виникає багатокритеріальна задача порівняння різних варіантів структур цих систем. У число розглядуваних в задачі показників входять і показники ефективності, які мають імовірнісно-часовий характер функцій розподілу. Зокрема, до них належать імовірність подолання системи захисту інформації за певний час [2].

Отже, для оцінювання економічної ефективності інвестицій у впровадження систем інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки найбільш застосовні ймовірнісні методи, відповідно до яких рівні безпеки оцінюються за довірчими інтервалами ймовірностей відповідних значень показників. Оцінка оптимального рівня фінансово-економічної безпеки значною мірою залежить від запобігання негативним наслідкам загроз. Для отримання множини значень ризику необхідно знати розподіл випадкових величин збитку. В більшості випадків такі оцінки можна отримати, наприклад, за допомогою імітаційного моделювання або за результатами активного аудиту [1].

Тобто, по-перше, визначення ефективності інвестицій у впровадження систем інформаційного забезпечення не може базуватися на детермінованих оцінках. По-друге, для визначення ефективності цих інвестицій доцільніше використовувати ймовірнісні характеристики – функції розподілу ймовірностей виникнення загроз безпеці.

При прийнятті інвестиційних рішень у системі фінансово-економічної безпеки необхідно використовувати, зокрема, окрему методологію, що дозволяє здійснити ефективні витрати на реалізацію відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення. Однак не всі підходи до оцінки таких витрат дозволяють розподілити грошові кошти так, щоб інвестування стало ефективним. Згідно зі статистичними даними, витрати на інформаційно-

аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки становлять 30% від усіх витрат на інформаційні системи, а вартість захисту інформаційних систем повинна становити приблизно 20% від вартості інформаційного ресурсу [4].

Не вирішеними остаточно залишаються питання, як адаптувати оцінку ефективності інвестицій в інформаційно-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки до поточного моменту часу, забезпечити прийняття ефективних управлінсько-організаційних рішень щодо фінансово-економічної безпеки в умовах нестачі необхідних статистичних даних і параметричних оцінок, реалізувати зіставлення оцінок можливих ризиків новим загрозам фінансово-економічній безпеці.

Більшість існуючих підходів до оцінювання орієнтовані на умови економічно розвинених країн, тоді як особливості національних економік з низьким рівнем фінансово-економічної безпеки (слаборозвинених економік) мають передбачати розрахунок ризиків порушення фінансово-економічної безпеки, на основі чого дається оцінка про безперервність функціонування інформаційних процесів (рис. 1).

При використанні застосовного до слаборозвинених економік підходу до оцінювання витрат на інформаційно-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки визначають такі рівні ризиків: незначний, допустимий, критичний, недопустимий. Якщо незначним рівнем ризиків можна знехтувати, то визначення допустимого рівня проводиться з огляду на такі показники: недовговічність інформаційного активу; ступінь захищеності інформаційного активу; обґрунтування вартості інформаційного ресурсу. Загалом оцінки кожного рівня ризику відмінні між собою, через що підходи до оцінювання ризику інвестування в систему інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки в рамках запропонованої моделі буде відрізнятися залежно від певного його рівня.

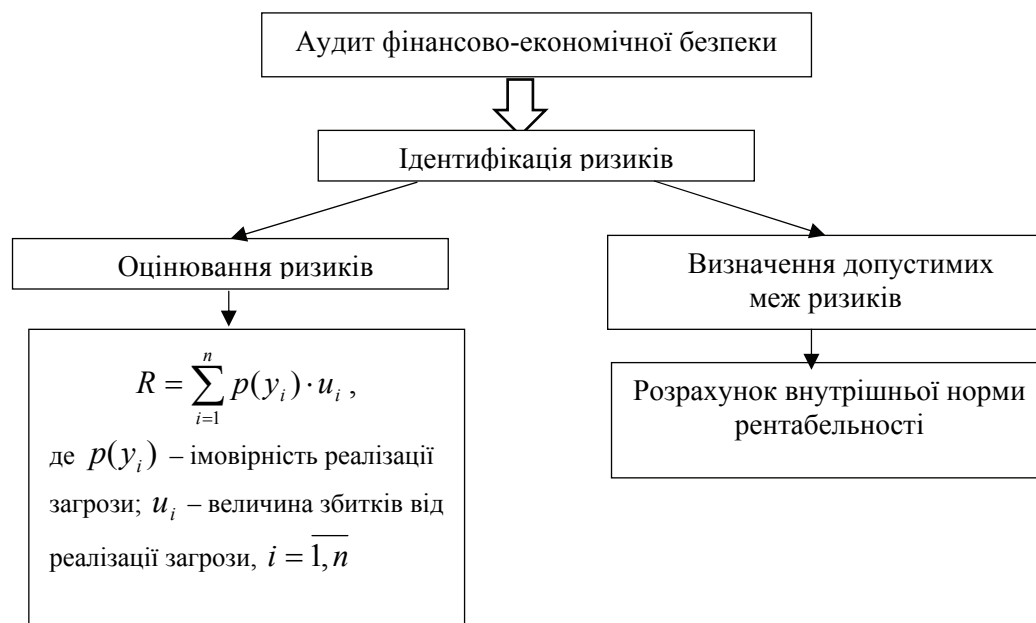

Рис. 1. Особливості оцінювання ефективності інвестицій у впровадження систем інформаційно-аналітичного забезпечення в слаборозвинених економіках

Отже, розглянутий вище підхід до оцінювання обґрунтованості інвестицій у впровадження та розбудову системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки надає оцінку інвестиційних ризиків у вигляді розрахунку суми ризиків, властивих певній інформаційно-аналітичній системі та системі фінансово-економічної безпеки, з урахуванням не тільки екзогенних та ендогенних чинників, а й певних особливостей, притаманних цим системам.

Список використаних джерел

1. Баутов А. Эффективность защиты информации // Открытые системы. 2003. № 07–08. URL: <http://www.osp.ru/os/2003/07-08/183282/>
2. Горбунов А. Выбор рациональной структуры средств защиты информации в АСУ. URL: <http://kiev-security.org.ua/box/2/26.shtml>
3. Петухов Г. Б. Методологические основы внешнего проектирования целенаправленных процессов и целеустремленных систем. Москва: АСТ, 2006. 504 с.
4. Петренко С. А. Симонов С. В., Кислов Р. И. Информационная безопасность: экономические аспекты, URL: http://www.jetinfo.ru/Sites/new/Uploads/2003_10.319A4A356B684F33A06E15C657633935.pdf

*Слухай Сергій Васильович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ СЕКТОРУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Наразі Україна переживає низку суспільних реформ, які зачіпають практично усі сфери суспільного життя, зокрема економіку. Каталізатором спроб змінити наявну ситуацію в країні стала ворожа політика Російської держави, яка різноманітними методами гібридної війни намагається знищити українську державність. За цих умов, за урахування неоднозначного ставлення до російської агресії проти України з боку урядів багатьох розвинених країн єдиним способом врятувати самостійність країни є удосконалення суспільних механізмів, що дозволить забезпечити високу дієвість функціонування суспільних інститутів і, завдяки цьому – економіки як основи суспільного життя. Можна сперечатися стосовно того, наскільки правильною є послідовність кроків держави щодо удосконалення суспільних відносин, наскільки радикальними є реформи, що проводяться, наскільки значним є кінцевий суспільний ефект від їх реалізації, проте немає сумніву у тому, що без здійснення давно назрілих соціально-економічних перетворень Україна не матиме гарних перспектив.

Дослідження багатьох сучасних економістів вказують на те, що без суттєвого покращання суспільних інститутів неможливо забезпечити ефективний розвиток економіки. Так, у широко відомій книжці Д. Аджемоглу та Дж. Робінсона на підставі дослідження величезного матеріалу з політичної та економічної історії багатьох країн робиться висновок, що політичні інститути визначають владу і здатність держави керувати суспільством, сприяючи формуванню економічних інститутів, які визначають економічні стимули розвитку економіки [1, с. 41].

Під цим кутом зору важливо зрозуміти, яким чином поточні реформи у сфері державних фінансів можуть впливати на розвиток економіки країни. Важливим компонентом інституційних зрушень у цій сфері стали заходи з децентралізації, які передбачають укрупнення розмірів територіальних громад, розширення видаткових та дохідних повноважень органів самоврядування, зміни у трансфертній політиці.

Теоретичною підставою для висновків щодо того, до чого призведуть ці реформи, може слугувати концепція «федералізму, що забезпечує функціонування ринку», далі ФЗФР (англ.: *market-preserving federalism*), висунута у середині 1990-х рр. американським економістом Б. Вайнгастом [6], яка набула доволі значної популярності серед економістів та політологів.

Згідно з Б. Вайнгастом та його послідовниками, федеративна побудова країни та її фінансів сприяє зростанню економіки, якщо забезпечені такі умови: 1) наявні рівні влади з чітко визначеною компетенцією; 2) наявна значна автономія місцевих органів влади, включно з фінансовою; 3) відсутні внутрішні бар'єри для руху виробничих ресурсів, товарів та послуг; 4) діє жорстке бюджетне обмеження для всіх рівнів сектору державного управління; 5) здійснена належна інституціоналізація повноважень різних рівнів влади [5, р. 6]. Здійснення заходів з реалізації ФЗФР спроможне суттєво зменшити корупцію в органах державної влади та самоврядування, сприяти викоріненню неефективної податкової конкуренції між юрисдикціями та зменшенню прагнення ренти на всіх рівнях влади, в результаті чого відбувається суттєве зростання суспільного добробуту. Для успішного розвитку економіки мають бути реалізовані усі п'ять наведених вище умов. Аналіз ступеня реалізації цих умов дозволяє зрозуміти, чому окремі країни досягають або ні прогресу у розбудові економіки.

Неважко бачити, що названі вище умови кореспондують з висновками Аджемоглу та Робінсона, адже вони стосуються формування політичних (№ 1 та № 5) та економічних (№ 2–4) інституцій суспільства.

З ФЗФР випливає, що для ефективного функціонування ринкової економіки важливим є узгодження основних аспектів економічної та політичної систем держави: на центральні органи влади мають бути накладені такі обмеження, які не дозволяли б їм заважати реалізувати політичні й економічні права членів суспільства та їх об'єднань включно з органами територіального самоврядування. Ключовою складовою заходів, спрямованих на досягнення такої взаємодії держави та економіки, виступає децентралізація у різних її формах: політична, адміністративна та фінансова. Чим більшим (до певної межі) є ступінь децентралізації сектору державного управління, зокрема фінансової, тим більш децентралізованим стає вирішування щодо регулювання економіки, акумуляції

коштів у громадських бюджетах та надання суспільних благ, тим більшим, за певних обставин (описаних у «теоремі децентралізації», висунутій У. Оутсом на початку 1970-х рр. [4]), може стати суспільний добробут.

У чому ж полягає важливість децентралізації сектору державного адміністрування для покращання результатів функціонування економіки? Вона мінімізує економічні наслідки неправильних рішень центрального уряду, тоді як конкуренція між субнаціональними урядами одного рівня (яка є наслідком їхньої автономії) за обмежені матеріальні та фінансові ресурси країни змушуватиме їх створювати більш сприятливі умови для функціонування місцевої економіки, за розвиток якої вони мають нести відповідальність перед своїми виборцями.

Однією з додаткових переваг концепції ФЗФР є те, що, спираючись на неї, можна аналізувати економічні успіхи чи провали не тільки різних розвинених країн, а й тих, що розвиваються, та постсоціалістичних. Такі спроби були здійснені деякими дослідниками, наприклад Л. Брустом [2]. Проведений з позицій ФЗФР аналіз економічної ситуації у Росії надав підстави вважати, що практикована там форма федералізму (яку можна вважати псевдофедералізмом) перетворилася на гальмо економічного розвитку. Як було показано німецьким дослідником С. Екардтом [3], неефективність функціонування міжурядових фінансових відносин, яка впливає з їх інституційної побудови, сформувала негативні фіскальні стимули для субнаціональних урядів різного рівня (зокрема, внаслідок посилення їх фінансової залежності від трансфертів, що надходять з федерального бюджету), результатом чого став несприятливий інвестиційний клімат, дефрагментація ринків, зростання економічних відмінностей між регіонами; все це загалом сприяло стагнації економіки цієї країни у 1990-ті рр. Варто зазначити, що більшість цих негативних процесів присутні і зараз, до чого додається посилення централізації, що унеможлиблює використання потенційних переваг федеративної побудови країни з метою пришвидшення економічного розвитку.

Проведений з позиції ФЗФР аналіз економіки України, на наш погляд, може дозволити виявити додаткові (поки що незадіяні) резерви економічного зростання, які належать до інституційної сфери і стосуються внутрішньої побудови держави та її впливу на економічні процеси.

Зокрема, якщо дивитися на сьогоднішнє під цим кутом зору, то стає зрозумілим, що здійснювані наразі зусилля з децентралізації сектору суспільного управління за одночасного укрупнення адміністративно-територіальних одиниць є вектором інституційного розвитку, спрямованим у правильний бік, адже вони сприяють створенню фінансово спроможних територіальних одиниць, які здатні залучати ресурси на територію своєї юрисдикції та ефективно обслуговувати потреби місцевих мешканців, надаючи їм різноманітні суспільні послуги. Разом з тим недостатній рівень автономії місцевих органів влади, зокрема суттєва фінансова залежність місцевих урядів усіх рівнів від трансфертів з державного бюджету (частка таких трансфертів у доходах місцевих бюджетів складає наразі понад 50%) та низьке фіскальне значення місцевих податків виступають тими негативними чинниками, які не сприяють розвиткові місцевої економіки, оскільки знижують рівень

підзвітності місцевої влади та нівелюють потенціал фіскальної конкуренції, спроможної за певних обставин підвищувати ефективність надання суспільних та приватних благ.

Через це, на нашу думку, реалізація політики децентралізації в Україні має супроводжуватися також заходами з підвищення відповідальності та підзвітності органів місцевої влади, результатом яких має стати забезпечення зв'язку обсягів надання суспільних послуг на місцевому рівні з ефективністю управління з боку місцевих органів влади ресурсним потенціалом території власної юрисдикції. Для цього слід послідовно скорочувати трансфертну залежність місцевих органів влади, яка не сприяє запровадженню жорсткого бюджетного обмеження, та розширювати сферу їх повноважень. Назріла необхідність вирішення питання передачі деяких видів делегованих державою повноважень до сфери власних повноважень місцевих органів влади. Усі ці заходи також мають супроводжуватися інституційними перетвореннями, спрямованими на посилення прозорості місцевих фінансів, оскільки лише у цьому випадку мешканці територіальних громад будуть спроможними здійснювати контроль за місцевими бюджетами.

Завдяки таким перетворенням посиляться ступінь федералізації державних фінансів в Україні, що дозволить місцевим органам влади ефективніше впливати на місцевий економічний розвиток. Це, своєю чергою, сприятиме посиленню конкурентоспроможності національної економіки та пришвидшенню розвитку економіки країни загалом.

Отже, концепція «федералізму, що забезпечує функціонування ринку» має не тільки теоретичне, але й високе практичне значення, оскільки демонструє резерви зростання економіки країни, зосереджені в інституційних перетвореннях.

Список використаних джерел

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Наш формат, 2016. 440 с.
2. Bruszt L. Market Making As State Making: Constitutions and Economic Development in Post-communist Eastern Europe // *Constitutional Political Economy*. 2002. Vol. 13. P. 53–72.
3. Eckardt S. Russia's Market Distorting Federalism: Decentralisation, Governance, and Economic Performance in Russia in the 1990s // *Arbeitspapiere des Osteuropa-Instituts der Freien Universität Berlin, Arbeitsbereich Politik und Gesellschaft*. 2002. Heft 42. 41 S.
4. *Fiscal Federalism* / ed. by W. E. Oates. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. 578 p.
5. Weingast B. R. *Second Generation Fiscal Federalism: Implications for Decentralized Democratic Governance and Economic Development*. Stanford: Stanford University, 2007. 68 p.
6. Weingast B. R. The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development // *Journal of Law, Economics, & Organization*. 1995. Vol. 11, No. 1. P. 1–31.

Стасюк Тетяна Ігорівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Як зазначено в Законі України «Про страхування», «Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів» [1]. Страхування є гарантом компенсації збитків, заподіяних майновим інтересам держави, суб'єктів господарювання і населення. Воно значною мірою звільняє бюджет від тягаря витрат на відшкодування збитків, що мають місце внаслідок руйнівних природних катаклізмів, техногенних катастроф, епідемій та інших нещасних випадків, захищає підприємців від майнових і комерційних витрат, забезпечує підтримку рівня життя громадян [2].

Страхування, на мою думку, має дуже важливе значення, бо ми всі, фізичні та юридичні особи, маємо бути впевнені, що в разі настання неочікуваної та неприємної події в житті (це стосується всіх ризиків: від здоров'я до ризиків, пов'язаних з економікою), в нас є та матеріальна підтримка, яка захищає нас від незапланованих затрат.

Страхування є важливим фактором стимулювання економіки, господарської активності окремих суб'єктів, оскільки створює для всіх учасників рівні права, можливість отримати вигоду, бажання ризикувати, надає впевненості у розвитку підприємницької діяльності, створює нові стимули зростання продуктивності праці та забезпечення економічного розвитку. Насамперед, страхування надає впевненості в розвитку бізнесу. Жодний власник не інвестує свій капітал у розвиток виробництва тих чи інших товарів або в сферу послуг, не враховуючи можливого ризику втрат авансованих ресурсів. Передаючи за невелику плату відповідальність за наслідки ризикових подій страховикові, інвестор упевнений, що в разі настання страхового випадку завдані збитки будуть відшкодовані. Страхування необхідне для новостворених підприємств, які ще не набули достатнього виробничого потенціалу і не нагромадили власних ресурсів [2].

У сучасному ринковому середовищі підприємства мають потребу не тільки у відшкодуванні збитків, пов'язаних зі знищенням або пошкодженням майна внаслідок природної стихії (землетруси, повені, бурі тощо), випадкових подій технічного й техногенного характеру (пожежі, аварії, вибухи тощо), а й у

компенсації неотриманого прибутку, додаткових видатків через вимушені простої підприємств (несвоєчасні поставки сировини, неплатоспроможність покупців та інші непередбачені обставини), зміну податкового законодавства, облікової політики та ін. Об'єктом страхування дедалі частіше стають збитки від різних фінансово-економічних (високий рівень інфляції, коливання курсів валют тощо) та криміногенних явищ (крадіжки, розбійні напади, викрадення транспортних засобів тощо) [2]. Трактуються науковцями базового поняття – «страховий ринок» подано в табл. 1 (за даними [3]).

Таблиця 1

Погляди вчених щодо дефініції «страховий ринок»

Автор	Розкриття поняття
В. Базилевич	Складна багатofакторна, динамічна, відповідним чином структурована система економічних відносин, що виникають з приводу забезпечення потреби в страховому захисті
О. Гаманкова	Страховий ринок як цілісне утворення не може бути повністю зарахований до ринку фінансових послуг, оскільки та його частина, що пов'язана із торгівлею страховими капіталами, перебуває поза межами ринку фінансових послуг, вона належить до фінансового ринку
О. Козьменко	Система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу страхового покриття в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті
Н. Ткаченко	Страховий ринок – це система суспільних відносин, пов'язаних з купівлею-продажем страхових послуг
С. Осадець	Сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їхньої купівлі-продажу
В. Фурман	Система стійких економічних відносин між покупцями, посередниками і продавцями, пов'язаних із формуванням попиту, пропозиції та ціни на прямий страховий захист і перестраховання, які матеріалізуються у страхових, перестраховальних і супутніх послугах у країні, групі країн чи міжнародному масштабі, що піддається регулюванню

Учасниками відносин на страховому ринку є страхувальники, страховики, страхові агенти, страхові брокери. Страхувальник – юридична чи фізична особа, яка на підставі відповідної угоди зі страховкам сплачує страхові внески до страхового фонду й отримує право на відшкодування збитків у разі настання страхового випадку. Страховик – юридична особа (страхова компанія), яка діє на підставі відповідної ліцензії, беручи на себе зобов'язання щодо створення колективного страхового фонду і виплати з нього страхового відшкодування страхувальнику або третій особі, на чю користь укладений договір, при настанні страхового випадку. Страхові агенти – фізичні чи юридичні особи, які діють від імені страховика і за його дорученням відповідно до наданих повноважень. Страховими брокерами є юридичні чи фізичні особи, зареєстровані як підприємці, що здійснюють посередницьку діяльність зі страхування від імені страхувальника або страховика [2].

Серед основних факторів, які негативно вплинули на стан розвитку страхового ринку впродовж останніх років, зазначимо:

- зростання тарифів на страхові послуги для забезпечення достатності коштів для формування страхових резервів внаслідок інфляційних процесів;
- військові дії на Сході країни, внаслідок яких відбувається зменшення страхових премій по ринку приблизно на 20%;
- обмеження бюджетів корпоративних клієнтів у результаті зниження їх ділової активності та зростання продуктивних витрат;
- низький рівень якості активів страхових компаній за рахунок завищення вартості цінних паперів, розміщення депозитів у проблемних банківських установах;
- зниження попиту на страхові послуги в умовах зниження платоспроможності населення країни, низький рівень довіри до вітчизняних фінансових установ;
- необхідність забезпечення страховиками своєчасного здійснення страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя [4].

Отже, з метою стабілізації ситуації на страховому ринку з боку державних органів та органів саморегулювання необхідно вжити таких заходів:

1) сформувати робочу групу за участю представників ринку, регулятора й інших зацікавлених осіб з метою доопрацювання та затвердження Програми розвитку страхового ринку України до 2020 р;

2) внести зміни до порядку надання звітності страховиками, що дасть можливість посилити нагляд за якістю і структурою активів;

3) відновити довіру населення та юридичних осіб до страховиків;

4) підвищити вимоги до джерел формування статутного капіталу страховиків;

5) стимулювати розвиток системи перестраховування;

6) збільшити капіталізацію українських страховиків і конкурентоспроможність національного страхового ринку;

7) стимулювати страховиків до отримання міжнародних рейтингів фінансової

8) стійкості;

9) створювати об'єднання страховиків з метою підвищення їх надійності та платоспроможності;

10) підвищити прозорість діяльності вітчизняних страховиків [10].

Список використаних джерел

1. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР, станом на 01.01.2017 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр

2. Фінанси: навч. посіб., практикум / І. І. Пилипенко та ін. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. 307 с.

3. Сукач О. М., Сарана Л. А. Страховий ринок України: сучасні реалії та перспективи // Вісник Східноєвроп. ун-ту економіки і менеджменту. 2016. С. 106–113.

4. Волкова В. В. Тенденції розвитку страхового ринку в умовах нестійкого ринкового середовища // Економіка і регіон. 2016. № 1. С. 17–24.

*Степанова Олена Вікторівна,
кандидат економічних наук, с.н.с.,
старший науковий співробітник
відділу державних фінансів
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України»*

ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НОВИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний світ перебуває в континуумі змін, процеси якого визначаються перетворенням глобальної моделі економічного розвитку. Нові виклики і зміни, обумовлені загостренням базових проблем сучасної цивілізації, охоплюють внутрішні та зовнішні аспекти розвитку економіки та суспільства. Рівень соціального захисту у світі наразі є найвищим за всю історію існування людства. Однак підходи до формування та фінансування соціальних функцій держави продовжують розвиватися, шляхом подолання нових викликів. Міжнародна асоціація соціального забезпечення визначила основні нові глобальні виклики, які обумовлюватимуть зміни фіскального простору та вимагають нових підходів до фінансування соціальних функцій держави [7]:

- старіння населення;
- усунення «розриву» в покритті населення різними формами соціального захисту;
- нерівність протягом життєвого циклу людини;
- науково-технічний прогрес;
- фінансування та організація охорони здоров'я, у тому числі довготривалий догляд;
- ринки праці та цифрова економіка;
- зайнятість молодих працівників;
- нові ризики, кризи та екстремальні події;
- соціальний захист мігрантів;
- зростання очікування населення.

Кожен період кризових трансформацій змінює підхід до управління та організації соціальної сфери та відповідно формування фіскального простору для її фінансування, як механізму перерозподілу національного доходу між різними соціальними групами з метою забезпечення стійкості суспільства та створення умов для економічного зростання та сталого розвитку. Отже, очевидно, що в певному сенсі соціальні функції держави кожної країни зазнають постійних змін як механізм протидії, профілактики та подолання визначених соціальних викликів.

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. надала імпульс дискусії щодо необхідності оптимізації використання фіскального простору, доцільності державного фінансування соціальних функцій держави та розкрила роль систем соціального забезпечення як автоматичних соціальних та економічних стабілізаторів для держави [8]. Однак у таких умовах частина країн приймає

рішення, спрямовані на посилення державного фінансування соціальних функцій держави, а інші – на зменшення ролі держави та зниження податків за рахунок згортання соціальних програм з метою підтримки фіскальної стійкості.

За даними Світового банку, протягом 2001–2008 рр., перед глобальною фінансово-економічною кризою фіскальний простір розширився як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвивалися, що зумовлено зменшенням державного боргу та дефіциту бюджету[3]. За висновком І. Ортіз, із розгортанням кризи тільки незначна частина країн зменшувала фінансування соціальних функцій держави (рис. 1), інші ж навпаки впроваджували заходи контрциклічного фінансування. Відповідно до класифікації, запропонованої науковцем, цей період названо продовженням «фіскальної експансії»[5] з ознаками розширення фіскального простору для фінансування соціальних функцій.

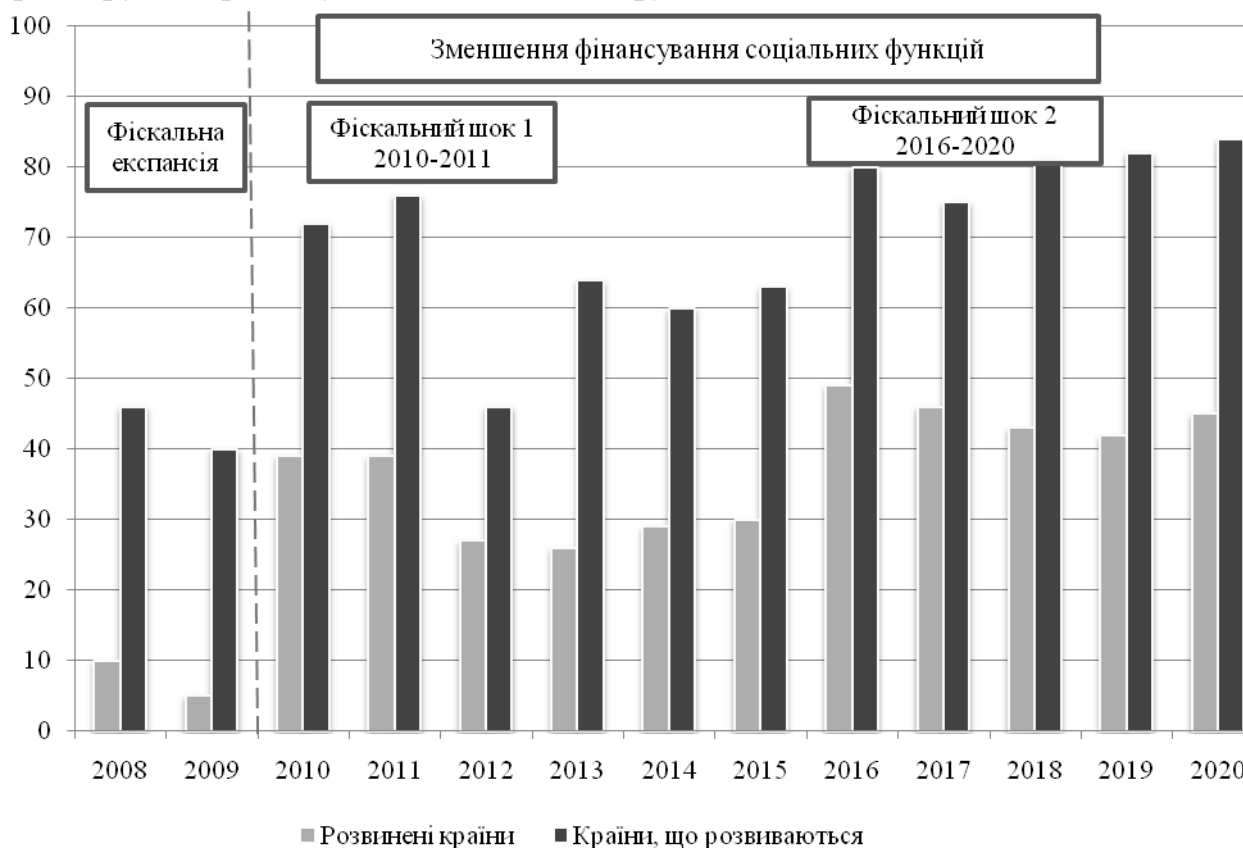

Рис. 1. Зміна тенденцій фінансування соціальних функцій держави, кількість країн, які зменшували фінансування, од.

Джерело: [5]

Однак через глобальну економічну кризу уряди країн були змушені зменшити державне фінансування окремих соціальних програм, навіть і з охорони здоров'я [2]. Так, І. Ортіз визначає період 2010–2011 рр. як «перший фіскальний шок», протягом якого відбулося вагомє зменшення фіскального простору для фінансування соціальних функцій держави[5]. Потенціал уряду щодо реалізації ефективної фіскальної політики в умовах неочікуваної економічної нестабільності став вагомим фактором дієздатності держави під час та після глобальної фінансово-економічної кризи. За прогнозами, «другий фіскальний шок» триватиме з 2016 р. до 2020 р., що спричинятиме зменшення державних витрат на

соціальний захист та соціальне забезпечення як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються. Досліджено, що протягом 2010–2017 рр. у світі загалом впроваджувалися різні заходи фіскального коригування, які були спрямовані як на збільшення, так і на зменшення фіскального простору з метою фінансування соціальних функцій держави (табл.1).

Таблиця 1

Найбільш поширені заходи трансформації фіскального простору для фінансування соціальних функцій держави у світі загалом (2010–2017 рр.)

ФІСКАЛЬНЕ КОРИГУВАННЯ, СПРЯМОВАНЕ НА ЗМЕНШЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ	Кількість країн, які впроваджували визначені заходи
Підвищення пенсійного віку	84
Зменшення соціальних виплат	53
Зменшення бюджетного фінансування соціального захисту та охорони здоров'я	26
Зменшення рівня покриття населення програмами соціального захисту	15
Впровадження стимулів для підвищення виходу на пенсію	12
Впровадження та (або) підвищення податків на соціальні виплати	8
Припинення індексації виплат соціальної допомоги	15
Модифікація формули розрахунку виплат соціальної допомоги	5
Приватизація закладів соціального обслуговування	3
ФІСКАЛЬНЕ КОРИГУВАННЯ, СПРЯМОВАНЕ НА ЗБІЛЬШЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ	Кількість країн, які впроваджували визначені заходи
Підвищення рівня соціальних виплат цільовим групам населення	127
Підвищення рівня покриття програмами соціального захисту	312
Підвищення ефективності адміністрування виплат	56
Впровадження нових схем фінансування та надання соціальних виплат населенню	43
Підвищення ставок внесків та податків	26
Удосконалення доступності та адміністрування соціальних та медичних послуг для населення	22
Збільшення періоду отримання соціальних виплат цільовими групами населення	33
Збільшення переліку соціальних та медичних послуг, що фінансуються за рахунок державних коштів	40

Джерело: [6]

Масштаб та темпи коригування країнами визначалися з огляду на циклічні умови економічного розвитку кожної країни та наявного фіскального простору, щоб уникнути невинного стримування зростання [1].

Пріоритети різних країн та використання ними фіскального простору можна дослідити за допомогою аналізу зміни державних витрат на фінансування різних соціальних функцій за період розгортання світової фінансово-економічної кризи та за період посткризового відновлення. (рис. 2).

В Україні існує розгалужена система фінансування соціальних функцій держави і, за класифікацією, МОП наша країна включена до групи країн із

повним соціальним забезпеченням. Загальна сума витрат зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, духовний та фізичний розвиток у 2017 році становила 19,79 % ВВП та 55,86 % загальних витрат зведеного бюджету України. Незважаючи на те, що аналіз динаміки номінальних державних витрат на фінансування соціальних функцій в Україні протягом останнього десятиріччя свідчить про їх постійне зростання, загальний обсяг державного фінансування визначених соціальних функцій оцінений у % ВВП не має сталої тенденції.

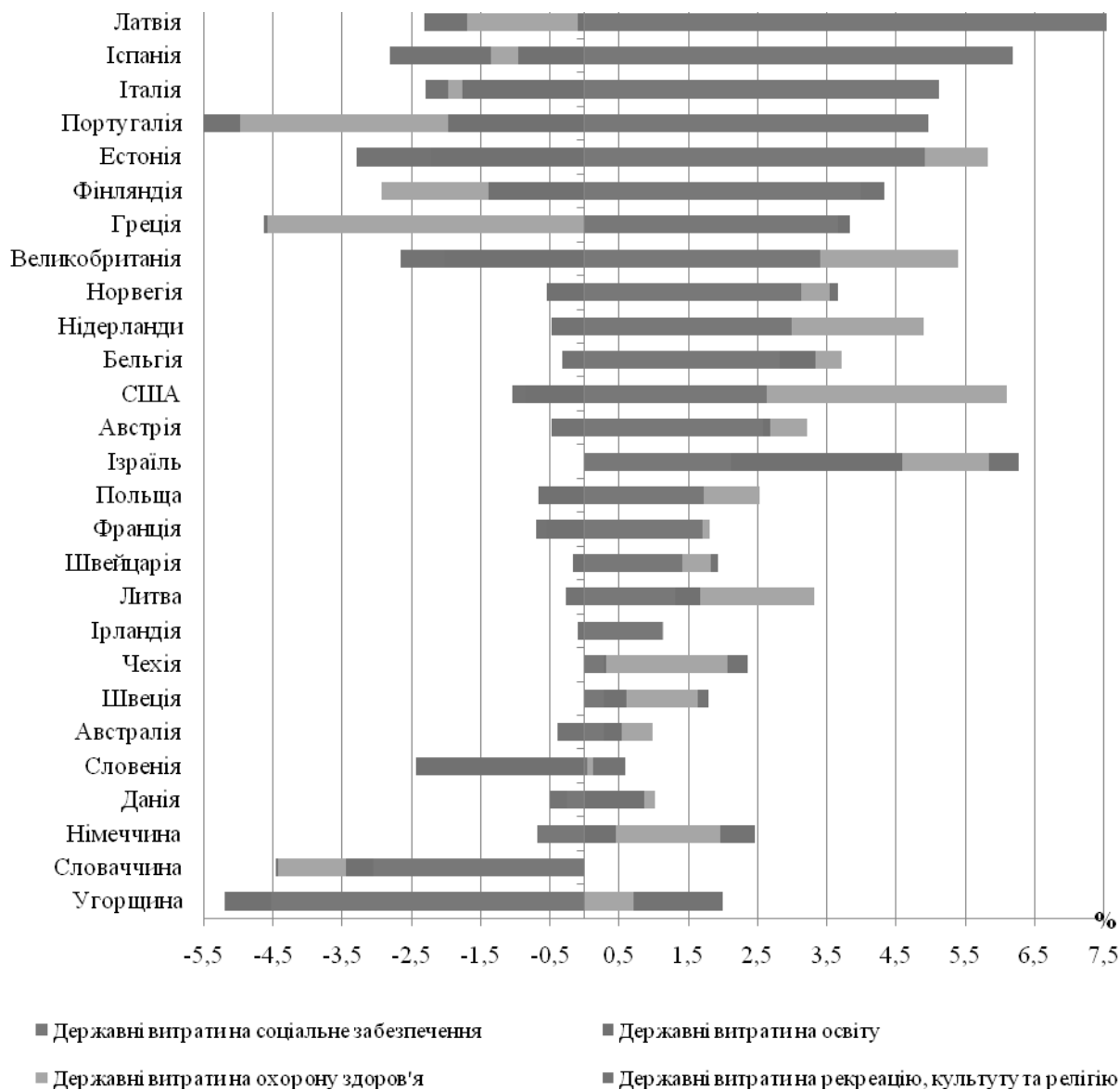

Рис. 2. Абсолютний приріст державного фінансування соціальних функцій за структурою у країнах ОЕСР за 2007–2015 рр., % до загальних державних витрат

Джерело: [4]

Порівняльний аналіз створеного фіскального простору для фінансування окремих соціальних функцій в Україні та країнах ОЕСР і його структури дозволяє зробити висновок про менший його обсяг в нашій країні. Однією із

основних проблем створеного механізму фінансування соціальних функцій в нашій країні є те що воно не покриває для цільових груп населення зростаючих соціальних ризиків, а також не відповідає сучасним соціальними потребам українського суспільства. Поряд з цим, в Україні постало нагальне питання забезпечення стійкості системи державних фінансів, що зумовило впровадження програм фіскального коригування протягом останніх декількох років.

Отже, в Україні існує необхідність проведення постійного моніторингу фіскального простору для фінансування соціальних функцій держави в контексті підтримки фіскальної стійкості та впровадження адекватних нових моделей та форм фінансового забезпечення соціальної сфери, які відповідали б сучасним соціальним викликам та уведення до їх складу нетрадиційних інноваційно-інвестиційних складових.

Список використаних джерел:

1. Аналитическое резюме. *Бюджетный вестник МВФ*. Апрель 2018. URL: <http://www.imf.org/ru/Publications/FM/Issues/2018/04/06/fiscal-monitor-april-2018>
2. Экономический кризис, системы здравоохранения и здоровье населения в Европе: последствия и значение для выработки политики / Европейское региональное бюро ВОЗ. URL: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/283354/Economic-crisis-health-systems-Europe-impact-implications-policy-ru.pdf?ua=1
3. Global Economic Prospects 2015: Having Fiscal Space and Using It / International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. 217 p. URL: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/GEP/GEP2015a/pdfs/GEP15a_web_full.pdf
4. Government at a Glance - 2017 edition: Public finance and economics. URL: <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm>
5. Ortiz I., Cummins M., Capaldo J., Karunanethy K. The Decade of Adjustment: A Review of Austerity Trends 2010–2020 in 187 Countries / International Labour Office. Geneva: ILO, 2015. URL: <http://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.action?ressource.ressourceId=53192>
6. Social Protection Measures throughout the world: January 2010 to December 2017. URL: <http://www.social-protection.org/gimi/gess/ShowWiki.action?id=3323>
7. Ten global challenges for social security. URL: <https://www.issa.int/en/details?uuid=8d21eb96-8e9a-4303-9f1f-2329ac6efe57>
8. World Social Protection Report 2017–19: Universal social protection to achieve the Sustainable Development Goals (ILO). URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_604882.pdf

*Тарасюк Вікторія Ігорівна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Питання безпеки в усі часи займали пріоритетне місце в житті держави і суспільства. Кожен бажає захистити себе від непередбачених соціальних обставин, які здатні нашкодити. Для захисту суспільства існує соціальне страхування. Ефективно спланована та на законодавчому рівні побудована соціальна політика будь-якої держави не лише вирішує питання соціального захисту працівників шляхом механізму соціального страхування, а й допомагає розвитку людського капіталу, тим самим покращуючи рівень життя населення країни. Актуальність теми полягає в тому, що наявність ефективної системи соціального страхування є одним із головних питань розвитку суспільства та країни.

Питанню соціального страхування у захисті населення значну увагу приділено в працях таких науковців, як Н. Внукова, В. Графова, Т. Кир'язова, О. Коваль, А. Колосок, С. Кропельницька, Н. Кузьминчук, Т. Солоджук та ін.

Метою дослідження є вивчення теоретичних аспектів ролі соціального страхування в Україні в сучасних умовах розвитку ринкових відносин.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [1]. Аналізуючи законодавчу базу України, можна зробити висновок, що соціальне страхування являє собою не тільки самостійний елемент соціальної протекції громадян, а й є особливою фінансовою системою. У широкому розумінні як елемент системи фінансів страхування можна визначити як сукупність відносин, відповідно до яких здійснюється перерозподіл національного доходу з метою компенсації дії соціальних ризиків.

Соціальне страхування існує у двох формах: обов'язкове і добровільне страхування. Для різних країн і етапів розвитку страхування при зіставленні цих форм виявляються певні відмінності [2, с. 45]. Обов'язкове соціальне страхування – це різновид державних соціальних гарантій, які забезпечуються через цільові позабюджетні (державні або суспільні) фонди. У Законі України

«Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» подано такі види соціального страхування [3]: 1) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; 2) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; 3) медичне. В Україні 1 січня 2018 року завершилось злиття фондів соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та від нещасних випадків на виробництві, метою чого було зменшення адміністративно-господарських видатків системи соціального страхування.

Добровільне соціальне страхування здійснюється за власним бажанням страхувальника, тобто завдяки вільному волевиявленню, з усвідомленим вибором способу захисту від непередбачених витрат в ситуаціях з негативними наслідками.

Фонд соціального страхування України з нового року розпочав свою роботу з новою структурою своїх робочих органів та на третину скороченим штатом. Загалом адміністративно-господарські видатки Фонду у 2018 році порівняно з минулим роком мають скоротитися на 8,3% або на 106,4 млн грн. Відповідно до статті 53 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та постанови Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 555 «Деякі питання здійснення контролю за діяльністю Фонду соціального страхування», виконавчою дирекцією Фонду здійснено заходи щодо створення Громадської ради Фонду, до якої мають входити представники інститутів громадянського суспільства – представники громадських об'єднань, що підтвердили в установленому законом порядку всеукраїнський статус і в установчих документах яких передбачено здійснення захисту прав та інтересів застрахованих осіб та / або потерпілих на виробництві, а також представники всеукраїнських профспілок, їх об'єднань, всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, легалізованих відповідно до законодавства [4].

Отже, соціальне страхування являє собою систему економічних відносин з приводу утворення різного виду резервів грошових і матеріальних засобів, необхідних для відшкодування збитку, надання допомоги або для соціального утримання в зв'язку з настанням певних подій. Страхування є особливим компонентом ринкової економіки та займає важливе місце в економічній системі країни та в суспільному житті населення.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР, станом на 20.01.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/16/98-%D0%B2%D1%80>

2. Кропельницька С. О., Солоджук Т. В. Соціальне страхування: навч. посіб. Вид. 2-ге. перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 336 с.

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV, станом на 25.07.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

4. Зміни з 1 січня 2018 року у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Офіційний сайт Федерації професійних спілок України. URL: <http://www.fpsu.org.ua/napryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i-pensijne-zabezpechennya/13431-zmini-z-1-sichnya-2018-roku-u-sistemi-zagalnoobov-yazkovogo-derzhavnogo-sotsialnogo-strakhuvannya>

*Токарева Катерина Романівна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Колупаєв Юрій Борисович,
кандидат економічних наук, доцент,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Ринок цінних паперів України пройшов значну еволюцію. Важливо зазначити, що він відродився на початку 1990-х відразу після того, як Україна стала самостійною незалежною державою. Виникнення та розвиток цінних паперів як інструменту фінансового ринку є тривалим процесом, який не зупиняється і сьогодні. Врахування попереднього досвіду є важливим для ефективної діяльності в майбутньому, тому розгляд історії розвитку фондового ринку України є актуальним. Проблеми становлення та розвитку ринку цінних паперів в Україні висвітлено в роботах таких вчених, як Л. Петик [1], Т. Бердникова [2], М. Лауфер [3], Б. Сребник [6], А. Івасенко, Я. Никонова, В. Павленко А.[7], Г. Яковенко [10].

Ринок цінних паперів України є важливою складовою української економіки та показником розвитку не тільки ринку капіталу, а й усієї фінансової системи країни. Сучасний стан фондового ринку та його структура сформувалися внаслідок трансформації економічної системи, яка відбулася в Україні під впливом внутрішніх факторів розвитку, а також зовнішніх, тобто криз на світових фінансових ринках упродовж останніх років [1, с. 344–350]. Розвиток аналізованого ринку умовно можна розподілити на шість етапів, зокрема: перший етап – 1991–1993 рр.; другий етап – 1994–1999 рр.; третій етап – 2000–2004 рр.; четвертий етап – 2005–2007 рр.; п'ятий етап – з 2008 р.; шостий етап – сьогодні.

Аналізуючи перший етап, доцільно зазначити, що 1991 рік був першим роком інтенсивного створення акціонерних товариств, випуску цінних паперів, активізації учасників ринку. Ці процеси стали можливими завдяки розробці корпоративного законодавства. Саме в цей час починається процес роздержавлення власності, який став основним поштовхом для становлення та більш серйозного ставлення до фондового ринку. Вагоме значення мало прийняття Законів України «Про цінні папери та фондовий ринок» та «Про

господарчі товариства». Протягом 1991–1993 років для розвитку ринку цінних паперів були зроблені певні кроки. Насамперед, це стосується появи фондових бірж і фондових відділів товарних бірж. Однак розвиток фондового ринку відбувався низькими темпами, що пов'язано з:

- повільними темпами приватизації, що мала передувати розвитку ринку; це дозволило б організувати акціонерні товариства, а відтак, наповнити ринок цінних паперів акціями та облігаціями підприємств;
- повною відсутністю необхідної інфраструктури;
- недостатньою правовою урегульованістю питань, пов'язаних з його функціонуванням.

Наповнення ринку цінних паперів здійснювалося в основному за рахунок комерційних банків і так званих фінансових інструментів, тобто сек'юрітизації ощадних сертифікатів. У результаті цього відбулося формування ринку цінних паперів і, зокрема, становлення діяльності фондової біржі в загальноприйнятому розумінні [2, с. 21–25].

Другий етап (1994–1999 рр.) характеризується розширенням видів цінних паперів, появою нових установ на ринку і зміною його структури, першими великими банкрутствами банків та інвестиційних компаній. Отже, в Україні в першій половині 1990-х рр. були зроблені перші кроки в організації ринку цінних паперів, на якому поступово зростає обсяг операцій фондових бірж [3, с. 34–36]. Друга половина 1990-х рр. пов'язана з прийняттям Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [4], який визначає правові засади здійснення державного регулювання ринку та державного контролю за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних в Україні. Важливою подією стало прийняття Закону України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» [5]. Для цього етапу характерна поява і бурхливий розвиток інвестиційних фондів, фінансово-промислових компаній і приватних пенсійних фондів. Каталізатором якісного і кількісного зростання фондового ринку України слід вважати два моменти: 1) прискорення темпів приватизації та створення державної системи регулювання фондового ринку, насамперед Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку; 2) визначення та розподіл повноважень щодо регулювання фондового ринку серед інших державних органів.

Третій етап (2000–2004 рр.) визначається розробкою системи інформаційного забезпечення обігу цінних паперів, випущених у бездокументарній формі та програмного забезпечення з ведення реєстрів державних прав. Фонд державного майна починає розміщення акцій, які належать державі й випущені в бездокументарній формі в процесі приватизації та корпоратизації, на рахунках у цінних паперах, відкритих зберігачами; активно використовує для продажу об'єктів, які підлягають приватизації, торги акціями на фондових біржах України та в Першій фондовій торговельній системі (ПФТС).

Реалізація Указів Президента України «Про Основні напрями розвитку фондового ринку в Україні у 2000 році», «Про невідкладні заходи щодо прискорення приватизації майна в Україні» дозволила продовжити:

- удосконалення системи захисту прав інвесторів;
- удосконалення діяльності інститутів спільного інвестування;
- підвищення ролі державного регулювання ринку цінних паперів;
- розвиток нормативно-правової бази;
- розбудову інфраструктури фондового ринку;
- розвиток системи організаційної торгівлі;
- удосконалення механізмів корпоративного управління.

Усе це створило необхідні передумови для подальшого активного розвитку ринку цінних паперів.

Четвертий етап (2004–2007 роки) збігається з періодом між двома знаковими подіями: прийняттям Принципів корпоративного управління та Закону України «Про акціонерні товариства». Протягом цього періоду проводилася робота з удосконалення системи реєстрації прав власності, пов'язаної зі створенням інфраструктури ринку цінних паперів; з координації заходів у сфері фінансового моніторингу; зі створення та контролю за діяльністю якісно нових інститутів спільного інвестування та недержавних пенсійних фондів; із розвитку системи розкриття інформації на ринку цінних паперів та формування єдиної системи збирання, обробки й аналізу інформації, яка отримується від учасників ринку; створення системи нагляду за дотриманням законодавства на ринку цінних паперів. На цьому етапі розвитку перед урядом стояли такі цілі: 1) створення умов для появи груп акціонерів; 2) поява нових ефективних і значущих власників, з метою зниження навантаження на бюджет держави; 3) прискорення подальшого розвитку механізму ринку цінних паперів; 4) збільшення бюджетних надходжень [6, с. 288]. Але програма не виправдала надій. Невідповідність державного нормативного регулювання темпам і оборотам ринку призвело до банкрутства фінансово-інвестиційних структур і так званих фінансових пірамід, при цьому більшість вкладників втратили свої заощадження [7, с. 46–51].

П'ятий етап розпочався в 2008 році і став одним із найважчих в історії фондового ринку, оскільки викрив усі недоліки і слабкі місця ринку. Фондовий ринок є найчутливішим індикатором кризових явищ у фінансовому секторі, що чітко підтвердила криза 2008 р.: більшість ринків відреагувала падінням фондових індексів та значними змінами обмінних курсів основних валют. Недосконалість законів, політична криза в країні лише підсилили проникнення економічної кризи та занепад фондового ринку. Цей етап збігся з поетапним впровадженням положень Закону України «Про акціонерні товариства». Із 30.04.2011 р. втратили чинність статті 1–49 Закону України «Про господарські товариства» у частині, що стосується акціонерних товариств. Отже, відбувалося приведення статутів та інших внутрішніх положень акціонерних товариств, створених до набрання чинності зазначеним Законом, у відповідність з його нормами.

Поступово економіка стала адаптуватися та стабілізуватися, але лише в 2010 році фахівці констатували факт повного виходу з кризової ситуації. Нова влада розпочала формування нової економічної політики, яка розглядала фондовий ринок як один із ключових елементів стабільної економічної системи. Тенденції, що спостерігалися, притаманні світовому ринку загалом – ринок

цінних паперів за обсягами залучених ресурсів істотно випереджає банківський сектор, а найшвидші темпи розвитку інструментів демонструють, переважно, довгострокові акції та облігації.

Сучасний етап розвитку ринку цінних паперів характеризується внутрішньою політичною нестабільністю, бюджетною кризою, проблемами зі збиранням податків, надмірними надіями на іноземні інвестиції. У результаті мають місце падіння курсу гривні, збільшення прибутковості державних боргових зобов'язань, втрати державного бюджету, загроза економічної катастрофи. Створена правова система з регулювання фондового ринку не діє повною мірою через неготовність реалізації правових норм з боку уряду, що перебуває у стані перманентної ротації, і економічних агентів, які не мають активної політичної волі до проведення структурних перетворень економіки [8, с. 15–18].

Метою проекту Програми розвитку фондового ринку України на 2015–2017 роки [9] стало підвищення захисту прав інвесторів та формування конкурентоспроможного національного фондового ринку на основі поступового зменшення спекулятивної складової ринку з одночасним зростанням інвестиційно спрямованого сегмента в умовах фінансової глобалізації, зростаючого рівня інтернаціоналізації світової економіки та виконання ним основної функції, яка полягає у забезпеченні вільного та швидкого перетоку інвестиційного капіталу через створення відповідних правових, інституційних, технологічних та організаційних умов.

Тоюто створення фондового ринку в Україні відбувалося за умов браку чіткої та логічної нормативно-законодавчої бази, а також невідповідності окремих елементів ринку міжнародним стандартам. Важливою проблемою є те, що правове забезпечення та механізми котирування цінних паперів і досі чітко не визначені, відсутня відповідна інфраструктура, ринок недостатньо прозорий та малоліквідний. Крім того, український фондовий ринок перебуває в безпосередній залежності від світового, що засвідчує підвищення значень українських фондових індексів під час стрімкого зростання світових індексів та сприятливих політичних та економічних новин [10, с. 105–108].

Отже, фондовий ринок – це потужний потенціал розвитку фінансової системи України, який безперервно змінюється і розвивається, попри невеликий рівень капіталізації. Важливого значення набуває тенденція до підвищення надійності ринку та рівня довіри до нього масових інвесторів. Для забезпечення стабільного розвитку фондового ринку в Україні головною метою повинно стати залучення інвестиційних ресурсів для спрямування їх на оновлення виробничого потенціалу та забезпечення подальшого зростання виробництва й економіки країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Петик Л. О. Сучасний стан фондового ринку в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. 2015. Вип. 25.1. С. 344–350.
2. Бердникова Т. Б. Рынок ценных бумаг и биржевое дело: учеб. пособ. для студентов экономических вузов. Москва: ИНФРА, 2002. 270 с.

3. Лауфер М. Глобалізація фінансових ринків // *Финансы и Кредит*. 2014. № 6. С. 34–36.
4. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР станом на 06.06.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>
5. Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні: Закон України від 10.12.1997 р. № 710/97-ВР втратила чинності від 11.04.2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710/97-%D0%B2%D1%80>
6. Сребник Б. В. Рынок ценных бумаг: учеб. пособ. Москва: КНОРУС, 2012. 288 с.
7. Ивасенко А. Г., Никонова Я. И., Павленко В. А. Ринок цінних паперів: Інструменти та механізми функціонування: навч. посіб. Київ, 2013. С. 46–51.
8. Крючков А. Мешок из кожи // *Банковская газета*. 2013. № 22. С. 15–18.
9. Програма розвитку фондового ринку України на 2015–2017 роки «Європейський вибір – нові можливості для прогресу та зростання» (проект). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1039.html
10. Яковенко Г. Фондовый рынок: сучасний стан та перспективи розвитку // *Магістеріум. Економічні студії*. 2014. № 56. С. 105–110

Фадєєва Анастасія Олександрівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

КЛАСИФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА

Існування будь-якого підприємства нерозривно пов'язане з певними витратами (матеріальними, трудовими, інформаційними, грошовими та іншими ресурсами) на виготовлення, зберігання, транспортування, сортування, пакування, фасування та реалізацію товарів кінцевим споживачам. Від рівня та динаміки витрат залежать прибутки або збитки як окремих суб'єктів господарювання, так і ефективність формування національного доходу держави. Подальше дослідження економічної сутності витрат виробництва має суттєве значення як для визначення їх ролі в системі управління діяльністю підприємства, так і для досягнення ефективного управління виробництвом.

Сьогодні максимізація прибутку і підвищення ефективності виробництва є головною метою діяльності підприємства. Досягнення високих результатів діяльності неможливе без ефективного управління витратами на виробництво і реалізацію продукції. Існують різні міркування щодо поняття «витрати» і кожен учений по-своєму трактує його сутність. Витрати мають велике значення у

виробництві, оскільки вони впливають на прибуток підприємства, ефективність виробництва та конкурентоспроможність. Тому дослідження цієї теми у сучасних умовах є актуальним.

Категорія «витрати» широко використовується як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі, її досліджують у своїх працях І. Гончаренко, В. Івашкевич, І. Бланк, Ф. Бутинець, О. Крушельницька [6], Л. Нападовська [9], В. Дерій та ін. Питання структури та класифікації витрат досліджували А. Турило, Г. Паргин, Ю. Ночовна, С. Дроб'язко, В. Лещій, М. Данилюк та ін.

Витрати є загальноекономічною категорією, що характеризує використання різних речовин і сил природи в процесі господарювання. Під економічними витратами розуміють «затрати втрачених можливостей», тобто суму грошей, яку можна отримати за найбільш вигідного з усіх можливих альтернативних варіантів використання ресурсів [2, с. 34].

Сучасний економіст С. Покропивний стверджує, що «... витрати утворюються в процесі формування та використання ресурсів для досягнення певної мети, окрім цього, вони мають різне спрямування, але найбільш загальним і принциповим є поділ їх на інвестиційні та поточні (операційні) витрати, зв'язані з безпосереднім виконанням підприємством своєї основної функції – виготовлення продукції (надання послуг)» [3].

Питаннями формування витрат на підприємстві також займається Л. Нападовська, яка виокремлює дві категорії – «витрати» та «затрати». До витрат учена відносить зменшення економічної вигоди протягом звітного періоду або збільшення зобов'язань підприємства, що веде до зменшення капіталу. Тобто витрати підприємства повністю пов'язані з використанням (відтоком) грошових коштів. Категорію «затрати» Л. Нападовська розкриває як вартісний вираз використаних у процесі діяльності підприємства (установи, організації) матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів [9].

О. Крушельницька розглядає категорію «витрати» як «грошову оцінку матеріальних та інших коштів, що витрачаються підприємством на виробництво та реалізацію продукції». До основного застосування витрат вона відносить розрахунок собівартості продукції, а до прикладу витрат – вартість сировини та матеріалів, заробітну плату, витрати на утримання і експлуатацію обладнання [6]. Водночас Є. Мних вважає, що витратами є матеріально-речовинні, трудові та інші ресурси, цінність яких визначається на ринку і саме з ними пов'язана діяльність господарюючого суб'єкта [7].

Отже, вчені-економісти досі не дійшли до єдиного визначення поняття «витрати», існують різні твердження і ведуться дискусії з цього приводу. Ураховуючи те, що витрати мають достатньо розширену структуру, необхідним є аналіз класифікаційних ознак цієї категорії. Існує класифікація витрат за напрямками, що представлені в табл. 1 (розроблено автором за даними [4]) та за видами діяльності, що представлені на рис. 1 (за даними [8, с. 340]).

Розглянемо окремі зазначені вище види витрат (переважно за матеріалами роботи [4]). Змінні витрати – це витрати, що змінюються залежно від зміни обсягу виробництва (на сировину, матеріали, комплектуючі вироби, заробітну плату робітників та ін.).

Напрями класифікації витрат виробництва

Напрями класифікації	Види витрат
1. Витрати для визначення собівартості продукції і отриманого прибутку, оцінки запасів	<ul style="list-style-type: none"> – вхідні, – спожиті; – витрати на продукцію, – витрати періоду; – основні, – накладні; – прямі, – непрямі; – одноелементні, – комплексні та ін.
2. Витрати для прийняття управлінських рішень і планування	<ul style="list-style-type: none"> – постійні, – змінні; – продуктивні, – непродуктивні; – релевантні, – нерелевантні (безповоротні); – граничні та ін.
3. Витрати для здійснення процесів контролювання і регулювання	<ul style="list-style-type: none"> – регульовані, – нерегульовані; – постійні, – змінні; – нормовані, – ненормовані; – ті, що плануються, – ті, що не плануються та ін.

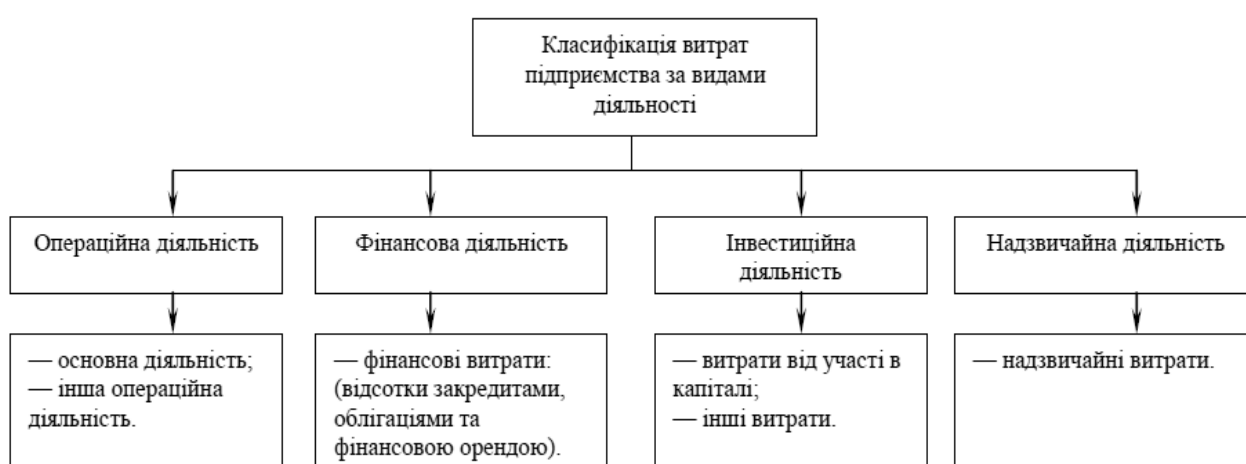

Рис. 1. Класифікація витрат підприємства за видами діяльності

Поточні витрати – це витрати, величина яких не змінюється від зміни обсягу виробництва (періодичність яких менша за місяць).

Основні витрати – це сукупність прямих витрат на виробництво продукції. До них належать ті витрати, які можна безпосередньо пов'язати з об'єктом калькулювання.

Невиробничі витрати – це витрати, які несе підприємство, але вони не пов'язані з виробництвом продукції.

Одноелементні витрати складаються з одного елемента витрат і не підлягають розкладанню. До них належать витрати на заробітну плату, амортизацію основних засобів тощо. До комплексних належать витрати, які містять декілька економічних елементів, наприклад адміністративні витрати, загальновиробничі витрати, витрати на збут та ін.

Витрати на продукт пов'язані з виробництвом продукції, тоді як витрати періоду – це витрати, що не входять до виробничої собівартості й розглядаються як витрати того періоду, в якому вони були здійснені.

Продуктивні витрати – це витрати, передбачені технологією та організацією виробництва. Непродуктивні – не обов'язкові, що виникають в результаті певних недоліків організації виробництва, порушення технології тощо [4].

Контрольовані витрати – це такі витрати, на які менеджер може безпосередньо впливати та контролювати їх. Відповідно, на неконтрольовані менеджер не може безпосередньо впливати та контролювати їх.

Релевантні витрати – це витрати, величина яких може бути змінена в результаті прийняття відповідного рішення. Нерелевантні витрати – це витрати, величина яких не залежить від прийняття певного рішення.

Технологічні витрати обумовлені (передбачені) технологією виробництва та безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції (витрати сировини, матеріалів тощо).

Організаційні витрати – це витрати на управління виробництвом (витрати на організацію виробництва, праці, контроль за дотриманням показників виробництва).

Вхідні витрати – це засоби, які були придбані, є в наявності й очікується, що вони повинні принести дохід в майбутньому [4].

Отже, розглянувши поняття «витрати», можемо зробити висновок, що думок і трактувань з цього приводу існує дуже багато. А також Від формування фінансових результатів діяльності підприємства безпосередньо залежать як прибутки або збитки окремих суб'єктів господарювання, так і ефективність формування національного доходу держави в цілому.

Список використаних джерел

1. Андросенко О. О. Економічна сутність витрат виробництва та їх роль у системі управління діяльністю промислових підприємств // Наук. вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. С. 122–126.

2. Гнатенко Є. П. Основні підходи щодо розуміння сутності поняття «витрати» // Наук. вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2014. С. 33 – 36.
3. Економіка підприємства: підруч. / за заг. ред. С. Ф. Покропивного. Київ: КНЕУ, 2003. 608 с.
4. Економіка підприємства: підруч. / Чаюн І. Ю. та ін.; за заг. ред. Н. М. Ушакової. Київ: КНТЕУ, 2005. 569 с.
5. Аналіз структури витрат промислового підприємства / Ковтуненко Ю. В. та ін. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2014. № 2 (44). С. 202–207.
6. Крушельницька О. В. Управління матеріальними ресурсами: навч. посіб. Київ: Кондор, 2003. 162 с.
7. Мних Є. В. Економічний аналіз: підруч. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 412 с.
8. Проскурня М. Г. Гармонізація системи управління витратами підприємства відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності // *Формування ринкової економіки*. 2011. Вип. 26, Ч. 2. С. 340–350.
9. Теорія бухгалтерського обліку: монографія / Нападовська Л. В. та ін.; за заг. ред. Л. В. Нападовської. Київ: КНТЕУ, 2008. 735 с.

Філоненко Катерина Миколаївна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Бондарук Таїсія Григорівна,
Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ У ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі економічного розвитку, в умовах торгово-економічних відносин оборотний капітал потребує ґрунтовного дослідження та вдосконалення організації управління виробничими підприємствами. Через недостатність грошових ресурсів виникають проблеми з виробництвом та збутом (реалізацією) продукції, що призводить до збиткової діяльності суб'єкта господарювання. Чітка стратегія та ефективне управління оборотним капіталом забезпечує безперервне виробництво та реалізацію продуктів робіт чи послуг, конкуренто- та платоспроможність вітчизняних підприємств.

Проблеми фінансового забезпечення підприємств та фінансового контролю викладені у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема Т. Бондарук [1], І. Зятковського [2] та ін.

Кожне підприємство на початку своєї діяльності повинно мати стартовий капітал. На ці кошти підприємство закупає напівфабрикати, сировину, паливо-мастильні речовини, спрямовує їх на удосконалення свого продукту і

розробку нового, платить податки, а також частину коштів витрачає на оплату праці працівників. Усе це є важливими елементами провадження господарської діяльності. Оборотні засоби також мають вагому роль, бо являють собою частину промислового капіталу, що переносить свою вартість на готову продукцію і з часом повертається назад, але вже як грошовий капітал. Отже, оборотний капітал є важливим критерієм при визначенні обсягу прибутку підприємства.

У П(С)БО 2 зазначено, що «Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що нелімітовані у використанні, а також інші активи, які відіграють важливу роль для збуту або використання продовж операційного циклу» [3].

Опрацювання наукової літератури свідчить про неоднозначність поглядів. Наприклад, автори робіт [4; 5; 6] наголошують, що оборотні кошти існують у фізичній та грошовій формах. Так, О. Швидка пов'язала два ніби схожих, але не тотожних поняття – «оборотні кошти» та «оборотні активи». «Оборотні активи завжди відображають характер розміщення інвестованого у процесі господарської діяльності оборотного капіталу, а оборотні кошти та засоби відображають конкретний склад оборотних активів» [4, с. 247]. Водночас Л. Соляник розглядає оборотні активи як «... сукупність матеріальних і фінансових активів, які шляхом структурної трансформації здійснюють безперервний кругообіг форм вартості з метою постійного відновлення процесу виробництва, одержання прибутку, підтримання нормальної ліквідності підприємства, і повинні повністю споживатися протягом одного календарного року чи операційного циклу» [5, с. 124]. Симбіоз пасивної та активної форм оборотних коштів утворює оборотні засоби [5, с. 124].

Найбільш ґрунтовно через функції можна виразити природу оборотного капіталу. Але, на жаль, щодо цього питанні у фахівців також немає однозначної думки. І. Зятковський вважає розрахункову функцію специфічною функцією оборотного капіталу. У дійсності же, на його думку, оборотний капітал у грошовій формі використовується для оплати матеріальних цінностей, але тільки на стадії кругообігу [2].

Можна виділити ще дві економічні функції оборотного капіталу, які, зважаючи на їх суть, можна об'єднати одну – відтворювальну. Про це писав Л. Соляник: «Забезпечення неперервності торговельно-комерційного процесу – оборотний капітал як форма руху авансованої вартості визначає безперервність процесу реалізації товарів, а безперервність обігу самого обігового капіталу забезпечується через фінансово-кредитний механізм (з утворенням цілої системи джерел формування оборотного капіталу)» [5, с. 124]. Економічний вплив на цей процес – це безпосередній вплив оборотних коштів на комерційно-торговий процес, і його результативність визначається тим, яким способом цей оборотний капітал організований.

Широкого практичного застосування набула класифікація оборотних засоби за окремими їх видами. Вважаємо, що найбільш ґрунтовну класифікацію виконав І. Зятковський, поділив оборотні засоби виробничого підприємства на такі види: «запаси товарно-матеріальних цінностей; грошові кошти – готівкові

та на відповідних рахунках; дебіторська заборгованість та інші види оборотних активів; дебіторська заборгованість усіх видів» [2].

За рівнем ліквідності всі види оборотних засобів поділяються на: швидко ліквідні оборотні засоби – дебіторська заборгованість на користь суб'єкта господарювання; менш ліквідні оборотні засоби – матеріальні цінності, що очікують виробничого або особистого споживання у вигляді сировини, комплектуючих матеріалів, товарів, що перебувають на стадії виготовлення й готової продукції» [5].

За ступенем планування можна виділити: нормовані оборотні засоби – всі оборотні фонди та готова продукція на складах підприємства; ненормовані – відвантажена, але ще не оплачена готова продукція, товари на складі та у дорозі, грошові кошти на розрахункових рахунках та в незавершених розрахунках, готівка в касі.

Одним із найважливіших завдань управління оборотним капіталом є забезпечення оптимального взаємовідношення між рентабельністю і платоспроможністю через підтримку структури і розмірів оборотних коштів.

Отже, важливою умовою прибуткової діяльності підприємства є оборотні кошти, які є однією зі складових частин майна суб'єкта господарювання, а їх стан і ефективність використання є важливою умовою успішної діяльності господарського суб'єкта.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Фінансовий контроль та аудит ефективності на місцевому рівні // Бухгалтерський облік і аудит: зб. наук. праць. 2010. Вип. 4. С. 11–17.
2. Зятковський І. В. Фінанси підприємств: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: Кондор, 2008. 364 с.
3. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність»: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>
4. Швидка О. П. Елементи оборотного капіталу підприємства та їх взаємозв'язок // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2008. Вип. 19, Ч. I. С. 244–248.
5. Соляник Л. Г. Оборотні засоби промислового підприємства: оптимізація управління: монографія. Донецьк: Національний гірничий університет, 2009. 239 с.
6. Дороніна М. С., Мартюшева Л. С., Горовий Д. А. Управління рухом оборотного капіталу підприємства: монографія. Харків: ХНАДУ, 2009. 196 с.

*Христюк Вікторія Віталіївна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТА ЗБАЛАНСУВАННЯ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

Довід високорозвинених країн свідчить про вагому роль міжбюджетних відносин як невід'ємного елемента бюджетного механізму. Економічні відносини між бюджетами різних рівнів забезпечують стабільний та релевантний зв'язок між органами державної влади та органами місцевого самоврядування в контексті формування фінансових ресурсів з метою адекватної та ефективної реалізації функцій та завдань, що покладені на них. Ураховуючи те, що сучасний розвиток міжбюджетних відносин в Україні демонструє активне використання трансфертного механізму, спрямованого забезпечити перерозподіл фінансових ресурсів, питання вивчення теоретичних та практичних аспектів міжбюджетних відносин є особливо актуальним в умовах децентралізації бюджетної системи.

Проблеми формування та модернізації міжбюджетних відносин досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці, як І. Волохова, Л. Лисяк, М. Мироненко, В. Олійник, О. Польова та ін.

Економічна сутність міжбюджетних відносин викладена у Бюджетному кодексі України: «Міжбюджетні відносини – це відносини, які формуються між державою та територіальними громадами в контексті забезпечення фінансовими ресурсами, що безпосередньо впливає на соціальну й економічні ситуації в суспільстві» [5]. Змістовно міжбюджетні відносини включають такі основні рольові функції [1, с. 130–131]:

- правова основа суб'єктів міжбюджетних відносин як сукупності відносин між органами державної влади і місцевого управління з приводу розмежування і закріплення між ними бюджетних повноважень, дотримання прав, обов'язків і відповідальності їх у сфері процесу складання і виконання бюджету;
- системно організовані фінансові потоки і зв'язки між суб'єктами міжбюджетних відносин з приводу формування доходів, розподілу і використання за цільовим призначенням бюджетних коштів;
- збалансованість бюджетів за доходами і видатками. Видатки бюджетів визначаються на основі формульної обґрунтованості потреб коштів, необхідних відповідним бюджетам для виконання визначених їм законодавством функцій і компетенцій у повному обсязі. Доходи бюджетів визначаються спроможністю їх дохідної бази та коригуються за фінансовим нормативом бюджетної забезпеченості шляхом перерозподілу коштів бюджету.

У світовій практиці виділяють три основні моделі регулювання міжбюджетних відносин [2, с. 136]:

1) централізована – реалізується державними органами влади (Міністерством фінансів України). В її основі лежить забезпечення однакових можливостей органів місцевої влади щодо отримання доходів та здійснення витрат;

2) децентралізована – полягає у наданні місцевим органам влади фінансової самостійності (у межах їх повноважень та можливостей);

3) змішана – як правило використовується у країнах з перехідною економікою та є перехідним етапом до децентралізованої моделі фінансового управління в регіоні.

Оптимальною вважають модель міжбюджетних відносин, яка передбачає рівень фіскальної незалежності органів місцевого самоврядування за умови збереження бюджетної класифікації та порядку виконання і ведення бухгалтерського обліку й звітності. Україні необхідно знайти ефективні форми взаємодії державних та місцевих фінансів, за яких буде гарантовано фінансову незалежність місцевих рад та ефективність використання фінансів. Система міжбюджетних трансфертів є багатофункціональною та комплексною за своєю структурою системою розподілу фінансових ресурсів [2, с. 136].

Трансформація основ формування міжбюджетних відносин та трансфертних платежів потребує дослідження досвіду інших країн. Досвід країн Європи з унітарним устроєм, подібною до України ієрархією органів управління (Польща, Франція, Італія та ін.) у формуванні місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин свідчить про подібні співвідношення переданих загальнодержавних доходів та власних місцевих надходжень, обсяги трансфертів. Найбільш поширеними є загальні нецільові трансферти – дотації, що доводять свою ефективність, даючи можливість місцевим органам не тільки самостійно визначати пріоритетні напрями витрачання коштів, а й сприяти їх раціональному використанню. В Україні дотації також займають значну частку у структурі трансфертів, однак не завжди їх використання є раціональним, та й забезпечують вони лише поточне споживання (оплату праці та розрахунки за спожиті енергоносії). Ефективнішим у нинішній ситуації було б зростання частки цільових трансфертів, особливо спрямованих на розвиток територій. Моделі прийняття рішень щодо міжбюджетних трансфертів у вказаних країнах будуються на прямих відносинах між державним та місцевими бюджетами і формальному підході до визначення обсягу трансфертів [3].

Важливо зазначити, що система міжбюджетних відносин ставить перед собою такі завдання:

- досягнення більшого ступеня децентралізації фінансів в умовах бюджетного унітаризму;
- забезпечення рівних умов для місцевих органів самоврядування та однаково гарантованих державних соціальних стандартів для населення;
- забезпечення пріоритетності витрат соціального напрямку;
- оптимізація шляхів задоволення потреб суспільства та відповідальності за використання бюджетних коштів;

- забезпечення справедливого розподілу суспільних послуг між громадянами незалежно від місця проживання;
- підвищення рівня мобілізації доходів місцевих бюджетів;
- стабільність підходів до визначення фінансових ресурсів місцевих бюджетів;
- стимулювання місцевих органів влади до розвитку доходів відповідних бюджетів;
- забезпечення об'єктивної та прозорої формули розподілу й визначення обсягів міжбюджетних трансфертів;
- забезпечення повноти і стабільності одержання місцевими бюджетами належної з бюджету вищого рівня дотації вирівнювання;
- уникнення суб'єктивізму під час розподілу загальнодержавних ресурсів і ослаблення впливу органів влади вищого рівня на процес формування місцевих бюджетів;
- чітке закріплення на законодавчій основі видаткових повноважень бюджету за відповідним рівнем влади;
- реалізація принципів самостійності та збалансованості місцевих бюджетів;
- досягнення добробуту населення [4].

Вважаємо, що реалізація вищезазначених заходів сприятиме ефективному та раціональному формуванню міжбюджетних відносин як інструмента розвитку та збалансування бюджету країни.

Узагальнюючі результати дослідження, можна зробити висновок, що система міжбюджетних відносин є ключовим інструментом вирівнювання фінансового забезпечення бюджетів різних рівнів. Тому необхідним є проведення подальшого їх реформування з метою створення прозорої системи визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Список використаних джерел

1. Лисяк Л. В., Олійник В. Я., Дем'яненко В. Є. Міжбюджетні відносини: сутність, рольові функції та фінансове регулювання // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2011. № 2 (14). С. 130–133 URL: <http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/25-2-14-2011.pdf>
2. Федченко К. А. Механізми реформування міжбюджетних відносин в умовах економічної нестабільності // Вісник ЖДТУ. 2017. № 4 (82). С. 135–138/ URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2017-4\(82\)-135-138](https://doi.org/10.26642/jen-2017-4(82)-135-138)
3. Лисенко О. Ю. Міжбюджетні відносини в Україні: особливості розвитку та шляхи удосконалення. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Lysenko.pdf>
4. Казюк Я. М. Місцеви бюджети в системі міжбюджетних відносин України. URL: [mhttp://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/17.pdf](http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-1-2/doc/2/17.pdf)
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI, станом на 01.01.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

*Чвєртко Людмила Андрїївна,
кандидат економїчних наук, доцент,
доцент кафедри фїнансїв, облїку та економїчної безпеки;
Кирилюк Ірина Миколайївна,
кандидат економїчних наук, доцент,
доцент кафедри технологїй та органїзацїї туризму
ї готельно-ресторанної справи;
Уманський державний педагогїчний унїверситет
їменї Павла Тичини*

БРОКЕРСЬКЕ СТРАХОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

В економїчно розвинених країнах посередництво є невід'ємною частиною страхових відносин, а страховї та перестраховї брокери – одними з найважливіших професїйних суб'єктів нацїональних страхових ринкїв.

Страховї (перестраховї) брокери займаючись пїдготовкою, укладанням та супроводом договорїв страхування (перестраховування) на пїдставї брокерських угод зї страхувальниками або перестраховувальниками, справляють суттєвий вплив на формування клїєнтоорїєнтованого ринку страхових послуг. Страховї посередники допомагають страхувальникам перекласти витрати у зв'язку з рїзноманїтними ризиками на професїоналїв-страховикїв. Слїд зазначити, що в Україні, згїдно з чинним законодавством, посередницьку дїяльнїсть у сферї перестраховування дозволяється здїйснювати як страховим, так ї перестраховим брокерам за умови виконання ними вимог щодо здїйснення дїяльностї страхового та перестрахового брокера [1].

Вїдповїдно до ст. 15 Закону України «Про страхування», страхова дїяльнїсть в Україні також може проводитися за участю страхових посередникїв [1], якими можуть бути страховї або перестраховї брокери та страховї агенти. Дїяльнїсть страхових агентїв ї страхових брокерїв дуже схожа мїж собою, але їхнїй юридичний статус чїтко розрїзняється.

Страховї брокери є незалежними суб'єктами страхового ринку, що здїйснюють пїдприємницьку дїяльнїсть вїд свого їменї та зареєстрованї в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацїю юридичних осїб, фїзичних осїб-пїдприємцїв та громадських формувань» [2]. Крім Закону України «Про страхування», їх дїяльнїсть регулюється низкою нормативно-правових актїв, прийнятих Нацїональною комїсією, що здїйснює державне регулювання у сферї ринкїв фїнансових послуг, зокрема розпорядженнями «Про затвердження Положення про реєстрацїю страхових та перестрахових брокерїв ї ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерїв» [3], «Про затвердження Порядку складання та подання звітностї страхових та / або перестрахових брокерїв» [4] та «Про затвердження Порядку та вимог щодо здїйснення посередницької дїяльностї на територїї України з укладання договорїв страхування зї страховиками-нерезидентами» [5]. Згїдно з чинним законодавством, право на провадження посередницької

діяльності у страхуванні (перестраховуванні) мають страхові та / або перестрахові брокери, які внесені до державного реєстру, а також страхові та / або перестрахові брокери-нерезиденти, які в установленому порядку письмово повідомили про намір здійснювати діяльність на території України [3].

Страхові брокери, володіючи спеціальними знаннями з всіх сфер страхування, орієнтуючись у законодавчій базі, знаючи межі можливостей широкого кола страхових компаній, здатні повною мірою забезпечити реалізацію інтересів споживачів страхових послуг.

В Україні страхове посередництво традиційно широко представлене практикою роботи страхових агентів. Розвиток брокерської діяльності збігається у часі з появою приватного страхування та початком формування власне страхового ринку. Проте дотепер попит на послуги страхових брокерів у нашій країні, незважаючи на позитивну динаміку деяких показників діяльності цих суб'єктів страхового ринку, є надто низьким.

Оцінка статистичних даних про надання посередницьких послуг у страхуванні та перестраховуванні в Україні, представлених на офіційному сайті Нацкомфінпослуг [6], показує, що взаємодія страховиків, страхувальників і страхових та перестрахових брокерів перебуває тільки на початковому етапі розвитку. Свідченням цього є незначні показники частки договорів страхування, укладених брокерами зі страховиками-резидентами на користь страхувальників у загальній кількості договорів (крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті): у 2017 р. значення цього показника становило лише 6% (у 2016 р. – 6,15%). У 2016–2017 рр. частка страхових платежів, отриманих страховиками-резидентами за договорами страхування, укладеними зі страхувальниками за брокерської підтримки, у валових страхових преміях українських страховиків дорівнювала близько 0,3%. Це свідчить про недостатній рівень страхової культури та обізнаності потенційних страхувальників про переваги співпраці зі страховими посередниками, а також про їхню неготовність додатково оплачувати вартість послуг брокера навіть за умови оптимально підбраного страхового захисту для себе.

Варто зауважити, що питання фінансування послуг страхових брокерів в Україні є предметом дискусії науковців та практиків страхової справи. Адже через недосконале законодавство оплата за такі послуги збільшує для страхувальників ціну страхової послуги в цілому. Зокрема, як зазначають дослідники, посередництво страхового брокера може обійтися страхувальнику у близько 15–20% від ціни страховки [7, с. 125], тоді як у провідних країнах світу страхові брокери отримують винагороду від страхових компаній, або така винагорода здійснюється на умовах взаємної оплати посередницьких дій брокера.

Брокери, надаючи професійні посередницькі послуги, створюють можливості для реалізації перестраховувальних послуг, прискорюють та полегшують укладання й здійснення перестраховувальних угод, забезпечують формування перестраховувальних відносин між учасниками вітчизняного і зарубіжного ринків перестраховування, сприяють підвищенню інтенсифікації фінансових потоків за перестраховувальними операціями між окремими країнами. Використовуючи широку базу даних про учасників ринку перестраховування,

брокерські компанії спроможні надати послуги з розміщення та прийняття ризику за найбільш прийнятних умов і забезпечити виконання учасниками перестраховування взятих на себе зобов'язань.

Низька місткість перестраховального ринку України та необхідність забезпечення гарантій захисту майнових інтересів страхувальників сприяли більш активному поширенню посередницьких послуг саме в перестрахованні. Зокрема, в 2011–2017 рр. у структурі премій, що надійшли за договорами страхування та перестраховування, укладеними за посередництвом брокерів, обсяги надходжень перестрахових платежів склали у середньому понад 89%. При цьому левову частку страхових ризиків вітчизняні страховики передають у зарубіжне перестраховування, а іноземні перестраховики, як зазначає О. Кнейслер, практично не беруть на перестраховування ризику без брокерської підтримки [8, с. 228]. Аналіз показує, що частка перестрахових премій, які надійшли за договорами, укладеними за участі брокерів, у структурі перестраховування ризиків у нерезидентів характеризується тенденцією до зростання й уже три роки поспіль становить понад 30% сплачених платежів. Вітчизняні страховики, використовуючи брокерські послуги, здебільшого перестраховують потенційно високозбиткові ризики майнового страхування. Частка надходжень за цими видами страхування у загальному обсязі перестрахових платежів, отриманих перестраховиками за договорами, укладеними через брокерів, складає більше 50% (у 2017 р. – 54,3%).

Зростання ролі брокера як посередника, що працює в інтересах клієнта, зумовлює необхідність формування та розвитку власного інституту страхових брокерів для страхового ринку України. При цьому особливої уваги потребує питання створення професійних перестрахових компаній зі значними обсягами ліквідних активів. Водночас зменшення кількості страхових та перестрахових брокерів в Україні, що має місце в останні роки (зі 101 од. у 2004 р. до 60 од. у 2017 р.) свідчить про відсутність належної уваги до цієї сфери страхових відносин з боку держави. Недостатнє фінансування зазначеного сегмента страхового бізнесу, на думку дослідників, обмежує кількість високоосвіченої молоді, яка б виявила бажання займатись брокерською діяльністю, та зацікавленість у формуванні ґрунтовної інформаційної бази [9, с. 173].

Значними перешкодами для розвитку страхового посередництва в нашій країні є нестабільна соціально-економічна ситуація на сучасному етапі та особливість культурно-історичних традицій українського суспільства. Вітчизняний страховий ринок, як показують дослідження, займає досить незначне місце в економіці країни та потребує змін в державному регулюванні, а саме: посилення правових та економічних механізмів захисту інтересів страхувальника та стимулювання населення і роботодавців до укладання договорів; удосконалення інвестиційно-кредитного законодавства, напрямів та сфер діяльності страховиків України [10, с. 182].

Отже, становлення посередницьких відносин в нашій країні відбувається в умовах економічної нестабільності та недосконалості законодавчої бази у сфері страхування. Кількість страхових брокерів на страховому ринку України не відповідає тенденціям ринків економічно розвинених країн, а показники їх

діяльності – вимогам вітчизняного страхового ринку. Прагнення України інтегруватись у світовий економічний простір, стати повноправним членом Європейського Союзу та важливе значення посередницької діяльності у страхуванні й перестраховуванні визначають необхідність удосконалення підходів до державного регулювання цієї діяльності.

Список використаних джерел

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України № 755-IV від 15.05.2003 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/755-15>
3. Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів : Розпорядження Держфінпослуг № 736 від 28.05.2004 р URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0801-04>
4. Про затвердження Порядку складання та подання звітності страхових та/або перестрахових брокерів : Розпорядження Держфінпослуг № 4421 від 04.08.2005 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0955-05>
5. Про затвердження Порядку та вимог щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами : Розпорядження Держфінпослуг № 8170 від 25.10.2007 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1288-07>
6. Інформація про посередницькі послуги у страхуванні та/або перестраховуванні // Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-poserednytski-posluhy-u-strakhuvanni-taabo-perestrakhuvanni.html>
7. Махортов Ю. О., Телічко Н. О. Роль страхових брокерів у розвитку страхового ринку України // Економічний вісник Донбасу. 2009. № 4 (18). С. 122–129.
8. Кнейслер О. В. Ринок перестраховування України: теоретико-методологічні домінанти формування та пріоритети розвитку: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
9. Клапків Ю. М. Конфлікт інтересів у діяльності страхових посередників / Ю. М. Клапків // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2017. Вип. 2. С. 171–176.
10. Мельничук Ю. М. Аналіз законодавчої бази страхування життя в Україні // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2015. Вип. 11 (2). С. 181–189.

*Чернишева Наталія Олегівна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа і страхування»;
Науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ринкова економіка неможлива без підприємництва – форми господарювання, що позитивно впливає на соціально-економічний розвиток суспільства саме через забезпечення зайнятості та добробуту значної частини населення. Тобто підприємницький сектор є гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. В умовах ринкової економіки малий бізнес відіграє важливу роль у зростанні добробуту населення, вирішенні соціально-економічних проблем країни. На сьогодні лише у США зареєстровано понад 27,5 млн малих компаній, щорічно реєструється ще понад 650 тисяч [1].

Незаперечним є факт, що стимулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва сприятиме швидкому подоланню наслідків глобальної фінансової кризи. Зазначимо, що найбільше це стосується сфери малого підприємництва, де найповніше виявляються переваги підприємницької діяльності, оскільки саме ці інституційні одиниці потребують порівняно менших капіталовкладень і швидше гарантують отримання прибутку – джерела наповнення бюджетів усіх рівнів.

Значний внесок у проблематику фінансової діяльності суб'єктів малого підприємництва зробили вітчизняні дослідники Г. Азаренкова, М. Білик, Т. Бондарук, Л. Буряк, А. Поддєрьогін, О. Терещенко. Однак більшість публікацій висвітлюють лише окремі, аспекти здійснення фінансових операцій суб'єктів господарювання, організації та проведення фінансового контролю, формування капіталу, фінансових ресурсів. Проте обґрунтування засад фінансового забезпечення малого підприємництва у сучасних умовах розвитку економіки України розглянуто недостатньо. Своєю чергою, вибір ефективних механізмів фінансування малого підприємництва та їх практичне впровадження дозволить активізувати конкуренцію й інноваційний розвиток національної економіки, підвищити самозайнятість населення та рівень його доходів, створити умови для активізації ділової активності, що загалом є необхідним у контексті створення умов для стійкого соціально-економічного розвитку в посткризовий період.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел уможливив висновок, що вітчизняні вчені (З. Варналій, А. Виноградська, Л. Вознюк, А. Загородній та ін.) в основному підтримують позицію, що підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, яку здійснюють підприємці з метою досягнення економічних і соціальних результатів і отримання прибутку [2, с. 24; 3, с. 11–12; 6, с. 409]. Така сама позиція відображена й у Господарському кодексі України [3, с. 29].

Т. Бондарук вважає, що система державного регулювання малого підприємництва включає: створення та удосконалення відповідної нормативно-правової бази; організаційне забезпечення розвитку малого підприємництва на загальнонаціональному та місцевому рівнях; інформаційне, консультативне, наукове та кадрове забезпечення розвитку малого підприємництва [4, с. 116]. У розвитку малого підприємництва суттєве значення має його фінансова підтримка, в якій важливу роль відіграють органи місцевого самоврядування. Вони можуть створювати спеціалізовані муніципальні фонди підтримки підприємництва, з яких надаються пільгові кредити, безвідсоткові позики [4, с. 117].

Головним суб'єктом малого підприємництва, стверджує З. С. Варналій [2], є підприємець, який раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі та власній відповідальності, організує і керує виробництвом з метою отримання підприємницького доходу. Характеристику підприємця як інноватора дав американський економіст Й. Шумпетер у науковій роботі “Теорія економічного розвитку” ще у 1911 р. Учений підходив до оцінювання підприємця набагато ширше за загальноприйняте визначення його попередників. Тобто якщо для А. Сміта підприємець – це приватник, а приватна власність – матеріальна основа підприємництва [6], то Й. Шумпетер визначив підприємцями не тільки самостійних господарських суб'єктів, але й усіх, хто не має тривалих зв'язків з індивідуальним підприємством і використовує їх тільки для проведення нових комбінацій із факторами виробництва [6]. Вважаємо правильною думку, що підприємці виконують функцію новаторів. В умовах сучасності здійснити новацію в економіці досить непросто, оскільки нововведення, як правило, впроваджуються не після того, як спочатку у споживача виникнуть нові потреби, а тільки тоді, коли саме виробництво запропонує споживачам нові потреби.

Самостійним інноваційно-господарським новаторством на основі використання різних можливостей для випуску нових або старих товарів новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети визначають підприємство С. Мочерний зі співавторами, виділяючи при цьому такі його функції, як новаторська, особистісна, соціальна, організаційна, господарська [6, с. 83]. Охарактеризувавши функції підприємництва, можна повніше розкрити його суть як методу господарювання. Основними функціями вважаємо ресурсну, організаційну та творчу (новаторську). Для ґрунтовнішого пояснення зазначимо, що ресурсна функція підприємництва передбачає його націленість на найефективніше використання матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів з урахуванням досягнень науки, техніки, управління й організації виробництва. Організаційна функція відображена у діяльності з організації виробництва, збуту, маркетингу, менеджменту й реклами. Творча функція – у сприянні генеруванню та реалізації нових ідей, здійсненню техніко-економічних, наукових розроблень, проектів, пов'язаних із господарським ризиком.

У системі державної фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва найобтяжливішими для бюджету країни є пряме безповоротне фінансування окремих суб'єктів малого підприємництва і пільгове оподаткування. Взагалі фінансування підприємництва державою вважається неринковим методом стимулювання економічних процесів, тому має бути лише побічним засобом впливу на його розвиток. На жаль, в Україні пряма фінансова допомога малим підприємствам практично відсутня через відсутність у держави таких можливостей [6]. Досить зручним методом фінансування є використання боргових цінних паперів у веденні підприємницької діяльності, але це мало поширений спосіб проведення розрахунків через недостатню обізнаність останніх у правилах їх застосування. Так, поряд з підприємствами – юридичними особами підприємці мають право використовувати у своїй діяльності такий борговий інструмент, як вексель. Проте використання векселів у розрахунках не є поширеним серед вітчизняних підприємців [7].

Отже, у процесі дослідження ми виявили показники, що формування у достатньому обсязі фінансових ресурсів, капіталу та їх раціональний розподіл і використання є необхідною умовою прибуткової діяльності будь-якої господарюючої одиниці. Нестача фінансових ресурсів негативно впливає як на виробничу, так і на фінансову діяльність підприємств, зумовлюючи зменшення можливостей фінансування подальшого їх розвитку, скорочення надходжень до бюджету, виникнення та зростання заборгованостей перед суб'єктами господарювання, погіршення кінцевих результатів діяльності. Результати проведеного аналізу практики фінансової діяльності суб'єктів малого підприємництва дозволили зробити висновок, що оптимізації структури джерел фінансових ресурсів, складових капіталу господарюючих одиниць сприятиме удосконаленню системи здійснюваних підприємством заходів для залучення в необхідних обсягах капіталу із зовнішніх джерел, вчасному і повному виконанню зобов'язань щодо їх повернення. Основними кроками у цьому напрямі вважаємо такі: підвищення точності прогнозування фінансових ресурсів, пошук та використання альтернативних джерел ліквідності, підвищення ефективності використання вільних коштів, збільшення частки саме власних фінансових ресурсів, пошук резервів прискорення оборотності грошових активів.

Список використаних джерел

1. Фінк Т. А. Малий і середній бізнес: зарубіжний досвід розвитку // Молодий вчений. 2012. № 4. С. 177–181.
2. Варналій З. С. Основи підприємництва: навч. посібник. Київ: Знання-Прес, 2002. – 239 с.
3. Господарський кодекс України. Коментар основних положень / упоряд. С. О. Теньков. Київ: Літера ЛТД, 2006. 240 с.
4. Бондарук Т. Г. Державна політика підтримки малого та середнього бізнесу // Актуальні проблеми економіки. 2007. № 6. С. 115–121.

5. Налукова Н. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: сутнісно-аналітичний аспект // Галицький економічний вісник. 2011. № (30). С.16–17.

6. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / Я. С. Ларіна та ін.; за ред. С. В. Мочерного. Львів: Світ, 2006. 568 с.

7. Грін О.В. Проблеми фінансового забезпечення підприємницької діяльності громадян в Україні // Культура народів Причорномор'я. 2008. №126. С. 26–27.

*Шкуліна Людмила Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та
аудиту*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ОБЛІКОВА СКЛАДОВА

З позиції обліку питання справедливого соціального захисту працівників має причино-наслідковий зв'язок, який на початку XVI–XVII ст. іменувався важливим науковим поняттям детерміністів – детермінантний зв'язок. У системі бухгалтерського обліку цей зв'язок не розглядався науковцями жодного разу.

Ще на початку XVII ст. іспанський фахівець із бухгалтерського обліку Б. де Солозано зазначив, що бухгалтерський облік стоїть вище всіх наук і мистецтв, тому що всі потребують його, а він ні в кому не має потреби; без обліку світ був би некерований і люди не змогли б розуміти один одного [1, с. 44]. Дійсно, соціальна обумовленість бухгалтерського обліку передбачає виявлення істотних зв'язків між різними сферами суспільного життя: економікою, політикою, освітою, бухгалтерським обліком і морально-етичними цінностями [2], які дають підстави виділяти регулятивні детермінанти у становленні соціального захисту працівників за рівнями впливу на макро- та мікросередовищі (табл. 1, власна розробка). Ці регулятивні детермінанти (табл. 1) доводять, що для працівників на першому місці стоїть потреба захисту їхніх соціальних прав, ступінь забезпечення якої залежить від державного регулювання взаємодії зі сферами суспільної організації. При цьому у такій взаємодії виявлений причино-наслідковий зв'язок соціального захисту працівників із елементами (сферами) суспільної організації пропонується розподілити на такі види як екстразв'язок¹ та інтрозв'язок² (табл. 2, власна розробка).

¹ Екстразв'язок (від лат. екстра – зовні) – це зовнішній зв'язок між об'єктом дослідження та детермінантою, компоненти якої впливають на цей об'єкт.

² Інтрозв'язок (від лат. інтро – всередину) – це внутрішній зв'язок між об'єктом дослідження та детермінантою, на компоненти якої об'єкт справляє вплив (Л.Ш.). Об'єктом у такому зв'язку є соціальний захист працівників підприємства.

Регулятивні детермінанти у становленні соціального захисту працівників: причинно-наслідковий зв'язок в Україні

№ з/п	Регулятивна детермінанта	Авторське тлумачення детермінанти у становленні соціального захисту працівників	Зв'язок з системою соціального захисту населення в Україні (причина)	Шляхи покращення існуючої системи соціального захисту працівників в Україні (наслідок)
<i>Мікрорівень існування</i>				
1	ІНДИВІДУАЛЬНА	Фактор, який визначає соціальні потреби працівника, пов'язані з його індивідуальним способом життя: сімейним станом, звичками, фізичним та духовним розвитком, освітою та сферою професійної діяльності	Соціальний захист працівників – це потреба соціального захисту населення	Зміна морально-психологічної свідомості людини
2	ОБЛІКОВА	Фактор, який допомагає виявити соціальні потреби працівника та забезпечити їх реалізацію шляхом спрямування чесної і відповідальної роботи бухгалтерів	Соціальний захист працівників є причиною, що актуалізує соціальну проблематику обліку [2, с. 49].	Навчання та перепідготовка облікових працівників, спрямоване на суспільне благо
<i>Макрорівень існування</i>				
3	ЕКОЛОГІЧНА	Фактор, який визначає соціальні потреби працівника, пов'язані з екологічним станом його життєдіяльності та можливим його покращенням у майбутньому	Екологічний стан спрямовується на соціальний захист кожного працівника	Покращення існуючих технологій виробництва та впровадження інноваційних шляхом інвестування у відповідні проекти
4	ЕКОНОМІЧНА	Фактор, який регулює соціальні потреби працівника, пов'язані з існуючими соціально-трудовами процесами у економічній діяльності підприємства	Соціальний захист працівника – це сприяння соціально-економічному розвитку країни	Фінансування соціальних програм, справедливий розподіл доходів
5	ПОЛІТИЧНА	Фактор, який визначає ступінь важливості соціальних потреб працівників, та в силу своєї компетентності має здатність сприяти їх реалізації	Нормативно-правова база щодо регулювання соціально-захисної функції суб'єктів господарювання	Удосконалення внутрішньої нормативної бази щодо системи соціального захисту працівників на підприємстві

Детермінантний зв'язок соціального захисту працівників з елементами суспільної організації

№ з/п	Детермінантний зв'язок	Економічна детермінанта	Політична детермінанта	Екологічна детермінанта	Облікова детермінанта	Індивідуальна детермінанта
1	Екстразв'язок	✓	✓	✓	✓	
2	Інтрозв'язок	–	–	–	✓	✓

Дані табл. 2 підтверджують існування детермінантного зв'язку у системі бухгалтерського обліку, зокрема: компоненти облікової детермінанти мають одночасно екстра- й інтрозв'язок із соціальним захистом працівників, де в першому випадку захист обумовлюється розвитком соціально орієнтованого бухгалтерського обліку, а в другому – коли затверджений рівень соціального захисту працівників визначає методика ведення обліку на підприємстві.

У науковій літературі [3] існує дві позиції щодо формування і розвитку соціального напрямку в обліку. Згідно з першою, саме якісні політичні та економічні інститути детермінують економічне зростання і довгострокові тенденції до зростання добробуту працівників, що позитивно впливає на людський чинник у країні. Згідно з другою, саме накопичений людський і соціальний капітал дозволяє соціуму створити ті економічні та політичні інститути, які сприяють довгостроковому економічному зростанню. Обидві позиції мають право на існування, оскільки важливо враховувати еволюційний характер виникнення соціального напрямку в бухгалтерському обліку.

Зв'язок обліку із соціальним захистом суспільства А. Марченков вбачав у скороченні витрат (корупція, злочинність, інтолерантність), створенні сприятливої для творчості атмосфери (громадянська свобода, захист прав), заохоченні духу підприємництва, відповідальності, довіри, популяризації конвенціонального підходу до вирішення соціальних проблем [4, с. 230], для реалізації яких провідною виступає політична детермінанта. З приводу цього російський вчений В. Денисов вважає соціально-економічні права базисними, а громадянсько-політичні – надбудовними, залежними від них [5, с. 11]. При цьому без наявності перших, на думку американського філософа І. Берліна, всі інші права людини не є працездатними, оскільки запропонувати політичні права людям, які є голодними, хворими, неграмотними, не отримують необхідної медичної допомоги, означає насмішку над ними [6].

Дійсно, економічна та політичні детермінанти є провідними у регулюванні системи соціального захисту працівників з макрорівня. Тому на практиці не підтверджуються погляди М. Бердяєва (менш за все економіка може створити нову людину), І. Канта (людина внаслідок своєї незахищеності повинна виявити свої розумові здібності та спрямувати дії до справедливого, розумно організованого громадянського суспільства, де повинні запанувати

закони, рівність, справедливість та загальний мир) [7]. У сучасному вимірі це пояснюється тим, що економічні та політичні регулятори здатні сприяти задоволенню соціальних потреб працівників шляхом законодавчо закріпленого фінансування соціальних гарантій населення в повному обсязі та налагодженні обліково-контролюючих механізмів. Реалізація такого фінансування здатна підвищити не тільки соціальний (ступінь реалізації справедливості у наданні соціальних гарантій, рівень диференціації доходів населення, соціального захисту працівників), а й економічний (рівень розвитку національного виробництва, зайнятості населення, доходів юридичних і фізичних осіб) та демографічний (вікова структура населення, співвідношення між працездатними і непрацездатними громадянами) стани країни.

Тому для покращення соціальної перспективи національної економіки на сучасному етапі необхідно інвестувати, перш за все, у розвиток людини, в розширення меж її самореалізації на рівні суб'єктів господарювання. Адже зовнішні інвестори не фінансують проекти в країнах з невирішеними питаннями щодо демографічної ситуації, стану соціальної інфраструктури та рівня соціального захисту громадян, які потребують додаткової обліково-економічної уваги.

Список використаних джерел

1. Stevelinck E. La comptabilite a travers les ages. Bruxelles: Éditions Pragnos, 1977. 239 p.
2. Чижевська Л. В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: монографія. Житомир, ЖДТУ, 2007. 528 с.
3. Ciprian G. G. Social accounting to make the social results visible. URL: <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/920071/49.pdf>
4. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності: теорія, методологія, організація: дис. ... докт. екон. наук; спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Житомир, 2011. 270 с.
5. Захист соціальних прав людини і громадянина в Україні: проблеми юридичного забезпечення // матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 січ. 2003 р.) / за ред. Н. Б. Болотіної. Київ: «МП Леся», 2003. 200 с.
6. Berlin I. "Two Concepts of Liberty" in "Essays on Liberty". London: Oxford University Press, 1989. P. 15.
7. Всемирная энциклопедия: Философия / главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. Москва: АСТ; Минск: Харвест, Современный литератор. 2001. 1312 с.

*Яковенко Марина Анатоліївна,
асистент кафедри фінансів, банківської
справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ: СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Зростання державного боргу є світовим явищем. Це стало спільною рисою бюджетних секторів більшості країн. Сучасний економічний досвід свідчить, що державний борг сам по собі не є серйозною проблемою, такою є неправильне управління та нестабільність державного боргу. Сучасна теорія стабільності державного боргу визначає ґрунтовний зв'язок між економічною стабільністю та стабільністю боргу в країні. Неправильне управління боргом та постійне зростання співвідношення боргу та ВВП можуть спричинити окремі негативні тенденції та зміни основних макроекономічних показників, а саме: витіснення інвестицій, нестабільність фінансової системи, інфляційні навантаження, коливання обмінного курсу тощо. Постійний і високий державний борг вимагає великої частини бюджетних ресурсів для його обслуговування.

Головною метою дослідження є розкриття сутності та особливостей управління державним боргом.

Розглянуті в літературі визначення поняття «управління державним боргом» багато в чому збігаються зі складовими елементами цього терміна, що включають операції з випуску, погашення й обслуговування державних боргових зобов'язань, дослідження і регулювання кон'юнктури фінансового ринку тощо. Водночас існують відмінності в їх трактуванні. Так, Ю. Долганова та С. Уксусова наголошують, що управління державним боргом – це сукупність заходів, реалізованих державними структурами щодо виконання зобов'язань, які виникають із державних запозичень, гарантій по зобов'язаннях третіх осіб, інших зобов'язань відповідно до видів боргових зобов'язань, взятих на себе державною або її суб'єктом [1]. Це визначення, на наш погляд, є не дуже вдалим, оскільки розглядається лише в контексті боргових зобов'язань, не враховуючи збереження прийняттого рівня ризику та забезпечення боргової безпеки держави.

На думку Л. Чувахіна та В. Коновалова, управління державним боргом – це процес розроблення і виконання стратегії управління державними борговими зобов'язаннями, що дає змогу залучити необхідну суму фінансів, виконати цільові установки Уряду щодо рівня ризику і витрат, а також виконати будь-які інші завдання у сфері управління державним боргом [2]. Автори зводять управління державним боргом до розробки й реалізації боргової стратегії, виключаючи зі сфери боргового менеджменту боргову тактику.

Л. Г. Під'яблонська управління державним боргом розуміє як сукупність заходів держави щодо виплати доходів кредиторам і погашення позик, зміни умов вже випущених позик, визначення умов і випуск нових державних цінних паперів [3]. Однак вважаємо такий підхід не зовсім чітким, оскільки управління

розглядається лише в контексті випуску, обслуговування та погашення державних цінних паперів, не враховуючи у складі державного боргу заборгованість за кредитними угодами.

Під управлінням державним боргом С. Юрій та В. Федосов розуміють «комплекс заходів, що здійснюються державою в особі уповноважених органів щодо визначення обсягів та умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави» [4, с. 236].

На думку А. Глуценка, що управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення нею своїх боргів. Воно може розглядатися як у широкому, так і у вузькому розумінні. У широкому розумінні управління державним боргом передбачає формування одного з напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у ролі позичальника і гаранта. Це потребує комплексного підходу, а саме:

- координації грошово-кредитної та фіскальної політики держави;
- узгоджених взаємовідносин уряду та Національного банку України з питань боргової політики;
- розроблення ефективних форм і методів зниження боргового тягаря із застосуванням інструментів активного управління державним боргом.

Управління державним боргом у вузькому розумінні слід розглядати як сукупність дій, пов'язаних з:

- підготовкою до випуску боргових зобов'язань держави;
- розміщенням боргових зобов'язань;
- наданням державних гарантій за борговими зобов'язаннями;
- проведенню операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

Отже, управління державним боргом – комплекс заходів, що здійснюються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення обсягів та умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави [5, с. 134].

Проаналізувавши існуючі підходи до трактування сутності поняття «управління державним боргом», пропонуємо власне бачення цього визначення. Управління державним боргом – це цілеспрямовані заходи країни з метою мінімізації витрат на позики, що базуються на грошових потоках, у довгостроковій перспективі на прийнятному рівні ризику.

Список використаних джерел

1. Долганова Ю. С., Уксусова С. Ю. Дискуссионные вопросы управления государственным долгом // Известия УрГЭУ. 2011. № 3 (35). С. 96–101.
2. Чувахина Л. Г., Коновалов В. В. Цели и методы управления государственным долгом в условиях финансовой нестабильности // Вопросы современной науки и практики. 2012. № 3 (41). С. 245–249.
3. Подьяблонская Л. М. Государственные и муниципальные финансы: учеб. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. 559 с.
4. Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси: підруч. Київ: Знання, 2008. 611 с.
5. Глуценко А. С. Фінанси: навч. посіб. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 190 с.

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

*Асланова Еліза Ісмаїлівна,
студентка відділення «Міжнародні економічні відносини»;
Науковий керівник:
Батрименко Валерій Васильович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЕКСПАНСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АЗІАТСЬКОГО БАНКУ РОЗВИТКУ: КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЧИ ЄДНІСТЬ ЦІЛЕЙ?

Азіатський банк розвитку (АБР) був заснований в 1966 році, і його створення стало результатом багаторічних обговорень ідеї регіонального банку серед кола японських бюрократів, що мали досвід роботи у Світовому банку та Міжнародному валютному фонді. Ще у 1965 році, тодішній президент США Л. Джонсон висловив свою підтримку створення Азійського банку розвитку, заручившись підтримкою колишнього президента Світового банку Е. Блека.

Протягом своєї п'ятдесятирічної історії АБР зарекомендував себе багатостороннім банком та установою для фінансування розвитку. У його Статуті зафіксована мета: сприяння економічному зростанню, регіональному співробітництву та економічному розвитку країн регіону. Прикметно, що до 1999 року АБР висував на передній план рішення проблеми зниження бідності як загальну ціль для всіх країн-учасниць. Сьогодні багатосторонній АБР налічує 67 країн-членів, з яких 48 – із Азії та Тихого океану, а 19 – поза регіону. Кожна країна-член має представника в Раді АБР. Сорок п'ять країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону – це країни, що розвиваються.

Основні інструменти діяльності АБР виступають у формі позик, технічної допомоги та так званих рекомендацій щодо економічної політики країн на основі ринково орієнтованої моделі, що має сприяти розвитку та боротьбі з бідністю [5, с. 184]. Як міжнародна фінансова організація АБР надає позики урядам, особливо країн, що розвиваються, але в останні десятиріччя його діяльність розповсюджується також на суб'єктів приватного сектору. Сьогодні АБР надає більшого значення приватному сектору в процесі розвитку, що теоретично включає малі та середні підприємства, але на практиці позики отримують і транснаціональні корпорації. АБР також підтримує модель державно-приватного партнерства в секторі інфраструктури та послуг. Дані на сьогоднішній день вказують на переважання інвестицій у формі позик у сферу транспорту (37 млрд дол. США), енергетики (25 млрд дол. США) й управління та в інституційний розвиток (18 млрд дол. США). А отже, сфери транспорту,

енергетики та розвиток інститутів складають трійку пріоритетних секторів для кредитування АБР, запланованого на період 2018–2020 роки. Якщо порівняти дані за 2007 по 2016 рр., то виразною зміна пріоритетів не видається: у вказаний період перевага надавалася здебільшого транспортній сфері та сфері інформаційно-комунікаційних технологій (40 млрд дол. США), енергетики (34 млрд дол. США) і державному сектору (18 млрд дол. США), куди було спрямовано позики АБР та здійснено підтримку у вигляді дотацій та урядових гарантій. За вказаний період 42 млрд дол. США було спрямовано до Південної Азії, 38 млрд дол. США – до Південно-Східної Азії та 36 млрд дол. США – до Центральної та Західної Азії, що свідчить про регіональну спрямованість інвестицій [1].

Прикметно, що на США та Японію припадає найбільша кількість голосів серед членів АБР, причому кожен з їх голосів складає 12,7% від загальної кількості членів. У США частка голосування становить 37% серед 19 нерегіональних членів, а Японія має двадцятивідсоткову частку голосу, якщо брати до уваги розподіл голосів серед 48 азіатських членів. Такий розподіл у потужності в голосуванні базується на частці в капіталі АБР, що контролюється країнами-учасницями. Наразі Японія та США, так звані акціонери, що не позичають, відповідно, є найбільшими співвласниками. Кожна з цих країн контролює 15,7% акцій капіталу. Демонстрація потужності Японії та США підтверджується тим фактом, що наступну найбільшу частку капіталу серед непозичальників АБР демонструє Австралія з 5,8%, а серед акціонерів-позичальників – КНР (6,4%) та Індія (6,3% капіталу) [2].

За процедурою, голосування має значення у таких справах, як обрання Президента АБР та Ради керуючих, адже саме Рада виступає органом, який приймає рішення щодо керівництва банку. Рада керуючих обирає 12 членів ради директорів, які опікуються повсякденною діяльністю банку. Президент очолює Раду директорів, вісім членів якого повинні виходити з країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а чотири інших – з-за меж регіону. Японія та США також представлені в нинішній раді директорів. Усі попередні та нинішні президенти АБР були з Японії, як правило, з попередньою роботою в міністерстві фінансів Японії та попереднім досвідом роботи в Світовому банку або Міжнародному валютному Фонді (МВФ), що вказує на значний вплив з боку як Японії, так і США (перший є важливим союзником останнього в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні) в АБР.

АБР, як очікується, відіграватиме значну роль у Азіатсько-тихоокеанському регіоні попри спробу інших країн зі зростаючими ринками (наприклад, КНР) збільшувати свій вплив та відстоювати комерційні інтереси. Слід акцентувати на тому, що АБР традиційно не випускає з поля зору контроль над реалізацією інфраструктурних проектів (зокрема, у приватному секторі) в регіоні, відстоюючи свою центральну роль у сприянні його розвитку. Втім, в останні роки КНР не полишає спроб збільшити свій вплив на діяльність АБР, що ознаменувалося створенням у 2015 році Азіатського інфраструктурного та інвестиційного банку (АІБ) [8, с. 302]. Більше половини країн-членів Асоціації приєдналися до АІБ на початок 2017 року. Китай також

продовжує здійснювати масштабну інфраструктурну ініціативу «Один пояс – один шлях», яка спонукала США та Японію закликати Австралію та Індію запропонувати спільний проект у цій сфері. Роль АБР у просуванні інфраструктури в регіоні за сприяння США та Японії не могли лишитись поза увагою Адміністрації Президента США Д. Трампа. У листопаді 2017 року він закликав Світовий банк та АБР спрямувати свої зусилля на якісні інвестиції в інфраструктуру, що сприяло б економічному зростанню в регіоні. Не посилаючись відверто й прямо на проект КНР, Д. Трамп зазначив, що просування спільних ініціатив дозволить протистояти сильному державному втручанням, що демонструють окремі країни, та запропонувати в такий спосіб потужну альтернативу інфраструктурним ініціативам, які нині реалізуються [4]. Справді: США роблять спробу утвердитись як головний донор та інвестор в регіоні саме через діяльність Світового банку та АБР. Відомо, що за межами діяльності АБР США продовжують потужно розвивати свій азійський вектор, що уособлюється, зокрема, в запропонованій до реалізації «Індо-Тихоокеанській стратегії» (від «Західного узбережжя США через Бенгальську затоку до Індії»). Японія також сформулювала свою вільну і відкриту стратегію Індо-тихоокеанського регіону з акцентом на інфраструктуру і нібито була схвалена США. США – важливий акціонер АБР – також висловили підтримку розвитку державно-приватного партнерства та інфраструктурних інвестицій з боку приватного сектору. На думку офіційного представника Бюро з питань Східної Азії та Тихоокеанського регіону, потреба у розвитку інфраструктури Індо-Тихоокеанського регіону може бути задоволена лише за рахунок отримання грошей приватного сектору.

З цих міркувань США висловили рішучість у допомозі країнам отримати доступ до цього приватного капіталу і забезпечити, щоб їх регуляторні умови та комерційні пропозиції були привабливими для приватного капіталу» [4]. Згідно з розрахунками, потенціал інвестицій з боку приватного сектору перевищує 50 трлн дол. США. Обґрунтування стимулювання інвестицій в інфраструктуру доводить потенційну користь для регіону, втім потенціал впливу на ВВП США з боку країн АТР є беззаперечним, з виразним виокремленням торговельного та фінансового каналів впливу. Спроба досягнути балансу інтересів всіх сторін заклала підвалини «Стратегії 2030», року, що має бути прийнята до реалізації наприкінці 2018 року.

Водночас слід застерегти, що власний незалежний звіт АБР про оцінку стану реалізації Стратегії «Україна – 2020», випущений у квітні 2017 року, вказав на багато проблем [3]. Виникає стурбованість тим, як основні сфери діяльності банку зумовили зосередження уваги на інфраструктурі, майстерно відсунувши на задній план решту потенційно привабливих для реалізації ініціатив, зокрема у сфері сільського господарства, яке володіє потужним потенціалом у боротьбі з крайніми проявами бідності, голоду, продовольчої проблеми і нерівності (в тому числі, гендерної). Ще важливіше те, що у звіті про оцінку визнається: підтримка зростання само по собі не може адекватно сприяти соціальній інтеграції і вказує на посилення нерівності в умовах економічного зростання. Отже, звіт про діяльність АБР за останні десять років

суперечить багатьом вихідним положенням, які детермінували діяльність банку: ефективність ринкового та приватного секторів у боротьбі з анонсованими проблемами регіону виявилась перебільшеною, а роль держави – недооціненою. Але, як і багато інших документів АБР, оцінка некритично повторює неоліберальний рефрен на користь подальшого розширення «розвитку приватного сектору» в країнах, що розвиваються, та створення сприятливого інвестиційного клімату [6; 7].

Список використаних джерел

1. Basic 2017 Statistics / Asian Development Bank. 2017. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/298061/basic-statistics-2017.pdf>
2. Manila 2018: Linking People and Economies for Inclusive Development / Asian Development Bank. 2018. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/page/305296/manila-2018-am-brochure.pdf>
3. Strategy 2030: Achieving a Prosperous, Inclusive, Resilient, and Sustainable Asia and the Pacific (Draft) / Asian Development Bank. 2018. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/414336/strategy-2030-draft.pdf>
4. Wong A. Briefing on the Indo-Pacific Strategy // The Office of Website Management, Bureau of Public Affairs, manages this site as a portal for information from the U.S. State Department. 2018. URL: <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/04/280134.htm>
5. Резнікова Н. В. Економічні виклики незалежності: конфлікт інтересів в умовах глобальної взаємодії // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. 2013. № 1. С. 181–187.
6. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Поляризація й нерівномірність економічного розвитку як домінуюча ознака сучасного етапу глобалізації // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 7–12.
7. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Проблема економічного розвитку та зростання в контексті подолання глобальних асиметрій // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2016. Т. 21, Вип. 1. – С. 55–59.
8. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіа Груп, 2018. 487 с.

*Барвінок Максим Володимирович,
старший викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом;
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ПЕРСПЕКТИВИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН АВТОМАТИЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

В останні роки радість з приводу того, що робототехніка позбавить населення рутинної, одноманітної роботи і в людей звільниться час для творчості у своє задоволення, змінилася побоюваннями, а чи не призведе повальна роботизація всіх сфер життя до тотального безробіття.

Аналітики визначали, наскільки глибоко робототехніка проникла в різні виробничі бізнес-процеси і якими наслідками це може обернутися для людей в найближче десятиліття. Коли в 1954 році у США був створений перший промисловий робот-маніпулятор, вчені і не думали про те, що процес роботизації розвиватиметься настільки стрімко, що в 2017 році людиноподібний робот Сара отримає громадянство Саудівської Аравії [1].

Незважаючи на вищесказане, наступ автоматизації в Україні прогнозується не раніше ніж років через 15, а то і 20; але сам факт настання цього майбутнього вже потенційно загрожує багатьом українцям ймовірною втратою своїх робочих місць. Причому, мова йде не тільки про роботи, які не потребують спеціальних навичок, а й про ті спеціальності, на навчання яких ще сьогодні приймають вітчизняні навчальні заклади.

Останні дані Міжнародної федерації робототехніки (IFR) свідчать: автоматизація виробництва прискорюється у всьому світі, й у середньому в промисловості на 10 тисяч працівників припадає 74 роботи. На європейському континенті щільність роботів на виробництві найвища і складає 99 одиниць, в Америці – 84, в Азії – 63 одиниці. Для прикладу, в грудні 2017 року штучний інтелект зробив черговий ривок. Нейронна мережа Google знайшла правила гри в шахи і почала тренуватися, граючи сама з собою. І натренувала себе так, що легко виграла у всіх спеціальних комп'ютерних програм, які до цього створили люди. Штучному інтелекту знадобилося для цього лише 4 години [2].

Першу десятку країн з найбільш автоматизованою промисловістю у світі очолює Південна Корея, далі – Сінгапур, Німеччина, Японія, Швеція, Данія, США, Італія, Бельгія та Тайвань. Мова йде навіть не про саму розробку інноваційних технологій у робототехніці, а саме про високі темпи впровадження роботів у промисловості. Південна Корея є світовим лідером (631 робот на 10 тисяч працівників), основна частина роботів застосовується в електротехнічній, електронній та автомобільній промисловості. При цьому Японія залишається провідним промисловим виробником роботів в світі: виробничі потужності японських постачальників досягли 153 тисячі одиниць на рік. Сьогодні японські постачальники забезпечують понад 52% світової пропозиції роботів [3].

Україна, на жаль, не увійшла навіть у список 40 країн, що використовують роботів у виробництві. Так, в Індії, на Філіппінах на 10 тисяч робочих припадають 3 роботи. Причини не тільки у відсутності високотехнологічних галузей виробництва, а й у тому, що талановиті фахівці змушені працювати в тіні.

Раніше людині, учню будь-якої спеціальності, було цілком достатньо оволодіти знаннями, які необхідно зберегти в подальшому, збагативши практичним досвідом. Сучасний випускник і випускники в найближчому майбутньому у своїй більшості отримують всього лише певну базу знань за темою, примножувати, відшліфовувати і підтягувати які їм доведеться з перших днів роботи за фахом. І робити це упродовж усього свого кар'єрного зростання [3]. Настільки швидко змінюється світ і разом з ним змінюються правила, можливості й вимоги за всіма, без винятку, сучасними професіями.

Нині у світі заговорили про те, що роботизація виробництва вже зараз призводить до втрати роботи людьми. За даними Національного бюро економічних досліджень США, використання одного промислового робота скорочує робочі місця шести американців. За період з 1990 по 2007 рік були скорочені 670 тисяч робочих місць. У виданні «Роботи і робочі місця» зазначено, що в 2025 році у США без роботи можуть залишитися 3,4 млн осіб. Це призведе до збільшення безробіття, а зарплати у промисловому виробництві (і не тільки) знизяться.

Аналітики консалтингової компанії McKinsey & Co у своєму новому звіті заявляють, що до 2030 року від 75 млн до 375 млн осіб у всьому світі можуть втратити роботу. До таких висновків фахівці прийшли після того, як дослідили дані щодо 800 професій у 46 країнах світу. І якщо говорити про проблемні професії, яким зникнення загрожує в першу чергу, то тут доречно згадати визначення «нового світу», яке використовують усі без винятку експерти: «Усі роботи, які може виконати автоматизована система, буде виконувати автоматизована система». Від автоматизації найбільше постраждають машинні оператори та працівники харчової промисловості. Третина робочих у таких країнах, як Німеччина або США, будуть змушені шукати нову роботу. А ось в менш розвинених країнах, де не вистачає коштів на автоматизацію, кількість найманих працівників залишиться майже на тому самому рівні.

Футурологи кажуть, що технології призведуть до вимирання таких професій, як водії, продавці, працівники фабрик з виробництва одягу і взуття. Без роботи можуть залишитися не тільки люди, що займаються фізичною працею. Штучний інтелект згодом витіснить бухгалтерів, фінансових аналітиків, промислових дизайнерів, архітекторів, журналістів і навіть юристів і суддів. Збережуться професії, де важко передбачити хід подій: рятувальники, вчителі, няні та інші фахівці, що працюють з дітьми, а також професії, де потрібно спілкуватися з людьми. Однак усе це перспектива віддаленого майбутнього.

В Україні це торкнеться багатьох сфер, починаючи від простих фізичних робіт і закінчуючи такими професіями, як касир або банківський службовець. Однак це не привід для паніки, бо варто пам'ятати, що машинам, які відберуть

у людей роботу, буде необхідний догляд, налагодження та обслуговування з можливістю ефективного контролю виконаної роботи. Тому з життєвої колії можуть випасти повністю тільки ті шукачі роботи, хто не захоче перебудуватися, прийнявши нові правила, і освоїти будь-яку з затребуваних професій можливого найближчого майбутнього. Будівельники (особливо архітектори та інженери всіх напрямів), фінансові аналітики, медпрацівники, контролери використання енергії, викладачі, представники професій з високих технологій, аграрії у всьому своєму різноманітті, технологи – це саме ті спеціалісти, фах яких буде не просто залишатися ще довго в тренді, а з року в рік збільшуватиме свою актуальність.

До того ж дронами, 3D-принтерами і хитромудрими машинами все одно будуть керувати люди. Тому в майбутньому найбільший попит будуть мати інноваційні професії. Недоторканими залишаться і професії усіх творчих напрямів, як і ті, які передбачають пряме спілкування з людьми, що вимагає розуміння стану людини (принаймні до тих пір, поки штучний інтелект не навчатиме розуміти і відчувати людські емоції, але це поки дуже далека перспектива).

Автоматизація має погану репутацію вбивці робочих місць. Проте її вигоди переважають потенційні недоліки, якщо представники і приватного, і державного секторів продемонструють сильне спільне лідерство; нова ера автоматизації стане пріоритетом сучасної повістки дня [5].

Набагато важливіше вже сьогодні розуміти, наскільки ти цінний співробітник і як довго збережеться твоя затребуваність. Нині технології змінюються кожні два роки. Тобто кожні два роки працівник має бути готовим підвищувати, множити, освіжати, а то і «перезаливати» всі ті свої знання і вміння, які допомагають залишатися потрібним і конкурентоспроможним на сучасному ринку праці.

Список використаних джерел

1. Глобальна роботизація призведе до безробіття (інфографіка) URL: <https://konkurent.in.ua/news/ukrayina/23716/globalna-robotizaciya-prizvede-do-bezrobittya-infografika.html>
2. Глобальна роботизація планети. чим загрожує людству штучний інтелект. URL: https://tsn.ua/nauka_it/globalna-robotizaciya-planeti-chim-zagrozhuje-lyudstvu-shtuchnih-intelekt-1065800.html
3. Скільки людей залишаться без роботи через роботів до 2030 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/20/infografika/suspilstvo/skilky-lyudej-zalyshatsya-roboty-cherez-robotiv-2030-roku>
4. К 2025-му половина робочих мест будет занята роботами. URL: <https://naked-science.ru/article/tech/k-2025-mu-polovina-rabochih-mest>
5. Позитивное отношение к новой эре автоматизации. URL: <https://inosmi.ru/economic/20180126/241245797.html>

*Бовкун Ольга Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту
та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

З розвитком соціальних відносин у суспільстві змінюються й потреби персоналу підприємства. Достатньо важко визначити, які потреби є провідними в мотиваційному процесі конкретної людини в певних умовах. Хоча самі потреби знаходяться в мінливому взаємозв'язку і можуть суперечити одна одній, однак у будь-якій ситуації у будь-якої людини існують мотиви, які направляють і орієнтують її. Перевага тих чи інших орієнтирів у діяльності впливає на вибір індивідом своєї поведінки. Цілей та мотивів у людини може бути багато, і від їх характеру залежить вибір засобів та шляхів їх досягнення. Знання мотивів, потреб і очікувань від роботи дозволяє сформулювати правильну трудову поведінку персоналу за допомогою стимулювання.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних учених у сфері управління персоналом можна назвати праці М. Армстронга, М. Беляцького, В. Весніна, М. Вітке, В. Врума, О. Єгоршина, А. Кітова, М. Лапіна, Д. Мак-Грегора, М. Мескона, М. Педлера, П. Сенге, Ф.-У. Тейлора, А. Файоля, Е. Шейна та ін.

Стимулювання трудової діяльності працівників підприємства є основним критерієм результативності праці персоналу підприємства. Тому результативність діяльності працівника потрібно розглядати й оцінювати виключно в руслі стимулюючої політики підприємства. В нових економічних умовах механізм оцінки значно розширює свої кордони й інструменти для підвищення економічної ефективності працівників та вдосконалення їх професійних навиків і знань, встановлення тісної та адекватної залежності між результатами та ступенем їх винагороди, узгодження результатів праці з цілями підприємства на основі чітких критеріїв й стандартів кількісної і якісної оцінки праці [2].

До складу стимулюючих заходів можуть входити і заходи психологічного нематеріального характеру, зокрема: участь у системі оцінки результатів праці; проведення урочистих зібрань; реалізація програм гуманізації праці; збагачення змісту праці та підвищення її якості; суміщення функцій робітників основного й допоміжного виробництва; групування різномірних операцій; розвиток колективних форм організації праці; розвиток виробничої демократії; підвищення рівня інформованості колективу; забезпечення відкритості внутрішньоорганізаційної діяльності; інтенсифікація професійно-кваліфікаційного розвитку робочої сили; залучення працівників до управління виробництвом. Як бачимо, кількість заходів є великою, тому їх число та спрямування обираються з урахуванням ряду чинників, основними з яких є: чисельність і структура

персоналу, соціально-трудові відносини між працівниками та роботодавцем, поточні результати господарської діяльності й етап життєвого циклу підприємства.

Проте крім названих чинників, існує ще ряд інших, вплив яких обов'язково необхідно враховувати під час проведення мотивації чи стимулювання працівників.

Та оскільки, на основі нашого аналітичного дослідження, ми стверджуємо, що мотивація і стимулювання є нетотожними поняттями, то необхідно і розмежовувати чинники впливу на них.

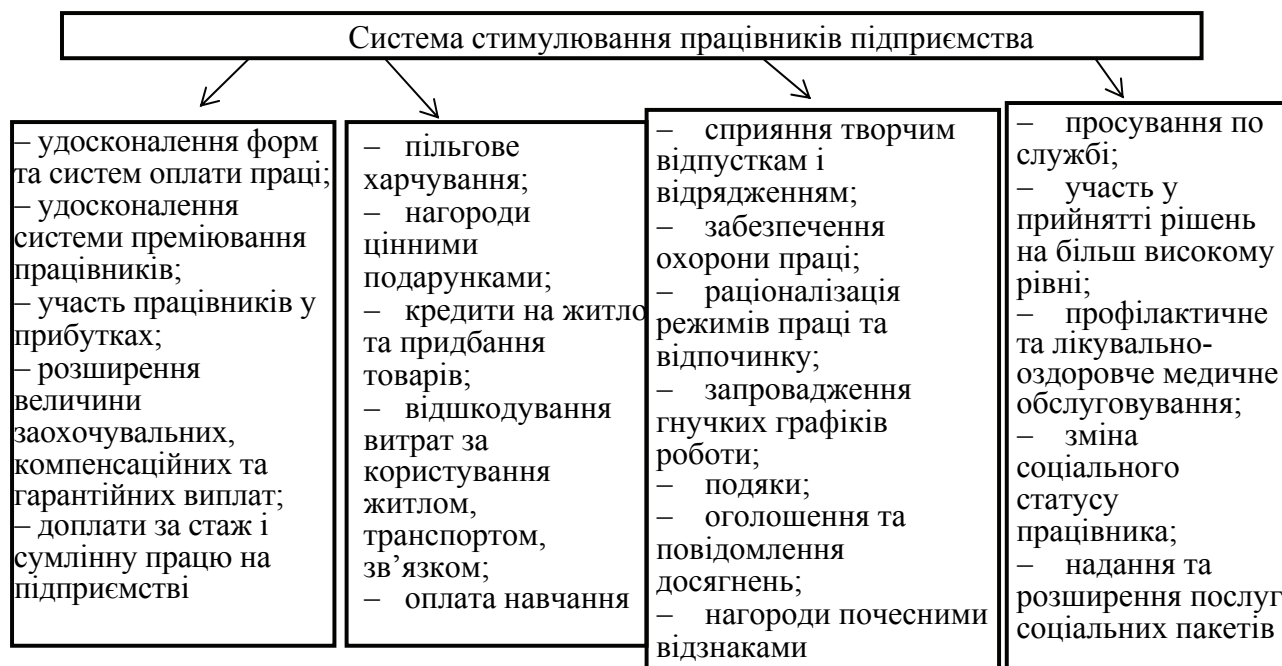

Рис. 1.2. Система стимулювання працівників підприємства

Отже, на систему стимулювання працівників та вибір заходів її реалізації впливають:

1) на мегарівні: міжнародне трудове законодавство; конкуренція на світовому ринку праці; відкритість іноземних ринків праці; візовий режим переміщення громадян; вимоги до кваліфікації робітників за кордоном;

2) на макрорівні: стан національної економіки; законодавство у сфері регулювання зайнятості та оплати праці; модель ринку праці держави; рівень конкурентоспроможності робочої сили на національному ринку праці; фіскальна політика держави; рівень міграції робочої сили;

3) на мезорівні: середній рівень оплати праці робітників у регіоні та у сфері діяльності; рівень конкуренції на регіональному ринку та місце підприємства на ньому; рівень попиту і пропозиції робочої сили на регіональному ринку праці;

4) на мікрорівні: обрана стратегія діяльності підприємства; фінансовий стан підприємства; етап життєвого циклу підприємства; ступінь впливу людського фактору на економічні результати діяльності підприємства; методи управління персоналом; організаційна форма та форма власності підприємства; особисті якості керівника та власника; рівень освіти та кваліфікації працівників;

характер виконуваної роботи; рівень плинності персоналу на підприємстві; внутрішньоколективний клімат; ставлення до праці робітників [4].

Сьогодні поширений комплексний погляд на характер оцінки персоналу як на деякий багатоплановий екзамен, де на рівні з професійними даними і спеціальними навиками тестується також творчий потенціал, перспективи зростання та інші подібні особистісні якості працівника.

Принципово цінним у використанні індивідуального підходу до оцінки працівників є подолання погляду на те, що компетентність спеціаліста ґрунтується виключно на професійних навиках, рівні кваліфікації і відповідному рівні знань. Такий спрощений погляд на компетенцію працівників зневажає індивідуально-психологічний стан поведінки людей, який відображається і на їх здатності до інноваційної діяльності, знижує значущість оцінки в розвитку персоналу, а значить, у формуванні його конкурентних переваг. Тому закономірно, що сучасна концепція клірингу передусім передбачає супроводження кожного працівника підприємства психологічним паспортом, що дозволяє знати його особливості та прагнення. Водночас кожне робоче місце (посада) забезпечується професійною програмою, яка, з одного боку, пред'являє свої вимоги до працівника, а з іншого – розкриває свої можливості для працівника на цій посаді. Ці можливості – не що інше, як різноманітні стимули, які завжди повинні відповідати індивідуальним характеристикам працівників [5].

На основі механізму мотивації можна виявити першочергові потреби персоналу і об'єднати їх із цілями підприємства, щоб працівник бачив вигоду – стимул до вищого результату, за допомогою задоволення своєї потреби. Тому мотивація праці тісно пов'язана з результатами, що передбачає забезпечення комплексу заходів матеріальної, моральної та соціальної спрямованості, які впливають на ступінь активної діяльності персоналу у виробничому процесі. За узгодження мети персоналу і підприємства перший отримує винагороду за свою діяльність не лише в матеріальному плані, а й задовольняє інші потреби (такі як визнання, повагу, відчуття духу колективу тощо) [3].

Отже, сучасна концепція ефективного управління персоналом має ґрунтуватися на законодавчій основі соціально-економічного характеру та гуманного відношення до працівника з боку роботодавця, а також забезпечення необхідних його потреб. Нині головними домінантами у сфері трудової діяльності персоналу мають бути потреби творчості у праці, рівня свободи дій на основі розвитку здібностей працівника. Потреби та інтереси персоналу мають бути підкріплені матеріальними та нематеріальними благами, які забезпечує роботодавець. Отже, концепція має передбачати запровадження заходів, спрямованих на соціалізацію та гуманізацію трудових відносин.

Список використаних джерел

1. Булеев И. П., Атаманчук Г. С. Проблемы формирования механизма мотивации персонала промышленного предприятия // Вісник економічної науки України. 2010. № 1. С. 42–47.

2. Василенко В. О., Ткаченко Т. І. Стратегічне управління: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 396 с.

3. Ведерніков М. Д., Зелена М. І. Доцільність застосування зарубіжного досвіду мотивації персоналу на українських підприємствах // Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 5. Т. 1. С. 18–21.

4. Ведерніков М. Д., Мул Н. А. Корпоративна культура в системі управління персоналом на підприємстві // Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 1. Т. 1. С. 68–71.

5. Поліщук П. В. Процеси формування процесу формування ефективної оцінки та оплати праці // Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 1. Т. 2. С. 114–117.

*Голік Яна Миколаївна,
магістрант,*

спеціальність «Облік і оподаткування»;

Науковий керівник:

Шульга Світлана Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНСПЕКТУВАННЯ В ОТРИМАННІ АУДИТОРСЬКИХ ДОКАЗІВ

У ході проведення аудиту аудитор повинен у достатньому обсязі отримати прийнятні аудиторські докази, що надасть йому змогу сформулювати обґрунтовані висновки, на яких базуватиметься думка аудитора. Докази аудитор може отримати на основі вибору і використання відповідних процедур аудиту. Дослідження наукових напрацювань фахівців у частині встановлення основного переліку аудиторських процедур отримання доказів свідчить про наявність суперечливих підходів до трактування сутності поняття «аудиторські процедури», встановлення їх переліку та особливостей застосування в ході аудиту.

Відповідно до Міжнародного стандарту аудиту 500 «Аудиторські докази»(далі – МСА 500) [1], термін «аудиторські докази» (audit evidence) означає інформацію, що її використовує аудитор при формуванні висновків, на яких ґрунтується аудиторська думка. До складу аудиторських доказів належить як інформація, що міститься в облікових записах, які є основою для фінансової звітності, так і інша інформація.

На думку вітчизняних науковців (А. Кузьминський, М. Кужельний, В. Завгородній), аудиторські докази – це інформація, яка підтверджує правильність відображення в обліку даних, отриманих під час фактичної перевірки стану контрольованого об'єкта, які відбирає аудитор у процесі контрольних дій для надання замовнику висновку про достовірність

представленої звітності та правильності відображення у бухгалтерському обліку операцій, пов'язаних зі зміною стану об'єктів, що перевіряються.

Однією з процедур отримання аудиторських доказів є інспектування, що, відповідно до МСА 500, означає вивчення записів або документів, внутрішніх чи зовнішніх, у паперовій, електронній або іншій формі чи фізичний огляд активу. В ході здійснення інспектування аудитор може перевіряти інформацію, що міститься в облікових записах підприємства (первинних та узагальнюючих документах), а також іншу документацію (протоколи зборів засновників, інформацію отриману від третіх сторін, звіти аналітиків та внутрішніх аудиторів, акти перевірок зовнішніх органів контролю тощо).

У разі застосування процедури інспектування аудитор має змогу отримати аудиторські докази різного ступеня достовірності залежно від їх характеру або джерела отримання, а також, якщо йдеться про внутрішні записи або документи, – залежно від ефективності заходів внутрішнього контролю їх формування [1]. Проте при інспектуванні окремих документів аудитор не отримує аудиторських доказів щодо відображення деяких фактів, які є суттєвими в процесі аудиторської перевірки та можуть впливати на формування висновків, на яких ґрунтуватиметься аудиторська думка. Тому в цьому випадку Л. Тарасенко пропонує «здійснювати низку аналітичних процедур, спрямованих на підтвердження доказів, отриманих у процесі інспектування бухгалтерських записів та документів, з метою виявлення факторів впливу на результат діяльності підприємства» [2, с. 207].

Оскільки зібрані аудиторські докази підтверджують або спростовують твердження управлінського персоналу та виступають інформаційним базисом для підтвердження професійного судження аудитора, інспектування поєднується з використанням інших аудиторських процедур. Інспектування окремих активів підприємства може здійснюватися разом зі спостереженням за проведенням інвентаризації, що є важливим для підтвердження фактичної наявності активів підприємства.

Оцінка достатності та прийнятності аудиторських доказів є професійним судженням аудитора. Тому в ході проведення інспектування аудитор повинен оцінювати отримані аудиторські докази за двома критеріями: прийнятність та достатність. Крім того, слід також урахувати, що доречність аудиторських доказів, отриманих в ході інспектування, буде визначатися шляхом їх належності до предмета аудиту. Також при оцінці аудиторських доказів слід ураховувати достовірність отриманої інформації та джерела отримання аудиторських доказів.

Отже, для формування обґрунтованої аудиторської думки і підтвердження достовірності показників фінансової звітності аудитор повинен отримати релевантну та достовірну інформацію, що виступатиме аудиторськими доказами. Лише від правильно сформованих аудиторських доказів, у тому числі в результаті використання інспектування, аудитор зможе надати об'єктивний аудиторський висновок (звіт незалежного аудитора), що сприятиме задоволенню інтересів користувачів фінансової звітності підприємства.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти аудиту. Офіційний сайт Аудиторської палати України. URL: <http://www.apu.com.ua/msa>
2. Тарасенко Л.О. Особливості аудиту нематеріальних активів: аналітичні процедури та інспектування // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: ВПЦТНЕУ «Економічна думка», 2017. Т. 27. № 2. С. 201–208.

*Дериглазов Леонтій Васильович,
кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділення заочного та дистанційного навчання,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

При створенні підприємства як нової юридичної одиниці або за необхідності його реорганізації, причини якої можуть бути найрізноманітнішими, виникає проблема формування організаційних структур управління. Зупинившись, в основному, на першому питанні, розглянемо проблеми та рівень необхідних знань тих суб'єктів, які відповідають за прийняття рішень.

Реформування економічного життя країни, становлення демократичних інститутів у процесі трансформації суспільства вимагає нового розуміння філософії підприємництва і підготовки нового покоління організаторів виробництва, аналітиків, забезпечення побудови системи неперервного самовдосконалення та активного реагування на зміни у зовнішніх та внутрішніх середовищах. Дослідження цього процесу показує, що не існує «золотого правила», як не існує організацій, тотожних одна одній. Водночас можна вказати деякі загальні положення щодо оцінки діяльності незалежно від форм і структури організації. Наприклад, для прибуткової організації – величина прибутку; для управлінської – успішне функціонування підлеглих структур.

Наразі, в основному, простежуються такі погляди на появу нових організаційних структур:

– еволюційна позиція, яка розглядає виникнення нових та трансформацію старих організаційних форм як процес варіації та відбору за аналогією з процесами в біології;

– так звана нова організаційна економіка, згідно з якою прокладають собі шлях ті організаційні форми, в яких затрати на введення, здійснення та контроль процесу економічного або управлінського обміну є мінімальними;

– позиція, за якою на передній план виносяться інтереси індивідуума або певної корпоративної групи.

Окреслені підходи свідчать про необхідність розгляду предмета організації у всій його складності, неоднозначності та постійній зміні. При цьому розрізняють дві складові частини: *організацію структури і організацію процесу*. До того ж існує і третій, не менш важливий елемент – *неформальна організація*, яка охоплює соціальні перетворення, спрямовані на невиробничі цілі на підприємстві.

Організація структури впливає із загальної мети підприємства. Спочатку комплексне завдання розділяється на менші складові аж до окремих робочих кроків. Аналіз загальної мети унаочнює її комплексну структуру, в якій відображаються всі основні характеристики й елементи:

- поділ праці за посадами;
- групування посад за підрозділами;
- склад посад і підрозділів;
- компетенція та ієрархія посад;
- порядок зв'язків між посадами, підрозділами

Організація процесу. Організаційна структура завжди формальна і сама собою не забезпечить виконання завдання організації. Для цього існують правила організації відповідних процесів, які загалом повинні дати відповідь на такі запитання: 1) які робочі операції та в якій послідовності необхідні для виконання поставленої мети? 2) як економічніше за часом робочі операції повинні співвідноситись одна з одною? 3) як потрібно розмістити робочі місця, щоб за можливістю скоротити переміщення між ними: 4) як потрібно оснастити робочі місця та які робітники для них потрібні?

Організація структури та організація процесу утворюють формальну структуру організації. При цьому в кожній організації існує і *неформальна організаційна структура*, що базується на особистих відносинах між її організації. Неформальна структура значною мірою може впливати на продуктивність організації, саме тому керівництво намагається впливати на цю неформальну структуру.

Логічну модель організації, незважаючи на всю складність та багатогранність, можна визначити такими трьома інтегральними характеристиками:

- 1) внутрішнім середовищем та процесом досягнення результату;
- 2) зовнішнім середовищем і вимогами до результату діяльності установи;
- 3) ідеєю підприємства та здатністю організації до трансформації.

До внутрішнього середовища належать рівень технології, рівень спеціалізації, кваліфікація робітників, якість менеджменту та модель організаційної структури (*організація структури та організація процесу*). Метою є створення такої організаційної структури, за якої процес досягнення результату був би найбільш дієвим щодо досягнення мети підприємства. Побудова такої ефективної організаційної структури залежить від кожної окремої людини, її особистих здібностей, умінь, знань, навичок.

До зовнішнього середовища належать відомчі, макроекономічні, технологічні, політико-правові та соціально-культурні фактори впливу. Впродовж останніх десятиріч конкурентна боротьба, вимоги ринку стають все

вимогливішими та швидкоплинними. Тому організаційна структура підприємства зобов'язана адекватно реагувати на вимоги зовнішнього середовища. У сфері виробництва проблеми клієнта сприймаються як власні, на них зорієнтовують організацію. У сфері управління може виникнути проблема зворотного зв'язку, або реакції суспільства на ту чи іншу постанову. Історія має багато прикладів коли втілення в життя постанови призводить до неадекватних результатів. Тому потрібно провести комплексний аналіз для виявлення об'єктивних і суб'єктивних причин з відповідною розробкою заходів, спрямованих на можливість реального виконання державних завдань, які можуть включати як підготовку іншої редакції дії, так і організацію структури виконавчої піраміди та заповнення її відповідно підготовленими кадрами. Всі організаційні рішення призначені забезпечити гнучкість форм управління. Тому в управлінську організаційну структуру потрібно закласти елемент самоаналізу та вдосконалення, одним із основних елементів яких є система підготовки та перепідготовки кадрів.

Під ідеєю підприємства будемо розуміти довгострокову орієнтацію для всіх працівників підприємства. Вона містить завдання та смислове значення всього підприємства. Здійснюючи мету, підприємство наповнюється цілісністю та відмінністю від інших організацій. Світова практика підтверджує прогресивність та ефективність індивідуального підходу до побудови й удосконалення організаційних структур управління. Найпоширенішим є системний підхід до формування організаційних структур, який розглядає підприємство як цілісний організм у взаємодії із зовнішнім середовищем. Підприємство в своєму розвитку рухається вперед за динамічними циклами, його життєздатність тим більша, чим швидше та пластичніше організаційна структура пристосовується до нових вимог. Тому все підприємство постійно повинно перебувати в процесі навчання.

Традиційні концепції організації базувалися, головним чином, на тому, що організаційна структура (управління та процес) орієнтувалась на досягнення підприємством результату. В центрі уваги була сукупність певним чином пов'язаних між собою організаційних ланок. Залежно від бачення майбутнього результату та від місця людини в організації, формувались у минулому різні концепції останньої, які й сьогодні впливають на ідеї про організацію та слугують основою для багатьох новітніх моделей організаційних структур, а саме:

- бюрократична система Макса Вебера;
- застосування теорії менеджменту, в якій організація представлялась як система для виконання завдання, а головною проблемою було техніко-економічне функціонування;
- гуманітарно-релятивна концепція, в якій у центрі уваги була мотивація та задоволення співробітників.

Перерозподілом обов'язків між органами лінійно-функціональної структури намагаються впорядкувати та скоротити довжину горизонтальних зв'язків у процесі управління, мінімізувати ті негативні наслідки багаторівневої лінійної системи, що притаманні класичним схемам побудови організаційної

структури. Стало очевидним, що сучасні вимоги зовнішнього середовища не сумісні з традиційними концепціями організації. Новітні організаційні концепції направлені на розв'язання таких основних питань: як підприємству реагувати на потреби суспільства та індивідуума; як установам поступати з завданнями, які суперечать традиційним організаційним формам; яким чином розв'язати завдання прискорення темпів розвитку, зниження затрат, покращення якості, більшій орієнтації на клієнта? Серед останніх розробок можна виділити: організаційну модель, орієнтовану на процес; організаційну модель, орієнтовану на співробітників; організаційну модель, орієнтовану на завдання.

Розглядаючи як традиційні, так і новітні підходи до побудови організаційних структур установи, можна вказати необхідні передумови, що забезпечують на своєму рівні управління можливість своєчасного прийняття правильних рішень:

- контроль за виконанням завдань;
- екстраполяція минулого в майбутнє;
- передбачення змін, які в сучасних умовах можуть виникати раптово.

Головним обов'язком керівника є вироблення управлінських рішень і організація їх виконання. Існують такі методи прийняття рішень: метод причин і результатів, метод номінальної групи, метод Дельфі та ін. Тому управлінські кадри повинні бути кваліфікаційно підготовленими, психологічно налаштованими на активну зміну середовищ, вміти самостійно приймати правильні рішення і повністю відповідати за них. За сучасних темпів розвитку набуті знання швидко знецінюються і тому підвищення кваліфікації стає в ряд першочергових завдань. Вважається, що кожні 4–5 років спеціалісти втрачають свою кваліфікацію, якщо вони не пройдуть повторної підготовки. На сучасному етапі політичного та економічного розвитку України в управлінські структури прийшло молодше покоління управлінців, вже сформоване в умовах відкритості суспільства, демократизації та гласності, яке працює поруч з людьми старшого віку, що мають величезний професійний досвід. Тому проблема підготовки та перепідготовки управлінських кадрів має для України першорядне значення.

Програма підвищення кваліфікації повинна мати такі основні блоки: психологічні мотиви управління; сучасні концепції побудови організаційних структур; управління персоналом; практика організації контролю за виконанням прийнятих рішень; культура ділового спілкування; економічні аспекти на сучасному етапі. До кожного з указаних курсів залежно від рівня ланки управління розробляється навчальний план та методи його реалізації. Урахування всіх цих чинників у практичній роботі щодо забезпечення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації дасть змогу досягти рівня сучасних вимог.

*Єршова Ольга Леонідівна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій;*

*Однволик Вадим Іванович,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Розвиток малого та середнього бізнесу в сучасних умовах в Україні все більше вимагає технологічних рішень для власників та менеджерів з метою забезпечення ефективного управління. Умови розвитку підприємництва, насиченість подіями та швидкість змін зовнішнього середовища диктують низку вимог до інформаційного забезпечення та оперативного управління бізнес-процесами й задоволення вимог власника бізнесу.

Типовою сучасною ситуацією в малому бізнесі є поєднання функцій власника та менеджера, коли власник невеликого підприємства є одночасно і його директором. Це пов'язано з потребою в оперативному управлінні та реалізацією власного бачення та ідей підприємства, а також з економією коштів на залучення найманого менеджменту. Ситуація, коли власник поєднує в собі декілька менеджерських функцій, одночасно є досить поширеною. Іншою проблемою такого стану справ є високі ризики розвитку малого бізнесу та невелика прибутковість. Така ситуація, відповідно, покладає на власника велику відповідальність в досягненні результату та прибутковості бізнесу. В сучасних умовах основною проблемою менеджменту є оперативне управління бізнесом та забезпечення менеджера своєчасною достовірною інформацією про поточний стан справ на підприємстві. Необхідність власнику самостійно вести свій бізнес та забезпечувати його прибутковість зумовлюють важливість та актуальність проблеми вибору й ефективного використання відповідного програмного забезпечення. Вимоги до такого програмного продукту мають бути такі:

- надання достовірної та своєчасної бізнес інформації;
- представлення інформації в особливому вигляді;
- надання інформації необхідної для прийняття управлінських;
- мінімальні витрати для обробки інформації;
- технологічність програмного продукту (взаємодія з іншими програмами);
- простота у використанні.

Пропоноване дослідження присвячене вивченню та вибору програмного забезпечення, необхідного для управління малим та середнім бізнесом, яке б

задовольняло відповідні вимоги. Було вивчено та проаналізовано ряд програмних продуктів, присутніх на ринку України, досліджено недоліки та переваги ряду програм і вироблені рекомендації з їх застосування.

Сучасний ринок програмного забезпечення пропонує широкий вибір програм для малих та середніх підприємств. Але більшість з них не відповідають вимогам забезпечення оперативного управління. В основному програми для невеликих підприємств функціонально забезпечують ведення обліку та підготовку бухгалтерської і податкової звітності. Практично відсутні програмні продукти з реалізованим функціоналом оперативного управління. З позиції менеджера-власника бухгалтерська програма відіграє важливу роль, але не дає змогу забезпечити управлінські функції. Інша проблема полягає в тому, що директор підприємства не завжди досконально розуміє бухгалтерський облік і не в змозі користуватися бухгалтерськими програмами повною мірою. Бачення менеджера і бухгалтера організації обліку на підприємстві зазвичай відрізняються кардинально. Бухгалтер керується стандартами та законодавчими нормами, а менеджер вимагає своєчасної управлінської інформації. При цьому і бухгалтер, і менеджер користуються однією і тією самою інформацією про господарські операції та бізнес-процеси підприємства.

Дослідження бізнес-процесів оперативного управління та бухгалтерського обліку показали, що розв'язання цього протиріччя можливе декількома способами:

1) введення на підприємстві посади бухгалтера з управлінського обліку, що приводить до фінансових витрат;

2) використання спеціального програмного забезпечення для підготовки оперативних управлінських звітів, що призводить до витрат на організацію облікового процесу;

3) організація бізнес-процесів, налаштованих на оперативне управління.

Ці способи передбачають фінансові й організаційні витрати та досить часто – розширення штату, що майже неприйнятно для малого бізнесу.

Проведення робіт з дослідження, впровадження та консультування програмних продуктів для більш як трьох десятків малих підприємств різних напрямів діяльності дозволяє зробити такий висновок: найоптимальнішим варіантом вибору та впровадження програмного забезпечення для оперативного управління підприємством є використання спеціального програмного забезпечення та повна перебудова управлінських бізнес-процесів.

Розглянемо приклад програмного забезпечення цього напрямку. Найбільш поширеним рішенням щодо забезпечення оперативного управління підприємством сьогодні є комп'ютерна програма «1С:Підприємство 8.3», конфігурація «Управління невеликою фірмою для України» [1]. Ця конфігурація дозволяє забезпечити оперативне управління невеликим підприємством різного виду діяльності від торгівлі до виробництва. Для організації управління програма дозволяє організувати бізнес-процеси з акцентом на прийняття оперативних управлінських рішень. Продукт є конфігурацією, яка максимально налаштована на забезпечення інформаційних потреб директора підприємства. При цьому основі облікові процеси збережені

й повністю відображають господарські операції підприємства. Але процедура обліку максимально спрощена і зрозуміла, що дозволяє проводити господарські операції без спеціальних бухгалтерських знань. Система максимально відокремлена від бухгалтерського обліку, що спрощує ведення оперативного обліку. Разом з тим програма надає можливість експорту проведених документів в конфігурацію «Бухгалтерський облік для України», що дозволяє використовувати бухгалтера тільки для підготовки звітів. Така опція значно знижує витрати на організацію бухгалтерського обліку. Конфігурація максимально налаштована на продуктивну роботу менеджера.

Для забезпечення ефективного управління та потреб менеджера в інформації у системі використовується «Монітор керівника». Ця опція дозволяє керівнику в режимі реального часу контролювати параметри: Грошові кошти; Доходи-витрати; Замовлення покупців; Замовлення постачальників; Дебітори – прострочена заборгованість; Кредитори – прострочена заборгованість. Ці звіти формуються автоматично на поточну дату, єдиною умовою є своєчасне проведення господарських операцій.

Така конфігурація дозволяє повністю забезпечити менеджера управлінською інформацією в оперативному режимі та скороти витрати на ведення обліку. Головним пріоритетом системи є орієнтація на оперативне управління та забезпечення ефективної роботи бізнесу.

Список використаних джерел

1. Павлов Ю. В., Бандуля И. В. Реальная автоматизация малого бизнеса. 1С:Управление небольшой фирмой. Москва: 1С-Пабблишинг, 2017. 312 с.

*Зенюк Людмила Александровна,
старший преподаватель;*

*Назарова Светлана Федоровна,
старший преподаватель;*

*УО ФПБ Международный университет «МИТСО»
г. Минск, Республика Беларусь*

КАЧЕСТВО ТОВАРОВ И УСЛУГ – ОСНОВА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Конкурентоспособность можно рассматривать как характеристику продукта, отражающую его отличие от аналога как по степени соответствия конкретной потребности, так и затратам на ее удовлетворение. Поэтому маркетинг призван постоянно решать задачи, направленные на поиск устойчивых преимуществ над конкурентами с целью удовлетворения желаний потребителя. Преимущество над конкурентом может выражаться как в предоставлении потребителю больших выгод для удовлетворения его желаний, так и в более быстрой реакции на изменение спроса и предложения рынка.

Параметры конкурентоспособности продукции (товаров, услуг) можно разделить на: нормативные (международные требования, государственные требования, региональные требования, требования потребителя); технические (параметры назначения, эргономические параметры, конструктивно-технические параметры, эстетические параметры); экономические (цена товара, затраты на транспортировку, обучение персонала); организационные (система скидок, условия платежей и поставок, сроки и условия гарантий). Решать проблему качества необходимо, внедряя систему менеджмента качества продукции. В соответствии с международным стандартом, система менеджмента качества – это система менеджмента для руководства и управления организацией применительно к качеству.

В основу построения системы менеджмента качества положен процессный подход, при котором система рассматривается как совокупность взаимосвязанных процессов, преобразующих входы в выходы с использованием ресурсов. Система менеджмента качества продукции должна обеспечивать как соответствие продукции спросу на нее, так и гарантированное выявление и устранение недостатков процессов, которые влияют на ее качество, т. е. обеспечивать наибольшую вероятность качества выпускаемой продукции.

Международные органы стандартизации в период с 1920 по 1980 гг. провели большую работу и создали современную систему обеспечения качества в виде серии международных стандартов ИСО 9000, содержащих требования к совокупности служб, оборудования и документации, которые определяют решение задач, обеспечивающих качество выпускаемой продукции. Различия национальных стандартов на одну и ту же продукцию, предлагаемую на мировом рынке, препятствуют развитию международной торговли, поэтому возникает необходимость разработки международных стандартов.

Стандарты семейства ISO 9000 все чаще применяют в связи с заключением контрактов между различными фирмами с определенной целью – оценкой системы менеджмента качества продукции у поставщика. При этом соответствие такой системы требованиям стандартов ИСО рассматривается как определенная гарантия того, что поставщик способен выполнить требования контракта и обеспечить стабильное качество продукции.

Известная американская компания IBM, начиная с 1980-х годов, стала проводить политику 100%-го уровня качества. В основе этой политики лежит известное соотношение затрат, связанных с обеспечением качества: необходимые затраты возрастают на порядок с каждым этапом продвижения от проектирования к производству, установке оборудования, а затем к его эксплуатации [1, с. 18].

Можно выделить основные направления повышения качества продукции:

- совершенствование технологических процессов изготовления;
- разработка и применение прогрессивных методов контроля и анализа качества продукции;

– развитие и стимулирование творческой активности работников, их заинтересованности в повышении качества продукции и др.

Качество товаров и услуг определяют технический уровень и разнообразие при соблюдении стандартов и унификации товаров и услуг, уровень изготовления и уровень безопасности, экономический эффект от использования, включая экологию [2, с. 13]. Сегодня в мире используются различные системы управления качеством. Но для успешной деятельности они должны обеспечивать возможность реализации восьми ключевых принципов системного управления качеством, освоенных передовыми международными компаниями. Требования к качеству охватывают стадии закупок, найма персонала, производства, хранения и доставки, и на каждой из них есть свои методы и инструменты достижения качества. Успешная работа организации и создание благоприятных условий производства или оказание услуг тесным образом взаимосвязаны с процессами управления материальным обеспечением. Чем точнее рассчитывается потребность в материалах, тем меньше должна быть величина страховых запасов и возможное отклонение от плана. В настоящее время мерой качества товара служит степень удовлетворенности потребителя, определяемая соотношением стоимости и ценности изделия.

Таким образом, управление качеством продукции и услуг играет огромную роль в современных системах управления предприятиями.

Список использованных источников

1. Басовский Л. Е., Протасьев В. Б. Управление качеством: учеб. Москва: ИНФРА-М, 2001. 212 с.
2. Квитко А. В. Управление качеством: учеб. пособ. / Моск. гос. ун-тет экономики, статистики и информатики. Москва, 2005. – 183 с.

*Зоріна Олена Анатолівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Інвестиційна діяльність пов'язана з виникненням ризику, оскільки завжди є ймовірність відхилення ходу подій від очікуваного сценарію. Ускладнення форм господарювання, видів діяльності, зовнішніх та внутрішніх умов функціонування, постійна зміна параметрів зовнішнього середовища робить ризик невід'ємним атрибутом інвестиційної діяльності. Наслідки ризиків для суб'єкта господарювання мають широкий діапазон: від недоотримання прибутку до неможливості подальшого існування підприємства. Процес

економічного аналізу ризиків інвестиційної діяльності визначений як послідовність дій, представлена на рис. 1.

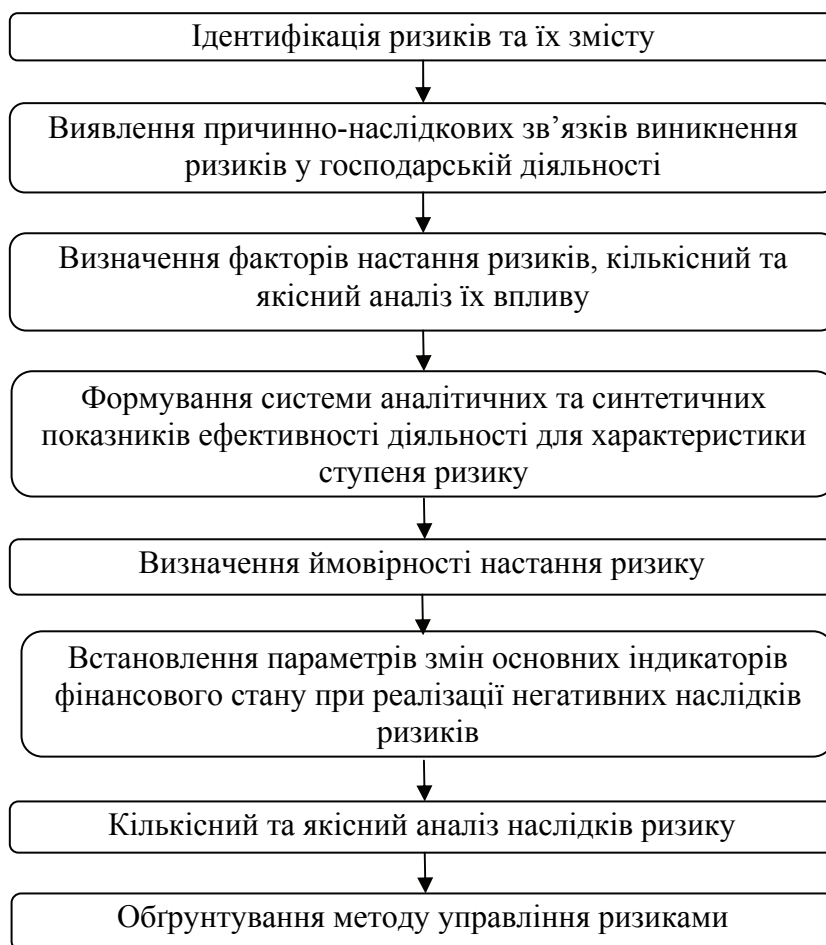

Рис. 1. Послідовність дій у процесі економічного аналізу ризиків інвестиційної діяльності

Для багатьох вітчизняних підприємств типовими є питання неефективного управління ризиками інвестиційної діяльності (насамперед пізня їх ідентифікація та нейтралізація), оперативного виявлення і використання додаткових можливостей поліпшення діяльності, наслідком чого може бути зменшення потенціалу розвитку та фінансова криза. З метою своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про проблеми того чи іншого напрямів розвитку окремих показників, внутрішніх і зовнішніх параметрів діяльності підприємства, необхідність упровадження превентивних заходів передбачає використання методик економічного аналізу, які мають таке перспективне спрямування: тактичний та стратегічний.

В умовах динамічного розвитку бізнесу керівництву для ухвалення рішень необхідні дані про зовнішнє і внутрішнє середовище, що постійно оновлюється, результати їх аналізу та інтерпретації. Бухгалтерський облік, який виступає інформаційною базою для аналізу, дозволяє оперативно враховувати шанси і ризики, що виникають у підприємства, та завчасно визначати їх можливий вплив на прибуток. Здатність підприємства до своєчасного реагування на

ринкові зміни залежить від часового інтервалу між виникненням нового шансу або ризику та конкретною дією керівництва, а також від витрат часу на зміну планів і впровадження альтернативних рішень. Отримані теоретичні результати дозволяють узагальнити власне бачення місця економічного аналізу у системі управління підприємством (рис. 2).

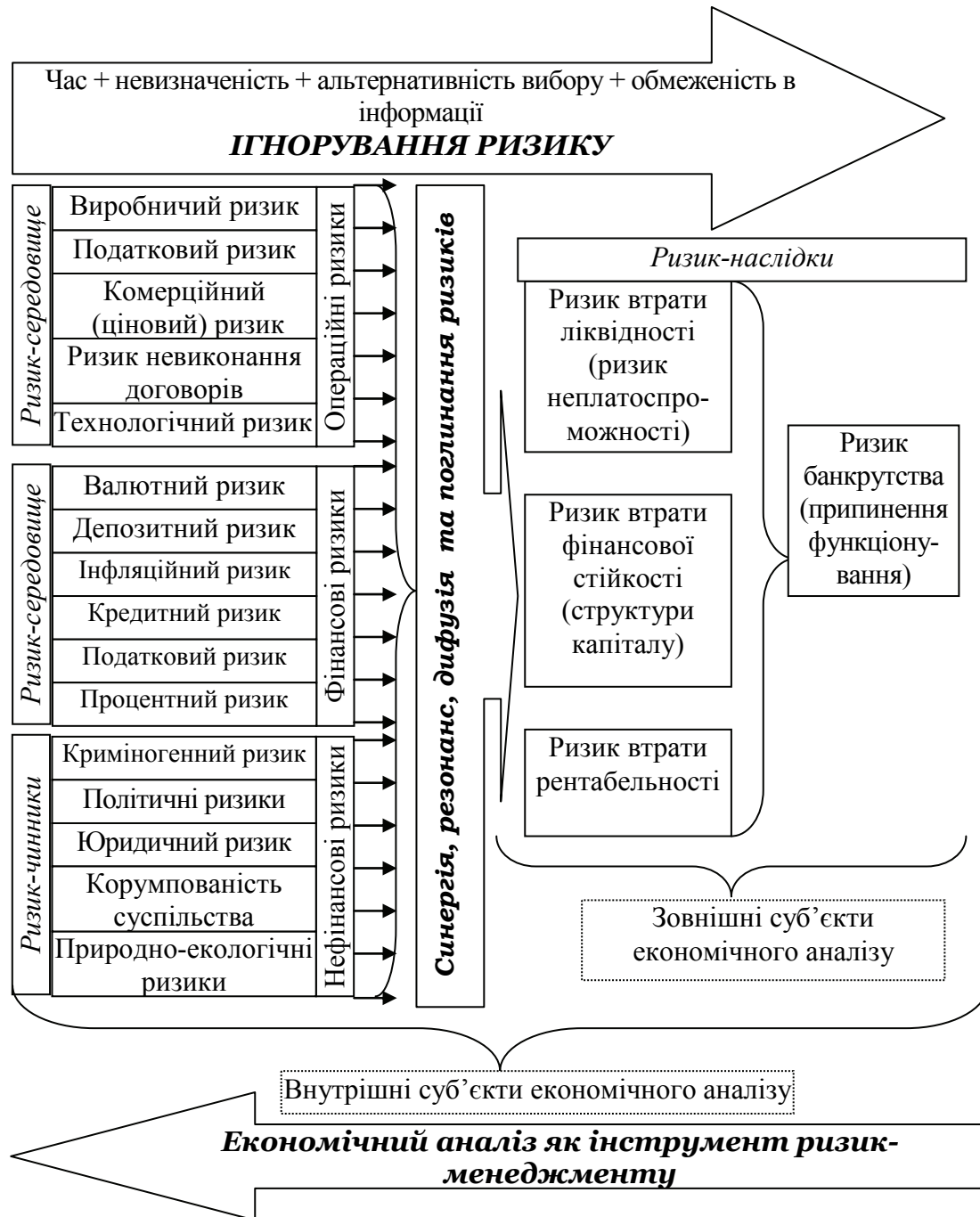

Рис. 2. Концептуальна схема місця економічного аналізу ризиків інвестиційної діяльності у системі ризик-менеджменту

Суб'єкти господарювання, здійснюючи свою інвестиційну діяльність, яка є джерелом ризику, постійно перебувають у зоні дії численних часткових ризиків, які самі по собі не можуть бути причиною глобальних негативних наслідків. Однак ризики не виникають відокремлено, ізольовано, вони

взаємодіють між собою, доповнюючи один одного (резонуючи) або поглинаючи. Ігнорування процесу управління ризиками, невід'ємною складовою якого є економічний аналіз, під впливом таких факторів, як час і вибір в умовах невизначеності та обмеженості інформації, призводить до укрупнення ризиків, що передбачає, як песимістичний прогноз, виникнення ризику банкрутства.

Запропонована концептуальна схема місця економічного аналізу ризиків інвестиційної діяльності у системі управління підприємством (і, зокрема, ризик-менеджменті) дозволила сформулювати ієрархію завдань економічного аналізу ризиків (рис. 3). В основу визначення ієрархії завдань економічного аналізу ризиків як складової ризик-менеджменту покладено теорію ієрархії потреб за А. Маслоу, яка передбачає, що людина постійно відчуває потреби, які можна об'єднати у групи. Причому спочатку задовольняються потреби нижчого рівня, і тільки потім людина переходить до задоволення потреб вищого, не обов'язково наступного рівня. Потреби найвищого порядку потребують найбільше сил для їх задоволення.

Використовуючи теорію ієрархії потреб (піраміда А. Маслоу), нами сформовано ієрархічну модель завдань економічного аналізу інвестиційної діяльності, яка передбачає, що у міру виконання базових завдань (найнижчий рівень піраміди) підвищується актуальність завдань більш високого рівня – тільки тоді, коли аналітиком (менеджером, економістом) буде отримана впевненість у відсутності ризику банкрутства, будуть вирішуватись завдання з мінімізації витрат та максимізації фінансових результатів. Чітке розмежування завдань, відображене на ілюстрації, є умовним, усі завдання перебувають у нерозривній послідовності та не мають фіксованих положень.

Рис. 3. Ієрархічна модель завдань економічного аналізу ризиків інвестиційної діяльності

Вершиною піраміди є задоволення інформаційних запитів різних груп заінтересованих осіб щодо ступеня ризику, яке можливе лише при виконанні всіх розташованих нижче завдань, тобто після задоволення потреб управління в аналітичній інформації щодо негативних наслідків ризиків, можливості їх уникнення та отримання позитивного фінансового результату. Запропонована ієрархія завдань економічного аналізу ризиків інвестиційної діяльності підприємства актуальна як для внутрішніх, так і для зовнішніх груп заінтересованих осіб.

Отримані теоретичні результати щодо трактування ризику з аналітичної позиції, ідентифікація ризиків інвестиційної діяльності як об'єктів економічного аналізу, обґрунтування комплексу ризиків, аналіз яких є предметом зацікавленості зовнішніх заінтересованих осіб та завдань аналізу ризиків можуть знайти практичну реалізацію за умови розробки відповідного інформаційного та організаційного забезпечення, що дозволить використовувати економічний аналіз як дієвий інструмент уникнення та мінімізації негативних наслідків ризиків інвестиційної діяльності.

*Корінько Микола Данилович,
доктор економічних наук,
професор,
завідувач кафедри аудиту та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ У ПРОЦЕСІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проголошення незалежності України зумовило потребу визначення прав і свобод її громадян. Серед положень Конституції України міститься закріплення права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [1, ст. 42]. За своїм економічним змістом, з урахуванням її специфіки, підприємницька діяльність є складовою частиною поняття «господарська діяльність», яка за нормою статті 3 Господарського кодексу України, визначається як «...діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [2, ст. 3.].

Поняття «господарська діяльність» відносять до економічної категорії. Саме тому врегулювання її складової, «підприємницької діяльності», обумовлюється не лише дією правових методів, а і використанням економічних важелів, виходячи з ознак підприємництва. Зокрема, серед ознак підприємництва зазначимо «легальність», яка регламентується встановленням чітких норм у процесі здійснення підприємницької діяльності, у тому числі щодо взятих на себе зобов'язань з урахуванням ризиків її здійснення. Щодо чинного визначення, яке міститься у статті 42 Господарського кодексу України, а саме: підприємництво – це «...на власний ризик господарська діяльність, що

здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку», то доцільним є акцентування уваги саме на цю ознаку: «ризик господарської діяльності». Адже у процесі організації підприємницької діяльності «ризик» лежить в основі взаємовідносин керівництва суб'єкта господарювання зі співзасновниками, інвесторами, найнятими працівниками, контрагентами – постачальниками матеріалів, сировини, основних засобів, інших ресурсів та споживачами продукції. Вміння управлінського персоналу підприємства вибудовувати відносини, за яких можуть прогнозуватися можливі майнові ризики, а також передбачати заходи щодо зменшення наслідків їх негативного впливу та дій суб'єктивних чинників, зокрема впливу так званого людського фактора, зменшує можливі негативні економічні та соціальні наслідки.

За результатами аналізу практики підприємницької діяльності суб'єктів господарювання в Україні встановлено наявність періодичного виникнення господарських непорозумінь як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі.

До основних видів господарських непорозумінь, які можуть виникнути у процесі підприємницької діяльності, доцільно віднести:

– у внутрішньому середовищі: належність виконання обов'язків; відшкодування нестач, втрат активів; встановлення розмірів нарахування та виплат заробітної плати, премій, відпускних, компенсацій у внутрішньокорпоративних спорах, сімейних конфліктах, інше;

– у зовнішньому середовищі: своєчасно, відповідно до договірних зобов'язань, поставляти матеріали, сировину, готову продукцію, надавати послуги, виконувати роботи; здійснення розрахунків за поставлені активи; узгодження термінів розстрочення та сплати податків, у міжкорпоративних спорах, страховій, банківській діяльності, питаннях земельного права тощо.

Вирішення спорів щодо господарських непорозумінь в Україні здійснюється як у досудовому, так і судовому порядку.

Досудове врегулювання господарських спорів застосовується для своєчасного та належного вирішення господарських непорозумінь. Досудове **врегулювання господарських спорів** полягає у: вирішенні їх мирним шляхом; забезпеченні конфіденційності інформації про сторони – учасників спору; прийнятті рішення, яке в подальшому буде безумовно виконуватися сторонами конфлікту, буде задовольняти інтереси всіх сторін, а також надасть можливість впливати на виконання рішення третьою Стороною.

Господарські непорозуміння, які виникають у внутрішньому середовищі діяльності суб'єкта господарювання врегульовуються шляхом проведення переговорів вищого управлінського персоналу з працівником, доцільно – із залученням представника профспілкової організації (трудового колективу). Досягнуті домовленості фіксуються та оформлюються відповідним чином. За результатами таких домовленостей може бути виданий відповідний наказ (розпорядження) по підприємству.

Сутність досудового врегулювання господарського непорозуміння у зовнішньому середовищі підприємницької діяльності полягає у пред'явленні претензії суб'єктом господарювання іншому суб'єкту з метою її своєчасного і

належного вирішення. Далі за результатами реакції контрагента на зміст претензії проводяться переговори по суті претензії та за спрощеним порядком забезпечується здійснення захисту порушених майнових прав. Важливим у зазначеному процесі досудового врегулювання спору є знаходження спільних позицій контрагентів по суті претензії, які б передбачали можливість подальшого співробітництва. Наведений спосіб досудового врегулювання господарських непорозумінь доцільно використовувати за умови наявності впевненості в добросовісності свого контрагента.

Вищому управлінському персоналу суб'єктів господарювання у процесі вибору способу врегулювання спору необхідно враховувати, що обов'язкове досудове врегулювання не може застосовуватися до:

- визнання договорів та актів державних та інших органів, підприємств, організацій, які не відповідають законодавству, недійсними;
- стягнення заборгованостей за опротестованими векселями;
- стягнення штрафів Національним банком України з банків та фінансово-кредитних установ;
- звернення стягнення на заставлене майно.

Заслуговує на увагу такий вид альтернативного врегулювання спорів, як медіація, проект закону про який перебуває на розгляді у Верховній Раді України. Медіація – метод вирішення спорів із залученням посередника, який має назву медіатор. Саме він допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, здійснити аналіз причин господарського непорозуміння, що створило конфліктну ситуацію. Медіатор представляє результати проведеного аналізу причин конфлікту сторонам відповідним чином, який забезпечує досягнення мети врегулювання господарського непорозуміння, щоб вищий управлінський персонал підприємств зміг обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. Надання послуг медіатора потребує: наявності у нього знань зі специфіки діяльності суб'єктів господарювання – учасників конфлікту, економіки, обліку та права; бути особою, яка має довіру представників учасників конфлікту. Таким особами можуть виступати адвокати, їх об'єднання. За потреби, з метою забезпечення повноти аналізу господарського непорозуміння та причин його виникнення медіатори можуть залучати експертів відповідного профілю знань.

Врегулювання спору за участю судді є новацією для учасників судового процесу, яка запроваджена з 15 грудня 2017 року нормами процесуальних кодексів України [3]. Зазначена новація у врегулюванні господарських непорозумінь застосовується за наявності альтернативи вирішення спору сторонами за участі судді. Основними умовами врегулювання спору за участю судді, що передбачено у господарському процесі, є його використання до початку розгляду справи по суті, а також за згодою сторін.

Вищому управлінському персоналу суб'єктів господарювання у процесі вибору способу врегулювання спору необхідно враховувати обмеження щодо можливості врегулювання спору за участю судді по таких справах:

- про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом;

– за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

– у разі вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

У процесі підготовчого засідання за умови звернення сторін щодо врегулювання спору за участю судді визначаються термін та порядок врегулювання спору. Ухвалою суду постановляється:

– проведення процедури врегулювання спору за участю судді;

– зупинення провадження у справі.

До особливостей цього виду врегулювання спору належить те, що воно здійснюється одноособово суддею-доповідачем.

Висновки: Вищенаведені сучасні підходи до врегулювання спорів у процесі підприємницької діяльності надають можливість управлінському персоналу суб'єктів господарювання приймати та впроваджувати необхідні рішення стосовно способів врегулювання господарських непорозумінь (спорів) з урахуванням рівня впевненості у добросовісності контрагентів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 436-IV, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

3. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII, зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

Кузьмінов Микола Вікторович,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри маркетингу,

менеджменту та управління бізнесом,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЗДАТНІСТЬ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПОТУЖНОСТЕЙ КНР

Зовнішньоекономічна експансія Китаю, окрім інших цілей, має на меті забезпечити продовольчу безпеку власного населення. Завдання задовольнити потреби населення у продуктах харчування та подолати масовий голод обумовило початок економічних реформ у Китаї в кінці 1970-х років. Не лише трагічні 1959–1961 роки великого штучного голоду внаслідок компанії «Великий стрибок вперед» Мао Цзедуна, проголошеної у 1958 році, а й подальше двадцятиріччя після примусової колективізації, впровадження

псевдонаукових методів ведення сільського господарства, побутової індустріалізації, коли від селян вимагали як сільськогосподарську, так і промислову продукцію, демонстрували хибні шляхи розвитку сільського господарства та експортної політики. Фактично продуктивність сільськогосподарського виробництва знизилася, рівень задоволення внутрішніх продовольчих потреб був критично низьким, що позначилося погіршенням здоров'я великого прошарку населення. Однак навіть за цих умов одночасно здійснювався експорт сільськогосподарської продукції з метою отримання валюти (до СРСР) та допомоги іншим соціалістичним режимам (до Албанії, КНДР, Північного В'єтнаму). Так, у 1958 і 1960 роках було експортовано 2,7 млн тонн, у 1959 – 4,2 млн тонн. Близька за ідейною позицією радянська влада закуповувала в Китаї зернові та фрукти. Для урізноманітнення харчового раціону та забезпечення населення Сибіру й інших регіонів зі складними погодними умовами та несприятливим кліматом для вирощування теплолюбних рослин з довгим вегетаційним періодом з КНР імпортували рис, чай, прянощі, свіжі, сушені та консервовані фрукти. Економічно необґрунтований експорт продовольства загострив проблему голоду в Китаї.

Власне сільськогосподарська реформа Ден Сяопіна, розпочата у 1978 році, привела до впровадження ринкових механізмів в економіку Китаю. Зокрема, сільськогосподарські виробники отримали можливість реалізовувати більшу частину продукції на відкритому ринку, внаслідок ліквідації колективних господарств селяни на умовах довгострокової оренди почали впроваджувати більш ефективні технології господарювання, вивільнилася робоча сила, яка мігрувала в міста та стала чинником подальшого індустріального розвитку країни. У 1990-х роках Китай відновив експортні поставки зернових на рівні 3–8 млн тонн. Відмічаючи успіхи китайського уряду в розвитку сільського господарства, зазначимо, що проблема продовольчої безпеки в країні залишається гострою і донині. Попри уповільнення демографічного приросту, чисельність населення КНР є великою та за прогнозами фахівців Світового банку досягне у 2028 році 1,43 млрд осіб, а у 2050 році зменшиться до 1,36 млрд осіб [1]. При цьому сама демографічна структура зазнала змін у бік збільшення частки населення похилого віку. Спостерігається відмінність у густоті населення по території країни, коли південно-східні прибережні регіони мають надзвичайно високу заселеність, внутрішні регіони – набагато меншу, а гірські території є малонаселеними. Нерівномірне проживання створює значне навантаження на екосистеми та приміські агропродовольчі комплекси. Зростання доходів, підвищення освіченості населення, формування середнього класу привели до зміни споживчих уподобань та структури попиту на продукти харчування.

Партійні керівники тримають на контролі стан забезпечення населення продовольством. Позиція лідерів країни багато в чому визначає стан справ у галузі та рівень залучення Китаю у міжнародну торгівлю сільськогосподарською продукцією. Оскільки Китай є другим за вартістю імпортером агропродукції, то китайський ринок стає ареною гострої конкурентної боротьби як стосовно продовольства, так і щодо сільськогосподарських товарів непродовольчого

характеру. Разом з тим Китай є не лише імпортером, а й активним експортером сільськогосподарської продукції.

Розглянемо сутність експортного потенціалу та чинників, що впливають на його формування. Так, Т. Мельник зазначає, що «... він реалізується у фактичному обсязі зовнішньої торгівлі, в якій проявляються конкурентні переваги національної економіки» [2, с. 252]. До складових експортного потенціалу належать такі: потенціал внутрішніх ресурсів; потенціал цільового зарубіжного ринку; умови виходу на ринок [2, с. 253]. Для оцінки внутрішніх ресурсів експортного потенціалу сільськогосподарського виробництва Китаю розглянемо абсолютні та відносні показники. Несприятливі природні умови на великій території, низька родючість більше половини площі ґрунтів та їх стрімка ерозія, забруднення внаслідок викидів в атмосферу та перевищення гранично допустимої концентрації забруднюючих речовин, скорочення площа ріллі внаслідок урбанізації обмежують перспективи розвитку сільського господарства в КНР. За даними Світового банку, площа ріллі на одну особу в Китаї є однією з самих низьких у світі (0,08 га на одного мешканця Піднебесної). Низькі екологічні стандарти мають наслідком забруднення ґрунтів та води, що призводить до зменшення і так низьких показників ріллі й води на одну особу. На сьогодні зміни клімату не позначилися суттєво на врожайності рослинництва та продуктивності сільськогосподарського виробництва в Китаї. Протягом останніх двадцяти років КНР активно працює над пом'якшенням та адаптацією впливів зміни клімату на водні ресурси та сільське господарство. Китай випустив низку законів, спрямованих на покращення сталого використання водних ресурсів, особливо для розвитку сільського господарства впроваджує біотехнології, селекцію, лісонасадження, розвиває водно-іригаційну інфраструктуру.

Негативний вплив на розвиток сільського господарства справляє загрозливий стан якості води, коли більше половини внутрішніх водойм та ґрунтових вод забруднені промисловими та комунальними відходами, а також внаслідок надмірного використання добрив та засобів боротьби зі шкідниками.

Стрімка індустріалізація КНР привела до зміни загальноекономічних пропорцій. Так, частка валового сільськогосподарського виробництва у ВВП Китаю за останні 55 років (з 1961 по 2016 роки) суттєво скоротилася. Максимальне значення у Китаї було у 1968 році (41,6%), а мінімальне – у 2016 році (8,6%). Статистика Світового банку дає загальносвітові дані щодо частки сільськогосподарського виробництва у ВВП з 1997 по 2016 роки. Порівняння цього показника Китаю з загальносвітовим свідчить, що сільське господарство у КНР має понад удвічі більшу частку як у 1997 році (17,9% у Китаї порівняно з 8,0% у світі), так і у 2016 році (8,8% у Китаї порівняно з 4,0% у світі). Зазначимо, що потенціал внутрішніх ресурсів сільськогосподарського виробництва України характеризується більш високою його часткою у валовій доданій вартості з тенденцією до зростання. Так, за даними Світового банку цей показник становив 14,2% ВВП у 2015 році проти 13,7% – у 2016 році. Частка зайнятих у сільськогосподарському виробництві у загальній чисельності зайнятих Китаю протягом 1962–2016 років скоротилася з 82,0% до 28,3%.

Зростання обсягів виробництва при одночасному скороченні чисельності зайнятих у сільському господарстві свідчить про неабияке зростання продуктивності праці. Певною мірою потенціал внутрішніх ресурсів демонструє компаративна оцінка динаміки врожайності зернових Китаю та світу у 1962–2016 роках. Власні розрахунки за даними Світового банку свідчать, що врожайності зернових Китаю від середньосвітового значення становили 88% у 1962 році, але починаючи з 1964 року, впевнено випереджали усереднені дані по всіх країнах світу.

Внутрішнім джерелом експортного потенціалу сільськогосподарської продукції є організаційна структура, що включає фермерські господарства та надпотужні вертикально-інтегровані державні компанії, які управляють не лише виробництвом, а й інфраструктурними об'єктами. Наприклад, у найбільшій аграрній державній компанії Китаю COFCO, яка володіє найбільшими зернохосвищами, портом з транзитним потенціалом в 54 млн тонн на рік, комерційною і житловою нерухомістю, туристичними курортами, готелями, регіональними банками і підприємством зі страхування (спільно з лондонською Aviva), працює більш ніж 60 тис. працівників. COFCO впроваджує нові технології в менеджмент та активно перетворює власну структуру за зразком західних агротрейдерів. У 2014 році COFCO придбала частки по 51% в агробізнесі Noble за 1,5 млрд дол. США і нідерландській Nidera за 1,29 млрд дол. США [3]. COFCO здійснює експорт 10 млн зерна на рік.

Щодо умов виходу китайських сільськогосподарських виробників на зовнішні ринки, то відмітимо стимулююче значення девальвації китайської валюти юаня. Оскільки юань недооцінюється лише щодо долара США, конкуренти Сполучених Штатів мають перевагу при експорті до Китаю молока, соєвих бобів та бавовни, а Китай має перевагу перед своїми конкурентами при експорті до Сполучених Штатів важливих сільськогосподарських товарів (бобів, фруктових соків та фруктів). Результати дослідження американських науковців показують, що девальвація юаня зумовила падіння китайського імпорту американського молока, соєвих бобів та бавовни, а експорт бобів, фруктових соків та фруктів з Китаю до США збільшився в короткостроковій і в довгостроковій перспективі.

Науковці Пекінського університету довели, що схема торгівлі аграрними харчовими продуктами в Китаї дуже динамічна, оскільки нещодавно встановлені зовнішньоторговельні зв'язки, швидше за все, зазнають невдачі. Їх оцінка можливості перетворення короткострокового зростання експорту в довгострокові торговельні зв'язки вказує на позитивний ефект лише коли ці короткострокові відносини тривають довше чотирьох років, тоді вони суттєво сприятимуть стабільному та тривалому зростанню експорту. Водночас тривалість експорту суттєво корелює зі статусом розвитку імпорту країни, регіоном, до якого належить компанія-експортер, ступенем обробки продукції, досвідом здійснення експорту та географічною відстанню між торговельними партнерами. Потенціал глобального сільськогосподарського ринку зростає зі зростанням населення планети, змінами клімату у бік потепління та збільшенням кількості надзвичайних подій, вилученням сільськогосподарських угідь унаслідок військових конфліктів та екологічних катастроф тощо.

Компаративний аналіз абсолютних та відносних показників внутрішніх ресурсів китайського сільськогосподарського виробництва Китаю дає змогу стверджувати про зростання його експортного потенціалу. Позитивний розвиток потенціалу експортної діяльності сільськогосподарських компаній Китаю відбувається протягом останніх 55 років. Цей потенціал визначають надпотужні агрокомпанії та здійснення зовнішньоекономічної експансії, зокрема інтеграція завдяки інвестуванню в глобальні мережі аграрної доданої вартості. Девальвація китайської валюти юаня щодо долара США сприяє експорту Китаю та зростанню присутності його сільськогосподарських виробників на глобальних ринках.

Список використаних джерел

1. Кузьмінов М. В. Розвиток експорту сільськогосподарської продукції КНР. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/23446/1/39-41.pdf>
2. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. URL: <https://docplayer.net/29840176-Ekспортniy-potencial-ukrayini-metodologiya-osinki-ta-analiz.html>
3. Поліщук І. Основні фактори впливу на експортний потенціал України // Соціально-економічні проблеми і держава. 2011. Вип. 2 (5). URL: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11_pimeru.pdf

*Масницкий Сергей Михайлович,
студент;*

*Гаврюков Виктор Витальевич,
студент;*

Научный руководитель:

*Зенюк Людмила Александровна,
старший преподаватель;*

*УО ФПБ Международный университет «МИТСО»,
г. Минск, Республика Беларусь*

СОВРЕМЕННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕНДЕНЦИИ, ПРОБЛЕМЫ И СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ

«Идеального менеджера невозможно найти просто потому, что он представляет собой верх совершенства, а совершенный менеджер – такое же мифическое существо, как и единорог».

И. Адизес

Управление предприятием в наше время – это сложная работа, которую невозможно выполнять успешно, полагаясь лишь на прошлый опыт и заученные формулы. В современном руководителе должны сочетаться

понимание общепринятых истин и важности многочисленных вариантов, из-за которых бизнес-ситуации отличаются одна от другой.

Современный менеджмент организаций – это многофакторная система, включающая в себя множество разноплановых операций. Ключевым заданием менеджмента является эффективная интеграция всех сторон и аспектов деятельности предприятия в целом и его отдельных участков, их частных целей, для достижения глобальной общесистемной цели. Менеджменту необходимо так спланировать деятельность организации в краткой, средней и долгой перспективах, чтобы обеспечить максимизацию прибыли фирмы при одновременной минимизации затрат в условиях высокой вариабельности состояния рынка.

Управление производством – сложная комплексная система, на каком бы уровне оно не осуществлялось. Успешная производственно-хозяйственная и коммерческая деятельность предприятия возможна только при условии эффективного руководства всеми ее аспектами. Значение менеджмента велико, поскольку неправильно организованная система управления может спровоцировать потерю платежеспособности фирмы и в результате стать причиной ее банкротства. Менеджмент является тем двигателем, благодаря которому организация функционирует, достигает своих целей, развивается, наращивает потенциал. Среди основных задач менеджмента можно выделить следующие:

- обеспечение координации деятельности всех структурных подразделений предприятия;
- обеспечение ритмичности производства;
- выявление тенденций изменения рыночного спроса и своевременная реакция на них;
- организация слаженной работы персонала предприятия;
- определение внешних и внутренних возможностей организации и их полноценное использование;
- выявление в деятельности предприятия слабых сторон, разработка и реализация мер по их устранению;
- определение конкурентного статуса организации и внедрение направленных на его улучшение стратегий;
- решение сложных задач на основе ситуационного подхода;
- управление развитием производственной системы с учетом ее чувствительности к нововведениям [5, с. 1].

С момента своего появления как сферы деятельности менеджмент предприятий вынужден решать множество проблем, вызванных рядом разных причин, среди которых неумение обеспечить надлежащую мотивацию персонала, неспособность осуществить грамотную организацию рабочего пространства и распорядка дня, а также недостаточная грамотность в области анализа и принятия наиболее рациональных решений и т. д. [6, с. 1]. Однако стремящиеся к саморазвитию управленцы всегда старались отыскать решение проблем, определить причины трудностей и выявить наиболее эффективные способы управления персоналом. В результате были разработаны новые принципы управления, контроля, постановки и достижения целей. Многие из

этих принципов актуальны и поныне. При этом большая их часть была разработана в США, Европе и Японии с учетом их специфики и менталитета населения.

Важным вопросом является формирования миссии, стратегии и целей организации. Неправильное их формулирование приводит к тому, что, согласно справедливому замечанию П. Ф. Дракера, люди тратят время и силы на усердное выполнение совершенно ненужных действий. Миссия организации – это ее общественное предназначение, то, чего социум ждет от данной организации.

Объективные сложности для становления и развития организации и управления, которые существуют сегодня в мире:

- общие проблемы, присущие всему предприятию или отрасли;
- общие проблемы, относящиеся к отдельному предприятию, но не присущие отрасли в целом;
- уникальные проблемы, с которыми предприятие или отрасль сталкиваются впервые;
- проблемы с мнимой уникальностью, т. е. кажущиеся исключительными, но на практике обладающие первичными признаками общей проблемы [3, с. 4].

Перед отдельной организацией менеджеры могут поставить большое количество различных целей. На этом этапе разработки стратегии может возникнуть серьезная проблема, которая заключается в определении последовательности достижения отдельных целей. Рекомендации по ее формированию таковы:

1. Ограничьте количество стратегических приоритетов тремя-пятью для концентрации ресурсов на наиболее значимых направлениях.
2. Сосредоточьте внимание на среднесрочных целях, ведь, как показывает опыт, именно среднесрочные инициативы оказывают наибольшее влияние на деятельность предприятия.
3. Ориентируйтесь на будущее, не заикливайтесь на прошлом, пусть даже успешном, опыте обеспечения прибыльности.
4. Не бойтесь принимать жесткие решения.
5. Ликвидируйте наиболее критичные для деятельности компании слабые места.
6. Давайте конкретные рекомендации.
7. Обеспечьте согласованность мнений всех групп влияния [7].

Подводя итоги, укажем основные моменты, определяющие эффективность работы современного управленца. Значительная их часть зависит от самого управленца и связана с его умением организовать свою деятельность и деятельность подчиненных либо с его отношением к ним. Например, умение планировать, правильно устанавливать иерархию важности и срочности дел, определять последовательность выполнения операций, количество принимаемых решений позитивно сказывается на эффективности деятельности менеджера. Также повышению результативности способствует умение использовать возможности подчиненных, знание их потенциала, способность обеспечивать и поддерживать их доверие, постановка задач вместо пошаговых инструкций. Негативно сказывается на результатах работы руководителя

любого уровня нехватка уважения коллег при обсуждении и решении важнейших вопросов, присвоение себе результатов работы всего коллектива, необъективное отношение к сотрудникам.

Список использованных источников

1. Адизес И. К. Идеальный руководитель : почему им нельзя стать и что из этого следует / пер. с англ. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2007. 262 с.
2. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с англ. Москва: Вильямс, 2016. 672 с.
3. Доленко А. В. Проблемы современного менеджмента и пути их решения в условиях нестабильной внешней среды // Системное управление. 2015. № 4. URL: <http://sisupr.mrsu.ru/2015-4/PDF/Dolenko.pdf>
4. Шаталов М. А., Мычка С. Ю. Проблемы современного менеджмента в условиях инновационного развития // Наука. 2014. № 43. С. 481–483.
5. Туголукова А. Ю., Иванова А. В. Тенденции развития современного менеджмента // Инновационное развитие экономики: предпринимательство, образование, наука: сб. науч. ст. Минск, 2013. С. 139–141.
6. Основные проблемы современного российского менеджмента / Ш. Э. Миришли и др. // Novainfo.ru. 2015. № 39-1. URL: <https://novainfo.ru/article/3983>.
7. MIT Sloan школа менеджмента. 2018. URL: <https://sloanreview.mit.edu/>

*Мотузка Олена Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» КНР: НОВІ ВАРІАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ

Уперше термін «softpower» («м'яка сила») був використаний у роботі колишнього глави Національної ради з питань розвідки, помічника міністра оборони в адміністрації У. Клінтона, відомого американського політолога Дж. Ная «Приречені панувати», опублікованій у 1990 р. За Дж. Наєм, цей термін означає зовнішню політику держави, спрямовану на досягнення бажаних результатів унаслідок заохочення до співробітництва. «М'яка сила» розподіляється на три основні складові: 1) культура, під якою розуміється сукупність значущих для суспільства цінностей; 2) політична ідеологія; 3) зовнішня політика. Механізм «м'якої сили» структурується і реалізується через узгодження зовнішньополітичних рішень та залучення до співпраці на базі спільних цінностей [1, с. 80–86].

Основними механізмами реалізації стратегії «м'якої сили» КНР є: по-перше, проведення різноманітних заходів культурного характеру, які найбільш повно відображають позитивні риси китайської культури з акцентом на

економічні здобутки Китаю; по-друге, налагодження співпраці з надання допомоги в економічній і соціальній сферах, охороні здоров'я, освіті, надання різного роду допомоги; по-третє, реалізація збалансованої політики на світовій арені, що дозволяє відігравати провідну роль у запобіганні загостренню міжнародної ситуації та зміцненню глобальної політичної та економічної стабільності.

В останні роки Китайська Народна Республіка була багато в чому успішна саме завдяки використанню «м'якої сили», що допомогло їй набути статус великої держави. Одне з основних завдань такого використання на міжнародному рівні – це створення привабливого образу країни. Друге завдання – прагнення змусити інші країни прийняти культурні цінності держави та популяризація її ідеології. Не можна не визнати успіх проведення цієї політики китайськими лідерами і зростаючу роль Китаю як глобального гравця на світовій арені. КНР стає все більшою мірою інтегрованою в міжнародні інститути, капіталістичною і сучасною державою. Завдяки бурхливому економічному зростанню у сучасного Китаю з'являється все більше ресурсів для задоволення своїх геополітичних і економічних інтересів, які поширюються далеко за межі Азіатсько-Тихоокеанського регіону. КНР заявляє про себе як про лідера в багатьох сферах, зокрема вже як і про космічну державу.

Використання «м'якої сили» в політиці Китаю ми можемо спостерігати протягом останнього десятиліття. Вона спрямована не тільки на країни, що розвиваються, а й на західні, розширюючи зовнішню політику в тому числі у сфері культури, ЗМІ, економіки, тим самим нарощуючи зусилля у формуванні глобального простору і створюючи привабливий образ своєї країни. Очевидно, що така зовнішня політика має мирний і відповідальний характер [2, с. 296].

Існують деякі відмінності застосування «м'якої сили» КНР у Сполучених Штатах, Європі та в країнах, що розвиваються. У таких регіонах, як Африка, Латинська Америка і Південно-Східна Азія (ПСА) ця політика особливо активна, ініціатива «м'якої сили» прив'язана переважно до ключових ресурсів, зокрема енергоносіїв. Також ця ініціатива спрямована на те, щоб переконати країни визнати Тайвань як невід'ємну частину КНР, тобто визнання «одного Китаю» [3, с. 137].

Діяльність КНР з проведення «м'якої сили» в зовнішній політиці можна згрупувати у п'ять основних категорій:

1) Інвестиції та іноземна допомога. Китай вклав значні кошти в ключові ресурси країн, що розвиваються, особливо в Азію, Африку і Латинську Америку. Наприклад, КНР веде переговори за угодами про вільну торгівлю з таким регіоном, як Південно-Східна Азія. На відміну від багатьох інших великих багатосторонніх і двосторонніх донорів, Китай не пов'язує свою допомогу з іншими питаннями, такими, як екологічні норми якості або дотримання прав людини, правильних, з погляду Заходу, принципів, а тому китайські інвестиції особливо привабливі для багатьох країн, що розвиваються. У Китаї іноземні інвестиції та іноземна допомога іноді можуть не

розмежовуватися. Інвестиції, наприклад, можуть здійснюватися з політичних причин.

2) Підтримання миру і гуманітарна допомога. Китай направляє значну кількість миротворців у гарячі точки під прапором Організації Об'єднаних Націй, а також підтримує медичні установи та надає медичні послуги для країн, що розвиваються.

3) Програми обміну стосуються питань мови і культури. Наприклад, для просування китайської мови і культури Китаю по всьому світу відкрилося близько 400 інститутів Конфуція.

4) Двосторонні міждержавні зв'язки і багатостороння дипломатія. Китай бере активну участь у багатосторонніх форумах, підтримує економічні, політичні відносини і контакти у військовій сфері, встановлює стратегічне партнерство з окремими державами Південно-Східної Азії (країнами Асоціації держав ПСА). Великий інтерес КНР проявляє до розвитку інтеграції ПСА, тим самим посилюючи свої позиції у країнах АСЕАН і послаблюючи антикитайські настрої. Крім того, китайська сторона створює нові регіональні організації для розширення свого впливу в регіоні, наприклад Шанхайська організація співробітництва та форум китайсько-африканського співробітництва.

5) Дипломатія: КНР збільшила кількість зустрічей на найвищому та високому рівні, влаштовуються численні конференції та регіональні форуми, на яких роз'яснюються основи політики країни, підвищується професіоналізм і кваліфікація дипломатів, які, своєю чергою, отримують освіту у престижних зарубіжних університетах.

Ці категорії необхідні КНР для реалізації двох довгострокових цілей у зовнішній політиці. Перша характеризується створенням і збереженням сприятливих умов для подальшого розвитку держави, друга – прагненням до становлення Китаю як одного з полюсів багатополярного світу. Продовження розвитку своєї економічної бази для залучення технологій, інвестицій і для відкриття нових ринків, а також уникнення прямих збройних конфліктів є досягненням цих двох цілей Китаю. У рамках цієї стратегії основними об'єктами для дипломатії КНР стають прикордонні країни і регіони, оскільки саме з ними можливі не тільки високоефективний розвиток економічних зв'язків, а й локальні збройні конфлікти.

Отже, Китай не прагне до прямого й силового політичного контролю, а надає перевагу організованому і спрямованому впливу на ключові точки регіонів і країн, держав та громадських систем, чому безпосередньо сприяє застосування стратегії «м'якої сили».

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. 540 с.

2. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 460 с.

3. Темин П., Вайнс Д. Экономика без лидера. Почему рассыпалась мировая экономическая система и как ее собрать / пер. с англ. О. Левченко; науч. ред. перевода Т. Дробышевская. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2015. 464 с.

4. Іващенко О. А. Місце КНР у світовому інтеграційному просторі // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць: у 2 ч. Київ: Київський нац. університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2012. Вип. 108 Ч. II. С. 18–24.

5. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи формування нових центрів економічного зростання в умовах нової норми світової економіки як прояв незалежності // Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 11. С. 5–9.

6. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Стратегічне партнерство як нова форма економічної інтеграції: аспекти незалежності ЄС та КНР // Економіка та держава. 2015. № 12. С. 6–9.

7. Харитоновна Е. Эффективность «мягкой силы»: проблема оценки // Мировая экономика и международные отношения. 2015. № 6. С. 48–58.

Моцний Федір Васильович,
доктор фізико-математичних наук, професор,
професор кафедри
економіко-математичних дисциплін та інформаційних технологій;
Сіницький Микола Євгенійович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ДО ПИТАННЯ НЕЧІТКО-МНОЖИННОГО МОДЕЛЮВАННЯ КРИТЕРІЇВ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

При визначенні ефективності інвестиційних проектів (ІП) часто доводиться мати справу з нечіткими (розмитими) факторами (погодні умови, якість менеджменту, сила конкурентів), для врахування яких застосовуються лінгвістичні змінні, побудовані не на вибіркових статистиках, а на експертних оцінках. Для шкалювання в цьому випадку використовують започаткований Л. Заде метод нечітко-множинного моделювання (НММ) [1]. Це зумовлює необхідність при обчисленні ризиків оцінювати функцію належності (ФН) обраного показника до множини, що описує область його значень.

Мета роботи – відповісти на запитання: чи може метод НММ замінити метод Монте-Карло при оцінці ефективності ІП, чи тільки доповнити його?

Для порівняння можливостей обох методів необхідно здійснити моделювання п'яти аргументів показника NPV (трьох чистих грошових потоків, ставки дисконтування та тривалості проекту) за методами НММ і Монте-Карло.

Реалізація першого методу вимагала побудови ФН перелічених величин. Вихідні дані отримано шляхом перетворення функцій густини розподілів параметрів ІІ з роботи [2] у функції належності, використовуючи метод [3]. Знайдені у такий спосіб результати апроксимували трьома моделями несиметричних ФН, а саме: трикутною, трапецією і подібною до дзвона. Для розрахунків параметрів ФН застосували методи мінімізації похибок наближення, представлені у пакетах *SPSS 22* (проста лінійна регресія, узагальнена лінійна модель із зважуванням) і *Statistica 7.0* (нелінійне оцінювання). Графіки відповідних моделей та математичні вирази будуть представлені у доповіді.

Границі інтервалів, що описують ФН показника *NPV* на рівнях належності $\alpha = 0$ і $\alpha = 1$, обчислили за формулою, побудованою за правилами інтервальної математики:

$$[NPV^-, NPV^+] = \left[\frac{CF_1^-}{(1+r^+)^{(T^+-2)}}; \frac{CF_1^+}{(1+r^-)^{(T^- -2)}} \right] + \left[\frac{CF_2^-}{(1+r^+)^{(T^+-1)}}; \frac{CF_2^+}{(1+r^-)^{(T^- -1)}} \right] + \left[\frac{CF_3^-}{(1+r^+)^{T^+}}; \frac{CF_3^+}{(1+r^-)^{T^-}} \right], \quad (1)$$

де CF_t^- і CF_t^+ – ліва і права границі інтервалу чистого грошового потоку наприкінці періоду t відповідно; r^- , r^+ , T^- і T^+ – ліва і права границі ставки дисконтування і терміну ІІ у періодах відповідно. Оцінені нечіткі значення величини *NPV* проекту «А» з роботи [2] наведені у табл. 1.

Таблиця 1

№ з/п	Модель ФН	Рівень α	Інтервал значень <i>NPV</i> , грн		Ризик, %
			Нижня межа	Верхня межа	
1	Трикутник	0	-255530,54	1285459,89	16,58
		1	296834,62		
2	Трапеція	0	-277239,80	1282184,05	17,78
		1	169998,97	443252,43	
3	Крива, що подібна до дзвону	0	-377184,21	1481938,62	20,29
		1	625055,56		
4	(CF_1, CF_2, CF_3) – трикутні; r і T – трапеції	0	-262092,58	1282184,05	16,99
		1	169998,97	310123,83	

Використовуючи дані табл. 1 і засоби пакету *Fuzzy Logic Toolbox* середовища *MatLab*, побудовано α -рівневі моделі ФН і розраховано ризики проекту за формулою

$$RE_{[NPV]} = \int_0^G \mu(NPV)d(NPV) / \int_0^{NPV^+} \mu(NPV)d(NPV), \quad (2)$$

де $\mu(NPV)$ – ФН величини *NPV*; NPV^+ – права границя інтервалу *NPV* на рівні $\alpha = 0$.

За норматив G прийнято $NPV = 0$. У результаті встановлено, що при застосуванні методики НММ оцінка ризику змінюється від 17% до 20%, тоді як

за методом Монте-Карло складає приблизно 12%. Виявлені відмінності в оцінках ризику для розглянутих методів побудови ФН можна вважати мінімальними.

Список використаних джерел

1. Заде Л. А. Понятие лингвистической переменной и его применение к принятию приближенных решений. Москва: Мир, 1976. 165 с.
2. Сіницький М. Є., Моцний Ф. В. Вибір інвестиційних проектів методом Монте-Карло за наявності ризику // Науковий вісник НАСОНА. 2017. № 1–2. С. 100–111.
3. Нечеткие множества и теория возможностей. Последние достижения / пер. с англ.; под ред. Р. Р. Ягера. Москва: Радио и связь, 1986. с. 71.

*Новіченко Людмила Степанівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту та підприємництва;
Кушнір Євгеній Олегович,
старший викладач кафедри аудиту та підприємництва;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНВЕНТАРИЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Забезпечення сталого розвитку підприємства, реалізація стратегії діяльності та прибутковості залежать від дієвості й оперативності прийнятих управлінських рішень. Від своєчасності та ефективності прийнятих управлінських рішень за результатами проведення інвентаризації залежить обґрунтування подальших напрямів удосконалення системи внутрішнього контролю підприємства.

Основною метою створення та діяльності підприємства є, безумовно, отримання прибутку. Прибуток, своєю чергою, прямо залежить від чіткості та злагодженості роботи персоналу підприємства, зокрема всіх його структурних підрозділів та власне від прийняття тих чи інших управлінських рішень. У науковій літературі процес прийняття тих чи інших управлінських рішень трактується по-різному, зокрема:

- сукупний результат творчого процесу (суб'єкта) та дій колективу (об'єкта управління) для вирішення конкретної ситуації, що виникла у зв'язку з функціонуванням системи [1, с. 11];
- сукупність взаємопов'язаних, цілеспрямованих і логічно послідовних дій, які забезпечують реалізацію управлінських завдань [2, с. 30];
- процес, який реалізується суб'єктом управління й визначає дії, спрямовані на вирішення поставленого завдання в наявній чи спроектованій ситуації [3, с. 209].

•результат вибору суб'єктом управління способу дій, спрямованих на вирішення поставленого завдання в існуючій чи спроектованій ситуації [4, с. 146].

Тобто можна стверджувати, що управлінське рішення – це певна дія (процес), яка націлена на вирішення певної проблеми (ситуації), яка виникла на підприємстві. Прийняття того чи іншого управлінського рішення базується на відповідній системі інформаційного забезпечення, в тому числі документального оформлення результатів інвентаризації, що підтверджують достовірність показників фінансової звітності.

Прийняття ефективного рішення – це проблема, оскільки кожне підприємство, як і його стиль управління є унікальним і не завжди прийняте рішення буде мати позитивний ефект. Для того, щоб прийняти максимально правильне (на розсуд менеджера, керівника) та ефективне рішення, необхідно проаналізувати різнопланову інформацію, зокрема нормативну, планову, облікову та ін. Важливим елементом у прийнятті управлінських рішень є облікова інформація, зокрема інформація, що надається за результатами проведеної інвентаризації, основною метою, якої є «... забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства. Під час інвентаризації активів і зобов'язань перевіряються і документально підтверджуються їх наявність, стан, відповідність критеріям визнання і оцінка» [5].

Інформаційним забезпеченням процедури інвентаризації є:

- Зовнішня інформація: закони, положення, постанови та ін.
- Внутрішня інформація: дані бухгалтерського обліку, розписки, інвентаризаційні описи, порівняльні відомості та ін.

Відповідно для цілей управління, для прийняття певних рішень цей процес повинен бути певним чином організований, зокрема необхідно вирішити такі питання:

1. Хто несе відповідальність за результати інвентаризації?
2. Терміни подачі інформації.
3. Хто приймає рішення за результатами проведеної інвентаризації?

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «... відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством, або власник відповідно до законодавства та установчих документів» [6].

Однак власник не проводить інвентаризацію самостійно. Для цього відповідним розпорядчим документом створюється Інвентаризаційна комісія та призначається її голова. За результатами інвентаризації складається інвентаризаційний опис. Саме голова інвентаризаційної комісії несе відповідальність за її проведення в розрізі певних об'єктів бухгалтерського обліку. І від того, наскільки якісно була проведена перевірка, буде залежати ефективність прийнятого управлінського рішення.

Щодо подання інформації, то Положенням «Про інвентаризацію активів та зобов'язань» [5] визначено, що керівник повинен затвердити Протокол інвентаризаційної комісії протягом 5 робочих днів з дня закінчення інвентаризації. За результатами інвентаризації, керівник або інший управлінський персонал (якого наділено відповідними повноваженнями) приймають відповідні управлінські рішення (одночасно із затвердженням відповідного протоколу).

Список використаних джерел

1. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посіб. / ред. Ф. Ф.Бутинець. Житомир: Житомир. держ. технол. ун-т, 2004.
2. Новіков Б. В., Сініок Г. Ф., Круш П. В. Основи адміністративного менеджменту: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004.
3. Ситник Й. С. Менеджмент організацій: навч. посіб. Львів: Тріада плюс, 2008.
4. Стадник В. В., Йохна М. А. Менеджмент: посіб. – Київ: Академвидав, 2003.
5. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>
6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-14 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

*Паламарчук Євгенія Володимирівна,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Колупаєв Юрій Борисович,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасній ринковій економіці всі компанії стикаються з такою проблемою, як вибір найбільш дешевого і ефективного джерела фінансування діяльності. Ця тема актуальна і нині, адже від того, наскільки оптимально й ефективно компанія формує і використовує конкретне джерело фінансування, залежить її фінансове становище, конкурентоспроможність та репутація. В умовах загострення конкуренції на міжнародних ринках товарів та послуг банківське обслуговування та кредитування суб'єктів міжнародної економічної діяльності є необхідною умовою реалізації міжнародних економічних відносин

та одним із можливих шляхів активізації міжнародної діяльності вітчизняних підприємств. Тому найбільш актуальним завданням наразі є пошук шляхів створення нових можливостей і вдосконалення існуючих механізмів банківського обслуговування та фінансування вітчизняних суб'єктів міжнародної економічної діяльності.

Проблема дослідження різних аспектів банківського кредитування в системі фінансування підприємства перебуває під постійною увагою таких учених, як Ю. Ващенко, Д. Гетьманцев, Л. Єфимова, І. Заверуха, О. Качан, О. Костюченко, О. Олейник, О. Орлюк та ін. Однак більшість питань, пов'язаних із оптимізацією впливу банків на діяльність вітчизняних підприємств, залишаються недостатньо дослідженими. З огляду на вищезгадане дослідження питання кредитування банківськими установами підприємств має як практичну, так і теоретичну значущість, що робить цю тему актуальною.

Метою дослідження є визначення ролі банківського кредитування в системі фінансування підприємства в Україні.

Сучасні умови розвитку ринкової економіки України об'єктивно зумовлюють необхідність підвищення ролі банківського кредиту, що є одним із найважливіших чинників, які забезпечують безперервність розширеного відтворення економіки країни. Така роль визначається, насамперед, широкою сферою застосування кредитних операцій банків, адже банківський кредит проникає у різні галузі господарського життя суспільства.

Банківський кредит як стабільне джерело формування активів суб'єктів господарювання відіграє важливу роль у процесі економічного розвитку. При цьому найчастіше банківськими кредитами користуються малі та середні підприємства. Так, більше 95% корпоративних клієнтів двох провідних банків Німеччини, Deutsche Bank і Dresdner Bank, припадає на малі та середні підприємства. У Deutsche Bank їх частка в загальному показнику кредитів і депозитів склала приблизно 75%, а частка в процентних доходах – 80% (Deutsche Bank A.G.) [6]. За останні роки National Westminster Bank (Велика Британія) допоміг більш ніж півмільйону людей розпочати свою справу.

За рахунок кредиту прискорюється відтворення основних засобів на простій і розширеній основі, ресурсно забезпечується необхідний приріст обігових коштів, що в сукупності сприяє виконанню прогнозованих обсягів виробництва і реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та отриманню прибутку [1, с. 50]. Водночас надання кредиту суб'єктам господарювання є не менш важливим і для банків. Надання банківських послуг підприємствам є прибутковим видом бізнесу, і при правильному управлінні ризиками кредитування добре окупається, тому кредитні операції традиційно займають найбільшу частку в активних операціях банків. Уміле використання кредиту підприємствами-позичальниками та банками-кредиторами сприяє обопільному економічному зростанню, прискоренню кругообігу матеріальних і грошових ресурсів, збільшенню валового внутрішнього продукту та національного доходу, більш повному вирішенню соціальних і економічних потреб країни [2, с. 26].

Цілі банківських кредитів різні. Один з найбільш загальних критеріїв для класифікації фінансових потреб підприємств в позиковому капіталі – це розподіл їх на короткострокові, середньострокові і довгострокові потреби.

Короткострокові позики необхідні для того, щоб компанія могла розплатитися за поточними боргами в міру настання термінів їх погашення. Такі кредити допомагають збалансувати різницю між термінами, коли буде можливо реалізувати оборотні активи і перетворити їх у грошові кошти, і термінами закінчення короткострокових зобов'язань. Найчастіше короткострокові позики використовуються для фінансування рахунків дебіторської заборгованості та товарних запасів. Їхньою метою має бути фінансування одного бізнес-циклу або тимчасових сезонних потреб. Джерело повернення кредитів – завершення бізнес-циклу, тобто коли вся ділова активність конвертована в грошові кошти.

Середньострокові і довгострокові позики зазвичай необхідні для фінансування значних інвестицій, або довгострокових витрат капіталу. Термін кредиту не повинен перевищувати термін корисного економічного використання майна, що фінансується.

Втім надання українськими банками кредитних ресурсів суб'єктам господарювання залишається фрагментарним, оскільки банки кредитують певні галузі економіки, а утримання високих відсоткових ставок для більшості позичальників говорить про те, що банки, незважаючи на поступове відновлення сприятливої економічної ситуації, досі оцінюють ризики як високі (за словами експертів [4], розмір ставок за кредитами багато в чому пов'язаний з оцінкою ризику).

Окрім усіх цих негативних і стримуючих моментів, корпоративне кредитування за допомогою банківських кредитів має саме по собі ряд інших недоліків. До них належать такі: ризик для самих підприємств, пов'язаний з вузькою персоніфікацією кредиторів; банківський кредит у сучасних умовах є одним з найбільш дорогих видів позикового капіталу (ціна кредиту дуже висока); при банківському кредитуванні однією з вимог є наявність забезпечення (часто його розмір досягає більшого розміру, ніж кредит); кредити видаються на короткий термін; банк частенько нав'язує свої (додаткові) умови (наприклад, перевести рахунок компанії в цей банк, тобто обслуговуватися в ньому та ін.); зміна відсоткової ставки за кредитом з часом можлива тільки в напрямі збільшення; використання банківських кредитів дуже ефективно для покриття короткострокових нестач грошових коштів (наприклад, поповнення обігових грошових коштів), використання же банківського кредиту для фінансування довгострокових проектів, як правило, не є найкращим варіантом [3, с. 61].

Серйозною перешкодою для збільшення обсягів банківського кредитування суб'єктів підприємництва є високі ризики та проблеми відповідного матеріального забезпечення. У класичному варіанті забезпеченням є житлова і нежитлова нерухомість, обладнання, автотранспорт, що знаходяться у власності підприємства або в особистій власності власника бізнесу. Забезпеченням кредитів є найчастіше товари в обігу. Оцінку застави банки

переважно проводять своїми силами. Забезпечення повинне покривати суму банківського кредиту і відсотки за увесь термін кредитування. При цьому зазвичай банківські установи виходять з ліквідності застави і враховують не більше ніж 70% його оцінної вартості. Крім того, звичайно банківські установи вимагають застрахувати заставне майно в страховій компанії. Це пов'язано, зокрема, з тим, що відповідно до сучасного законодавства у разі банкрутства підприємства банкіри не виключають ситуації, коли активи, що належать за законом банку, не вдасться узяти з суб'єктів підприємництва. Заставне майно поступає на аукціон, і банки не мають на нього переважних прав.

Отже, основними проблемами сучасного кредитування суб'єктів господарювання є висока вартість банківських запозичень для більшості українських компаній (деякі з яких взагалі втратили доступу до кредитів) та висока галузева концентрація надання банківською системою кредитних ресурсів. Сьогодні реальний сектор продовжує вимагати кредитування, але нездатність українських банків забезпечити існуючі потреби суб'єктів господарювання в довгострокових фінансових ресурсах на сприятливих умовах, перетворила вітчизняну банківську систему на стримуючий чинник розвитку економіки і посилила потребу підприємств у пошуку альтернативних механізмів фінансування своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Біла О. Г., Мосціховський Ю. І. Роль банківського кредиту в інноваційно-інвестиційному розвитку економіки України в сучасних умовах // Вісник Львівської комерційної академії. 2011. Вип. 34. С. 49–54.
2. Владичин У. В. Банківське кредитування: навч. посіб.] / за ред. С. К. Реверчука. Київ: Атіка, 2008. 648 с.
3. Іоргачова М. І. Проблеми корпоративного кредитування в Україні // Економіка розвитку. 2011. № 4 (60). С. 59–62.
4. Охрименко А. Хто сказав, що у нас високі ставки за кредитами? А в інших країнах. URL: <http://minfin.com.ua/users/okhrimenko/blog/>
5. Халилов А. Повна картина стане ясна після завершення дослідження. URL: <http://www.echo-az.com>
6. Storey D. J. Understanding of the Small Business Sector. Routledge: Intermediate Technology Publications, 2015. 174 p.

*Пачева Наталія Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Стратегічний успіх підприємства залежить від реалізації стратегій його інноваційного розвитку. Інноваційність у виробництві є одним із основних факторів, який впливає на конкурентоспроможність, фінансову стабільність та успішну діяльність підприємства в цілому. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин ефективна діяльність підприємства залежить від правильного стратегічного планування. Світова фахова спільнота все частіше визнає той факт, що рівень інноваційного розвитку є одним із основних індикаторів, який визначає економічний розвиток підприємства. Механізм розвитку інноваційної діяльності переважно базується на підвищенні інноваційної активності через введення в практику результатів науково-технічних розробок. Проте низький рівень попиту на інноваційну продукцію загрожує розвитку інноваційного процесу в цілому в країні і тягне за собою зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Тому питання інноваційного розвитку є актуальним з урахуванням викликів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Необхідність стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства зумовлюється позитивним впливом інновацій на вирішення складних економічних питань, що веде до стабільного розвитку підприємства та національної економіки.

Упровадження стратегічних цілей підвищення ефективності управління інноваційним розвитком національного господарства забезпечить попередження виникнення непродуктивних витрат ресурсів, зосередить зусилля на застосування тих стратегій, які допоможуть досягти успіху і укріпити позиції на вітчизняному та світовому ринках, що ослабить негативний вплив кризових явищ і сприятиме стабільному розросту економіки України. З практики видно, що низька ефективність процесів нововведень постає саме на мікрорівні, тож актуальними напрямками наукових досліджень визначаються питання інноваційного розвитку підприємств, що зумовлено необхідністю формування науково-методологічних засад, здатних уможливити опис процесу інноваційного розвитку підприємств та механізмів управління ним.

Емпіричні дослідження показують, що до основних проблем, які впливають на процеси управління інноваційним розвитком українських підприємств, можна віднести такі: обмеженість фінансування інноваційної діяльності; відсутність у підприємств сучасної бази для впровадження розробок через зношування або відсутність необхідного устаткування; старіння кадрів; відсутність кадрів, здатних ефективно управляти інноваційним процесом;

нечітка державна політика у сфері інновацій [1]. Крім того, підприємства повинні створювати робочі групи з інноваційного розвитку, метою яких є формування та впровадження корпоративних стратегій і стратегій інноваційного розвитку підприємства.

Основні передумови формування стратегічних цілей інноваційного розвитку – це складність та специфіка управління інноваціями в конкретній галузі промисловості; інноваційний потенціал підприємства; масштаби інноваційної діяльності та інноваційний тип підприємства; умови зовнішньої сфери підприємств. Разом з тим неможливо передбачити всі фактори і в першу чергу ті негативні ситуації, що можуть виникнути в процесі інноваційних перетворень, оскільки часто вони не залежать від господарського суб'єкту і складно підлягають прогнозуванню. Це вимагає створення такого механізму, який би міг забезпечити прийняття нестандартних інноваційних рішень організаційного та управлінського характеру відповідно до вимог виробництва [2]. Розробка методичного забезпечення інноваційного розвитку повинна базуватися на аналізі й оцінці ефективності як самого процесу інноваційної діяльності, так і інноваційного розвитку підприємства.

При формуванні стратегічних цілей управління інноваційним розвитком підприємства потрібно: 1) провести аналіз ситуації; 2) виявити необхідність інноваційних змін; 3) побудувати продумані та цілеспрямовані плани; 4) своєчасно коригувати плани за виникнення непередбачуваного розвитку подій; 5) контролювати та координувати заплановані заходи інноваційної діяльності; 6) підвищувати якості продукції (послуг) щодо цього показника у конкурентів; 7) покращувати репутацію (імідж) підприємства; 8) створювати необхідні умови у фінансовій, маркетинговій та інформаційній сфері; 9) провести набір сучасного персоналу, кадрів; 10) знижувати рівень витрат; 11) посилювати мотиваційні важелі інноваційної діяльності для інвестора.

На побудову стратегічних цілей та реалізацію інноваційної діяльності впливають застаріле обладнання та технології, дефіцит фінансових ресурсів, відсутність державної підтримки, недосконалість податкового законодавства в контексті сприяння інноваційній діяльності господарюючих суб'єктів, недостатня обізнаність в інноваційній сфері. Підвищення ефективності управління інноваційним розвитком підприємства здійснюється через побудову скоординованих стратегічних цілей, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення на практиці.

Список використаних джерел

1. Федулова Л. І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2014. № 2. С. 122–135.

2. Дунська А. Р. Концептуальна схема формування інноваційної стратегії промислового підприємства. URL: file:///C:/Users/test/Desktop/eui_2011_2_16.pdf

*Пилипенко Олексій Іванович,
доктор економічних наук, доцент,
декан обліково-статистичного факультету,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ДЛЯ ЦІЛЕЙ БЕЗПЕКИ: КОНЦЕПЦІЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛОГІСТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ

Трансформаційні процеси в економіці України за наявності кризових явищ і значних коливань валютних курсів характеризуються високим рівнем нестабільності та невизначеності. Відповідно, функціонування системи логістичного управління на вітчизняних підприємствах потребує пошуку та застосування інноваційних рішень щодо підвищення його дієвості.

Актуальним є вирішення завдання швидкого оновлення технологій логістичної діяльності, а також припинення використання неперспективних технологій виробництва, що відповідає завданню формування інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки, визначеному Стратегією сталого розвитку “Україна – 2020” [1]. Використання новітніх досягнень в управлінні матеріальними потоками повинно бути спрямоване на стале зростання ефективності господарської діяльності та потенційний вихід країни з фінансово-економічної кризи, що передбачає удосконалення механізмів інформаційного забезпечення інноваційної логістичної політики задля раціоналізації організації вказаних потоків на етапах забезпечення, здійснення і завершення виробництва з використанням матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Метою дослідження є розробка концепції інтегрованого облікового забезпечення відображення логістичних операцій з придбаними матеріальними активами та реалізації інноваційної логістичної стратегії в управлінні підприємством для цілей безпеки підприємства.

Ефективне управління підприємством в складних економічних умовах потребує інтеграції організації і методики бухгалтерського обліку з новими підходами до управління матеріальними ресурсами підприємства, зокрема логістикою. Така інтеграція дозволить передусім підвищити ефективність процесу постачання матеріальних ресурсів і знизити відповідні витрати, що надалі впливатиме на виробничу собівартість і прибуток від продажу. Недостатня увага або ігнорування управлінським персоналом інструментів логістики в процесі управління матеріальними потоками, відсутність взаємозв'язку між бухгалтерським обліком і логістикою призводять до відсутності дієвого управлінського впливу на процеси придбання і подальше використання матеріальних активів.

Кризові умови господарювання, зокрема стрімке зростання витрат на транспортування, вичерпання запасів природних ресурсів, а також створення нових продуктових ліній, застосування комп'ютерних технологій, нові критерії соціального, технологічного і екологічного аспектів діяльності підприємств висувають підвищені вимоги до удосконалення логістичних стратегій і призвели

до формування логістики інноваційного характеру – неологістики [2, с. 118]. Впливаючи на формування доходів і витрат, вона змінює перспективи довгострокового розвитку суб'єктів господарювання шляхом застосування комплексного підходу до руху товарів і теорії компромісів. З упровадженням неологістики логістичні системи підприємств виходять за межі економічної сфери, оскільки поширюються на інновації в соціальній, технологічній і екологічній сферах діяльності. Успішно спланована та реалізована на практиці неологістика сприяє зниженню операційних витрат, скороченню обсягів фінансування збереження і руху активів для досягнення сталого розвитку підприємства.

Використання облікової інформації за умови її достовірності, повноти, своєчасності та аналітичності є основою врахування впливу ризиків на рівень логістичних витрат. Слушною є позиція Т. Хлевицької, яка розглядає логістику як засіб боротьби з ризиками, що виникають на торговельних підприємствах [3, с. 310]. Такі ризики проявляються у зростанні закупівельних цін, здатності товарів до псування, невідповідності якості товарів, зниженні попиту на них, пошкодженні вантажу в процесі транспортування. Відповідно, бухгалтерський облік має забезпечувати документальну фіксацію порушень умов і термінів транспортування, випадки накопичення великої кількості запасів на складі, втрати внаслідок недбалого зберігання і використання, порушення договірних зобов'язань перед клієнтами. Забезпеченню виконання бухгалтерським обліком його ролі з приводу відображення логістичних операцій з придбаними виробничими запасами повинні сприяти відповідні заходи його організації, передбачені обліковою політикою підприємства. У розвиток теоретичної та методологічної бази концепції інтегрованого облікового забезпечення логістичної стратегії в управлінні підприємством виділено такі її ключові напрями й аспекти забезпечення безпеки підприємства (рис. 1). При цьому організаційна складова концепції передбачає:

- удосконалення комунікаційної інтеграції роботи бухгалтерської служби, логістичної служби та служби безпеки, відділу внутрішнього контролю, відділів планування й аналізу;

- регламентування відповідальності працівників з реалізації управління економічною безпекою підприємства;

- розробку концепції організації захисту інформації при електронному документообороті та системи захисту відомостей, що становлять конфіденційну інформацію та комерційну таємницю, зокрема при використанні послуг логістичних компаній та бухгалтерського аутсорсингу.

Методологічна складова концепції охоплює такі питання:

- використання методів калькулювання собівартості, що оптимізують витрати логістики при придбанні та використанні виробничих запасів;

- застосування податкових застережень у мінімізації ризиків реалізації логістичних стратегій;

- формування моделі управління логістичними ризиками в системі контролінгу бізнес-процесів підприємства.

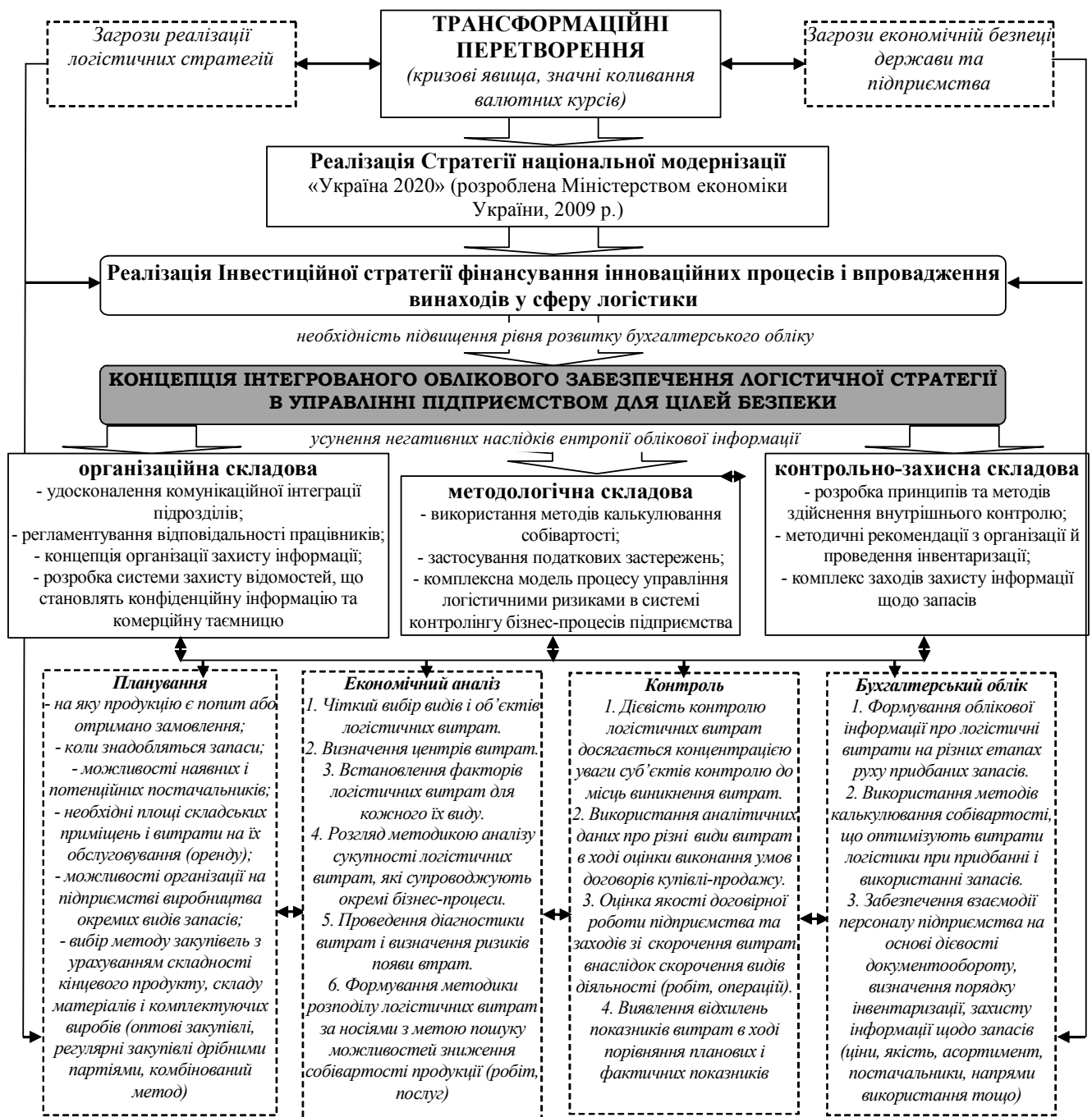

Рис. 1. Змістове наповнення запропонованої концепції інтегрованого облікового забезпечення логістичної стратегії в управлінні підприємством

Контрольно-захисна складова концепції передбачає:

- розробку принципів та методів здійснення внутрішнього контролю в середовищі безпеки в процесі забезпечення взаємодії персоналу підприємства на основі дієвості документообороту та внутрішньої звітності;
- формування методичних рекомендацій з організації та проведення інвентаризації;
- комплекс заходів захисту інформації щодо запасів (ціни, якість, асортимент, постачальники, напрями використання тощо).

Розкриття запропонованих складових концепції інтегрованого облікового забезпечення логістичної стратегії в управлінні підприємством спрямоване на

інтеграцію завдань планування, економічного аналізу, бухгалтерського обліку та контролю обробки інформації підприємства з метою подальшого вибору способів зниження логістичних витрат без втрати якості продукції (робіт, послуг) з одночасною модифікацією завдань, що висуваються до бухгалтерського обліку:

1) забезпечення проведення аналітичних розрахунків (розширення кола аналітичних показників, обчислених за даними бухгалтерського обліку, зокрема щодо аналітичних розрізів логістичних витрат);

2) забезпечення превентивного характеру контролю за недопущенням зловживань і загроз економічній безпеці, зокрема в частині логістичних ризиків;

3) формування інформації для системи управління економічною безпекою (розширення кола об'єктів, у т. ч. задоволення інформаційних потреб суб'єктів реалізації логістичної стратегії через складання внутрішньої звітності підприємства на різних етапах руху придбаних виробничих запасів, оптимізацію витрат логістики при придбанні й використанні виробничих запасів на основі вибору методів калькулювання собівартості, а також забезпечення взаємодії персоналу підприємства на основі дієвості документообороту, визначення порядку інвентаризації, захист інформації щодо запасів).

Практична цінність цих модифікацій обумовлена значенням запропонованих аспектів в удосконаленні векторів подальшого розвитку бухгалтерського обліку та неологістики й теорії системного управління економічною безпекою суб'єкта господарювання в цілому.

Список використаних джерел

1. Стратегія сталого розвитку “Україна – 2020”: схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

2. Панасенко Е. В. Логистика: персонал, технологии, практика. Москва: Инфра-Инженерия, 2011. 224 с.

3. Хлевицька Т. Логістика як засіб управління асортиментним ризиком торговельних підприємств // Торгівля і ринок України. 2002. Вип. 13, Т. 2. С. 309–314.

*Лубенченко Ольга Едуардівна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач Національного центру обліку та аудиту,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;
Півньова Оксана Миколіївна
магістрант,
спеціальність «Облік і оподаткування»*

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ У КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АУДИТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ТА АУДИТОРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

Новий Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» вступає в силу з 01.10.2018 року [1]. Цей Закон встановлює нові правила контролю якості аудиторських послуг окремо для аудиторських фірм, що перевіряють фінансову звітність суб'єктів суспільного інтересу, окремо для інших суб'єктів господарювання. Контроль якості аудиту фінансової звітності суб'єктів суспільного інтересу проводить орган суспільного нагляду, функції якого представлені на рис. 1.

Рис. 1. Функції органу суспільного нагляду

Контроль якості аудиту фінансової звітності суб'єктів, що не становлять суспільний інтерес, проводить Аудиторська палата України, рис. 2.

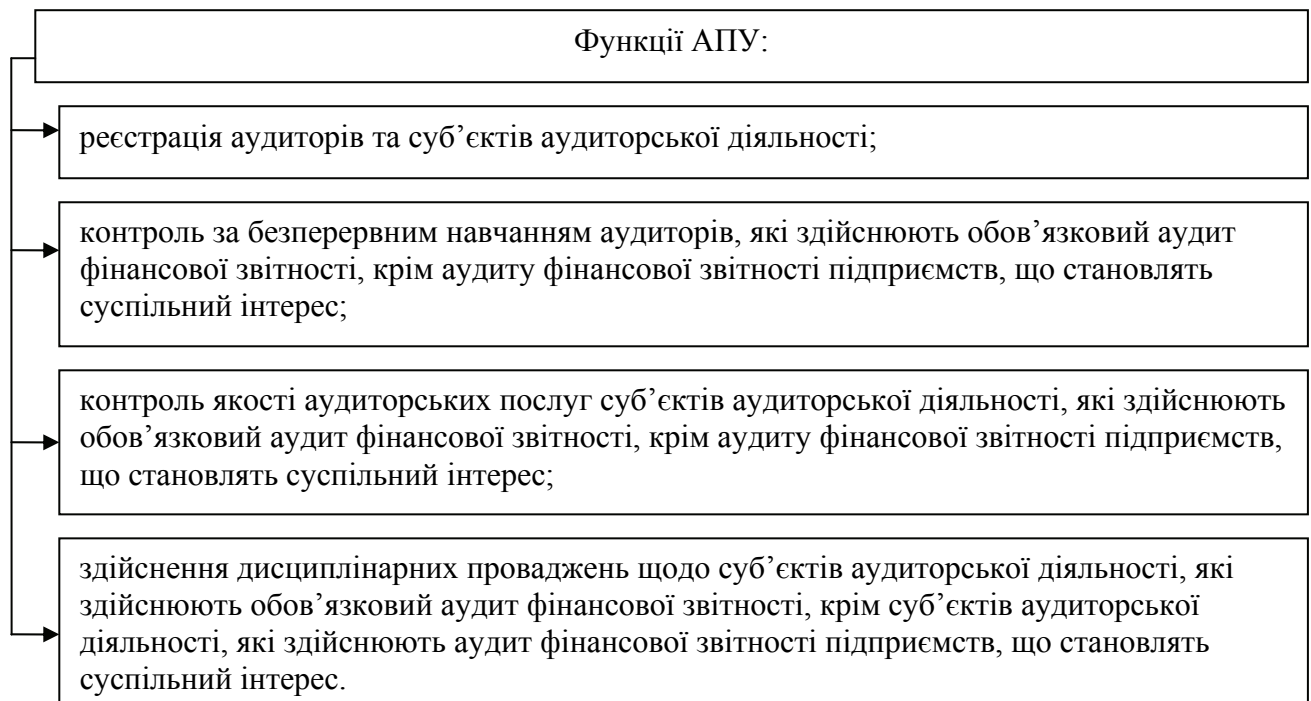

Рис. 2. Функції АПУ

З огляду на це, суб'єктам аудиторської діяльності необхідно впровадити внутрішньофірмові стандарти по контролю якості.

Список використаних джерел

1. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон від 21.12.2017 р. № 2258-VIII // Офіційний веб-сайт Аудиторської палати України. URL: <http://www.apu.com.ua/normativni-akti-shcho-regulyuyut-auditorsku-diyalnist/14-zakoni-ukrajini> (дата звернення: 23.08.2018).

*Распопов Віктор Борисович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
директор Науково-навчального центру
прикладної інформатики НАН України*

АДАПТИВНА МАКСИМІЗАЦІЯ ПРИБУТКУ МОНОПОЛІЇ В УМОВАХ «КОРУПЦІЙНОГО РИНКУ»

Розглядаються практичні аспекти математичного моделювання, оптимізації і планування, корисні для розуміння і наукового обґрунтування стратегії щодо максимізації прибутку суб'єктів господарювання з монопольно високим рівнем концентрації капіталів і фінансових ресурсів.

Максимізація прибутку монополій, які, наприклад, надають населенню комунальні послуги – енергоносії, електроенергію, гарячу і холодну воду, транспортування побутових відходів тощо, в умовах корупційного ринку супроводжується необхідністю затверджувати владою нові тарифи на послуги, що надаються. Щоб підвищити ціни, монополія зазвичай йде на певні корупційні витрати, пов'язані з підкупом чиновників державних або місцевих органів влади. Тому олігарх, власник монополії змушений зіставляти витрати на корупцію з очікуваним прибутком від надання послуг за підвищеними розцінками, а також з можливими втратами монополії, якщо зростання монопольної ціни призведе до неочікуваного зменшення обсягу послуг через подальше зубожіння населення.

Науково обгрунтований підхід до вирішення цієї «Соломонової» задачі в певному сенсі є аналогічним тому, як це відбувається в промисловому виробництві, коли фахівці експериментально налаштовують певні технологічні параметри, щоб оптимізувати виробничий процес. Тут стануть у нагоді математичні методи і комп'ютерні програми, які використовуються на практиці для оптимального *планування технологічного експерименту*. Причому чим довготривалішим або чим дорожчим є випуск одиниці продукції, тим більше уваги на виробництві приділяється науковому обгрунтуванню того, якими саме мають бути ті чи інші технологічні параметри виробничого процесу [1, с. 44–48].

Математичний підхід, наведений нижче, науково обгрунтовує стратегію адаптивного топ-менеджменту, яку можна автоматизувати в *Експертній системі*. До її розробки запрошуються аспіранти, студенти-дипломники і стажери НАСОА, які спеціалізуються з прикладної математики і програмування та бажають стажуватися в Науково-навчальному центрі прикладної інформатики НАН України, з яким НАСОА в 2017 уклав році *Угоду про співпрацю*.

Математична формалізація задачі. Необхідною складовою кожної сучасної експертної системи (ЕС) є *модуль математичного моделювання*, за допомогою якого ЕС здійснює прогноз і надає конкретні рекомендації користувачу ЕС щодо вибору значень тих чи інших параметрів, які цікавлять фахівця-менеджера.

Продовжимо розгляд на прикладі. Нехай статки монополії, яка надає комунальні послуги населенню, характеризуються певною математичною функцією $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$, де $\{x_i\}$, $1 \leq i \leq n$ – це розцінки на комунальні послуги. Значеннями y можуть слугувати або об'єктивні числові величини, наприклад місячний прибуток з продажу комунальних послуг, або певна суб'єктивна експертна оцінка якості бізнесу, наприклад ефективність діяльності монополії, оцінена її власником-олігархом. Математична задача полягає у тому, щоб поступово змінюючи розцінки на послуги (тобто час від часу затверджуючи в регулюючих органах ціни на енергоносії, воду тощо), максимізувати значення статку – функцію $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$.

Пояснимо суть адаптивного пошуку екстремуму для однопараметричної і двопараметричної функцій $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$.

Приклад 1. Нехай $y = f(x)$, $n = 1$.

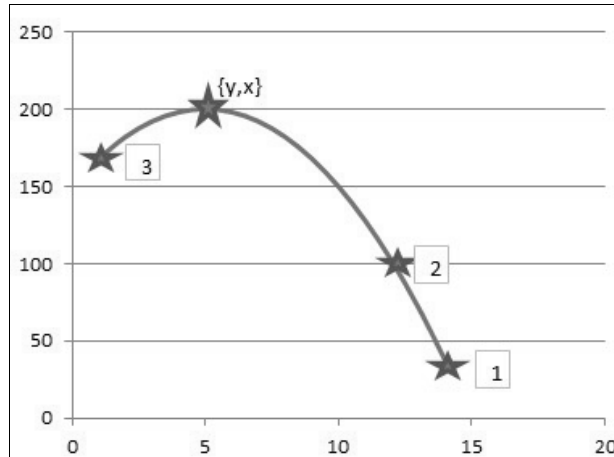

Рис. 1 Модель опуклої функції в околі екстремуму (y_0, x_0)
(парабола $y = Ax^2 + Bx + C$)

Зазвичай $y = f(x)$ є опуклою, тобто поблизу екстремуму функцію $y = f(x)$ можна наблизити (апроксимувати, замінити) параболою $y = Ax^2 + Bx + C$. Параметри цієї параболи – коефіцієнти A, B, C – є невідомими, але можуть бути обчислені за фіксації (y_1, x_1) , (y_2, x_2) , (y_3, x_3) , тобто щоб встановити, якими є значення параметрів A, B, C , ми маємо знайти розв’язок системи трьох рівнянь, лінійних відносно коефіцієнтів A, B, C :

$$\begin{cases} (x_1^2)A + (x_1)B + C = y_1 \\ (x_2^2)A + (x_2)B + C = y_2 \\ (x_3^2)A + (x_3)B + C = y_3 \end{cases}$$

Використаємо метод Крамера, щоб знайти невідомі значення коефіцієнтів A, B, C :

$$\Delta = \begin{vmatrix} x_1^2 & x_1 & 1 \\ x_2^2 & x_2 & 1 \\ x_3^2 & x_3 & 1 \end{vmatrix}, \quad \Delta_A = \begin{vmatrix} y_1 & x_1 & 1 \\ y_2 & x_2 & 1 \\ y_3 & x_3 & 1 \end{vmatrix}, \quad \Delta_B = \begin{vmatrix} x_1^2 & y_1 & 1 \\ x_2^2 & y_2 & 1 \\ x_3^2 & y_3 & 1 \end{vmatrix}, \quad \Delta_C = \begin{vmatrix} x_1^2 & x_1 & y_1 \\ x_2^2 & x_2 & y_2 \\ x_3^2 & x_3 & y_3 \end{vmatrix}$$

$$A = \frac{\Delta_A}{\Delta}; \quad B = \frac{\Delta_B}{\Delta}; \quad C = \frac{\Delta_C}{\Delta}.$$

Знайдені коефіцієнти A, B, C дають змогу обчислити (тобто спрогнозувати) екстремальні значення параболи (y_0, x_0) ,

$$x_0 = \frac{-B}{2A}, \quad y_0 = Ax_0^2 + Bx_0 + C.$$

Отже, практичні рекомендації для топ-менеджера або для власника монополії, який довірятиме порадам *Експертної системи*, будуть такі: потрібно запровадити новий тариф на послуги $x = x_0$, і якщо його результат $y_{\text{експеримент}}$ збігається (або майже збігається, в межах похибки) з прогнозованим значенням y_0 , то найкращий результат x_0 вже знайдено.

Мірою досягнення результату, тобто похибкою d , може слугувати така формула:

$$d = |y_0 - y_{\text{експеримент}}|$$

Якщо оцінка похибки d , на думку топ-менеджера, ще є достатньо великою (тобто перевищує обсяг корупційних витрат монополії на затвердження в державних або місцевих органах влади нових більш високих тарифів), то адаптивний пошук екстремуму є сенс продовжити. А саме, результати трьох останніх «експериментів» з тарифами (y_2, x_2) , (y_3, x_3) , $(y_{\text{експеримент}}, x_0)$ слід перепозначити так: $x_1 = x_2, y_1 = y_2$; $x_2 = x_3, y_2 = y_3$; $x_3 = x_0, y_3 = y_{\text{експеримент}}$, щоб можна було заново обрахувати коефіцієнти A, B, C за наведеними вище математичними формулами, а потім ще раз спрогнозувати оновлені екстремальні значення параболі – точку з координатами (y_0, x_0) , і з новим значенням $x_0 = \frac{-B}{2A}$ провести наступний етап підвищення тарифів, щоб експериментально з'ясувати значення величини $y_{\text{експеримент}}$, і т. д.

Приклад 2. Нехай $y = f(x_1, x_2)$, $n = 2$.

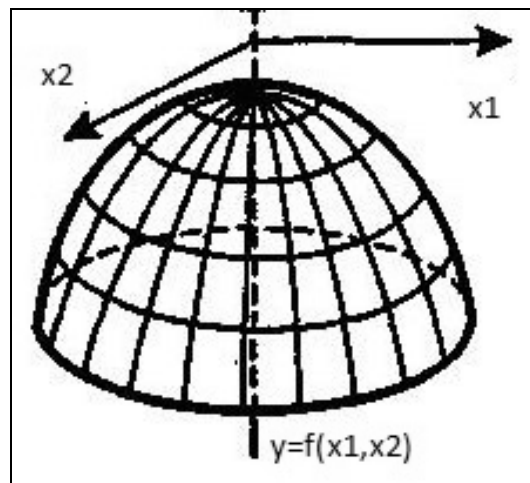

Рис. 2 Наближення функції в околі екстремуму параболоїдом

$$(y = Ax_1^2 + Bx_1 + C + Dx_2^2 + Ex_2 + Fx_1x_2)$$

Числові параметри параболоїда – коефіцієнти A, B, C, D, E, F – є невідомими, але їх значення можуть бути обчислені, якщо відомі результати шести «тарифних експериментів» (y_1, x_{11}, x_{21}) , (y_2, x_{12}, x_{22}) , (y_3, x_{13}, x_{23}) , (y_4, x_{14}, x_{24}) , (y_5, x_{15}, x_{25}) , (y_6, x_{16}, x_{26}) , тут другий індекс j позначення x_{ij} вказує на номер «тарифного експерименту».

Щоб встановити, якими є значення параметрів A, B, C, D, E, F , можна скористатися методами лінійної алгебри. Потрібно знайти розв'язок системи з шести лінійних рівнянь щодо шести невідомих коефіцієнтів A, B, C, D, E, F :

$$\left\{ \begin{array}{l} A(x_{11}^2) + B(x_{11}) + C + D(x_{21}^2) + E(x_{21}) + F(x_{11}x_{21}) = y_1 ; \\ A(x_{12}^2) + B(x_{12}) + C + D(x_{22}^2) + E(x_{22}) + F(x_{12}x_{22}) = y_2 ; \\ A(x_{13}^2) + B(x_{13}) + C + D(x_{23}^2) + E(x_{23}) + F(x_{13}x_{23}) = y_3 ; \\ A(x_{14}^2) + B(x_{14}) + C + D(x_{24}^2) + E(x_{24}) + F(x_{14}x_{24}) = y_4 ; \\ A(x_{15}^2) + B(x_{15}) + C + D(x_{25}^2) + E(x_{25}) + F(x_{15}x_{25}) = y_5 ; \\ A(x_{16}^2) + B(x_{16}) + C + D(x_{26}^2) + E(x_{26}) + F(x_{16}x_{26}) = y_6 . \end{array} \right.$$

Після того, як значення A, B, C, D, E, F знайдені, скористаємося *необхідними умовами екстремуму неперервної функції*, щоб обчислити координати (y_0, x_{10}, x_{20}) точки екстремуму параболоїда $y = Ax_1^2 + Bx_1 + C + Dx_2^2 + Ex_2 + Fx_1x_2$, а саме

$$\begin{array}{l} \frac{\partial y}{\partial x_1} = 0 \\ \frac{\partial y}{\partial x_2} = 0 \end{array} \quad \text{або} \quad \begin{cases} 2Ax_1 + Fx_2 = -B, \\ 2Dx_2 + Fx_1 = -E. \end{cases}$$

Розв'язок цієї системи, позначений (x_{10}, x_{20}) , дозволить нам обчислити значення $y_0 = Ax_{10}^2 + Bx_{10} + C + Dx_{20}^2 + Ex_{20} + Fx_{10}x_{20}$.

Практичні рекомендації для топ-менеджера (або для власника монополії, який довіряє порадам цієї *Експертної системи*) такі: потрібно провести ще один адаптивний експеримент з тарифами при $x_1 = x_{10}$, $x_2 = x_{20}$, і якщо результат експерименту $y_{\text{експеримент}}$ збігається (або майже збігається, звісно, в межах припустимої похибки) з прогнозованим значенням y_0 , то вирішуємо, що найкращий результат $\{x_{10}, x_{20}\}$ вже знайдено.

Як і у попередньому прикладі, якщо ж величина похибки d ще є достатньо великою, то адаптивний пошук екстремуму є сенс продовжити.

Зауваження щодо модифікацій методу. На відміну від рекомендації щодо допустимої межі відхилення d і перепозначення точок x_{ij} , які враховуватимуться на наступному кроці алгоритму побудови параболоїду, можна скористатися регресійним моделюванням, суть якого в тому, щоб обчислювати нові значення параметрів A, B, C, D, E, F параболоїда на підставі всіх без винятку результатів попередніх експериментів, використовуючи для цього метод найменших квадратів. Можливі й інші підходи, які базуються на застосуванні критерія Чебишева або на евристиці. Наприклад, з числа всіх попередніх «тарифних експериментів» для подальших розрахунків залишимо тільки ті шість, які забезпечили найкращий прогноз значення y_0 . Тобто при програмній реалізації математичного блоку *Експертної системи* програміст

може спиратися і на *евристику*, розуміючи при цьому, що досліджувана математична модель функції $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ у вигляді параболоїду є лише певним математичним припущенням формалізованої задачі.

Узагальнення методу. Експериментальний пошук екстремуму багатопараметричної функції $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n)$ для $n \geq 2$ вимагає проведення ще складніших обчислень. Розробнику ЕС також знадобляться певні теоретичні та практичні знання з чисельних методів оптимізації, про які не йдеться в цій роботі. *Математичні методи планування експерименту* дозволяють науково обґрунтувати і практично спланувати в умовах неповної інформації адаптивний пошук екстремуму стохастичної функції $y = f(x_1, x_2, \dots, x_n, \omega)$ для довільного значення $n \geq 2$, $\omega \in \Omega$.

Наведені в цій роботі математична модель, приклади і методичні рекомендації щодо їх застосування окреслюють суть теоретичних проблем, з якими на практиці стикається програміст, розробник *Експертної системи*, що буде використовуватися топ-менеджментом. Приклади, наведені у статті, також можуть бути використані при розробці математичних розділів сучасних навчальних курсів, навчальних посібників і підручників, орієнтованих на фінансистів, майбутніх фахівців з економічної кібернетики.

Список використаних джерел

1. Распопов В. Б. Інженерний підхід до проектування математичного блоку експертної системи технолога // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Технічні науки». 2017. Том 28 (67). № 2. С. 44–48. URL: <https://en.calameo.com/read/0031683727973b2e54122>

Редько Олександр Юрійович
доктор економічних наук, професор,
Перший проректор з науково-педагогічної роботи,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОСТУЛАТИ РОЗУМІННЯ КОНТРОЛЮ

Вітчизняна сучасність багата на новели у різних сферах суспільного життя. На жаль, вони не оминули і таку досить консервативну сферу, як облік та контроль. На жаль – тому що рівень консерватизму професій бухгалтера, аудитора, ревізора певною мірою цементував стабільність системи управління і служив гарантією захисту від творчості «креативної молоді», яка сьогодні прийшла у владні структури. Не минуло це і сферу підготовки майбутніх фахівців.

З огляду на сучасні тенденції в технологіях отримання знань та підготовки фахівців із досить нових для України професій необхідна і певна зміна підходів до навчання майбутніх професійних аудиторів. В нагоді тут можуть стати так звані постулати контролю, знання яких дозволяє досить

ефективно організувати професійну аудиторську діяльність Вони можуть стати тією базою, на якій вже в подальшому будується навчання з деталізацією методів та процедур аудиту. До таких загальних аксіоматичних тверджень відносять такі чотири постулати.

Постулат 1. Носій Контролю (його суб'єкт, контролер) завжди повинен бути компетентним, об'єктивним. Компетентність контролера (перевіряючого) – це, перш за все, володіння знаннями, рівень яких дозволяє робити судження про будь-що. Вона досягається дією багатьох чинників, насамперед наявністю професійної освіти. До цього додається професійний і життєвий досвід. Це, так би мовити, база, на якій створюється компетентність. На таку базу накладаються: світогляд, моральні принципи, відповідна громадянська позиція, навички спілкування та знання психології тощо. Гарний компетентний контролер може вирости лише у практичному середовищі контролю (якщо цього забажає).

Об'єктивність контролера передбачає, що останній: 1) вільний від упереджень будь-якого характеру (політичних, національних, гендерних та ін.) щодо предмета перевірки чи його об'єкта; 2) є професійно незалежним (тобто вільним від тиску з боку третіх осіб щодо методів та очікуваних результатів перевірки); 3) оцінює факти максимально наближено до істини. Тут слід вказати, що абсолютна об'єктивність недосяжна в принципі, проте намагання максимально досягти її – мета професійного контролера.

Хоча компетентність та об'єктивність притаманні контролю та є елементами його трансцендентальності, все ж, на нашу думку, на першому місці повинна бути компетентність. Щодо повноважень, то в житті їх або забагато, або не вистачає (але зазвичай забагато)

Постулат 2. Контроль має бути конкретний за метою, об'єктом і предметом перевірки. Контроль заради контролю – це нонсенс. Будь-яка перевірка має цілком конкретний характер. Він може не бути чітко виражений для навколишнього середовища (об'єкта перевірки, співчуваючих, споглядаючи тощо), але суб'єкт контролю, якій його ініціював, повинен чітко розуміти мету контрольних дій. Важливо, щоб контрольні заходи не мали ознак карального характеру. Слід пам'ятати, що контроль має і виховну функцію, коли здійснення його заходів або рішення, що приймаються за його наслідками, скоріше попереджувальні, ніж караючі. Інколи приклад об'єкта перевірки та його стан після перевірки досить позитивно впливає на навколишніх та стає для останніх попереджувальним знаком.

Мабуть найкращою ціллю контролю є виявлення невідповідностей, які заважають досягненню мети діяльності контрольованої системи та (або) створюють ризик такого недосягнення. У цілому кінцеві (глобальні) цілі контролю можна сформулювати так:

- визначення ступеня досягнення мети Системи (виконання плану, прогнозу);
- визначення дотримання (виконання) персоналом регламентацій повноважень, прав та обов'язків, прийнятих рішень, нормативів, законів) – дисципліна виконання;

- визначення ризиків для безперервності функціонування (ймовірність банкрутства);
- визначення ризиків для бізнесу (політичних, економічних, правових, соціальних, людських тощо);
- визначення ефективності використання всіх видів ресурсів (від фінансових до ресурсів часу).

Ці та інші цілі (мета) можуть мати безліч складових (підцілей), але у будь-якому разі вони повинні наближувати контрольні заходи до їх кінцевої мети. Ще раз повертаючись до карального аспекту контролю, слід зауважити, що в такому випадку спротив діяльності контролерів та бажання скрити від них істину зростає у об'єкта перевірки у геометричній прогресії. Це не тільки віддаляє контролерів від мети перевірки, а і значно збільшує витрати на проведення контролю.

Не може бути головною метою контролю визначення винних – це прерогатива суду. Контролер може лише ідентифікувати робоче місце або посаду, на якій (або завдяки якій) виникли суттєві невідповідності, що, своєю чергою, стали причиною неочікуваних втрат чи ризиків.

Постулат 3. Для контролю не існує несуттєвих невідповідностей. Навіть маючи у своєму арсеналі принцип суттєвості невідповідностей та оперуючи принципом професійного скептицизму, для уваги контролера не існує незначних невідповідностей. Надзвичайно маленьке але системне порушення, таке, що навіть не має еквівалента у грошовому вимірнику, або невідповідність (неетичність) дій посадової особи (керівника чи підлеглого) поступово створюють підґрунтя для майбутніх великих проблем, ризиків або втрат.

Чи означає це, що слід всюди суцільно перевіряти все та всіх? Мабуть ні. Але в ході тематичної цільової перевірки контролеру слід звертати увагу та фіксувати будь-які невідповідності. Їх кумулятивний негативний ефект в майбутньому буде важко виявити, виправити, а попередити його доволі просто. Необхідно чітко розуміти поліморфність контролю. В ході перевірки контролери отримують значний обсяг інформації, у тому числі і такої, що не має прямого відношення до цілей контролю, але важлива для прийняття регуляторних або адміністративних рішень, для планування або прогнозування.

Постулат 4. Публічність та рівень розкриття результатів контролю визначається ступенем його досягнення мети перевірки. Ми вже з аксіом знаємо, що у контрольних заходах завжди повинен бути оцінений суб'єктом контролю результат. Питання публічного розкриття результатів контролю досить делікатне і визначається безліччю чинників. Існують певні застереження щодо конфіденційної або таємної інформації. Цілком можливі певні заборони на розкриття або своєчасне розкриття результатів контролю, встановлені вищим керівництвом або власниками суб'єкта господарювання. Але у будь-якому випадку, в тому чи у іншому ступені повноти розкриття результати контролю повинні бути доведені до відома об'єкта перевірки, споріднених з ним структур або до системи управління в цілому. У будь-якому разі за результатами контролю обов'язково повинно слідувати відповідне управлінське

рішення в діапазоні від подяки до покарання. Саме відповідне, бо виявлені негативні результати контролю при їх замовчування вищими керівництвом або власниками практично зводять унівець ефективність контрольної функції.

Публічність результатів контролю, з одного боку, є певною загрозою для тих порушників, яких ще не перевірено. З іншого – вселяє впевненість для осіб, які сумлінно виконують свої функції: вони праві та їм немає чого боятися.

З огляду на юридичну та судову практику в країні, будь-який результат контролю повинен бути зафіксований на паперовому носії інформації. При цьому такі результати повинні мати максимальну доказову та юридичну силу. Цього вимагає і практика вітчизняного менеджменту, коли керівництво, не розібравшись у суті результатів перевірки, приймає незаконні або не адекватні адміністративні чи кадрові рішення. І після програного суду розвертає своє невдоволення на контролерів. Тому **результати контролю повинні:**

- мати досить чітко визначений формат;
- мати певну структуру викладу залежно від мети перевірки;
- бути максимально об'єктивними;
- мати фіксуючий характер та семантику;
- бути деперсоніфікованими (з позиції вини) але водночас конкретними (з погляду визнання місця, де виявлено невідповідності);
- бути обґрунтованими та мати високий рівень доказовості;
- не тільки фіксувати негативні факти, а і виявляти чинники, що сприяли появі таких фактів;
- спрямовуватися на досягнення мети діяльності системи.

Вітчизняний менеджмент досить часто не розуміє можливостей контролю і певним чином абсолютизує його результати. Тому підготовка контролерів усіх форм контрольної роботи (аудит звітності, технологічний контроль, екологічний контроль тощо) повинна базуватися на розвитку вказаних постулатів у галузеву специфіку контрольної роботи.

*Решетник Тетяна Іванівна,
магістрант, спеціальність «Облік і оподаткування»;
Науковий керівник:
Шульга Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ АУДИТУ ТОВАРІВ (РОБІТ, ПОСЛУГ)

Міжнародний досвід розвитку аудиту свідчить, що аудиторська перевірка – це норма, без якої неможливий цивілізований, сучасний бізнес.

С. Дерев'яноко вважає, що «... аудит – це процес, за допомогою якого компетентний незалежний фахівець накопичує, оцінює свідчення про інформацію для визначення та висловлення думки щодо ступеня її відповідності встановленим критеріям» [1, с. 6]. Ми повністю погоджуємося з

його думкою, адже аудит – це свого роду контроль за правильністю ведення обліку й інших процесів, які відбуваються на підприємстві.

Проведенням аудиту та наданням інших аудиторських послуг займаються аудитори та аудиторські фірми, які набули права на здійснення аудиторської діяльності відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність»[2]. Крім того, загальні умови проведення аудиту та інших аудиторських послуг визначаються Міжнародними стандартами аудиту, які затверджені Аудиторською палатою України.

Для проведення процедури аудиту необхідно подати запит до аудиторської фірми, щодо виконання певних аудиторських дій. Таке листування оформляється листом-запитом. Після цього аудиторська фірма вивчає цей лист і відповідно до МСА 210 «Узгодження умов виконання завдань з аудиту» направляє клієнту лист-зобов'язання, а відтак, укладається договір на проведення аудиту.

Підставою для проведення аудиту товарів, робіт та послуг є договір, який укладається між аудитором (аудиторською фірмою) та замовником. Договір на проведення аудиту є основним документом, що засвідчує факт досягнення домовленостей між замовником і виконавцем про проведення аудиту.

Результатом проведення аудиту є складання аудиторського висновку (звіту незалежного аудитора) з достовірності фінансової звітності або чіткого опису будь-якого іншого об'єкта дослідження, тому у зв'язку з цим і визначаються більш детальні завдання діяльності, спрямовані на отримання необхідної інформації для надання відповідних пропозицій.

На нашу думку, під час проведення аудиту товарів, робіт і послуг аудитор повинен поставити перед собою мету щодо підтвердження аудиторським висновком (звітом незалежного аудитора) інформації про повноту і законність, достовірність та об'єктивність здійснених і відображених в бухгалтерському обліку та звітності операцій щодо обліку товарів, робіт, послуг.

У процесі проведення аудиту товарів, робіт та послуг перед аудитором постає основне завдання – отримання достатніх і доречних аудиторських доказів для формування обґрунтованого, точного та зрозумілого аудиторського висновку (звіту незалежного аудитора). Аудитор повинен планувати свою роботу так, щоб аудит був проведений найбільш ефективно, а для скорочення термінів його проведення використовується вибіркова перевірка.

Вважаємо, що для досягнення максимальної ефективності та результативності аудиту товарів, робіт і послуг необхідно розробити й узгодити з керівництвом підприємства загальний план аудиту і відповідні аудиторські процедури. У плані повинні бути зазначені конкретні завдання, зокрема:

- оцінити стан синтетичного і аналітичного обліку товарів, робіт та послуг;

- оцінити повноту і правильність відображення в обліку та звітності господарських операцій з товарами й послугами;

- перевірити дотримання законодавчих і нормативних актів;

– перевірити наявність та відповідність складання установчих документів чинному законодавству.

За кожним пунктом програми та плану аудиту товарів, робіт та послуг аудитор повинен робити відповідні записи – робочу документацію, згідно з якими буде надаватися інформація керівництву підприємства. На етапі завершення аудиту товарів, робіт та послуг аудитор повинен скласти аудиторський висновок (звіт незалежного аудитора). Відповідно до МСА 705 «Модифікації думки у звіті незалежного аудитора», можна виділити такі думки:

- думка із застереженням;
- негативна думка;
- відмова від висловлення думки.

Отже, ми можемо зробити висновок, що грамотно організований та ефективно проведений аудит дає можливість отримати достовірну та неупереджену інформацію про виготовлення і реалізацію товарів, робіт та послуг.

Список використаних джерел

1. Дерев'янка С. І. Аудит: навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2016. 380 с.
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 № 2258-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/2258-19>
3. Міжнародні стандарти аудиту. Офіційний сайт Аудиторської палати України. URL: <http://www.apu.com.ua/msa>

Савко Владислав Русланович

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сучасна система управлінського обліку компанії включає збирання, ідентифікацію й аналітичну обробку найбільш важливих господарських показників для менеджменту певного економічного суб'єкта з метою надання йому максимально можливої, з погляду економічної обґрунтованості отримання, та своєчасної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень [6]. Крім того, дуже часто, вона вимагає реалізації її особливого типу – стратегічного управлінського обліку, який складається з застосування принципово інших методів вирішення поставлених завдань, які не використовуються в традиційних системах управлінському обліку. Це, певною мірою, окремий вид обліку, який має власний спектр завдань і специфічні особливості збирання й обробки інформації, її деталізації, термінів і форм

представлення досить вузькому колу осіб, що входять в управлінський персонал компанії.

Відомо, що основну роль в системі управлінського обліку займає інформація, пов'язана з витратами економічного суб'єкта. Це пов'язано зі зростанням впливу цього показника на ціноутворення і конкурентоспроможність компанії на освоєних нею ринках. Розвиток компанії, пов'язаний з розширенням сфер діяльності, приводить до необхідності оптимізації фінансових потоків. Зростає значення таких сфер управлінського обліку, як бюджетування і виділення центрів відповідальності як за акумуляцію витрат, так і за розподілом фінансових потоків.

Одним із головних завдань з цього приводу є доповнення обліково-аналітичної системи підприємства підсистемою управлінського обліку з максимальним розширення можливостей менеджменту компанії використовувати різні інформаційно-аналітичні розробки для успішного виконання своїх функціональних обов'язків [8].

Концепція управлінського обліку зародилася на Заході, де й і відбувалося її становлення і апробація. Там вона розвивалась і вдосконалювалась понад 150 років. До початку минулого століття управлінський облік виділився в самостійний вид обліково-аналітичної діяльності на підприємстві, а до кінця ХХ століття – трансформувалася в окрему облікову підсистему, яка генерує корисну економічну інформацію і обробляє її для внутрішніх управлінських потреб економічного суб'єкта. В українській обліковій практиці її використання стало можливо лише з переходом економіки до ринкових умов господарювання. При цьому, принципи і традиції ведення бухгалтерського обліку, що встановилися за часів адміністративно-командної економіки, не сприяли її швидкому впровадженню в облікову практику вітчизняних підприємств.

Зростаючий інтерес до системи управлінського обліку на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки зумовлено цілою низкою чинників, серед яких:

- посилення конкуренції на ринках;
- концентрація капіталу (часом надмірна);
- важко прогнозовані інфляційні процеси;
- нестабільна політична атмосфера, спричинена, насамперед, військовою агресією з боку Російської Федерації і її маріонеткових сателітів (ДНР і ЛНР), яка потребує максимальної концентрації власних резервів для розвитку вітчизняних компаній.

Домінування на вже освоєних ринках вимагає від економічного суб'єкта ефективного управління, як фінансовими потоками, так і витратами при реалізації бізнес-проектів. Інформаційні потоки, що формуються в традиційній системі фінансового обліку, стали недостатніми для ефективного ведення бізнесу в нових економічних і політичних умовах. Нині в цьому виді обліку як застосовуються традиційні елементи методу бухгалтерського обліку, так і активно впроваджуються прийоми і методи з суміжних областей економічної науки, а також математичні прийоми обробки інформації, специфічні

особливості технологічного забезпечення виробничого процесу, психологічні методи управління персоналом та його мотивації.

Незважаючи на складність і багатогранність застосовуваних прийомів і методів, у цілому інформаційна підсистема управлінського обліку концентрується на трьох основних напрямках:

1. Формування необхідної для потреб управління інформації про виробничі витрати і калькулювання собівартості продукції, що випускається.

2, Організація планування рівня витрат і фінансових результатів як по окремих ринкових сегментах, так і по цільових сегментах продукції, що випускається, і забезпечення ефективності контролю за їх дотриманням [2];

3. Генерація і подальша обробка інформації, необхідної для підготовки конкретних управлінських рішень.

Управлінський облік доповнює і деталізує узагальнені дані, що формуються в підсистемі фінансового обліку і спрямовані більшою мірою на задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів бухгалтерської звітності [1]. Формована в підсистемі управлінського обліку інформація більш оперативна, деталізована і орієнтована на конкретних користувачів, як правило, входять до керівництва економічного суб'єкта. Ця інформація може надаватись у спеціально розроблених внутрішніх формах та бути оброблена так, щоб забезпечити ефективне використання аналітичних процедур, методів планування і прогнозування, організувати контроль за господарськими процесами і дозволити управлінському персоналу компанії якісно виконувати свої функції [3].

Підсистема управлінського обліку генерує і піддає аналітичній обробці широкі пласти інформації, які можуть бути корисні для ефективного управління компанією. Це не тільки натуральні, трудові та грошові показники, що характеризують поточну господарську діяльність підприємства, а й ретроспективні аналітичні розрахунки, планові та прогнозні показники, результати опитувань як співробітників компанії, так і потенційних споживачів продуктів, що пропонуються компанією, і багато чого іншого.

При цьому основний наголос робиться на підготовку в різних розрізах аналітичної інформації про витрати, доходи і фінансові результати як у цілому по компанії, так і з виділенням центрів відповідальності за цими аналітичними компонентами [7]. Обсяг і види генерованої інформації, глибина її аналітичної обробки, види та структура аналітичних реєстрів встановлюються економічним суб'єктом самостійно, виходячи з цілей, поставлених перед розробниками системи управлінського обліку. Вони зазвичай закріплюються в локальному нормативному акті компанії і є, як правило, ініціативою менеджменту економічного суб'єкта та не регулюються законодавчо.

Сама аналітична інформація, отримана в інформаційній підсистемі управлінського обліку, конфіденційна, використовується вузьким колом осіб, які належать до керівництва компанії, і потрапляє в категорію інформації, що є комерційною таємницею економічного суб'єкта. Можна виділити такі категорії користувачів внутрішньої управлінської звітності економічного суб'єкта:

– власники компанії;

– менеджмент вищого рівня, що включає генерального директора і його безпосередніх заступників з різних напрямів діяльності компанії;

– деякі керівники середнього рівня управлінської ієрархії, функціональні обов'язки яких пов'язані з необхідністю використовувати інформацію, що генерується в інформаційній підсистемі управлінського обліку [4].

Бухгалтерський облік постійно вдосконалюється. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту підприємства для оперативного вирішення проблем, що виникають в результаті функціонування компанії отримало назву традиційного управлінського обліку. Стратегічний управлінський облік, який активно впроваджується великими компаніями останнім часом, спрямований на генерацію і обробку інформації, що дозволяє приймати стратегічні управлінські рішення, сфокусовані на досягненні конкурентних переваг в середньостроковій і довгостроковій перспективі. Цей напрям є найбільш перспективним у сучасних умовах розвитку обліково-аналітичної системи і пов'язаний з низкою чинників, основними з яких є:

1) значне загострення конкурентного середовища;

2) розвиток інформаційних технологій, що дозволяє забезпечити і якісно поліпшити обліково-аналітичну обробку великих масивів різнорідних даних;

3) різке прискорення динаміки економічних, науково-технологічних, інноваційних, соціальних і політичних процесів в житті сучасного суспільства, що не дозволяє отримувати максимально можливий прибуток від короткострокових переваг, які протягом короткого проміжку часу здатні нівелюватися конкурентами, і вимагає від компанії займатися створенням довгострокових стратегічних переваг над конкурентами [5].

Отже, реалізація стратегічного управлінського обліку вимагає застосування принципово інших методів вирішення поставлених завдань, які не використовуються в традиційних системах управлінського обліку. Впровадження цього напрямку вдосконалення інформаційної підсистеми управлінського обліку є найбільш перспективним при коригуванні та підвищенні ефективності корпоративних обліково-аналітичних систем багатьох українських компаній.

Список використаних джерел

1. Дворецька Ю. А. Підготовка бухгалтерської (фінансової) звітності: аналіз основних змін // Економіка і управління: аналіз тенденцій та перспектив розвитку. 2014. № 12. С. 163–167.

2. Дедова О. В., Мельгуй А. Е. Формування інформації за сегментами в організаціях хлібопекарської галузі // Сьогодні і завтра Російської економіки. 2009. № 30. С. 168–174.

3. Єрмакова Л. В., Дворецька Ю. А., Мельгуй А. Е. Методи формування інформації в системі управлінського обліку // Гуманітарні наукові дослідження. 2016. № 5. URL: <http://human.snauka.ru/2016/05/14743>

4. Єрмакова Л. В., Мельгуй А. Е. Формування інформації про витрати на виробництво, калькулювання собівартості продукції хлібопечення в системі

управлінського обліку. Брянськ: Брянський гос. ун-т імені акад. І. Г. Петровського, 2009. С. XX–XX.

5. Єрмакова Л.В. Проблеми раціональної організації формування управлінського обліку в хлібопекарських організаціях // Вісник Брянського державного університету - 2012. - №3 (2). - С. 262-265.

6. Єрмакова Л.В. Системний підхід до організації управлінського обліку в хлібопекарських організаціях // Вісник Брянського державного університету - 2011. - №3. - С. 254-257.

7. Ковальова М. М. Планування доходу в аграрному секторі // Бухоблік в сільському господарстві. 2010. № 10. С. 44–48.

8. Кузнєцова О. Н. Модель управлінського обліку інноваційної діяльності підприємства // Дискусія. 2013. № 1 (31). С. 63–66.

***Семяновський Вадим Миколайович,**
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВІДКРИТІ СИСТЕМИ ЗІ ЗМІННОЮ СТРУКТУРОЮ УПРАВЛІННЯ

Необхідною умовою функціонування відкритих системи є їх активна взаємодія з зовнішнім середовищем [1]. Як об'єкти управління, вони характеризуються рядом відомих властивостей:

– висока і найчастіше невідома розмірність простору внутрішніх станів, включаючи невизначену кількість ієрархічних рівнів, підсистем і зв'язків між ними;

– нестационарність структури і параметрів;

– нелінійність процесів;

– різноманітний вигляд і діапазони зміни зовнішніх впливів.

Мінливість і різноманітність режимів і умов роботи відкритих систем призводять до структурної, параметричної і інформаційної невизначеності їх формального опису. У зв'язку з цим теорія автоматичного управління такими системами розвивалася по шляху створення адаптивних і робастних методів, що забезпечують низьку чутливість до змін.

Управління, основний процес, який забезпечує життєздатність відкритих системи, але процеси глобалізації в світі призвели до швидких та інтенсивних змін у всіх областях діяльності з сильним впливом на всі відкритих системи. В цих умовах стабільні структури управління не в змозі ефективно працювати. особливо в умовах швидких зміни зовнішнього середовища.

Будь-яка складна життєздатна система має безліч можливих стійких станів (ΔN). Управління забезпечує життєздатність відкритих систем шляхом переходу з одного до іншого стійкого стану, відповідного новим умовам.

Розрізняють традиційні (y_1) та багатоструктурні (y_2) системи управління:

– управління шляхом зміни параметрів системи управління відкритої системи з певною функцією управління (y_1)

$$y = f(x, u);$$

– управління з використанням керуючих систем зі змінною структурою (СЗС) з різними керуючими функціями

$$y_k = f_k(x, u_k);$$

Традиційні системи управління (y_1) не забезпечують стійкість відкритих систем в складних умовах ($\Delta N, \Delta P, \Delta \tau, \dots$):

– одна функція не може забезпечити ефективний перехід в безліч стійких станів (ΔN);

– одна функція не може забезпечити ефективну інтенсивність перехідних процесів (ΔP – порогові процеси);

– і головне, одна функція не може забезпечити швидкий перехід в безліч стійких станів, що є критично важливим в умовах комплексних змін ($\Delta \tau$).

Система управління зі змінною структурою (СЗС) можуть забезпечувати стійкість відкритих систем в складних умовах за рахунок переключення на відповідну функцію управління. Прості схеми традиційної автоматизованої системи управління та системи управління зі змінною структурою представлені на рис. 1 і 2.

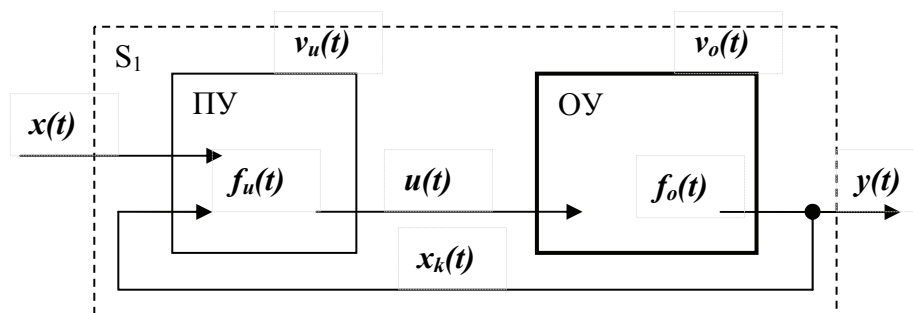

Рис. 1. Традиційна система з управлінням (S_1)

де ОУ – об'єкт управління, ПУ – пристрій управління,

$y(t)$ – відгук (характеристика, якою управляють),

$x(t)$ – вплив (вхідна характеристика),

$x_k(t)$ – контрольний вплив (зворотний зв'язок),

$u(t)$ – управляючий вплив (вихідна характеристика),

$v_u(t), v_o(t)$ – вплив зовнішнього середовища на ПУ та ОУ.

Функціональна характеристика системи та функція управління можуть бути записані як:

$$u(t) = f_u(x(t), x_k(t), v_u(t)),$$

$$y(t) = f_o(u(t), v_o(t)),$$

а алгоритм функціонування (закон функціонування) системи:

$$y(t) = F(x(t), x_k(t), u(t), v(t)).$$

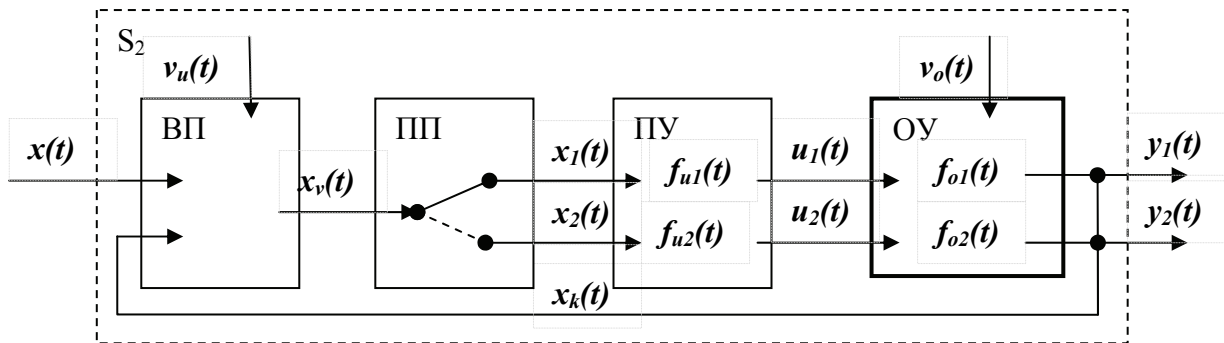

Рис. 2. Система з управлінням зі змінною структурою (S_2)

де ВП – вимірювальний пристрій, ПП – перемикаючий пристрій.

Система з управлінням зі змінною структурою ускладнюється за рахунок введення перемикаючого пристрою (ПП) та вимірювального пристрою (ВП – пристрій стеження за вхідними впливами та їх аналізу). Об'єкт управління (виконуючий пристрій) має забезпечувати сприйняття і адекватну реакцію на перемикаючий пристрій та керуючі параметри.

Системи стабілізації зі змінною структурою (СЗС) створюють великі додаткові можливості поліпшення процесів регулювання та оптимізації процесу досягнення стабільного стану [2]. Системи СЗС є принципово нелінійними. Навіть якщо всі ланки системи є лінійними, за рахунок перемикаючого пристрою система стає нелінійною.

Якщо можливі два різних закону стабілізації – швидкий (рис. 3А) та повільний (рис. 3В), то СЗС дозволяє швидко та повільно досягнути стабільного стану (рис.3С).

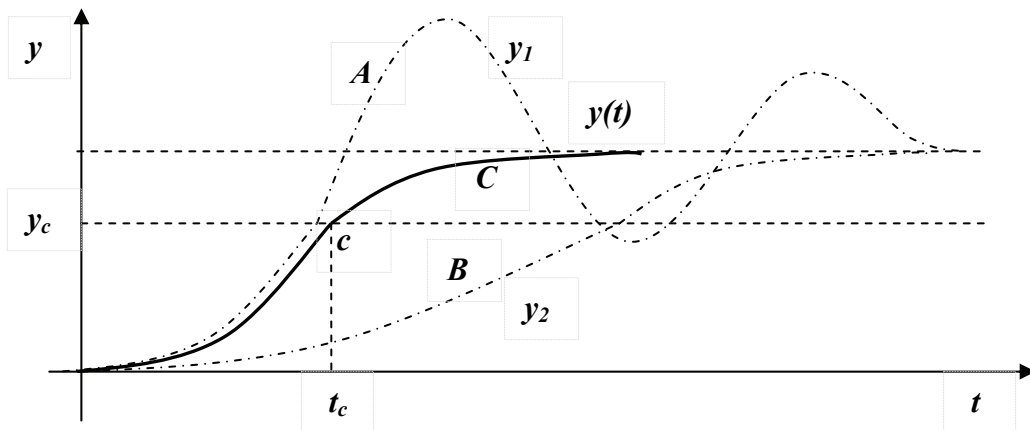

Рис.3 Схема роботи системи зі змінною структурою

Система управління, використовуючи перемикаючий пристрій, включає спочатку перший закон керування, потім, коли відхилення y досягне певного значення y_c , переключає систему на другий закон в деякій точці c . В результаті процес регулювання відіб'ється кривої С (рис. 3), що об'єднує обидві властивості - швидкість і плавність процесу.

У загальному випадку перемикавання в системі зі змінною структурою може походити від декількох вхідних величин. При цьому крім основної нелінійності, що виникає за рахунок переключення структури, додатково можуть бути будь-які нелінійні властивості в окремих інших ланках керуючого пристрою або об'єкта керування. Для складних відкритих систем слід враховувати також різні суттєві характеристики впливів на систему (інформаційні, матеріальні, енергетичні тощо).

Перелік використаних джерел

1. Берталанфи Л. Общая теория систем – критический обзор / В кн. «Исследования по общей теории систем». Москва: Прогресс, 1969. С. 23–82.
2. Емельянов С. В. Системы автоматического управления із змінною структурою. Москва: 1967. – 336 с.

*Стародуб Дарія Сергіївна,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Колупаєв Юрій Борисович,
кандидат економічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

НЕПРЯМІ ПОДАТКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА

Основи сучасної вітчизняної податкової системи були закладені наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Якщо спочатку українська податкова система в цілому виконувала свою роль і забезпечувала надходження в бюджет необхідних фінансових ресурсів, що було особливо актуально в умовах становлення держави після розпаду СРСР та відповідних глибоких структурних змін в економіці, то з часом стали проявлятися властиві їй недоліки. До них належить, у першу чергу, необґрунтовано велика роль непрямого оподаткування, що призводить до посилення фіскальної функції податків на шкоду соціальній та регулюючій функцій.

Засади оподаткування висвітлені у працях відомих зарубіжних учених-економістів Дж. М. Кейнса, А. Лаффера, К. Маркса, Д. Рікардо, А. Сміта. Особливості непрямих податків досліджували вітчизняні науковці В. Андрущенко, О. Василик, О. Данілов, О. Десятнюк, Б. Карпінський, В. Кміть, А. Крисоватий, І. Майбурова, К. Проскура та ін. Більшість з них порушували проблеми функціонування вітчизняної системи непрямого оподаткування, проте питання щодо їх впливу на фінансовий стан підприємств, залишаються недостатньо дослідженими, що і зумовило вибір теми.

Метою дослідження є визначення впливу непрямих податків на фінансовий стан підприємства.

Початком розвитку непрямого оподаткування можна вважати появу податків з обороту, які з часом трансформувались у податок з продажів або податок на додану вартість [3, с. 145]. У світовій науці та практиці непрямі податки також називають акцизами або податками на споживання, традиційно до їх складу включають податок на додану вартість (або податки з продажу), акцизні податки (специфічні акцизи) та мито.

Непрямі податки обирають масштабом для оподаткування не дохід або майно, а витрати, причому податки ці стягуються у формі надбавки до ціни товару або послуги, тобто немов влітаються в систему добровільних ринкових відносин. Перекладання податкового тягаря на споживача, що є скоріше правилом, ніж винятком, зумовлює високу продуктивність цих податків у фіскальному відношенні. Крім того, сплата їх частинами і до того ж тоді, коли у платника є гроші, робить їх порівняно мало помітними для платника, тобто непрямі податки мають анонімний характер.

Непрямі податки вважаються нейтральними, порівняно з прямими, однак вплив на поведінку економічних агентів вони все одно справляють, насамперед, через рівень цін. Вплив непрямих податків на фінансовий стан підприємства залежить від багатьох факторів (рис. 1, за даними [6, с. 56]).

Рис. 1. Канали впливу непрямих податків на діяльність суб'єктів господарювання

Незалежно від оподатковуваних стадій виробництва, непрямі податки націлені на кінцеве виробництво. У цьому полягає їх принципова відмінність від прямих податків, орієнтованих або на обкладання доходів підприємництва (на кшталт податку на прибуток), або на обкладання доходів населення.

Недоліками непрямого оподаткування є такі:

1) труднощі з обґрунтуванням податкових відрахувань і відшкодуванням ПДВ перешкоджають виходу українських компаній на світовий ринок. Також при його відшкодуванні часто використовують різного роду «брудні» схеми (наприклад, створення «фірм-одноденок», корупційна діяльність);

2) зростання акцизних ставок та збільшення підакцизних товарів призводить до зростання тіньової економіки;

3) регресивність непрямого оподаткування. Адже чим менше дохід платника, тим більша його частина йде на задоволення нагальних, безумовно необхідних потреб. Тому податки, що обкладають такі предмети споживання, завжди поглинають більший відсоток доходу у громадян, які мають більш низький рівень доходів.

На думку ряду науковців, твердження, що сучасні непрямі податки регресивні й тяжким тягарем лягають на покупців, особливо на групу осіб з низькими доходами, поступово втрачає свою актуальність; регресивність – це минуле дореволюційних акцизів [5, с. 247]. Так, сьогодні витрати на кінцеве споживання у малозабезпечених громадян припадають в основному на харчування й обмежені невеликими доходами. Зі збільшенням доходу робиться акцент на витрати непродуктивного характеру і коштовні послуги: саме в цій частині відбувається посилення оподаткування непрямыми податками, внаслідок чого зростає і прогресивність непрямих податків.

Джерелом сплати податку на додану вартість (ПДВ) або акцизу стає прибуток і певна частина непрямих податків набуває риси прямого оподаткування. Такі ситуації можуть виникати в декількох випадках: пропозиція товарів значно перевищує платоспроможний попит на них в силу перенасичення ними ринку; попит на товар падає через велику частку непрямих податків в ціні, що робить товар недоступним основній масі споживачів; абсолютне або відносне зниження реальних доходів населення; неконкурентоспроможність товару, труднощі його реалізації і т. ін.

Противники непрямого оподаткування стверджують, що воно гальмує просування товару від продавця до покупця, однак непрямі податки мають індиферентний характер щодо виробника і продавця за умови якості, попиту і розумного підходу до ціноутворення продукту [1, с. 19]. Безумовно, при цьому збільшується ціна товару або послуги, але при реалізації відбувається відшкодування нарахованого податку. В цьому випадку можна говорити про стимулюючу функцію непрямих податків, оскільки господарюючий суб'єкт повинен виробляти або брати на реалізацію конкурентоспроможну продукцію з позицій якості та ціни.

Розглянемо докладніше найбільший серед непрямих податків – податок на додану вартість. ПДВ – це форма вилучення до бюджету частини доданої вартості, створюваної на всіх стадіях виробництва й обігу, вона визначається як різниця між вартістю реалізованої продукції, робіт і послуг та вартістю матеріальних витрат, віднесених на витрати виробництва й обігу [4, с. 87].

ПДВ є дуже важливим аспектом для роботи підприємств. Якщо покупець також є платником ПДВ (тобто купує товари або послуги, що підлягають

оподаткуванню, для використання у виробництві інших товарів і послуг), він при розрахунку загальної суми своїх зобов'язань перед бюджетом має право відняти від суми податку, отриманої від покупця, суму податку, який він сплатив своєму постачальнику за оподатковуються товари, роботи або послуги. Це дозволяє уникнути каскадного ефекту, тобто багатократного справляння податку з однієї і тієї самої вартості [2, с. 30]. У сучасній економіці при виробництві товарів або наданні послуг наявність каскадного ефекту може призвести до суттєвого збільшення суми виплачуваного податку. Так, ПрАТ «Завод «Маяк» – провідне підприємство в Україні, що спеціалізується на розробці та виготовленні стрілецької зброї та її складових компонентів – сплачує до бюджету такі прямі та непрямі податки, як податок на прибуток та ПДВ (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка частки ПДВ та податку на прибуток у виручці
ПрАТ «Завод «Маяк» у 2015-2017 рр.**

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Абсолютне відхилення (+/-)	
				2016 р. / 2015 р.	2017 р. / 2016 р.
Виручка від реалізації, тис. грн	78934	47345	45414	-31589	-1931
ПДВ, тис. грн	3014	6620	2177	3606	-4443
Податок на прибуток, тис. грн	803	450	205	-353	-245
Загальна сума сплачених податків, тис. грн	3817	7070	2382	3253	-4688
Частка ПДВ у виручці від реалізації, %	3,82	13,98	4,79	10,16	-9,19
Частка податку на прибуток у виручці від реалізації, %	1,02	0,95	0,45	-0,07	-0,50

Зазначимо, що частка непрямого оподаткування у товарообігу підприємства мала найбільше значення у 2016 р. – 13,98%, а у 2017 р. зменшилась до 4,79%. Водночас частка прямого оподаткування у виручці від реалізації ПрАТ «Завод «Маяк» зменшувалася протягом досліджуваного періоду з 1,02% у 2015 р. до 0,45% у 2017 р.

Отже, непряме оподаткування – частина новоствореної вартості, що сплачується до державного бюджету на кожному етапі виробництва товарів, виконання робіт, надання послуг. Необхідно зазначити, що податкова система нашої держави орієнтована на надходження непрямих податків, насамперед ПДВ і акцизного збору, які залежать не від рівня прибутковості підприємств, а від обсягів реалізації продукції. Наразі непряме оподаткування є основною складовою податкових фінансів, що забезпечує майже половину доходів Державного бюджету України, суттєво збільшуючи вартість товарів та послуг та знижуючи їх конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Букач Б.А. Анализ основных допущений кривой Лаффера // Вестник СевНТУ: Экономика и финансы. 2011. № 116. С. 17–24.
2. Бутенко Т. В., Бутенко В. В. Переваги та недоліки використання різних форм оподаткування в Україні // Економіка: реалії часу. 2017. № 4 (32). С. 28–36.
3. Іванов Ю. Б. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування: монографія / за ред. Ю. Б. Іванова. Харків: ВД «Інжек», 2007. 448 с.
4. Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. Податкова система: навч. посіб. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 331 с.
5. Майбуров И. А., Соколовская А. М. Теория налогообложения. Подвинутый курс: учеб. для магистров. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. 591 с.
6. Сотніченко О. А. Непрямі податки та їх участь у регулювання товарообороту країни // Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 3. С. 55–57.

Чирва Ольга Григорівна,

*доктор економічних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту
економіки та бізнес-освіти;*

Побережець Наталія Борисівна,

*викладач кафедри маркетингу, менеджменту
та управління бізнесом;*

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

IDEA МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КОНКУРЕНТНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ

Сучасні організації функціонують під постійним тиском конкуренції, щоб зберегти частку ринку, збільшити асортимент продукції, підвищити ефективність та зменшити витрати. На нинішньому етапі економічного розвитку ці результати можна ефективніше досягти лише за допомогою нововведень, або інновацій.

Перехід світової економіки до інноваційної моделі розвитку зумовлює поступове зниження значущості цінових факторів конкурентоспроможності та посилення ролі унікальних конкурентних переваг, пов'язаних з упровадженням організаційних, технологічних, продуктових і соціальних інновацій. При цьому найважливішою умовою ефективності інноваційної діяльності в компаніях стає використання ними сучасних технологій управління, які, на думку відомого фахівця в галузі менеджменту П. Друкера [1], часто справляють навіть більший вплив на прогрес, ніж нові винаходи.

Компанії все більше конкурують, спираючись на швидкість, з якою вони можуть відкривати, розробляти й упроваджувати ідеї щодо нових продуктів та послуг. Щоб конкурувати на цьому рівні, організації повинні ефективно використовувати творчий потенціал своїх співробітників, вміти концентрувати

творчі сили працівників навколо ключових питань бізнесу, ефективно збирати та оцінювати ідеї, швидко виявляти тих, хто має найбільший потенціал для реалізації поставлених цілей.

Технологія idea менеджмент допомагає організаціям генерувати ідеї від усіх співробітників, оцінювати їх і швидко реалізовувати на ринку. Ця технологія є типом програмного забезпечення, що може допомогти зробити таку інноваційну ідею можливою. Idea менеджмент допомагає компаніям шукати цілеспрямовані ідеї всіх співробітників незалежно від їх географічного розташування та збирати у централізовану он-лайн базу даних. Система управління ідеями також забезпечує структуровані процеси для оцінки та обміну думками.

Історично склалося так, що багато великих компаній спиралися на системи пропозицій, щоб збирати ідеї своїх співробітників. Але ці системи часто мали ряд спільних недоліків, а саме [2]:

- працівники зазвичай не орієнтувалися в конкретних бізнес-цілях, ідей було небагато і низької якості;

- після подачі ідеї працівник, як правило, міг не дізнатися, що з нею сталося. І як результат, працівники часто ставали цинічними і більше не пропонували своїх ідей;

- паперова система пропозицій ускладнила переконання того, що всі ідеї оцінюються своєчасно та послідовно.

На противагу цьому програмні засоби для управління ідеями призначені для того, щоб допомогти організаціям зосередити своїх співробітників на конкретних бізнес-проблемах. Це, як правило, призводить до збільшення кількості ідей високої якості. Взагалі система управління ідеями є формалізованим процесом, що охоплює п'ять фаз [3]:

1. Виникнення ідей. Перш ніж збирати та розглядати ідеї, необхідно розробити загальні критерії для їх первинного відбору. Критерії повинні служити цілям бізнесу і бути зрозумілими для персоналу. Рушійною силою інновацій є корпоративна стратегія, причому вона ж обмежує і поле для інноваційних ідей.

2. Об'єднання ідей з високим потенціалом. Щоб приступити до реалізації idea менеджмент, потрібно призначити організатора процесу управління ідеями. Це повинен бути авторитетний лідер серед персоналу. Для виявлення новаторських ідей група з інновацій проводить зі співробітниками компанії регулярні відкриті інноваційні сесії, формат яких вибирається з урахуванням особливостей корпоративної культури. Кожна ідея обговорюється, складається її короткий опис і формулюється корисність для компанії. Після закінчення сесії модератор групи з інновацій направляє опис ідеї її автору на верифікацію.

3. Збагачення ідей. Співробітники компанії можуть пропонувати схожі ідеї. Можливість доступу до первинного пулу ідей всіх зацікавлених співробітників виключає появу однакових або схожих пропозицій. Ідеї можуть збагачуватися шляхом коментування та доповнення. Покращена ідея потрапляє в «управлінський фільтр».

4. Оцінка ідей. Для оцінки ідей розробляється система координат, що дозволяє порівнювати різні за змістом і масштабом ідеї. Для цього може використовуватися двомірний оцінювальний підхід. Він передбачає застосування двох параметрів: корисність ідеї для компанії і зусилля для її реалізації. Оцінка ідей за цією схемою дозволяє відокремити саму ідею від її автора – важлива деталь в ситуації, коли нецікаві, бліді ідеї ініціюються співробітниками з високим ієрархічним статусом, а багато дійсно перспективних пропозицій надходять від фахівців компанії, не зайнятих на управлінських посадах.

5. Відбір ідей. Залежно від прийнятого регламенту роботи інноваційного комітету, рішення про відбір ідей для реалізації приймається відповідно до прописаної процедури колегіально або одноосібно головою комітету. За підсумками відбору для кожної ідеї виносяться вердикт: 1) ідея приймається до виконання з призначенням відповідального виконавця і терміну реалізації; 2) ідея відправляється на доопрацювання з переліком питань на уточнення і терміном наступного її подання на засіданні комітету; 3) ідея відправляється в архів. З моменту прийняття рішення про реалізацію ідея набуває статус проекту і починає управлятися відповідно до наявного регламенту роботи з проектами в компанії.

Зростаюча складність управління ідеями в компаніях обумовила появу і поширення спеціальних програмних продуктів класу «Idea Management» – автоматизованих основних процедур цього процесу. Специфіка цих програм полягає в тому, що їх використання здійснюється в режимі дистанційного доступу, при якому користувачі, фізично не володіючи програмою, можуть реалізувати лише їх функціональні можливості [4].

Інструменти керування ідеями пропонують ряд привабливих переваг для організацій будь-якого розміру. Перш за все, вони фокусують творчі зусилля співробітників на конкретних організаційних цілях і завданнях. Дослідження, проведені двома ведучими постачальниками системи idea менеджмент – Imaginatik і General Ideas, – свідчать, що коли співробітники генерують ідеї або пропозиції по конкретній бізнес-проблемі чи цілі, кількість та якість ідей значно покращується. Вони заохочують співробітників використати та залучити всі свої ідеї. У більшості видів бізнесу співробітники рідко фіксують свої ідеї, і більшість їх втрачаються назавжди. Системи керування ідеями допомагають вирішити цю проблему. Співробітники можуть швидко записати початкові ідеї, а потім повернутися до системи пізніше, щоб додати деталі.

Системи управління ідеями генерують ідеї з усіх підрозділів організації. Помістивши ідеї до загального репозитарію, системи idea менеджмент сприяють більшій прозорості. Співробітники можуть бачити результати всіх поданих ними ідей, що збільшує їх ентузіазм і участь в кампаніях з ідеями. Крім того, ці інструменти, засновані на базі даних, полегшують вимірювання того, наскільки кожна реалізована ідея сприяла досягненню кінцевої мети організації.

Системи idea менеджмент допомагають компаніям обмінюватися передовими методами. Для організацій, що мають кілька офісів або відділень,

системи управління ідеями дозволяють швидко й економічно ділитися ідеями та передовими методами, які були успішно використані в одному підрозділі, з іншим місцем розташування. Це дозволяє їм багаторазово отримувати вигоду з єдиної економічної ідеї. Зазвичай корпоративні офіси або підрозділи працюють відокремлено, рідко обмінюючись інформацією, ідеями та передовими методами.

Системи управління ідеями допомагають компаніям швидше використовувати свої найкращі ідеї, збільшити швидкість виходу на ринок. Вони роблять це, надаючи структурований процес для оцінки ідей і вибору найкращої для реалізації, а також шляхом надання набору перевірок і протипаг для забезпечення того, щоб всі ідеї були швидко проаналізовані та оцінені.

Слід зазначити, що найважливішою умовою успішного впровадження систем управління ідеями, в тому числі реалізованих на базі спеціалізованих програмних продуктів, являється їх прив'язка до систем мотивації, що забезпечує зацікавленість, перш все співробітників компанії в прояві творчої активності. Одним з варіантів розв'язання проблеми є впровадження в діяльності інноваційних компаній інструментів з управління талантами [4].

Оскільки інновації є важливою конкурентною перевагою, система ідея менеджмент стає каталізатором, який може допомогти компаніям конкурувати на нових рівнях. Технологія управління ідеями відіграє все більшу роль у системі менеджменту, а пошук шляхів її вирішення стає найважливішою умовою забезпечення конкурентоспроможності сучасних компаній. Система управління ідеями дозволяє менеджерам вимірювати результати зібраних і реалізованих ідей простіше, ніж коли-небудь раніше.

Список використаних джерел

1. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке / пер. с англ. Москва: Изд. дом «Вильямс», 2004. 272 с.

2. An Overview of Idea Management Systems. URL: <http://www.innovationmanagement.se/imtool-resources/an-overview-of-idea-management-systems/>

3. Idea management — инициатива сотрудников как конкурентное преимущество. URL: <http://www.management.com.ua/hrm/hrm286.html>

4. Садриев А. Р. Управление идеями в системе инновационного менеджмента // Теория и практика общественного развития. 2012. № 11. С. 286–290.

Шибецький Володимир Михайлович
магістрант,
спеціальність «Облік і оподаткування»;

Науковий керівник:
Шульга Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

В умовах ринкової економіки головну роль в системі економічних показників відіграє фінансовий результат – один із ключових показників для визначення ефективності роботи підприємства.

Н. Мардус та А. Шкарлат звертають увагу на те, що мета створення будь-якого підприємства – досягнення його цілей, а саме отримання позитивного фінансового результату та пошук шляхів його збільшення або досягнення соціального ефекту. Результативність діяльності господарських підприємств відображається у фінансово-економічних показниках, які найбільш точно характеризують фінансовий стан суб'єкта господарювання та дають уявлення про економічний потенціал його розвитку. У сучасних умовах економічного розвитку суб'єктів господарювання питання фінансових результатів в бухгалтерському обліку вважається одним із ключових під час здійснення господарської діяльності, оскільки фінансовий результат (прибуток або збиток) є основним підсумковим показником. Він характеризує майже всі аспекти діяльності підприємства: продуктивність праці, ступінь використання основних засобів, трудових, матеріальних і грошових ресурсів, собівартість реалізованої продукції, її якість, обсяг та ціни реалізації продукції тощо [1].

Розуміння сутності фінансових результатів діяльності підприємства та прийняття ефективних управлінських рішень щодо подальшого розвитку – головні передумови для зростання ефективності господарської діяльності підприємств. На основі вивчення законодавчої бази України можна зазначити, що в нормативно-правових актах не трактується сутність поняття «фінансовий результат». Зокрема, в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» є визначення сутності лише дефініцій «прибуток» та «збиток», що призводить до труднощів у визначенні сутності, ролі та значення фінансового результату.

Варто зазначити, що думки значної частини науковців щодо сутності поняття «фінансовий результат» є тотожними [1]. Можна виділити певні ознаки, за якими згруповано думки науковців щодо сутності цього поняття:

- 1) результат зіставлення доходів та витрат підприємства (Ф. Бутинець, А. Загородній і Г. Вознюк, Н. Ткаченко, В. Опарін, Л. Худолій);
- 2) приріст чи зменшення капіталу (С. Лондар і О. Тимошенко, А. Загородній і Г. Вознюк);

3) вираження у формі прибутку або збитку (Ф. Бутинець, А. Загородній і Г. Вознюк, А. Мочерний, М. Пушкар, Н. Ткаченко, В. Опарін, Л. Худолій, М. Чебанова і С. Василенко);

4) підсумки (результат) діяльності (Р. Скасюк, М. Пушкар).

Отже, дослідивши думки науковців щодо трактування цього поняття, можна зробити висновок: фінансовий результат трактується як співвідношення доходів і витрат діяльності підприємств, може виражатись у формі прибутку або збитку, що, своєю чергою, приводить до збільшення (нерозподіленого прибутку) або зменшення (непокритого збитку) власного капіталу підприємства. Як бачимо, спектр визначень доволі широкий [2].

Вважаю, що недостатня повнота визначення сутності фінансового результату є наслідком того, що кожен із дослідників інтерпретує це поняття залежно від обставин, які йому необхідно прояснити, прив'язуючись до галузі, завдання чи об'єкта бухгалтерського обліку. Це спричинене відсутністю дефініції «фінансовий результат» в нормативно-правових актах, що не обмежує фахівців у використанні варіацій цього твердження у своїх інтересах.

У зв'язку з вищенаведеним фінансовий результат є наслідком господарської діяльності підприємства, який характеризує спроможність підприємства здійснювати подальшу господарську діяльність, ефективність господарювання, а також є об'єктом оподаткування та визначається за даними бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1. Мандус Н. Ю., Шкарлат А. О. Теоретичні та методичні підходи до визначення прибутку підприємства в обліку та аудиті // Вісник НТУ. Економічні науки. 2016. № 14.

2. Тесленко Т. І., Конькова Н. В. Облік фінансових результатів: проблеми та шляхи вдосконалення // Бізнес Інформ. Економіка, бухгалтерський облік та аудит. 2013. № 4.

3. Дейнека О. В., Остапенко О. А. Сутність поняття «фінансовий результат» та особливості його формування // Молодіжн. наук. вісник УАБС НБУ. Економічні науки. 2013. № 4.

4. Шипіна С. Б. Сутність поняття «фінансові результати» як об'єкта бухгалтерського обліку // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2012. № 1 (59).

СЕКЦІЯ 4. МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

*Renbilas Rafal,
Professor, Dean of the Faculty of Administration and Informatics,
Authorized Rector for work
with the countries of the Eastern Partnership region in
the ERASMUS+ program*

THE INFLUENCE OF THE MONETARY POLICY ON THE CAPITAL VALUE FOR FINANCING INVESTMENTS

One of the important conditions for the implementation of enterprise investments is the influence of the state on the credit market, which takes place through monetary policy. The essence of monetary policy is the regulation of the amount of money supply and the initiation of a mechanism that controls the level of short-term interest rates [1, p. 320]. Monetary policy is a key factor affecting the availability of financial resources for companies that wish to realize investments and forms the cost of raising capital [1, p. 35–50]. In particular, this concerns the investment loans which represent the main instrument for financing investments.

In the implementation of monetary policy the central bank uses various types of instruments of influence. On the one hand, these instruments derive from the supervisory powers of the central bank (instruments of direct influence), on the other hand, the central bank acts as a business partner of commercial banks in the financial market (instruments of indirect influence). The above-mentioned methods complement the persuasive effect that occurs in the context of contacts between different subjects of economic life.

Using the tools of direct influence, the central bank formulates specific orders and prohibitions designed to control the value of loans granted and the level of interest rates. They relate to the amount of loans, the limit on the participation of the bank, the size of the target reserve rates and above all the size of the mandatory rate which directly affects the ability of the bank to participate in financing clients. Any reduction in the ability of a bank to lend primarily affects the balance of loans provided because they represent long-term loans usually for a large sum.

The central bank uses indirect market operations and interest rate policies among the indirect influence group of instruments. Due to the sale of securities (REPO transactions) the central bank reduces the amount of money remaining in circulation and increases it when buying securities. [2, p. 76]. Thus, the central bank directly forms the supply of credit money and indirectly affects the level of interest rates and hence the value of capital arising from the main economic law of supply and demand.

The policy of the interest rate of the central bank includes the formation of such interest rates as refinancing, deposit and weighted average [2, p. 67]. Thus an increase in the refinancing rate leads to the fact that commercial banks also increase the interest rate on their credit exposures. The deposit rate is the interest rate on short-

term deposits opened by the commercial bank at the central bank. The higher it is the lower is the tendency of commercial banks to lend to enterprises. The weighted average rate relates to open market transactions involving REPO and REPO transactions. When determining the price of securities in sales transactions (and inverse in the future), the central bank determines the profitability of such an investment, thus forming the price policy of banks within the framework of their deposit and credit activities.

The persuasive influence of the central bank creates the authority of the central bank and the desire of commercial banks to cooperate with it. The persuasion of central bank representatives is usually a very effective method of interfering in the managerial decision-making by commercial banks.

The monetary policy pursued by the central bank may have restrictive or liberal character. Restrictive monetary policy leads to a reduction in the funds allocated to finance investments. In this situation only the projects with the highest payback rate and the minimum degree of risk are approved by the suppliers of capital. A liberal monetary policy allows commercial banks to participate more courageously in financing of enterprise investments. Not having the appropriate alternative and owning a sufficient base of credit money they can take an active part in the financing of economic activities including the investment activity of companies.

Consequently the monetary policy formed by the central bank has a significant impact on investment demand. This thesis for decades is either accepted or rejected depending on the dominant economic flow. Skeptics point out that interest rate fluctuations do not affect investment decisions because they are relatively small for the rate of payback of material investments. Besides, the decisions are based on the projected interest rate rather than on the current one. However this argument is difficult to agree in a period of intense competition where the return on investment in many cases is slightly higher than the rate of safe investment which usually forms the size of the interest rate of the central bank. Moreover high current (and not projected) interest rates affect the creditworthiness of companies and the ability to assume obligations to finance investments. This leads to a decrease in the probability of material investment. In addition, high interest rates on secure instruments have a very significant effect on the investment policy of banks that are the main provider of capital in financing investments. In the case of the possibility of investing in certain instruments intended for investments with high interest rates, banks will restrict lending, which will reduce the access of companies to sources of investment financing. In this situation, the cost of equity will also increase, which will affect the further limitation of investment opportunities.

Summing up the above, one can conclude that monetary policy directly forms the investment decisions of the company having a significant impact on:

- availability of funds for financing investments;
- the sum of the value of capital attraction and thus the profitability of the investment project.

References

1. Zwolankowski M. Struktura stop procentowych banku centralnego a kwestia równowagi monetarnej na rynku pieniężnym / red. W. Jaworski, A. Szelgowska. Współczesna bankowość. Warszawa: CeDeWu, 2012. S. 35–50, 320.
2. Dmowski A., Sarnowski J., Prokopowicz D. Podstawy finansów i bankowości. Warszawa: Difin, 2005. 76 s.
3. Pyka I. Bank centralny na współczesnym rynku pieniężnym. Dyscyplina regulacyjna, skuteczność, instrumenty. Warszawa: C. H. Beck, 2010. S. 67.

*Булах Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИКОРИСТАННЯ СТАТИСТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ МЕТОДІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ТА ОЦІНЦІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА

Комплексний соціальний розвиток села є однією з важливих умов розвитку держави в цілому. Саме тому останні роки відзначаються інтенсивним проникненням статистико-економічних методів у дослідження та оцінку його стану. Серед статистико-економічних методів виділяють: статистичні спостереження, статистичне групування, використання середніх та відносних величин, порівняння, індексний, регресійно-кореляційний та дисперсійний аналіз.

Статистичні спостереження – це один із важливих методів нагромадження даних (матеріали статистичної звітності, річні звіти господарської діяльності підприємств соціальної інфраструктури та сільськогосподарського виробництва, матеріали перепису населення тощо). Деякі дані збирають за допомогою спеціального дослідження, зокрема анкетного опитування населення сільських поселень, щоб одержати більший обсяг необхідної інформації.

Сутність методу економічного групування полягає в тому, що статистичні дані групуються за певними ознаками з метою вивчення закономірностей розвитку обраної проблеми. Інакше кажучи, економічне групування розкриває сутність досліджуваного процесу. Основу методу становить вибір ознаки, за якою проводиться групування накопичених статистичних даних. Залежно від поставленого завдання дослідження використовується типологічне, структурне та аналітичне групування. Зокрема, для характеристики населення регіону, аналізу діяльності об'єктів соціальної інфраструктури використовується типологічне групування, а для вивчення структури явища – структурне групування. Аналітичне групування дає можливість вивчити взаємозалежність економічних показників досліджуваного процесу.

Найбільш ефективним методом подання результатів зведення та групування аналітичних даних щодо соціального розвитку села є табличний. Таблиця є способом компактного, раціонального та наочного викладення інформації про досліджуваний об'єкт у цифровій формі та у певному порядку розміщення [4].

У більшості випадків соціальні явища проявляються через середні та відносні величини. Середні величини відображають загальні ознаки досліджуваного процесу. При їх аналізі доцільно проводити аналіз індивідуальних показників соціального розвитку села, що дає можливість виявити основні тенденції цього розвитку. Однією з найбільш поширених форм середньої величини, придатних для дослідження інтегрованих рівнів розвитку соціальних процесів і явищ, є середня геометрична, що розраховується як корінь n -го ступеня з добутку окремих значень – варіант ознаки / складових досліджуваного явища (x):

$$\bar{x} = \sqrt[n]{x_1 x_2 \dots x_n} = \sqrt[n]{\prod x}, \quad (1)$$

або

$$\bar{x} = \sqrt[f]{x_1^{f_1} x_2^{f_2} \dots x_n^{f_n}} = \sqrt[f]{\prod x^{f}}, \quad (2)$$

де n – кількість значень ознаки, f – вага.

Звідси середні індекси рівня розвитку окремих компонентів соціальної сфери в розрізі окремих груп або всіх регіонів країни (P_i), а також інтегровані індекси розвитку сукупності нормованих компонентів соціальної сфери в окремому адміністративно-територіальному утворенні (P_j) найпростіше розрахувати за формулами [3]:

$$P_i = \sqrt[\overline{I}]{\prod P_{ji}}, \quad P_i = \sum^{f_j} \sqrt[\overline{I}]{\prod P_{ji}^{f_j}}, \quad (3)$$

$$P_j = \sqrt[\overline{I}]{\prod P_{ji}}, \quad P_j = \sum^{f_i} \sqrt[\overline{I}]{\prod P_{ji}^{f_i}}, \quad (4)$$

де $i = \overline{1, I}$ – номер показника рівня розвитку соціальної сфери, I – їх загальна кількість; $j = \overline{1, J}$ – номер регіону, що вивчається, J – загальна кількість регіонів; P_{ji} – рівень розвитку i -ї характеристики в j -му регіоні; f – вага.

За допомогою відносних величин можна проаналізувати рівень і динаміку соціального розвитку села.

Порівняння – це один із найбільш поширених прийомів вивчення взаємозв'язків соціального розвитку села. Прийом економічних порівнянь використовують за наявності статистичних даних за кілька років, порівнюючи статистичні дані за певними ознаками. Управління соціальним розвитком вимагає точних даних про трудові, матеріальні та фінансові ресурси, їх наявність і використання.

Індексний метод ґрунтується на відносних показниках, які виражають відношення поточного рівня явища до його базового рівня. Цей метод допомагає дослідити та оцінити зміни доходів, витрат, чисельності працюючих, коштів на оплату праці в часі тощо [1].

Значна увага в дослідженнях соціального розвитку села приділяється регресійно-кореляційному аналізу, який знаходить широке застосування при встановленні залежностей та взаємозв'язків між складовими розвитку та його подальшому прогнозуванні. Застосування розглянутого методу при вивченні зовнішньої ефективності функціонування ланок соціального розвитку села дозволяє зробити висновок щодо його високої достовірності в процесі визначення пріоритетів удосконалення структури, джерел та обсягів фінансування діяльності з підготовки кадрів, організації лікувально-профілактичного і санаторно-курортного обслуговування населення [3].

У будь-якому експерименті середні значення досліджуваних величин змінюються зі зміною основних факторів (кількісних та якісних), що визначають умови досліджу, а також і випадкових факторів. Дослідження впливу тих чи інших факторів на мінливість середніх є завданням дисперсійного аналізу, що використовує властивість адитивності дисперсії випадкової величини, зумовленої дією незалежних факторів. Залежно від числа джерел дисперсії розрізняють однофакторний та багатфакторний дисперсійний аналіз. Дисперсійний аналіз особливо ефективний при вивченні кількох факторів. При класичному методі вивчення змінюють тільки один фактор, а решту залишають постійними. При цьому для кожного фактора проводиться своя серія спостережень, що не використовується при вивченні інших факторів. Крім того, за такого методу досліджень не вдається визначити взаємодію факторів при одночасній їх зміні. При дисперсійному аналізі кожне спостереження служить для одночасної оцінки всіх факторів та їх взаємодії [2].

Отже, використання різноманітних статистико-економічних методів є необхідним для повноцінного дослідження та оцінки соціального розвитку села. Оскільки саме вони дають можливість вирішити низку складних завдань функціонування усіх його складових.

Список використаних джерел

1. Використання статичних методів в економічному аналізі. URL: https://studopedia.com.ua/1_16026_vikoristannya-statistichnih-metodiv-v-ekonomichnomu-analizi.html
2. Дисперсійний аналіз. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дисперсійний_аналіз/
3. Куценко В. І. Соціальний вектор економічного розвитку: монографія / за заг. ред. Б. М. Данилишина. Київ: Наук. думка, 2010. 735 с.
4. Чаплінська А. А., Цюга Ю. І. Використання статистичних методів в економічних дослідженнях. URL: http://www.rusnauka.com/8_NMIV_2013/Economics/7_131238.doc.htm

*Гаджиєв Ровшан,
аспірант кафедри світового господарства та
міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АСПЕКТИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Політико-економічні дослідження часто ґрунтуються на типології режиму для визначення того, чому певні типи устрою в країнах дають певні результати. Щоб допомогти практикам з питань розвитку точно встановити політико-економічну траєкторію, на яку вступає ресурсозалежна країна, ми пропонуємо типологію, яка структурована навколо двох визначальних вимірів:

- надійність міжчасового (інтертемпорального) зобов'язання – означає тривалість у часі політичної стабільності та політичних угод, а також передбачені санкції за відхилення від таких угод;
- загальнополітична інклюзивність договору між державою та суспільством – міра, в якій різноманітні соціальні, економічні та політичні погляди включаються до процесу прийняття рішень, і відчуття колективного або клієнтського добробуту бере верх над інтересами еліт (так звана загальнополітична інклюзивність договору між державою та суспільством або включення різноманітних соціальних, економічних і політичних поглядів до процесу прийняття рішень, а також переважання колективного або клієнтського добробуту над інтересами еліт). Хоча ці виміри певною мірою взаємозалежні, їх попарне поєднання дає типологію з чотирьох різних устроїв країн (табл. 1).

Таблиця 1

Типологія суспільно-політичних устроїв на основі залежності від природних ресурсів

Політична інклюзивність	Надійність міжчасового (інтертемпорального) зобов'язання	
	Менш надійний / Більш слабке застосування	Більш надійний / Більш сильне застосування
Менша інклюзивність / Менша колективна орієнтація	Патримоніальне правління Індивідуалізована політична влада, побудована на ієрархії кумівства; акцент на приватні (елітні) блага; експлуатація суспільних ресурсів для приватної вигоди	Гегемоністський уряд Інституціональний однопартійний режим або хіжацький, або великодушний; акцент на приватні (елітні) блага
Більша інклюзивність / Більша колективна орієнтація	Клієнтурний плюралізм Політична конкуренція заснована на широкому використанні клієнтурних мереж; забезпечення благ; низька горизонтальна відповідальність	Програмний плюралізм (Programmatic pluralism) Виборча конкуренція на основі програм, прив'язаних до підвищення колективного добробуту; забезпечення суспільних благ; горизонтальна та вертикальна демократична відповідальність

Втручання для розвитку, щоб подолати ресурсне прокляття, спрямоване на допомогу реформі в країнах так, щоб політичний процес та інституційні рамки у всьому ланцюзі вартості природних ресурсів наблизились до тих, які існують в країнах, характеристики яких розташовані в ідеальному квадраті знизу справа – так званий програмний плюралізм. Іншими словами, рента від природних ресурсів найбільш надійно перетворюється у багатства сталого розвитку, якщо уряд може забезпечувати надійні міжчасові (інтертемпоральні) зобов'язання як стосовно видобувних компаній, так і щодо власних громадян і якщо політичний режим є інклюзивним, тобто коли уряд має стимули для використання ресурсної ренти для забезпечення суспільних благ, які підвищують колективний добробут.

Ця типологія може використовуватися для характеристики країни в конкретний час. Але країни також еволюціонують у часі, іноді перетворюючись з однієї політико-економічної системи на іншу. Щоб бути успішними, ініціативи щодо розвитку повинні передбачати механізми, сумісні з відповідною політичною та інституційною динамікою ресурсної залежності і, врешті-решт, трансформують її. Оцінювання політичної економії країни за цією типологією визначає межі можливого політичного простору, всередині яких повинні бути розроблені заходи втручання, якщо вони легко піддаються управлінню і сталі. Деталізовані компоненти, що лежать в основі двох вимірів – міжчасової (інтертемпоральної) імовірності та політичної інклюзивності, дають поштовх з погляду вироблення принципів втручання.

Оскільки практики з питань розвитку з країн рухаються в напрямі формулювання застосовних заходів втручання, які є сумісними з відповідними ініціативами, типологія передбачає три шляхи для побудови цих заходів втручання:

1. Заходи втручання спрямовані, насамперед, на розширення часових горизонтів, а отже, на посилення міжчасової (інтертемпоральної) імовірності; наприклад, слід підкреслювати, що простий, регламентований процес надання ресурсних концесій мінімізує непевність інвестора та підвищує передбачуваність.

2. Реформи з акцентом на залучення зацікавлених суб'єктів до співпраці в управлінні природними ресурсами, що забезпечує розширення політичної інклюзивності; наприклад ослаблення інформаційних асиметрій через використання стандартизованих контрактів і фіскальних режимів або, принаймні, розкриття умов контракту, щоб уможливити аудит і нагляд з боку третіх сторін.

3. Заходи втручання, які передбачають поєднання інститутів і потенціалу управління природними ресурсами у спосіб, що забезпечить функціональність (хоча й обмежену) навіть в умовах негативної загальної політико-економічної динаміки.

Заходи втручання, розумно сформульовані на цих принципах, посилюють позитивну динаміку, даючи волю ініціативам, які рухають справу в правильному напрямі, так і є сумісними з трансформаційними втручаннями, які можуть змінити політико-економічну динаміку на краще.

*Гарматюк Олена Валентинівна,
викладач кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ

Сьогодні у світі виробництво фармацевтичних препаратів є однією з найперспективніших галузей. Протягом кількох останніх років світовий ринок фармації демонструє сталу тенденцію до зростання.

Фармацевтичний ринок України залишається другим за обсягами серед країн СНД. Він включає в себе: виробничі потужності з випуску готових лікарських засобів і виробів медичного призначення; повноцінну логістичну систему; оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі; експорт та імпорт [1]. Мережа розподілу готової фармацевтичної продукції в цілому не відрізняється від розподільних мереж на інших галузевих ринках, однак має ряд особливостей, пов'язаних з особливим характером фармацевтичної продукції. Водночас вітчизняна фармацевтична галузь має певну специфікою щодо моделей, характерних для західних та інших ринків фармацевтичних препаратів. Це зумовлено, в першу чергу, історичним аспектом розвитку і становлення галузі, а також низьким рівнем розвитку ринку страхових послуг в цілому і страхової медицини зокрема.

Національні дистриб'ютори – найбільш значущі учасники фармацевтичного ринку, від позиції яких залежать як більшість виробників лікарських препаратів, так і роздрібні продавці – аптеки і аптечні мережі. Більшість виробників лікарських засобів не мають права продавати свою продукцію роздрібним продавцям, бо у них відсутня ліцензія, тому вони мають справу з оптовими компаніями. Саме оптові дистриб'ютори у процесі своєї діяльності використовують логістичні схеми.

Досвід роботи провідних вітчизняних і зарубіжних компаній свідчить, що впровадження сучасних логістичних технологій та інструментів управління потоковими процесами сприяє: підвищенню продуктивності праці логістичного персоналу на 30–40%; зменшенню вартості й часу обробки замовлень на 20–40%; скороченню часу виходу продукції на ринок на 15–30%; зниженню витрат на закупівлю на 5–10%; зменшенню обсягів запасів на 20–40%; скороченню виробничих витрат на 5–15%; підвищенню точності даних про кількість і розміщення матеріальних ресурсів до 98–99%; збільшенню прибутку на 5–15% [2].

Фармацевтичний ланцюжок постачання – це складна логістична система з високим рівнем відповідальності кожного учасника процесу, кінцевою метою якої є те, щоб відповідні лікарські засоби в установлені строки з дотриманням обов'язкових умов зберігання і транспортування були отримані споживачами. Через велику кількість обмежень та вимог, пов'язаних з умовами зберігання та транспортування лікарських засобів і з їх документальним супроводом, сертифікацією та ліцензуванням фармацевтичної продукції, фармацевтичний

ланцюг постачання вразливий до впливу факторів. Водночас він являє собою систему операцій, де рівень обслуговування нижче 100% не допустимий, оскільки будь-яке інше значення цього показника може вплинути на безпеку лікарського засобу для здоров'я людини.

Логістичний ланцюжок постачання лікарських засобів зарубіжного виробництва включає виробництво продукції, зберігання на консолідаційних складах виробника або дистриб'ютора, доставку товару на територію України, митне оформлення, зберігання на складі вантажовласника-імпортера, дистрибуцію або адресну доставку в інші канали збуту. Всі ці процеси повинні проходити під жорстким контролем виконання правил транспортування і зберігання препаратів. Інфраструктурні обмеження, зумовлені якістю наявних складів і автотранспортного парку, практично непосильні для окремих невеликих компаній, які змушені змиритися з ситуацією і максимально ефективно використовувати ті активи, які пропонуються на ринку.

Між якістю прогнозування потреб у товарах і рівнем сервісу, що надається клієнтові, існує пряма залежність. Зазвичай в базах даних облікових систем підприємств зберігається маса корисної, але не врахованої при прийнятті управлінських рішень інформації, яку слід використовувати при прогнозуванні потреб у продукції. Для побудови прогнозів розроблено ряд спеціальних програмних продуктів, в які закладені різні алгоритми, проте всі ці програми об'єднує одне: необхідність детальної статистики про продажі в минулі періоди як вихідних даних. Чим вище якість і повнота вихідних даних, тим вище точність прогнозування. Для отримання точнішого прогнозу потреби товарів рекомендується накопичувати вихідні дані з динаміки продажів продукції за останні три роки, що дозволить відстежити сезонні тренди за товарами й інші чинники, що вплинули на продажі, а також інформацію про терміни та результати проведення маркетингових акцій та інших промо-активностей. Важливим фактором, що впливає на якість прогнозу, є ситуації, пов'язані з дефіцитом товарів або недопродажем на ринку через державні обмеження на торгівлю, або проблеми з дозвільною документацією. Такі нестандартні ситуації, що позначаються на продажах, повинні фіксуватися й ураховуватися.

Загальною ідеєю рішення для фармацевтичної логістики є інтеграція всіх логістичних підприємств і логістичної інформації (у тому числі транспортні засоби, ліки, дороги, зберігання) на одній платформі, а потім централізований аналіз з науковим розкладом і диспетчеризацією транспортних засобів, ліків, доріг, штату, складів для зменшення кількості порожніх поїздок, скорочення витрат на зберігання, зниження вартості логістики й підвищення її ефективності.

Список використаних джерел

1. Скрипка А. К. Сучасний стан фармацевтичної галузі України // Вісник Хмельницького нац. університету. Економічні науки. 2015. № 2 (2). С. 86–89.
2. Посилкіна О. В., Хромих А. Г. Актуальність впровадження інтегрованої логістики в фармації // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. 2011. № 5 (19). С. 37–42.

*Герасименко Сергій Сергійович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНА СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ УПРАВЛІННЯ МІСТОМ

В останні роки в Україні має місце тенденція зміни структури населення, що суттєво відрізняється від загальносвітової. Так, за 2001–2018 рр. практично в усіх областях України зменшилася чисельність міського населення, водночас частка міського населення у загальній його чисельності збільшилася. Це призвело до того, що чисельність населення великих міст України (крім м. Києва) скоротилась.

Скорочення чисельності міського населення в умовах стагнації економіки можна вважати за позитивну ознаку. До такої оцінки можна дійти з декількох кутів зору. По-перше, за зменшення попиту на робочу силу у містах зі скороченням чисельності населення має позитивним наслідком стабілізацію рівня безробіття, що, своєю чергою, зменшує соціальну напругу. Як наслідок, по-друге, більша соціальна однорідність суспільства в містах дозволяє міській владі поліпшити умови життя, організувавши відповідним чином управління містом. І хоча, як і раніше, метою управління містом, як і загальною метою державного управління, є забезпечення сталого розвитку, реалізація заходів, скерованих на досягнення сталого розвитку міст в умовах більшої соціальної однорідності населення полегшується.

З іншого боку, згадувані заходи мають передбачати досягнення до 2030 року 17 цілей сталого розвитку (ЦСР), визначених ООН в 2015 році для всіх країн-членів ООН [1, с.17–44]. Згідно з цим рішенням, уряди країн беруть на себе відповідальність та створюють національні механізми, що сприятимуть досягненню заявлених цілей. Своєю чергою, розроблення та реалізація заходів для досягнення цілей вимагає створення відповідної інформаційної бази управління. Першим етапом формування такої бази є забезпечення збирання якісних, доступних та актуальних даних. У XXI столітті можливість забезпечення збирання таких даних надають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Вони полегшують збирання, зберігання та спільне використання даних, аналіз сучасних соціально-економічних явищ і процесів, публікацію інформації за результатами аналізу та повторне використання цієї інформації для подальшого аналізу. Прискорення розробки та впровадження нових конкурентоспроможних технологій ІКТ в економіку сприяє перетворенню суспільства на інформаційне суспільство.

Рішення двох Всесвітніх самітів з питань інформаційного суспільства (Женева, 2003 р.; Туніс, 2005 р.) мали на меті скерувати країни та міжнародні організації на збирання даних щодо ІКТ, які дозволять обчислювати узгоджений перелік показників ІКТ для здійснення аналізу й управління

інформаційним суспільством. Для реалізації цих завдань було оформлене Партнерство для статистичного вимірювання ІКТ [2].

Застосування ІКТ дозволяє формувати інформаційну базу управління містом у формі великих даних (Big Data). Як відомо, великі дані не тільки становлять великий обсяг інформації, а й характеризуються ще такими ознаками, як швидкість передачі та різноманітність. Остання ознака є визначальною, тому що передбачає більшу складність та більшу різноманітність джерел, з яких надходять дані, порівняно з тими, що використовувалися до впровадження ІКТ. До того ж великі дані, завдяки наявності ІКТ, часто генеруються автоматично, без участі людини.

Виходячи з викладених переваг, Статистична комісія ООН на 45-ій сесії (2014 р.) заснувала Глобальну робочу групу з питань використання великих даних для підготовки офіційної статистики [3]. С того часу відбулося 4 міжнародні конференції з цього питання, на останній з яких (Богота, 2017 р.) були прийняті рекомендації щодо використання даних на благо сталого розвитку, зокрема для управління та керівництва, координації між урядами, приватним сектором, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та науковими колами [4].

Незважаючи на певні труднощі у використанні великих даних в офіційній статистиці, переваги, обумовлені їх наявністю та багатогранністю, справляють значний вплив при науково й методично обґрунтованому їх застосуванні в управлінні сучасним містом. При цьому використання великих даних найбільш ефективно при розробленні інноваційних програм розвитку міста, тобто таких програм, які раніше не розроблялись, а тому немає досвіду збирання даних для них. У першу чергу це стосується підбору кадрів для реалізації програми та їх розстановки за робочими місцями та об'єктами. Але найголовніше завдання, вирішення якого потребує великих даних – це оцінювання результативності програми та оцінка внеску кожного учасника програми в кінцевий результат. Кінцевим етапом дослідження з використанням великих даних, як і будь-якого іншого дослідження соціально-економічних явищ та процесів, є причинно-часове прогнозування з поліпшення ситуації, що розглядалася певною програмою розвитку міста. Реалізація таких програм має дозволити знайти засоби підвищення ефективності та скорочення витрат при забезпеченні високої якості життя для всіх громадян.

З метою забезпечення комплексного і цілісного підходу до планування та контролю реалізації програм розвитку сучасного міста доцільно спиратися на систему стандартизованих індикаторів, наведених в ISO 37120 [5]. Вона складається зі 100 індикаторів, згрупованих за 17-ма темами відповідно до секторів і послуг, які надаються містом, що дозволяють провести оцінювання соціально-економічних та екологічних складових міського господарства. На особливу увагу заслуговують індикатори за темою «Економіка», з яких три належать до основних (рівень безробіття, частка вартості комерційної та промислової нерухомості у загальній вартості майна міста, частка населення, що живе за межею бідності) та чотири – до додаткових (частка населення з повною зайнятістю, рівень безробіття молоді, кількість суб'єктів підприємництва в розрахунку на 1000 мешканців,

кількість нових патентів на 100 тис. мешканців). Саме використання інноваційних послуг на базі ІКТ дозволяє міській владі за допомогою мешканців міст створювати умови для здорового та безпечного життя, забезпечувати легкий доступ до послуг і роботи, ефективно використовувати ресурси міста. Можливість згаданої співпраці між владою та мешканцями зумовлюється вільним доступом останніх до ІКТ, в першу чергу – до Інтернету. Саме відповідні показники, що характеризують доступність ІКТ, визначають можливості реалізації тієї чи іншої програми розвитку міста.

Про можливості міст та територій щодо впровадження та розвитку ІКТ судять за результатами порівняльного аналізу, що здійснюється з використанням «Індексу розвитку ІКТ» для розрахунку якого використовують три субіндекси: 1) доступу до ІКТ; 2) використання ІКТ; 3) практичних навичок у сфері ІКТ [6]. Такий аналіз дає можливість не тільки розподілити міста (території) за рейтингом, а й кількісно оцінити відмінності між ними. Наявність оцінки розриву між рівнями розвитку ІКТ дозволяє визначити порядок розроблення і впровадження програм розвитку певного міста, реалізації яких має наблизити це місто до найбільш розвинених за розвитком ІКТ. Упровадження в практику управління містом ІКТ та великих даних сприятиме створенню, поповненню та постійному оновленню інформаційної бази, застосування якої буде сприяти, з одного боку, підвищенню ролі мешканців в управлінні містом, а з іншого – підвищенню контрольованості дій міської влади, що мають бути скеровані на поліпшення стану і рівня життя містян.

Список використаних джерел

1. Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года / Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 25 сентября 2015 года. URL: <http://undocs.org/ru/A/RES/70/1>
2. Всемирный саммит по информационному обществу / Информация для всех. МОО ВПП ЮНЕСКО. Санкт-Петербург, 2007. URL: <https://www.ifap.ru/library/book193.pdf>
3. Большие данные. Статкомитет СНГ. URL: <http://www.cisstat.com/BigData/>
4. Доклад Глобальной рабочей группы по использованию больших данных для целей официальной статистики / Статистическая комиссия ООН. 49 сессия. URL: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/49th-session/documents/2018-8-BigData-R.pdf>
5. ГОСТ Р ИСО 37120–2015 Показатели городских услуг и качества жизни (ISO 37120:2014, IDT). Москва: Стандартинформ, 2015. (Устойчивое развитие сообщества). URL: <http://files.stroyinf.ru/Data/605/60579.pdf>
6. Рейтинг стран мира по уровню развития информационно коммуникационных технологий. Гуманитарные технологии. Аналитический портал. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/ict-development-index/ict-development-index-info>

*Голубова Галина Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ КРАЇНИ У МЕНЕДЖМЕНТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Всебічний розвиток економічних відносин України з іншими державами регулюється Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [1]. Закон має забезпечувати на взаємовигідній основі правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв’язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг. Серед різносторонніх напрямів ЗЕД ключовим для України залишається зовнішня торгівля товарами й послугами та залучення потенційних іноземних інвесторів.

Узагальнимо систему показників, яка характеризує стан економічної національної макросистеми на зовнішньому ринку:

- валовий внутрішній продукт (ВВП);
- зовнішньоторговельний оборот;
- баланс зовнішньої торгівлі товарів і послуг;
- експортно-імпортні квоти;
- міжнародна внутрішньовидова спеціалізація країни;
- іноземні інвестиції;
- боргові навантаження країни;
- показники валютного ринку.

Фінансова стійкість країни визначає її місце як в міжнародних відносинах в цілому, так і на ринку зовнішньоекономічних операцій зокрема (рис. 1).

**Рис. 1. Наочне представлення фінансової візитки України
за даними 2017 року**

Статистика зовнішньої торгівлі вивчає обсяги, склад та структуру експортно-імпортних операцій, зовнішньоторговельний оборот, динаміку цін та динаміку умов торгівлі, статистичні показники збалансованості зовнішньої торгівлі та ін., що дають можливість оцінити й узагальнити ситуацію на зовнішньому ринку торгівлі товарів та послуг.

Курсові співвідношення національної гривні з іноземними валютами впливають на динаміку обсягів експортно-імпортних операцій, на стан платіжного балансу в цілому, на обсяг зовнішнього боргу країни та її інвестиційну привабливість для іноземних інвесторів. Зовнішня торгівля має акумулювати як вітчизняний ринок, так і сприяти залученню прямих іноземних інвестицій.

За даними Державної служби статистики України [2], у 2017 році валовий внутрішній продукт склав 2982,9 млрд грн; при офіційному курсі НБУ [3] (25,44 грн /дол. США) ВВП становив 117,3 млрд дол. США. Майже на рівні ВВП був зовнішньоторговельний оборот країни, він становив 108,7 млрд дол. США. Домінуючу роль у ньому відігравала торгівля товарами – 85,5%, частка же послуг становила лише 14,5%, тоді як у країнах з високим рівнем економічного розвитку частка послуг сягає 40-50% і більше.

За результатами аналізу сукупне сальдо торговельного балансу було від'ємним і становило –1,24 млрд дол. США: сальдо торгівлі товарами було також від'ємним (–6,33 млрд дол. США), сальдо торгівлі послугами – додатним (5,09 млрд дол. США). Коефіцієнт покриття (0,96) свідчить, що товарний імпорт не забезпечувався експортом, тому для покриття дефіциту необхідно було залучати інші ресурси. Ступінь відкритості економіки у 2017 році склала 0,93, що свідчить про залежність України від кон'юнктури світових ринків та впливу зовнішніх шоків. Схильність української економіки до зовнішніх ризиків підтверджується і показником експортної квоти, який становив 45,8%, ($KE > 35\%$ – відносна відкритість економіки), а також коефіцієнтом імпортової залежності, який становив 46,9%, що характеризує Україну як імпортозалежну.

Успішна трансформація української економічної системи вимагає неспішних, а дієвих та грамотних рішень в частині менеджменту зовнішньоекономічної діяльності у тісній співпраці зі статистично-аналітичним забезпеченням цих змін.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ, станом на 03.01.2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

*Гринчак Наталія Анатоліївна,
старший викладач кафедри економіки та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ БОРГОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ТА КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Відповідно до даних Інституту міжнародних фінансів, у 2017 році загальний світовий борг сягнув свого рекордного значення – 217 трлн дол. США, що становить 327% світового ВВП. За останні 10 років відбулося зростання боргу на 50 трлн дол. США. При цьому зі світового боргу на розвинені країни припадає 160 трлн дол. США, тобто їх сукупна частина боргу у 4 рази перевищує їх сукупний ВВП. Найбільші темпи зростання як внутрішнього, так і зовнішнього боргів за рік продемонстрували США та Китай, показники яких сягнули 63 трлн дол. США та 32,7 трлн дол. США відповідно. Сукупний борг країн, що розвиваються, за останній рік зріс на 3 трлн дол. США, досягнувши при цьому позначку 56 трлн дол. США (тобто 218% їх ВВП) [6].

Станом на 2017 рік найвищі рівні зовнішнього боргу у США – 18,6 трлн дол. США, Великій Британії – 7,8 трлн дол. США, Франції – 5,3 трлн дол. США, Німеччині – 5,1 трлн дол. США, Нідерландах – 4,3 трлн дол. США, Люксембургу – 3,9 трлн дол. США, Японії – 3,5 трлн дол. США, Італії – 2,3 трлн дол. США тощо. Якщо говорити про відносні показники, тобто співвідношення державного боргу та ВВП, то у 2016 році в середньому цей показник у розвинених країнах становив 81% (майже удвічі більше порівняно з 2007 роком) [1, с. 6], а в країнах, що розвиваються, – лише близько 46%, а це лише на 5 в. п. більше порівняно з 2007 роком. Лідерами за цими показниками у 2016 році можна назвати Сінгапур, Бразилію, Угорщину, Гонконг, Індію, Аргентину, ПАР тощо [2, с. 8].

Відмінності між боргами розвинених країн та тих, що розвиваються, є такими: різне співвідношення боргу до ВВП; різна структура боргу; різні джерела отримання.

Варто зазначити, що зовнішній борг країни складається з зовнішнього державного боргу, зовнішнього боргу, гарантованого державою, та зовнішнього приватного боргу, не гарантованого державою. Так само суб'єктами внутрішнього боргу країни можуть стати як національні приватні позичальники, так і держава.

Одним із показників для аналізу рівня боргу країн світу є їх співвідношення із національним ВВП, при цьому насамперед варто виділити відношення боргу (як зовнішнього, так і внутрішнього) у нефінансовому секторі до ВВП. У розвинених країнах цей показник становить у середньому 250%, тоді як у країнах, що розвиваються, цей показник зазвичай не перевищує 100% (за винятком Китаю, де цей показник дорівнює майже 250%) [3, с. 8]. Наприклад, станом на 2017 рік співвідношення нефінансового боргу та ВВП у

США становило 260%, у країнах Єврозони – майже 270%, у Японії – близько 375% (найвищий показник), у Німеччині – 180%, у Франції – 300%, у Великій Британії – 280%, у Канаді – 300% тощо. У країнах, що розвиваються, спостерігається така ситуація: для Індії цей показник становить 120%, Росії – 90%, Бразилії – 140%, Індонезії – 60%, Мексики – 65%, Аргентини – 60% тощо [6].

Низьке співвідношення боргу та ВВП у країнах, що розвиваються, пояснюється так:

1. Низький рівень довіри іноземних кредиторів через економічні та політичні дисбаланси у країнах, що розвиваються, як наслідок – жорсткі вимоги для отримання кредитів та високі відсоткові ставки, а це можуть дозволити собі не всі країни.

2. Погано розвинута фінансова система і досить часто – повна відсутність інструментів та механізмів постійного рефінансування боргів.

3. Високі відсоткові ставки, які обмежують можливості щодо обслуговування боргу.

4. Немоżliвість проводити грошову емісію під борги або монетизацію боргу через відсутність суверенітету центрального банку і незалежної грошово-кредитної політики. По суті монополне право на монетизацію боргів мають лише США та деякі інші розвинені країни [4, с. 302].

5. Інша модель розвитку: оскільки зовнішній борг країни складається і з приватних запозичень з іноземних джерел, то можна сказати, що цей сектор майже відсутній у країнах, що розвиваються. Населення звикло жити за рахунок власних заощаджень, тобто їм притаманна неборгова та повільна модель розвитку.

Розглянемо різницю у структурі боргу. В розвинених країнах присутній як зовнішній державний борг, тобто такий, що виникає у результаті отримання двосторонніх кредитів від урядів інших країн, Центральних банків, урядових установ і державних експортно-імпорتنих банків, міжнародних організацій та регіональних банків розвитку, так і зовнішній приватний негарантований борг – тобто борги приватних фірм, отримані з іноземних джерел та не гарантовані державою. В країнах, що розвиваються, дещо інша структура, адже в них переважають зовнішні державні борги, що можна пояснити двома чинниками: по-перше, у цій групі країн погано розвинутий фінансовий сектор та, як наслідок, майже відсутній клас інституційних інвесторів, які могли б брати кредити у іноземних кредиторів та формувати зовнішній приватний борг (винятком є Китай, де основна частина боргу лежить на плечах бізнесменів); по-друге, через економічні та політичні дисбаланси довіри іноземних кредиторів до цих країн зменшується. Як наслідок висувуються жорсткі вимоги для отримання коштів та встановлюються високі відсоткові ставки, а такі умови можуть дозволити собі лише уряди [7].

Більше того, у розвинених країнах, як правило, борг номінований у національній валюті або у вигляді облігаційних позик. Водночас країни, що розвиваються, від 25% до 85% свого боргу номінують в іноземній валюті (право на емісію якої у них не має) та у вигляді кредитів, що дозволяє кредитору більш жорстко диктувати свої умови. Але це не означає, що в

країнах, які розвиваються, повністю відсутні приватні позичальники, як і облігаційні позики; просто їхня частка у загальному обсязі боргу країни значно менша, ніж у розвинених країнах. Наприклад, країни, що розвиваються, почали частіше використовувати різні фінансові інструменти як джерела запозичення, наприклад бонди з фіксованою відсотковою ставкою: якщо в 1990-х роках на них припадало 60% національного боргу, то вже в 2016 році зазначена частка збільшилася до 75%. Використання таких цінних паперів захищає уряди від зростання відсоткових ставок, хоча у випадку їх довготривалого зниження на ринках цим країнам доведеться переплачувати.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Інституційні актори боргової залежності: роль кредитно-рейтингових агентств та міжнародних фінансових організацій // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 11. С. 5–9.
2. Резнікова Н. В. Боргові важелі макроекономічної взаємозалежності: канали впливу на економічне зростання // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 5–11.
3. Резнікова Н. В. Нові контури боргової залежності: тригери кризових проявів в умовах глобальної взаємозалежності // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 15. С. 5–12.
4. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 460 с.
5. Іващенко О. А. Потоки капіталу в контексті проблем платіжних дисбалансів: аналіз теоретичних засад та практичних моделей // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць: у 2 ч. Київ: Київський нац. ун-тет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. 2013. Вип. 112. Ч. II. С. 95–101.
6. International Debt Statistics 2017. World Bank Group. 2017. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25697/9781464809941>.
7. Reinhart C. M., Rogoff K. S. Growth in a Time of Debt. URL: <http://www.nber.org/papers/w15639>

*Гулевич Олена Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку світу характеризується динамізмом і багатовекторністю. За таких умов відбуваються суттєві трансформації ринку праці, змінюються форми і види зайнятості. Враховуючи надзвичайно стрімкий розвиток техніки та інформаційно-комунікаційних технологій, передбачити ситуацію на ринку праці майбутнього надзвичайно складно. Технологічний прорив зумовлює суттєві зміни в організації виробництва товарів, наданні послуг, появу нових сфер діяльності та трансформацію існуючих, формування нових ринків. Ринок праці адекватно реагує на вказані зміни: виникає потреба у нових компетенціях, одні професії зникають, інші – з'являються. Вже сьогодні функціонують магазини без касирів, автомобілі без водіїв, з'явилися нові технології створення, розміщення, передачі та зберігання інформації (хмарні технології, віртуальна реальність), мови програмування тощо. А вдосконалення технологій машинного навчання і розпізнавання голосу й постаті людини приводить до того, що роботи (штучний інтелект) починають замінювати людей навіть у професіях, які потребують взаємодії з клієнтами.

Тому важливим питанням, яке слід вирішувати як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях є з'ясування тенденцій, які впливатимуть на сферу зайнятості та ринок праці у майбутньому. До них будемо відносити:

1. **Розвиток цифрових технологій**, що змінює уявлення про комунікаційний простір та його можливості. Поява нових сервісів і технологій надає багато можливостей, яких не було раніше: миттєва комунікація між користувачами незалежно від їх географічного місця розташування, можливості спільної синхронної роботи, якісно нові способи подання інформації та роботи з нею, доступність значних обсягів інформації для кожного тощо. Водночас стрімкий розвиток цифрових технологій потребує підготовки фахівців нового покоління.

2. **Глобалізаційні та інтеграційні процеси**. Якщо оцінювати їх вплив на розвиток ринку праці, то слід вказати на посилення явищ економічної спеціалізації та територіального поділу праці: місцем виробництва конкретного обладнання чи техніки може бути не одна країна, а декілька, в кожній із яких виготовляються окремі деталі, що збираються в єдиний механізм за сотні або тисячі кілометрів від місця їх виготовлення. З одного боку, це уможливорює вузьку спеціалізацію, а з іншого – зростають вимоги щодо уміння працювати в мультикультурному та багатомовному (знання іноземних мов) професійному середовищі. Крім того, глобалізаційні процеси призводять до посилення

конкуренції як серед виробників продукції та постачальників послуг, так і серед працівників.

3. **Розвиток шерингової економіки** (економіка спільної участі) є світовим трендом, що полягає у спільному користуванні ресурсами (наприклад, скороченні витрат за рахунок здавання в оренду майна або надання послуг). На ідеях шерингу будується нова світова соціально-економічна система. Це не просто поєднання наявних попиту та пропозиції за допомогою сучасних технологій. Це зміна концепції споживання: відбувається революційний перехід від гіперспоживання, характерного для ХХ ст., до тренду ХХІ ст. – спільного споживання. Найчастіше згадувана компанія у контексті шерингової економіки – Uber.

4. **Зростання клієнтоорієнтованості.** Ця тенденція виникла і розвивається під впливом посилення конкуренції, насамперед у бізнес-середовищі. Вона є інструментом управління взаємовідносинами з клієнтами, завдяки використанню якого компанія отримує можливість отримання додаткового прибутку за рахунок глибокого розуміння та ефективного задоволення їх потреб.

5. **Екологічна безпека** – вимога часу. Виснаженість природних ресурсів, забрудненість навколишнього середовища – ці проблеми стали настільки відчутними для кожного, що інтегрувались у процес підготовки фахівців.

6. **Програмування, автоматизація** виробничих процесів, які, з одного боку, призводять до витіснення людської праці та заміни її машинною. З іншого боку, вони зумовлюють ускладнення систем управління та вимагають відповідного супроводу й адміністрування, а тому потребують підготовки відповідних фахівців.

7. **Роботизація, розвиток штучного інтелекту.** Автоматизація виробництва з використанням промислових роботів, застосування інтелектуальних робототехнічних комплексів неминуче приведе до зміни професійно-кваліфікаційної структури робочої сили на ринку праці майбутнього [1].

Перераховані тенденції формують відповідні вимоги до професійних знань, умінь та навичок працівника, його затребуваності на ринку праці. Визначальними чинниками, що справляють значний вплив як на розвиток видів економічної діяльності, так і на формування необхідних інноваційних компетенцій, є:

- ✓ розвиток інформаційних технологій (йдеться про нові види комп'ютерного та мобільного обладнання: ноутбуки, смартфони, iPhone тощо; програмне забезпечення; різновиди безпроводного доступу до мережі Інтернет: Wi-Fi, WiMAX, 3G, 4G, широкопasmові мережі тощо, нові технології сприйняття, у т. ч. віртуальна реальність);

- ✓ крос-функціональність (для більшості вакансій недостатньо мати ґрунтовні знання з однієї сфери, варто володіти знаннями у кількох сферах, а також іноземними мовами);

- ✓ мобільність (готовність до зміни сфери діяльності та навіть місця проживання);

- ✓ нові форми зайнятості (фріланс, аутсорсинг, аутстафінг та ін.).

У таких умовах необхідним є розвиток не лише так званих “твердих” (Hard skills), а й “м’яких” (Soft skills) навичок. До “твердих” навичок відносять ті, які пов’язані з технікою виконання професійної діяльності, вони притаманні певній категорії професій, тобто це професійні навички. Людина має доводити певну дію до автоматизму, оскільки використовує завчасно відомий шаблон. До таких навичок належать: володіння методом “сліпого” друку, іноземною мовою, шиття одягу за лекалами, керування автомобілем, програмування тощо.

До “м’яких” навичок зараховують певні особистісні характеристики, пов’язані з ефективною взаємодією з іншими людьми, тобто людські якості. До них переважно належать комунікативні та управлінські вміння. Наприклад, знаходити підхід до людей, переконувати, зберігати позитивне ставлення, гнучкість поведінки, знання професійної етики, вміння вирішувати проблеми, налагоджувати взаємовідносини, працювати в команді, слухати й розуміти співрозмовника, проводити переговори, презентації, вести дискусії тощо. “М’які” навички дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напряму, в якому працює людина.

Аналіз показав, що майбутні зрушення у сфері зайнятості будуть складними та багатограними й обумовлюватимуться швидкістю технологічних перетворень, забезпеченням готовності людських ресурсів до цих перетворень. Тому важливою функцією суспільних інституцій залишається надання людині допомоги у розвитку власного потенціалу, вироблення стратегії реагування на різні події, засвоєння нових норм суспільного і громадянського життя у динамічно мінливому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Джинчарадзе Н. Г., Боков О. В., Гулевич О. Ю. Тенденції розвитку ринку праці в Україні в умовах глобалізації: наук. доповідь. Київ: ІПК ДСЗУ, 2018. 43 с.
2. Preparing for the Future of Work / Initiatives World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/projects/future-of-work>

*Гурская Светлана Петровна,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры коммерции и логистики,
Белорусский торгово-экономический
университет потребительской кооперации*

РАЗВИТИЕ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Цифровая трансформация является генеральной линией развития современного общества и охватывает как систему государственного управления, так и всех секторов экономики. Однако в отдельно взятой стране каждый сектор экономики, в том числе и торговля, имеет свои собственные приоритеты и инструменты цифровой трансформации.

В условиях ужесточения конкуренции важным направлением развития субъектов торговли становится развитие инновационных высокотехнологичных услуг. К ним, прежде всего, относятся услуги, основанные на информационно-коммуникативных технологиях (ИКТ).

Благодаря развитию ИКТ стремительно формируется новый электронный рынок интернет-торговли, стимулирующий бурный рост предпринимательской активности на B2B-и B2C-рынках. Сегодня это не только продажи товаров и услуг в интернете, но и службы доставки, платежные агрегаторы, чат-боты, дроны, AR-технологии и многое другое. По данным исследования Retail Ecommerce Sales Worldwide 2014–2019, объемы мировой электронной коммерции уже насчитывают триллионы долларов. Так, если в 2014 году продажи занимали 1,336 трлн долларов с ростом 26,3% к прошлому году и долей 6,3% от всех продаж сферы ритейла, то в 2016 году это 1,671 трлн долларов, 22,7% и 9,9% соответственно. Прогноз на 2019 год составит соответственно: 3,578 трлн долларов, 18,7% и 12,8% соответственно [1].

Китай – крупнейший рынок электронной коммерции во всем мире с доходом в \$497 млрд, с учетом годового темпа роста в 14%, рынок вырастет до \$959 млрд к 2022 году. Вторым крупнейшим интернет-рынком является США с выручкой около \$421 млрд в 2017 году, Европа – \$330 млрд. Ожидается, что на рынках США и Европы в 2018 году рост составит 8-9% [1].

В Республике Беларусь продолжается переход к модели экономики, основанной на знаниях, инновационной экономики, характеризующейся автоматизацией всех видов производственной деятельности и повсеместным распространением электронного взаимодействия в сферах бизнес-бизнес (B2B), бизнес-государство (B2G), бизнес-потребитель (B2C).

Технической предпосылкой электронной коммерции стало стремительное развитие сети интернет как инструмента для осуществления предпринимательской деятельности. С технической точки зрения белорусский интернет готов к развитию электронной коммерции. Территория охвачена в достаточной мере: наблюдается быстрый рост числа пользователей сети и развитие информационно-коммуникационных технологий, что положительно

влияет на количество потенциальных покупателей, использующих для покупок виртуальное пространство. По данным Министерства связи и информатизации Беларуси, широкополосным интернетом в Беларуси на начало 2017 г. было обеспечено 3 млн 60 тыс. пользователей [2], [3].

Республика Беларусь занимает высокие позиции в итоговом отчете Комиссии по широкополосной связи, созданной под эгидой ЮНЕСКО. Количество абонентов широкополосной связи в стране – 31,35 на каждые 100 жителей. По этому показателю Беларусь занимает 23-е место в мире и соседствует с США и Грецией. По количеству абонентов мобильного широкополосного доступа (технологии 3G и 4G) страна находится на 59-м месте с показателем 61,83 пользователя на 100 жителей.

Наиболее активно физические лица используют интернет для поиска информации (91,9%), развлечений (75,5%) и общения (74,5%). Для покупки и заказа товаров интернет используют в общем 24,3% пользователей, для образовательных целей – 24,2%, для осуществления финансовых операций – 17,7% [3].

Цифровая трансформация сектора торговли позволит:

- повысить качество обслуживания населения (контроль качества и происхождения товаров, ускорение обслуживания, новые каналы продаж, гибкие платежные инструменты, предпродажный консалтинг);

- сократить издержки торговых организаций и отдельных торговых объектов путем автоматизации основных бизнес-процессов;

- проводить мониторинг рынка товаров и услуг с целью борьбы с незаконным предпринимательством (повышение качества товаров, контроль оборота подакцизных товаров, борьба с монополизмом);

- ускорить внедрение международных стандартов информационного обмена и электронного документооборота в секторах B2B, B2C, B2G для интенсификации международной торговли в рамках ЕАЭС и ЕС.

По данным Министерства антимонопольного регулирования торговли Республики Беларусь (далее – МАРТ), в 2017 году доля интернет-торговли в розничном товарообороте страны составила 2,8%. Для сравнения в 2010 году доля составляла 0,4%, в 2013 году – 1,15% (рисунок). В денежном выражении это составило 1,1 млрд рублей или \$568 млн.

На непродовольственные товары приходится 80,8% всех интернет-покупок жителей страны, на продовольственные товары, соответственно, – 19,2%. По прогнозам, в 2018 году рынок вырастет на 20% и к концу года превысит 1,3 млрд рублей или \$681 млн [4].

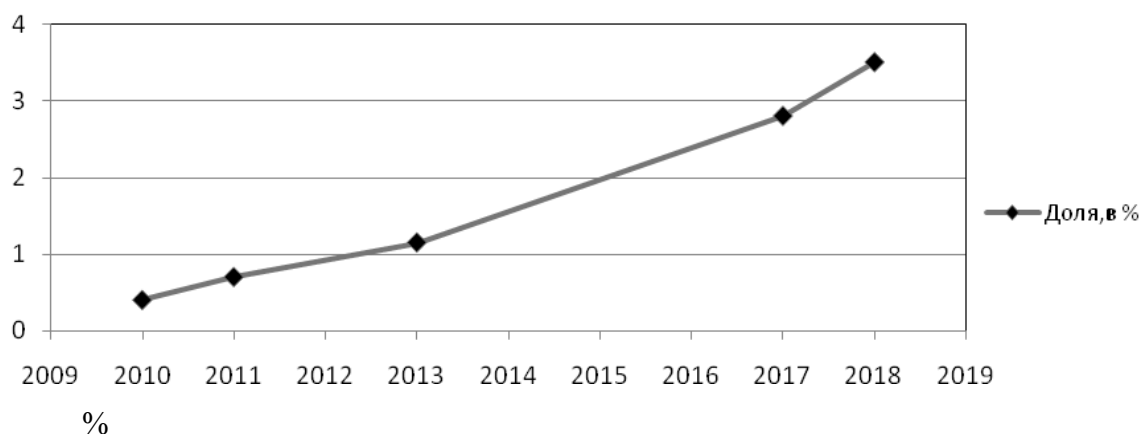

Рисунок – Доля рынка электронной коммерции в товарообороте розничной торговли Республики Беларусь за 2010-2018гг., в % к итогу

Для сравнения, в США по разным оценкам на долю интернета приходится 9-13% всего розничного рынка, в Китае этот показатель равен 18%, в Великобритании –17,2%[1].

На 1 января 2018 года в Торговом реестре Республики Беларусь зарегистрировано 16175 интернет-магазинов. За предыдущий год количество интернет-магазинов в Беларуси увеличилось на 2368 ед., или 17,2%. Из них 7963 (49,2%) принадлежат юридическим лицам, 8212 (50,8%) – индивидуальным предпринимателям.

Более 40% белорусских интернет-пользователей посещают основные e-commerce-сервисы (2069 793 человек) – интернет-магазины, маркетплейсы, прайс-агрегаторы и каталоги товаров (услуг), сайты частных объявлений, аукционы, сайты купонных скидок. При этом 21% покупателей заказывают товары из Китая, 11% – из России. Остальная часть покупателей пользуются белорусскими онлайн-площадками и ресурсами остальных стран [4].

Главным драйвером белорусского e-commerce являются и будут являться маркетплейсы, которые обеспечивают массовый приход в e-commerce представителей малого и среднего бизнеса и внедряют современные инструменты и технологии. К примеру, по сравнению с 2014 годом, трафик интернет-магазинов в 2016 году вырос всего на 4%, в то время, как маркетплейсы прибавили 78% [4].

Наиболее крупными маркетплейсами Беларуси являются следующие компании: Catalog.onliner.by (6,4 млн «визитов» по данным SimilarWeb в сентябре 2017-го), Deal.by (6 млн), Shop.by (1,4 млн), Pulsцен.by (983 тыс.), 1k.by (950 тыс.), Kupi.tut.by (630 тыс.), Tomas.by (208 тыс.) В Беларуси больше всего товаров покупают в категориях: «дом и сад», «товары для детей», «техника и электроника» [4].

Для развития интернет-торговли наиболее актуальны четыре фактора: правовая среда и налоги, емкость рынка и доступность инфраструктуры и технологий.

Законодательство. Белорусские интернет-магазины вынуждены работать в правовом поле, которое морально устарело. Самый яркий пример – для того

чтобы продавать товары через интернет в Беларуси, обязательно создать интернет-магазин в национальном домене и зарегистрировать его в нескольких инстанциях: Республиканское унитарное предприятие по надзору за электросвязью «БелГИЭ» и Торговом реестре Республики Беларусь. Но кроме сайтов, есть маркетплейсы, социальные сети, мессенджеры – в e-commerce постоянно появляются новые инструменты, многие из которых в других странах приносят больше продаж, чем отдельные сайты.

Так, согласно исследованиям, половина онлайн-продаж во всем мире приходится на маркетплейсы. Белорусские предприниматели могут использовать эти инструменты как каналы продвижения – с обязательной ссылкой на сайт интернет-магазина. Хотя они способны стать полноценными каналами продаж и полностью заменить сайты.

Время от времени законодательство для интернет-торговли пытаются де бюрократизировать, но пока это точечные изменения, а не системный процесс. Так, Министерство антимонопольного регулирования и торговли Республики Беларусь (далее – МАРТ) планирует расширить перечень товаров, которые можно продавать в интернете: например, за счет скоропортящейся пищевой продукции и ювелирных изделий. Также предусматривается разрешить интернет-магазинам не указывать на сайтах режим работы.

Развитие рынка логистических услуг для интернет-магазинов сдерживает запрет на прием платежей в пользу третьих лиц. Особенность белорусского e-commerce – преобладание наличных платежей (60%). Это удорожает стоимость доставки и ограничивает приход на рынок новых компаний: обслуживание операций с наложенным платежом само по себе является услугой и стоит дополнительных денег, а для того чтобы принимать такие платежи, компании нужно получить лицензию в области почтовой связи.

Сегодня право принимать наложенный платеж имеют всего восемь компаний: государственная «Белпочта» (она является национальным почтовым оператором и платежным агентом, что дает ей право принимать не только наложенный платеж, но и даже наличные и безналичные платежи) и частные компании: «Наша Почта», «ГлоБел 24», «Автолайтэкспресс», DPD, «СДЭК-Бел», «КурьерБай» и «Росчерк».

В результате сегодня интернет-магазинам невозможно работать через курьерские службы. Самым популярным способом доставки во всех регионах является почта. Службы доставки во всех областях республики доставляют наименьшее число заказов. Именно неразвитость инфраструктуры – один из факторов, который тормозит развитие интернет-торговли в регионах.

Ведется работа над концепцией Закона Республики Беларусь «О платежных услугах», который должен разрешить компаниям принимать платежи в пользу третьих лиц, а это значит, что службы доставки и маркетплейсы смогут принимать платежи от покупателей интернет-магазинов и переводить им. Разрешение приема платежей в пользу третьих лиц будет стимулировать конкуренцию, улучшение сервиса и, как следствие, развитие интернет-торговли.

В части налогообложения в 2017 году интернет-магазинам вернули право применять упрощенную систему налогообложения. Так что теперь владельцы

интернет-магазинов могут выбирать, как им выгоднее платить налоги: с прибыли или выручки, что сделало интернет-торговлю более привлекательной для бизнеса.

Что касается емкости рынка, то у белорусского e-commerce огромный потенциал. В 2018 году, по прогнозам, рынок вырастет на 20% и достигнет 681\$ млн. Этому будет способствовать интерес к онлайн-шопингу среди потребителей, стимулирующий появление новых и развитие существующих интернет-магазинов и маркетплейсов. Согласно исследованиям, за 2017 год 45% или 4,3 млн белорусов покупали что-то в интернете [4].

Несмотря на то, что законодательство для интернет-торговли не успевает за развитием технологий, все больше предпринимателей выходят на рынок e-commerce. В современных условиях развития розничного бизнеса информационные технологии перестали быть приложением к потребительскому опыту и превратились в его неотъемлемую часть. Однако одних только технологий недостаточно. Современным потребителям необходимы новые поражающие воображение товары и захватывающие впечатления от них.

Заключение. Таким образом, электронная торговля Беларуси является перспективным сектором внутреннего рынка, но для его дальнейшего развития необходима либерализация. Основными трендами развития электронной торговли можно определить следующие:

интеграция ритейлеров с социальными сетями с целью формирования единого покупательского опыта;

персонализация обслуживания – изучение потребительского поведения каждого конкретного пользователя и предложение ему индивидуальных пакетов продуктов и услуг;

омниканальность. Omni-channel – покупатель выбирает наиболее удобный для себя канал совершения покупки, проявляя лояльность не к ритейлеру, а к бренду.

Список использованных источников

1. Быковская О.Шесть трендов электронной торговли[Электронный ресурс]. <http://bdg.by/news/authors/biznes-zhdet-liberalizacii-6-trendov-elektronnoy-torgovli-v-belarusi> – Дата доступа 20.09.2018 г.

2. Государственная программа развития цифровой экономики и цифрового общества на 2016-2020 годы: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 23.03.2016 № 235// Консультант Плюс [Электронный ресурс]. – Дата доступа 20.09.2018 г.

3. Лупина А.Ю. Электронная коммерция в Республике Беларусь: основные тенденции и проблемы развития [Электронный ресурс]: <https://www.ictsd.org/bridges-news>. – Дата доступа 20.09. 2018 г.

4. Скороход С. Ритейл в Беларуси: перспективы развития и какие технологии будут востребованы в ближайшее время? [Электронный ресурс]: <https://belretail.by> <https://www.facebook.com/belretail>/https://telegram.me/belretail_by <https://twitter.com/belretail> <https://vk.com/belretail>. – Дата доступа 20.09.2018 г.

*Єсіна Валерія Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку;
Овечкіна Марина Андріївна,
бакалавр;
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ВАЖЕЛІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасні процеси глобалізації, регіоналізації та локалізації світогосподарських зв'язків справляють сильний вплив на стратегію розвитку національної економіки. За цих умов національні економічні суб'єкти змушені конкурувати між собою, будуючи складні системи взаємовідносин на внутрішньому та зовнішньому ринках. Ураховуючи сказане, метою роботи є надання характеристики факторам, що впливають на стан конкурентоспроможності національних економік та вимагають розробки відповідних механізмів формування їх конкурентних переваг у світовому економічному просторі.

Як відомо, в роботах відомого дослідника питань конкуренції та конкурентних переваг М. Портера визначено фактори, які впливають на конкурентоспроможність галузей національної економіки. Вчений довів, що факторами, що визначають конкурентоспроможність економіки, мають бути визнані: 1) інвестиції в нові технології та людський капітал; 2) стан економічного середовища, що є сприятливим чи несприятливим для виникнення й дифузії нововведень, а отже, технологічного розвитку компаній; 3) відкритість системи міжнародної торгівлі за умов захисту національних інтересів. Спираючись на цю систематизацію факторів, слід зазначити, що важливішим важелем формування конкурентних переваг вітчизняних підприємств та економіки у цілому є збільшення інвестицій у перспективні галузі виробництва. Держава повинна не відсторонюватися від цієї проблеми, а постійно коригувати пріоритети й напрями інвестиційної політики, що має, з одного боку, сприяти збільшенню всієї суми інвестиційних ресурсів у розпорядженні господарюючих суб'єктів, з іншого – забезпечити їх збалансований розподіл. Критерієм збалансованого розподілу й доцільного використання ресурсів має стати обраний державою вектор орієнтації економічного зростання країни (екологічно орієнтоване, соціально орієнтоване, інноваційно орієнтоване тощо).

Потужним важелем механізму формування конкурентоспроможності економічної системи є її інноваційність. Отже, найбільш поширеним вектором розвитку країн, що надає національним економічним суб'єктам суттєві конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринках є інноваційна орієнтованість виробничо-господарських зв'язків. Держава має активізувати

інновації, заохочуючи суб'єктів до інноваційної діяльності на державному, регіональному, місцевому рівнях, створюючи відповідні інституційно-економічні умови як інноваційно орієнтованого, так і експортно орієнтованого господарювання. Успіхи країн з багатою експортною складовою зумовлені саме конкурентними перевагами фірм, які пройшли складний процес реструктуризації, модернізації виробництва, реінжинірингу бізнес-процесів і надалі здійснюють оновлення технологій з тим, щоб забезпечити й підтримати конкурентоспроможність національних продуктів на світовому ринку.

Як відомо, активна інноваційна діяльність підприємств передусім базується на ефективній науково-технічній політиці держави, спрямованій на підтримку фундаментальних і прикладних досліджень, та виваженій фінансовій політиці, інструменти й важелі якої мають заохочувати підприємців до інноваційної діяльності. У цьому сенсі збільшення робочих місць, сприяння формування попиту на послуги інтелектуальної праці стають винятково важливими важелями у сфері державної політики зайнятості та доходів, вимагають звернути увагу на якість освіти й підготовки майбутніх фахівців, загострюють питання розробки дієвих інструментів забезпечення дійсно соціальної орієнтації національної економіки.

Список використаних джерел

1. Андрєєва Г. Р. Механізм формування конкурентних переваг комплексів національної економіки // Ефективна економіка. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4422>
2. Пушкарчук І. М. Механізми підвищення конкурентоспроможності промисловості як основа фінансової стабілізації регіональної економіки // Ефективна економіка. 2016. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4850>

Журавльов Олексій Володимирович,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності;

Сімачова Ольга Миколаївна,
старший дослідник AnalystSoft (США),
здобувач кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту.

РОЛЬ ВЕЛИКОЇ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ США У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

З огляду на те, що у 2017 році номінальний ВВП США склав понад 19 трлн дол., Сполучені Штати є найбільшою економікою у світі й посідають третє місце у світі за чисельністю населення (рис. 1) [1]. Частка США у світовому обсязі виробництва та торгівлі залишалася в цілому стабільною, починаючи з 1980-х років, тоді як частки інших великих розвинених країн поступово скоротилися. Сполучені Штати також є найбільшим міжнародним кредитором та боржником. Долар США використовується у більшості міжнародних транзакцій, тому все, що відбувається з економікою Сполучених Штатів, суттєво впливає і на міжнародні фінанси. Оскільки Федеральний резерв США підвищує процентні ставки, зазвичай зростає і валютна вартість долара. Одним із найважливіших засобів впливу Сполучених Штатів на економіку світу є купівельна спроможність долара.

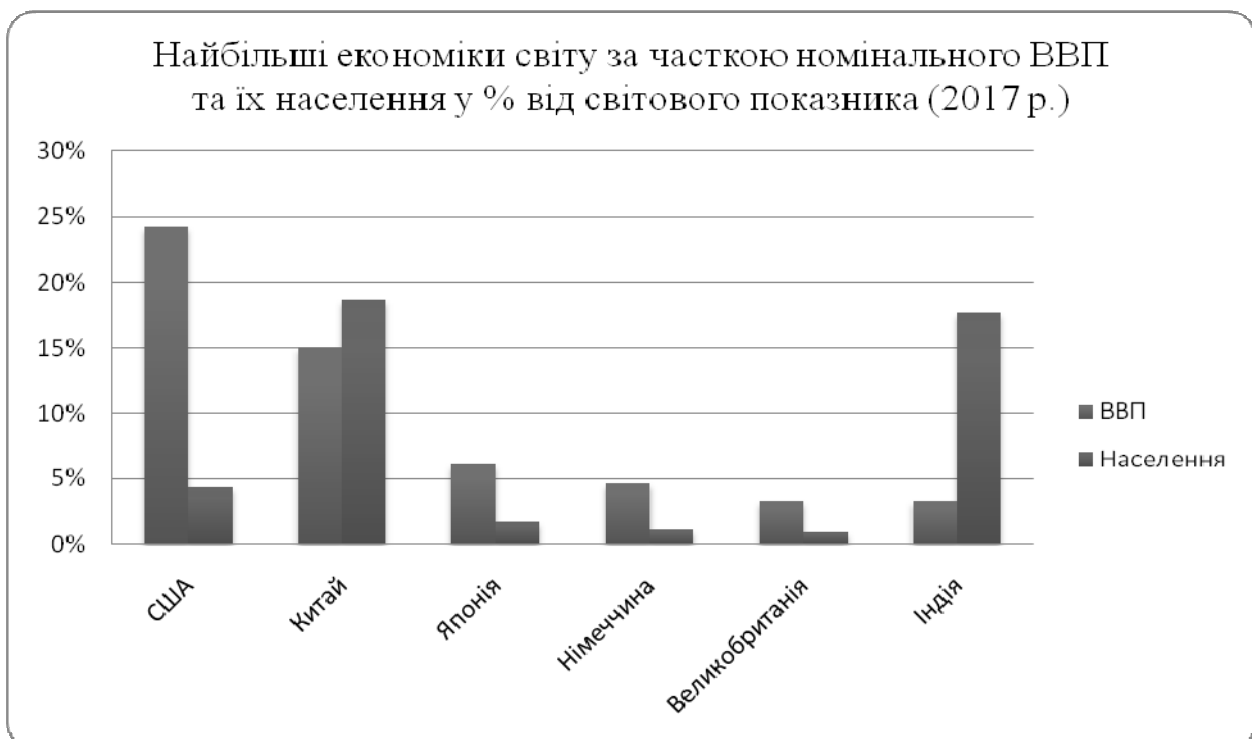

Рис. 1. Найбільші економіки світу у 2017 р.

Торгівля становила 27% ВВП США у 2016 році. Сполучені Штати є найбільшим у світі імпортером та експортером товарів і послуг. Це становить 14% світового імпорту товарів та 9% імпорту послуг. Як майже і у всіх інших країнах світу, у Сполучених Штатах протягом останніх десятиліть спостерігається швидке зростання як імпорту, так і експорту. У 1959 році загальна вартість імпорту та експорту США становила лише 9% ВВП країни, до 1997 року ця цифра зросла до 25%. Сполучені Штати отримали особливу перевагу від наявності заводів, машин та інших засобів капіталу після закінчення Другої світової війни у 1945 році. Протягом наступного десятиріччя після війни відновилися й інші індустриальні країни. Але якість робочої сили та рівень технологічних інновацій у американській промисловості стали найважливішими моментами для визначення моделей торгівлі та економіки США.

На рис. 2 показана торгівельна відкритість США (експорт плюс імпорт як відсоток ВВП) у 1960–2016 рр. [2]

Рис. 2. Торгівельна відкритість США (1960–2016 рр.)

Найбільше Сполучені Штати експортують літаки, вертольоти та космічні кораблі (59,2 млрд дол. США), нафту (57,3 млрд дол. США), автомобілі (55,1 млрд дол. США), газові турбіни (45,8 млрд дол. США) та інтегральні схеми (38,3 млрд дол. США). Провідний імпорт – автомобілі (172 млрд дол. США), сира нафта (99 млрд дол. США), комп'ютери (86,5 млрд дол. США), ліки (68,1 млрд дол. США) і автозапчастини (66,9 млрд дол. США). Найбільшими експортерами Сполучених Штатів є Канада (207 млрд дол. США), Мексика (179 млрд дол. США), Китай (122 млрд дол. США), Японія (65,5 млрд дол. США) і Німеччина (60,2 млрд дол. США). Найбільшими джерелами імпорту – Китай (436 млрд дол. США), Мексика (289 млрд дол. США), Канада (268 млрд дол. США), Японія (129 млрд дол. США) і Німеччина (113 млрд дол. США) [3].

Бізнес-цикли у США, в інших країнах з розвинутою економікою та у країнах з ринковою економікою й економікою, що розвивається, також дуже синхронні. Це частково відображає силу глобальних торговельних і фінансових зв'язків економіки США з рештою світу. Незважаючи на те, що важко встановити, чи призведе економіка США до зміни розвитку бізнесу та фінансового циклу в інших країнах, дослідження показують, що США впливають на терміни та тривалість спадів у багатьох великих економіках [4].

Американські фінансові ринки дуже інтегровані у глобальні ринки. Сполучені Штати залишаються найбільшим джерелом та одержувачем прямих іноземних інвестицій, а саме, близько чверті світових надходжень та відтоків іноземних інвестицій у 2015 році. Європейський Союз, Японія, Канада та Швейцарія разом мають близько 90% активів прямих іноземних інвестицій у США, тоді як ЄС та Канада є найбільшими одержувачами прямих іноземних інвестицій зі США. Країни регіону Латинської Америки та Карибського басейну, зокрема Бразилія, Чилі та Мексика, також мають великий приплив прямих іноземних інвестицій зі США (рис. 3).

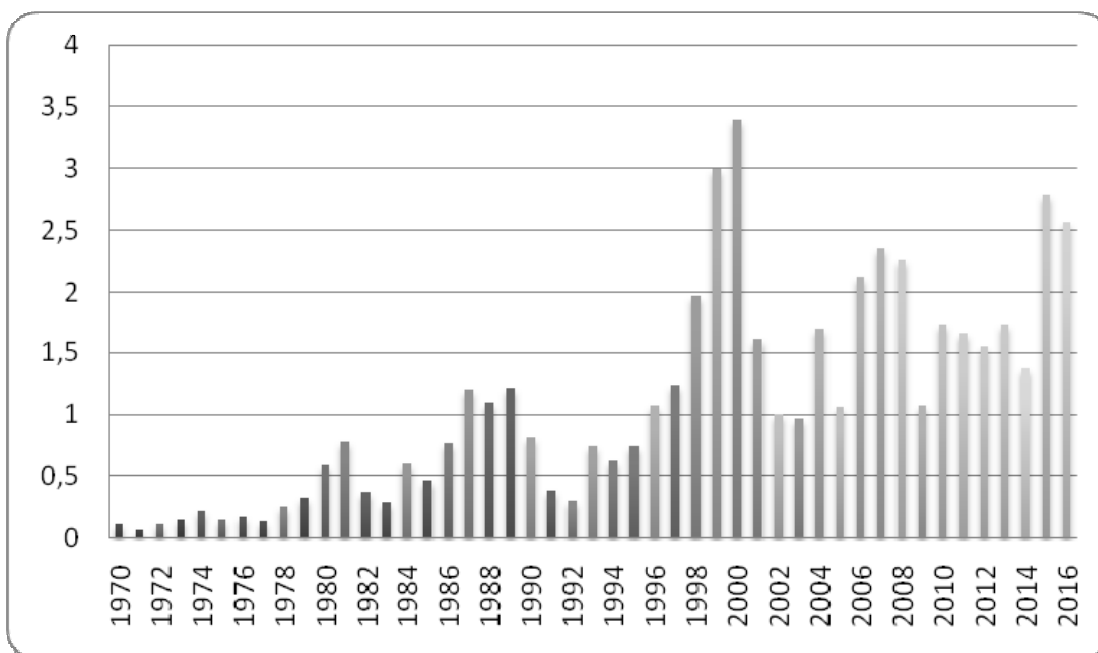

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції (1970–2016 рр.)

Водночас глобальна економіка важлива і для США. Філії закордонних американських транснаціональних корпорацій та іноземних компаній, розташованих у США, займають значну частину у виробництві, зайнятості, міжнародній торгівлі та фінансових потоках США, капіталізації фондового ринку. Прискорення темпів зростання у найбільшій економіці світу може забезпечити значний приріст глобальної активності. І навпаки, невпевненість у політиці США може мати протилежний ефект.

Список використаних джерел

1. International Monetary Fund. URL: www.imf.org
2. The Global Economy. The World Bank. URL: <https://www.theglobaleconomy.com/>
3. United States. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/usa/>
4. The Global Role of the U.S. Economy : Linkages, Policies and Spillovers / Kose M. A., Lakatos C., Ohnsorge F., Stocker M. // World bank group. 2017. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26021>

*Зимовець Євгеній Юрійович,
магістрант, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Мельничук Наталія Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Основним напрямом оптимізації та розподілу доходів на будь-якому підприємстві є вироблення політики оптимізації джерел формування і напрямів використання доходів. Доходами підприємств, згідно з бухгалтерським обліком, є збільшення економічних вигод у результаті надходження активів (грошових коштів, іншого майна) і (або) погашення зобов'язань, що приводить до збільшення капіталу цього підприємства, за винятком внесків учасників (власників майна) [1, с. 279].

Проблемам пошуку напрямів оптимізації структури доходів на підприємстві в сучасних економічних умовах присвячено багато робіт вітчизняних і закордонних учених, серед яких слід виділити праці Е. Альтмана, І. Бланка, Д. Городинської, В. Гринчуцького, І. Данильчук, Г. Карпенко, Л. Кириченко, І. Ковальчук, О. Крайник, Е. Мороз, Т. Обушак, Ж. Рішара, О. Рудницької, В. Смачило, В. Фридинського, Е. Хелферта, А. Череп тощо.

Доходи поділяються на доходи від звичайних видів діяльності й інші надходження. До останніх належать: операційні доходи; позареалізаційні доходи; надзвичайні доходи. Основною метою діяльності будь-якої підприємницької структури є одержання найбільшого прибутку, що безпосередньо залежить від величини отримуваних доходів. Отже, доходи підприємства незалежно від сфери діяльності, форми власності та інших факторів набувають особливо важливого, ключового значення для підприємств.

Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансове благополуччя підприємства: платоспроможність, ліквідність,

фінансову стійкість [2, с. 359]. Одним із важливих напрямів зміцнення фінансового стану підприємства є мобілізація внутрішніх резервів шляхом проведення реструктуризації активів підприємства; сукупності заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу; перетворенням у грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства. У рамках реструктуризації активів використовуються такі заходи: мобілізація прихованих резервів; використання зворотного лізингу; здача в оренду основних засобів, які не повною мірою використовуються у виробничому процесі; оптимізація структури розміщення оборотного капіталу, видів сировини та матеріалів; продаж окремих низькорентабельних структурних підрозділів та об'єктів основних засобів [3, с. 187–188]. Основними чинниками, за допомогою яких можливе зростання доходу для сучасних підприємств, є:

- результативна логістика (оптимізація каналів розподілу, стимулювання збуту);
- впровадження сучасних ІТ-технологій;
- ефективна реклама, яка підтримує репутацію товарів, формує довіру споживачів до них, допомагає в завойовуванні ринку);
- дієва організація управління (організаційна структура, система управління, фірмова культура; престиж та імідж фірми; комунікації, соціально-психологічний клімат).

Варто також зауважити, що для покращення рівня прибутковості на підприємстві заходи повинні проводитися тільки в такому порядку [4, с. 40]:

- організаційні (удосконалення виробничої структури, удосконалення організаційної структури управління, диверсифікація виробництва, реструктуризація виробництва тощо);
- технічні (оновлення техніко-технологічної бази, переозброєння виробництва, вдосконалення виробів, що виробляється);
- економічні важелі та стимули (удосконалення тарифної системи, форми і системи оплати праці, прискорення обігу оборотних коштів тощо). Якщо почати проводити зміни не в такому порядку, то позитивні зрушення у ефективності діяльності будуть малопомітними або взагалі відсутніми.

Також в напрямі постійного забезпечення зростання прибутковості підприємству необхідно шукати невикористані можливості її збільшення, тобто резерви зростання прибутку. Вони можуть бути отримані в таких випадках: при збільшенні обсягів випуску та реалізації продукції; за рахунок зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції при впровадженні досягнень науково-технічного прогресу; за рахунок підвищення якості продукції, що реалізується. А найбільш змістовним критерієм оптимальності співвідношення структурних елементів доходу є забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Список використаних джерел

1. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погрішук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 279 с.

2. Коваленко Д. І., Венгер В. В. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 578 с.

3. Ладунка І. С. Шляхи покращення фінансового стану підприємств в сучасних економічних умовах // Економіка і суспільство: зб. наук. праць. 2016. № 5. С. 185–188.

4. Кучерява А. С. Прибутковість підприємства та шляхи її підвищення. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2015. № 40. С. 38–45.

*Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ

З класичної позиції, різниця між внутрішнім та зовнішнім боргом відсутня, оскільки вони обидва є негативним явищем та зменшують національне багатство. Відповідно же до кейнсіанської теорії, між внутрішнім та зовнішнім боргом різниця є доволі суттєвою, а класики були справедливими виключно щодо останнього: тягарем будуть як відсотки, сплачувані наступними поколіннями, так і сума погашення, що в сумі буде належати нерезидентам, отже національні ресурси приречені слугувати на користь іншої економіки.

Втім, ми виходимо з того, що країна вважає вибір між джерелом фінансування – зовнішнім або внутрішнім – актуальним, відповідно до економічної ідеології, яка формує політику регуляторів такої держави. По-перше, існування вибору обов'язково передбачає існування альтернатив. Безумовно, можливості міжнародного позичкового ринку обмежуються лише фактичним рейтингом позичальника, який бажає залучити капітал. Інших обмежень практично не існує, адже решта факторів стосується суб'єктивних вподобань інвесторів. Внутрішній борг, своєю чергою, означає вихід на внутрішній ринок боргових цінних паперів. Такий вихід можливий та ефективний лише в тому випадку, коли національний фінансовий ринок є ліквідним та з доволі високим показником активності з боку не лише інституційних інвесторів, а й населення. Отже, тільки за наявності чіткого розуміння регуляторами того, чи доступний для них не лише зовнішній ринок, проблема вибору джерел продовжує бути актуальною [1, с. 6].

По-друге, очевидно, що вибір між джерелами фінансування настає у випадку дефіциту бюджету, що, своєю чергою, є результатом цілеспрямованої економічної політики регуляторів: стимулювальна або обмежувальна, грошово-кредитна або бюджетно-податкова. При цьому керівні органи керуються, перш за все, взаємозв'язком обраної політики та режиму обмінного курсу, інакше кажучи, діють з огляду на висновки моделі Манделла – Флемінга, яка розглядає

вплив грошово-кредитної та бюджетно-податкової стимулювальної політики на малу відкриту економіку за двома типами режимів валютного курсу (гнучкий обмінний валютний курс та фіксований валютний курс). З висновків моделі можна встановити, що за режимом гнучкого валютного курсу стимулювання бюджетно-податкової політики не приводить до очікуваного зростання сукупних доходів, ефективною є грошово-кредитна політика. Водночас в умовах фіксованості обмінних курсів і абсолютної мобільності капіталу нормальна грошова політика результатів не дає, а ефективною буде саме стимулювальна бюджетно-податкова політика [2, с. 8].

Отже, країна з фіксованим валютним обмінним курсом постає перед вибором джерел фінансування дефіциту державного бюджету. У випадку виходу на внутрішній борговий ринок держава продає державні боргові інструменти (зазвичай бувають коротко-, середньо- та довгостроковими) населенню та господарюючим суб'єктам. У такий спосіб держава зменшує грошову масу в країні, зокрема ту її частину, яка була призначена для подальшого інвестування в корпоративний сектор, тобто відбувається ефект витіснення інвестицій. Проте планова необхідність інвестицій не зникає, тому, враховуючи зменшення грошової маси, попит на національну грошову одиницю підвищується та зростає відсоткова ставка. Своєю чергою, в умовах вільного перетоку капіталу висока відсоткова ставка залучає іноземних інвесторів: відбувається тиск на національну валюту у бік її здорожчання [6, с. 318]. Регулятор змушений продавати національну валюту для підтримки фіксованого обмінного курсу, тим самим поповнюючи свої валютні резерви. До того ж держава погашає дефіцит державного бюджету, що на практиці буде означати вливання шляхом державних видатків вилучених до того коштів з економіки. Отже, можна стверджувати, що негативний ефект – початкове витіснення інвестицій – компенсується закордонним припливом капіталу, який, своєю чергою, доповнюється поповненням валютних резервів.

У випадку виходу на зовнішній ринок держава продає державні боргові інструменти закордонним інвесторам. На цьому етапі внутрішній ринок не зазнає ніяких змін. Потім держава погашає дефіцит бюджету та тим самим збільшує грошову масу в економіці. Унаслідок цього відсоткова ставка зменшується, що, своєю чергою, спонукає національних інвесторів переносити свій капітал за кордон. Така тенденція спричинює тиск на обмінний курс валют у бік знецінення національної, адже попит на іноземну стрімко зростає [3, с. 9]. Для підтримки курсу регулятор витрачає власні валютні резерви. А отже, попередній позитивний ефект збільшення грошової маси нівелюється інвестиційним витісненням в національних масштабах, і така ситуація погіршується через скорочення валютних резервів та перспективу необхідності в подальшому виплачувати позику, повторно виводячи капітал за кордон та скорочуючи валютні резерви країни.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Інституційні актори боргової залежності: роль кредитно-рейтингових агентств та міжнародних фінансових організацій // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 11. С. 5–9.
2. Резнікова Н. В. Боргові важелі макроекономічної взаємозалежності: канали впливу на економічне зростання // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 5–11.
3. Резнікова Н. В. Нові контури боргової залежності: тригери кризових проявів в умовах глобальної взаємозалежності // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 15. С. 5–12.
4. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму // Економіка та держава. 2016. № 3. С. 7–12.
5. Іващенко О. А. Потоки капіталу в контексті проблем платіжних дисбалансів: аналіз теоретичних засад та практичних моделей // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць: у 2 ч. Київ: Київський нац. ун-тет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. 2013. Вип. 112. Ч. II. С. 95–101.
6. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 460 с.
7. Cohen D. Growth and External Debt: A New Perspective on the African and Latin American Tragedies // Centre for Economic Policy Research Discussion Paper. 1997. № 1753. P. 1–17.
8. Reinhart C. M., Rogoff K. S. Growth in a Time of Debt. URL: <http://www.nber.org/papers/w15639>

*Ігнатенко Тетяна Сергіївна,
аспірант,
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ

У сучасних умовах, під впливом трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці та суспільстві України, актуалізується необхідність вирішення проблеми формування та розвитку середнього класу, який у розвинених країнах є основним споживачем, внутрішнім інвестором, стабілізуючим посередником між вищими і нижчими верствами. Ефективність політики формування середнього класу вимірюється збільшенням частки цієї страти у структурі суспільства, проте її обчислення в Україні пов'язане з певними труднощами.

Існують два основні методичні підходи до ідентифікації середнього класу – суб'єктивний та об'єктивний. Суб'єктивний підхід заснований на принципі самоідентифікації або самозарахування себе до тієї чи іншої соціальної групи.

Об'єктивний підхід заснований на критеріях, незалежних від думки особи щодо свого статусу. В основу цього підходу покладено об'єктивні одиниці вимірювання – гроші, роки, чисельність підлеглих тощо [1, с. 14]. Найбільш часто використовується та чи інша комбінація з декількох ознак належності до середнього класу, серед яких: самоідентифікація, рівень доходів, володіння нерухомістю, рівень освіти, відношення до власності на засоби виробництва.

На практиці для визначення чисельності середнього класу в Україні соціологи застосовують метод концентрації ознак, будуючи багатомірні конструкції, до складу яких входять різні критерії – як ресурсні, так і статусні. Як домінуючі використовують критерії самоідентифікації, показники матеріального добробуту та професійно-посадового статусу. Наприклад, в одному з досліджень Центру Разумкова (2016 р.) при опитуванні громадян України було використано п'ять критеріїв: 1) стійке самовизначення; 2) порівняно високий рівень добробуту за самооцінкою; 3) високий рівень освіти (середня спеціальна, незакінчена вища, вища); 4) відчуття спільності інтересів з представниками середнього класу (за відповіддю на пряме запитання); 5) домінування в найближчому соціальному оточенні представників середнього класу (за відповіддю на пряме питання) [1].

Як бачимо, перші два критерії – це суб'єктивні ознаки належності до середнього класу. На певні недоліки застосування суб'єктивного підходу при обчисленні частки середнього класу звертають увагу багато науковців. Так, О. Красота основними недоліками критерію самоідентифікації із середнім класом в Україні вважає розрив між реальним станом справ і прагненнями більшості українців належати саме до середнього класу, а також необізнаність щодо критеріїв класифікації середнього класу [2, с. 81]:

Погоджуємось із цією думкою, а також із твердженнями Д. Василюка про наявність суттєвих недоліків методу самооцінки, пов'язаних із психологічним аспектом, зокрема [3, с. 99]:

– середній клас описується в засобах масової інформації та багатьох політичних програмних документах переважно як провідна, прогресивно-перетворююча соціальна спільнота. Тому природним є бажання респондентів під час спілкування з інтерв'юером віднести себе саме до цієї спільноти, яка для багатьох набула рис референтної групи;

– значна частина респондентів психологічно не зможе віднести себе до нижчого класу, навіть якщо до такого і насправді належить.

Слід зауважити, що на сьогодні практично неможливо порівняти дані досліджень соціологічних служб та Державної служби статистики України. Так, за даними опитування, проведеного Центром Разумкова у 2014 р., за критерієм самовизначення до складу середнього класу пройшли 27% респондентів [1]; за результатами національних щорічних моніторингових опитувань, що проводяться Інститутом соціології НАН України, у 2016 р. до середнього класу себе віднесли 38,5 % опитаних [4]; а за даними Державної служби статистики України – лише 0,6% опитаних [5]. Причинами такої різниці в результатах є недоліки критерію самоідентифікації із середнім класом, а також використання різних шкал самоідентифікації.

Так, Державна служба статистики України при опитуванні поділяє суспільство на такі чотири страти: 1) заможні; 2) представники середнього класу; 3) небідні, але ще не представники середнього класу; 4) бідні. Центр Разумкова використовує теж чотиричленну шкалу самоідентифікації, проте страти є більш формалізованими: 1) вищий клас; 2) середній клас; 3) робітничий клас; 4) нижчий клас. Крім того, термін «робітничий клас» вводить в оману населення сільської місцевості, яке бере участь в опитуванні.

При проведенні щорічних моніторингових опитувань Інститутом соціології НАН України респондентам пропонують три варіанти відповіді на запитання «Чи могли б Ви віднести себе до середнього класу в Україні»: 1) «мабуть, так»; 2) «мабуть, ні»; 3) «важко сказати».

За даними опитування громадян України Центром Разумкова визначається ядро середнього класу – та група, яка найбільшою мірою відповідає уявленням про середній клас: має стійку самоідентифікацію як представника середнього класу, високий рівень освіти, відносно високий рівень добробуту (в українському вимірі), відповідне коло спілкування (до нього належать здебільшого так само представники середнього класу) та відчуття спільності інтересів з представниками середнього класу. З погляду дослідників, цю групу можна розглядати як таку, що має потенціал розвитку та перетворення на «класичний» середній клас у його сучасному розумінні [6, с. 12]. У 2008 р. ядро середнього класу складало 17,6%, а у 2014 р. його частка знизилася до 14,0%.

За даними опитувань Державної служби статистики України, частка середнього класу знизилася з 21,2% у 2004 р. до 13,4% у 2006 р., а в наступні роки (після зміни методики дослідження) вона становить менше 1% опитаних.

Науковці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, застосовуючи медіанний метод, обчислювали частку населення із середніми доходами [7]. Результати дослідження свідчать, що до цієї групи у 2007 р. належало 17,4% населення, а у 2013 р. – 14,0% населення.

Отже, можна зробити висновок про неможливість об'єктивної оцінки частки середнього класу в сучасному українському суспільстві внаслідок недосконалості методу самоідентифікації, який є базовим при проведенні досліджень.

Нами пропонується застосовувати як основний (замість критерію самоідентифікації) такий критерій, як наявність дискреційного доходу. Дискреційний дохід – це частина доходу споживача, що залишається після витрат на задоволення найважливіших життєвих потреб, сплати податків. Суму витрат на задоволення найважливіших потреб доцільно, на наш погляд, прийняти у двократному розмірі фактичного прожиткового мінімуму. Тобто при розрахунку чисельності середнього класу від суми середньодушового грошового доходу віднімається двократний розмір фактичного прожиткового мінімуму. Якщо отримана різниця є додатною, то вже є підстави щодо віднесення цього опитаного до сукупності середнього класу.

Отже, застосування запропонованого критерію «наявність дискреційного доходу» дозволить підвищити об'єктивність підрахунку частки середнього класу в Україні.

Список використаних джерел

1. Середній клас в Україні: уявлення і реалії / авт. кол.; під заг. керівн. А.Рачка; Центр Разумкова. Київ: Заповіт, 2016. – 258 с.
2. Красота О. Середній клас в Україні: сутність та класифікаційні ознаки // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Економіка. 2011. № 121–122. С. 76–81.
3. Василюк Д. Я. Організаційно-економічні засади формування та розвитку середнього класу в Україні: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». Івано-Франківськ, 2016. 225 с.
4. Офіційний сайт Інституту соціології НАН України. URL: <http://i-soc.com.ua/>
5. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2017 року): стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 77 с.
6. Середній клас в Україні: життєві цінності, готовність до асоціації і просування демократичних норм і стандартів: аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. 2014. № 1–2. С. 3–79.
7. Населення із середніми доходами як основа для формування середнього класу в Україні / Е. Лібанова та ін. // Національна безпека і оборона. 2014. № 1–2. С. 79–96.

Кулай Ананстасія Ігорівна,

магістрант,

спеціальність «Облік та оподаткування»;

Науковий керівник:

Новіченко Людмила Степанівна,

кандидат економічних наук, доцент;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Динамічні інфляційні процеси, впровадження європейського досвіду у сфері нормативно-правового регулювання діяльності банківських установ, необхідність налагодження чіткого та дієвого контролю за здійсненням операцій комерційними банками зумовлюють формування нових завдань, які висуваються до системи внутрішнього аудиту. Внутрішній аудит діяльності комерційних банків на сьогодні є дієвим інструментом забезпечення принципу безперервності та ефективності їх функціонування та сталого розвитку.

Система внутрішнього контролю в комерційному банку охоплює усі його механізми, діє постійно і на всіх рівнях. Сутність внутрішнього контролю банку на нормативному рівні визначено Положенням про організацію

бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затвердженим постановою Правління НБУ від 30.12.1998 року № 566. Згідно з цим Положенням, «внутрішній банківський контроль – це сукупність процедур, які забезпечують дотримання положень внутрішніх і зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку та достовірність і повноту інформації» [1]

Дослідженням питання аудиту діяльності комерційних банків і системи їх управління займалися такі вітчизняні вчені, як С. Алексєєнко [2], О. Бунда [5], З. Урусова [3], Л. Очеретько [4], В. Рудницький [5], Сирота А. [6], Е. Ретюнських [7] та ін.

Внутрішній аудит в Україні потребує подальшого розвитку, що викликано, по-перше, тим, що ця функція існує в усіх відомих західних банках і, по-друге, її наявність у банках офіційно рекомендована в липні 2000 року Базельським комітетом із банківського нагляду документом «Внутрішній аудит у банку і взаємовідносини наглядових органів і аудиторів». Крім того, в українській банківській практиці наявність служби внутрішнього аудиту в банківській установі є обов'язковою умовою отримання ліцензії на здійснення банківської діяльності. На сучасному етапі ми можемо виділити деякі проблеми внутрішньобанківського аудиту та розглянути способи їх вирішення (табл. 1, за даними [7]).

Таблиця 1

Основні проблеми внутрішнього аудиту в комерційних банках України та способи їх вирішення

№ з/п	Проблеми	Способи вирішення
1	Неправильне розуміння сутності та значення внутрішнього аудиту	Проведення роз'яснювальних робіт з персоналом
2	Дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері здійснення внутрішнього аудиту	Підвищення кваліфікації осіб, що вже мають практичний стаж аудиторської діяльності, шляхом проходження ними обов'язкових короткострокових курсів
3	Нормативно-правове забезпечення перебуває на стадії розробки, використовується у банківській практиці недостатньо і поверхово	Розробка й упровадження нових нормативних актів та вдосконалення існуючих
4	Недостатнє наукове опрацювання проблемних питань з організації та методики здійснення внутрішнього аудиту в комерційних банках	Проведення ґрунтовного наукового опрацювання усього комплексу питань, пов'язаних із внутрішнім аудитом, виокремлення і вчасне вирішення проблем у цій сфері
5	Банки не приділяють достатньо уваги системному аналізу, діагностиці та прогнозуванню діяльності у зв'язку з несвоєчасним наданням інформації системою внутрішнього аудиту	Удосконалення системи внутрішнього аудиту комерційних банків шляхом розробки внутрішніх регламентів

Внутрішній аудит банківської діяльності в системі фінансового контролю, представляє собою незалежну перевірку й експертну оцінку стану банку, які здійснюються спеціальним підрозділом служби аудиту, спрямовану на організацію ефективного моніторингу системи внутрішнього контролю банку. У більшості українських банків, де створений відділ внутрішнього аудиту, його функції на сучасному етапі обмежуються контролем за правильністю ведення бухгалтерського обліку й відповідністю вимогам зовнішніх і внутрішніх нормативних документів, а також здійсненням комплексних перевірок філій.

Разом з тим у сучасній світовій банківській практиці склалося значно ширше розуміння цілей внутрішнього аудиту. Його головна місія нині визначається як сприяння банку в досягненні поставлених цілей шляхом всебічної оцінки внутрішніх систем управління, ризик-менеджменту й контролю, надання рекомендацій щодо підвищення їх ефективності [2].

Отже, можна дійти висновку, що для ефективного виконання внутрішнім аудитом поставлених завдань потрібно дотримуватися чіткого розподілу обов'язків між внутрішніми аудиторами та керівництвом банку. Банківські установи можуть розробляти систему внутрішнього аудиту за функціональним принципом і за підрозділами. Служба внутрішнього аудиту має охоплювати різного роду категорії часткових ризиків і відповідати вимогам управління ризиками.

Список використаних джерел

1. Чуприна Л. В., Філіпська Д. Є. Теоретичні аспекти внутрішнього контролю банків // Вісник НТУ «ХПІ». 2015. № 26 (1135). С. 3–8,
2. Алексеенко С. А. Бухгалтерський облік і звітність у комерційних банках: навч. посіб. URL: <http://nmcbook.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/НП-Бух-обл.pdf>
3. Урусова З. П. Внутрішній аудит і контроль операцій комерційних банків України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_3_61
4. Очеретько Л. М. Внутрішній аудит і контроль у комерційних банках. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/466/3/Ocheretko_Internal_audit
5. Рудницький В. С., Бунда О. М. Внутрішній аудит банківських установ. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2316/1/12.pdf>
6. Сирота А. І. Правове регулювання внутрішнього аудиту банків. URL: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo01/part_3/23.pdf
7. Ретюнських Е. Б. Внутрішній аудит банку: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. URL: http://конференция.com.ua/files/image/konf%2011/sb_7_13.pdf

*Куцик Петро Олексійович,
кандидат економічних наук, професор, ректор,
Львівський торговельно-економічний університет*

ЧИННИКИ «СЛАБКОГО» РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ І НАПРЯМИ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

Однією з ключових умов виходу з рецесії економіки України, що не тільки зазнала значних втрат унаслідок світової фінансово-економічної кризи 2008–2012 років, але і продовжує зазнавати у результаті тимчасової окупації з 2014 року частини її території Російською Федерацією та продовженні з цього часу перманентної гібридної війни щодо України на Сході країни, є:

1) інноваційно-структурна модернізація;

2) проведення реформ на засадах кейнсіанської моделі оздоровлення національних економік, які опиняються в кризовому стані через скорочення сукупного і насамперед – споживчого попиту (що засвідчує офіційна статистика впродовж останніх років у нашій державі).

На нашу думку, безпосереднім економічним чинником (однак не першопричиною) такої невтішної ситуації в українській економіці, якщо керуватися загальновідомою і поки що дієвою з погляду емпіричного підтвердження теорію економічного зростання Дж. М. Кейнса, є низький, з тенденцією до подальшого зниження, сукупний суспільний попит (ССП), компонентами якого є: споживчий попит; інвестиційний попит; попит, втілений у формі державних закупівель товарів і послуг для задоволення суспільних потреб; чистий експорт.

Першопричиною низького ССП в контексті споживчого попиту домогосподарств є бідність населення через асиметрично низькі (щодо цін на товари і тарифів на послуги) заробітні плати, особливо його працюючого компонента, та соцстандарту. Про це, зокрема, свідчить нездатність працюючих за рахунок заробітної плати оплатити комунальні послуги у межах норм житлової площі на одну особу і потреба працюючих осіб у субсидіях на житлово-комунальні послуги. А це вже нонсенс з погляду забезпечення оптимальної пропорційності в економіці на макрорівні. За таких умов матимемо не лише відсутність заощаджень у домогосподарств, які, своєю чергою, є джерелом інвестицій, а й недостатнього споживчого попиту для реалізації виробленого ВВП щодо його споживчого компонента, що прирікатиме її на скорочення у наступному виробничому циклі.

Окрім цього, чинниками низького споживчого попиту є високі рівні безробіття та споживчої інфляції: безробіття (за методом мінімальної заробітної плати) в Україні у 2017 р. становило близько 9,7%, хоча рівень зареєстрованого безробіття на кінець року за даними Державної служби зайнятості становив 1,4% населення працездатного віку; офіційна споживча інфляція становила у 2017 р. 113,7% (у 2014–2016 рр. вона, відповідно, склала 124,9%, 143,3%, 112,4%).

Україна має серйозні проблеми і з пенсійною системою, другий за розміром дефіцит Пенсійного фонду у світі за мізерних пенсій. Споживчий попит насамперед залежить від оплати праці працюючих, яка визначається на основі прожиткового мінімуму (наразі для працездатного віку він становить 1841 грн), який менший від мінімальної заробітної плати у два рази (3723 грн). Для підвищення офіційного прожиткового мінімуму до його реального рівня, тобто майже на 100%, до рівня мінімальної заробітної плати (МЗП), потрібно понад 280 млрд грн.

Одним із базових показників, які визначають потенційні параметри, тобто впливають на розміри ССП, є показник мінімальної заробітної плати, що вважається одним із головних видів соціальних гарантій, які діють у світі. На сьогодні серед країн ЄС найвищий рівень МЗП у Люксембурзі – 1923 євро на місяць. Ще шість країн ЄС мають середньомісячну МЗП у межах 1500 євро (Велика Британія, Нідерланди, Бельгія, Німеччина, Ірландія, Франція). Навіть у країнах, які нещодавно приєдналися до ЄС, рівень мінімальної зарплати становить від 503 євро на місяць у Польщі до 261 євро в Болгарії. В Україні мінімальна оплата праці становить близько 115 євро.

Без модернізації, інакше кажучи, без належних реформ за умов, коли реальний сектор національної економіки, де створюється додана вартість, практично не працює або працює вкрай неефективно і коли так звані *тіньові платежі* складають в Україні, за оцінками експертів, 7–10% ВВП, залучити такі кошти буде неможливо.

У контексті **інвестиційного попиту** причиною низького ССП є:

а) низька дохідність вітчизняного бізнесу, причиною чого вважається його низка конкурентоспроможність та інноваційність, низькі рівні ефективності використання ресурсів (як матеріальних, насамперед енергетичних, так і трудових);

б) низький, а то й мізерний рівень прямих іноземних інвестицій (ПІІ);

в) низький рівень фінансової глибини національної економіки (як глибини банківського сектору, так і сектору ринку цінних паперів).

Хоча інвестиції є базовою передумовою економічного зростання, держава радикально недоінвестує свою економіку. Якщо розглядати валові інвестиції, то в Україні немає належного притоку прямих іноземних інвестицій (у 2014 р. порівняно з 2013 р. інвестиції скоротилися практично в 5,3 рази – з майже 4,5 млрд дол. США до 850 млн дол. США). Хоча за 2015–2016 рр. вже спостерігався їх приріст до 3 млрд дол. США, але у 2107 році вони знову знизились і склали 2,3 млрд дол. США. Але це вкрай мізерний розмір інвестицій для 42,4-мільйонного населення, не кажучи вже про те, звідки і куди йдуть ці інвестиції, в якій формі вони здійснюються, та ким.

Здебільшого маємо недоінвестування через внутрішні інвестиції як основної складової валових інвестицій, до яких також належить і чистий експорт як різниця між експортом та імпортом.

Так, у відносно мирному 2013 р. в Україні інвестиції до ВВП склали 14%, у Польщі – 20%, у Малайзії – 25%, у Грузії – 30%, у Китаї – 46%. Це і було тим ключовим чинником зростання економіки Китаю на 8–10% (наразі

темпи зростання знизилися до 6–7%), в Україні же економічний розвиток оцінювався на рівні близько 2,3%.

Інший ключовий чинник низького рівня інвестування полягає у тому, що в Україні ВВП на одну особу населення такий самий, як і в Китаї, проте там домогосподарства заощаджували близько 45–50% ВВП, а в Україні – 10% ВВП. Водночас значна частина доходів домогосподарств в Україні витрачалася на дорогі автомобілі, нерухомість, тобто на ті речі, які не створюють нового продукту. Натомість ті доходи домогосподарств, які надходили в банківську систему, не перетворювалися в інвестиції. Отже, цей канал також не сприяє тому, щоб заощадження українських домогосподарств перетворювалися в інвестиції. Також відбулось значне падіння роздрібного товарообороту як джерела ПДВ: у 2017 році – на 40% порівняно з 2014 роком, або з 75,5 до 50,5 млрд дол., у 2013 році – 108,9 млрд дол.

Щодо чистого експорту як складової сукупного суспільного попиту, то проблема з позиції його негативного чи недостатньо позитивного впливу на сукупний попит та економічне зростання полягає в неефективній спеціалізації економіки України в системі міжнародного територіального поділу праці. Тобто собівартість продукції її галузей спеціалізації є вищою, а якість нижчою за середньосвітові рівні, а це, своєю чергою, обмежує конкурентоспроможність цієї продукції на світовому ринку, а отже, і експортні можливості країни (надходження від експорту), незважаючи на низьку заробітну плату як елемент собівартості та безпрецедентну девальвацію нацвалюти як чинників підвищення конкурентоспроможності своєї продукції на світовому ринку.

Відтак обсяг експорту України істотно скоротився (з 86,5 млрд дол. США в 2012 р. до 47,8 млрд дол. США в 2015 р., тобто аж в 1,8 раза, до 46,0 млрд дол у 2016 р. та 52,3 млрд дол. США у 2017 році (що є на 6,3 млрд дол. США більше, ніж у 2016 році). Сальдо торговельного балансу за період 2012–2017 р.р. є негативним і становить 38,8 млрд дол. США, у тому числі у 2017 році – 2,7 млрд дол. США. При цьому в експорті переважали сировинні товари та напівфабрикати, частка машин і обладнання була незначною. В експорті майже відсутня продукція, яка виробляється відповідно до угод про міжнародну спеціалізацію та кооперування виробництва, що свідчить про низький рівень участі України в міжнародному поділі праці. Дуже незначна частка в експорті припадає на вироби сучасної техніки, технології, ліцензії.

Як наслідок, за рівнем технологічності українська промисловість на третину відстає від показників ЄС; за часткою високотехнологічної продукції в експорті відставання складає 4–8 разів; за енергоефективністю виробництва відставання становить 10 разів. Завдяки впровадженню нових технологій приріст ВВП в Україні становить лише 0,7%, (у розвинених країнах цей показник становить 60–90%). А за таким показником, як випуск продукції, вищі технологічні уклади (ТУ) – 5-й та 6-й – в Україні сьогодні займають лише 4%, причому 6-й ТУ, що визначає перспективи високотехнологічного розвитку країн у майбутньому, майже відсутній (менше від 0,1%). Близько 58% виробленої продукції припадає на найнижчий, 3-й технологічний уклад (технології промисловості будівельних матеріалів, чорної металургії,

суднобудування, оброблення металу, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості) та 38% – на 4-й ТУ (авто- та тракторобудування, кольорова металургія, видобування і переробка нафти, синтетичні матеріали, органічна хімія, виробництво товарів тривалого використання).

За показником фінансування науково-технічних розробок склалася така ситуація: майже 70% коштів сьогодні поглинає 4-й і лише 23% – 5-й технологічний уклади. Інноваційні витрати розподіляються так: 60% – 4-й ТУ і 30% – 3-й (сумарно – 90%), а 5-й становить лише 8,6%.

Щодо інвестицій, які, власне, і визначають майбутнє на найближчі 10–15 років, маємо такі пропорції: 75% спрямовуються у 3-й ТУ і лише 20% та 4,5% – у 4-й і 5-й ТУ відповідно. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переоснащення та модернізація) 83% припадає на 3-й ТУ і тільки 10% – на 4-й. Це зокрема є наслідком того, що за роки так званих ринкових реформ кількість науково-дослідних працівників у галузі технічних наук в Україні знизилася у 3,5 раза, освоєння нових видів техніки скоротилося в 14,3 раза, а частка інноваційно активних промислових підприємств – у 5 разів.

Виправлення цієї ситуації потребує розробки та реалізації реальної стратегії інноваційного розвитку. В контексті вирішення цієї проблеми міжнародними експертами був розроблений і 09 грудня 2016 р. представлений проект **“Цифрова адженда України 2020**. Цей проект визначає основними цілями України такі: стимулювання економіки та залучення інвестицій; закладення основи для трансформації секторів економіки в конкурентоспроможні та ефективні (цифровізація бізнесу); доступність цифрових технологій; створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних та цифрових індустрій та бізнесу; розвиток і світове лідерство щодо експорту цифрової продукції та послуг. Також документ визначає необхідні кроки щодо цифровізації України у сферах охорони здоров’я, інфраструктури, екології, е-комерції, е-урядування та ін. Він визначає основні принципи, за якими Україна має розвиватися у цифровому просторі й за якими має розбудовувати інноваційну економіку.

Однак досі не затверджено план заходів щодо реалізації Стратегії. Таке ставлення до цієї надважливої проблеми перетворює Україну в неконкурентну периферійну технологічно відсталу країну, в структурі національної економіки якої і надалі переважатимуть технології, підприємства і галузі 3-го та 4-го технологічного укладів, що у підсумку прирікає наших громадян на хронічну тотальну бідність. Свідченням цього є те, що Україна у глобальному рейтингу інноваційності у 2017 році посіла лише 50 місце серед 127 країн, причому за окремими компонентами індексу (“інноваційні зв’язки, “засвоєння технологій, “креативні товари і послуги, “вплив знань) – український бізнес перебуває на дуже низьких позиціях. А це, своєю чергу, зумовлює той факт, що і в рейтингу глобальної конкурентоспроможності Україна посіла аж 85 місце зі 138. Такий стан речей обумовлюють насамперед чинна державна політика, існуючі умови ведення бізнесу та макроекономічне середовище.

Однак на відміну від цих факторів, що негативно впливають на розвиток інноваційної економіки, такий компонент, як “упровадження інновацій”,

перебуває в межах компетенції власників та менеджерів бізнесу. І, власне, він є визначальним для розвитку інноваційної економіки.

Зокрема, до інновацій, що сприяють створенню та веденню успішного бізнесу у різних секторах економіки, у тому числі і в торгівлі, сьогодні належать такі технології, як: 1) машинне навчання і штучний інтелект; 2) “розумні додатки; 3) *інтернет речей*; 4) доповнена і віртуальна реальність; 5) цифрові двійники об’єктів; 6) *блокчейн*; 7) месенджери (системи чат-спілкування); 8) адаптивні системи безпеки; 9) додатки і мережева сервісна архітектура; 10) платформи цифрових технологій.

Допомагати впроваджувати такі інновації вітчизняному бізнесу можуть: а) внутрішні структурні підрозділи компаній (департаменти розвитку або IT-департаменти); б) технопарки та асоціації; в) системні інтегратори та технологічні компанії; г) краудсорсингові платформи інновацій; д) консалтингові компанії; е) відповідна НДДКР інфраструктура в межах кластерних формувань бізнесу.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Україна в глобальних рейтингах URL: <http://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/rating/index.html>

3. Цифрова адженда (порядок денний) України 2020. Концептуальні засади. Проект. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>

4. Disparities in minimum wages across the EU. Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180223-1?inheritRedirect=true&redirect=%2Feurostat%2Fhttp://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180223-1?inheritRedirect=true&redirect=%2F>

*Лісовий Роман Валентинович,
магістрант, спеціальність «Облік і оподаткування»;
Науковий керівник:
Новіченко Людмила Степанівна,
кандидат економічних наук, доцент;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ “КРИЗА” ТА “АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ”: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Аналізуючи стан економічної системи світу, можна помітити, що за останнє десятиліття відбулася низка подій, які суттєво вплинули на економічні системи багатьох країн. У зв’язку з цим суб’єктам господарювання необхідно якомога швидше навчитися визначати перші ознаки, які свідчать про можливі загрози та настання кризи з метою аналізу і прогнозування можливих наслідків зміни економічної ситуації, а також розробки альтернативних рішень,

прийняття яких надасть змогу підприємству швидко вийти з кризи або пройти через цей етап з найменшими втратами.

Протягом останніх років дослідженням сутності кризи та розробки систем антикризового управління підприємством займалися такі вчені, як В. Болотін, В. Гой, О. Демчук, Т. Єфремова, С. Кован, В. Соломатов, Г. Ткачук, Г. Федорова та ін.

Критичний аналіз наукових напрацювань з питань визначення змісту понять “криза” та “антикризове управління” свідчить про відсутність системних наукових досліджень та узгодженого визначення фахівцями змісту поняття “кризовий стан суб’єкта господарювання”. Багатьма авторами поняття “криза” описується як протиріччя в соціально-економічній системі, яке загрожує функціонуванню підприємства. На жаль, такий підхід свідчить про розгляд авторами поняття “криза” переважно з погляду соціальних явищ, аніж з позиції економіки та економічних процесів суб’єкта господарювання. Водночас поняття “антикризове управління” трактується авторами як заходи, спрямовані на подолання протиріч, які виникли в соціально-економічній системі. Таке трактування зазначеної дефініції не надає повного та розгорнутого розуміння сутності та основних ознак антикризового управління.

Отже, під поняттям “криза” вважаємо за доцільне розуміти крайню загострену форму протиріччя в соціально-економічній системі, яка загрожує його життєдіяльності та розвитку [1; 2; 3].

До причин виникнення кризи можна віднести як внутрішні фактори (невідповідність функцій, виконуваних структурними одиницями; нерозвинуте функціонування в частині відпрацювання бізнес-процесів та їх збереження) так і зовнішні (велика частка ринку, підконтрольна одному суб’єкту господарювання, що швидко розвивається; різка зміна політичного напрямку розвитку країни; нестабільні економічні умови) [2; 3; 4; 5; 6].

Звісно, щоб визначити ознаки кризових явищ, необхідно: мати чітке розуміння суті кризових явищ; володіти широким спектром інформації; чітко розуміти специфіку діяльності суб’єкта господарювання, який перебуває в підпорядкуванні; усвідомлювати, які способи виявлення основних показників дадуть найчіткіше розуміння характеру кризових явищ і їх наслідків; оцінювати потенційний розвиток кризового явища при застосуванні того чи іншого альтернативного рішення; володіти нестандартними підходами до розробки альтернативних рішень.

Варто зазначити, що поняття “криза” обов’язково повинно застосовуватися разом з поняттям “антикризове управління”. За результатами дослідження автором сформульовані такі визначення понять:

Криза – це сукупність певних факторів / причин що призвели до неспроможності суб’єкта економічної діяльності продовжувати свою діяльність у звичному режимі та можуть загрозувати подальшому існуванню економічної одиниці.

Антикризове управління – чітко розроблений комплекс заходів, спрямованих на своєчасну ідентифікацію кризового явища, прогнозування його

наслідків, мінімізацію втрат від його настання, а також подальшого запобігання кризовим явищам.

Запропоноване уточнення змісту понять “криза” та “антикризове управління” дозволяють глибше розкрити сутність кризових явищ та антикризового управління для подальшого детального дослідження цих понять з позиції суб’єктів господарювання та забезпечити належну теоретичну базу розробки методів антикризового управління.

Список використаних джерел

1. Болотин В.В., Соломатов В.И. Антикризисное управление предприятиями: учеб. пособ. Москва: МГУГиК, 2006. 142 с.
2. Демчук О. Н., Ефремова Т. А. Антикризисное управление: учеб. пособ. Москва: Флинта, 2009. 252 с.
3. Кован С. Е., Мокрова Л. П., Ряховская А. Н. Теория антикризисного управления предприятием: учеб. пособ. / под ред. М. А. Федотовой, А. Н. Ряховской. Москва: КНОРУС, 2009. 160 с.
4. Погребняк А. Ю. Порівняльний аналіз методик оцінки ймовірності банкрутства в системі антикризового управління на підприємстві // Бізнес Інформ. 2014. № 7.
5. Ткачук Г. Ю. Антикризове управління підприємством: методичні вказівки. Житомир: ЖДТУ, 2012.
6. Федорова Г.В. Учет и анализ банкротств: учеб. пособ. Москва: Омега-Л, 2008. 248 с.

***Матвєєва Наталя Миколаївна,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств,
бізнес-адміністрування та регіонального розвитку;
Куц Анна Володимирівна,
студентка 5 курсу,
група М ЕПМГ 2018-1,
факультет економіки та підприємства;
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах посилення конкуренції виникає необхідність зміцнення ринкових позицій кожного підприємства. Для досягнення і постійного підтримання конкурентоспроможності організації слід не тільки зберігати завойовані переваги, а й шукати та реалізовувати нові. Однак багато організацій перебувають у важкому фінансовому становищі та працюють у збиток. Для

виходу з ситуації необхідно підвищувати конкурентоспроможність організацій, а це можливо тільки за наявності конкурентної переваги. Організації повинні не просто бути здатними задовольняти запити споживачів, а робити це краще, ніж конкуренти.

Необхідність адаптації підприємства до зовнішніх умов, посилення конкурентної боротьби, з одного боку, висока швидкість старіння ринкової інформації – з іншого, визначають необхідність формування нових наукових підходів до пошуку шляхів досягнення підприємствами конкурентних переваг. Це пояснюється тим, що саме завдяки наявності конкурентних переваг вітчизняним підприємствам можна досягти високого рівня ефективності господарської діяльності та стійкості до негативних чинників зовнішнього середовища. Саме конкурентні переваги є основою забезпечення конкурентоспроможності підприємства та належного формування конкурентного потенціалу за цих умов.

Під конкурентоспроможністю підприємства розуміють особливий стан системи економічного розвитку підприємства, за якого забезпечується його інтеграція у світогосподарські структури та відокремлене функціонування підприємства як суб'єкта економічної діяльності.

Залежно від специфіки галузі, товару та ринку конкурентні переваги можуть мати різноманітні форми. При визначенні конкурентних переваг важливо орієнтуватися на запити споживачів та переконатися в тому, що ці переваги сприймаються ними. Тому головною вимогою є відмінність від конкурентів, яка повинна бути реальною та суттєвою. Існують такі напрями досягнення конкурентних переваг: 1) лідерство у витратах, тобто собівартість продукції; 2) диференціація продукції; 3) фокусування або концентрація; 4) ранній вихід на ринок, стратегія першопрохідця.

Треба зазначити, що підприємство повинно мати принаймні п'ять конкурентних переваг, які необхідно захищати. Для цього користуються такими засобами захисту як монополія, патенти, ноу-хау, таємничість, доступ до джерел сировини та комунікацій. При цьому необхідними умовами є:

1. Постійний моніторинг дій конкурентів та відстежування змін споживацьких смаків.

2. Оцінка внутрішнього середовища фірми, її сильних та слабких сторін, а також зовнішніх можливостей та загроз.

Основними інструментами, що дозволяють виявити позитивні та негативні сторони компанії і показують, наскільки надійне її становище, є SWOT-аналіз, аналіз ланцюга цінностей, аналіз витрат та оцінка конкурентоспроможності.

Для того, щоб оцінити процеси формування і розвиток конкурентних переваг керівництво підприємства мусить забезпечувати нагляд і перевірку відповідності функціонування підприємства поставленим цілям щодо побудованого еталона конкурентних переваг у формі індивідуальної системи кількісних показників. Тому для формування системи управління конкурентними перевагами керівництво повинно забезпечити виконання таких положень:

- використання існуючих наукових розробок у сфері управління конкурентними перевагами підприємства;
- підпорядкованість системи управління конкурентними перевагами підприємства сформованій системі принципів;
- цільові орієнтири підприємства на отримання прибутку і задоволення вимог ринку;
- формування ефективного інструментарію управління, який включає відпрацьовані й експериментально перевірені моделі та методики аналізу;
- формування єдиної інформаційної бази для ефективного управління конкурентними перевагами підприємства;

Отже, конкурентні переваги є тим ключовим чинником пов'язаними з діяльністю в межах певного цільового ринку будь-якого підприємства, що надають йому певні пріоритети порівняно з конкурентами у задоволенні потреб споживачів. При створенні конкурентної переваги важливо дотримуватися двох основних принципів: 1) ця перевага має бути дійсно важливою для споживача; 2) споживач повинен побачити і відчувати конкурентну перевагу.

Незважаючи на велику ефективність створення конкурентної переваги, необхідно пам'ятати, що конкуренти все одно визначать цю перевагу через деякий час і почнуть застосовувати у своїй продукції.

Досягти конкурентних переваг підприємству в умовах поглиблення конкуренції можливо за рахунок пошуку таких ефективних шляхів:

- випуск конкурентоспроможної продукції;
- здобування інноваційних техніки та технологій;
- застосування інноваційних форм та методів управління діяльністю підприємства та раціонально підібраними стратегіями;
- зниження собівартості продукції за рахунок скорочення витрат за основними статтями калькуляції, економії ресурсів;
- створення власної сировинної зони шляхом налагодження партнерських відносин з різними секторами галузі;
- маркетингова діяльність підприємства.

Крім того, важливо не лише досягти конкурентних переваг, а й утримати їх в довгостроковому періоді, що допоможе підприємству збільшувати свою ринкову частку, підвищувати рівень прибутковості та покращувати ефективність господарської діяльності в цілому.

Список використаних джерел

1. Лук'янова В.В. Оцінка ефективності управління через результативність діяльності // Моделювання регіональної економіки. 2014 № 1 С. 106–116.
2. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия, и практика. Москва: Центр экономики и маркетинга, 1996. 280 с.
3. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран. Москва: Международные отношения, 1993. 740 с.

*Панченко Володимир Григорович,
кандидат історичних наук, докторант,
Маріупольський державний університет*

ПРОЕКЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО НАЦІОНАЛІЗМУ ТА ПРОТЕКЦІОНІЗМУ В ПОЛІТИЦІ США

Глибоке розуміння економічного націоналізму як ідеології не представляється можливим за відсутності масштабної концепції економічної нації. Спираючись на давні традиції наукових робіт, починаючи ще з Ф. Ліста, нами пропонується широка концепція і місце економічного націоналізму в контексті сучасних дискусій з питань взаємозв'язку держави і нації, суспільства і економічної культури, глобалізації і трансформацій. На більш фундаментальному рівні ми оспорюємо різні форми сучасного «економізму» за те, що вони не надали концептуальних характеристик економічних ідей, акторів і систем як частини конкретних історичних, політичних і культурних утворень або, іншими словами, за те, що вони не зуміли адекватно врахувати соціальну інклюзію в економіку. Завдання пояснення економічного націоналізму в ширшому теоретичному контексті має на меті тлумачення суті економічного націоналізму, тобто для пояснення або висвітлення різноманітності явищ економічної діяльності та соціальної (дез)інтеграції і глобалізації, зосередившись на відносинах між націоналізмом і економікою.

У США вживання слова «американський» у назві компанії стимулює продажі, на внутрішньому ринку обсягом понад 260 мільйонів споживачів це слово розширює клієнтську базу шляхом прощтовхування популярного патріотизму. Ще задовго до підйому неолібералізму економічний націоналізм інтерпретувався як економічна програма, що прагне так розширити майно, яке належить громадянам, щоб задовольнити пристрасть до націоналізму. Націоналізм мав тенденцію направляти економічну політику до межі створення психологічного доходу у вигляді націоналістичного задоволення за рахунок матеріального доходу. Інвестиції у створення середнього класу, який фінансується за рахунок коштів, отриманих від населення завдяки націоналістичній політиці, були важливою передумовою побудови життєздатної національної держави. Ця проблема, однак, лежить швидше у сферах історії, соціології, політології, ніж економіки.

Представники Європейського Союзу останніми роками посилили тиск на США з метою пришвидшення перегляду Закону «Про заходи стимулювання». П. Пауер, речник комісара торгівлі ЄС, стверджував, що Закон буде порушувати міжнародні торговельні угоди і, як наслідок, вони повинні бути відкладені. Ще у 2009 р. Посол ЄС у Вашингтоні Дж. Брутон висловив заклопотаність у листі до Президента і попередив, що положення може спровокувати відповідні побічні дії, зазначивши: ми розглядаємо цей закон як встановлення дуже небезпечного прецеденту в той час, коли світ на порозі нової глобальної економічної кризи [8]. Європейські національні уряди також

висловили свою стурбованість з приводу законопроекту. Канцлер Німеччини А. Меркель попередила про негативні наслідки такої політики, і стверджувала, що криза може призвести до посилення протекціонізму, а також до зростання використання субсидій для національної промисловості. На переконання канцлера, преференції для американської сталі можуть спровокувати неочікувані наслідки: замість того, щоб допомагати американській економіці у створенні нових робочих місць, стимулюючий пакет може уповільнити економічне зростання в довгостроковій перспективі через торговельні конфлікти з іншими країнами [9]. За словами Г. Моффата, голови Основної лобістської групи в ЄС торговельної організації EUROFER, законопроект, прийнятий у США, підриває політичний договір, укладений на саміті G-20 наприкінці 2008 року, де присутні учасники пообіцяли не вживати протекціоністські заходи [1, с. 237].

Важливо зрозуміти аргументи, були використані для захисту тези «Купуй американське». Одним із найбільших прихильників цього положення в пакеті стимулів є Альянс Американських Виробників (ААМ). Відповідно до їх позиції, заклик «Купуй американське» є ключем до відновлення американської економіки і зображується як позитивний і корисний для економіки США крок. ААМ стверджує, що план стимулювання «Купуй американське» допомагає створювати робочі місця, а також зміцнює американську економіку [10]. Чотири мільйони американських робочих місць у виробництві, які були втрачені з 2000 р., розглядаються як приклад постійної загрози безробіття в обробних галузях, яка збільшилась унаслідок економічної кризи. За кожний один млрд дол. США, інвестованих в інфраструктуру, може бути створено вісімнадцять тисяч робочих місць. Як приходять до висновку в ААМ, положення «Купуй американське» допомагає зберегти ці робочі місця, а також збільшити інвестиції в інфраструктуру. За словами ААМ, законопроект повністю відповідає міжнародним зобов'язанням в галузі торгівлі та виправданий, оскільки він створений для захисту робочих місць. ААМ також вказує, що федеральні траси, транзитні шляхи і залізниці все ще не отримали спеціальні федеральні кошти для забезпечення їх стабільності. Оскільки Уряд США показово підтримує національні банки і автовиробників, то вимоги переробної промисловості також потребують спеціального фінансування. ААМ обґрунтовує актуальність цього положення безпосередньо прикладами недобросовісної конкуренції з боку Франції та Китаю, які активно субсидують національних товаровиробників. КНР ставиться в докір її свідомо недооцінка національної валюти, що здійснює тиск на торговельний баланс США.

Незбалансованість торговельного дефіциту США з КНР зображується ААМ як основний індикатор, що виправдовує заходи стимулювання розвитку основних галузей промисловості США, оскільки починаючи від телекомунікацій до машинного комплексу і багатьох інших Китай вже став лідером. Це дає ААМ привід стверджувати, що американські гроші платників податків повинні ефективно зберегти американські робочі місця, які перебувають під загрозою уявного недобросовісного китайського конкурента. Як і ААМ, інші лобістські групи, зокрема американського інституту заліза і

сталі (AISI), також захищають положення «Купуй американське». Президент AISI і головний виконавчий директор Т.Дж. Гібсон стверджує, що американці підтримують здоровий підхід до відновлення економіки, вони хочуть побачити, що американські гроші платників податків йдуть на підтримку пакету стимулів, який буде генерувати створення американських робочих місць з нарощуванням випуску високоякісної американської продукції. Насправді, металургія Америки, яка має визначальне значення для нашої національної та економічної безпеки, має високу якість, конкурентоспроможні ціни, американське виробництво сталі відбувається з допомогою найпрацьовитіших і найдосвідченіших сталеварів у світі [3, с. 6].

З цих заяв стає очевидним, що головними прихильниками положення «Купуй американське» є ті інститути і компанії, які отримують найбільші вигоди від запровадженого урядового пакету стимулювання, а також ті об'єднання працівників, які скористаються перевагами захисту вітчизняних виробників сталі в період економічної кризи. Основними аргументами, які обґрунтовують економічні вигоди від тези «Купуй американське», є патріотичні відчуття або загальні американські цінності. На відміну від цього, в Європі національні уряди більшою мірою, аніж інші групи, висувують аргументи для втручання у внутрішні економічні процеси.

Список використаних джерел

1. Панченко В. Г. Глобальні виміри неопротекціонізму: теорія і практика. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 618 с.
2. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 487 с.
3. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму // Економіка і держава. 2017. № 8. С. 5–11.
4. Резнікова Н. В., Панченко В. Г. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри регулювання в умовах лібералізації // Міжнародна економічна політика. 2017. № 2 (27). С. 28–46.
5. Резнікова Н. В., Панченко В. Г. Методологічні засади економічного націоналізму // Економіка і держава. 2017. № 7. С. 4–8.
6. The battle of Smoot-Hawley // The Economist. 18.12.2009. URL: http://www.economist.com/businessfinance/displaystory.cfm?story_id=12798595
7. The return of economic nationalism // The Economist. 11.06.2009. URL: http://www.economist.com/opinion/displaystory.cfm?story_id=13061443
8. Evans-Pritchard A. In Davos, protectionism is a dirty Word / A. Evans-Pritchard// The Daily Telegraph. 31.01.2009. URL: http://www.telegraph.co.uk/finance/comment/ambroseevans_pritchard/4412497/InDavos-protectionism-is-a-dirty-word.html
9. Entine J. Protectionism – Humpty Dumpty Economics. Washington, DC: American Enterprise Institute for Policy Research, 2009. URL: <http://www.aei.org/article/100386>

10. Stewart T. P., Drake E. J. Buy America: Key to America's Economic Recovery // Alliance for American Manufacturing. 2009. URL: <http://www.americanmanufacturing.org/wordpress/wpcontent/uploads/2009/02/buyamericalawsreportr.pdf>

*Перхун Лариса Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій;
Товмаченко Ніна Миколаївна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У цій роботі за інструмент дослідження економічного зростання обрано виробничу функцію Кобба – Дугласа Q , яка характеризує залежність обсягу випуску продукції від обсягів витрат праці (L) та капіталу (K):

$$Q = AL^\alpha K^\beta,$$

де A – технологічний коефіцієнт; α – коефіцієнт еластичності за працею; β – коефіцієнт еластичності за капіталом [2].

Побудова якісних виробничих функцій дозволить оцінювати ефективність наявного й доцільність додаткового використання ресурсів у виробничому процесі та прогнозувати обсяг випуску за різних значень капіталу і праці.

Для емпіричної побудови виробничих функцій Коба-Дугласа авторами було сформовано масив вхідних даних за десятьма агрегованими видами економічної діяльності (ВЕД):

- 1) мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво;
- 2) промисловість;
- 3) будівництво;
- 4) торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів;
- 5) діяльність транспорту та зв'язку;
- 6) фінансова діяльність;
- 7) державне управління;
- 8) освіта;
- 9) охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;
- 10) інші види економічної діяльності.

Класифікатор видів економічної діяльності КВЕД-2010 містить 21 секцію. У цій роботі секції поєднано таким чином, щоб їх можна було сумістити з

секціями КВЕД-2005, а решту включено у категорію «інші». Це зроблено для того, щоб можна було збільшити довжину вхідних часових рядів, які використовувалися для побудови моделей.

За даними Державної служби статистики України було сформовано часові ряди випуску товарів та послуг, вартості основних засобів, чисельності зайнятого населення за визначеними раніше видами економічної діяльності за 2000–2017 рр. [1]. Побудова виробничої функції Кобба-Дугласа засобами інструменту «Анализ данных» Excel передбачає її лінеаризацію:

$$\ln Q = \ln A + \alpha \ln L + \beta \ln K .$$

Побудовані виробничі функції Кобба-Дугласа за виділеними видами економічної діяльності узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Характеристики виробничих функцій Кобба-Дугласа

Номер ВЕД	ВФ Кобба-Дугласа	R^2	F -критерій Фішера	P -значення параметра α	P -значення параметра β	Якість моделі
1	2	3	4	5	6	7
1	$Q = L^{3,06} K^{-1,27}$	0,93	0,00	0,00	0,01	+
2	$Q = L^{0,7} K^{0,53}$	0,93	0,00	0,004	0,001	+
3	$Q = L^{1,06} K^{0,3}$	0,93	0,00	0,00	0,09	—
4	$Q = L^{2,2} K^{-0,72}$	0,93	0,00	0,00	0,11	—
5	$Q = L^{1,1} K^{0,22}$	0,93	0,00	0,00	0,00	+
6	$Q = L^{1,23} K^{0,3}$	0,93	0,00	0,00	0,003	+
7	$Q = L^{1,04} K^{0,42}$	0,93	0,00	0,00	0,005	+
8	$Q = L^{1,29} K^{-0,02}$	0,93	0,00	0,00	0,00	+
9	$Q = L^{1,41} K^{-0,1}$	0,93	0,00	0,00	0,00	+
10	$Q = L^{2,26} K^{-0,5}$	0,93	0,00	0,00	0,03	+

Пояснення до табл. 1:

1. Номер ВЕД у наведеному вище переліку.
2. Математичний запис виробничої функції Кобба-Дугласа.
3. Коефіцієнт детермінації. Значення $R^2 \cdot 100\%$ показує частку випадків (у відсотках), в яких зміна випуску продукції за відповідним ВЕД відбувається завдяки зміні праці та капіталу.
4. F -критерій Фішера – параметр, який характеризує статистичну значущість рівняння в цілому. Якщо розрахункові значення F -критерію більше табличних, визначених для певного рівня значущості (у нашому дослідженні рівень значущості дорівнює 0,05), це вказує на адекватність економетричної моделі (тобто рівняння статистично значуще), у протилежному випадку – статистично не значуще.
5. P -значення параметра α , що за критерієм Стьюдента підтверджує чи спростовує твердження про його статистичну значущість: якщо P -значення менше за рівень значущості α), відповідний параметр статистично значущий, у протилежному випадку – статистично не значущий;
6. P -значення параметра β (аналогічно п. 5);
7. Якість моделі: «+» – якщо рівняння в цілому і параметри рівняння статистично значущі, коефіцієнт детермінації більше за 0,75; «-» – у протилежному випадку.

З аналізу табл. 1 можна зробити такі попередні висновки:

1. Для видів економічної діяльності 3 і 4 побудувати функцію Кобба-Дугласа не вбачається можливим, результати аналізу якості моделі виявились незадовільними, а отже, для вивчення факторів економічного зростання цих видів економічної діяльності необхідно використовувати інші види виробничих функцій.

2. Для видів економічної діяльності 1, 8–10 показник степеня фактора «Капітал» (коефіцієнт еластичності за капіталом) має від'ємне значення. Це свідчить про те, що для зазначених видів економічної діяльності цей фактор має надлишок, значна частка основних засобів не використовується або використовується неефективно. Отже, спостерігається нестача трудових ресурсів і надлишкова пропозиція основних засобів.

3. Для всіх інших видів економічної діяльності $\alpha + \beta > 1$, а отже, спостерігається зростаюча віддача, тобто при збільшенні використання ресурсів на одиницю випуск продукції збільшується більше, ніж на одиницю. Причому у всіх випадках $\alpha > \beta$, отже має місце інтенсивне (працевзберігаюче) зростання.

Перспективою подальших розвідок автори вбачають ширший аналіз побудованих виробничих функцій.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Виробнича функція Кобба – Дугласа. Бібліотека економіста. URL: <http://library.if.ua/book/120/8022.html>

*Поворознюк Інна Миколаївна,
Кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри технологій та організації
туризму і готельно-ресторанної справи,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

На сучасному етапі господарювання, коли з'являється та посилюється велика конкуренція, підвищується важливість трансформації структури національної економіки з метою збільшення обсягів надання послуг з удосконаленням процесів управління окремими секторами національного господарства, зокрема сектором туризму. Саме туризм спроможний забезпечити виконання економічних, соціальних, гуманітарних функцій, створити передумови для прискореного зростання суміжних секторів.

Туристичний ринок, як і всі інші ринки, функціонує на основі дії законів попиту і пропозиції. У широкому розумінні ринок туристичних послуг – це місце, де відбуваються угоди купівлі-продажу туристичного продукту.

Н. Василюха у своїй праці зазначає, що економічний зміст ринку туристичних послуг розкривається через його функції, основними з яких є:

1. Регулятивна функція, яка полягає у тому, що ринок забезпечує збалансованість попиту і пропозиції, узгодження виробництва і споживання туристичних продуктів в цілому та за окремими сегментами зокрема.

2. Стимулююча функція – забезпечує стимулювання підвищення економічної ефективності виробництва туристичних послуг в умовах конкуренції та вдосконалення пропозиції відповідно до особливостей попиту в різних міжнародних регіонах.

3. Оптимізаційна функція – оптимізує використання факторів виробництва туристичних послуг, показує виробникам які, у якій кількості та для кого необхідно виробляти туристичні послуги.

4. Інформаційна функція – надає інформацію про усереднені параметри сукупних попиту і пропозиції на різні види туристичних послуг, забезпечує встановлення ціннісних еквівалентів для купівлі-продажу туристичних продуктів.

5. Сануюча функція, яка полягає у тому, що ринок вибирає з обігу ті туристичні послуги або їх виробників, які не можуть забезпечити мінімальний стандарт якості [1].

Ринок туристичних послуг за своєю сутністю є складним та динамічним явищем. Він являє собою інтегровану систему, яка охоплює майже усі сфери діяльності та життя людини, а тому є невід'ємною частиною сучасного світу. Функціонує він завдяки механізму постійної взаємодії попиту та пропозиції, адаптації підприємств сфери туризму до швидко змінюваного навколишнього середовища і координації їх діяльності. Тому для правильної ринкової туристичної політики з позиції забезпечення власних інтересів необхідно постійне і ретельне дослідження туристичного ринку яке багато в чому залежить від розробки й упровадження інноваційних технологій, спрямованих на вдосконалення обслуговування клієнтів та розширення туристично-рекреаційних, культурних, історичних можливостей країни, регіону.

Інноваційний розвиток підприємства можна охарактеризувати як процес структурного вдосконалення його діяльності, що досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів виробництва, підвищення якості продукції, зміцнення конкурентоспроможності та поліпшення соціальних умов персоналу [2]. Основним напрямом розвитку інновацій у сферу туризму України повинні стати інноваційні види туризму. Це повинні бути не традиційні, які уже існують в країні, регіоні послуги, їх перелік має розширюватись у такі види, як: корпоративний або бізнес-туризм, навчальний (освітній) туризм, подієвий туризм, сільський (зелений) туризм, екотуризм, активний і екстремальний туризм, екзотичний або пригодницький туризм, шопінг туризм, таймшер. Адже в Україні є всі умови для їх створення. Головне, на нашу думку, – необхідно визначити пріоритетні інноваційні напрями розвитку туризму та правильно сформулювати механізм використання специфічного туристичного потенціалу міст та регіонів.

Основними принципами формування та розвитку інноваційних напрямів туризму в Україні повинні стати, перш за все, безпека на туристичних об'єктах, маршрутах, екологічна безпека, сталість, доступність, зацікавленість усіх учасників. Щодо останньої, то тут слід наголосити, що цей принцип повинен

ґрунтуватися на об'єднанні потенціалу різних зацікавлених сторін через розширення умов для розвитку державно-приватного партнерства, формування міжсекторальних та міжгалузевих партнерських відносин.

На формування інноваційних напрямів розвитку ринку туристичних послуг в Україні впливають ряд чинників, що стримують цей процес. Головними з них є: низький імідж країни, регіонів; відсутність програми загальнонаціонального позиціонування ринку туристичних послуг; брак культури гостинності; низький рівень обізнаності щодо історії, історичних та культурних пам'яток; незадовільний стан туристичних об'єктів; низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури; недостатність та незадовільний стан засобів розміщення; відсутність якісної туристичної інформаційної підтримки; відсутність ефективного механізму взаємодії влади, бізнес структур та громади щодо розробки та втілення програм гармонійного розвитку туризму.

Отже, формування інноваційних напрямів розвитку туризму в Україні повинно здійснюватися шляхом послідовної низки дій та реалізації стратегічних рішень щодо визначення можливості використання та діагностики ресурсної спроможності потенційних об'єктів туристичної інфраструктури, створення на їх базі повноцінної туристичної дестинації з ефективно функціонуючим ринком інноваційних секторів туризму.

Список використаних джерел

1. Василюха Н. В., Мельник І. М. // Торгівля, комерція, підприємництво. 2011. Вип. 13. С. 122–125.
2. Скрипко Т. О., Ланда О. О. Інтеграція маркетингового та інноваційного потенціалу підприємства туристичної галузі // Вісник ЛКА. Серія економічна. 2009. Вип. 29. С. 209–213.

Погорілий Андрій Валерійович

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ІННОВАЦІЇ, РОЗРОБКИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток інноваційної діяльності в сучасних ринкових умовах сприймається, як забезпечення сталого функціонування підприємства. Нині є безліч наукових досліджень присвячених цій темі, але питання залишається одним з найактуальніших, оскільки інновації – це каталізатор розвитку підприємств і країни в цілому, що зумовлює доречність подальших досліджень в цьому напрямі.

Українські та зарубіжні вчені зробили значний внесок в теоретичне та практичне обґрунтування питань, пов'язаних з такими категоріями, як “інноваційний розвиток” та “інноваційний процес”. Зазначимо, насамперед, О. Бородкіна, Ф. Бутинця, О. Височан, В. Єрмолаєву, О. Мизрову, В. Хайдриха, Й. Шумпетера та ін. Однак і нині немає узгодженого визначення такого економічного терміна, як “витрати на інновації”. У літературних фахових джерелах їх називають по-різному: “інноваційні витрати”, “витрати на

інновації”, “витрати на інноваційні заходи”, “витрати на інноваційний процес”, “витрати на інноваційну діяльність”. У зв’язку з цим виникають непорозуміння як у науковій, так і в практичній сферах.

Розглянемо дані офіційної статистики, що пов’язані з інноваційним аспектом наукових досліджень в Україні (табл. 1–4, за даними [1]).

Таблиця 1

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок в Україні за категоріями

(осіб)

Рік	Кількість працівників в, усього	У тому числі				
		мають науковий ступінь		дослідники	техніки	допоміжний персонал
		доктора наук	доктора філософії (кандидата наук)			
2016	97912	7091	20208	63694	10000	24218
2017	94274	6942	19219	59392	9144	25738

Таблиця 2

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт

(млн грн)

Рік	Усього, у фактичних цінах	У тому числі на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	науково-технічних (експериментальних) розробок
2016	11530,7	2225,7	2561,2	6743,8
2017	13379,3	2924,5	3163,2	7291,6

Як ми можемо спостерігати, кількість працівників задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок в Україні, за ці два роки скоротилася, а витрати на них прямують вгору. За даними Державної служби статистики України, впродовж 2017 р. 963 організації на території України виконували наукові розробки та дослідження, до державного сектору економіки належали 45,8%, 39,0% – до підприємницького і 15,2% – до сфери вищої освіти.

Таблиця 3

Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності

(млн грн)

Рік	Частка підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
2015	17,3	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	x	11141,3	548,0
2016	18,9	23229,5	2457,8	2063,8	394,0	64,2	x	19829,0	878,4
2017	16,2	9117,5	2169,8	1941,3	228,5	21,8	x	5898,8	1027,1

Таблиця 4

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств
(млн грн)

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2015	13813,7	13427,0	55,1	58,6	273,0
2016	23229,5	22036,0	179,0	23,4	991,1
2017	9117,5	7704,1	227,3	107,8	1078,3

У 2017 році мав місце різкий спад загальної суми витрат на інновації промислових підприємств. До того ж основними джерелами фінансування є власні кошти і лише із частковим фінансуванням за рахунок державного бюджету та іноземних інвесторів.

Отже, для того, щоб підприємства розвивалися і були конкурентоспроможними, потрібна належна підтримка державних органів влади, залучення іноземних інвесторів, нові наукові здобутки та високотехнологічні рішення.

Список використаних джерел

1. Інформація Держстату України. URL:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ni/kpno_kp/kpno_kp_u.htm

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ni/vvndr_vr/vvndr_vr_u.htm

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

*Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри світового господарства та
міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДИЛЕМИ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Дилеми монетарної політики стають більш серйозними, адже коливання економічної активності все частіше пов'язують із циклами капітального рахунку. Ділові цикли зазвичай загострюються через проциклічну поведінку міжнародних позичальників та інвесторів, які схильні підсилювати економічні підйоми та сприяти вразливості країн, які вони вважають привабливими, але водночас швидко виходити з ринків унаслідок зміни очікуваного рівня ризику та обмежувати доступ країн до міжнародної ліквідності, коли це найбільш

необхідно. Буми, які виникають унаслідок покращання можливостей прибуткового інвестування, призводять до недооцінки рівня ризику, надлишкової кредитної експансії та надлишкового рівня заборгованості. Наступне збільшення рівня зовнішньої вразливості та погіршення стану платіжного балансу зрештою призводять до переоцінки ризиків та урізання обсягів міжнародного кредитування та інвестування, що, своєю чергою, спричиняє фінансові кризи та різке скорочення економічної активності [1, с. 180]. Монетарна політика сама по собі є недостатньо результативною в управлінні діловими циклами, які пов'язують із значними припливами та швидкою втечею капіталу. Одним із пояснень цього є той факт, що контрциклічні монетарні заходи, зокрема пристосування політики відсоткових ставок, необхідних для стабілізації економічної активності, зазвичай здійснюють протилежний вплив на потоки капіталу та обмінні курси, які, своєю чергою, підривають стабільність та зростання.

У часи економічних бумів жорстка монетарна політика, що використовується для попередження створення цінових бульбашок та перегріву економіки, сприяє зростанню обсягів зовнішніх запозичень та приваблює короткострокові арбітражні потоки, які, своєю чергою, сприяють зміцненню валюти, погіршенню стану платіжного балансу та зростанню зовнішньої вразливості [2, с. 14]. Аби уникнути таких наслідків, необхідно вживати заходів задля стабілізації валюти. Однак таке втручання стикається з рядом перепон. Якщо інтервенція не буде стерилізуватися, то національна ліквідність зросте, що підігріє інфляційні процеси на ринку активів та, ймовірно, на товарному ринку. Вплив потоків капіталу як на обмінний курс, так і на національну ліквідність може бути успішно стерилізований шляхом емісії урядом або центральним банком країни боргових цінних паперів, коли ці потоки є невеликими за розмірами та сконцентровані на ринку активів із фіксованим рівнем доходів. Однак за умов значного зростання різних сегментів фінансового ринку стерилізація, ймовірно, призведе до ще більшого зростання відсоткових ставок, що привабить ще більше арбітражних потоків. Більше того, оскільки відсотки за резервами є зазвичай набагато меншими, ніж відсотки за державним боргом, виникнуть фіскальні (або квазіфіскальні) витрати, які можуть бути досить високими, коли різниця у відсоткових ставках є значною, а зростання притоку капіталу – суттєвим. Існують менш затратні методи стерилізації, такі як підвищення резервних вимог до банків. Цей захід також збільшить вартість банківських позик, запобігаючи в такий спосіб національній кредитній експансії [4, с. 9]. Однак він також може змусити національні компанії звернутися до іноземних позичальників. Крім того, банки можуть перенести свою діяльність в офшори та надавати позики через свої філії за кордоном, зокрема в країнах, де іноземна присутність у банківському секторі є важливою.

Перед монетарною політикою постають ще більш складні дилеми, коли капітал виводиться з країни і настає економічний спад. Монетарна експансія та скорочення відсоткових ставок, які необхідні для попередження обмеження кредитування та настання фінансової кризи, а також для стимулювання

економічної активності, ще більше посилюють відмову від валюти. Відтак, органи монетарної політики вимушені проводити проциклічну політику задля відновлення довіри ринку. Однак за кризових умов зв'язок між відсотковими ставками та обмінним курсом, що описується традиційною теорією, розривається. Коли настрої ринку погіршуються, підвищення процентних ставок для повернення капітальних потоків до країни розглядається як підвищений ризик дефолту. Як результат, ставка доходності з поправкою на ризик може фактично зазнати падіння, тоді як процентні ставки будуть збільшені. Це було однією причиною, чому проциклічна монетарна політика та підвищення відсоткових ставок, які застосовувалися як частина операцій фінансової допомоги МВФ під час декількох фінансових криз у країнах з ринками, що формуються, не змогли попередити настання валютних криз, натомість поглиблюючи економічне падіння [5, с. 312–314].

Хоча існують певні складнощі, пов'язані з емпіричною оцінкою стану монетарної політики, зокрема із визначенням політичної змінної на противагу ендогенним змінним монетарної політики, наявні дані чітко вказують на те, що вони практично завжди є проциклічними в часи економічних спадів, які супроводжуються швидким вилученням капіталу. З іншого боку, в часи економічних підйомів стан монетарної політики відрізняється за країнами через вищеперераховані дилеми. Загалом, в останні роки проводилась як занадто жорстка монетарна політика, спрямована на контролювання інфляції, так і політика кредитної експансії, що супроводжувалася зростанням притоку капіталу до країни. Деякі дані насправді вказують на те, що процентні ставки зазвичай знижуються в гарні часи. Така ситуація справляє проциклічний вплив на економічну активність, незважаючи на те, що вона не сприяє зростанню арбітражних потоків. Утім, найбільш поширеною практикою у фінансово обмежених, високоінфляційних економіках у часи зростання економіки є проведення жорсткої монетарної політики та підвищення відсоткових ставок. Вона сприяє скороченню темпів інфляції, не зменшуючи при цьому економічне зростання, шляхом сприяння арбітражним потокам та посилення валюти, але водночас вона також призводить до накопичення зовнішнього боргу й уразливості, що зазвичай викликає падіння валюти, яке вимагає більш жорстких проциклічних заходів та веде до значного скорочення виробництва та зайнятості.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення природи економічних дисбалансів в контексті кризових потрясінь // Вісник Донецького нац. ун-ту. Серія В. Економіка і право. 2012. № 1. С. 177–184.
2. Резнікова Н. В., Луцишин З. О. Валютні курси як інструмент економічних воєн в умовах фундаментальної розбалансованості світової економіки // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць: у 2 ч. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. Інститут міжнар. відносин, 2013. Вип. 116. Ч. II. С. 11–22.

3. Резнікова Н. В., Луцишин З. О. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові протекції неопротекціонізму // Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). С. 48–65.

4. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму // Економіка та держава. 2016. № 3. С. 7–12.

5. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 460 с.

*Рубцова Марина Юрївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ДОСЯГНЕННІ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: АСИМЕТРІЇ ВЗАЄМОВПЛИВУ

Макроекономічна політика в країні з гнучким режимом обмінного курсу будується за такою логікою: в разі, якщо держава вирішує звернутися до національного боргового ринку, грошова маса в економіці зменшується й відбувається ефект витіснення національних інвестицій та зростання відсоткових ставок. Відсоткова ставка залучає іноземних інвесторів, а попит на національну валюту підвищується завдяки припливу валютного капіталу, що призводить, своєю чергою, до знецінення іноземної валюти, скорочення можливостей експорту, а відтак, до дестабілізації економічного зростання країни. Отже, мають місце два негативні ефекти – витіснення національних інвестицій і скорочення чистого експорту проти одного позитивного – припливу іноземного капіталу [1, с. 179].

У випадку зовнішнього запозичення збільшення грошової маси приводить до падіння відсоткової ставки. Такі процеси стимулюють відтік національного капіталу за кордон та знецінення внутрішньої валюти. Валютне національне здешевлення сприяє розширенню експорту й обмежує можливості імпорту, що врешті-решт покращує стан торгового балансу, а відтак, дозволяє розраховуватися з іноземними кредиторами та збільшує сукупний попит і дохід. Отже, єдиний негативний ефект – відтік національного капіталу – компенсується збільшенням грошової маси, розширенням експорту, покращанням торгового балансу, збільшенням сукупного доходу.

Теоретичний висновок полягає в тому, що державам, головною метою монетарної політики яких було обрано підтримання певного рівня обмінного курсу національної валюти та які застосовують бюджетну-податкову стимулюючу політику, слід надати перевагу внутрішньому запозиченню як джерелу фінансування дефіциту бюджету [3, с. 9]. Ефективність такого вибору

зумовлюється припливом закордонного капіталу, зростанням валютних резервів та збільшенням грошової маси у більш довгостроковому періоді шляхом погашення внутрішньої заборгованості.

Водночас країнам з режимом гнучкого обмінного курсу та практикою грошово-кредитною експансії слід обрати зовнішні джерела фінансування бюджетного дефіциту. Доцільність вибору в цьому випадку зумовлюється збільшенням грошової маси в економіці, розширенням чистого експорту, що примножує національний дохід та покращує стан платіжного балансу, який і буде джерелом іноземної валюти для погашення зовнішньої заборгованості.

Ідеологія вільної ринкової економіки фактично базується на трьох стовпах: гнучкий обмінний курс; вільна торгівля; зовнішнє боргове фінансування. Кожний напрям через модель відритої економіки Манделла – Флемінга потребує включення двох інших напрямів в економічну політику держави задля її максимальної ефективності. Іншими словами, якщо держава захоче зберегти хоча б в одному напрямі національний суверенітет більшою мірою, аніж це задекларовано в ідеалах вільної економіки, шляхом фіксованого обмінного курсу, протекціоністських заходів або внутрішнього запозичення, то одразу ж, за допомогою моделі Манделла – Флемінга, отримуємо висновок про те, що така держава недоотримує заплановану ринковими стандартами економічну ефективність. Що ж залишається державам, які не є економічними центрами сили та не визначають тенденції вільної економіки? Відповідно до вищезазначеного, є три варіанти економічної політики:

1. Збереження абсолютного суверенітету за всіма трьома напрямками, що означає фактичне відсторонення себе як держави від світової системи [5].

2. Часткове зменшення економічного суверенітету за деякими напрямками та перебування об'єктом постійного тиску з метою послаблення залишкових самостійних позицій.

3. Абсолютна відмова від суверенітету за всіма трьома напрямками економічної політики [6].

На нашу думку, більшість держав світу в цілому, але різною мірою, на сучасному етапі обирають другий варіант розвитку економічної політики, кожен економічний гравець намагається самостійно знайти свій ідеальний економічний баланс. Але варто зазначити, що кінцевим результатом другого варіанта є третій, після настання якого критерії ефективності будуть визначатися показниками добробуту не всіх націй, а лише неявних центрів сили.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Теоретико-методологічні підходи до визначення природи економічних дисбалансів в контексті кризових потрясінь // Вісник Донецького нац. ун-ту. Серія В. Економіка і право. 2012. № 1. С. 177–184.

2. Резнікова Н. В., Луцишин З. О. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові протекції неопротекціонізму // Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). С. 48–65.

3. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Роль монетарної політики в досягненні економічної стабільності: асиметрії трансмісійного механізму // Економіка та держава. 2016. № 3. С. 7–12.

4. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 460 с.

5. Taylor J. B. The Monetary Transmission Mechanism: An Empirical Framework // Journal of Economic Perspectives. 1995. Vol. 9 (4). URL: http://web.stanford.edu/~johntayl/Onlinepaperscombinedbyyear/1995/The_Monetary_Transmission_Mechanism_An_Empirical_Framework.pdf

6. Bernanke B. S. Alternative Explanations of the Money Income Correlation/ URL: <http://www.nber.org/papers/w1842>

7. Spiegel M. M. Financial globalization and monetary policy discipline: a survey with new evidence from financial remoteness/ URL: <http://www.frbsf.org/publications/economics/papers/2008/wp0810bk.pdf>

*Рудченко Олександр Юрійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри статистики,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНО ВАЖЛИВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Важливим аспектом забезпечення динамічного розвитку національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності є формування раціонального за розміром та ефективно функціонуючого державного сектору. Як свідчить практика реформування відносин власності в Україні, цим питанням не приділялася належна увага, а основні зусилля були спрямовані на здійснення приватизаційних процесів. З позиції впливу на функціонування національної економіки в цілому заслуговує на особливу увагу коло суб'єктів господарювання державного сектору, що мають статус стратегічно важливих підприємств для економіки та безпеки держави.

Поняття «стратегічно важливі підприємства» було застосовано в інституційному середовищі України на початку періоду трансформації при врегулюванні приватизаційних процесів, а також при формуванні переліку підприємств, що не підлягають приватизації. Такі підприємства, зокрема, були включені до так званої групи «Г» і для цієї групи передбачалися певні особливості приватизації із застосуванням виваженого індивідуального підходу. Разом з тим з макроекономічних позиції при регулюванні соціально-економічного розвитку потенціал стратегічно важливих підприємств наразі використовується недостатньо. У зв'язку з цим доцільним є суттєве розширення інституційного середовища функціонування зазначеного кола підприємств,

використання їх властивостей при регулюванні процесів розвитку національної економіки.

Особливістю стратегічно важливих підприємств є те, що для них характерна наявність так званого стратегічного ефекту – здатність завдяки специфічним науково-технічним, виробничим, природним, фінансовим чи іншим властивостям (потенціалу) забезпечувати домінуючий довготривалий вплив на ситуацію в певній галузі (регіоні, ринку) та сприяти реалізації національних інтересів та вимог національної безпеки у воєнній, соціальній, економічній, науково-технологічній, екологічній чи інших сферах [1, с. 46]. Критерії віднесення підприємств до стратегічно важливих повинні мати не стільки галузеві та кількісні, скільки якісні характеристики, що відображають наявність стратегічного ефекту. Крім того, з позицій забезпечення конкурентоспроможності національної економіки важливим є те, щоб до зазначеного кола підприємств увійшли ті, які мають інноваційний потенціал розвитку, достатній для формування на їх основі відповідних кластерів. Саме їх розвиток при створенні з боку держави сприятливих для цього умов дозволить забезпечити підвищення конкурентоспроможності національного виробництва загалом.

Удосконалення механізму регулювання стратегічно важливих підприємств полягає у необхідності системного вирішення таких завдань:

- забезпечення системи правового регулювання процесів формування (реформування) та ефективного функціонування стратегічно важливих підприємств;

- формування переліку стратегічно важливих підприємств та його актуалізація з урахуванням чинників та особливостей соціально-економічного розвитку;

- забезпечення в процесі розробки програм розвитку стратегічних галузей економіки врахування особливостей стратегічно важливих підприємств, що функціонують у цій сфері;

- забезпечення дієвого управління стратегічно важливими підприємствами державної форми власності та корпоративними правами держави в статутних фондах господарських товариств;

- стимулювання активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та забезпечення засобів державної підтримки;

- прогнозування можливих соціально-економічних та екологічних наслідків при обґрунтуванні прийняття господарських рішень щодо стратегічно важливих підприємств;

- запровадження моніторингу стратегічно важливих підприємств;

- здійснення екологічного аудиту та вжиття заходів щодо запобігання техногенних катастроф.

Ураховуючи те, що стратегічно важливі підприємства є своєрідною несучою конструкцією національної економіки, саме вони повинні бути в центрі уваги при вирішенні питань структурних зрушень. Зокрема, їх перш за все слід брати за основу при застосуванні такого прогресивного напрямку підвищення конкурентоспроможності національної економіки, як формування

кластерів, а також забезпечувати їм сприятливі умови функціонування (насамперед при інвестиційній діяльності).

Отже, важливою умовою подолання кризових явищ в економіці та забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку країни є посилення уваги до стратегічно важливих підприємств, що відповідає національним інтересам та вимогам національної безпеки у воєнній, соціальній, економічній, науково-технологічній, екологічній та інших сферах. У цьому контексті доцільним є вдосконалення механізму державного регулювання стратегічно важливих підприємств, зокрема прийняття Законів України «Про стратегічно важливі підприємства», «Про націоналізацію», розробка й упровадження комплексу організаційно-економічних та правових заходів щодо формування сприятливого інвестиційно-інституційного середовища, реформування стратегічно важливих підприємств державного сектору (з можливим формуванням на їх основі інтегрованих корпоративних структур), а також відновлення їх моніторингу, що дозволить приймати виважені управлінські рішення в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Манцуров І. Г. Рудченко О. Ю., Новиков В. В. Феномен стратегічно важливих підприємств в Україні // Україна: аспекти праці. 2017. № 3. С. 44–51.

*Тарасенко Анатолій Григорович,
старший викладач кафедри економіки та
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Події і реалії сьогодення однозначно вказують на те, що ідеї економічного лібералізму перебувають у стадії гострої кризи. Ліберальна ідеологія демонструє неспроможність подолання глобальних викликів, які вона ж спричинила своєю реалізацією, а це призводить до радикалізації суспільства. Як наслідок, спостерігається докорінна зміна глобальних тенденцій економічної політики від вільної торгівлі, інтеграції та глобалізму до економічного націоналізму, протекціонізму та навіть ізоляціонізму.

Незважаючи на повсюдне поширення протягом ХХ століття ліберальної ринкової ідеології, у експертному середовищі існує думка, що всі світові країни – лідери економічного розвитку досягли могутності завдяки державному втручанням та інструментам протекціонізму, а ліберальні ідеї відігравали при цьому лише роль своєрідної димової завіси для здійснення політики економічного націоналізму. Адже по мірі досягнення країною-лідером

панівного становища у світовій економіці зростає її зацікавленість у поширенні ідей економічного лібералізму з метою інтеграції інших держав у асиметричні міжнародні відносини, що посилюють їх економічну залежність, завдяки якій розвинена країна отримує відносну економічну вигоду та посилює свій політичний вплив.

Свого часу Ф. Ліст, один із фундаторів теорії економічного націоналізму середини ХІХ століття, наголошував, що державна політика повинна слугувати економічному розвитку нації. Він був переконаний, що вільна торгівля може бути взаємовигідна лише для тих країн, які досягли однакового ступеня економічного розвитку. Ліст, зокрема, звертав увагу на те, що підтримка Британією вільної торгівлі та критика ідей економічного націоналізму – це не що інше, як стратегія «вибивання драбини» з-під ніг держав, які розвиваються[2].

Крім того, лише досягнувши економічної могутності завдяки протекціоністській політиці, Британія згодом стала головним поборником ідей економічного лібералізму для того, щоб інтегрувати інші країни у світовий порядок, очолюваний британською короною. Економічна історія також свідчить, що ідею вільної торгівлі традиційно підтримували провідні морські держави, оскільки мали конкурентну перевагу у вигляді контролю над морськими торговельними шляхами.

З ідеями Ф. Ліста перекликаються положення теорії політичного реалізму у міжнародних відносинах Г. Моргентау, книга якого вийшла у 1948 році. Ключовий постулат цієї теорії стверджує, що взаємовигідні відносини можливі лише у випадку встановлення балансу сил. Отже, стійка економічна інтеграція залежить від розвитку симетрії у взаємозалежності та зниження здатності однієї сторони досягати не вигідних для інших сторін політичних поступок. Визнаючи необхідність створення гармонійного міжнародного порядку, Г. Моргентау констатував, що міжнародні відносини є далеко не ідеальними, а міжнародна політика є безперервним зусилля, спрямованим на збереження та збільшення могутності своєї власної нації і послаблення могутності інших націй [3].

Підтвердження цієї тези ми спостерігаємо сьогодні, коли в умовах глобалізації найрозвиненіші в економічному і науково-технічному відношенні країни, що перейшли у стадію постіндустріального інформаційного розвитку, стають беззаперечними лідерами нового інформаційного світу, посилюється розрив між багатими та бідними країнами, серед яких відбувається інколи навіть регрес до попередніх стадій розвитку.

Сучасний етап світового господарства визначається загостренням конкурентної боротьби за основні види економічних ресурсів між провідними країнами світу. При цьому економічні методи конкуренції щоразу активніше доповнюються геополітичними інструментами впливу не лише у економічній та фінансовій, а й у безпековій, інформаційній, військово-політичній сфері. Спостерігається подальше загострення зовнішньополітичних конфліктів, а також поширення елементів гібридної війни на сферу міжнародних економічних відносин.

Виявилися нові глобалізаційні тенденції міжнародних відносин, коли проблеми політичного характеру справили безпосередній вплив на соціально-економічні чинники розвитку країн, змінили існуючі правила гри. Головні з цих тенденцій: домінування економічно розвинених країн; пригнічення розвитку окремих галузей національної економіки, які через заміщення їх імпортом не готові до міжнародної конкуренції; соціальна нерівність порівняно з економічно успішними країнами; вивільнення економічних сил, які поглиблюють нерівність у сфері зайнятості у питаннях продуктивності праці, матеріального добробуту [1].

Отже, глобалізаційні тенденції сучасності, поряд з прогресивними здобутками, породили й низку проблем, передусім проблему формування ефективних економічних стратегій сучасних націй, розвиток яких характеризується фундаментальною світоглядною суперечністю між глобальним та національним.

Ми спостерігаємо, як економічний націоналізм стає вагомим дієвим інструментом економічної політики президента США Трампа, спрямованої на згортання глобалізації, розвиток власного промислового виробництва і обмеження впливу фінансових бульбашок. Америка стала важливим символом політики протекціонізму: відчувши загрозу з боку Китаю, першими діями Трампа став вихід із процесу підписання Тихоокеанської угоди про вільну торгівлю, потім відбулося введення митних зборів на імпорту продукції сталеварної та алюмінієвої промисловості, чим була розпочата епоха торговельних воєн з Китаєм та Європою. Все це вказує на послаблення привілейованого гео економічного становища США та зміщення центрів економічної потуги із Заходу на Схід, що сприяє відродженню економічного націоналізму у глобальному масштабі.

Своєю чергою, ліберальні середовища продовжують розвивати ідентичність європейських націй і держав. Брекзін Великої Британії продемонстрував, що навіть економічно потужна країна не захотіла входити в єдиний валютний союз, дотримуватися єдиних правил і стандартів, щоб не втратити можливість розвивати власну економіку.

Перед країнами Європи постала реальна загроза розпаду ЄС унаслідок посилення відцентрових тенденцій, зростання майнової нерівності та неконтрольованої міграції, що загрожує втратою європейської ідентичності та звичного для європейців укладу життя. Під загрозу потрапляє їх самобутність, соборність і територіальна цілісність. Європу й Америку наводнюють мільйони переселенців із країн Африки й Азії, значною мірою мусульмани, які насторожено, навіть вороже ставляться до західної цивілізації та її цінностей. Імігранти, проживши на Заході навіть тривалий час, не бажають інтегруватися в західні суспільства: вони будують свої храми, створюють школи, культурно-громадські центри, які існують як ізольовані анклави серед західних суспільств. Як наслідок, у низці європейських країн відбувся прихід до влади або посилення впливу правих партій, що є проявом негативної реакції на результати довготривалого і руйнівного домінування лібералізму в європейській політиці.

Навіть Японія, яка створила «економічне диво», пристосувавши до своїх умов принципи американського лібералізму, нині перебуває у стані комплексної глибокої кризи. Почався етап пошуку нових ідей, який закономірно призвів до відродження японського націоналізму й орієнтування на глибинні національні цінності.

Отже, очевидним стає той факт, що політика економічного націоналізму сьогодні уособлює собою необхідний і раціональний інструментарій для зміни на свою користь симетрії у взаємозалежних міжнародних відносинах.

Список використаних джерел

1. Каїра Л. Г., Титар К. А. Україна і сучасні процеси світової економічної глобалізації // Славута: зб. наук. праць з гуманітарних дисциплін. Дніпродзержинськ, 2013. Вип. 6. С. 156–159.

2. Лист Ф. Национальная система политической экономии. Москва: Европа, 2005. 265 с.

3. Моргантау Г. Политические отношения между нациями. Борьба за власть и мир // Социально-политический журнал. 1997. № 2. С. 189–201.

*Червона Світлана Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРИ СУКУПНИХ ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ У 2008-2017 РОКАХ.

Підвищення рівня життя населення, або соціальний прогрес, є головною метою суспільного розвитку [1].

Рівень життя населення – це складна соціально-економічна категорія, що характеризує можливості суспільства із забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку людини. Рівень життя характеризується ступенем задоволення різноманітних потреб населення (природно-фізіологічних, соціально-економічних, духовних), умовами його життя й діяльності, станом здоров'я та рівнем освіти, станом середовища існування, наявністю вільного часу. Зумовлюється цей рівень реальним розвитком економіки та соціально-правовими гарантіями забезпечення життєдіяльності населення.

Для оцінки рівня життя населення України застосовується система показників, які характеризують різні аспекти досліджуваного явища [2, с. 417–426]. Одними з найважливіших показників цієї системи є показники витрат домогосподарств, що потребують постійного моніторингу з метою виявлення сучасних особливостей задоволення потреб домогосподарств, а також соціально-економічної ситуації в країні. За даними вибіркового обстеження

умов життя домогосподарств [3], що проводиться Державною службою статистики України, середньомісячні сукупні витрати та сукупні ресурси пересічного українського домогосподарства протягом 2008–2017 рр. зростали (рис. 1). При цьому стрімке зростання середньомісячних як сукупних ресурсів, так і сукупних витрат почалося у 2015 року внаслідок стрімкої девальвації національної валюти та значного зростання цін і тарифів на товари і послуги.

Згідно з законом Енгеля, зі зростанням доходів домогосподарства питома вага його витрат на продукти харчування зменшується, частка витрат на придбання непродовольчих товарів та комунальні послуги змінюється не суттєво, а частка витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних благ зростає [4]. Ця зміна витрат породжується тим, що різноманітні життєві блага мають для людей неоднакову цінність. Проте, як засвідчують дані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, майже 50 % середньомісячних сукупних витрат протягом досліджуваного періоду українське домогосподарство спрямовує на продукти харчування та безалкогольні напої (табл. 1). Зазначимо, що найбільше значення частки витрат на продукти харчування та безалкогольні напої зафіксовано у 2015 році, а з 2016 року вона почала зменшуватися. Серед непродовольчих товарів і послуг найбільшу частку, що почала стрімко зростати з 2015 року, становлять витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива. Це пояснюється постійним зростанням тарифів на електроенергію, воду, газ та опалення, а також інших комунальних платежів. В останні роки майже 70% сукупних ресурсів домогосподарство спрямовує на задоволення лише мінімально необхідних норм споживання основних продуктів харчування та оплату житлово-комунальних послуг.

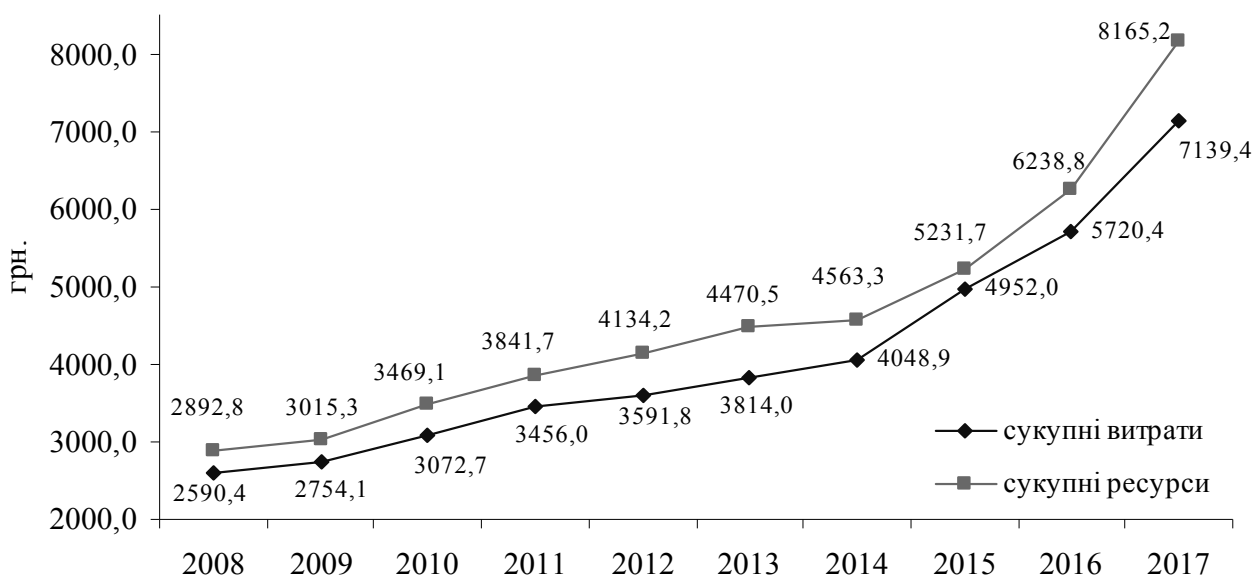

Рис. 1 Сукупні ресурси та сукупні витрати домогосподарств України (в середьому на місяць в розрахунку на 1 домогосподарство)

Таблиця 1

Структура середньомісячних сукупних витрат домогосподарств України
(%)

Напрями витрат	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Споживчі сукупні витрати, у т. ч.	86,2	87,8	90,0	90,2	90,9	90,3	91,6	92,9	93,2	92,9
– продукти харчування та безалкогольні напої	48,9	50,0	51,6	51,3	50,2	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9
– алкогольні напої	1,4	1,5	1,5	1,4	1,5	1,5	1,4	1,3	1,1	1,1
– тютюнові вироби	0,8	1,7	1,8	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,8	2,0
– одяг і взуття	5,9	5,6	6,1	5,8	6,1	6,0	6,0	5,7	5,6	5,5
– житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,1	9,4	9,3	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0	17,0
– предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,8	2,3	2,4	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0	1,7	2,0
– охорона здоров'я	2,7	3,1	3,1	3,1	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2	3,8
– транспорт	4,0	3,8	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7	3,6	3,7
– зв'язок	2,3	2,5	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4	2,3	2,4
– відпочинок і культура	2,5	1,8	1,8	2,0	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4	1,6
– освіта	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1
– ресторани та готелі	2,4	2,5	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,2	2,3
– різні товари і послуги	2,1	2,3	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5
Неспоживчі сукупні витрати	13,8	12,2	10,0	9,8	9,1	9,7	8,4	7,1	6,8	7,1

Разом з тим спостерігаємо зменшення витрат на задоволення культурних та інших нематеріальних благ: частки витрат на відпочинок і культуру, а також неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України протягом 2008–2017 років зменшились, відповідно, на 36,0% та 48,6%, що свідчить про неможливість задовольняти домогосподарствами ці потреби за існуючого рівня доходів, а отже, про зниження рівня життя населення України.

Про наявність змін у структурі середньомісячних сукупних витрат домогосподарств України протягом 2008–2017 років свідчать і показники інтенсивності структурних зрушень – коефіцієнт Гатєва та індекс Рябцева (табл. 2, порівняно з 2008 роком).

Таблиця 2

Міра структурних зрушень середньомісячних сукупних витрат домогосподарств України

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Коефіцієнт Гатєва	0,032	0,065	0,064	0,068	0,062	0,087	0,159	0,188	0,197
Індекс Рябцева	0,023	0,046	0,046	0,050	0,044	0,061	0,080	0,096	0,102

Так, відповідно до шкали оцінки міри істотності розбіжності структур за індексом Рябцева [5], у 2009 році структура середньомісячних сукупних витрат

домогосподарств України була практично тотожною структурі 2008 року, у 2010–2014 роках структурні зрушення мали дуже низький рівень розбіжностей, а починаючи з 2015 року, вже зафіксовано низький рівень аналізованої міри.

Дослідження структури середньомісячних сукупних витрат свідчить, що, незважаючи на зростання сукупних ресурсів домогосподарств, у зв'язку зі збільшенням тарифів на житлово-комунальне обслуговування, зростанням споживчих цін та девальвацією гривні можливості задоволення культурних та інших нематеріальних потреб домогосподарств знижуються. Отже, сучасне пересічне українське домогосподарство має недостатньо можливостей для задоволення своїх потреб у різноманітних послугах, що свідчить про значне зниження рівня життя в Україні за останні роки порівняно з докризовим 2008 роком.

Список використаних джерел

1. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика: підруч. Київ: КНЕУ, 2002. 376 с.
2. Рівень життя населення України / за ред. Л. М. Черенько; Ін-т демографії та соц. досліджень НАН України, Держ. комітет статистики України. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. 428 с.
3. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): стат. зб. Київ: Державна служба статистики України 2009–2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm
4. Задоя А. О. Мікроекономіка: Курс лекцій та вправи: навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ: Т-во «Знання», КОО, 2002. 211 с.
5. Региональная статистика: учеб. / под ред. В. М. Рябцева, Г. И. Чудилина. Москва: МИД, 2001. 380 с.

*Шульга Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,*

доцент кафедри аудиту та підприємництва;

Щирська Ольга Василівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри аудиту та підприємництва;

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ГАРАНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗРІЗІ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ БІЗНЕСУ

В умовах нестабільності вітчизняної економіки поряд з інтеграцією в європейський економічний простір актуальності набувають питання впровадження на практиці диверсифікованих методів управління та пошуку нових інструментів і підходів у контролі. Одним із напрямів забезпечення злагодженої роботи системи управління підприємством є організація роботи служби внутрішнього аудиту, що забезпечує господарюючому суб'єкту стабільність та довгострокові перспективи.

Сучасні умови середовища господарювання коригують підходи і запити щодо організації та узгодженості роботи системи внутрішнього контролю на підприємстві, в тому числі внутрішнього аудиту як гаранта економічної безпеки в розрізі мінімізації ризиків бізнесу. Знання теоретичних основ внутрішнього аудиту, розуміння завдань та напрямів його здійснення, розмежування функцій, постановка чітких вимог до його суб'єктів визначають рівень економічної безпеки підприємства та якість досягнення поставленої мети.

Розгляду питань узгодженості роботи внутрішнього аудиту як складової системи управління приділяли увагу провідні вітчизняні науковці, а саме О. Афанасьєв, М. Білуха, А. Герасимович, С. Голов, О. Іванюта, М. Корінько, Н. Малюга, В. Пантелеєв, О. Петрик, В. Шевчук. Цю проблематику досліджено у працях зарубіжних фахівців: Р. Адамса, В. Андрєєва, А. Аренса, М. Барішнікова, С. Бичкової, А. Богомолова, Н. Голощапової, М. Деніса, Ф. Дефліза, Г. Р. Дженіка, Р. Доджа, П. Камишанова, Д. Кармайкла, Дж. Лоббека, Дж. К. Робертсона, Я. Соколова, В. Скобари, Л. Шнайдермана та багатьох інших. Але питання економічної безпеки наразі здебільшого розглянуті в ракурсі зовнішнього аудиту, тоді як зваженість та ефективність управлінських рішень залежить саме від оперативності та достовірності інформації, на підставі якої вони прийняті.

Для забезпечення чіткої та узгодженої роботи служби внутрішнього аудиту важливо врахувати організаційні засади. Так, Н. Білуха запропонував шість принципів ефективно організації внутрішнього аудиту на підприємстві. Л. Стельмах досить розгорнуто визначив основні етапи організації служби внутрішнього аудиту, а Б. Соколов виділив вісім етапів процесу створення служби внутрішнього аудиту.

О. Петрик зі співавторами визначають три головні аспекти вирішення проблеми організації внутрішнього аудиту, які є об'єктами його організації:

1) створення та організація роботи служби внутрішнього аудиту. Служба формується на підставі розпорядження або наказу по підприємству на основі рішення правління, ради директорів, спостережної ради;

2) організація праці внутрішніх аудиторів. На всіх підприємствах, де ведеться внутрішній аудит, мають бути розроблені посадові інструкції внутрішніх аудиторів;

3) організація процесу здійснення внутрішнього аудиту. До основних елементів організації цього процесу належать планування та документування перевірок, використання роботи інших аудиторів, спеціалістів, експертів і працівників підприємства [1, с. 358].

Унаслідок зростання обсягів діяльності багаторівневого апарату управління загострюються проблеми обміну інформацією, координації рішень, що збільшує ймовірність прийняття різними підрозділами підприємства неузгоджених внутрішніх постанов, ризик помилок і зловживань персоналу (менеджерів). Організація праці внутрішніх аудиторів передбачає наявність компетентного персоналу, який заслуговує довіри, з чітко означеними правами, обов'язками та відповідальністю.

У процесі організації внутрішнього аудиту слід пам'ятати, що результати діяльності служби внутрішнього аудиту мають об'єктивно відображати діяльність підрозділу, який перевіряється, а також бути доступними для розуміння всіма користувачами такої інформації [2, с. 121].

Зважаючи на різноманітність організаційних підходів до побудови служби внутрішнього аудиту, на нашу думку, доречно чітко визначити пріоритети та напрями контролю. Структуризація аудиторських завдань, поставлених у межах того чи іншого напрямку внутрішнього контролю, підвищує рівень безпеки та економічної захищеності підприємства шляхом мінімізації ризиків та передбачення ймовірності їх виникнення. Розмежуємо п'ять основних напрямів внутрішнього аудиту, а саме: 1) контроль виконання функцій апаратом менеджменту; 2) контроль відповідності дотримання застосовуваних законів, нормативів та внутрішніх норм; 3) контроль збереження активів і якісного забезпечення господарських процесів; 4) контроль процесу документування та обліку господарських операцій; 5) інші напрями контролю.

Контроль виконання функцій апаратом менеджменту передбачає вивчення чіткого розмежування функцій, обов'язків та рівня відповідальності кожної посадової особи, уповноваженої приймати управлінські рішення. Внутрішній аудитор перевіряє відповідність документального оформлення зазначених вимог, повноту та якість виконання покладених на управлінський персонал завдань. Цей напрям контролю можна віднести до організаційних засад, від яких в подальшому напрямку залежить процес і результати діяльності суб'єкта господарювання.

Контроль відповідності дотримання застосовуваних законів, нормативів та внутрішніх норм спрямований на вивчення повноти дотримання окреслених як на державному рівні, так і на рівні підприємства положень, інструкцій, стандартів тощо. Цей напрям контролю є невід'ємною умовою процесу господарювання, зважаючи на постійні зміни та коригування нормативних актів. Він є процесуальним, але в деяких випадках може бути діагностичним, упереджуючи ризики невивірених рішень.

Контроль збереження активів і якісного забезпечення господарських процесів охоплює вивчення стану засобів, які використовуються на підприємстві, забезпеченість ними процесу господарювання / виробництва, закріплення відповідальності щодо використання активів за конкретними штатними працівниками – посадовими особами. Цьому напрямку контролю також притаманне дослідження аналітичних показників з погляду ефективності, раціональності використання, дотримання умов збереження активів, показників інтенсивності їх використання тощо.

Контроль процесу документування та обліку господарських операцій є суто операційним контролем, де генеруються всі попередні напрями контролю, що дозволяє правильно оцінити ситуацію, змодельовати ймовірні відхилення та наслідки їх впливу на результати діяльності. Цей напрям контролю є дуже важливим з погляду своєчасності й оперативності, для прийняття зважених управлінських рішень. Об'єктами контролю в цьому випадку можуть бути як документи, що відображають окремі господарські

операції та процеси на підприємстві, так і безпосередньо операції на предмет законності їх здійснення.

Інші напрями контролю визначаються умовами та особливостями діяльності суб'єкта господарювання, наприклад форма власності, специфіка галузі, використання особливих прав чи дозволів у діяльності.

Сучасний непередбачуваний і дедалі менш стабільний стан економіки, на який все більше впливають глобальні фактори, зумовлює необхідність перегляду й розвитку основних положень антикризового управління [3, с. 138]. Складовим елементом економічної безпеки підприємства є стратегічне планування і прогнозування його економічної безпеки, яке має бути частиною стратегічного планування бізнесу та діяльності підприємства в цілому і є частиною організаційних заходів внутрішнього аудиту

Усі зазначені організаційні та процесуальні заходи оперативного фахового внутрішнього контролю, за умови їх якісного практичного застосування, підвищують рівень впевненості, а відповідно, і рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Петрик О. А., Савченко В. Я., Свідерський Д. Є. Організація та методика аудиту підприємницької діяльності: навч. посіб. / за ред. О. А. Петрик. Київ: КНЕУ, 2008. 472 с.

2. Назаренко Т. П. Служба внутрішнього аудиту: особливості організації // Економічний аналіз: зб. наук. праць; Тернопільський нац. екон. ун-тет. Тернопіль: ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2016. Т. 23, № 2. С. 119–125.

3. Афанасьєва О. Б. Методологічне підґрунтя реалізації системного підходу до антикризового управління // Вісник Академії митної служби України. Серія «Економіка». 2009. № 1. С. 138–144.

*Ямпольський Олександр Романович,
аспірант кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ У ФОКУСІ ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Багатонаціональні компанії, які базуються в США, звітують про великі розбіжності у цінах на експорт при використанні принципу витягнутої руки та операцій з афілійованими сторонами. Ці відмінності відчуваються навіть для того самого продукту, що виробляється тією ж фірмою, відправленого в ту саму країну, того самого місяця, тим самим способом транспортування. Нами встановлено, що цінова різниця між принципом витягнутої руки та

внутрішніми цінами між компаніями відповідає відмінностям у структурі ринку, податках та тарифах. Товари демонструють набагато меншу цінову різницю, тоді як для диференційованих продуктів різниця вже велика, у середньому понад 67%. Фірми з характеристиками, що вказують на присутність великої ринкової влади, тобто великі фірми та фірми з великими експортними потоками, мають ще більші різниці в цінах [1, с. 357].

Аналізуючи досвід ряду країн, виявлено такий взаємозв'язок: чим більша цінова різниця, тим менша кількість фірм-експортерів. Отже, якщо дослідити реакцію фірм на податки та тарифи, то інтерес до трансфертного ціноутворення посилюються. Нами встановлено значні відмінності цінової різниці для однакового продукту в країнах з різними податковими та тарифними ставками. Зниження корпоративних податків та вищі тарифи пов'язані з більшими прогалинами між цінами та афілійованими сторонами. Результати свідчать, що трансфертне ціноутворення може відігравати важливу роль у національному бухгалтерському обліку, що потенційно зменшує вартість експорту та рахунку поточних операцій (і тим самим ВВП). Цінова різниця за податковими ставками показує на те, що мінімізація оподаткування може бути важливою частиною рішень щодо трансфертного ціноутворення з наслідками для рівня надходжень від податку на прибуток підприємств та стратегічних відповідей на зміни в податковому кодексі. Результати авторських досліджень зведено в табл. 1 (за даними [2; 3;4]).

Запропонований підхід відкриває новий погляд на вплив обмінних курсів на ціноутворення всередині та за межами фірми. Цінова різниця реагує на коливання реального обмінного курсу: підвищення курсу долара пов'язане з суттєвим зменшенням цінової різниці. Цей результат підтверджує гіпотезу про те, що внутрішньофірмова торгівля відіграє певну роль у визначенні сукупних показників експортних цін. Що ще важливіше, це свідчить, що торгівля між компаніями може відігравати значну роль в обмеженні впливу транснаціональних корпорацій на рухи обмінного курсу.

Таблиця 1

Авторська інтерпретація досліджень з трансфертного ціноутворення

Основні групи досліджень	Дослідження, присвячені махінаціям з трансфертним ціноутворенням з використанням заходів, що базуються на аналізі прибутку	Дослідження, присвячені махінаціям з трансфертним ціноутворенням з використанням цін на внутрішні та внутрішні міжнародні операції	Дослідники фокусуються на впливі різних факторів (наприклад, обмінних курсів, характеристик продукції, структури ринку) на трансфертне ціноутворення
Висновки досліджень	Непрямі докази маніпулювання трансфертними цінами міжнародними компаніями	Міцний взаємозв'язок між трансфертними цінами та податками на прибуток підприємств	Ставки податку, обмінні курси є важливими змінними, що пояснюють поведінку трансфертного ціноутворення у транснаціональних компаніях

Отримані результати важливі для майбутніх досліджень щодо ролі транснаціональних корпорацій як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. 540 с.

СЕКЦІЯ 5. СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

*Potapova Maryna Yuriivna,
PhD in Economics, Associate Professor,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit*

LABOUR MIGRATION OF UKRAINIANS: ADVANTAGES OR DISADVANTAGES

Specialists of the National Bank of Ukraine defined labour migration one of the main risks of further development of the economy of Ukraine. The growth of imbalances between demand and supply in the labour market is among the further risks. This will cause the wages' increase, as well as inflation, which will be reflected in the reduction of the potential of the national economy [1].

Other specialists see labour migration as a positive and even additional opportunity for the state in the future. On June 11, 2017, the European Union opened its borders to the Ukrainians by launching a visa-free regime. At the present moment, scientists emphasize the problem of finding out the real number of the population due to the scale of labour migration. Figures from different sources may vary by a few million.

According to some data, over the years of Ukraine's independence, about 8 million people have left our country in search of earnings. Approximately 50% of them have replenished the population of Russia, 1.2 million – are working in Canada and Poland, 940 thousand – in the USA, 500 thousand – in Brazil. In Italy there are 231 thousand Ukrainians, and in Germany – 230 thousand. The number of emigrants increases annually in geometric progression, but official statistics does not exist [2].

In this paper we do not consider the negative social consequences of this phenomenon for each individual family. The effect is analyzed for the country as a whole.

Data on migration flows that are provided by the State Statistics Service of Ukraine, are formed on the basis of annual calculations taking into account the change of residence registration. Information about the number of refugees is provided by the State Migration Service of Ukraine.

Considering the sexual characteristics of interstate migration in Ukraine in 2016, it should be noted that relation outgoing women and men was 10 to 12. As for the arrivals in the country, for 1 woman there were 2 men. The ratio of the arrivals and departures of interstate migrants constituted 2.2:1, that is, in 2016 the number of coming to Ukraine migrants was in 2.2 times more.

Considering the age characteristics those who left the country, it should be noted that the following age groups – 20–24, 25–29, 30–34, 35–39 and 40–44 years – have the highest percentage (respectively, 13.9, 14.9, 10.2, 8.8 and 6.7% of their total number) [3].

Experts consider that the situation in Ukraine is ordinary. European countries had a similar situation at one time also. Poland and Lithuania are bright examples of

that. For the latter this is a significant problem: according to experts, about 25% of Lithuanian citizens left the country. The reason for this is high unemployment rate and low business activity in the country [4].

An important question is whether our compatriots are about to come home. Knowing the standard of living in Europe, they could have been able to make the best change in Ukraine.

As experts consider, while working and living abroad, Ukrainians are an important asset. After all, having powerful diasporas in different countries, Ukraine can push through them to their governments. In addition, the creation of Ukrainian trade enterprises abroad can positively affect Ukrainian exports. Thanks to our compatriots abroad money comes to Ukraine. Experts recommend considering the Ukrainian migrants as an asset that can positively influence the development of Ukraine in the future.

References

1. НБУ повідомив про загрози економіці Україні. URL: <https://svidok.online/nbu-povidomy-v-pro-za1grozy-ekonomitsi-ukrayiny/>
2. Стало відомо, скільки українців виїхали на заробітки за роки незалежності URL: <https://svidok.online/stalo-vidomo-skil-ky-ukrayintsiv-vy-yihaly-na-zarobitky-za-roky-nezalezhnosti/>
3. Населення України за 2016 рік: демографічний щорічник / Державна служба статистики України. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2017/publ2017.asp
4. Дорошенко А. Трудовые мигранты – не проблема, а самый большой актив Украины/ URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2018/05/31/kolonka/aleksej-doroshenko/obshhestvo/trudovye-migranty-ne-problema-a-samyj-bolshoj-aktiv-ukrainy>

*Болгов Олег Євгенійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Останні чотири роки виявили декілька тенденцій в економічній, соціальній та гуманітарній сферах життя українського суспільства. Ситуація, що наразі склалася в Україні, визначається декількома важливими аспектами: фактичною війною на Сході країни, яка набула довготривалого характеру; реформами, які впроваджуються в різних сферах соціально-економічного життя, але часом викликають справедливую критику експертів і суспільства; поглибленням співпраці з ЄС, США та міжнародними інституціями і

організаціями. Боротьба з корупцією на всіх рівнях стала найбільш обговорюваною в ЗМІ, експертних середовищах, перемовинах з потенційними інвесторами. Важливою вона є і для регіональної політики, економіки, її стратегічного планування. Тому організація дієвої співпраці громадськості та правоохоронних органів у країні необхідна, особливо зважаючи на тенденції економічного розвитку країн, яким вдалося подолати корупцію саме завдяки такій співпраці [4].

Однією з прикмет сучасного етапу суспільних змін не тільки українського, а й світового соціуму стає міграція. Вона перетворилася на дійсно глобальне явище, у яке втягнуті всі країни, при цьому, на відміну від попереднього хвилеподібного прояву, нинішня є перманентною [2, с. 9]. Міграційні процеси (в тому числі їх активізація після отримання Україною безвізу) і проблема забезпечення зайнятості населення мають першочергово аналізуватися під час планування соціально-економічного розвитку регіону, зокрема в процесі оцінки демографічної ситуації, адже саме вона виступає інтегральним показником ставлення держави до забезпечення потреб життєдіяльності громадян. Тому для виявлення основних тенденцій зміни чисельності та складу населення рекомендується проводити структурно-порівняльний аналіз та відповідну інтегральну статистичну оцінку, а також використовувати дані статистики країн активної української трудової міграції.

Трудова міграція є серйозним економічним фактором надходження фінансів в бюджети українських родин. За різними даними, за останні 5 років українські гастарбайтери привезли в Україну близько 40 млрд дол. США. Основними країнами працевлаштування українських мігрантів у ці роки стали Польща і Чехія. Ці країни самі стали перед проблемою нестачі працівників після виїзду своїх громадян до більш економічно розвинених країн Європи, а тому вони вжили ексклюзивних заходів задля полегшення заповнення цих місць саме українцями, яких там цінують за надійність, здатність оволодівати новими навичками, працелюбність. Трохи складнішими є умови працевлаштування у Словаччині, Італії, Португалії [3]. Але в країнах працевлаштування основна маса трудових мігрантів фактично є позаринковою, оскільки займає ті ніші, де немає конкуренції. Ці люди працюють у таких сферах, у яких місцеві не працюватимуть, навіть якщо вони безробітні [2, с. 11].

Головним і загальнозрозумілим способом зменшення закордонної міграції є створення сприятливої ситуації для розвитку малого та середнього бізнесу в українських регіонах, чому поки що перешкоджають корумпованість місцевих органів влади і несприятливе законодавство. Кроки уряду, які покликані врегулювати ситуацію, виглядають наразі швидше неадекватними щодо викликів; так, наразі немає стратегічного аналізу причин і можливих перспектив міграційних процесів. На жаль, на перший план виходять спроби поповнити бюджет і пенсійний фонд за рахунок прямих залучень коштів, зароблених за кордоном, або позбавлення пільг родин гастарбайтерів, що створює додаткову соціальну напругу. Ситуація ускладнюється тим, що напередодні виборів політики, зокрема й ті, які діють у виконавчій владі,

замість зважених рішень і стратегічного планування вдаються до популістичних заяв і обіцянок, що не базуються на серйозному аналізі проблем.

Суттєвим стратегічним проектом на рівні регіонального управління в системі забезпечення зайнятості населення має стати розширення приватного сектору, сприяння процесу створення малих і середніх підприємств. Підприємництво є важливою рушійною силою у вирішенні проблем досягнення рівня оптимального регіонального розвитку, що дає можливість забезпечити необхідний інвестиційний потенціал.

Використання інтегральних показників (індексу організації підприємництва, індексу інвестиційної діяльності та індексу результативності виробництва) дозволяє дати об'єктивну оцінку розвитку підприємницької діяльності в кожному з регіонів країни. Для прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів необхідно спиратися на систему досягнутих макроекономічних показників, державні соціальні стандарти і нормативи забезпеченості населення, національно-етнічні особливості регіонів, характеристика розвитку соціальної інфраструктури, можливості потенційних інвесторів та інвестиційна привабливість регіону [1].

Виконання завдань, спрямованих на побудову принципово нової методологічної бази політики регіонального розвитку, є достатньо проблематичним через існуючі інституційні, організаційні та правові бар'єри. Саме для їх усунення і потрібна децентралізація та зумовлений нею комплекс реформ, упровадження яких наразі триває, що сприятиме підвищенню ефективності управління процесами соціально-економічного розвитку регіонів та частково зменшить міграцію трудових ресурсів за кордони України.

Список використаних джерел

1. Жук М. В. Регіональна економіка. Київ: Академвидав, 2008. 416 с.
2. Міграція і толерантність в Україні: зб. статей / за ред. Я. Пилинського. Київ: Стилос, 2007. 191 с.
3. Українська міграція в часи кризи: вимушена та трудова мобільність: зб. статей / за ред. Д. Дрбохлав, М. Ярошевич. 2017. URL: <https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf>
4. Пекар В. О. Різнобарвний менеджмент. Еволюція мислення, лідерства та керування. 2-ге вид., доп. Київ: Фоліо, 2016. 192 с.

Бучма Олег Васильович,
*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова*

ПРАВОВИЙ ЧИННИК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОУКРАЇНСЬКОСТІ СУСПІЛЬНО-РЕЛІГІЙНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Нинішні суспільно-політичні процеси створили загрози й кинули черговий виклик молодій українській державі. І щоб виявити свою мобільність, маневреність, стійкість до різноманітних викликів і загроз в умовах світоглядного протистояння, перемогти у жорсткій боротьбі з антиукраїнськими ідеологічними конструктами, спрямованими на знищення української державності як ідеї й історичного та юридичного факту, держава Україна має випрацювати дієвий правовий механізм забезпечення культурно-цивілізаційного поступу на мікрорівні (розбудова соціально-правової держави, становлення національної свідомості, відродження ідеї національної духовності, утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей в державному управлінні) і входженню до нової макроструктури в якості рівно- і повноправного члена світового співтовариства.

Зазначимо, що за роки незалежності Україна зробила певні кроки в бік підвищення якості впливу права на суспільно-релігійну ситуацію в країні. Однак поряд з позитивними змінами в правовому регулюванні суспільно-релігійних відносин в Україні існує низка організаційних, нормативних, процесуальних та інших питань, які потребують комплексного опрацювання, а саме:

– нормотворча діяльність в релігійній сфері нерідко здійснюється за відсутності загальнодержавної системності, шляхом фрагментарного вирішення наявних проблем в окремих законах та інших правових актах;

– різні правові акти, що регулюють суспільно-релігійні відносини, приймалися впродовж 24 років без достатньої узгодженості понятійно-категоріального апарату і містять ряд термінів, які неоднозначно сприймаються суб'єктами суспільних відносин (у тому числі правових і релігійних);

– відсутнє спеціальне законодавче регулювання суспільно-релігійної діяльності, що призводить до правопорушень та соціальних конфліктів у державно-церковних та міжконфесійних відносинах;

– норми законодавства, що стосуються релігійного сегмента суспільної реальності, потребують подальшої гармонізації з положеннями відповідних стандартів країн Європейського Союзу, розробки і введення правових механізмів реалізації людиною релігійних прав;

– недостатньо врегульованими є проблеми забезпечення релігійної безпеки, протидії правопорушенням та юридичної відповідальності в релігійній сфері.

З огляду на це необхідно вживати нагальні заходи з кодифікації законодавства України, що стосується регулювання суспільно-релігійних

відносин, насамперед у частині реалізації національної ідеї в державотворчому процесі, підтримки української мови як державної, запобігання процесу її витіснення та сприяння збереженню культурної, мовної, релігійної самобутності національних меншин і корінних народів України. Також слід законодавчо забезпечити проукраїнськість суспільно-релігійної ситуації, сприяти Вселенському православному визнанню та утвердженню Української Помісної Православної Церкви, вдосконалювати юридичний механізм забезпечення національної, інформаційної та духовної безпеки держави й суспільства, безпеки людини в інформаційній сфері.

Особливого звучання це набуває в контексті сучасної суспільної ситуації, що характеризується загостренням проблем національної, державної і духовної безпеки. Адже право і релігія – важливі підсистеми сучасного суспільства, що перебувають у функціональних взаємозв'язках між собою та з іншими суспільними підсистемами і суспільством у цілому. Обумовлення правовими нормами релігійних змін, трансформацій, їх концентроване виявлення у релігії, а з іншого боку – зворотній вплив релігії на право (творення правових норм у відповідь на потреби релігійної сфери суспільного життя) засвідчує важливість і нагальність вирішення окреслених проблем [3].

В умовах руйнації і розпаду монолітної системи взаємозв'язків між соціально-економічними, політичними і соціокультурними структурами в державі роль консолідуючого чинника за певних обставин може виконати релігія, яка, охопивши всі сфери людського буття (окрему людину-особистість, сім'ю, економіку, політику, виховання тощо) була б каталізатором створення глобальної системи саморегулювання стосунків людини з навколишнім світом.

Першим кроком і прикладом цього, на наш погляд, стала Революція Гідності, де виявилися й ознаки творення в Україні громадянської релігії, в якій, на думку А. Колодного, "... своєрідно переплітаються національна політична культура і традиції релігій, які існують в країні. В ній має місце ... обоження національних цінностей, видатних національних діячів, національної історії та національних ідеалів ... Бог цієї релігії постає скоріше в ролі якогось гаранту суспільного порядку, закону і права, а не милосердної істоти, затурбованої посмертним буттям людини" [1, с. 187].

Проте зауважимо, що сучасну релігійну ситуацію, яка характеризується станами контакту, зіткнення і конфлікту, можна вважати кризовою. Кризові процеси у релігійній сфері супроводжуються відтворенням старих усталених стереотипів і догм, нетерпимістю, перебільшеною критикою щодо інших поглядів, вірувань, конфесій тощо, відсутністю самокритичності, месіанством (претензією на абсолютну істину) та фактичним сповіданням подвійної моралі. Це, своєю чергою, призводить до загострення як між-, так і внутрішньоконфесійних відносин, роз'єднання церкви і суспільства, релігії і культури, сприяє суспільній дезінтеграції. Можливою причиною цього явища є об'єктивоване усупільнення релігійних відносин, що переставали виконувати свої специфічні функції й перетворювались у механічний спотворений придатак суспільних відносин [2].

Вихід з такого становища можливий з установами міжцерковного діалогу та діалогу між державою і церквою, які будувалися би на принципах толерантності, взаємоповаги, порозуміння, дотримання свободи совісті та права вибору. А для цього необхідне створення усталеної світоглядної позиції на засадах релігійного плюралізму, яка орієнтувала б не на феномен релігійної відмінності, а на формування нової цілісності як поліфонії багатоманітності релігії. Лише за таких умов релігія може претендувати на роль рушія суспільно-цивілізаційного розвитку. І тут заключне слово залишається за нормами права і не лише – за Буквою, а й за Духом Закону.

Список використаних джерел

1. Колодний А. М. Історіософія релігії. Київ, 2014. С. 187.
2. Релігієзнавство: навч. посіб. 2-ге вид. / за ред. Л. І. Мозгового, О. В. Бучми. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 264 с.
3. Політологія релігії: становлення і зміст. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43982/2009_1s_14.pdf?sequence=1

*Варавкіна Зінаїда Дмитрівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

*Якщо хочеш виміряти небо, землю і
моря, – повинен спочатку виміряти
себе.*

Г. Сковорода

Геніальний мислитель Григорій Савич Сковорода у своїх філософських працях та літературних творах порушував питання екології, цікаві його думки і щодо екології душі людини, формування її духовності.

Г. Сковорода знав декілька європейських мов. У складі Токайської комісії підполковника Вишневецького він подорожував по Австрії, Словаччині, Польщі, Німеччині та Північній Італії. Там поглиблював свої знання, вивчав різні філософські системи, придивлявся до життя і побуту європейських народів. Крім того, звертав увагу на проблеми антропогенного впливу на природні екосистеми та етичного ставлення європейців до довкілля, які є актуальними і в теперішній час.

Слід зазначити, що еколого-естетичні погляди філософа ґрунтуються на ментальності українського народу та його національних ідеях. Своїм життям, своїми повчаннями і мандрівками по Україні митець наче заново відкривав людям прості істини і продовжує їх відкривати нині. Поет кожним словом,

кожним помислом безмежно любив навколишній світ. І тому звертався до пейзажної лірики, проникливо оспівуючи красу рідної природи. Досі не втратили еколого-естетичного значення його пісні «Весна люба, ах, прийшла!», «Ах поля, поля зелені», «Ой ти, птичко жовтобока» [6, с. 89–111]. В останньому творі ми бачимо піднесення найвищих якостей людини: розуму, совісті, працьовитості, проповіді життя, близького до природи. Ідеал поета – не явір, який стоїть над горою і якому буйні вітри ламають гілки, а верба, що шумить низько над водою.

У пісні «Ах поля, поля зелені», як і в попередній, виразно звучать народнопісенні мотиви. Автора приваблюють поширені в народній ліриці образи зелених ланів, чистих поточків, кучерявих лісів, жайворонків, соловейків і т. ін. Життю міста з його виром пристрастей і бажань він протиставляє поезію тихих полів, зелених дібров, настроїв безтурботного мандрівника, який не знає честолюбства і користі.

У пісні «Весна люба, ах, прийшла!» Г. Сковорода щиро захоплюється приходом весни, малює прекрасні природні пейзажі, наповнює твір глибоким ідейним змістом. Ці картини навіюють йому аналогії з високоморальною людиною і дають нам підстави стверджувати, що видатний філософ і гуманіст тонко розумів значення природи для життя людини, її облагороджуючий вплив на особистість, знав екологічні закономірності.

У творах мислителя знаходимо думки про значення екологічних чинників у світі природи і їх вплив на життя суспільства, про екологію душі людини, яка «самопізнанням матері-природи» досягає істини. Тому по-сучасному звучать слова філософа із трактату «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті»: «...виміряли землю, море, повітря, небеса, потурбували задля металів земний живіт... будуємо незрозумілі машини, насипаємо прірви, зупиняємо і скеровуємо водну течію... Але горе в тім, що при тому всьому відчувається, начебто бракує чогось великого» [5, с. 325]. А велике з'являється, коли особисте тісно пов'язане із суспільними потребами людини і не шкодить природі.

Тому, ще працюючи вчителем на Переяславщині, Г. Сковорода навчав своїх учнів морально-етичних норм, яких сам завжди дотримувався. А на посаді викладача Харківського колегіуму він написав підручник з доброчинності, у якому змалював негативний вплив людини на природу і вказав на необхідність гуманного ставлення до довкілля, корінної зміни світогляду, що націлюватиме людину на заняття працею відповідно до внутрішньої потреби. Така праця приносить задоволення, сприяє відчуттю гармонійності життя.

Оригінальними залишаються і нині думки про людину як мікрокосм, що має у своєму житті зважати на закони макрокосму, котрі є універсальними законами світобудови. «Я вірю і знаю, що все те, що існує у великому світі, існує і можливе у малому світі у зв'язку з їхньою відповідністю. Однак, – підкреслює Г. Сковорода, – премилосердна природа всім без винятку душам відкрила шлях до щастя, потрібно лише відкрити для нього душу свою» [4, с. 134]. Цим просвітитель визначає необхідність глибокого осягнення себе як частини природи та знаходження в собі істинної людини. А екологічну

духовність він вважає основою, бо людське щастя залежить від пізнання духовного світу людини та вироблення морально-етичних засад — добра, правди, честі, справедливості та інших чеснот для себе і для довкілля.

Щасливою, на думку Г. Сковороди, людина може стати тільки тоді, коли пізнає сама себе в гармонії з навколишнім світом, тобто свою «невидиму натуру» [3, с. 231] і обере той чи інший вид праці, відповідний своїй природі. Окрім того, філософ постійно наголошує, що людина має невичерпний духовний потенціал, який лише необхідно спрямувати у потрібне русло. Отже, Г. Сковорода вбачає ідеал не в матеріальних відносинах, а в глибинних духовних і моральних засадах, у внутрішніх переконаннях людини. Цю теорію філософа підтримували вчені XIX ст. П. Юркевич, П. Куліш, В. Соловйов та ін. Для Г. Сковороди морально кращий світ – це світ незабрудненої природи, де немає екологічних криз і катастроф. Інакше чи може людина вважатися моральною, бути спокійною, впевненою, якщо вона існує як руйнівник, як завойовник, тобто всупереч мудрості живого? Очевидно, що таке ставлення до природи примушує піддати сумніву моральність людини. Тому письменник-філософ закликав до морального самовдосконалення, підносив культуру розуму.

За умов техногенної цивілізації власний моральний закон, на якому наголошував мислитель, має бути узгоджений з моральним ставленням до природи. Ідеї Г. Сковороди важливі тим, що доводять: людина є частиною макрокосму, тому вона повинна виявляти свою природу й діяти відповідно до неї, тобто її дії мають бути спрямовані на загальне добро.

Літературна творчість та філософські погляди педагога-просвітителя для сучасників є пізнанням світу, їх виховний вплив величезний: читаючи Г. Сковороду, відкриваємо світ і себе в цьому світі.

Список використаних джерел

1. Кавалерова Н. А., Іванова Н. В. Філософсько-освітні горизонти Г. Сковороди: монографія. Одеса: Асторопрінт, 2010. 152 с.
2. Новосад С. Розвиток творчих здібностей, самопізнання та самотворення у філософській концепції Григорія Сковороди: навч.-метод. посіб. Київ: НДІУ МОН України, 2009. 68 с.
3. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину. Львів: Світ, 1995. 526 с.
4. Сковорода Г. С. Розмова про істинне щастя : поезії, байки, філос. трактати, діалоги, притчі та афоризми. Харків: Прапор, 2002. 271 с.
5. Сковорода Г. Розмова п'яти мандрівників про істинне щастя в житті // Хроніка 2000: український культурологічний альманах. 2000. Вип. 37–38: Україна: філософський спадок століть. С. 323–331.
6. Сковорода Г. С. Сад божественних пісень : поезії, байки, притчі, філософські трактати, листи. Київ: НКП, 2011. 334 с.

*Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
доктор філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРАВОСЛАВ'Я В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗАПИТІВ СУЧАСНОСТІ

Ім'я Хрисостомоса Стамуліса, сучасного грецького богослова, професора теологічного факультету університету Салонік доволі відоме у світі, але мало відоме в Україні через відсутність перекладу його робіт. Водночас тематика, яку він порушує, будучи прикладом розвитку православної грецької думки та розумінням тієї ролі, яку вона покликана виконувати, є актуальною і для сучасного українського соціуму.

В одній із відомих його робіт «ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ, Δοκίμη για έναν πολιτισμό της σάρκωσης» (Любов та смерть. Випробування для культури втілення) порушується проблема свободи в незвичайному, для православ'я, контексті – патології системи та необхідності втечі від неї. Для Х. Стамуліса, як і загалом для богослів'я [1], ключовою постає проблема глибшого розуміння та тлумачення феномену свободи. Майстерно обігруючи відомий твір Ф. Донесмарка «Життя інших», богослов показує, як будь-яке суспільство більшою чи меншою мірою перетворює динамічний стрижень життя, яким для Стамуліса постає віра та любов, у систему, яка поряд з тим, що потребує підкорених, творить харизматичних і сміливих, які прагнуть позбутися залежності від неї. Актуальною для сьогодення, а можливо для усіх часів і народів, є твердження богослова про те, що віра та любов, відірвані від *свободи людини*, породжують монстра асимільованого ідолопоклонства та лицемірства [2, с. 72], який з необхідністю призводить до деградації як безпосередньо людини, так і народу загалом. Сучасність, в якій означені проблеми постають надто гостро, для православ'я стає викликом, у результаті якого народжується теологія високого ризику [2, с. 80], оскільки вона має говорити та показувати хворобливість ідеалізованого минулого, насмілитись вказати на те, що деякі аспекти світоотецької думки застаріли [2, с. 80].

Єдність богослов'я Х. Стамуліса вбачає в культурі втілення, в якій, власне, богослов і розробляє теологію Слова Плоті. Духовність, яка заперечує втілення, на думку автора, є пастирським ідолопоклонством і призводить до дегуманізації суспільства. Розуміння теології культури як вияву культури плоті, як вияву усіх аспектів людського життя в перспективі їх трансформацій через Особу Втіленого, постає продовженням та розширенням творіння.

Любов з необхідністю потребує прийняття матерії та людського тіла. Означене можливо вказує на радикальність теології, але для Х. Стамуліса воно вказує на розуміння людини як Особистості в повному обсязі її творчого духу. Автор акцентує увагу на тому, що і сьогодні окреслена тема є фундаментальним табу та, на його думку, призводить до обкрадання Христа.

Усупереч усталеному розумінню, богослов чітко проводить думку, що не існує різниці між любов'ю як ерос та любов'ю як агапі [2, с. 148–149]. Напруга, притаманна люблячому, не може бути негативним актом, який з необхідністю повинен зникнути. Цілісне розуміння та справедлива оцінка любові-еросу характеризує її як можливість для одкровення та знання як людської особистості, так і божественної [2, с. 149].

Х. Стамуліс зосереджується на питаннях: невже любов є результатом падіння та гріха? Являє собою тимчасовий завіт Бога чи належить до вічної обітниці та вибору Його, а відтак, до створення різних статей людських, а також і тварин? Чи можемо ми визнати еротичну силу в творінні до гріхопадіння? Відповіді на ці питання різняться навіть у Святих Отців. Водночас жоден з Отців Церкви не вчить онтологізації зла, його локалізації в тілі. Х. Стамуліс наголошує на тому, що Святі Отці не визначають чітко, чи є ерос продуктом падіння, чи самоочевидним гріхом. Питання автора як для богослів'я, так і для ортодоксальної традиції залишається відкритим. Сміливі відповіді на ці запитання можуть призвести до переосмислення ролі чернецтва та безшлюбності, а також до переосмислення акту творіння, падіння та гріха. Визнання матерії, тіла та любові може бути визволенням людини від гріха.

Питання любові безпосередньо пов'язане з питанням смерті. Саме тому вони виносяться у назву книги. Матерія незримої смерті. Її бояться, її гонять, її бажано позбутися, тому що до її есхатологічного скасування вона залишається школою та дорогою для вивчення життя як до, так і після неї.

Глибокий гріх нашого часу, велика травма, яка пронизує все соціальне життя, а не лише християнина, – це відсутність Ероса, нездатність бути у спілкуванні, заперечувати відносини. Богослов наголошує, що функція еротичної перспективи – єдина сила, яка дає можливість втіленню стати «хлібом і вином», запропонованим в життя заплутаного світу, єдина можливість, яка дозволяє екстатичний відхід людини від егоїзму і призводить до зіткнення з універсальною людиною світової історії і культури.

А отже, дотримання культури втілення може починатися лише з відкритості та готовності до діалогу про все, що збуджує хвилювання сучасної людини з усвідомленням його призначення для сенсу, мети й істини. В сучасній українській теологічній думці така постановка проблеми видається доволі сміливою. Водночас запити, які висуває наше суспільство в умовах соціальної, культурної, духовної кризи, потребують від богословів глибоких та сміливих відповідей.

Список використаних джерел

1. Αμπλατζίδης Θεόφιλος. Χρυσόστομος Σταμούλης ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ, Δοκιμή για έναν πολιτισμό της σάρκωσης. URL: <https://antidosis.wordpress.com/2013/03/19/%CE%B8%CE%B5%CF%8C%CF%86%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%84%CE%B6%CE%AF%CE%B4%CE%B7->

%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%B
C%CE%BF%CF%83-%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BC/

2. Σταμούλης Χρυσόστομος Α. ΕΡΩΣ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ, Δοκίμη για έναν πολιτισμό της σάρκωσης. Εκδόσεις ΑΚΡΙΤΑΣ, 2009. Σελ. 72.

*Горбець Олена Олександрівна,
заступник завідувача редакційно-видавничого відділу,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КНИГОВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ – ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ КРАЇНИ

Формування позитивного іміджу держави має важливе значення у позиціонуванні країни на міжнародному ринку як надійного інвестиційного та торгового партнера. Невід’ємним компонентом іміджу країни є його інформаційна складова, яка охоплює потоки економічного, політичного, культурного та соціального характеру.

Безперечно, інформаційне забезпечення суспільства впливає на рівень освіченості нації. У сучасному світі цифрових технологій книга як комунікативний та інформаційний засіб залишається освітнім першоджерелом.

З метою популяризації книг та читання, а також демонстрації досягнень книгодрукування щороку в світі організуються книжкові ярмарки: у Німеччині – Франкфуртський ярмарок, у якому постійно беруть участь понад сто країн та понад 286 тис. відвідувачів; у США протягом останніх 50 років відбувається Нью-Йоркський антикварний книжковий ярмарок; у Великій Британії з 1971 р. відбувається Лондонський книжковий ярмарок.

Зазначимо, що в Україні, найпопулярнішими «книжковими» заходами є Форум видавців у Львові – найбільший український книжковий ярмарок та один із наймасовіших заходів подібного типу у Східній Європі, започаткований у 1994 р., а також Міжнародний книжковий ярмарок у Києві – Книжковий Арсенал, який діє з 2011 р. та представляє літературу не лише як ринковий продукт, але й як частину сучасного стилю життя, важливу складову інформаційного простору, яка активно взаємодіє з соціумом, осмислює політичні та культурні трансформації, знаходить точки перетину з літературою, візуальним мистецтвом, музикою, кіно, театром [1].

Попри вищезазначене, ситуація у книговидавничій галузі України на сьогодні характеризується кризовим станом і, відповідно, нестабільністю основних показників – кількості друкованих одиниць та їх тиражу.

Аналізуючи діяльність провідних книжкових видавництв, що мають найбільші показники серед інших за період 2015–2017 рр., бачимо, що найсприятливішим був 2016 р., однак після різкого підйому відбувся не менш різкий спад у 2017 р. (табл. 1, сформовано автором за даними [2]). Найнижчі показники кількості друкованих одиниць за вказаний період були у видавництва «Генеза» в 2015 р. – 198 друк. од., найвищими – 1128 друк. од. у 2015 р. у видавництва «Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля»». Щодо показників тиражу, то найнижчі показники були в 2015 р. у видавництва

«Віват» – 1 046,9 тис. примірників, найвищі – 10 366,3 тис. у видавництва «Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля»». Лише видавництву «Віват» вдалося примножити свої кількісні показники за вказаний період, але разом із тим не перевищивши показники інших аналізованих видавництв.

Таблиця 1

**Динаміка статистичних показників провідних книжкових
видавництв України, 2015-2017 рр.**

Рік	Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля»		Видавництво «Ранок»		Видавництво «Генеза»		Видавництво «Віват»	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис.	Кількість, друк. од.	Тираж, тис.	Кількість, друк. од.	Тираж, тис.	Кількість, друк. од.	Тираж, тис.
2015	849	7762,5	392	1316,9	198	3189,6	301	1046,9
2016	1128	10366,3	634	4535,2	364	6206,4	345	1365,1
2017	1052	6793,8	602	3702,5	359	4475,0	411	1799,3

На сьогодні українські книги відомі в світі, перш за все, своїм ілюстративним оформленням, що свідчить про високий професіоналізм кадрів: обкладинка книги Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь» видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» увійшла до 17 найкрасивіших обкладинок світу цієї серії, у 2006 р. книга «Снігова королева» Г. Х. Андерсена того ж видавництва отримала відзнаку «Найкраща дитяча книжка – 2006» (США); на Франкфуртському ярмарку в 2016 р., українські книги були відзначені одразу в декількох категоріях: «Global Illustration Award» (найкращі ілюстрації та обкладинки), «Stiftung Buchkunst» (зібрання найкрасивіших книг з усього світу) та каталозі «The White Ravens» [3].

Реагуючи на зміни часу, видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» створило електронну, інтерактивну версію книги Г. Х. Андерсена «Снігова королева», яка одночасно з текстовим та голосовим озвученням містить сім ігор та багато спецефектів, а також доступна трьома мовами – українською, російською й англійською.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що українське книговидання, попри періоди нестабільності як в економіці загалом, так і в галузі книговидавництва, усе ж таки продовжує позиціонувати себе як галузь з конкурентоздатними виданнями та спеціалістами, а це позитивно впливає на імідж України. Однак під тиском економічного, політичного та соціального впливу вітчизняні видавниці не мають змоги досягти рівня іноземних колег в кількісних показниках виробництва книжкової продукції та в популярності серед різних верств населення.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Книжкові ярмарки. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Книжкові ярмарки](https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Книжкові_ярмарки)
2. Книжкова палата України імені Івана Федорова. URL: <http://www.ukrbook.net/>
3. Укрінформ. На Франкфуртському ярмарку українські книжки отримали декілька премій. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2107729-na-frankfurtskomu-armarku-ukrainski-knizki-otrimali-dekilka-premij.html>

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасне суспільство зазнало істотних якісних змін за роки ХХІ століття. Активне використання мережі Інтернет, комп'ютерних систем, сучасних форм зв'язку, всеохоплюючих соціальних мереж, високоефективних технологій в усіх сферах життя людини, від професійного до особистого, свідчить про глобальну інформатизацію у світі. Поєднання цих процесів зі стрімким соціальним розвитком, високими економічними індексами, з науковими та технічними досягненнями, з підвищенням кваліфікації та освіченості населення є основними ознаками переходу сучасного світу до постіндустріального суспільства.

Модернізація технологій сучасного суспільства потребує висококваліфікованих фахівців, вимагає від робітників все більш високого професійного рівня, тому здобуття освіти стає загальноприйнятою цінністю. Щоб вчасно реагувати на вимоги нового часу та суспільства, система освіти повинна активно й ефективно впроваджувати інноваційні технології у процес навчання.

Здобуття вищої освіти та безперервне підвищення кваліфікації фахівців, наукові дослідження забезпечують соціально-економічний розвиток не тільки особистості, а й нації загалом. Рівень розвитку національної системи освіти є «важливою умовою економічної й політичної незалежності країни, необхідною умовою ефективного входження її в світове економічне суспільство та пропорційного соціального прогресу» [1, с. 60].

Українське суспільство, яке активно інтегрується у простір європейських цінностей, демонструє відкритість новій парадигмі. Так, Закон України «Про інноваційну діяльність» визнає головною метою державної інноваційної політики створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни. Одним з основних принципів державної інноваційної політики є «забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-

кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності», а серед об'єктів інноваційної діяльності першими виокремлено «інноваційні програми і проекти та нові знання й інтелектуальні продукти» [2].

Важливість інноваційного вектора розвитку суспільства для державної політики підтверджує новий Закон України «Про освіту», який зазначає, що «освіта є державним пріоритетом, що забезпечує *інноваційний*, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал» [3].

Науковцями розробляються різноманітні типи та види інновацій залежно від сфери діяльності та використання. Вони мають право на існування. Треба лише зауважити, що з погляду етимології поняття «інновація» має подвійне значення, яке не завжди коректно перекладається і трактується. З одного боку, первинне поняття з латинської означає «оновлювати», «замінити новим». З іншого боку, це поняття використовується у розумінні «винаходити». Тобто під «інновацією» треба розуміти не тільки щось *повністю нове*, але й подальший розвиток або зміни того, що *вже існує*. А відтак, головною метою інноваційного навчання стає підготовка людини до стрімких змін сучасного життя.

Список використаних джерел

1. Максименко О. В. Інноваційні технології в системі вищої професійної освіти. Вісник Чернігівського нац. пед. університету імені Т. Г. Шевченка. 2015. Вип. 130. Серія «Педагогічні науки». С. 60–63.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;
Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕНСИВНОЇ МЕТОДИКИ ПРИ МОВНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Навчання на підготовчому відділенні в перші місяці за своєю метою й завданням нагадує короткострокове навчання. У зв'язку з тим, що при такому навчанні української мови довели свою ефективність інтенсивні методи, виникає питання про роль та місце інтенсивного курсу упродовж всього циклу вивчення мови, насамперед на початковому та середньому етапах. Не

випадково методисти називають інтенсивний курс пролонгованого навчання «поштовхом», «стартовим прискорювачем». Такий швидкий стрибок дає іноземному студенту не тільки надію, а й упевненість в успішному засвоєнні мови, формує потужну мотивацію для її подальшого вивчення.

У методичній літературі інтенсивне навчання розуміють як особливий метод вивчення, чи як синонім ефективного навчання. Наша інтерпретація базується на семантиці самого слова: навчання, яке здійснюється у стислі строки зі значним ущільненням навчального часу та концентрацією навчального матеріалу.

Навчальна діяльність при інтенсивному вивченні мови, як правило, стає на певний строк основним заняттям людини. Інтенсивне навчання протиставляється екстенсивному, тобто розтягнутому у часі. Цей період відповідає початково-фонетичному та початково-граматичному курсам вивчення мови на підготовчому відділенні (до введення спеціальних дисциплін). Принципи системності та комунікативності є базовими та передбачають взаємозв'язок багатьох різноманітних параметрів тієї чи іншої діяльності, тобто комплексність при мовному навчанні. Комплексність – це переплетення і цілей (теоретичне осмислення, практичне оволодіння, оволодіння спеціальністю, знайомство з культурою), і аспектів викладання (фонетика, лексика, граматики, стилістика, лінгвокраїнознавство), і видів мовлення.

Великий інтерес до можливості використання інтенсивних методів на підготовчих факультетах закономірний. З одного боку – умови прибуття на навчання (нерегулярний чи пізній заїзд іноземних студентів, нерівномірність формування груп), які ускладнюють роботу на початковому етапі; з іншого – активне включення студентів з перших днів у повноцінну мовленнєву комунікацію українською мовою, що допомагає психологічній адаптації в іншомовному середовищі. Тому робота з навчальним матеріалом, вдало включеним у систему інших форм роботи (в тому числі й на матеріалі наукового стилю мовлення), дозволяє студентам швидко накопичувати необхідну лексику та формувати відповідні навички й уміння усного мовленнєвого спілкування. Застосування інтенсивної методики на початковому етапі формує в інофонів уявлення про особливості української мови, дає змогу встановлювати і підтримувати соціальні контакти в стандартних ситуаціях повсякденного життя.

Список використаних джерел

1. Ушакова Н. І., Дубічинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України // Викладання мов у вищих навчальних закладах світи. 2011. Вип. 19. С. 136–146.

2. Методика інтенсивного обучения иностранным языкам / В.А. Бухбиндер и др. Киев: Вища школа, 1988. 344 с.

3. Бруннер К. Викладання української мови в Німеччині // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. праць. 2009. Вип. 4. С. 18–26.

*Даць Ірина Вільгельмівна,
професор кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕПОХА СОЦІАЛІСТИЧНОГО РЕАЛІЗМУ

Епоха соцреалізму була надскладною і подекуди небезпечною для мистецтва взагалі й особливо для українського класичного мистецтва. У 1960–80 роках поряд із висвітленням героїзму простих людей в роки Другої світової війни також оспівувались видатні події радянських буднів. У тогочасну моду увійшли помпезні концерти, вистави, мюзикли, при цьому зростала роль режисера як автора ідеї постановки, яка мала відповідати концепціям партійності й інтернаціональності у мистецтві.

Зокрема, в оперному мистецтві України домінували дві постановки: «Наталка-Полтавка» М. Лисенка (за п'єсою Котляревського) та «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського. Більшість оперних, а також музично-драматичних театрів за рідким винятком не могли собі дозволити розширити репертуар національними творами. Але навіть ці знамениті твори втрачали свій зміст, задуманий українськими митцями. Зокрема, Карася показували як пияка, розбишаку, акцентуючи на комедійності цього персонажу. Одарку зображували злісною та скандальною бабою, яка тероризує чоловіка. Щодо Наталки, то її теж показували нерозумною, капризною, подекуди плаксивою дівчиною. Долаючи ці затверджені вгорі ідеологічні стереотипи, видатні режисери намагались підкреслити ті якості героїв, які передбачалися авторами під час написання творів. Історична справедливість вимагала героїзації образу Карася як полковника козацького війська, який після років, прожитих у задунайських турецьких краях, прагнув повернутися та повернути свій люд в Україну. А Наталка – це образ відданої та рішучої дівчини, яка попри все хоче дочекатися коханого. Однак, жаліючи матір, вона жертвовно погоджується виходити за нелюба, щоб опісля піти з життя («Бачиш Ворскло? .. Або там, або ні за ким»).

Відзначаючи незаперечні здобутки радянських митців, не слід забувати, що вони були змушені виконувати накази-замовлення тоталітарного режиму, повсякчас і понад усяку міру вихвалити переваги соціалізму і його досягнення. Ідеологізувались усі види мистецтва, а творців примушували і привчали мислити не стільки художніми образами, скільки політичними категоріями. Так, на усіх ура-советських малюнках, від букваря і читанки до грандіозних картин і панно, Україна зображувалась як усміхнена дівчина у віночку зі стрічками, яка несе хліб-сіль старшому брату.

Тож чесним режисерам-постановникам треба було «ходити по лезу» цензури і, не відходячи від історичної істини, намагатися сподобатися партійним бонзам, які трактували «хохляцьке мистецтво» як другосортне. На світ могли народжуватися постановки, гідні видатних попередників, що прославились як основоположники «Театру корифеїв» (М. Кропивницький, М. Садовський, П. Саксаганський та ін.). Однак щоб не повторювати долю

інших попередників – страчених Л. Курбаса, М. Куліша, М. Хвильового, О. Шумського тощо, – усі вистави та концерти були спрямовані на прославлення соціалістичного устрою і досягнень Радянського Союзу.

Структура та складові радянського мистецтва в Україні були досить розвинені як за загальноєвропейськими, так і за класичними стандартами, але водночас досить закостенілими, технічно та морально застарілими. Сильний відбиток на нього наклали тодішній суспільний лад та притаманна йому культурна політика. Роки Горбачовської відлиги та здобуття Україною незалежності відкрили нові горизонти в національному мистецтві.

*Загородня Ольга Феліксівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ «НАЦІЯ» У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Вивчення мовних картин світу продовжує цікавити науковців. У цій галузі плідно працюють Т. Бісовецька, О. Горошко, О. Залевська, А. Корольова, Т. Недашківська, Т. Толчеєва та ін. Поширеними є дослідження окремих концептів як елементів мовної картини світу (праці У. Марчук, Н. Рудніченко, О. Яцкевич та ін.).

Концепти розглядають як когнітивну структуру, результат відображення фрагмента дійсності, у якому зафіксовано поняттєвий, вербальний, асоціативний, культурологічний зміст (Р. Павіленіс, [1]); “пучок” уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, що супроводжують слово і є предметом емоцій, симпатій, антипатій, а іноді і зіткнень (Ю. Степанов [3, с. 40]); утворення, яке включає в себе і психологічне значення, і особистісний смисл (В. Піщальнікова [2, с. 15]), а смисл – це складова свідомості, що об’єднує візуальні, тактильні, слухові, смакові, вербальні та інші можливі характеристики об’єкта [2, с.12] тощо.

Одним із аспектів дослідження концепту є аналіз його асоціативного поля, отриманого у результаті проведення асоціативного експерименту. Асоціативний експеримент (зокрема, вільний асоціативний експеримент, далі – ВАЕ) передбачає, що респонденти надають експериментатору перше слово-реакцію (словосполучення, фразу, знак, цифру, емотикон тощо), яке спаде їм на думку, коли вони почули від експериментатора слово-стимул, і в результаті проведення ВАЕ реакції респондентів складають асоціативне поле слова-стимула. Цей психолінгвістичний метод є плідним інструментом дослідження стереотипів мовної свідомості соціальних груп, а у разі великого масштабу проведення ВАЕ – і цілого соціуму (нації), оскільки асоціації відображають як результат пізнання дійсності, так і особистісні смисли респондентів.

У ситуації сьогodнішньої суспільно-політичної перебудови в Україні необхідним є, на нашу думку, вивчення асоціативного поля концепту “нація”

для аналізу його сприйняття українцями і розуміння ступеня національного самоусвідомлення.

Слово-стимул “нація” увійшло у список слів-стимулів масового експерименту, проведеного в 12 регіонах України у 2013–2016 рр. Було опитано 1000 респондентів – студентів ВНЗ віком 17–22 роки обох статей. За допомогою авторського комп’ютерного інструмента “STIMULUS” опрацьовано 68 000 асоціацій та асоціативних зв’язків “стимул – реакція”. Асоціативне поле (далі – АП) стимулу “нація” містить 442 реакції.

В асоціативному полі стимулу “нація” було виділено ядро і периферію за мірою частотності реакцій (далі – R) респондентів. Ядро асоціативного поля (найчастотніші реакції) склали такі асоціації: *українці 0,081* (індекс яскравості); *українська 0,081*; *люди 0,079*; “–” (*відмова реагувати*) *0,068*; *народ 0,057*. На ближній периферії асоціативного поля (реакції високої частотності) простежуємо мотив єдності, сили і свободи нації: *єдина 0,029*; *єдність 0,020* (СІЯ – сумарний індекс частотності реакцій такого змісту в АП – склав 0,082: R – *об’єднання 0,007*; *єдинство (рос.) 0,005*; *об’єднані люди 0,002*; *спільність 0,002*; *згуртованість 0,002*; *поєднані люди 0,002*; *єдинодумство 0,002*; *об’єднання людей 0,002*; *єдине ціле 0,002*; *єдина (рос.) 0,002*; *одна кров 0,002*; *ціле 0,002*), *сильна 0,020*; *сила 0,014* (*могутня 0,002*; *непереможна 0,002*; *свободолюбива 0,002* – СІЯ 0,040), *вільна 0,011* (*свобода 0,005*; *з вільною думкою 0,002* *незалежність 0,002* – СІЯ 0,020). Звичайно, українці мислять націю, передовсім, як українську: СІЯ таких реакцій в АП складає 0,057 (*Україна 0,016*; *українець 0,016*; *українка 0,007*; *рідна 0,002*; *український народ 0,002*; *Ми – Українці* (збережено орфографію респондента) *0,002*; *укр. 0,004*; *українки у вишиванках 0,002*; *украинцы (рос.) 0,002*; *українців 0,002*; *только украинская (рос.) 0,002*). Проте були названі й інші нації: *євреї 0,005* (*євреї 0,002*; СІЯ 0,007); *італійці 0,002*; *американці 0,002*; *китайці (рос.) 0,002*. Уваги заслуговує факт асоціювання нації зі слов’янами (*слов’янин 0,002*; *славянин (рос.) 0,002* – СІЯ 0,004) та арійцями (*арійці 0,002*). Нація в очах українців – *єдина 0,029*; *сильна 0,020*; *вільна 0,011*; *велика 0,009*; *моя 0,007*; *здорова 0,005*; *свідома 0,005*; *безсмертна 0,005*; *гідна 0,005*; *незламна 0,005*; *найкраща 0,002*; *молодіжна 0,002*; *великая (рос.) 0,002*; *дружня 0,002*; *древня 0,002*; *світла 0,002*; *важлива 0,002*; *повстала 0,002*; *непереможна 0,002*; *яскрава 0,002*; *співуча 0,002*; *квітуча 0,002*, але й *бідна 0,002*; *обманутая (рос.) 0,002*; *вымирающая (рос.) 0,002*; *іноді стадо 0,002*; *вимирає 0,002*; *стоне 0,002*.

Великою мірою українці асоціюють націю з патріотизмом: *патріоти 0,007*; *патріотизм 0,002*; *патріот 0,002* (СІЯ 0,011), проте тривожними є асоціації з фашизмом і нацизмом – негативними тенденціями в усвідомленні нації як могутньої спільності: *Гітлер 0,002*; *фашисти 0,002*; *фашизм 0,002*; [малюнок символу схожого на свастику] *0,002* (СІЯ 0,008); *націоналізм 0,007*; *нацизм 0,002* (СІЯ 0,009).

Серед номінацій символіки української нації респонденти назвали *сало 0,002*; *вишиванку (українки у вишиванках 0,002)*; *козацтво 0,002* (*козаки 0,002*; СІЯ 0,004); *вінок 0,002* ([малюнок україночки у вінку] *0,002*; СІЯ 0,004); національний колір (*жовто-блакитна 0,002*; *синьо-жовтий 0,002*; СІЯ 0,004).

Важливими явищами-композирами нації та її виразниками українці вважають такі: *культура* 0,005 (одна культура 0,002; СІЯ 0,007); *менталітет* 0,005; *звичай* 0,002 (*традиції* 0,002; *традиції та історія* 0,002; СІЯ 0,006); *історія* 0,002 (СІЯ 0,004); *ідея* 0,002 (*ідеологія* 0,002; *ідея нації* 0,002; СІЯ 0,006); *мова* 0,002; *віра* 0,002; *виховання* 0,002; *аутентичність* 0,002; *свідомість* 0,002; *певний епос* 0,002.

Суспільно-політичні події в Україні 2013–2014 рр. (Револуція Гідності та війна з Росією) наклали неминучий відбиток на свідомість українців, що було виявлене у таких асоціаціях-гаслах, як: *Слава нації! – Смерть ворогам!* 0,004 (*Смерть ворогам!* 0,002; СІЯ 0,006); *Слава Україні* 0,005; *Ми – Українці* 0,002; *Бандера* 0,002. Цей факт свідчить про гнучкість української мовної свідомості, швидке всотування нових тенденцій, які мають місце у мові суспільства, підвладність мовним впливам з боку ЗМІ.

Великий відсоток відмов реагувати (частотність 0,068) на цей стимул може свідчити на тенденцію, зворотню національній піднесеності в роки опитування: певний протест, протидію, незгоду з домінуванням суспільної думки “ніби- патріотизму”, певною мірою вибудованою штучно.

Особливістю асоціативного поля концепту “нація” є майже повна відсутність негативно забарвлених реакцій (зустрілися хіба що *западенці* 0,002; *хохли* 0,002; *брехня* 0,002), що свідчить про позитивне ставлення українців до цього поняття, а з огляду на особливості АП концепта “нація” – і до українців, самих себе. Отже, українці сприймають концепт “нація” позитивно, пов’язують з нацією найкращі почуття, вірять у згуртованість, дружність, свідомість і бойовий незламний дух українського народу.

Список використаних джерел

1. Павиленис Р. И. Понимание речи и философия языка. Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XVII. Москва: Прогресс, 1986. С. 380–388.
2. Пищальникова В. А. Проблема смысла художественного текста. Новосибирск, 1992. 132 с.
3. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. Москва: Языки русской культуры, 1997. 824 с.

*Касьяненко Алла Леонідівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Чому саме англійська мова така важлива? Англійська мова – це офіційна мова міжнародного бізнесу та торгівлі, Інтернету і техніки, науки і мистецтва. Кожен з нас все частіше стикається з нею у спілкуванні з партнерами по роботі та на відпочинку. Англійська мова використовується при заповненні

анкет, складанні резюме, у діловому та приватному листуванні. Володіння англійською мовою – вже не дивовижна навичка, а необхідність [1].

Одна з найпопулярніших мов у світі. Англійська мова є однією з найпопулярніших мов у світі. Це основна мова у великій кількості країн і часто є другою мовою у багатьох інших. Передбачається, що кількість людей у світі, які спілкуються англійською мовою як основною, складає 2 мільярди!

Домінуюча ділова мова. Англійська мова є домінуючою діловою мовою, адже 80% ділового міжнародного мовного простору займає саме вона. Дуже важливо вміти говорити англійською, якщо ви ставите перед собою ціль пошуку можливостей на глобальному ринку праці. А вільне володіння англійською відкриє вам двері у різні престижні міжнародні компанії.

Успішний шлях багатьох кар'єристів починається з навчання і стажування за кордоном. Престижно і перспективно здобувати освіту в університетах Великої Британії, Канади, США та інших розвинених країн. Крім популярних програм MBA (Master of Business Administration) є й менш відомі аналоги: CFA (Chartered Financial Analyst qualification), ACCA (Chartered Association of Certified Accountants). Для участі в будь-якому з цих проектів знову ж таки вкрай необхідно володіти іноземною мовою [2].

Мова кінематографа, літератури, музики та Інтернету. Світові бестселери в сфері кінематографа, літератури та музики публікуються та випускаються англійською мовою. Тому, вивчаючи англійську мову, ви матимете доступ до міжнародного світу розваг і зможете краще зрозуміти світову культуру. Також більшість матеріалів і ресурсів в Інтернеті (понад 50%) є англійськими. Отже, знаючи англійську, ви зможете отримати доступ до неймовірної кількості інформації, яка могла би бути недоступною в іншому випадку!

Значення англійської мови для студентів нашої Академії. Україна нещодавно стала ближче до Європи завдяки безвізовому режиму. Це відкрило більше можливостей молодим фахівцям з різних галузей щодо працевлаштування за кордоном. Насамперед це актуально для випускників нашої Академії, адже такі спеціальності, як, наприклад, менеджмент, економіка та статистика мають сьогодні великий попит на ринку праці.

Отже, володіння англійською мовою в цих умовах є своєрідним містком для молодих фахівців у найкращі компанії Європи і всього світу з гідною заробітною платнею і умовами праці.

Список використаних джерел

1. Англійська мова у нашому житті. Центр розвитку особистості «Логос». URL: <http://mylogos.vn.ua/blog-pedagogiv/blog-oleni-tkachenko/item/3316-anglijska-mova-u-nashomu-zhitti.html>

2. Актуальність вивчення іноземних мов. URL: <http://osvita.ua/languages/5594/>

Козлов Валерій Володимирович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій,
Національна академія статистики, обліку та аудиту;

Кузнєцов Микола Іванович,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри інтелектуальних управляючих
та обчислювальних систем,
Національний університет Державної фіскальної служби України;

Томашевська Тетяна Володимирівна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій,
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОЄДНАННЯ ЕКСПЕРТНИХ СИСТЕМ ІЗ ІНФОРМАЦІЙНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ ТА ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Важливість поєднання експертних систем із інформаційними технологіями та штучним інтелектом обґрунтовується тим, що для рішення спеціальних завдань вимагаються спеціальні знання. Ідея використання технології експертних систем полягає в тому, щоб отримати від експерта його знання і, завантаживши їх у пам'ять комп'ютера, використовувати кожного разу, коли в цьому виникне необхідність, а не тримати його у своєму штаті.

Найбільший прогрес серед комп'ютерних інформаційних систем спостерігається у сфері розробки експертних систем (Expert System, ES), заснованих на використанні штучного інтелекту. ES дають можливість менеджеру або фахівцю отримувати консультації експертів з будь-яких проблем. Під штучним інтелектом зазвичай розуміють здатності комп'ютерних систем до таких дій, які б називалися інтелектуальними, начебто виходили від людини.

Еволюція концепцій систем підтримки прийняття рішень та систем автоматизації управлінської праці наведені на рис. 1 [2, с. 32]. Історично першими – в 1950-ті роки – з'явилися системи обробки операцій (Transaction Processing Systems, TPS) [3, с. 28]. Це комп'ютерні системи, призначені для виконання рутинних операцій реєстрації, накопичення, зберігання та видачі інформації в заздалегідь заданій формі. Як бачимо, в рамках таких систем прийняття рішень забезпечувалося тільки інформацією.

Наступним за системами обробки операцій поколінням інформаційних систем (IC) є управлінські IC (Management Information System, MIS) [3, с. 28]. Це було пов'язано з появою концепції автоматизованої системи управління (АСУ) – комп'ютерної системи, призначеної для забезпечення своєчасною інформацією, необхідною для прийняття управлінських рішень. Рівень

підтримки рішень при використанні цієї концепції – інформаційний, застосовуються окремі моделі та методи для прийняття оптимальних рішень.

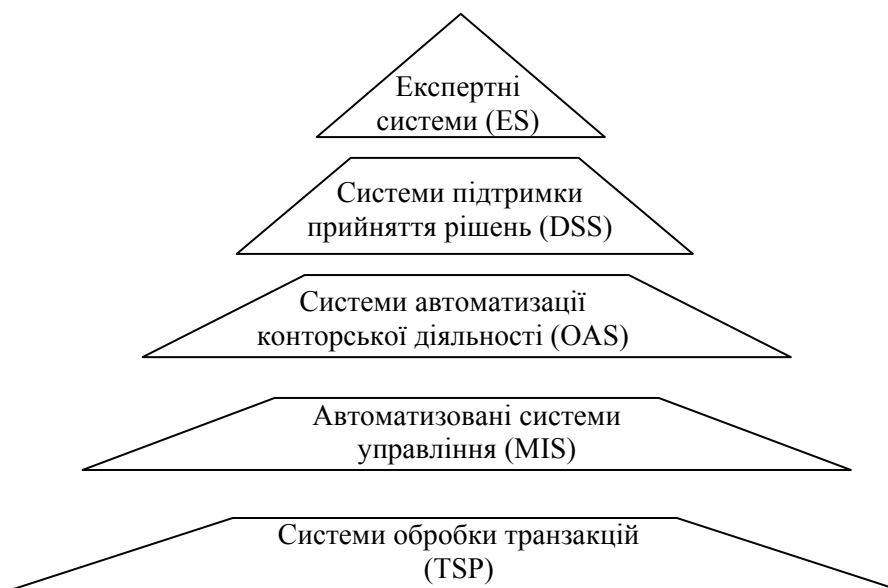

Рис. 1. Еволюція концепцій систем підтримки прийняття рішень та систем автоматизації управлінської праці

Зазначимо, що характер всіх поколінь систем і їх концепцій значною мірою визначався технічними можливостями обробки інформації, наявними на той період. Системи автоматизації конторської діяльності (Office Automation Systems, OAS) реалізовували розподілені бази даних. Усувалася надмірна централізація, з'явилися локальні обчислювальні мережі на базі середніх ЕОМ. Рівень підтримки рішень – інформаційний, застосовуються окремі моделі й методи для прийняття оптимальних рішень. OAS – це комп'ютерна система для виконання комплексу операцій функціонування системи управління як такої.

Системи підтримки прийняття рішень (СППР, Decision Support System, DSS) виникли на початку 1970-х років завдяки розвитку управлінських інформаційних систем і успіхів у створенні систем штучного інтелекту. На Заході DSS більше відомі під назвою «ВІ-системи» (Business Intelligence). Метою таких систем є підвищення якості інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. До ВІ належать такі засоби і технології аналізу й обробки даних масштабу компанії: технології сховищ і вітрин даних, засоби оперативної аналітичної обробки даних (OLAP), технології пошуку знань і залежностей у даних (Data Mining), інструменти для виконання довільних запитів до баз даних і засоби побудови звітів. Система цього роду не забезпечує інформаційно процес прийняття рішень, а бере участь у ньому [4, с. 43].

Вершиною розвитку інформаційних систем є експертні системи. ES – система, заснована на знаннях, забезпечує рішення завдань у спеціальній або прикладній області, отримуючи висновки з бази знань, створеної на основі досвіду людини.

Будучи одним з основних додатків штучного інтелекту, експертні системи є комп'ютерними програмами, які трансформують досвід експертів у будь-якій галузі знань у форму евристичних правил (евристик). Евристики не гарантують отримання оптимального результату з такою самою упевненістю, як звичайні алгоритми, використовувані для вирішення завдань в рамках технології підтримки прийняття рішень. Однак часто вони дають в достатній мірі прийнятні рішення для їх практичного використання. Все це робить можливим застосування технологій ES як систем, що радять. Подібність інформаційних технологій, що використовуються в ES і DSS, полягає в тому, що обидві вони забезпечують високий рівень підтримки прийняття рішень. Однак існують три суттєві відмінності. Перша пов'язана з тим, що рішення проблеми в рамках систем підтримки прийняття рішень відображає рівень її розуміння користувачем і його можливості одержати й осмислити рішення. Технологія ES, навпаки, пропонує користувачу прийняти рішення, що перевершує його можливості. Друга відмінність зазначених технологій полягає у здатності ES пояснювати свої міркування у процесі одержання рішення. Дуже часто ці пояснення є більш важливими для користувача, ніж саме рішення. Третя відмінність пов'язана з використанням нового компонента інформаційної технології - знань. На рис. 2 приведена дуже загальна структура абстрактної ES. Швидше за все, не існує реальних ES, які повністю відповідають наведеній структурі. Реальні ES містять велику кількість додаткових блоків, специфічних для кожної предметної сфери. Проте загальна технологія роботи і призначення основних структурних елементів ES з огляду на наведену схему є зрозумілими [1, с. 657].

Головною структурною відмінністю ES від усіх інших типів програм є наявність бази знань і, як наслідок, здатність до навчання та самонавчання. Її конкретний вид сильно залежить від обраної моделі представлення, але в найбільш загальному вигляді вона завжди буде містити фактуальну і алгоритмічну частини.

Експерт – досвідчений фахівець у деякій предметній області, який грає важливу роль при створенні ES. Предметною або проблемною областю називають сукупність взаємопов'язаних відомостей, необхідних і достатніх для вирішення деякого класу задач. Знання про предметну область включають описи об'єктів, явищ, фактів, а також відносин між ними. У процесі створення ES і підтримки її в працездатному стані використовуються знання і досвід експерта. Він пропонує структуру та можливості ES, мову для експерта, модель подання знань, форми одержуваних результатів і пояснень.

Користувачами ES можуть бути досвідчені фахівці або початківці. Розглянемо функціональні модулі ES (див. рис. 2).

Діалог (інтелектуальний інтерфейс користувача) – це інтерфейс, який забезпечує спілкування між експертом, користувачем на звичній для них термінології з іншими компонентами системи.

Інтелектуальний інтерфейс користувача – це програма, відповідальна за організацію такого діалогу з користувачем, який оптимальним чином приводить до досягнення мети спілкування людини з ES.

Рис. 2. Структура експертної системи

Висновок рішень включає: механізм виведення (або машина виведення), який шляхом умовиводів визначає одне або декілька рішень; механізм оцінки пропонуваніх рішень; блок управління механізмом виведення, що підвищує ефективність його роботи. Машина виведення – це програма, відповідальна за порядок і спосіб актуалізації алгоритмічної частини бази знань (БЗ).

Придбання знань (інтелектуальний редактор БЗ) отримує нові знання з одного боку, від експерта, а з іншого – від модуля виводу рішень і передає їх до БЗ. Цей блок може також змінювати вже існуючі знання в БЗ.

Інтелектуальний редактор БЗ – це програма, що дозволяє додавати, видаляти, модифікувати факти і правила, що містяться в БЗ.

Формування пояснень ініціюватиметься користувачем, коли потрібно обґрунтування отриманого результату. Система може включати пояснення різних рівнів для фахівців, а також для непосвячених у цій сфері користувачів.

Підсистема пояснень – це один із найважливіших елементів ЕС, який значною мірою визначає ефективність її практичного використання. Підсистема пояснень – це програмний механізм отримання відповіді на запитання «А чому так?» / «А чому так, а не так?» щодо вирішення завдання в цілому і його елементів (кроків) окремо. У класичному розумінні підсистема пояснень існує тільки у систем, заснованих на правилах продукції і семантичних мережах.

Управління знаннями дозволяє ефективно використовувати інформацію, розташовану в БЗ і БД. Модуль управління знаннями може сам розглядатись як

ЕС, яка генерує запити до системи управління бази даних (СУБД). Така ЕС повинна розглядати кілька типів правил, які назвемо правилами вибірки.

Система управління базою знань (СУБЗ) управляє базою правил і через СУБД – БД. У функції СУБД входить відбір підмножини правил для вирішення підзадачі, а також отримання нових фактів на основі бази правил і бази фактів шляхом використання машини виводу [5, с. 166-167].

Головна відмінність ЕС від інших програмних засобів - це наявність бази знань, в якій знання зберігаються у вигляді сукупності записів на деякій мові представлення знань, яка дозволяє легко змінювати і доповнювати базу знань у формі, зрозумілій фахівцям – розробникам експертної системи.

Список використаних джерел

1. Інформатика: навч. посіб. / Козлов В. В. та ін. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. 727 с.

2. Нестеренко О. В., Савенков О. І., Фаловський О. О. Інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень: навч. посіб. / за ред. П. І. Бідюка. Київ: Нац. академія управління, 2016. 188 с.

3. Братушка С. М., Новак С. М., Хайлук С. О. Системи підтримки прийняття рішень: навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 265 с.

4. Демиденко М. А. Системи підтримки прийняття рішень: навч. посіб. Дніпропетровськ: 2016. 104 с.

5. Ручкин В. Н., Фулин В. А. Универсальный искусственный интеллект и экспертные системы. Санкт-Петербург: БХВ-Петербург, 2009. 240 с.

***Корнієнко Петро Сергійович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ АДВОКАТУРИ У ПРАВОЗАХИСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Серед позадержавних інститутів забезпечення прав людини важливе місце належить адвокатурі як одному з найважливіших правових інститутів правозахисної діяльності, основним завданням якої є забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги. Тому не дивно, що стан адвокатури та ставлення до неї держави є важливим мірилом демократичності останньої.

Про важливість права на кваліфіковану правничу допомогу свідчать і численні міжнародно-правові документи. У «Міжнародному пакті про

громадянські і політичні права» від 16.12.1966 р., ратифікованому Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р., зазначено, що держава повинна гарантувати кожному, чий права і свободи порушено, ефективний засіб правового захисту, таке право повинен встановлювати суд або будь-який інший компетентний орган, передбачений правовою системою держави (ст. 2), і можливість вільного вибору обвинувачення захисника (п. 3 ст. 14) [1].

Пункт с) частини 3 статті 6 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», ратифікованої Верховною Радою України 17.07.1997 р., передбачає право кожного обвинуваченого захищати себе особисто або використовувати правову допомогу захисника обраного на власний розсуд [2].

Також «Основні принципи, що стосуються ролі юристів», прийняті 8 Конгресом ООН, встановлюють: кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту і відстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального судочинства (Принцип 1); жоден суд чи адміністративний орган, в якому допускається участь адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком, якщо юристу було відмовлено в праві виконувати професійні обов'язки відповідно до національного права і практики та цих принципів (Принцип 19) [3].

Законодавство більшості західноєвропейських країн розглядає адвокатуру як професійне об'єднання осіб, які займаються адвокатською діяльністю, а поняття «адвокатура» охоплює як усіх осіб, визнаних як адвокатів за законами цієї країни, так і організацію адвокатів, що має правові основи і власну компетенцію. Ця норма кореспондує зі ст. 24, 25 «Основних принципів, що стосуються ролі юриста», які відмежовують право адвокатів на свободу асоціацій і право адвокатів на формування самоврядних професійних асоціацій.

Отже, наведені витяги з міжнародно-правових актів встановлюють та закріплюють право кожного захищати себе особисто або через обраного на власний розсуд захисника з-поміж юристів, які можуть надати ефективний правовий захист. Своєю чергою, Конституційний Суд України рішенням від 16.11.2000 р. № 13-рп/2000 постановив: положення ч. 1 ст. 59 Конституції України про те, що «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав», треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення й особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги обирати захисником своїх прав особу, котра є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи [4].

Престижність роботи адвокатури та її членів, ефективність їх діяльності безпосередньо пов'язані зі становищем людини в суспільстві й державі, від ставлення до фундаментальних принципів демократії, законності, верховенства

права, наявності ефективних гарантій захисту прав людини й відповідно якісної правозахисної діяльності.

Роль адвоката у процесі становлення прав людини, утвердження можливості їх захисту та відновлення є незаперечною у будь-якій державі, у будь-якому правовому суспільстві. Він має діяти не тільки в інтересах конкретної особи – клієнта, а й у інтересах права загалом. Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинам, що відбувся в серпні 1990 року, проголошують особливість адвокатської діяльності в суспільстві, яку має визнавати, поважати й гарантувати держава на стадії як розробки та прийняття національного законодавства, так і у процесі правозастосування безпосередньо органами, адвокатами, суддями, прокурорами, членами законодавчої та виконавчої влади й суспільством у цілому [5].

Розглядаючи інститут адвокатури крізь призму сучасного розуміння ідеї правового захисту, слід вказати, що він постає як ключовий елемент правової системи України, а діяльність адвокатів щодо правового захисту є частиною юридичної практики в цій правовій системі (поряд із такими видами діяльності як правотворчість, правозастосування та правова охорона).

Адвокатура, без сумніву, є важливим елементом громадянського суспільства, представляючи інтереси кожного члена цього суспільства як перед ним самим, так і перед державою. Метою адвокатури є взаємодія з державою і водночас правове опозиціонування їй в межах розгляду питань захисту прав та свобод людини і громадянина. Зрештою, адвокатура є певним об'єднанням, що згуртовує довкола себе професіоналів-юристів зі спеціальним статусом, яке діє на засадах самоврядування і через яку реалізуються права юриста на зайняття адвокатською діяльністю.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.: ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19.10.1973 р. № 2148-VIII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року: ратифікована Законом України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР, станом на 02.10.2013 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Основні принципи, що стосуються ролі юристів: прийняті Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_313

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-

процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р. № 13-рп/2000. URL:
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>

5. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_835

*Манько Надія Федорівна,
директор ТОВ «АФ«Надійність» м. Вінниця,
аспірант кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПІЗНАННЯ ЯК ВИД ДІЯЛЬНОСТІ

Процес нагромадження знань та досягнення оточуючого світу є невід'ємною частиною духовного розвитку людини. Така значущість процесу пізнання в людському житті зумовила значну зацікавленість цим явищем з боку наукової спільноти, завдяки чому сьогодні існує безліч теорій щодо його сутності, видів та класифікаційних ознак. Вивченням зазначеного питання займалися видатні зарубіжні вчені, такі як І. Кант [1], Ф. Бекон, Дж. Локк, Т. Гоббс та ін. Серед вітчизняних науковців – В. Петрушенко, З. Пасько, Р. Данилюк та ін. Проте вважаємо, що в науковій літературі питання теоретичного та практичного пізнання розкрито не в повній мірі.

Різноманіття наукових думок щодо сутності поняття «пізнання» привело до появи великої кількості різних трактувань цього визначення. Найбільш прийнятним слід вважати трактування процесу пізнання як здатності засвоєння та оброблення інформації з різних джерел задля перетворення її у знання [2]. Проте, розуміння сутності цього процесу є неповним без зазначення взаємодії його трьох невід'ємних елементів: суб'єкта (людина), об'єкта (людська діяльність) та знань (результат пізнання).

Суб'єкт і об'єкт пізнання становлять єдність протилежностей пізнавального процесу, завдяки чому в основі їх взаємодії завжди покладена суперечність, яка вирішується за допомогою практичного впливу суб'єкта на об'єкт. У процесі цієї взаємодії змінюються цілі суб'єкта, що визначають його волю, і виникають нові суперечності. Саме вирішення таких суперечностей є процесом пізнання, який у результаті створює новий суб'єкт, збагачений новими знаннями, а також новий об'єкт, який стає причиною появи нових суперечностей та спонукає людину до наступного етапу пізнання [3].

Виникнення таких суперечностей призвело до створення трьох головних характеристик пізнання: чуттєвість, свідомість та розум. Поєднання зазначених характеристик стало можливим завдяки роботам основоположника німецької класичної філософії І. Канта. На основі власних досліджень Кант зазначає, що існування об'єкта пізнання можливе лише у формі діяльності суб'єкта. Отже, філософ доходить висновку щодо необхідності виокремлення двох сфер

розуму: теоретичної та практичної [1]. В основу теоретичного пізнання покладено вивчення внутрішнього зв'язку предметів, явищ або оточуючих процесів за допомогою загальнонаукових методів теоретичного пізнання, таких як: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, абстрагування та ін. Безпосередньо саме набуття теоретичного знання відбувається за допомогою логічного мислення, яке надає людині можливість сформулювати основні елементи наукового пізнання: ідею, проблему, гіпотезу, концепцію і теорію. Доцільно зазначити, що серед перелічених елементів провідну роль у розвитку теоретичного знання людини відіграє наукова теорія, яка формується на основі перевірених практикою знань та ставить за мету систематизацію та пошук нових шляхів пізнання.

Проте наявність певних теоретичних знань не має сенсу без застосування їх у практичному середовищі. На відміну від теоретичного, пізнання практичне полягає в практичній реалізації набутих теоретичних знань з метою задоволення матеріальних та духовних потреб суспільства. Відповідно до юридичної психології, виробництво матеріальних благ та праці, а також революційна діяльність мас утворюють собою основні види практичної діяльності людей [4].

За своєю сутністю практична форма пізнання є основою соціального існування людини, а також зумовлює вибір об'єктів наукових досліджень. Така впливова роль у розвитку людства стала причиною того, що сьогодні практичне пізнання представляє собою складну та цілісну систему, яка включає в себе такі елементи: необхідність, мета, цілеспрямована діяльність у вигляді окремих дій, об'єкт, на який націлена ця діяльність, засоби, за допомогою яких досягається мета та кінцевий результат діяльності.

Окрім ускладнення системи, сучасною тенденцією розвитку практичного пізнання можливо також назвати той факт, що практична діяльність стає більш фізичною та більш пізнавальною. Ситуації з високим рівнем пізнавальної складності, частіше за все, говорять про недостатню інформованість у тій чи іншій сфері. Відповідно до досліджень вчених Аризонського державного університету, це явище отримало назву теорія пізнання команди чи «інтерактивна команда» [5]. Важливо наголосити, що сутність поняття «пізнання» в контексті такої команди є ширшим та включає в себе такі процеси: навчання, планування, міркування, прийняття рішень, вирішення проблем, запам'ятовування, проектування й оцінка ситуацій, подібних окремим людям команди, які можуть або не можуть демонструвати інтелектуальну поведінку. Крім того, в таких групах суб'єктом пізнання виступає вся команда загалом, а не кожен її член окремо, адже безпосередньо сама команда є основою для спостереження та виконання поставленої мети. Процес пізнання в рамках інтерактивної команди розгортається за таких умов:

- під командним пізнанням розуміється діяльність, а не власність чи продукт;
- командне пізнання є процесом вимірювання та вивчення всієї команди;
- командне пізнання нерозривно пов'язане з контекстом завдання.

Наявний практичний приклад дії інтерактивної команди – аудиторська група під час проведення перевірки. Незважаючи на наявність в її складі висококваліфікованих спеціалістів, тільки можливість злагодженої роботи команди надасть змогу сформуванню максимально достовірне аудиторське судження щодо поточного стану підприємства.

Отже, на основі аналізу викладеного зазначаємо, що пізнання є важливим та невід’ємним процесом життєвого розвитку людини. В основі процесу пізнання завжди лежать суперечності між суб’єктом (людиною) та об’єктом (діяльністю людини). Такі суперечності стали причиною виокремлення в процесі пізнання напрямків теоретичного та практичного пізнання. Теоретичне пізнання являє собою процес вивчення зв’язку оточуючих предметів, явищ і процесів. В основі цього типу пізнання покладено використання загальнонаукових методів дослідження. Теоретичне пізнання є невід’ємною частиною пізнання практичного. Останнє є основою існування людства, адже зумовлює вибір напряму наукових досліджень, допомагає не тільки досліджувати світ, а й створювати умови для його дослідження.

У сучасному світі практичне пізнання може бути виражено у формі інтерактивної команди або командного пізнання. Така взаємодія між членами команди справляє загальний вплив на команду, слугує запорукою успішного виконання поставленої цілі.

Список використаних джерел

1. Кант І. Критика чистого розуму Філософія Канта. URL: <https://tureligious.com.ua/krytyka-chystoho-rozumu-kanta/>
2. What is Cognition? Meaning and Definition URL: <https://www.cognifit.com/cognition>
3. Ільїн В. Філософія: підруч.: у 2 ч. Київ: Альтерпрес, 2002. Ч. 1: Історія розвитку філософської думки. С. 184–187.
4. Юридична психологія: вступ до спеціальності / Національна академія внутрішніх справ. URL: https://www.naiu.kiev.ua/books/vstup_spec/new-page-2/rozdil1/tema_1_2.html
5. Interactive Team Cognition / Cooke N. J. et al. *Cognitive Science*. 2013. № 37. P. 255–285. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/cogs.12009>

Мозговий Іван Павлович
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії,
Сумський державний університет

ТОМОС ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Однією з особливостей православ'я як гілки християнства є відсутність у ньому єдиного центру. Натомість співіснує кілька десятків повністю або частково самостійних утворень. До перших належать 15 автокефальних церков, тобто самокерованих, незалежних частин Вселенської Православної Церкви, що очолюються патріархом або архієпископом чи митрополитом.

Така система управління формувалася, починаючи щонайменше з IV століття, причому за винятком п'яти ранніх церков усі інші отримували **томос** – урочисто оформлений документ, який фактично містить синодальне рішення Вселенської патріархії про надання автокефалії. Винятком є Руська православна церква, яка визнається автокефальною, але, самопроголосивши себе автокефальною в 1589 році, томоса так і не отримала.

Нині серед кількох претендентів на отримання томоса – Українська церква. Перша проблема полягає в тому, що в Україні відсутня єдина помісна православна церква. Натомість існує низка незалежних одне від одного утворень, передусім так звана Українська православна церква (УПЦ МП), Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП) і Українська автокефальна православна церква (УАПЦ). Відсутній і єдиний предстоятель.

Весною 2018 року із проханням про надання томоса до Константинопольського патріарха Варфоломія звернулися як Президент України, так і УПЦ КП, УАПЦ та ще до десяти представників єпископату УПЦ МП, що перебуває в юрисдикції Московського патріарха і керівництво якої виступає проти надання автокефалії Українській церкві. У випадку прийняття матірною церквою – Константинопольським патріархатом – синодального рішення про надання томоса вимальовується приблизно такий сценарій: відповідальний представник від Константинополя прибуває в Київ, бере участь у об'єднавчому соборі православних церков України та обранні предстоятеля (патріарха) нової структури і урочисто вручає останньому томос.

Москва стверджує, що надання автокефалії Українській церкві спричинить поглиблення розколу в православ'ї, порушить єдність (?) православ'я і т. ін. А якщо вже й надавати томос, то це має робити патріарх Московський, для церкви якого Україна є “канонічною територією”. При цьому йдеться про те, що в 1686 Українська церква, мовляв, була приєднана до Московського патріархату. Водночас оприлюднені Константинополем документи засвідчують, що в 1686 Москві було лише тимчасово передано право поставлення предстоятеля для церкви в Україні, тоді як сама Українська церква була і залишається під омофором Вселенського патріарха. Саме він єдиний має право надавати томос, як раніше це трапилося щодо таких церков: Елладська

(1850 р.), Румунська (1885 р.), Сербська (1920 р.), Польська (1924 р.), Албанська (1937 р.), Болгарська (1945 р.), Грузинська (1989 р.), Чеських земель і Словаччини (1998 р.). Православна церква в Америці Константинополем як автокефальна не визнається (зрештою, її визнали тільки чотири православні церкви).

Москва підкреслює, що й вона надавала автокефалію ряду церков (Грузинській у 1943 р., Польській у 1948 р., Чехословацькій у 1951 р., Американській у 1970 р.), тому те саме в майбутньому може статися щодо Української церкви, яку нині вона вважає частиною структури РПЦ. Але, по-перше, Українська церква постала задовго до виникнення Москви. По-друге, підпорядкування Української церкви Москві завжди було незаконним. По-третє, “Руська” (тобто Російська) церква, як з’ясувалося, сама ніколи томоса не отримувала і надавати його не має права. Автокефалія, яку вона визнавала щодо ряду церков, набула канонічності тільки після отримання ними томоса від Константинополя.

Не витримують критики і твердження Московського патріарха про те, що звернення Президента України до Константинопольського патріарха про надання Українській церкві томоса є втручанням у внутрішні справи церкви. Історія засвідчує, що у всіх випадках про надання томоса звертались одночасно як церковні, так і світські діячі; останні ставали гарантами того, що в країні будуть дотримані права церкви з боку держави.

На осінь 2018 року, якщо вірити заявам представників Константинопольського й Київського патріархатів, питання надання томоса Українській церкві практично вирішене і це має статися найближчим часом. Це може бути так, оскільки Вселенський патріарх усвідомлює, що після цього він отримає могутнього союзника в особі Української церкви, це посилить його позиції у православному світі, а позиції патріарха Московського послабить. Патріарх ображений на Кирила й через те, що той порушив домовленості та намагався зірвати останній Всеправославний собор на Криті у 2016 році.

Московські церковна та світська влади очікують можливого надання автокефалії Українській церкві як найжахливішого варіанту розвитку подій. Адже після цього можна ставити хрест на одіозній ідеї “русского мира”, яка так підпитує великодержавні амбіції Москви. До того ж Московська церква, яка нараховує близько 36 тисяч парафій (половина з них – в Україні), може втратити перше місце за кількістю вірян, адже церковні парафії в Україні чисельніші, ніж в Росії. Тому на одне з перших місць у православному світі висувається церква Українська, навіть якщо частина віруючих УПЦ МП не перейде до нової структури. Не слід забувати і про політичні, ідеологічні й особливо фінансові аспекти проблеми – останній виявиться особливо відчутним для Москви, яка при цьому практично втратить свій вплив на Україну.

Московський патріарх фактично виявився застигнутий зненацька ініціативою Києва, тож сам Президент Росії розчарований діями Кирила. За таких обставин Кирил вдався до безглуздої ідеї припинення евхаристичного й літургійного спілкування із Вселенським патріархом та неучасті в роботі органів, очолюваних патріархом у Константинополі. Але це фактично розкол,

ініціатором якого стає Москва, чим заганяє себе у глухий кут, самоізолюється і такі дії можуть бути витлумачені як впадіння в ересь. Тому найближчі події можуть суттєво змінити церковну мапу Європи й світу. Водночас вони можуть суттєво підняти авторитет України на міжнародній арені.

*Надольний Іван Федотович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін,
заслужений працівник освіти України,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний соціально-економічний поступ нашого суспільства здійснюється на основі трансформації всіх суспільних сфер, особливо економічної та соціально-політичної, що з необхідністю вимагає удосконалення економічних результативних показників у виробництві матеріальних товарів та речей, на основі яких реалізуються зміни в соціально-політичній сфері. Від чіткої спрямованості політичного вектора розвитку країни, ідеологічних настанов та цінностей, світоглядних переконань у переважній більшості людей залежать модернізаційні процеси зі зростанням ролі всіх складових елементів політичної системи у досягненні здобутків у матеріальному і духовному виробництві.

Політична система українського суспільства включає такі найбільш важливі та істотні структурні елементи:

1. Політичні інститути та організації: *держава* та її владні структури; *політичні партії* (як стверджують спеціалісти, їх нині у нашій країні нараховується понад 350); *громадські рухи та організації* (наприклад, Всеукраїнська громадська організація «Громадська мережа «Опора», Всеукраїнська громадська організація «Комітет виборців України», громадська організація «Рух свободи» та ін.); *профспілки; молодіжні організації та об'єднання; релігійні конфесії, колективи трудящих; органи місцевого врядування*. Зауважимо, що кожен виокремлений тут елемент можна розглядати як специфічну політичну підсистему з певними структурними частинами та відповідними соціально-політичними функціями й устремліннями.

2. Політичні відносини (форми політичної діяльності; політичні взаємини та взаємодії між різними політичними суб'єктами (індивіди, групи, верстви, клани, нації). Аналіз і роль цих елементів засвідчує ефективність діяльності політичних та інших організацій, структур, інститутів, політичних і правових норм між собою та зворотній зв'язок між державою і суспільством, між структурами влади й окремим індивідом як суб'єктом творення нових цінностей і соціальних устремлінь.

3. Політична культура та свідомість (політичний світогляд, ціннісно-орієнтаційна свідомість: суспільна, групова (масова), індивідуальна, національна на буденно-практичному та теоретичному рівнях – політичні ідеї, уявлення та переконання, теорії, погляди, інтереси, настрої, почуття, критичне осмислення чуттєвих уявлень людей, узагальнення наявної інформації, прилучення до віри у справедливість відповідних політичних ідеалів, рішень, культура усвідомлення та регулювання соціально-політичних конфліктів).

4. Політичні та правові норми. Останні формувалися двома шляхами: буденно-повсякденні норми поступово переростали в норми звичаєвого права. Зміст звичаїв людей змінюється, і держава утверджує їх примусом, як і правові норми формування у результаті видання державними органами соціальних нормативних правових актів, які також утверджувалися силою примусу. Правові норми на відміну від політичних правил, звичаїв виражають державну волю пануючого класу (або всього народу), групи, верстви; вони є засобом нав'язування цієї волі всьому населенню, загальнообов'язковими правилами поведінки і виконуються за допомогою примусової сили держави.

5. Комунікативна система (засоби масової інформації), яка окреслює свої політичні завдання, напрями діяльності та має діяти прозоро, змістовно, креативно, емоційно і цілепокладально.

Модернізація політичної системи нашого суспільства в сучасних умовах має орієнтуватися на передові світові та європейські зразки, утверджувати нові форми і норми діяльності, які мають базуватися на розширенні демократичних засад, зростанні ролі у забезпеченні виконання політичної волі народу, дедалі ширшому активно дієвому рівні освітньої і наукової культури людей на шляхах поліпшення матеріального і культурного добробуту.

Список використаних джерел

1. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура, ідеологія, особистість: Методолого-світоглядний аналіз. Київ: Знання України, 2002. 580 с.
2. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: навч. посіб. / кер. авт. кол. Ф. М. Рудич. Київ: Либідь, 2008. 440 с.
3. Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект: зб .наук. праць / відп. ред. І. Курас. Київ, 2004. 504 с.

*Пантелєєв Володимир Павлович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку та оподаткування
обліково-статистичного факультету;
Сакада Тетяна Давидівна,
старший викладач
кафедри економіко-математичних дисциплін та
інформаційних технологій,
заступник декана обліково-статистичного факультету;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ В ЕКОНОМІЦІ

*У роботі використано творчу спадщину
професора Ключникова Валентина Павловича (1926–2007),
доктора філософських наук, фундатора наукової школи логіки
та методології наукового пізнання людини, співробітника НАСОН,
якого поважав та високо цінував
перший ректор Академії, професор І. І. Пилипенко*

Філософський погляд на культуру особистості та її відображення у площинах культури. У фокусі сьогодення перебуває культура особистості у найрізноманітніших вимірах. За переконаннями проф. В. Ключникова, культура створює особистість. Поняття «культура» походить від латинського «обробка ґрунту», тому під культурою розуміють усе те нове, створене людиною, що зумовлює якісний стан розвитку всіх сфер людської діяльності. Існує багато визначень культури, але те, що об'єднує ці визначення, – це все створене людством нове, якісне. Основу духовної культури складають форми суспільної свідомості: моральна складова, релігійна, правова, політична, естетична, наукова. Вони є продуктом історичного розвитку суспільства і перебувають у єдності. Наразі найбільш важливе значення набуває моральна свідомість, моральна культура.

Сучасні дослідники культури, поглиблюючи дослідження, використовують нові поняття, наприклад «культурний код». Культурний код – це у широкому розумінні всі культурні звичаї: словниковий запас, культурні смаки, одяг, місце проживання тощо, які позначають статус або соціальне ранг людини і його місце у класі або соціальній категорії. Зазвичай людина, яка хоче піднятися по соціальних сходах, приймає культурний код навколишнього середовища, до якого вона прагне належати. Культурний код – це ключ до розуміння певного типу культури; унікальні культурні особливості, що, врешті-решт, дісталися народам від предків.

Зміст культури полягає у розвитку різних систем, створених для добра людей, для виробництва матеріальних і духовних цінностей, норм поведінки в суспільстві, процесу вільного пізнання істини.

Дослідниками-теоретиками культура розглядається у двох площинах. По-перше, культура як сукупність виробничих, суспільних, духовних досягнень людини та суспільства, як високий рівень розвитку. Саме цієї площини стосується поважне ставлення представників економічної думки до місця культури в оцінці розвитку суспільства. А. Смит (1723–1790) розглядав культурне суспільство як протилежне варварському. О. фон Бем-Баверк (1851–1914) свідомо виокремлював ступінь розвитку культури. С. Подолинський (1850–1891) розрізняв примітивну культуру, котра в дійсності ще не культура, бо не ґрунтується на корисній справі – на нагромадженні енергії, а тільки на звужуванні сил, зібраних попередніми життєвими процесами; ця культура не може бути зарахована в число тих способів та культуру у прогресивному розумінні; постійним рухом культури народу, впроваджуючи вищі системи культури й машин у рільництві. Термін «податкова культура» був запропонований А. Й. Шумпетером (1883–1950). Розглядаючи економічну науку, С. Кузнець (1901–1985) згадував про культуру обміну.

По-друге, виокремлюється культура підприємства, культура управління підприємством, культура управлінського персоналу та працівників підприємства, а саме, культура управління, культура обліку, культура контролю, культура внутрішнього аудиту, культура аналізу, культура врегулювання криз та конфліктів тощо.

Дослідниками зазначається, що економічна культура особистості є економічним світом людини, в якому репрезентовано цінності економічної реальності, засоби і механізми діяльності, завдяки яким людина адаптується до економічної сфери суспільства [1, с. 80]. Ними вивчаються розвиток внутрішньої культури працівників підприємства, внутрішня культура аудиторської фірми, етика, етичні норми, норми професійної етики контролера, вплив бізнес-культури на розв'язання проблем підприємства в умовах глобальної трансформації, фактори культури та етики у проведенні бухгалтерського обліку й аудиту в Україні тощо. Важливою складовою сучасних систем управління є корпоративна культура, розвиток якої розглядається як важливий компонент соціального пакету. Досліджується вплив корпоративної культури на формування корпоративної системи обліку та звітності [2].

Реалізація програм культури при виконанні Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [3]. У статті 444 глави 24 Угоди («Культура») зазначено, що Сторони сприяють діалогу та співробітництву між учасниками громадянського суспільства з обох сторін як невід'ємної частини відносин між Україною та ЄС, шляхом: а) зміцнення контактів та взаємного обміну досвідом між організаціями громадянського суспільства в Україні та державах-членах ЄС, зокрема проведення професійних семінарів, підвищення кваліфікації тощо; б) сприяння процесу інституційної розбудови та консолідації організацій громадянського суспільства, у тому числі, серед іншого, лобістській діяльності, неформальному спілкуванню, візитам і семінарам тощо; в) забезпечення поінформованості українських представників щодо організації в рамках ЄС консультацій та діалогу між соціальними і громадськими

партнерами з метою залучення громадянського суспільства до політичного процесу в Україні.

При реалізації євровектора розвитку України слід мати на увазі також перспективи зняття митних бар'єрів між країнами ЄС, виконання рішень про спільну систему податку на додану вартість а також посилення і зміцнення співробітництва, спрямованого на вдосконалення й розвиток податкової системи ЄС і податкових органів України [3]. Ці управлінські рішення, яких дотримуються всі країни-члени ЄС, неминуче знайдуть відображення у культурі обліку й оподаткування та адмініструванні податків в Україні.

Для успішної мотивації до сплати податків, зменшення масштабів ухиляння від виконання обов'язку платника податків тощо недостатньо тільки розвитку податкової культури на підприємствах – потрібно розвивати податкову освіту та грамотність. Формування довіри до інститутів влади, зниження рівня тіньової економіки та корупції в країні тощо буде суттєво сприяти наповненню бюджету та реалізації важливого принципу податкового законодавства України – фіскальної достатності. Тому слід розширити інституційне коло суб'єктів податкових відносин України із притаманною ним податковою культурою, включивши до нього податкових та юридичних консультантів, бухгалтерські й аудиторські фірми тощо, які надають платникам податків послуги з ведення бізнесу.

Виховання культури особистості та національна ідея. На думку професора В. Ключникова, головним у формуванні культури особистості є вивчення в процесі виховання системи навчальних дисциплін, в яких обов'язково пропагуються ідеї культурного виховання. Сутністю виховання культури особистості повинна стати національна ідея, яка передбачає:

- знання історії своєї родини, рідного краю (малої батьківщини), своєї країни, її багатогранної історії;
- знайомство студентів із життям та діяльністю видатних представників нації;
- єдність і спільність народів і націй, які проживають в Україні, люблять Україну як свою батьківщину в економічному та соціально-політичному аспектах;
- створення висококультурної національної еліти;
- розбудову демократичних основ Української держави;
- роль загальнодержавних інтересів як об'єднуючого начала для усіх громадян України.

Велике значення у підготовці майбутніх спеціалістів, зокрема бухгалтерів, фінансистів, аудиторів, статистиків, має правова культура. Кожне рішення або зауваження з боку перевіряючого повинні відповідати нормам права або настановам державних органів.

Культура особистості – це у першу чергу її культура як спеціаліста, професіонала, здатність особистості не боятися визнати свої помилки та бажання ці помилки виправити. Найважче у життєдіяльності – це здібність людини пізнати самого себе і вміти та хотіти виправити свої помилки. Спеціаліст – будь

то бухгалтер, аудитор, фінансист, – який володіє моральною та правовою культурою, розуміє сенс своєї діяльності.

Зазначені вище поради мудрої людини, професора В. Ключникова із вдячністю втілюються в Національній академії статистики, обліку та аудиту. Зараз в НАСООА викладаються такі культуро формуючі дисципліни: «Історія державності та культури України», «Психологія та педагогіка», «Культура наукової мови», «Конфліктологія», «Європейська інтеграція», «Вступ до спеціальності», «Правознавство» тощо.

Потрібні подальші міждисциплінарні дослідження, що охоплюють економічні, соціологічні, психологічні, культурологічні, правові, етичні аспекти суспільних відносин щодо культури особистості та економіки. Творче використання здобутків соціальних наук дозволить знайти нові шляхи розв'язання проблем обліку, звітності, аудиту, оподаткування, що вже назріли.

Ключем до органічного поєднання культури особистості та її професійної діяльності є досягнення балансу і компромісу. Необхідно знаходити шляхи розв'язання протиріч. Культурним кодом майбутнього фахівця слід вважати патріотизм, сповідання чесності та професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Москаленко В. В., Шайгородський Ю. Ж., Міщенко О. О. Економічна культура особистості: соціально-психологічний аспект: монографія. Київ: Центр соціальних комунікацій, 2012. 348 с.

2. Куцик П. О. Концепція уніфікованої системи обліку і звітності в корпоративному управлінні: монографія. Львів: Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 2017. 408 с.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

***Пархоменко Вікторія Вікторівна,**
кандидат економічних наук, доцент,
декан фінансово-економічного факультету;*

***Черушева Галина Батрбеківна,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач відділом профорієнтаційної роботи;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНТЕГРАЦІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Входження України в світовий освітній простір потребує від національної системи вищої освіти спрямованості на активізацію мобільності, сприяння працевлаштуванню випускників на внутрішньому та зовнішньому ринках праці в умовах високої конкурентності. Важливою складовою інтеграційних процесів

у міжнародний освітній простір є міжнародна академічна мобільність, завданням якої є інтернаціоналізація вищої освіти та культурна інтеграція молоді різних країн. Програми академічної мобільності передбачають навчання студентів закладів вищої освіти (ЗВО) за кордоном протягом певного періоду.

Проблемам академічної мобільності присвячено чимало наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених – соціологів, педагогів і психологів; це, зокрема: І. Артёмов, О. Ващук, Ю. Грищук, Н. Гуляєва, С. Здіорук, М. Карпенко, Н. Мирончук, І. Федорова, П. Скотт та ін. Академічна мобільність розглядається як інтеграційний процес у сфері освіти, що надає можливість студентам та науковцям брати участь у різноманітних навчальних або навчально-дослідницьких програмах, залучати провідних викладачів з інших країн до роботи у ЗВО в Україні.

Актуальні проблемні питання академічної мобільності, які є предметом багатьох досліджень, такі: сутність та основні напрями академічної мобільності; порівняльний аналіз цих процесів у різних країнах; факторний аналіз інтеграції та інтернаціоналізації студентів; мотивація навчання за кордоном тощо.

Академічна мобільність студентів реалізується в декількох напрямках: це програми обміну, стипендіальні програми, паралельне навчання, які передбачають як короткочасне так і довготривале перебування студентської молоді за кордоном. Сьогодні найбільш актуальними серед освітніх програм, які спрямовані на активізацію міжнародної співпраці та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців, академічних обмінів між країнами, є програми Erasmus-Mundus (EMERGE, EWENT, TEMPO, ACTIVE та EUROEAST тощо), «Польський Еразмус+ для України медичної», «Tempus», «Socrates», «Молодь» (YouthProgramme), Програма «Акція Жан Моне – Розуміння Європейської Інтеграції» (Jean Monet Action – Understanding European Integration), програма «Люди» та ін. Студенти мають можливість навчатися за міжнародними стипендіальними програмами, такими як: Стипендіальна програма Британії Chevening (chevening.org) для магістрів, Німецька служба академобмінів (DAAD, daad.org.ua), програма США імені Фулбрайта (fulbright.org.ua) для майбутніх магістрів, стипендіальна програма Франції бакалаврам, магістрам та аспірантам (куратори в Україні — Campus France (ukraine.campusfrance.org), програма Visby від Шведського інституту (studyinsweden.se) для магістрів та ін.

Набувають популярності і мають попит серед студентської молоді програми паралельного навчання. Це спільні програми вітчизняних і зарубіжних вузів, які дають можливість українським студентам одночасно отримати дипломи за певними рівнями вищої освіти ЗВО України та європейських країн. Цінність паралельного навчання в тому, що випускник стає більш привабливим як для вітчизняних, так і для іноземних роботодавців, крім того європейський диплом не потребує додаткової його легалізації за кордоном, на відміну від українського. Мобільність студентів реалізується на підставі дво- або багатосторонніх партнерських угод про співробітництво із зарубіжними закладами освіти за різними напрямками, наприклад у формі програм паралельного навчання (табл. 1).

**Міжнародні освітні програми паралельного навчання,
які пропонують провідні ЗВО м. Києва**

Заклад вищої освіти	Університет-партнер	Напрямок
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	Університет ім. Поля Сабатьє, м. Тулуза, Франція	Молекулярна хімія
	Університет м. Анже, Франція	Хімія
	Страсбурзький університет, Франція	Фізика і хімія
	Московський державний інститут міжнародних відносин, Росія	Зовнішня політика і дипломатія
	Університет Міколаса Ромеріса, Литва	Юридичний
	Лейпцігський університет, Німеччина	Германістика
Київський політехнічний інститут	Університет Індіанополіса, м. Афіни, Греція	Видавничо-поліграфічний, медико-інженерний, прикладна математика, соціологія та право, менеджмент та маркетинг, лінгвістика
	Отто фон Геріке університет, м. Магдебург, Німеччина	Механіко-машинобудівний, інженерно-фізичний та зварювальний
	Технічний університет, м. Дрезден, Німеччина	Телекомунікаційні системи
	Корейський інститут науки і техніки, Республіка Корея	Прикладний системний аналіз (ПСА), енергозбереження та енергоменеджмент, хіміко-технологічний та приладобудівний; електроніка, інформатика та обчислювальна техніка (ФІОТ), енерготехніка, автоматика та біотехнології
	Федеральний університет, м. Уберландія, Бразилія	Зварювання
	Вища гірничо школа, м. Париж, Політехнічна школа і Університет м. Ман, Франція	Електроніка, прикладна математика, менеджмент та маркетинг, ПСА, ВІФТ, хіміко-технологічний
	Лейпцизький університет, Німеччина	Видавничо-поліграфічний
Києво-Могилянська академія	Єнський університет імені Ф. Шиллера, Німеччина	Політологія
	Варшавський університет, Польща	Історія, програма східноєвропейських студій
	Коледж екології та лісового господарства Університету штату Нью-Йорк	Екологія

	Маастрихтський університет, Голландія	Менеджмент в охороні здоров'я
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	Вища Сопотська школа, Польща	Магістерські програми «Облік і аудит в управлінні підприємницькою діяльністю» та «Оподаткування підприємницької діяльності»
	Віденський економічний університет економіки та бізнесу, Австрія	Економічні напрями
	Фонтіс Університет прикладних наук, Голландія	Прикладні науки
Київський національний університет технологій та дизайну	Вища Школа Менеджменту (WSM), Варшава, Польща	Управління в банках і фінанси (WSM), управління підприємством в об'єднаній Європі (WSM)
	Вища школа Бізнесу (WSB) в м. Домброва Гурніча, Польща	Менеджмент
	Вища школа менеджменту охорони праці (WSZOP) в м. Катовіце, Польща	Менеджмент
Національна академія статистики, обліку та аудиту	Вища школа бізнесу (WSB) в м. Домброва Гурніча, Польща	Менеджмент
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	Вища лінгвістична школа у м. Ченстохова, Польща	Соціальна робота та управління

У наказі МОН України від 29.05.2013 р. № 635 «Щодо затвердження Примірною положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України» визначено основні цілі та завдання академічної мобільності студентів ЗВО України, розкривається сутність та зазначені основні умови здійснення академічної мобільності [9]. Навчання студентів за умов академічної мобільності сприятиме підвищенню рівня їх теоретичної та практичної підготовки, опануванню новітніх методів дослідження, набуттю досвіду проведення науково-дослідної роботи та впровадження її результатів; набуттю професійного досвіду під час проходження навчальних та виробничих практик; підвищенню рівня володіння іноземними мовами. Академічна мобільність є важливим чинником посилення інтеграції освіти і науки, розвитку подальших наукових досліджень, поглиблення знань національних культур інших країн, а також поширення знань про мову, культуру, освіту і науку України.

Досвід Національної академії статистики, обліку та аудиту свідчить про плідні освітянські, наукові та культурні зв'язки з провідними профільними навчальними закладами Європи, серед яких:

- Університет Пантеон-Сорбонна (Франція);

- Жешувський університет, Вища банківська школа в Познані, Вища школа бізнесу в Домброві Гурнічій (Польща);
- Університет економіки (Болгарія);
- Національний інститут статистики і прикладної економіки (Марокко);
- Університет імені Коменського (Словаччина);
- Факультет комерційних та бізнес наук (Словенія);
- Університет Pallasz Athene (Угорщина);
- Бзнес-школа PAR (Хорватія);
- Білоруський торгово-економічний університет споживчої кооперації (Білорусь).

У рамках програми академічної мобільності студенти мають можливість паралельно навчатися за бакалаврськими та магістерськими програмами в університетах країн-членів ЄС, проходити практику і стажування за кордоном, а також отримувати подвійні дипломи. Так, за підтримки Євростату в Національній академії статистики, обліку та аудиту розпочате приєднання до європейської магістерської програми у сфері офіційної статистики – ЕМОС, акредитована програма АССА, яка надає можливість випускникам одночасно з дипломами Академії отримувати сертифікати цієї глобальної міжнародної професійної організації у сфері обліку та аудиту. Спільно з польськими закладами вищої освіти запроваджена одна з найбільш престижних професійних програм – підготовка магістрів бізнес-адміністрування (МВА).

Перевагами таких партнерських програм є, безперечно, можливість отримати одночасно дипломи двох закладів вищої освіти (вітчизняного та зарубіжного); використовувати сучасні технічні можливості наукових центрів та лабораторій зарубіжних партнерів для здійснення наукових досліджень; вільно оволодіти іноземною мовою; ознайомитись із зарубіжною культурою та історією; розширити свій світогляд; отримати практичний зарубіжний досвід. Академічна мобільність збільшує шанси молоді на професійну самореалізацію, а також позитивно впливає на підвищення якості підготовки трудових ресурсів для національної економіки.

Список використаних джерел

1. Мирончук Н. М., Левківський М. В. Болонський процес і вища освіта України: навч.-метод. посібн. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2010. 152 с.
2. Грищук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи // Освітологічний дискурс. 2014. № 2 (6).
3. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири // Розбудова менеджмент-освіти в Україні: матеріали VI щорічної міжнар. конф. (17–19 лют. 2005 року, м. Дніпропетровськ). Київ: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 76–81.
4. Здіорук С. І., Богачевська І. В. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. Аналітична записка URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>

5. Артёмов І. В., Ващук О. М. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 16).

6. Карпенко М. М. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій. URL: <http://www.niutt.gov.ua>

7. Концептуальні та правові основи формування Європейського освітнього простору: навч. посіб. / за ред. Ф. Г. Ващука, В. І. Лугового. Ужгород: ЗакДУ, 2011. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 17).

8. Мирончук Н. М. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий освітній простір // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: зб. наук. праць / за ред. С. С. Вітвицької, Н. М. Мирончук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2014. С. 20–24.

9. Щодо затвердження Примірного положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України: Наказ МОН України від 29.05.2013 р. № 635. URL: <http://edu-mns.org.ua/ukr/nmc/library/?id=435>

10. Федорова І. І., Трофименко Я. В. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору. URL: <http://ela.kpi.ua/handle/123456789/8638>

11. Скотт П. Академічні цінності і організація академічної діяльності в епоху глобалізації. URL: <http://logosbook.ru/hee/art004html>.

12. Tertiary Education for the Knowledge Society: Social Features, Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation. Vol. 2. / P. Santiago et al. Paris: OECD, 2008. P. 243.

*Погорелова Тетяна Феодосіївна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Сучасна методика викладання іноземних мов студентам економічних спеціальностей потребує структурних та якісних змін, пов'язаних із наближенням до професійних стандартів. Сучасні навчальні програми з усіх академічних дисциплін мають бути професійно інтегрованими. Як основний орієнтир якісної підготовки фахівця повинна виступати модель особистості професіонала та специфіка його майбутньої трудової діяльності.

Сучасні технології викладання іноземних мов за професійним спрямуванням пропонують широке коло нестандартних методів і форм, результатом застосування яких у навчальному процесі стає активний спосіб свідомого засвоєння студентами фахового матеріалу іноземною мовою.

На сучасному етапі розвитку методичної науки до найбільш ефективних методів навчання іноземній мові належать комунікативний та контекстний. У

процесі іншомовної підготовки за цими методами студенти оволодівають необхідною мовною компетентністю, що дозволяє розвинути та вдосконалити їх життєві та фахові знання, розвинути уміння і навички щодо розв'язання конкретних комунікативних та професійних завдань.

Комунікативний підхід до іншомовної підготовки студентів передбачає створення умов для розвитку та активного застосування вміння вільно використовувати іноземну мову в реальних ситуаціях повсякденного та професійного усного та письмового спілкування.

Контекстний метод навчання стосується змістовного моделювання на практичних заняттях окремих ситуацій, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю через опрацювання іншомовних матеріалів з Інтернет ресурсів, підготовки та проведення на практичних заняттях ділової, функціонально-рольової, імітаційної або навчально-професійної гри, в ході якої студент реалізовує набуті під час попередньої мовної та мовленнєвої підготовки дослідницькі та практичні навички. Отже, шляхом трансформації навчальної діяльності в професійну відбувається вдосконалення як мовної, так і загальної професійної компетентності студентів.

Специфіка підготовки економістів будь якого профілю полягає, перш за все, у розвитку інтегрованої компетенції, пов'язаною зі здатністю приймати самостійні рішення, брати на себе відповідальність, ефективно здійснювати комунікативні функції.

Наш власний досвід свідчить, що одночасне застосування комунікативної та контекстної технологій у процесі вивчення студентами економічних спеціальностей дисциплін «Ділова іноземна мова» та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» дає можливість забезпечити зв'язок вивчення мови з реальним контекстом її використання у професійній діяльності, реалізувати міждисциплінарний та проблемно орієнтований принцип підготовки майбутнього фахівця, що значно поглиблює його іншомовну професійну комунікативну компетенцію.

Більше того, поєднання у навчальному процесі обох технологій дозволяє студентам здобувати та опрацювати нову інформацію, допомагає розвинути їх аналітичні здібності й оволодіти навичками спілкування з людьми з різними характерами, життєвим досвідом та базовою професійною підготовкою. Досягненню цієї мети сприяють такі види навчальної діяльності на практичних заняттях, як робота в малих групах з ціллю пошуку спільного рішення поставленої проблеми з подальшим обговоренням запропонованих ідей, а також розв'язання завдань проектного типу, що є різновидом колективної творчості тощо.

Високу ефективність довели й такі види парної, групової та командної роботи в аудиторії, що дозволяють успішно сформувати необхідні мовленнєві та професійні компетенції, як мозковий штурм, круглий стіл, дебати, парні інтерв'ю, рольові ігри, кейси, технологічне моделювання ситуацій, презентації, міні-конференції, проектна робота. Застосування вищезазначених форм та методів аудиторної роботи сприяє розвитку у студентів економічних спеціальностей навичок здійснення порівняльного аналізу, вміння синтезувати

та коментувати інформацію, здобуту у іншомовних джерелах, а також розглядати досліджуваний матеріал у більш широкому контексті та визначати його професійну цінність.

Отже, контекстно-комунікативний підхід у навчанні іноземної мови допомагає сформувати у студентів іншомовну професійно орієнтовану компетентність, а також посилює мотивацію щодо вивчення іноземної мови в контексті майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII / URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва: ИЦ ПКПС, 2004. 84 с.

*Польська Тамара Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики управління,
Національний технічний університет України «КПІ»
імені Ігоря Сікорського*

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Дослідження феномену корупції не тільки має чисто теоретичний інтерес, але є життєво актуальним, особливо для України на сучасному етапі її розвитку та боротьби за незалежність, протистояння агресії північного сусіда. Деструктивні явища в усіх сферах державної діяльності та економічної активності, зниження потенціалу розвитку, спотворення моральної аури суспільства – ось що таке корупція. Н. Семенченко дає таке визначення: корупція (від лат. *Corruptio* – розтлівати, підкуп, псування) – використання посадовою особою своїх владних повноважень і довірених йому прав, а також пов'язаних з цим офіційним статусом авторитету, можливостей, зв'язків з метою особистої вигоди, що суперечить законодавству і моральним установкам [2, с. 295]. Важливим у цьому визначенні є включення до нього моральних настанов.

При діалектичному підході до осягнення феномену корупції ми повинні розуміти, що соціальний, політичний, правовий, психологічний та економічний аспекти корупції взаємопов'язані. І корупційні процеси торкаються не тільки економіки, але і всіх сфер нашого суспільного життя. Руйнівні процеси відбуваються в сфері економіки. Економічний потенціал України колосально розпоршується, величезна корупційна складова в ній виснажили економіку та привели Україну до межі економічної кризи, що не тільки наражає на небезпеку добробут громадян, а й напряму загрожує національній безпеці країни.

Боротьба з корупцією, її попередження та протидія в Україні розпочаті. Працюють Антикорупційні органи, у 2017 році маємо вже перші результати їх роботи у спрямуванні до суду перших справ щодо підозр у топ-корупції, запрацював реєстр електронних декларацій, використовується система ProZorro в державних закупівлях, знизився рівень корупції в поліції і в сфері бізнесу [3]. Але нам є чому повчитись у тих країн, які займають перші сходинки у відповідному світовому рейтингу. Transparency International – міжнародна неурядова організація, яка займається дослідженням рівня корупції та боротьбою з нею і створює кожного року Індекс сприйняття корупції в різних країнах світу в ході незалежних опитувань. Україна за цим Індексом трохи покращила свою позицію, з 144 міста у 2012 році (26 балів) перемістилась на 130-е місце зі 180 країн, набравши 30 балів зі 100, тобто все ще не пододала 30-бальний бар'єр.

Але все ж таки перш за все слід звернути увагу на соціальний, психологічний та етичний аспекти цього явища, на культурне виховання та просвіту, які в кінцевому рахунку створюють підвалини менталітету нації. Так, деякі розвинені країни навіть не ставлять завдання боротьби з корупцією, не створюють спеціальні антикорупційні органи для її подолання, бо вважають головним методом її викорінення попередження корупційних дій. Що Так звану скандинавську модель насамперед відрізняє жорсткий громадський контроль за діяльністю чиновників та участь громадян у прийнятті рішень. Звернемо увагу на те, що поступившись першим місцем Новій Зеландії у 2017 році, Данія, Фінляндія, Норвегія та Швеція займають послідовно вищі місця в рейтингу протягом останніх років. Український дослідник В. Трепак зазначає: основою «... антикорупційної політики скандинавських країн є концепція державного управління «Добре управління» (Good Governace) [4, с. 238], спрямована на формування «... системи етичних цінностей, які обов'язково наслідують і держслужбовці, і звичайні громадяни» [1, с. 315].

Наприклад, Данія має мінімальний рівень корупції, протягом декількох років займаючи перші місця в індексі сприйняття корупції, і її антикорупційна діяльність розгортається в рамках попередження корупції, створення культури абсолютної нетерпимості до корупції [4, с. 239], якої дотримуються всі компанії в сфері бізнесу. Тобто не маючи спеціального антикорупційного органу боротьби з корупцією країна успішно створює умови запобігання їй. Соціальний фактор, зокрема високий ступінь соціального захисту як громадян, так і державних службовців, вдало поєднуються з етичними і психологічними, а також рівнем розвитку культури й освіти у протидії корупції. Дослідники відмічають високий рівень самосвідомості та відповідальності самих громадян.

Приймаючи комплекс правильних законів у контексті боротьби з корупцією, виробляючи загальнодержавну стратегію протидії і запобігання їй, не можна недооцінювати соціогуманітарні фактори, соціальні, політичні та психологічні аспекти корупції. Антикорупційна діяльність не може здійснюватися тільки державою, окремо від громадянського суспільства. Ефективність залучення громадськості для боротьби з корупцією демонструє успішний досвід країн Скандинавії, Німеччини. Важливим фактором, який не

можна переоцінити, є виховання, формування етичних засад особистості, етичних цінностей, домінанти антикорупційної свідомості. Як висновок, зазначимо, що громадянське суспільство, державна служба, правоохоронні органи та медіа дійсно є стовпами суспільства у протистоянні цьому злу. Для нашої країни за недовіри громадськості до влади, критичне значення має також політична воля вищих посадових осіб держави. Стратегія і практика протидії та запобіганню корупції стратегічно важливі для подальшого розвитку країни і морального очищення суспільства.

Список використаних джерел

1. Гуськов А. Я. Зарубежный опыт участия институтов гражданского общества в противодействии коррупции, на примере США, КНР и Финляндии // Состояние противодействия коррупции и направления совершенствования борьбы с ней: материалы конф. (Москва, 27–28 янв. 2015 г.). Москва, 2015. С. 311–317.
2. Семенченко Н. Коррупция. Охота на правду. Книга 3. Киев: Саммит-книга, 2015. 316 с.
3. Transparency International: Индекс корупції CPI 2017. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/>
4. Трепак В. М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. 2015. № 2 (10). С. 233–246.

***Савченко Віра Юріївна,**
магістрант факультету соціології та права;
Науковий керівник:
Польська Тамара Дмитрівна,
кандидат філософських наук, доцент,
Національний технічний університет України «КПІ»
імені Ігоря Сікорського*

КРЕАТИВНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ У БОРОТБІ ІЗ КРИЗАМИ

На сьогодні соціально-політичний стан країни зумовлює необхідність запровадження радикально нових, свіжих поглядів на механізми забезпечення сталого та успішного розвитку нашої держави. Актуальною проблемою, особливо у момент політичної нестабільності, є кризові явища, що часто призводять до закономірного банкрутства підприємств. Спад виробництва, кадровий голод, відтік інтелектуального, а зараз вже й фізичного (силового) потенціалу – все це є симптомами стагнації економіки та чіткої направленості країни у «кризове піке».

Ключ до початку вирішення проблеми та максимально можливої ліквідації негативних наслідків, спричинених кризовими явищами в державі, – розробка та апробація стратегії предикативного запобігання та своєчасне

реагування на поточні кризи. На нашу думку, кризу можна розглядати як абсолютний брак ресурсів, необхідних для вирішення поставленої проблеми. За відсутності ресурсів єдиним можливим вирішенням є залучення нових, у деяких випадках – попередньо невідомих ресурсів. Вважаємо, що саме антикризовий, креативний менеджмент є тою самою відповіддю на виклики, що постають перед сьогоднішнім поколінням менеджерів та управлінців.

Криза змінює тенденції розвитку та діяльності системи, порушуючи її стійкість та рівновагу. Будь-яка система тяжіє до рівноваги і тому розглядає кризу як явище, з яким потрібно боротися. Однак стабільність не може існувати сама по собі, без хаосу та кризи, оскільки стабільність і криза – постійні антагоністи в процесі розвитку будь-якої системи. Криза не тільки виявляє крайню межу, а й надає імпульс розвитку, тим самим виконуючи позитивну роль. Саме тому не можна розглядати кризу як виключно негативне, непотрібне явище – вона є неодмінною фазою життєвого циклу системи.

Кризи підривають основи застарілих елементів, відкривають шляхи для створення нових та збагачують систему новими цілями та цінностями. Вони дисциплінують, мобілізують, дають можливість сконцентруватися на головному та відмовитися від усього зайвого. Разом з тим, щоб з кризи вийти на більш високий рівень розвитку, часто потрібно звертатися до креативного мислення. При вдалому розв'язанні кризових ситуацій криза може надати чудову можливість для руху вперед.

Нині найбільш актуальними та затребуваними є нестандартні та креативні підходи до керівництва компанією та всіма процесами, що в ній протікають. Тому, використовуючи традиційні методики управління персоналом, керівники сучасних компаній також повинні пам'ятати про активізацію творчої ініціативи та інноваційної поведінки своїх підлеглих, створюючи умови для їх професійного розвитку й застосовуючи прогресивні креативні підходи до формування стратегії організації та прийняття управлінських рішень. Фахівці та співробітники будь-якої організації кожен день стикаються з необхідністю знаходити креативні рішення проблем. Іноді це здається досить складним або недосяжним, але є безліч методів, здатних допомогти будь-якому працівникові стати креативною особистістю.

Креативні методики в першу чергу направлені на генерування нестандартних і оригінальних рішень, що можуть врятувати компанію, підвищивши рівень її успішності та конкурентоспроможності. Цей процес охоплює пошук джерел нових ідей і методів їх розробки. У процесі зародження ідеї є подібними одна до одної і на перший погляд можуть здатися непривабливими. Розвиваючись далі, вони наповнюються змістом, унаслідок чого проявляються певні перспективи їх реалізації. Навіть безперспективна ідея дозволяє перейти до іншої, більш успішної. Спочатку потрібно знайти максимальну кількість потенційних рішень, а потім починати їх аналізувати та оцінювати. Часто буває, що безперспективні, на перший погляд, ідеї після детальнішого опрацювання є геніальними. Процес генерування ідей передбачає велику кількість спроб до тих пір, поки одна з них не приведе до успіху. Якщо нові ідеї не приходять в голову самі собою, потрібно навчитись їх придумувати. В цьому можуть суттєво допомогти техніки створення креативних ідей.

До одного з найбільш яскравих та креативних методів генерації ідей відносять метод «Шість капелюхів мислення», автором якого є Е. де Боно. Суть цього методу полягає в тому, що впродовж певного проміжку часу мисляча людина має можливість зосередитись на одній-єдиній справі. Це допомагає сконцентруватись і полегшує процес створення ідей. Цей метод призначений навчити людей ефективно управляти своїм мисленням, зрозуміти його особливості, контролювати свій образ думок та чітко співвідносити його з поставленими цілями та завданнями. Методика є універсальною – її можна використовувати на нарадах, конференціях, дебатах та інших заходах, що вимагають структурування роботи та економії часу. [1]. На різних етапах генерації ідей учасники спочатку концентруються на об'єктивній інформації, статистиці та фактах, ретельно їх аналізуючи, раціонально пояснюючи свою позицію, маючи на увазі також імовірність успіху та невдачі.

На етапі критики й оцінки, коли слід вказати на всі можливі ризики та недоліки, від учасників вимагають раціонального, але скептичного ставлення до всіх пропозицій. Концентрація на почуттях, емоціях, інтуїції та опис власних відчуттів і підсвідомих асоціацій – це наступний етап і «червоний капелюх».

Наступний етап вимагає від учасника переключення уваги на пошук позитивних сторін розглянутої ідеї, її переваг, концентрації на позитивному, віри в успіх.

Концентрація на пошуку креативних та оригінальних ідей, генерування творчих ідей, нових підходів, пошук альтернативних шляхів – це етап креативності, «зелений капелюх».

І, нарешті, управління процесом. Він має місце на початку і в кінці обговорень для того, щоб поставити цілі й завдання, обговорити способи їх досягнення та, підвівши підсумки, проаналізувати результати.

Сьогодні тема креативних методик та креативного менеджменту стала надзвичайно популярною та обговорюваною. За кордоном постійно з'являються нові розробки теоретичних основ і практичних засобів активізації творчого та креативного мислення, які успішно використовуються провідними компаніями. Це свідчить про те, що розвиток нестандартних підходів до управління, розробка методик активізації творчого процесу, навчання основам креативного менеджменту та створення сприятливих умов для творчості стали гострою необхідністю для всіх установ і компаній, які прагнуть залишатися процвітаючими й успішними. Застосування інструментів креативного менеджменту є необхідною умовою інноваційного розвитку підприємств, а вміле використання творчого потенціалу працівників та впровадження технік креативності для пошуку інноваційних ідей сприятиме динамічному розвитку організацій та забезпечуватиме неординарне вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. Де Боно Э. Шесть шляп мышления. Санкт-Петербург: Питер Паблицинг, 1997. С. 256.

*Синяков Андрій Віталійович,
старший викладач кафедри економіки
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РИНОК ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ. ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується домінуванням сфери послуг у структурі національного виробництва більшості країн світу і в системі міжнародних економічних відносин. Так, у розвинених країнах світу частка сфери послуг у структурі валового внутрішнього продукту перевищує 70%, у ній зайнято понад 60% робочої сили [10]. Роль сфери послуг у сучасній економіці пов'язана з перевагою не лише в структурі ВВП, а й у складі економічних індикаторів, що відповідають динаміці сталих змін економічної кон'юнктури, а також глобалізацією господарської діяльності. Це свідчить про перехід до постіндустріального типу суспільства, в якому провідним сектором економіки стає сфера послуг.

До сфери послуг належать декілька категорій послуг, які притаманні постіндустріальному суспільству і не можуть існувати одна без одної (рис. 1, складено автором).

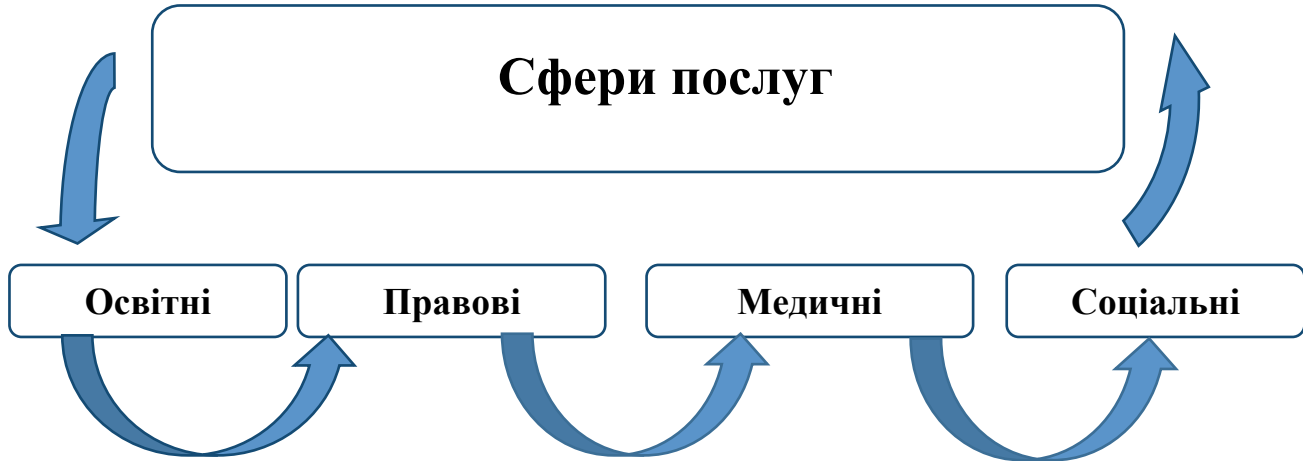

Рис. 1. Категорії послуг

Для розгорнутого аналізу поняття «сфера послуг» візьмемо актуальну на сьогодні для України сферу – освітні послуги як ключову категорію, без якої не функціонуватиме система послуг у цілому. Наразі освітні послуги в Україні характеризується низкою наростаючих проблем, які потребують оперативних та ефективних рішень. Завдання, яке постає в першу чергу, – чітко сформулювати визначення поняття «освітня послуга» на основі аналізу дефініцій із різних наукових джерел.

Проаналізувавши національну та зарубіжну літературу, зроблено висновок, що єдиного визначення терміна «освітня послуга» немає. Освітня послуга – економічна категорія, в якій відображено складні економічні відносини. Для комплексного групування понять використовуємо кілька підходів до дослідження, за якими класифікують аналізоване поняття (рис. 2, складено автором).

Рис. 2. Підходи до дослідження

Отже, поняття «освітня послуга» характеризується такими ознаками:

- вартість;
- якість;
- характер надання послуги.

Враховуючи вищезазначені характерні ознаки, робимо висновок, що освіта становить інтерес не тільки для соціологічного аналізу, а в першу чергу для економічного аналізу.

На думку С. Багдік'яна, освітні послуги можна охарактеризувати як цілеспрямований систематичний процес передачі та отримання знань, інформації, вмінь і навичок та результат інтелектуального, культурного, духовного, соціально-економічного розвитку суспільства й держави [1].

Освітня послуга – це комплекс навчальної та наукової інформації, переданої громадянину у вигляді суми знань загальноосвітнього та спеціального характеру, а також практичних навичок для наступного застосування. У своєму визначенні Т. Оболенська вказує на те, що освітня послуга є товаром, і звертає увагу, що процес споживання освітніх послуг сприяє формуванню цінності людини, яка в майбутньому складатиме основу вартісного обміну на ринку праці [2].

Іншу позицію має В. Александров, який не розглядає освітню послугу як товар, а характеризує її як процес і дає таке визначення: «Освітня послуга – це організований процес навчання для одержання необхідних знань, навичок і вмінь» [3]. Проте, на думку К. Євменкової, вчені не звертають увагу на таку особливість освітньої послуги, як одержання в процесі навчання певної кваліфікації. Тому «...освітня послуга – це специфічний товар у вигляді сукупності навчальної та наукової інформації, що передається студенту у вигляді системи знань та практичних вмінь і навичок, за умови успішного засвоєння якої студент отримує відповідну кваліфікацію» [4]. На думку В. Сенашенко та Г. Ткач, освітня послуга – це система знань, умінь і навичок, які набуваються в процесі навчання, а згодом використовуються для задоволення потреб людини, суспільства і держави [5]. Дещо інакше формулюється це поняття у працях Н. Гаріфуліна та В. Гуртова, які вважають його видом послуги, котра забезпечує реалізацію конституційних гарантій у галузі освіти, що надається згідно з рівнем освіти відповідно до вимог державних стандартів [6].

Підсумовуючи результати аналізу різних поглядів на поняття «освітня послуга», можна зробити висновок, що наявність багатьох визначень пов'язана з розглядом різних аспектів проблеми. Відсутність єдиного визначення є «кричущою суперечністю державного управління ринковими відносинами, адже цей факт означає відсутність того головного законодавства, що регулює відносини продавців і покупців на ринку освіти» [7].

На думку В. Щетиніна, ринок освітніх послуг – це ринок, в якому взаємодіють попит на освітні послуги з боку основних суб'єктів господарювання (окремих осіб, підприємств і закупівельних організацій, держави) та його пропозиція різними освітніми закладами [9]. Згідно з трактуванням Д. Шевченка, ринок освітніх послуг – це всі потенційні споживачі, що прагнуть задовольнити свої потреби в освіті, здатні вступити у відносини обміну з продавцем [10].

Використання різними споживачами освітніх послуг обумовлено різними обставинами: рівнем здібностей, знань, освіти, що відносить цей вид послуг до категорії суспільно змішаних благ, які, своєю чергою, мають колективний характер. Після переходу України від планової економіки до ринкових відносин було виокремлено товари і послуги загального користування, виробництво яких оплачується платниками податків, а користуються ними інші, як приклад, – споживачі освітніх послуг.

З огляду на аналіз економічних індикаторів Державної служби статистики України у розрізі сфери освіти та дослідження зарубіжної і вітчизняної фахової літератури можна зробити висновок, що спостерігається тенденція до дисбалансу між попитом ринку праці та пропозицією ринку освітніх послуг та наявний тісний взаємозв'язок цих двох ринків за неможливості розвитку й існування одного без іншого.

Список використаних джерел

1. Багдік'ян С. В. Освітні послуги: дослідження поняття, класифікація, базові характеристики // Економіка, Менеджмент, Підприємництво. 2010. № 22 (1). С. 97–100.
2. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний та зарубіжний досвід. Київ: КНЕУ, 2001. 208 с.
3. Александров В. Освітня послуга: суть та моделі якості // Освіта і управління. 2006. № 1. С. 156–164.
4. Євменькова К. М. Освітня послуга як економічна категорія // Економіка і регіон. 2009. № 3 (22). С. 172–175.
5. Сенашенко В. С., Ткач Г. Ф. О тенденциях реформирования российской высшей школы // Высшее образование в России. 2010. № 10. С. 29–31.
6. Гарифуллин Н. Ю., Гуртов В. А. Финансовое обеспечение деятельности бюджетных образовательных учреждений по оказанию образовательной услуги // Экономика образования. 2011. № 1. С. 5–17.
7. Стеблюк Н. Ф. Економічна природа освітніх послуг в системі вищої освіти України // Вісник Хмельницького нац. ун-ту. 2009. № 6 (2). С. 196–199.
8. Щетинін В. П. Ринок освітніх послуг в сучасній Росії // Школа. 2007. № 3. С. 25–28.
9. Шевченко Д. А. Маркетинговые стратегии ценообразования в вузе (на опыте отдела маркетинга и рекламы РГГУ) // Практический маркетинг. 2002. № 68 (10). С. 7–14.
10. The Trade and Development Report. URL: http://unctad.org/PublicationsLibrary/tdr2014_en.pdf.

*Стогній Ірина Валеріївна,
старший викладач кафедри іноземних мов;
Никонорова Людмила Іларіонівна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «ПЕРЕВЕРНУТОГО» НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Стрімкий розвиток сучасних технологій вимагає новітніх підходів до організації навчального процесу, здатного забезпечити всебічний розвиток учнів середніх шкіл та студентів закладів вищої освіти.

Активний пошук механізмів, моделей і методів навчання спонукає до впровадження в освітній процес альтернативних форм і способів освітньої діяльності, одним із яких є використання методу «перевернутого» навчання. Авторами цього методу прийнято вважати американських педагогів А. Семса та Дж. Бергмана, які першими стали записувати й розміщувати у мережі Інтернет

відеоролики зі своїми лекціями та пропонувати їх на домашнє опрацювання студентам.

З часом ця ідея розвинулась у новий освітній напрям, суть якого дозволяє «перевернути» звичний процес навчання таким чином: домашнім завданням для студентів є перегляд відповідних відеофрагментів із навчальним матеріалом наступного заняття, студенти самостійно опановують теоретичний матеріал, аудиторний же час використовується для обговорення питань, які викликали труднощі, та виконання практичних і лабораторних робіт разом з педагогом.

Модель «перевернутого» навчання має ряд переваг:

- **Зміна ролі вчителя чи викладача на роль наставника.** Їх ролі під час заняття залишаються провідними, але діяльність скеровується на координацію навчального процесу та створення навчально-проблемної ситуації для пізнавально-дослідницької діяльності.

- **Індивідуальний підхід.** Студент може нескінченну кількість разів переглядати відео чи інші допоміжні матеріали в зручний для себе час, а в разі виникнення питань – звернутися по допомогу до викладача. Технологія «перевернутого навчання» дає можливість викладачеві вивільнити час для спілкування зі студентами під час аудиторних занять. У викладача з'являється можливість приділити більшу уваги тим студентам, яким важко дається навчальний предмет або у яких виникають проблеми з виконанням домашніх робіт. Обдаровані ж студенти матимуть більше свободи для того, щоб навчатись у власному темпі.

- **Використання електронних освітніх ресурсів.** Сьогодні практично кожен сучасний вчитель володіє потужним інструментарієм створення навчальних матеріалів для реалізації методу «перевернутого» навчання: сервіси Google (YouTube, Google+, Google Drive та ін.), Office 365 (Power Point, Video, Sway та ін.).

- **Підвищення вимог до навчальної діяльності студента.** Теоретична частина навчального матеріалу має формувати у студентів базові поняття і підтримувати навчальний процес, а не займати центральне місце в ньому [1].

Цінність «перевернутого» навчання також полягає у можливості використовувати навчальний час для групових занять, де студенти можуть обговорити зміст лекції, перевірити свої знання і взаємодіяти один з одним у практичній діяльності. Правильна організація занять за моделлю «перевернутого» навчання сприяє ефективнішій взаємодії викладача і студентів, збільшенню мотивації останніх та економії аудиторного часу [2].

Список використаних джерел

1. Литвинова С. Г. Технології навчання учнів у хмароорієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. Інформаційні технології і засоби навчання, 2015. Т. 47. № 3. С. 51–52.

2. Кузьмінська О. Г. Перевернуте навчання: практичний аспект. Information Technologies in Education, 2016. № 1 (26). С. 89.

*Сук Юлія Володимирівна,
студентка спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Науковий керівник:
Момотюк Людмила Євгеніївна,
доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та виховної роботи;
Національна академія статистики, обліку і аудиту*

СОЦІАЛЬНІ ПРОЯВИ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ: САМОВИЗНАЧЕННЯ В ЦЕНТРІ НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ

Кожна людина в своєму житті так чи інакше постійно перебуває у ситуації вибору, що є невід'ємною частиною життя. За своєю природою людина є свідомим індивідом і тому здатна робити свідомий вільний вибір відповідно до своїх інтересів, бажань, потреб, системи цінностей, але цей вибір має бути не суперечливим щодо моралі. Це дозволяє розглянути глобальні проблеми крізь призму проблеми самовизначення.

Екологічна проблема має витoki з індивідуальної поведінки, і саме від усвідомлення людиною себе як частини навколишнього середовища та свого обов'язку його захисту залежить рівень екологічного забруднення міста, регіону та навіть світу [1; 2]. Можна розглянути цю проблему також на рівні підприємства: якщо керівник компанії є свідомим громадянином з високим рівнем моралі, він обов'язково подбає про очисні механізми для відходів, про мінімізацію рівня шкоди, якого він завдає навколишньому середовищу. Легко прослідити зв'язок між екологічною та демографічною проблемами: у місцях з поганими екологічними умовами проживає менша кількість населення. Це пов'язано як зі свідомим вибором самих громадян (переїздом на інші території), так і зі збільшенням рівня смертності, видозміною умов навколишнього середовища (флори та фауни), що призводить до погіршення умов життя в цілому.

Демографічний бум призводить до продовольчої проблеми, тобто до неможливості забезпечити кожному індивіду доступ до продуктів харчування, необхідних для його нормального функціонування. Зі збільшенням кількості світового населення ми все частіше зустрічаємося з проблемами вичерпання ресурсів (ресурсна проблема), проблемою нестачі енергоресурсів (енергетична проблема) та з проблемою збідніння населення. Хоча, з іншого боку, зростання чисельності населення, а отже, і збільшення чисельності робочої сили мали б привести до зростання обсягів виробництва, покращання економіки країни, збагачення нації. Сировинна проблема у цьому випадку нікуди не зникає, проте продовольча, енергетична проблеми та проблема збідніння населення мали б знайти своє логічне вирішення.

Різні темпи розвитку країн світу, різний рівень їх екологічного забруднення, стан демографічної сфери та чисельність населення, що перебуває за межею бідності, призводить до асиметрії розвитку країн світу. Такі дисбаланси в розвитку країн світу як на національному, так і на регіональному

рівнях призводять до проблеми неокolonіалізму (політики розвинених держав, яка застосовується з метою використовувати решту держав як об'єкти економічної експлуатації та політичного тиску). Зв'язок екологічної проблеми з проблемою неокolonіалізму результував у створення концепції екологічного неокolonіалізму – екологічної експансії розвинених країн, їх спроби розв'язати власні екологічні проблеми за рахунок переміщення природонебезпечних виробництв, токсичних та радіоактивних відходів у менш розвинені країни, інтенсивного використання світових природних багатств при консервації власних природних ресурсів, нарощування збуту за межами країни екологічно шкідливих товарів [3, с.189].

Проблема самовизначення, яка за своєю суттю є соціальною, тісно пов'язана з іншими соціальними проблемами. Освітня проблема отримує шанс на вирішення тоді, коли індивід самостійно або під впливом соціуму усвідомить необхідність отримання освітнього рівня для працевлаштування. Сьогодні, в еру високих технологій, все ще актуальною лишається освітня проблема – проблема неграмотності, нестачі висококваліфікованих працівників, «відтік мізків», рівень комп'ютерної грамотності.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Глобальні і регіональні екологічні проблеми. Київ: Вістка, 2016. 324 с.
2. Резнікова Н. В. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. 540 с.
3. Резнікова Н. В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: АграрМедіаГруп, 2018. 460 с.

*Телегей Наталія Володимирівна,
викладач,
кафедра філософії та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЇ РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

На етапі сучасної трансформації до рівня цифрової держави, коли всі професійно-комунікативні, особистісні інтереси та більшість процесів відбуваються з допомогою електронних цифрових носіїв, можна стверджувати, що реклама відіграє не останню роль у житті людей. Вона є не лише засобом інформування про нову марку товару споживачів, але і елементом масової культури та засобом комунікації.

З початку виникнення реклами спеціалісти цієї галузі постійно випрацьовували й удосконалювали способи впливу на поведінку споживача. Якщо проаналізувати кількість психологічних публікацій з проблем реклами, то

це явище залишається новим, суттєво актуальним для глибшого дослідження та недостатньо вивченим в Україні.

Ринкові відносини, що активно розвиваються в теперішній час, змінюють вітчизняне суспільство. Вони загострюють конкуренцію між товарними виробниками, а також створюють численні протиріччя між приватними та комерційними структурами у сферах торгівлі й послуг, а також в управлінні та фінансах. Також ринкові відносини впливають на рівень життя людей та їх психологію. В результаті змінюється історично сформована структура соціальних норм та цінностей, міжособистісних стосунків, в динаміці яких реклама відіграє значну роль.

Реклама різного типу, все частіше втручається в життя людини, управляючи нею на підсвідомому рівні. Вона нав'язує споживачам певний образ та стиль життя, систему цінностей та стандартів, певну комунікативну культуру. Психологія рекламної комунікації як новий науковий напрям економічної психології не ставить завдання «вивчати, щоб краще продавати». Вона вивчає рекламну комунікацію для розуміння її психологічної природи, перш за все, для наукових цілей і з метою подальшого культурного розвитку суспільства. Одне з основних завдань цієї дисципліни полягає в тому, щоб у результаті досліджень люди не просто більше споживали або краще задовольняли свої матеріальні потреби, але ще б отримували якусь перспективу особистісного та культурного зростання.

Для цього, однак, необхідні глибокі наукові розробки, вивчення ефективно діючих законів, що забезпечуватимуть підвищення якості реклами, контроль за процесами можливої монополізації рекламного ринку, відповідну систему створення професійних норм усередині спільноти рекламистів, надійну і по-справжньому дієву систему саморегулювання за дотримання цілого ряду важливих умов.

Перспективи розвитку психології рекламної комунікації як нового наукового напрямку економічної психології пов'язані, перш за все, з вивченням соціально-психологічних проблем особистості в умовах рекламної комунікації. У цьому випадку будуть потрібні подальші глибокі дослідження психології не тільки споживача реклами, а й рекламиста як, відповідно, об'єкта і суб'єкта рекламної діяльності, вивчення їх широких соціальних зв'язків, внутрішньогрупових норм і ціннісних орієнтацій.

Отже, розглянута проблема розвитку психології рекламної комунікації як соціального явища окреслена як об'єкт подальших досліджень для науки, є актуальною та потребує глибшого й суттєвішого аналізу у сфері економічної психології.

Список використаних джерел

1. Оганесян А. А. Рекламная деятельность. Москва: Приор, 2002. 161 с.
2. Медведева Е. В. Реламная коммуникация: моногр.. Изд. 2-е, испр. Москва: УРСС, 2004.

*Теловата Марія Теодозіївна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У демократичній Україні на цінностях і принципах ринкової економіки базуються сучасні реформи, спрямовані на розвиток економічних, фінансових, соціальних та інших відносин. Тому для закладів вищої освіти (ЗВО) зростає важливість пошуку спрямованих на формування професійної культури ефективних моделей підготовки майбутніх фахівців для різних галузей виробництва та сфери обслуговування. Ця проблема є особливо актуальною для підготовки майбутніх фахівців економічної галузі (бухгалтерів, економістів, фінансистів, статистиків, аналітиків, банкірів) у ЗВО України в контексті світових тенденцій економічного і суспільного розвитку.

Необхідно зазначити, що стратегічні положення та провідні цілі, які зумовлюють необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі, відображені в Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), у Національній стратегії розвитку України на 2012–2021 рр. (2012 р.), Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.), Концепції розвитку економічної освіти в Україні (2007 р.).

Висока якість підготовки майбутніх фахівців у ЗВО є основним результатом навчально-виховного процесу, але, на жаль, він гальмується недостатньою розробленістю інноваційних методик формування у студентів професійної культури. Це проявляється в розбіжності знань і навичок, набутих у закладах вищої освіти, та вимог, що висуваються до дипломованих випускників сучасним виробництвом і бізнесом. Ми повинні усвідомлювати, що рівень розвитку будь-якої держави залежить від якісної професійної підготовки фахівців, від належних матеріально-технічних і педагогічних умов навчально-виховного процесу, які автономно створюються навчальними закладами України [1].

Розв'язання цієї проблеми відображають концептуальні положення, теоретико-методологічні підходи, викладені у наукових працях щодо: філософії та методології професійної освіти (С. Архангельський, М. Бердяєв, Г. Бехманн, Г. Васянович, С. Гессен, С. Гончаренко, В. Данільян, С. Дорогань, В. Загвязинський, А. Погодіна, С. Сливка, Ч. Сноу, С. Ягодзінський); дидактики професійної освіти і навчання (І. Балягіна, В. Бебих, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, А. Каленський, В. Козаков, М. Козяр, М. Левочко, Н. Ничкало, Л. Петренко, О. Саркісова); психолого-педагогічних аспектів формування професійно значущих якостей майбутніх фахівців у закладах освіти (М. Артюшина, С. Батракова, І. Зарубінська, О. Котікова, Е. Лузік, В. Семиченко) [2].

За результатами практичного досвіду, аналізу структури та кадрової політики діяльності корпорацій, підприємств, банків, установ, організацій,

зарубіжних компаній визначено вимоги до майбутніх фахівців економічної галузі для їх подальшої виробничої діяльності. Для створення команди професійних, конкурентоспроможних, компетентних фахівців які володіють сучасними технологіями у галузі економіки, ще на студентській лаві формується професійна культура лідерських якостей: ініціативності, комунікабельності, амбіційності, рівноваженості, відповідальності, вміння швидко реагувати на зміни і готовність приймати рішення, вміння, бажання та здатність самостійно вирішувати поставлені виробничі завдання.

У період реформування України відбуваються різні зміни пріоритетів в обліковій, банківській, економічній та фінансовій системах, які спричиняють посилення впливу обліково-економічного, банківського, фінансово-кредитного, страхового секторів на структурні перетворення в соціально-економічному розвитку країни. У зв'язку з цим зростає потреба в професійно-компетентних фахівцях економічної галузі, спроможних використовувати ефективний інструментарій обліково-економічного, фінансово-кредитного, банківського управління сучасною економікою на макрорівні, а також на рівні конкретного суб'єкта господарювання.

На основі вивчення результатів наукових досліджень доведено, що розв'язання питання формування професійної культури в майбутніх фахівців закладів вищої освіти (ЗВО) України є неможливим, якщо відокремити від загальної культури їх особистісні якості, мотиви та цінності майбутніх фахівців, що є необхідним для суттєвих корективів у змісті вищої освіти, виборі інноваційних методик, технологій професійного навчання [3].

У контексті розвитку інформаційного суспільства з його викликами і ризиками ця проблема не викликає заперечень, сумнівів і вимагає подальшого педагогічного дослідження у ЗВО. За результатами проведеного педагогічного аналізу нами конкретизовано трактування поняття «професійна культура майбутніх фахівців економічної галузі». Це системна поліфункціональна якість особистості з високим рівнем професійних знань, вмінь і навичок, які необхідні для збереження та примноження культурної пам'яті особистостей, здатних до розбудови, організації, регулювання та контролю єдиної системи обліково-економічної, фінансово-кредитної, банківської, страхової діяльності, основою якої є нормативно-правова база, первинні документи, фінансова звітність на підставі взаємозв'язку сукупності способів, методів, принципів, прийомів для подальшого здійснення комунікації з дотриманням характерних професійно-етичних норм та етикету, що визначає поведінку особи в професійному середовищі.

Хочемо зауважити, що професійна підготовка майбутніх фахівців економічної галузі у ЗВО України здійснюється згідно зі стандартами вищої освіти, розробленими на основі діяльнісного, гуманістичного і культурологічного підходів. У сучасних умовах доцільною є орієнтація на досвід міжнародних провідних організацій, що впливають на становлення і розвиток бухгалтерських професій на світовому рівні, зокрема: Комітету по міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Committee, IASC), Міжнародної федерації бухгалтерів (International

Federation of Accountants, IFA, DFA), Федерації європейських бухгалтерів-експертів (FEE). Діяльність цих організацій підкреслює необхідність виокремлення соціально-психологічного та культурологічного напрямів професійної підготовки кваліфікованих, компетентних фахівців з обліку та оподаткування, яким у національних стандартах приділяється недостатня увага [4].

На практиці виявляється недостатній рівень компетентності студентів щодо суті професійної культури взагалі й майбутніх фахівців з економічної галузі зокрема: відсутність досвіду роботи в організаціях, установах, підприємствах педагогічних працівників (викладачів) та недостатній рівень їхньої педагогічної підготовки, внаслідок чого спостерігається низький рівень сформованості навичок у випускників до самонавчання, здатності до практичного використання знань, комунікативних навичок та навичок колективної роботи; значний розрив традицій і наступності поколінь фахівців у науково-педагогічній практиці; розбіжність у результатах оцінювання рівня теоретичних знань і практичних вмінь випускників закладів вищої освіти роботодавцями і педагогами; пасивна позиція роботодавців у розробленні стандартів.

Список використаних джерел

1. Вознюк А. В., Дубасенюк А. А. Философские основания педагогической аксиоматики: монографія. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2011. 540 с.
2. Пілевич О. А. Формування професійної культури майбутніх фахівців у середовищі вищого навчального закладу // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ: Поліграфсервіс, 2016. Вип. 8. С. 55–66.
3. Petrenko L.M., Pilevich O.A. Peculiarities of formation of professional culture of future financists in the conditions of development of the information society. Problems of the formation and development of knowledge economy and information society: monograph: in 2 books. Book 2: Social-humanities and philosophical bases of knowledge economy and information society / by H.Y.Kucherova et al. Varna: International Academy of Information Science, 2018. P. 110–115.
4. Ростока М. Л. Навчальна інформаційна система бухгалтерського обліку як умова формування професійної компетентності майбутніх обліковців з реєстрації бухгалтерських даних // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 9-10 жовтня 2013 р.). Львів: СПОЛОМ, 2013. С. 118–120.

*Чобан Майя Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

МУЛЬТИМОДАЛЬНІ СПОСОБИ КОМУНІКАЦІЇ

За останні десятиліття в зв'язку з розвитком цифрових технологій значно зріс інтерес до невербальних способів комунікації. У процесі спілкування з метою доведення змісту до співрозмовника поряд з вербальними широко використовуються мультимодальні методи. Термін «модальність» запозичений з психології, нейрофізіології та інформатики. Модальність – це здатність людини сприймати інформацію за допомогою тих чи інших органів почуттів. Згідно з дослідженнями Р. Фінегана [1], уся людська комунікаційна взаємодія мультимодальна, тобто включає більше одного органа почуттів. У процесі комунікації в першу чергу важливі слухова і зорова модальності. Однак тактильна і нюхова модальності також грають істотну роль.

Зорова модальність заснована на візуальних сигналах – жестах за допомогою рук, рухах голови, виразу обличчя, міміки, пози, напрямку погляду. Ця так звана «мова тіла» також передає інформацію, іноді більш істотну, ніж слова. Серед різноманітних типів жестів ряд дослідників виділяють вказівні в якості основних [2; 3].

Усний вербальний спосіб комунікації заснований на слуховій модальності: хто говорить передає звуковий сигнал за допомогою свого артикуляційного апарату, його співрозмовник сприймає цей сигнал за допомогою слуху. При усному спілкуванні крім слухових засобів задіяні також способи візуальної модальності. Донесення змісту до співрозмовника базується на фізичному досвіді, положенні тіла, погляді, жестах, виразі обличчя, рухах.

Таким чином, інтерес до мультимодальності спілкування зумовлений інтенсивним розвитком технологій, цифрових ресурсів, зокрема, візуальних засобів масової інформації, завдяки яким використання невербальних сигналів стає інтернаціональним.

Список використаних джерел

1. Finnegan, R. Communicating: The Multiple Modes of Human Interconnection. / R. Finnegan// London: Routledge – 2002
2. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика. Язык тела и естественный язык. // М. Новое литературное обозрение – 2002
3. Николаева Ю. В. Функциональные и семантические особенности иллюстративных жестов в устной речи (на материале русского языка) // Вопросы языкознания. 2004. №4, С.48-64

*Шевчук Володимир Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри аудиту та підприємництва,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УКРАЇНСЬКЕ ВИКРИТТЯ ПРИРЕЧЕНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МАРКСИЗМУ

Другий рік поспіль тривають події, пов'язані з ушануванням імені й доробку Карла Маркса. Минулого року вони були приурочені до 150-річчя появи першого тому «Капіталу», рік нинішній ознаменований відзначенням 200-ліття з дня народження класика. Урочистості з нагоди згаданих ювілеїв відбуваються і в Україні, яка у ХХ ст. зазнала особливо руйнівного практикування марксизму і нині продовжує перебувати під деструктивним впливом наслідків утілення марксистських ідей. Деякі з популярних ЗМІ та окремі заклади вищої освіти (ЗВО) вшанували ім'я і доробок К. Маркса.

Сучасна українська редакція Вікіпедії вказує, що Карл Маркс – це німецький філософ-матеріаліст, теоретик-суспільствознавець, політеконом, політичний журналіст-публіцист; протагоніст робітничого соціалістичного руху та один із засновників Першого Інтернаціоналу [1]. У програмі Круглого столу, приуроченого провідним столичним ЗВО економічного спрямування до 200-ліття з дня народження класика марксизму, зазначається, що «... сьогодні марксизм втратив ту популярність, яку мав у другій половині ХІХ та протягом ХХ ст.», а «... науковий інтерес до марксистського вчення наразі змінений на критику його засадничих положень та політичних висновків, особливо у пострадянських та постсоціалістичних країнах». Водночас наголошується, що і «... зараз його ідеї викликають інтерес, по-різному інтерпретуються, досліджуються у наукових працях сучасних учених і політичних діячів» [2].

У ювілейному інтерв'ю популярному ЗМІ один із науковців-економістів порушує питання, чому наше ставлення до Маркса має бути винятком? Він підкреслює, що «... інтегруватися у світоглядну структуру Заходу без урахування того, що в ній був і залишається як впливовий суб'єкт Маркс, неможливо». І акцентує увагу на тому, що «замовчувати цю проблему неможливо» [3]. Відповіді на питання, порушені дослідником економічної думки, який послідовно позиціонує К. Маркса протягом кількох десятиліть, наголошуючи на гуманістичних домінантах марксизму [4], потребують:

1. Сучасного аналізу неупередженої позиції, котра дозволяє з'ясувати справжнє ставлення класика марксизму до «реакційних» та «контрреволюційних» класів і націй, включаючи українство та українське селянство.

2. Визнання фундаментальності природничих засад, на яких базується конструктивність критики економічної складової марксизму, послідовно здійснювана українськими інтелектуалами.

3. Окреслення перспектив розвитку загальнолюдської економічної думки з урахуванням доробку українських інтелектуалів та визначеного ними місця марксизму у світовій економічній спадщині.

Водночас інтерес до марксистської спадщини, на зростання якого вказують її симпатичні, і нове її прочитання, до якого вони закликають, потребує насамперед з'ясування, чи були гуманістичними позиції К. Маркса. Слід зазначити, що апологети марксизму зазвичай розмежовують чи навіть протиставляють молодого К. Маркса зрілому, особливо, коли мова заходить про марксистську ідею «реального гуманізму». Адже марксистські доктрини, зокрема теорія класової боротьби, спростовують гуманістичні виміри марксизму.

Як один із авторів «Маніфесту комуністичної партії» молодий К. Маркс вказував, що «з усіх класів, які протистоять тепер буржуазії, тільки пролетаріат являє собою дійсно революційний клас. Всі інші класи занепадуть і знищаться... Її (буржуазії – *Авт.*) загибель і перемога пролетаріату однаково неминучі» [5, с. 107–108]. Крім буржуазії, реакційним класом, приреченим на загибель і знищення, за марксистською версією класової боротьби, є селянство. Відтак зрілий К. Маркс наголошує, що «... селянська власність становить найбільшу перешкоду для націоналізації землі» [6, с. 292]. Тут варто бачити один із витоків доктрини обезземелення селян, яка понині продовжує набирати дедалі більшого розмаху.

Іншим проявом «реального гуманізму» є те, що пролетаріат, який протистоїть реакційній буржуазії та контрреволюційному селянству, згідно з теорією класової боротьби, в сукупності складає основу націй, котрі теж приречені на знищення. Молодий К. Маркс разом зі співавтором вже згаданого «Маніфесту...» вказували, що «... національне відособлення і протилежність народів все більше і більше зникають уже з розвитком буржуазії... Панування пролетаріату ще більше прискорює їх знищення» [5, с. 112]. Тоді ж найвідданіший соратник К. Маркса Ф.Енгельс наголошував, що з лиця землі зникнуть не лише реакційні класи і династії, але і цілі реакційні народи [7, с. 176].

Ідею «реального гуманізму» перекреслює, зокрема, властива марксизмові слов'янофобія. Ще замолоду К. Маркс і Ф.Енгельс утвердилися в поглядах на слов'янство як на спільноту народів, що належать до найбільш реакційних. Потужною складовою слов'янства на той час було українство – народ, репрезентований селянством як одним із «найконтрреволюційніших» класів. Так Ф.Енгельс негативно відгукнувся про Слов'янський конгрес – з'їзд представників слов'янських народів Австрійської імперії, що зібрався 1848 р. у Празі. Скликаний за ініціативою П. Шафарика і Й. Єлачича, він мав на меті протиставитися проголошеному об'єднанню всіх німецьких земель Німеччини й Австрії, включно з Чехією.

Ідея панславізму дратувала основоположників марксизму, котрі якраз у той час утверджували свій «Маніфест...», заснований на ідеї єднання пролетарів усіх країн. Ф.Енгельс цинічно іменував слов'ян фантастичною національністю і пророкував, що в перспективі відбудеться «безжалісна боротьба не за життя, а за смерть» зі слов'янством, яке зрадило революцію, боротьба за знищення і безжалісний тероризм ... в інтересах революції [8, с. 297–298].

За об'єктивними законами буття ці й подібні дії засновників марксизму та продовжувачів їх справи – аж до сучасних апологетів і симпатиків – не могли не викликати спротиву і протидії. Ніби за іронією долі в середовищі якраз

українства з'являється знання, яке стає початком спростування вироку, виголошеного класиками марксизму реакційним класам і реакційним народам. Це знання водночас викриває приреченість економічної складової марксизму та його світоглядної системи загалом. В історії світової економічної думки понині продовжує домінувати нав'язане їй уявлення, що ніби фізіократи є «батьками політичної економії». Ця позиція належить К. Марксу [9]. Насправді же «батьками фізичної економії» є французькі фізіократи [10, с. 224]. Адекватна сутності суспільно-господарських явищ європейська фізіократія на час її виникнення не мала відповідних природознавчих підтверджень [10, с. 482]. А належне їй пріоритетне місце у світовому економічному надбанні невдовзі було витіснене політичною економією. Проте остання також не спиралася на досягнення тодішнього природознавства.

Наміри зробити це свого часу декларував доктор Сергій Подолинський. У відомому фахівцям листі до К. Маркса від 8 квітня 1880 року український учений вказав на свою спробу «погодити додаткову працю з пануючими фізичними теоріями» [5, с. 64]. Зверхньо потрактована Ф. Енгельсом думка про те, ніби С. Подолинський «поплутав фізичне з економічним» і збився на манівці, донині тлумачиться переважно спекулятивно, спотворюючи сутність «дуже цінного відкриття» українця [5, с. 66]. Бо насправді С. Подолинський не поплутав, а поєднав фізичне з економічним. Більш того: започаткувавши у світовій економічній науці парадигму фізичної економії, він став фундатором її української наукової школи [10, с. 399; 12].

Добре відомий фахівцям аналіз джерел і складових марксизму здійснений понад 100 років тому найпослідовнішим російським апологетом, теж «великим гуманістом». Цей аналіз закономірно спирався на позиції, що перебували в рамках марксистської доктрини. Його результати вказували на витоки економічної складової із класичних англійських політико-економічних джерел, а теорія додаткової вартості К. Маркса іменувалася наріжним каменем марксизму. Іншим наслідком цього аналізу, згодом названого марксизмом-ленінізмом, був висновок про неминучість пролетарської революції і встановлення диктатури пролетаріату, яка відбувається у процесі втілення всесвітньо-історичної місії робітничого класу.

На переконання сучасного українського інтелектуала М. Руденка, зазначені «досягнення» марксизму насправді виявляються вкрай препарованими положеннями англійської політичної економії. Хибність доктрини К. Маркса полягає в абсолютизації відносного [10, с. 405], бо з теорії А. Сміта він бере лише два елементи: абсолютизовану працю, ставлячи її над природою і вигадуючи «суспільну субстанцію» як джерело додаткової вартості [10, с. 469], та абсолютизовану класифікацію поділу суспільства на класи [10, с. 237]. Апофеозом економічної думки, за визнанням згаданого апологета марксизму, є «Капітал», присвячений вивченню устрою тодішнього капіталістичного суспільства. М. Руденко у своїх нарисах з фізичної економії наголошує, що через усю його книжку проходить безкомпромісна критика «Капіталу» Маркса [10, с. 26].

В умовах зростання глобальних загроз дедалі нагальнішим є подальший розвиток фізичної економії, насамперед української наукової школи. Завдяки її

утвердженню окреслюється повноцінне бачення світового економічного надбання. Його творення потребує: 1) імплементації доробку подвижників української економіко-філософської школи в історію національної і світової економічної думки та історію інтелектуальної спадщини; 2) демонстрування світові національних фізико-економічних надбань, що є рятівними як для українства, так і для людства загалом; 3) викриття на цій основі як апологетики марксистських доктрин, так і сучасних проявів західного марксизму, які не усувають його приреченості через смертоносний зміст економічного знання.

Окреслювати підходи до побудови моделі прийдешнього суспільно-господарського устрою належить, спираючись на варіант формули енергії прогресу М. Руденка, що описує майбутнє людства.

Список використаних джерел

1. Карл Маркс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Карл_Маркс
2. Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть / Зб. матеріалів Всеукр. Круглого столу (25 квітня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. 232 с.
3. Гальчинський А. Нове прочитання Маркса – одне з найважливіших завдань нашого часу // Дзеркало тижня. 13.05.2018. Вип. 17.
4. Гальчинский А. Маркс и современный мир: Гуманистическая доминанта. Київ: Либідь, 2015. 328 с.
5. Маркс К., Энгельс Ф. Маніфест комуністичної партії // Вибрані твори: в 3 т. Київ: Політвидав України, 1977. Т. 1. С. 97–130.
6. Маркс К.. Націоналізація землі // Маркс К., Энгельс Ф. Вибрані твори: в 3 т. Київ: Політвидав України, 1977. Т. 2. С. 290–293.
7. Энгельс Ф. Борьба в Венгрии / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 50 т. Москва: Политиздат, 1957. Т. 6. С. 289–306.
8. Энгельс Ф. Демократичний панславізм / Маркс К., Энгельс Ф. Твори: у 50 т. Київ: Держполітвидав України, 1959. Т. 4.
9. Маркс К. Капитал. Теории прибавочной стоимости / Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. Москва: Политиздат, 1962–1964. Т. 26, Ч. 1. С. 12.
10. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології. Київ: Кліо, 2015. 680 с.
11. Подолинський С. Вибрані праці / упорядник Л. Я. Корнійчук. Київ: КНЕУ, 2000. 328 с.
12. Шевчук В. Українська наукова школа фізичної економії // Економічна енциклопедія. Тернопіль: Академія, 2002. Т. 3. С. 722–725.
13. Шевчук В. О. Економічна складова марксизму з погляду фізичної економії: природничі засади викриття недостатності політичної економії / Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть: зб. матеріалів Всеукр. Круглого столу (25 квітня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С. 108–115.

Наукове видання

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА
ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
присвяченої пам'яті першого ректора Національної академії статистики,
обліку та аудиту, доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України

Івана Ісаковича Пилипенка

Відповідальні за випуск:
С. С. Залюбовська, І. О. Штельмах

Підписано до друку 10.10.2018. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.- друк. арк. 25,80. Обл.-вид.арк. 36,46.
Тираж 200 прим. Зам. № 60.

ДП «Інформаційно-аналітичне агентство»
вул. Еспланадна 4 – 6, м. Київ, 01601, Україна
тел./факс 287-77-62
E-mail: info@iaastat.kiev.ua